T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı

DOKTORA TEZİ

TÜRK EDEBİYATINDA TEMÎMÜ'D-DÂRÎ HİKÂYELERİ (İNCELEME- METİN)

Mustafa Uğurlu ARSLAN

Diyarbakır 2015

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı

DOKTORA TEZİ

TÜRK EDEBİYATINDA TEMÎMÜ'D-DÂRÎ HİKÂYELERİ (İNCELEME- METİN)

Mustafa Uğurlu ARSLAN

Danışman

Doç. Dr. Ahmet TANYILDIZ

Diyarbakır 2015

KABUL VE ONAY

Mustafa Uğurlu ARSLAN tarafından hazırlanan Türk Edebiyatında Temîmü'd-Dârî Hikâyeleri (İnceleme-Metin) adındaki çalışma, 16.10.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**, Doktora Tezi o**larak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kemal TİMUR (Başkan)

Doç. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

Doç. Dr. Ahmet TANYILDIZ (Danışman)

Doç. Dr. Nazmi ÖZEROL

Yrd. Doç. Dr. Ramazan SARIÇİÇEK

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Türk Edebiyatında Temîmü'd-Dârî Hikâyeleri (İnceleme-Metin)" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☒ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin … yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/projemin tamamı her yerden erişime açılabilir.

01/10/2015

Mustafa Uğurlu ARSLAN

ÖN SÖZ

Edebî eserler, hiç şüphesiz doğduğu toplumun tarihî ve sosyal çevresiyle yakından ilgilidir ve asırlardan beri kadim milletlerin toplumsal hafızaları olarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Manzum ve mensur pek çok türü bulunan tahkiye geleneği, edebî eserler içerisinde önemli bir yere sahiptir. Diğer edebî ürünlerde olduğu gibi hikâyeler de milletin ruhundan doğmuş, halkın değerlerini konu almış ve barındırdığı zengin kültürel mirası ile toplumun dinî, millî ve sosyal yönünü en iyi ifade eden türlerden biri olarak var olmuştur. Hikâyelere bu yönüyle bakıldığında aslında şairlerin şiirlerinde kullandıkları çeşitli mazmun ve telmihlerin başta Kur'ân-ı Kerîm'deki kıssalar olmak üzere bu tür hikâyelerle ilintili olduğu görülmekte, Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ vü Mecnûn ve Hüsrev ü Şîrîn hikâyeleri bunun en güzel örnekleri olarak kabul edilmektedir.

İslamiyetten sonra özellikle dinî kural ve kavramların okuyucuya daha etkili bir dille öğretilmesi amacını da taşıyan tahkiye geleneği, Klâsik edebiyat içerisinde kendisine daha fazla yer bulmuştur. Dolayısıyla manzum ve mensur hikâyeler, bir taraftan toplumun inanç dünyasına dair izleri barındırdıkları gibi diğer taraftan da halkın özlemlerini, sevinçlerini ve acılarını da barındırmaktadırlar.

İslâmî kuralları ve sosyal normları okuyucuya aktarmak, okuyucuyu bilgilendirmek ve bilinçlendirmek için olağanüstü unsurlarla kurgulanmış olan Temîmü'd-Dârî hikâyeleri de bu minvalde değerlendirilebilecek hikâyelerden birisidir. Temîm, hikâyenin başkahramanı olduğu gibi aynı zamanda tarihî bir kişiliktir. Bir Hıristiyan bilgini olan Temîm, İslâmiyeti kabulünden sonra din adına

pek çok yararlılık göstermiş bir sahabedir. Bu sahabenin cinler tarafından kaçırılışının hikâye edildiği ve bu varlıklardan korunmanın, onlarla mücadele etmenin yollarının da anlatıldığı hikâye, klâsik aşk hikâyelerinden farklı bir bakış açısı ile kaleme alınan olağanüstü bir macera hikâyesi olarak kabul edilebilir. Bu çalışmanın amacı da günümüze kadar hikâyeler üzerine yapılan çalışmalarda sadece isim olarak zikredilen ancak içerisinde hem kültürel değerler bağlamında hem de dil ve ifade bakımından pek çok unsur barındıran Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin metinlerini bilim dünyasının hizmetine sunmaktır. Nitekim günümüze kadar yapılan klâsik hikâye çalışmalarında çift ve tek kahramanlı aşk hikâyeleri daha fazla öncelenmiş, Temîmü'd-Dârî hikâyeleri gibi olayların daha ziyade cinler âleminde geçtiği, olağanüstü unsurlarla kurgulanmış mâcera hikâyeleri üzerinde pek fazla durulmamıştır. Bu anlamda çalışmanın sahaya katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu noktadan hareketle, yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerin katalogları taranmış, on dokuz yazma ve altı taşbaskı olmak üzere toplam yirmi beş metne ulaşılmıştır. Bu hikâyelerin tamamı okunmuş, eksik ve özet mahiyette bulunan nüshalar ile Arapça nüshalar çalışmaya alınmamış ancak yer yer çalışmanın içerisinde bu nüshalardan istifade edilmiştir. Bunların dışında muhteva olarak en kapsamlı ve en çok motif barındıran biri mensur, dördü manzum olmak üzere beş nüshanın çalışmaya dâhil edilmesi uygun görülmüştür. Okumalarda Eski Anadolu Türkçesi'nin dil hususiyetleri gözetilmiş ancak nüsha içerisindeki yazım farklılıklarında hikâye metnine bağlı kalınmıştır. Nüshaların okunması tamamlandıktan sonra eldeki beş nüshadan hareketle "Ana Hatlarıyla Temîmü'd-Dârî Hikâyesi" başlığı altında genel bir Temîmü'd-Dârî hikâyesi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Giriş bölümünde hikâye ve hikâyelerin tasnîfi ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Birinci Bölümde hikâyenin kahramanı ve aynı zamanda on sekiz hadis-i şerif rivâyet etmiş bir sahabe olan Temîmü'd-Dârî'nin tarihî ve menkıbevî hayatı ele alınmış, daha sonra ise tarihî ve menkıbevî hayatının mukayesesi yapılmıştır. İkinci Bölümde ise öncelikle Temîmü'd-Dârî anlatı geleneği üzerinde durulmuş ve hikâye; şahıs, zaman, mekân, dil ve üslup bakımından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sürecinde klâsik tahlil yöntemine bağlı kalındığı gibi zaman ve mekân açısından değerlendirmeler yapılırken - hikâyede iki farklı zaman ve iki farklı mekân kurgulandığından- modern tahlil yöntemlerinden de istifade edilmeye

çalışılmıştır. Hikâyedeki şahıs isimlerinin sıralamasında hikâyede adı geçen şahısların hikâye içerisindeki yerleri ve bu şahısların önem derecesi dikkate alınmıştır.

Yukarıda da ifâde edildiği gibi hikâyeler, içerisinde İslâmî unsurlar, halk inançları ve kültürel değerler barındırdığından hikâyelerin tahlil edilmesinin alana önemli katkılar sağlayacağı düşünülmüştür. Bu minvalde, hikâyedeki "dinî unsurlar, kültürel değerler, kozmik âlem, hayvanlar, bitkiler gibi" ana başlıklar altında bir tahlil çalışması yapılmış ve bu çalışma yapılırken de elde bulunan beş nüsha karşılaştırılarak tahlil gerçekleştirilmiştir. Hikâye metinlerinde geçen Arapça dualaların tercümeleri yapılarak dipnotta belirtilmiştir. Ayetlerin ise mealleri verilmiştir. Ayrıca tahlil yapılırken telmih yoluyla ayet ya da hadislere değinilmişse bu unsurlar da tespit edilip tahlil içerisinde kaynaklarıyla birlikte verilmeye gayret edilmiştir.

Çalışmanın Üçüncü Bölümünde, hikâye nüshalarının tasnîf ve tavsîfine yer verilmiştir. Hikâyelerde nasıl bir tasnîf denemesine gidildiği ile ilgili bilgiler verildikten sonra aslında elde bulunan nüshaların müstakil eserler olduğundan, tam bir tasnîfin nasıl mümkün olmayacağı izah edilmiştir. Bu bölümde ayrıca elde edilen on dokuz nüshanın tavsîfleri yapılmaya çalışılmış, matbu nüshaların ise listesi verilmiştir. Bu bölümünde ayrıca nüshaların seçilmesinde hangi yöntemlerin izlendiği hususunda bilgiler verilmiş ve nüshalar arasında neden bir tenkitli metin oluşturulamadığı hususu tartışılmış ve bu husus çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu bölümün ikinci kısmında ise nüshaların okunmasında izlenen yöntemler ele alınmıştır. Çalışmanın son kısmına, transkribe edilen metinler eklenmiştir. Metinlerin sıralamasında ise en hacimli metinden başlanarak eş metinler sıralanmıştır. Metinlerden sonra sonuç bölümü ilave edilerek çalışma tamamlanmıştır.

Tezin belirlenme aşamasından okunma ve tamamlanma aşamasına kadar her safhada kıymetli zamanlarını ayırıp, ilmî birikimlerini esirgemeden benimle paylaşan kıymetli hocam Doç. Dr. Ahmet TANYILDIZ'a derin minnet ve şükranlarımı arz ediyorum. Çalışmalarımız süresince akademik tecrübeleri ile yanımızda olan ve kendilerinden istifade ettiğim değerli hocalarım Prof. Dr. Kemal TİMUR'a, Doç. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK'a, Arapça metinlerin tercümesinde kendilerinden yardım aldığım Doç. Dr. Hacı ÖNEN'e, tezimi dil ve imla açısından değerlendiren kıymetli ağabeyim Mehmet Yaşar ARSLAN'a, tezin yazma sürecinde yer yer yardımlarını

aldığım değerli meslektaşlarım Arş. Gör. Özkan CİĞA, Arş. Gör. Abdulhakim TUĞLUK ve Saddam ÇOKUR'a; tezimin her aşamasında manevî desteklerini gördüğüm aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Tezdeki metinlerin okuma ve inceleme bölümlerinde hassasiyetle çalışılmasına rağmen okuma ve ifade yanlışları ile karşılaşmanın kaçınılmaz olduğu kanaatindeyim. Bu konuda araştırmacıların katkılarını şükranla kabul edeceğimi ifade etmek isterim.

Bu tez, Dicle Üniversitesi DÜBAP Koordinasyon Birimi tarafından "15-EF-09" numaralı "Türk Edebiyatında Temîmü'd-Dârî Kıssaları (İnceleme- Metin)" projesi kapsamında desteklenmiştir.

Mustafa Uğurlu ARSLAN
Diyarbakır, Ekim – 2015

ÖZET

Bu çalışmada, Türk edebiyatı içerisinde değerlendirdiğimiz Temîmü'd-Dârî hikâyeleri, ilmî usullere uygun olarak ele alınmıştır. Bu kıssalar, tarih boyunca köklü bir gelenek olarak devam eden kıraat meclisleri ve bu meclislerde okunan kitaplar arasında zikredilmektedir. Özellikle okuma ve yazması olmayan halkın, yazılı kültürle buluşturulması, dinî ve ahlâkî açıdan yetiştirilmesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Temîmü'd-Dârî hikâyeleri de yaşadığı devrin insanını dinî, ahlâkî ve kültürel açıdan yetiştirecek pek çok unsur barındırmaktadır.

Çalışmada öncelikle, tarihî ve edebî nitelik taşıyan temel kaynaklardan ve konu ile ilgili yapılan akademik çalışmalardan hareketle edebiyatımızda hikâye ve hikâyelerin tasnîfi ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Hikâyenin kahramanı ve aynı zamanda tarihî bir kişilik olması sebebiyle Temîm'in tarihî ve menkıbebî hayatları ele alınmıştır. Temîmü'd-Dârî hikâyeleri aynı zamanda bir gelenek olarak varlığını yıllarca devam ettirdiğinden bu anlatı geleneği üzerinde durulmuş ve çalışmaya alınan beş nüshadan hareketle ana hatları ile bir Temîmü'd-Dârî hikâyesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Hikâyeler, içerisinde çok sayıda dinî, edebî ve sosyal unsur barındırmaktadır. Bundan dolayı sahaya katkı sağlayacağı düşüncesi ile hikâyeler karşılaştırmalı olarak tahlil edilmiş ve hikâyeler; şahıs, zaman, mekân, dinî unsurlar, kozmik âlem gibi genel başlıklar altında ele alınarak incelenmiştir.

Hikâyeler, bütünüyle Eski Anadolu Türkçesi'nin dil özelliklerini taşıdığından çalışmanın Üçüncü Bölümünde hikâye nüshalarının okunmasında izlenen yöntem ve

imla hususiyetleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın en sonuna ise seçilen müstakil beş metin eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Türk Edebiyatı, hikâye, inceleme, metin, Temîmü'd-Dârî, manzum, mensur.

ABSTRACT

Temimü'd-Dari stories that is included in Turkish literature have been analyzed in this study academically. These stories have been mentioned in reading meetings that is a long-standing custom and in books that is read in these meetings throughout history. It is quite important meeting with written culture for people who is illiterate especially in respect to gaining religious and moral values. Temimü'd-Dari stories include a lot of factor to save people in the sense of religious, cultural and moral.

In the study, it has been informed about story and sorting of the stories in Turkish literature with reference to academic studies about the subject and literal and historical primary resources first of all. Historical and legendary life of Temim who is character of the story and also an historical person has been analyzed. Custom of narration 'Temimü'd-Dari' that maintains its existence for centuries has been discoursed and it has been tried to compose a story of Temimü'd-Dari generally based on the five copies in the study. Stories include a lot of religious, literal and social factors. For this reason, the stories have been analyzed comparatively in contemplation of contribution academically and then the stories analyzed by general titles such as person, time, place, religious factors and cosmic universe.

While the stories have the language features of old Turkish totally, method and dictation used in reading of copies have been focused on in third chapter of the study. And mentioned five copies of the text have been added to the end of the study.

Key Words

Turkish Literature, story, analyzing, text, Temîmü'd-Dârî, poem

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ ..... **I**
ÖZET ..... **V**
ABSTRACT ..... **VII**
İÇİNDEKİLER ..... **VIII**
KISALTMALAR ..... **XVI**
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ ..... **XVII**
GİRİŞ **1**
1.TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYE GELENEĞİ 2
2. TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYELERİN KAYNAKLARI 4
3. TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYELERİN TASNÎFİ 5
3.1. Kaynaklarına Göre Hikâyeler 5
3.1.1. Çeviri Hikâyeler (Tercümeler) 5
3.1.2. Farsçadan Çeviriler 7
3.1.3. Arapçadan Çeviriler 7
3.1.4. Diğer Dillerden Çeviriler 8
3.1.5. Telif Hikâyeler 9
3.1.6. Uyarlama-Adaptasyon Hikâyeler 9
3.2. Konularına Göre Hikâyeler 11
3.2.1. Aşk Hikâyeleri 11
3.2.1.1. Çift Kahramanlı Aşk Hikâyeleri 11

3.2.1.2. Tek Kahramanlı Aşk Hikâyeleri 12
3.2.1.3. Dinî-Tasavvufî ve Ahlâkî Hikâyeler 12
3.2.1.4. Olağanüstü Olayları İhtiva Eden Mâcerâ Hikâyeleri 13
3.3. Fıkralar ve Latîfeler 13

I.BÖLÜM
TEMÎMÜ'D-DÂRÎ'NİN HAYATI

1. TARİHÎ HAYATI 14
1.1. Doğumu Ve Nesebi 14
1.2. Müslüman Oluşu 15
1.3. İslâm Dinine Hizmetleri 17
1.4. Temîm'in Cinler Tarafından Kaçırılışı 18
1.5. Vefâtı 20
2. MENKIBEVÎ HAYATI 20
3. TARİHÎ VE MENKIBEVÎ HAYATININ MUKAYESESİ 22

II. BÖLÜM
TEMÎMÜ'D-DÂRÎ ANLATI GELENEĞİ

1. ANA HATLARI İLE TEMÎMÜ'D-DÂRÎ HİKÂYESİ 29
2. HİKÂYENİN TÜRK EDEBİYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ 42
3. HİKÂYEDE DİL VE ÜSLUP 47
4. HİKÂYENİN TAHLİLİ 56
4.1. Hikâye Şahısları 57
4.1.1. Temîm 57
4.1.2. Bahtiyar (Temîm'in Eşi) 60
4.1.3. Ensâr/Ensârî 64
4.1.4. Hz. Ömer 66
4.1.5. Eflâh/Felâh/Eflihûn/Eflâc 72
4.1.6. Hz. Alî 73
4.1.7. İfrit (Cin) 74
4.1.8. Temîm'i Kaçıran Cin 78
4.1.9. Kâfir Cinler 80

4.1.10. Müslüman Cinler 83
4.1.11. Hz. Süleyman'ın Yüzüğünü Çalmaya Çalışan Cin 84
4.1.12. Fertesa/Melik Kızı 85
4.1.13. Ferîka/İmrag Kızı 87
4.1.14. Ammur İbn Abbas 87
4.1.15. Berilâ 88
4.1.16. Keşiş 88
4.1.17. Bevvâb/Kapıcı 90
4.1.18. Kadın/Avrat 91
4.1.19. Koca 91
4.1.20. Sırtında Hezen (Kalın sopa/değenek) Taşıyan Adam 92
4.1.21. Kova ile Su Havuza Su Çeken Adam 93
4.1.22. Saray İçerisinde Oturan Yiğitler 94
4.1.23. İki Atlı 96
4.1.24. Önünde Yeşil Levha Olan Yiğit 97
4.1.25. Hızır 99
4.1.26. İbrahim İbn-i Said-i Basrî 107
4.1.27. Ukbe ibni Muḳīṭ/Ukba İbni Muğit (Ukbe bin Ebi Muayt) 108
4.1.28. Dûmî/Ömüre 109
4.1.29. Amîr/Emîr 109
4.1.30. Müslim 109
4.1.31. Habîr 109
4.1.32. Habîb 110
4.2. Dinî Kavramlar ve Şahsiyetler 110
4.2.1. Allâh 110
4.2.2. Peygamberler 112
4.2.2.1. Hz. Âdem 112
4.2.2.2. Hz. Muhammed/Mustafa/Ahmed/Mahmud 112

4.2.2.3. Hz. Îsa 116
4.2.2.4. Hz. Mûsâ 117
4.2.2.5. Hz. Süleyman 118
4.2.2.6. Hz. Yakûb 122
4.2.2.7. Yûsuf 123
4.2.2.8. Hz. İbrahîm 123
4.2.2.9. Hz. İsmâil 123
4.2.2.10. Hz. İdris 124
4.2.2.11. Hz. Yûnus 124
4.2.2.12. Hz. Nûh 124
4.2.2.13. Hz. Eyyûb 126
4.2.2.14. Hz. İlyas 126
4.2.2.15.Danyal 127
4.2.3. Sahabeler 127
4.2.3.1. Hz. Ebûbekir 127
4.2.3.2. Hz. Osman 128
4.2.3.3. Hz. Hasan/Hz. Hüseyin 130
4.2.3.4. Abdullah İbn Abbas 130
4.2.4. Diğer Şahislar 132
4.2.4.1. Nemrûd 132
4.2.4.2. Firavun 132
4.2.5. MELEKLER 133
4.2.5.1. Cebrâil ve Mikâil 133
4.2.5.2. Koruyucu Melekler 135
4.2.5.3. Kirâmen Kâtibîn 136
4.2.5.4. Ferişte 136
4.2.6. Kutsal Kitaplar 137
4.2.6.1. Kur'ân-ı Kerîm 137

4.2.6.2. Ayetler 140
4.2.6.3. Dualar 141
4.2.6.4. İncil 147
4.2.7. Ahiret Ve İlgili Mefhumlar 148
4.2.7.1. Cennet/Uçmak 148
4.2.7.2. Cehennem/Tamu 149
4.2.7.3. Şeytân-İblis 152
4.2.7.4. Namaz 154
4.2.7.5. Oruç/Zekat/Hac 155
4.2.7.6. Mescid 156
4.2.7.7. Ezan 157
4.2.7.8. Mahşer 157
4.2.7.9. Deccâl 157
4.2.7.10. Dabbetü'l Arz 162
4.2.7.11. Kıyâmet 165
4.2.8. Diğer Itikadî Mefhumlar 167
4.2.8.1. Hayat 167
4.2.8.2. Ölüm 168
4.2.8.3. Müslüman 170
4.2.8.4. Hıristiyan 172
4.2.8.5. Hâricî 174
4.2.8.6. Râfizî 175
4.3. Kozmik Âlem Ve Tabiat 176
4.3.1. Gökyüzü ile İlgili Unsurlar (yıldızlar, yağmur, rüzgâr, yıldırım, bulut) 176
4.3.2. Dünyâ 180
4.3.3. Güneş 181
4.3.4. Ay 181

4.3.5. Yıldız ... 182
4.3.6. Deniz ... 183
4.3.7. Dere ... 185
4.3.8. Irmak ... 186
4.3.9. Hava ... 187
4.3.10. Su ... 187
4.3.11. Toprak ... 189
4.3.12. Zemzem ... 190
4.4. Bitkiler Ve Çiçekler ... 191
4.4.1. Ağaç ... 191
4.4.2. Meşe ... 192
4.4.3. Bahçe ... 193
4.4.4. Erguvan ... 194
4.4.5. Zaferan/Safran ... 194
4.4.6. Sümbül ... 195
4.5. Meyveler ... 195
4.5.1. Elma–Armut-Üzüm ... 196
4.5.2. Fındık ... 197
4.5.3. Nar ... 200
4.6. Hayvanlar ... 201
4.6.1. Kaplan/Fil/Deve/Domuz/Eşek/Koyun/At ... 201
4.6.2.Yılan/Ejderha ... 204
4.6.3. Kuş ... 207
4.6.4. Köpek/Kelp ... 210
4.6.5. Aslan ... 211
4.6.6. Balık/Mâhi ... 212
4.6.7. Eşek/Hasase ... 213
4.7. Halk İnanışları/Dinî İnançlar/Toplumsal Normlar ... 214
4.7.1. Sabır/Gurur ve Tevekkül İle İlgili Tavsiyeler ... 219

4.8. Hikâyede Mekân 223
4.8.1. Zâr/Aze Adası 226
4.8.2. Dâris/Dâre Dağı 227
4.8.3. Cezîre/Ada 228
4.8.4. Irak 229
4.8.5. Kaf Mülkü 230
4.8.6. Kasır 231
4.8.7. Temîm'in Evi 233
4.8.8. Medine 235
4.9. Hikâyede Zaman 236

III. BÖLÜM
HİKÂYE NÜSHALARI

1. NÜSHALARIN TASNÎF VE DEĞERLENDİRİLMESİ 240
2.NÜSHALARIN TAVSÎFİ 243
2.1. Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi 03 Gedik 17184/2 243
2.2. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi 07 HK 3768 244
2.3. Burdur İl Halk Kütüphanesi 15 Hk 979/2 245
2.4. İstanbul Büyükşehir Belediye Yazmaları Atatürk Kitaplığı Bel-Yaz-K0794 245
2.5. İstanbul Büyükşehir Belediye Yazmaları Atatürk Kitaplığı Bel-Yaz-K0003 246
2.6. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi EFKND 2495-225 247
2.7. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 42 Kon 873 248
2.8. Milli Kütüphane 06 Mil. Yz A 5361 248
2.9. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 4633/9 249
2.10. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 8192 250
2.11. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9117 250
2.12. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9148 251
2.13. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 01693 252
2.14. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu 02560 253
2.15. Süleymaniye Kütüphanesi Kemankeş Koleksiyonu 00541/002 254
2.16. Süleymaniye Kütüphanesi Nūr-ı Osmaniye Koleksiyonu 04937/05 254
2.17. Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi Hazine 1155 255
2.18. National Bibliotheque Numerique Recueil d'opuscules en Turc (Turc 134) 256

2.19. National Bibliotheque Numerique Recueil d'opuscules en Turc (Turc 252)..... 256
3. METİNLERİN SEÇİLMESİNDE İZLENEN YÖNTEM 257
4. TENKİDLİ METİN ÇALIŞMASI NEDEN YAPILMADI..... 258
5. METİNLERİN OKUNMASINDA İZLENEN YÖNTEM VE İMLÂ HUSUSİYETLERİ 270

IV. BÖLÜM

METİNLER

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ KÜTÜPHANESİ EFKND 2495-225 279
2. NATİONAL BİBLİOTHEQUE NUMERİQUE RECUEİL D'OPUSCULES EN TURC (TURC 134) 397
3. SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ HACI MAHMUD EFENDİ KOLEKSİYONU 01693 507
4. TOPKAPI SARAYI MÜZE KÜTÜPHANESİ HAZİNE 1155..... 616
5. İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE YAZMALARI ATATÜRK KİTAPLIĞI BEL-YAZ-K0003 721
SONUÇ..... 733
KAYNAKÇA 735

KISALTMALAR

age.	Adı geçen eser
AK	Atatürk Kitaplığı
bk.	Bakınız
B.	Bibliotheque Numerique Recueil d'opuscules en Turc
bs.	Baskı, basım
C.	Cilt
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
İÜ	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
K	Konya Yazma Eser Kütüphanesi
M	Milli Kütüphane
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
S.	Sayı
S	Süleymaniye Kütüphanesi
T	Topkapı Hazine Kütüphanesi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	Türk Dil Kurumu
vr.	Varak
yy.	Yüzyıl

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Ünlüler	
a) Kısa	**b) Uzun**
ا : a, e, ı, i, u, ü	ا , آ : ā
ه, َ : a, e	ی : ī
ی : ı, i,	و : ū, ō
او , و , ُ , و : u, ü, o, ö	

Sessizler			
ء ʾ	خ ḫ	ص ṣ	ك k, g, ñ
ب b, p	د d	ض ḍ, ż	گ g
پ p	ذ ẕ	ط ṭ	ل l
ت t	ر r	ظ ẓ	م m
ث ş	ز z	ع ʿ	ن n
ج c, ç	ژ j	غ ġ	ه h
چ ç	س s	ف f	و v
ح ḥ	ش ş	ق ḳ	ی y

GİRİŞ

Edebî eserler, asırlardan beri halkın bedii zevklerinin ve toplumsal hafızalarının ürünü olarak var olmuştur. Klâsik Türk Edebiyatı denilince akla ilk olarak şüphesiz şiir ve şair gelmektedir ancak şiir kadar ön planda olmasa da nesirle de çok önemli eserler kaleme alınmıştır. Manzum ve mensur olarak kaleme alınan eserler arasında ise hikâyelerin yeri ise önemli bir yekun teşkil etmektedir. Klasik edebiyatımız içerisinde zikredilen pek çok hikâye ve mesnevüler müstakil eserler olarak var oldukları gibi klâsik şiirimiz içerisinde Yûsuf u Züleyhâ kıssasında olduğu gibi, telmihler yoluyla da hayat bulmuşlardır.

İslam kültürü çerçevesinde gelişimini sürdüren Klâsik edebiyatın temel kaynaklarına bakıldığında Kur'ân, hadîs, kelâm, akâid, İslâm tarihi, dinî ve efsânevî şahsiyetler önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda İslamî kural ve kaideleri okuyucuya aktarmak, okura ders vermek ve okurun sosyal hayatında olumlu değişiklikler oluşturmak için kaleme alınan Pendnâmeler, Envârü'l-Âşıkîn, Ahmediyye, Battal Gazi, Hayber Kalesi, Kan Kalesi, Hikâye-i Geyik, Hikâye-i Kesikbaş, Hikâye-i Gögercin gibi eserlerin niteliğini ve konusunu belirlemede etkili olmuştur.

Batılı anlamda hikâye, edebiyatımıza Tanzimatla birlikte girmiştir. " *Edebî terim olarak birbirinden farklı olan hikâye ve roman, bütün Tanzimat edebiyatı boyunca birbirine karışır. 'Hikâye' adının gelenekte yeri bulunmamasına mukabil 'roman' Batılı bir kabramdır. Ancak gerçek adıyla 'küçük hikâye' olan türü henüz*

tanımayan Osmanlı aydını için sadece uzun hikâye ve roman vardır."[1] Kavruk, hikâyeciliğimizin temelinin çok daha önceki tarihlere dayandığını ifade etmiş ve bunun sebebini ise şu şekilde dile getirmiştir: *"Türk hikâyeciliği konusunda edebiyatımızın bütününü içine alan, derinlemesine bir çalışmanın yapılmamış olmasından, dolayısıyla eski edebiyatımızdaki klâsik hikâyelerimizin ve hikâyeciliğimizin incelenmemiş bulunmasından, bunun yanında 'hikâye'nin sadece bugünkü modern hikâye çerçevesi içinde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır*"[2]

Klasik şiirimizdeki değişimlerde olduğu gibi Batılı anlamda ortaya çıkan hikâyelerimizde de uzun yıllar geleneğin izleri devam etmiştir. İslâmiyet öncesi yarı şiir özelliği taşıyan destanlarla başlayan hikâye süreci, İslâmiyetten sonra da Hint, İran ve Arap kültürünün etkisi ile zenginleşmiş ve sembolik karakterlerin ağır bastığı mesnevîler ile ayrı bir boyut kazanarak günümüz hikâyeciliğinin şekillenmesine katkıda bulunmuştur.

1.TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYE GELENEĞİ

Edebiyat ve Sanat Terimleri Sözlüğü'nde hikâye, hayâlde tasarlanan meraklı birtakım olayları anlatarak okuyanda heyecan veya zevk uyandıran ve çoğu ancak birkaç sayfa tutan yazı olarak tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde ise 1. Az çok ayrıntıları verilerek anlatılan olay, 2. Baştan geçen bir olayı anlatma, 3. Belli bir zaman ve yerde, az sayıda kişinin başından geçen, gerçeğe uygun birtakım olaylar anlatan, ya da birkaç kişinin karakteri çizilen roman türünden kısa yapıt, öykü, şeklinde tanımlanmıştır. Hikâyenin tanımı, sözlüklerde genellikle bazı küçük farklılıklar dışında muhteva açısından aynıdır. [3]

Hikâyenin tarihi insanlığın tarihi kadar eskidir. Türk edebiyatında hikâyecilik ise İslâmiyet öncesine kadar uzanmaktadır. İslâm öncesi Türk edebiyatında "Sav" olarak adlandırılan hikâyeler İslamiyetten sonraki edebiyatımızda ise Kur'ân-ı

[1] **Türk Edebiyatı Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007, C.3, s. 77.
[2] Hasan Kavruk, **Eski Türk Edebiyatı'nda Mensur Hikâyeler**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. IX.
[3] Bk. Edebiyat ve Sanat Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara 1948, s. 53; Muallim Naci, **Lügât-ı Nâci**, İstanbul 1322, s. 358; Şemseddin Sâmî, **Kâmus-ı Türkî**. Şifa Yayınları, İstanbul 2012, s. 566; Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara 1970, s. 440; F.Steingass, **Persian-English Dictionary**, London 1947, s. 426; Abdullah Tansel, "Hikâye", **Türk Ansiklopedisi**. C.XIX, F.148, s. 231; **Yeni Türk Ansiklopedisi**, "Hikâye", C.4, 1985, s. 1288.

Kerîm'deki kısaalara dayandırılmaktadır. "*Hikâye türünün ilk kaynağı Kur'an-ı Kerim'deki kıssalar, dervişler arasında yayılmaya başlayan enbiya ve evliya menkabeleri, din ulularının efsaneleştirilmiş kişilikleri çerçevesinde beliren söylentilerdir... En eski manzum hikâyelerden biri olan Ali'nin H.630-M.1232'de yazdığı Yusuf Kıssası, önce Tevrat'ta geçtikten sonra Kur'anda da yer almış ve "ahsenü'l-kasas" olarak nitelendirilmiştir. Yusuf hikâyesinden başka Mûsa ve Süleyman Peygamberlerin, Üveys-i Karânî ve İbrahim Edhem gibi din ulularının kıssaları, peygamberin müşriklerle yaptığı gazalar ve gösterdiği mucizeler, Halife Ali'nin devlerle çarpışması ve yarattığı olağanüstü kahramanlıklar hep birer hikâye konusu olarak ele alınmış ve işlenmiştir"*[4] İlerleyen yıllarda klâsik edebiyatımızda "manzum olsun, mensur olsun bir olayı anlatan tarih, masal, efsane, lâtife, destan, menkıbe vs. gibi tahkiye esasına dayanan bütün eserler genel olarak hikâye adıyla adlandırılmıştır." [5]

İlk zamanlarda anlatılan veya yazılan hikâyelerin çoğu olağanüstü unsurları barındırırken zamanla hikâyelerde bu tür motifler azalmış, daha realist unsurlar artmaya başlamıştır. Önceleri her türlü hayâl mahsûlü olay, hikâyelerin konusunu oluştururken zamanla gerçek ya da gerçeğe uygunluk dikkate alınmıştır.

Hikâyelerin muhtevasında süreç içerisinde bazı değişiklikler olmuştur. Bir hikâyenin konusunda önemli olan husus olayların gerçek olması değil, okuyucuda gerçeklik duygusu izlemini uyandırmasıdır. Bir olayın olduğu gibi aktarılması ile meydana gelen eserler hikâye değil tarih ya da anı olarak değerlendirilebilmektedir. Anlatının edebî bir nitelik taşımasını Kavruk şu şartlara bağlamaktadır: "*Olmuş, olan, olabilecek ve olması düşünülen durumların estetik kaygılarla yeniden bir düzenlemeye tabi tutulmasıyla ortaya çıkan çalışma ürünü bir edebî eserdir. Dolayısıyla bu edebî eser yaşanan gerçeklere ait durum ve olayların bir insan idrakine yeni bir bütünlüğe kavuşmasıdır. Bu yeni bütünlük yaşanan gerçeğe ait bir takım izler imalar taşımakla beraber hayatın tıpkısı değildir. Anlatılan olay ne kadar gerçeğe yakın olursa olsun, bir edebî eser olan hikâye mutlaka yazarın duygu ve düşüncelerini, olaylara bakış açısını da beraber yansıtır. Olaylar yazarın görüş açısından yansıyarak okuyucuya*

[4] Agâh Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 122-123.
[5] Kavruk, age., s. 7.

akseder. Bunun için de okuyucu her zaman karşısında yazarı bulacaktır. Yani hikâyenin hiçbir zaman hayatı, gerçeği tam olarak olduğu gibi anlatması mümkün değildir. Hikâyeden beklenen de bu değildir. Bir hikâye okuyucu üzerinde "olmuş veya olması mümkün olan olay"izlemini uyandırabildiği ölçüde gerçeklik niteliği kazanır. Çağdaş hikâyeciliğin anlam daralmasıyla kazandığı en önemli özelliklerinden biri hiç şüphesiz bu niteliktir." [6]

2. TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYELERİN KAYNAKLARI

Türk edebiyatında İslamiyet'in kabulünden önce de hikâyecilik geleneği bulunmaktaydı. XI. Yüzyıldan sonra İslâmiyet'in Türkler arasında hızla yayılmasından sonra eski kültürün yerini, İslâm kültürü ve düşünce sistemi almaya başlamıştır. Bunun neticesi olarak ise önce İslâmî eserlere ihtiyaç duyulmuş, bu ihtiyaç önce tercüme faaliyetleri ile giderilmiş daha sonra halkın da rahatlıkla anlayabileceği evliya ve enbiya kıssaları, cenk hikâyeleri gibi dinî ve ahlâkî hikâyeler oluşturulmaya başlanmıştır. Hikâyelerimizde din, tasavvuf, ahlak, aşk ve kahramanlık en fazla üzerinde durulan ve işlenen konulardır.[7] Klâsik edebiyatımızda kaleme alınmış hikâyeleri Agâh Sırrı Levend, başlangıçta ikiye ayırmaktadır: 1. Konuları kutsal kitaplardan ya da Arap ve Fars edebiyatlarından alınmış anonim hikâyeler. Manzum olanlardan Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ vü Mecnun, Hüsrev ü Şirin; mensur olanlardan da Süleyman-nâme, Kelîle ve Dimme gibi. 2. Konuları ulusal kaynaklarımızdan alınmış yerli hikâyeler. Bunlar daha çok küçük hikâyelerdir. Manzum olanlar Taşlıcalı Yahya'nın Usul-nâme, Atâyî'nin Heft-Hân, Cinânî'nin Ravzatü'l-Cinân mesnevülerindeki hikâyelerle Sâbit'in Dere-nâme, Berber-nâme mesnevüleri, mensur olanlardan da Hikâyet-i mekr-i Zenân, Binbirdirek Batakhânesi gibi[8] Kavruk ise hikâyelerimizin dayandığı temel kaynakları; a. Telif Hikâyeler, b. Çevüri Hikâyeler (Arapça'dan, Farsça'dan ve diğer dillerden) c. Adaptasyon Hikâyeler olmak üzere üç başlık altında ele alır.[9] Ayrıca, hikâyelerde kahramanlar bazen idealleştirilmiş tipler olduğundan gerçekleşen olaylar da olağanüstü bir niteliğe bürünebilir. Zaman zaman

[6] Kavruk, age., s. 3.
[7] Bk. Hasibe Mazıoğlu, **Divan Edebiyatında Hikâye, Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1985, s. 20.
[8] Levend, age., s. 124.
[9] Kavruk, age., s. 8.

bu hikâyelerde masal unsurlarına da rastlanmaktadır. Konuları gerçek hayattan seçilmiş olan realist hikâyelerin kahramanları ise, çoğu kez günlük hayatımızda karşılaşabileceğimiz kimseler olabilmektedir.

3. TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYELERİN TASNÎFİ

Edebiyatımızda klasik ve halk hikâyeleri üzerine çalışma yapan araştırmacılar hikâyeleri farklı şekillerde tasnîf etmişlerdir.[10] Hikâye tasnifi ile ilgili çalışma yapan ilk araştırmacılar Mustafa Nihat, Hasibe Mazıoğlu, Agâh Sırrı Levend'dir. Halk Hikâyeleri ile ilgili ise Pertev Nâili Boratav, İgnoş Kunoş, Nihat Sami Banarlı, İsmail Habib Sevük ve Edmond Saussey çeşitli şekillerde hikâye tasnîfleri yapmışlardır. Daha önce yapılan tasnîfleri de göz önünde bulundurarak kapsamlı bir tasnîf yoluna giden ise Hasan Kavruk'tur. Eski Türk edebiyatında hikâyelerin tasnîfini Hasan Kavruk'un yapmış olduğu tasnîfi esas alarak özetle şu şekilde verebiliriz:

3.1. Kaynaklarına Göre Hikâyeler

3.1.1. Çeviri Hikâyeler (Tercümeler)

Edebiyatımızda tercüme faaliyetleri azımsanmayacak kadar çoktur. Bu tercüme faaliyetlerinin temelinde şüphesiz Türklerin farklı kültürlerle etkileşim halinde olmaları yatmaktadır. Bu etkileşim ise Türk edebiyatının tekâmül etmesini Arap ve Fars edebiyatları ile müşterek yeni türlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

> "*Türkler İslamiyet'e dâhil olmadan evvel, uygurlar döneminde neredeyse tamamı tercümelerden oluşan dinî ağırlıklı bir edebiyat geliştirmiş ve bu tercümeler sayesinde Budizm ve Maniheizm başta olmak üzere muhtelif dinler etrafında gelişen bir medeniyet sahasına girmişlerdi. İslâmiyete dâhil olmalarıyla birlikte; bu dinin temel öğretileri ile asırlar sonunda oluşan müşterek İslâmî kültürü de yine tercüme yoluyla kendi*

[10] Bk. Mustafa Nihat Özön, **Türkçede Roman**, İletişim Yayınları, İstanbul 1985; Agâh Sırrı Levend, **Divan Edebiyatında Hikâyeler**, TDAY. Belleten, 1967, Ankara s. 72-73; Agâh Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1998, s. 124-148; Hasibe Mazıoğlu, **Divan Edebiyatında Hikâye, Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1985, s. 19-20; Pertev Naili Boratav, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2002.

dillerine aktardılar. İslamiyeti benimsedikten sonra Türklerdeki ilk tercüme faaliyetleri Kur'an'ın satıraltı tercümeleri ile ortaya çıkmaya başladı. Kur'an dışında, daha ziyade dinî ilimlerde gerçekleşen diğer erken dönem tercüme faaliyetleri, Türkçenin doğu ve kuzey lehçeleri olan Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi ile ortaya çıktı."[11]

Büyük Selçuklu döneminde olduğu gibi Anadolu Selçuklu döneminde de edebiyat dili Farsça, din ve ilim dili olarak ise Arapça kullanılmaktaydı. *"Anadolu Selçuklu zamanında telif edilen eserlerin çoğu Farsçadır. Yapılan araştırmalar Anadolu Selçuklu zamanında, 230 civarında eser telif edildiğini bunlardan yirmisinin müellifinin bilinmediğini, geriye kalan eserlerin 80 müellif tarafından yazıldığını ve bunlardan çoğunun Farsça ve Arapça, 15'inin Türkçe olarak kaleme alındığını, birkaç eserin de Süryânice ve Ermenice olduğunu gösteriyor "*[12]

Klâsik edebiyatımızda çevüri hikâyeleri, genellikle ya Arapçadan ve Farsçadan ya da diğer dillerden dilimize, doğrudan ya da adaptasyon olarak aktarılmıştır. "*Diğer bütün türlerde olduğu gibi, hikâyecilikte de ilk örnekler taklit yoluyla meydana getirilmiş, dolayısıyla tercümecilik bu türün ilk hareket noktası olmuştur. Klâsik edebiyatımızın tercüme anlayışı bugünkünden farklıdır. Hikâyelerin tercümesi yapılırken mütercimler değişik tercüme yolları denemişlerdir. Eserler; a) Ya aynen, olduğu gibi, hiçbir ekleme çıkarma yapılmadan, eserin orijinalitesi bozulmadan tercüme edilmiş, b) Ya eklemeler yapılarak, değiştirilip geliştirilerek, genişletilerek tercüme edilmiş, c) Ya da sadece konu alınarak telife yakın adaptasyon eserler meydana getirilmiştir*"[13] İslamiyetten sonra hikâyelerin ilk kaynağı Kur'andaki kıssalar, enbiyâ ve evliyâ hikâyeleridir. Daha sonra ise Alî'nin *Yûsuf Kıssası*'nın yanı sıra; *Battal-nâmeler, Danişmend-nâme, Hamza-nâme, Ebu'l-Müslim; Vâmık u Azra, Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ vü Mecnûn, Kelîle ve Dimme, Hüsrev ü Şîrîn* en başta zikredilen çevüri hikâyelerdir.

---

[11] Özer Şenödeyici (edt), **Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu**, Kesit Yayınları, İstanbul 2015, s. 398.
[12] Mustafa İsen (edt), **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s. 62.
[13] Kavruk, age., s. 20.

3.1.2. Farsçadan Çeviriler

Fars dili, Türk devletleri tarafından asırlarca edebî dil olarak kullanılagelmiştir. Başlangıçta sade bir üslupla daha ziyade dinî-tasavvûfî eserlerden çevüriler yapılmış iken sonraları pek çok edebî eser de Farsça' dan tercüme edilmiştir. Yapılan tercüme eserlerle ilgili kaynaklarda ayrıntılı bilgi verildiğinden biz çalışmamızda bu tercüme hikâyelerden en çok zikredilenlerin isimlerini vermekle yetineceğiz.[14] "*Fars Edebiyatındaki ilk hikâyeler Vâmık u Azra, Yûsuf u Züleyhâ mesnevîleridir… Konuları Kutsal Kitaplardan ya da Arap ve Fars edebiyatlarından alınmış anonim hikâyeler. Manzum olanlardan Yûsuf u Züleyhâ, Leylâ vü Mecnûn, Hüsrev ü Şîrîn, mensur olanlardan da Süleyman-nâme…"*[15] Bunların dışında, Aydınoğlu Umur Bey adına *Kelile ve Dimme*, Germiyan Beyi Süleyman Şâh'ın emriyle 14. yüzyılda kaleme alınan Marzuban-nâme, 16. yüzyılda Kânûnî'ye sunulan *Tûtînâme,* Lâmiî tarafından çevürisi yapılan *Hüsn ü Dil* ayrıca *Gülistân, Bahtiyar-nâme, Hikâye-i Ucûbe ve Mahcûbe ile Câmi'u-l Hikâyât* Farsça'dan yapılan hikâyeler arasında en çok zikredilenlerdir.[16]

3.1.3. Arapçadan Çeviriler

Edebiyatımızda Arap kaynaklı tercüme hikâyelerin temelini şüphesiz Kur'an kıssaları oluşturmaktadır. Arapça hikâyelerin sayısı az olmakla birlikte başta Türk ve Fars edebiyatı olmak üzere pek çok edebiyatı etkilemesi açısından büyük önem arz etmektedir. "*Arapçadan dilimize çevrilen hikâyelerin başında Elfü'l-leyleti ve'l-leyle gelir. Kur'an'dan kaynaklanan Kıssa-i Yûsuf, bir aşk hikâyesi olan Mikdad ve Miyâse, Tenûhî'nin aynı adlı eserinden faydalanılarak yazılan El-Ferecü Ba'de'ş-Şidde hikâyeleri Arap kaynaklı Türkçe hikâylerin en önemlileridir.*"[17]

Bunların dışında *Antere-nâme*, *Hikâyet-i Beşîr u Şâdân, Kıstâsu'd-Devrân* gibi eserler Arapça'dan Türkçe'ye yapılan tercüme hikâyeler arasında zikredilebilir.

---

[14] Farsça ve Arapçadan Tercüme Eserler hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Agah Sırrı Levend,, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, Hasan Kavruk, **Eski Türk Edebiyatı'nda Mensur Hikâyeler**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998; Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

[15] Levend, age., s. 124.

[16] Kavruk, age., s. 46-50.

[17] Kavruk, age., s. 51.

3.1.4. Diğer Dillerden Çeviriler

İlk Çağ Anadolu'sunda masal ve tarihî olayları anlatan eserler, Orta Çağda özellikle Hindistan'da "*Binbir Gece Masalları*"sağlam bir hikâye geleneğinin varlığını bildirmektedir. Bu gelenek, Arapça' dan ve Farsça' dan yapılan çevürilerle Avrupa'ya masal, efsane ve rivayetler şekliyle yayılmıştır. İtalyan yazar Boccacio 16. yüzyılda yazdığı *Decameron* adlı eseriyle ilk öykü örneğini vermiştir. Klasik edebiyatımızda Farsça' dan Türkçeye *Kelile ve Dimme, Tûti-nâme ve Sinbad-nâme* gibi birkaç eser batıdan Türkçeye geçmiştir. Osmanlı aydınının kültür değişimine karar verdiği Tanzimat dönemine kadar yabancı kültür ürünü olarak Hint Edebiyatından bazı eserler tanınmış, onlar da İran veya Arap edebiyatlarında İslâmî kisveye büründükten, Hint özelliklerini az da olsa kaybettikten sonra o diller vasıtasıyla edebiyatımıza girmişlerdir. Osmanlı aydını Hint edebiyatıyla doğrudan karşılaşma şansını da bulamamıştır. Yabancı kültür olarak Batı'dan Türkçe'ye tercüme edilen tek eser Aisopos hikâyeleridir. XIX. yüzyılda Tanzimat'la gelen yeniliklerle birlikte batılı anlamda hikâye yine tercümeler yoluyla edebiyatımıza girmiştir. Tanpınar konuyla ilgili şu bilgilere yer verir: *"Türkçe'ye nakledilen ilk Avrupaî hikâyenin Yûsuf Kâmil Paşa'nın 'Telemaque' tercümesi olduğunu yukarıda gördük. Bu eserin tab'ı 1862'dir. Bunu birkaç sene sonra 'Cerîde-i Havâdis'de tefrika edilen bir 'Sefiller' hülasası ile vak'anüvis Ahmet Lutfî Efendi'nin Arapça tercümesinden naklettiği 'Robinson Cruzoe' (1864) takip eder. 1871-1873 senelerinde ise Teodor Kasab'ın 'Monte Cristo' tercümesi, yine 1872'de Lesage'dan 'Topal Şeytan' tercümesi ile Recâizâde Ekrem Bey'in Cheteaubriand'dan tercüme ettiği 'Atala', 1873'te Bernardin de Saint Pierre'in 'Paul ve Virgine'si çıkarlar."*[18]

Arap, Fars ve Hint ve Batı edebiyatlarından yapılan bu tercüme hikâyeler, klasik edebiyatımızın genel çerçevesine uyarken özellikle Tanzimatla birlikte yapılan çevüri hikâyelerde olayların tertip şekli, hikâye kahramanları arasındaki münasebetler, işlenilen konularda verilen mesajlar gibi pek çok unsur eski hikâyelerden ayrılmaktadır.

[18] Ahmet Hamdi Tanpınar, **19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi,** Çağlayan Kitabevü, İstanbul 2003, s.285.

3.1.5. Telif Hikâyeler

İslamiyet'in kabulüyle birlikte başta Arap ve Fars kültürü olmak üzere çeşitli kültürlerin etkisi altında kalan Türkler meydana getirdikleri eserlerde etkilendikleri bu kültürlerin izlerini de yansıtmışlardır. XV. yüzyılda yazılmaya başlayan telif eserler, XVII. yüzyıldan itibaren ise yavaş yavaş mahallileşmenin de etkisiyle manzum ve mensur metinlerde yerli konuları ihtiva eden orijinal eserler vermeye başlamışlardır.

"Kaynakların belirttiği ilk telif eser XV. yüzyıl sonlarında yazılan, Anabacı veya Bursalı Hoca Abdürrauf hikâyesi adlarıyla da bilinen *Hikâye-i Dendaniyye*'dir. Vahdî Cafer Çelebi tarafından kaleme alınan eser, sosyal muhtevalı olup tek vak'a kuruluşuna sahip gerçekçi büyük bir hikâye veya küçük bir romandır. XVI. yüzyılda Cinânî'nin yazdığı *Bedayiu'l-âsar* ise müstakil küçük hikâyelerden oluşan yine sosyal muhtevalı bir eserdir. Aynı yüzyılın sonunda Derviş Hasan Mehdi'nin iki kardeşin hikâyesini konu alan *Kıssa-i Ebu Alî Sina ve Ebü'l-Hâris'i*, XVII. yüzyılda Gencine-i Hikmet adıyla Seyyid Ziyaeddin Yahya tarafından yeniden yazılmış ve *Hikâyet-i Ebu Alî Sina* adıyla ayrıca genişletilmiştir. Bunların dışında XVII. yüzyılda kaleme alınan *Hâb-nâme* (Veysî), mensur Hamse-i Nergisî'nin bazı bölümleri, *Evhad Çelebi Hikâyesi*, *Hikâye-i Yahya Çelebi* orjinal konuları ihtiva eden eserlerdir."[19]

Yukarıda ifade edilenlerin dışında özellikle telif mensur eserler arasında *Halil Hikâyesi, Hikâye-i Mekr-i zenân, Hançerli Hanım, Letâifnâme, Tayyarzâde Yâhut Binbirdirek Vak'ası, Hikâye-i Cevrî Çelebi, Tıflî ile İki Birâder Hikâyesi, Sansar Mustafa Hikâyesi, Safiye ile Yusufşah Hikâyesi, Tıflî ile Kanlı Bektaş Hikâyesi, Hikâyet-i Sipâhi Şadan, Hikâyet-i Hüseyin Çelebi ve Nigar ve Şah-ı Hûbân ve Kıssa-i Boşnak* ve XVI. yüzyıl şairlerinden Taşlıcalı Yahya'nın *Şâh u Gedâ'sı* konusu İstanbul'da geçen te'lif hikâyelerdendir.[20]

3.1.6. Uyarlama-Adaptasyon Hikâyeler

Klasik edebiyatımızın beslendiği kaynakların en önemlilerinin Arap ve Fars edebiyatı olduğu ifade edilmişti. Uyarlama ve adaptasyon hikâyelerinde de yine bu

[19] Hasan Kavruk, İskender Pala, (1998), "Hikâye", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.17, s.492.
[20] Bk. Mine Mengi, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2005; Hasan Kavuk, **Eski Türk Edebiyatı'nda Mensur Hikâyeler**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s.103.

kaynaklardan alınan hikâyelere kısaltma, ekleme ya da bazı değiştirmeler yapılarak ortaya çıkan hikâyelerdir. Bazen olayların kuruluşu aynen alınır fakat hikâyede çeşitli değişiklikler yapılarak hikâye yeniden oluşturulur, bazen de hikâyenin ana konusu alınarak bu çerçevede hikâye yeniden oluşturulur. Batılı kaynaklarda ifade edilen adaptasyon anlayışının 'yabancı dille yazılmış bir eseri yerli adlar ile ve yerli hayata uydurarak çevürme' anlamına geldiğini ve klâsik edebiyatımızdaki anlayışla bunun tam örtüşmediğini ifade eden Kavruk, konuyla ilgili şu bilgileri verir: "*Klâsik hikâyecilikte adaptasyon, eserin yerli adlarla yerli hayata uydurularak çevrilmesinden ziyade ele alınan herhangi bir konunun, yeni eklemeler, çıkarmalarla, bazı değişikliklerle yeniden biçimlendirilmesidir. Bu arada esere yeni adlar girebilir, yeni unsurlar da eklenebilir. Eserin orijinalinden birçok motifle yeniden biçimlendirilen bu eserde kullanılabileceği gibi bunun yanında birçok yeni unsur, olay, motif de eklenebilir.*"[21]

Uyarlama-Adaptasyon hikâyelerine bakıldığında, klâsik edebiyatımızın beslendiği temel kaynaklar arasında yer alan ilmî, ahlâkî, tarihî ya da edebî eserlerin içerisindeki bazı küçük hikâyeler merkeze alınarak onun etrafında yeni bir hikâyenin oluşturulmasıyla elde edilen uyarlama hikâyelerdir. Bunlar bazen letâifnâmeler bazen de hikâye mecmuaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

> *"Bu eserlerde anlatılan küçük hikâyelerin bir kısmı ya halk ağzından derlenmiş ya da adapte yoluyla yeni bir biçime sokulmuştur. Özel bir adı olanların yanında 'câmiu'l-hikâyât, mecmau'l-hikayât, hikâyât' veya sadece 'letâifnâme' adlarıyla anılan bu tür eserlerden bazıları şunlardır: Câmiu'l-hikâyât (Muhlis b. Hilfız el-Kadi), Acaibü'l-meâsir ve garaibü'n-nevâdir (Süheyl), Câmiu'l-hikâiyât (Hezarfen Hüseyin Efendi), el-Fülkü'l-meşhun bi-lü'lüi'l-meknûn (Abdüllatif Râzi), Câmiu'l-hikâyât (İsmail b. Ali), Mecmûa-i Letâif (Lâmî Çelebi). Letâif-i Zâti, Letâif-i Cinâni (Bedâyiu'l-asar'ın sonunda), Menâkıb-ı Hamsin (Sultan lll. Murad'a sunulmuş), Hadâyiku'l-cinân, Letâifname (Feyzullah b. Mehmed), Letâif-i Bahrî (Gelibolulu Bahri*

[21] Kavruk, age., s. 103.

Mehmed Paşa). Hezeliyyat mecmuası tarzında düzenlenmiş bazı eserlerde de yer yer gerçek hayattan alınmış tarihî değer taşıyan hikâyelere rastlanır."[22]

Yukarıda ifade edilenlere ek olarak *Şeyh-i San'an* Kıssası, *Kırk Vezir Hikâyeleri, İbret-nümâ, Hikâye-i Hoca Said, Gencîne-i Hikmet, Hikâye-i Tûtî ve Mekr-i Vezîr, Muhayyelât-ı Azîz Efendi* hikâyeleri uyarlama adaptasyon hikâyeleri arasında zikredilebilir.

3.2. Konularına Göre Hikâyeler

3.2.1. Aşk Hikâyeleri

Klâsik edebiyatımızda aşk dîvân şiirinin özüdür. Dîvân şiirinde aşk anlayışı beşerî, ilâhî ve ütopik olarak karşımıza çıkmaktadır. "*Aşk temi klâsik edebiyatın neredeyse biricik konusudur. Klâsik şiirimiz esas itibariyle aşk-âşık ve sevgili ekseninde döner. Bu şiirde mecaz yahut istiare yoluyla sevgili kelimesini karşılayan 100'den fazla kelime, ifâde ve terkip vardır. Bunlara aşk, âşık ve ağyâra ilişkin kelimeler de eklenince sayı daha da artar."*[23]

Aşk hemen her hikâyede en büyük rolü oynar. Hikâyelerin kimisinde aşk, eksen durumundadır. Bütün olaylar aşk etrafında döner. Bu elbette insanca aşktır. Ancak şair bu aşkı ilâhîleştirmek hevesine kapılabilir. O zaman hikâyenin ağırlık merkezi oraya kaymış olur. Bu parçalar hikâyelerin en lirik bölümleridir[24] Klâsik edebiyatımızda kaynaklar aşk hikâyelerini tek kahramanlı aşk hikâyeleri ve çift kahramanlı aşk hikâyeleri olmak üzere iki başlık altında ele almışlardır. Bu hikâyeler ve yazarları ile ilgili yukarıda zikredilen kaynaklarda detaylı bilgi verildiğinden burada sadece bu hikâyelerin en önemlilerinin listesi verilmekle yetinilmiştir.

3.2.1.1. Çift Kahramanlı Aşk Hikâyeleri

Klâsik edebiyatımızda Çift Kahramanlı Aşk Hikâyeleri oldukça fazladır. Bunların en önemlilerini şu şekilde sıralayabiliriz.

---

[22] Hasan Kavruk, İskender Pala, (1998), "Hikâye", Ankara *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.17, s. 493.
[23] Cihan Okuyucu. **Divan Edebiyatı Estetiği**. İstanbul 2011, Kapı Yayınları, s. 194.
[24] Agah Sırrı Levend,(1967). "Dîvân Edebiyatında Hikâye" **TDAY Belleten**, s. 72.

1. Yûsuf u Züleyhâ
2. Hüsrev ü Şîrîn
3. Leylâ vü Mecnûn
4. Cemşîd ü Hurşîd
5. Süheyl ü Nevbahâr
6. Mihr ü Mâh
7. Mihr ü Vefâ
8. Mihr ü Müşterî
9. Şâh u Gedâ
10. Vâmık u Azra
11.Varaka vü Gülşah
12. Hikâye-i Reşidiyye

3.2.1.2. Tek Kahramanlı Aşk Hikâyeleri

1. İskendernâme
2. Heftpeyker (Behrâm-ı Gûr, Seb'a-i Seyyâre)
3. Ahmed Harâmî Destânı
4. Câbirnâme
5.Hayr-âbâd
6. Şapur-nâme

3.2.1.3. Dinî-Tasavvufî ve Ahlâkî Hikâyeler

1. Celâl u Cemâl
2. Hüsn ü Aşk
3. Nâme-i Işk
4. Gülşen-i Dâniş
5. Gülşen-i Aşk
6. Selâmân u Absâl
7. Mantıku't-Tayr
8. Bülbülnâme

9. Gülşen-i Ebrâr

3.2.1.4. Olağanüstü Olayları İhtiva Eden Mâcerâ Hikâyeleri

1. Temîmü'd-Dârî Hikâyeleri

3.3. Fıkralar ve Latîfeler

Güldüren, neşelendiren, hoş ve güzel söz anlamlarına gelen Latîfeler/Letâifnâmelerin Türk edebiyatının İslâmî dönem ilk örneklerine Dîvânu Lügati't-Türk, Kutadgu Bilig ve Dede Korkut Hikâyelerinde rastlanmaktadır. "*Klâsik edebiyatımızda hoşa giden, beğenilen konuları ihtiva eden pek çok esere bu ad verilmiştir. Bazen uzun hikâyelere de lâtife adı verilmiştir."*[25] *"Birer nükteye dayanan fıkralar ve latifeler (şakalar) anlatım bakımından hikâye, gülünçlük yönünden de gülmece karakteri taşır. Bu özelliği ile her iki tür arasında yer alır."*[26] Altunel ise latîfeler ile ilgili şu bilgileri vermektedir: *"Latifeler söylendikleri dönemin dil ve üslûp özellikleriyle halk deyim ve söyleyiş unsurlarını içermeleri yanında cemiyet hayatına ve tarihî edebî sîmalara ışık tutmalarıyla da önem taşır. Bunların içinde zaman zaman maksadı aşan anlatımlara ve müstehcen olanlara da rastlanmaktadır."*[27]

Edebiyatımızdaki en önemli Letâifnâmeleri şu şekilde sıralayabiliriz: Bursalı Cinânî'nin Bedâyi'ül-Âsâr'ında yer alan Letâif-i Cinânî, Menâkıb-ı Hamsîn, Abdurrahman Hıbrî Efendi'nin Hadâyiku'l-Cinân'ı, Zâtî, Lâmî, Derviş Ahmed Dede, Azmî'nin Letâifleri, Gelibolulu Bahrî Mehmed Paşa'nın kaleme aldığı Latîfe Mecmuası, Nuh bin Mustafa tarafından derlenen Büstân-ı Kuds ve Gülistân-ı Üns, kimin yazdığı belli olmayan Râz-nâme, Veysî adlı bir şahsın derlediği Hikâyât-ı Garîbe en önemli latîfeler olarak kabul edilir.[28]

---

[25] Kavruk, age., s. 149.
[26] Levend, age., s. 156.
[27] İbrahim Altunel, "Latîfe" Ankara ***TDV İslam Ansiklopedisi***. TDV Yayınları, Ankara 2003, C.27. s. 107.
[28] Bk. Agah Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 156.; Hasan Kavruk, **Eski Türk Edebiyatı'nda Mensur Hikâyeler**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. 149; Hasan Kavruk, İskender Pala, "Hikâye", **TDV İslâm Ansiklopedisi**,TDV Yayınları, Ankara 1998, C.17, s. 492.

I.BÖLÜM

TEMÎMÜ'D-DÂRÎ'NİN HAYATI

1. TARİHÎ HAYATI

1.1. Doğumu Ve Nesebi

Temîm, Filistin bölgesinde yetişmiş bir Hıristiyan din adamı iken daha sonra İslam'ı seçmesi, mescide kandili ilk getiren kişi olması, mescitte ilk vaaz veren sahabe olması ve gayba dair bazı rivayetlerinin bulunması sebebiyle İslam dünyası açısından önemli bir yere sahiptir. Temîm Filistin'de doğmuştur. Temîm'in doğum tarihi ve İslamiyet'i kabul etmeden önceki yaşamı ile ilgili kaynaklarda ayrıntılı bilgi olmamakla beraber kaynaklar, İslam'ı seçtikten sonraki yaşamıyla ilgili ise doğrudan ya da dolaylı rivayetlerle kendisinden bahsetmişlerdir. Temîm'in yaşamıyla ilgili Arapça, Farsça, İngilizce ve Türkçe kaynaklar çeşitli bilgiler vermekle birlikte konuyla ilgili müstakil bir makale kaleme alan Mahmut Yeşil, Temîm ile ilgili en kapsamlı çalışmayı Makrizî ve İbn Âsâkir'in yaptığını ifade eder.[29]

[29] Bk. Mahmut Yeşil, Temîm ed-Dârî ve Rivâyetleri, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 21, s.95-118; Makrizi. **Dav'ü's-sari fi ma'rifeti haberi Temim ed-Dari** (nşr. M. Ahmed Aşür), Kahire, 1392/1972, s.65,78-80, 83-86,88-95,98,105, 135; İbn Asakir, **Tarih u Dımaşk** (Amrî), Xl, 64-65, 71-73, 82; F. Krenkow, "The Grant of Land by Muhammad to Tamîm ad-Dari", **İslamica,** 1/4,Leipzig1925,s.529-532;D.Cook,"TamîmadDari", **BSOA (Bulletin of School of Oriental and African Studies)**, LXI/1 (1998). s.22; Avinoam Shalem "Temîm ed-Darî: A Portrait of him as the First Muslim Artisan" (OM, *XXIIV2,* 2004, s. 507-5015).

Temîm'in mensup olduğu Lahm, bir Arap kabilesidir. Lahmîler, hicretten yaklaşık iki asır önce Yemen'den Beytü'l-Makdis/Kudüs'e gelmişler ve Hz. Îsâ'nın doğduğu bu bölgeye yerleşmişlerdir. Lahm kabilesi birçok koldan meydana gelmektedir. Bu kollardan biri de "Dâr"dır. Dârî nisbeti ile ilgili birinci görüş budur. Bir başka görüşe göre ise bu nisbet dedesi "Dâr"dan dolayıdır. Müslüman olmadan önce ibadet ettiği Deyr isimli kiliseye izafeten "Deyrî"şeklinde de ifade edilmiş, Dârî nisbetinin denizci mânâsına geldiği de söylenmiştir.[30] Ayrıca Temîm "İbn-i Rukayye" künyesiyle de anılmaktadır. Bu konuyla ilgili Halit Özkan makalaesinde şu bilgilere yer vermiştir. *"Hz. Ebûbekir'in kız kardeşi Ümmü Ferve ve Nevfel b. Haris'in kızı Ümmü'l-Mugîre ile (veya ümmü Hakîm) evlenmiş, ancak künyesini kendisinden aldığı tek çocuğu Rukayye'nin hangi hanımından doğduğu kaynaklarda belirtilmemiştir."*[31]

1.2. Müslüman Oluşu

Temîm'in İslâmiyeti kabul etmeden önce ticaretle uğraştığı ve zengin bir kişi olduğu ifade edilmektedir. Bu vesileyle sık sık Mekke'ye gitmekte ve zaman zaman orada kalmaktadır. Bu dönemlerde Hz. Peygamber'in insanlığa bir elçi olarak gönderildiği haberini de almıştır. İbn Asâkir kitabında, Temîm'in hicretten evvel altı kişilik bir heyetle Mekke'ye geldiğini, burada Hz. Peygambere biat ettiğini, oradan Şam bölgesindeki bazı arazilerin kendilerine verildiğine dair bir belge aldığını, bu belgeyi Hz. Peygamber kendilerine verirken Alî İmran sûresi 68. âyetini[32] okuduğunu nakleder.[33] Onun Müslümanlığı benimsemesi, ileriki yıllarda efsaneye dönüşecek olan cinlerle temasına dair hikâyelerle de ilişkilendirilmiştir. Temîm, Şam'da iken Hz. Muhammed'in (sav) peygamber olarak gönderildiğini bir cinden öğrenmiş ve ardından Medine'ye gidip İslâmiyet'i kabul etmiştir.

"Temîm'in İslâm'ı kabule sevk eden hadiselerden biri de Şam'da bir gece vakti yaşadığı olaydır. Allâh elçisinin gönderildiği günlere rastlayan bir günde Temîm ihtiyaçlarını temin için dışarı çıkar. Gece vakti olunca kendi kendisine 'bu gece ben

---

[30] Bk. Mahmut Yeşil, agm., s. 92.

[31] Halit Özkan (2007). "Temim-üd-Dârî". **İslam Ansiklopedisi**. C.XXXX, İstanbul TDV Yayınları, s.418-421

[32] "Şüphesiz insanların İbrahim'e en yakın olanı elbette ona uyanlar bir de bu peygamber (Muhammed) ve mü'minlerdir. Allâh da mü'minlerin dostudur." Ali İmran Suresi: 3 / 68.

[33] İbn-i Asâkir, age., s. 64,65.

önemli bir vadinin koruması altındayım' diye düşünür. Hadiseyi kendisi şöyle anlatıyor: Yatağıma girince, görmediğim bir varlığın sesini işittim. Şöyle diyordu: "Allâh'a sığın. Çünkü cinler Allâh Teâlâ'ya karşı hiç kimseyi koruyamaz." Ne söyleyerek Allâh'a sığınacağımı sordum. Şöyle cevap verdi: "Allâh'ın elçisi artık görev başında. Hacun'da O'nun arkasında namaz kıldık. Müslüman olduk ve Peygamber a.s.'a tâbi olduk. Cinlerin tuzağı yok oldu. Sen de Muhammed'e git ve Müslüman ol." Sabahleyin Eyyûb kilisesine gittim. Bir rahibe başımdan geçen olayı anlattım. Dedi ki: "Sana doğru söylemişler. Peygamberi Harem bölgesinden çıkmış olarak göreceksin. O, Peygamberlerin sonuncusudur. Onun önüne geçilemez." Bunun üzerine güçlükleri aşarak Allâh'ın Rasûlü'nün huzuruna geldim ve Müslüman oldum."[34]

İslâmiyeti kabul ettikten sonra ise Hz. Peygamberden doğup büyüdüğü köyleri kendisine vakfetmesini telep eder. Konuyu Ahmet Akgündüz bir makalesinde belgeler ışığında şu şekilde dile getirmiştir:

> *"Hicretin IV. yahut X. yılında Temim Dari isimli bir sahabe Hz. Peygamber'e gelir ve henüz fethedilmediği halde Filistin arazisinden muayyen bir kısım arazinin kendisine tahsis edilmesini arzu eder. Gelecekte bu toprakların Müslümanların eline geçeceğini gözle görmüş gibi bilen Hz. Peygamber, Temîm'in bu arzusuna müsbet cevap verir ve bu tahsisin yazılı bir senet şeklinde Temîm'e verilmesi için şöyle bir emirnâme de yazdırır. "Bu yazılı belgede Allâh'ın Peygamberi Muhammed'in Temîm Dârî ailesine, Allâh fethini nasib ettiği zaman bağışladığı ve tahsis ettiği arazi yazılıdır. Bunlar Beyt-i Aynun, Habrûn ve Beyt-i İbrahim'dir. Ebediyyen kendilerine verilmiştir. Şahitler: Abbas, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali"* [35]

Hz. Peygamberin Temîm gibi bazı sahabelere çeşitli yerleri bağışta bulunmasının sebebi ya yeni Müslüman olmuş bir kimseyi İslam'a ısındırmak ya da verilen toprakların daha verimli hale gelmesini sağlamak amacıyladır.

---

[34] Bk. Yeşil, agm., s. 96.

[35] Bk. Ahmet Akgündüz, (1987), "Hz. Peygamber'in Filistinde Bir Vakfı ve Osmanlı Devleti'nin Vakıf ve Tapu-Kadastro Anlayışını Gösteren Bir Belge", **Türk Dünyası Tarih Dergisi,** Sayı 1, s.46-47.

1.3. İslâm Dinine Hizmetleri

Temîm ile ilgili kaynaklar İslam tarihi açısından önem arz eden bir olaydan da bahsetmektedirler. Temîm, Medine'de Şam'dan getirdiği yağ kandillerini Mescide asar. Hava kararınca bu kandilleri tutuşturur. Hz. Peygamber mescide gelince mescidin aydınlık olduğunu görür ve bunu yapanın Temîm olduğunu öğrenince şöyle buyurur: Sen İslâm'ı aydınlattın; Allâh da seni dünyada ve âhirette nurlandırsın ve ekler "Eğer bir kızım olsaydı onu seninle evlendirirdim, bunun üzerine orada bulunan Nevfel İbn Hâris ibn Abdilmuttalib, " Ey Allâh'ın Rasûlü! Benim Ümmi'l-Mugîre binti Nevfel adında bir kızım var. Arzu ettiğin şeyi ona yapabilirsin." deyince Hz. Peygamber hemen orada bu kızı Temîm'e nikâhlamıştır. Temîm'in bir başka evliliği de Hz. Ebubekir'in kız kardeşi ile olmuştur. Ümmü Ferve adındaki bu hanım, Ezd kabilesinden birisi ile evlenmiş, ondan bir kız çocuğu olmuş, sonra da Temîm'le evlenmiştir. Kaynaklar, Temîm'in nisbetini verirken sadece bir kız çocuğu olduğunu, başka evladı olmadığını zikrederler. Kızının ismi Rukiyye'dir. Temîm bu sebeple "Ebu Rukayye" diye künyelenmiştir."[36]

Yukarıda zikredilen kaynaklar, Temîm'nin, hayatı boyunca Hz. Peygamberin sünnetine ittiba konusunda hassasiyet gösterdiğini, gece namazlarını aksatmadığını, bazen sabahlara kadar ağlayarak huşu içerisinde ibadetle meşgul olduğunu ve çok fazla Kur'ân-ı Kerim okuduğunu, hatta Kur'ân-ı Kerîm'in cem'inde görev alan dört sahabeden ve Hz. Peygamber döneminde Kur'anı ezberleyen on kişiden biri olduğunu haber verirler. Temîm ayrıca hadis rivâyet eden sahabeler arasında da zikredilmektedir. O toplam on sekiz hadis rivayet etmiştir. Rivayetlerini İbn Nasırüddin *Müsnedü Temîmü'd-Dârî* adıyla bir araya getirmiştir ancak bu hadislerin bir kısmı sahih, bir kısmı zayıf, bir kısmının ise uydurma hadisler olduğuna dair bilgiler mevcuttur.[37]

Bu hadisler arasında en çok tartışılanı deccal ile ilgili olanıdır. Bu konuda muhaddisler meseleye ihtilaflı baksalar da deccal ile ilgili hadisler üzerine bir çalışma yapan Yavuz Köktaş, konuyla ilgili şu bilgileri vermektedir: *"Hicretin 9. yılında*

[36] Bk. Yeşil, agm., s. 99.
[37] İbn-i Asâkir, age., XI, s. 77, Yeşil, agm., s.101-106.; M.Yaşar Kandemir, "İbn-i Nasuriddin" **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara C.XX, s. 227.

Filistin'den Temîm ed-Darî adında bir Hıristiyan rahip gelerek Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber'e bir gün denizde (muhtemelen Akdeniz veya Kızıldeniz) seyahat ederken ıssız bir adaya uğradığını, orada adının Cessase olduğunu söyleyen çok kıllı bir hayvan gördüğünü, bu hayvanın kendisini manastırdaki bir adama götürdüğünü, elleri ve ayakları zincirlere bağlı enteresan bir insan gördüğünü ve onun kendisine deccal olduğunu söylediğini" anlatmıştır. Hz. Peygamber bu şahsı yalanlamamış, deccalin Akdeniz'de mi, Kızıldeniz'de mi çıkacağını şüpheyle karşılayarak 'zannediyorum ki o doğudan çıkacaktır' demiştir."[38]

1.4. Temîm'in Cinler Tarafından Kaçırılışı

Temîm ile ilgili tarihî kaynaklarda tezimizin ana konusunu teşkil eden, onun cinler tarafından kaçırıldığına dair önemli bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak Temîm'in hayatı üzerine önemli bir çalışma yapan Mahmut Yeşil, batılı bilim adamı Rene Basset'in bir makalesinde yaklaşık on üç sayfalık bir bilgiye yer verildiğini lakin bunun da muhtevasına bakıldığında aklî ve naklî ölçülere göre kabul edilemeyeceğini ifade eder.

"Rene Basset'in neşrettiği bir makalede "Hâzihi Kıssatü Temîm ed-Dârî fî Dünyâ mine'l-Acâib fî Cezâiri'l-Bahri'l-Muhît" başlığıyla zikrettiği habere temas etmemiz uygun olacaktır. İbn Abbâs'tan nakledilen haberin başında Temîm'i tanıtan birkaç cümleden sonra, on üç sayfa devam eden rivâyet başlıyor. Rivâyette Temîm'e cin musallat olması, onu alıp götürmesi, arayıp bulamayınca eşinin halife Hz. Ömer'e müracaat etmesi, iddetini bekledikten sonra Benî Uzra'dan bir adamla evlenmesi, sonra Temîm'in mümin bir cin yardımıyla kurtulması, bir adaya götürülmesi, orada Deccâl'i görmesi, harikulâde hallere şahid olması, evüne dönmesi, dönünce kadının eski eşi olan Temîm'i tercih etmesi olayı uzun uzun anlatılmaktadır. Bu muhtevada bir haberin Basset tarafında neşri câlib-i dikkattir. Temîm kıssası olarak takdim edilen bu haberin muhtevası da aklî ve naklî ölçülere göre kabul edilebilir değildir."[39] İmam-ı Şiblî ise konuyla ilgili *Cinlerin Esrârı* adlı kitabında Temîm'in ismini zikretmeden insanların cinler tarafından kaçırılma hadisesine rivayetlerle yer vermektedir.

[38] Yavuz, Köktaş, "Mevdûdi'nin Hadis ile İlgili Görüşleri ve Hadis Tahlili Üzerine II", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** 9/2004 s. 145-168.
[39] Yeşil, age., s. 111-112.

Anlatılan bu rivâyetler Temîm kıssaları ile doğrudan örtüşmektedir. Bu rivayet şöyledir:

"Ebû Bekr b. Eb'id-Dünyâ derki: Hadis bilginleri Abdurrahman b.Ebî Leylâ'dan şöyle nakletmişlerdir: Bir adam cemaatle yatsı namazını kılmak üzere evden çıktı bir daha da geri dönmedi. Bunun üzerine hanımı, Ömer b. El-Hattâb'a giderek durumu anlattı. Ömer (ra) kadının söylediği sözün doğru olup olmadığını akrabasından sorup araştırdı. Onlar da kadını doğruladılar. Ömer (ra) kadının dört sene beklemesini emretti. Kadın dört sene bekledikten sonra yine Hz. Ömer'e gelip durumunu anlattı. Hz. Ömer (ra) yine kadının akrabasına sordu, onlar da doğruladılar. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) kadının evlenmesine izin verdi.

Derken öbür kocası çıkageldi. Ömer b. El-Hattâb'a durumu aksetti. Hz. Ömer (ra) içinden biriniz uzun zaman kayıp olur, hanımı onun hayatta olup olmadığını bilmez. Sonra da (yapılan işlere itiraz eder) deyince adam: Mazurdum ey emîre'l-Mü'mịnîn! dedi.

- Neydi özrün anlat bakalım?

- Yatsı namazını cemaatle kılmak üzere evümden çıkmıştım. Yolda cinler beni kaptıkları gibi doğru bulundukları yere götürdüler. Onların yanında uzun zaman kaldım. Sonra mü'min cinlerle arasında savaş çıkdı. Müminler mağlup ve esir oldular. Ben de o esirler arasındaydım. Bana sordular:

- Senin dinin nedir? diye. Müslümanım, dedim. Bunun üzerine bana:

- İster bizimle kal, ister yurduna dön (muhayyersin) dediler. Ben de yurda dönmeyi tercih ettim. Gece Bişr adındaki cin, gündüz de İsârih bana eşlik etmek istediler ve onların sayesinde vatanıma dönebildim.

- Pekâla ne yerdin?

- Üzerinde Allâh adı anılmayan her şeyi.

- Ne içerdin?

- Cedef içerdim. (Cedef Yemen tarafından gelen ve hiç susatmayan bir otun adıdır.)

Hz. Ömer (ra) onun mazur olduğunu görünce: İster verdiğin mehri geri al, ister kadına sahip çık, dedi.

Yahya b. Ca'de'den naklettikleri rivayette ise şöyle anlatılır: Hz. Ömer zamanında cinler bir adamı kapıp götürdüler. Hanımı gelip Hz. Ömer (ra)'e kocasının dönmediğini anlattı. Bunun üzerine Hz. Ömer, koca tarafının kadını serbest bırakmalarını, kadının da iddet bekledikten sonra evlenmesini emretti. Şayet kocan gelirse o zaman ya ödediği mehri alır veyahut yine sana sahip çıkar, dedi."[40]

Tarihî kaynakların reddettiği Temîm'in cinler tarafından kaçırılma hadisesini İmam Şiblî yukarıdaki rivâyetlerle nakletmektedir. Klâsik edebiyatımızda adeta destanlaştırılan, manzum ve mensur olarak neşredilen Temîmü'd-Dârî hikâyeleri, muhtemeldir ki İmam Şiblî'nin eserindeki rivayetlerine dayandırılarak oluşturulmuştur.

1.5. Vefâtı

Sonuç olarak Temîm, Müslüman olmadan önce bilgili, kültürlü bir Hıristiyan âlim iken Müslüman olduktan sonra ise Hz. Peygamber'den ilim, irfan almış, öğrendiklerini hayatına tatbik etmiş, İslam dünyası açısından önem arz eden birçok şeye öncülük etmiş ve yaşamı boyunca istikametle yaşamış bir şahsiyettir. Temîm 40 yaşında (661) Filistin'de vefat etmiştir. Halit Özkan, onun kabrinin Kudüs'le Gazze arasındaki Beytü'l-Cibrin köyünde olduğunu ifade etmektedir.[41]

2. MENKIBEVÎ HAYATI

Temîm'in menkıbevî hayatıyla ilgili genel bir bilgi vermek için şüphesiz Temîmü'd-Dârî hikâyelerine bakmak gerekmektedir. Hikâyelerin genel olarak epizotlarının verilmesi onun menkıbevî hayatıyla ilgili de bize bir fikir vermiş olacaktır. Hikâyelerde Temîm'in doğumu, çocukluğu vs. gibi konularla ilgili hiçbir bilgi verilmemiştir. Hikâyeler genellikle onun cinler tarafından kaçırılışı ve sonrasında başından geçen hadiseler çerçevesinde örülmüştür. İleriki bölümlerde ana hatları ile bir Temîmü'd-Dârî hikâyesi oluşturulacağı için burada sadece tarihî ve menkıbevî hayatı karşılaştırılacak ancak öcelikle Temîm'in kısa menkıbevî hayatına değinilecektir.

---

[40] İmam-ı Şibli, **Cinlerin Esrarı**, Saray Yayın-Dağıtım, İstanbul 2009. s. 95-96.
[41] Halit Özkan. "Temim-üd-Dârî". **İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: TDV Yayınları. *C.XXXX*, s. 420.

Temîm amcasının kızı ile evlenir, çocukları olur ve bir gün gusül abdesti almak için evün evün avlusuna çıkar. O sırada duvardan Müslüman olmayan bir cin çıkar ve Temîm'i kaçırır. Onu kendi kabilesinin yanına götürür. Temîm oradaki cinlerin ibadetten uzak, Allâh adını ağızlarına almayan kimseler olduğunu görür fakat onlar ne yerse o da yer ve onlar ne içerse o da onlarla birlikte içer. Bir müddet bu kâfir cinler arasında kaldıktan sonra Müslüman cinler gelir ve kâfir cinlerle savaşırlar. Kâfirlerin büyük bir kısmını öldürür kalanlarını ise esir ederler. Temîm de bu esirler arasındadır. Müslüman cinlerin padişahı Temîm'i yanına çağırarak onun insanoğlu olduğunu ve nasıl buralara geldiğini sorar. Temîm ise nasıl kaçırıldığı anlatır ve şimdi Müslümanlar arasında olduğu için Allâh'a şükrettiğini ifade eder. Cin, Temîm'e artık korkusunun olmaması gerektiğini, kendisine en iyi şekilde bakacaklarını ifade eder. Bir süre onların yanlarında kalır ve padişahın çocuklarına Kur'ân-ı Kerim okumayı öğretir. Ancak evlatlarına ve çocuklarına olan hasret ateşi ağır basar ve bir gün rüyasında ailesini görür, ağlayarak uyanır. Cinlerin meliki, Temîm'in ağladığını görünce endişelenir ve sebebini sorar. Temîm ise, çocuklarını özlediğini, artık dayanacak halinin kalmadığını ifade eder. Melik cin zindandan bir esir cin çağırtarak Temîm'i Medine'ye götürmesini ister. Bu talepten sonra Temîm'in maceralarla dolu uzun seyahati başlar. Hızır ile görüşür ve Hızır onu bir buluta teslim eder. Bulut ise onu evünin avlusuna bırakır.

Rivayete göre yedi yıl dört ay on gün ya da daha uzun bir süre geçmiştir ve Temîm'in eşi Halife Hz. Ömer'e giderek eşinin uzun süredir kaybolduğunu, çocukları ile birlikte ciddi sıkıntılar yaşadığını ve evlenmek istediğini ifade eder. Hz. Ömer onu bir sahabe ile evlendirir. Eşinin evlendiği gece Temîm, sıkıntılarla dolu yolculuğunu tamamlamış ve evüne varmıştır. Temîm gece eşi Bahtiyar'ı evün avlusunda görüp kendisini tanıtır. Bahtiyar ise Temîm'in saçı ve sakalı uzamış olduğundan onu tanıyamaz. O sırada Bahtiyar'ın yeni eşi olan sahabe dışarı çıkar ve Temîm'e kadının kendisine ait olduğunu, bu kadını halifenin kendisine nikâhladığını anlatır. Temîm ile aralarındaki tartışmadan sonra sabahın olmasını beklerler ve sabah olunca Halife'nin yanına giderler. Orada Hz. Ömer, Hz. Ali ve diğer sahabeler hazır bulunmaktadırlar. Temîm'e birtakım sorular sorulur. Temîm ise suallere tam cevap verince O kişinin Temîm olduğuna kanaat getirilir ve hanımı tekrar kendisine verilir.

3. TARİHÎ VE MENKIBEVÎ HAYATININ MUKAYESESİ

Temîm'in menkıbevî hayatıyla tarihî kaynaklara dayanılarak yazılan hayatı mukâyese edildiğinde iki biyografi arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralanabilir:

1. Tarihî kaynaklarda verilen râviler ile kıssalarda verilen râviler arasındaki farklar
2. Temîm'in aile hayatı ile ilgili bilgiler
3. Temîm'in evlendiği kimselerle ilgili bilgiler
4. Temîm'in çocukları ile ilgili verilen bilgiler
5. Cinler tarafından kaçırıldığına dair bilgiler

Rivâyetlere bakıldığında Temîm'in hayatı ile ilgili farklı rivâyetlerin olduğu kesindir. Ancak ulaşabildiğimiz kaynaklarda verilen râviler arasında kıssalarda geçen İbrahim ibn-i Sa'îd-i Basrî'nin ismi geçmemektedir.

Hikâye metinlerinde, hikâyelerin râvileri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. İstanbul nüshasında hikâyeyi İbrahim bin Sa'id'in rivayet ettiğine değinilmiştir;

Çarḫ-ı ḥālin naẓma getürdüm temīz
İdeyim yārī ḳılursa ʿazīz

Rivāyet eyler anı pāk u dīn ol
İbrahīm bin Saʿīd ü bellü bil (İÜ: 2a / 22)

S nüshasında ise rivâyet eden kişi İbrahim ibn-i Sa'îd-i Basrî olarak belirtilmektedir.

Rivāyet eyler anı bir pāk-dil
İbrahīm ibn-i Saʿīd-i Baṣrī bil

Müttaḳīlerden hem yine bir ulı
İsḥāḳ ibn-i İbrahīm ol velī (S: 4a/ 21)

T nüshasında da râvinin İbrahīm ibn-i Saʿīd-i Basrî olduğu ifade edilmektedir.

Şerḥ-i ḥālin naẓma getürdim temīz
İdeyim yārī ḳılursa ol ʿazīz

Rāvīdir iş bu söze bir pāk-dil
İbrahīm ibn-i Saʿīd-i Baṣrī bil (T: 2a/ 21)

B nüshasında ise bir isimden daha zikredilir;

Rivāyet eyler anı bir pāk-dīl
İbrahīm Saʿīd Baṣrada bil

Müttaḳīlerden yine hem bir velī
İsḥaḳ ibni İbrāhīm Muṣalī[42] (A: 2a/ 22)

Daha önce Temîm'in hayatıyla ilgili bölümde tarihî kaynaklar ışığında verilen bilgilerde onun iki evlilik yaptığı bunlardan birisinin Nevfel İbn Hâris ibn Abdulmuttalib'in kızı diğerinin ise Hz. Ebubekir'in kız kardeşi olduğu bilgisine yer verilmişti.[43] Temîmü'd-Dârî hikâyelerinde ise Temîm'in eşinin onun amcasının kızı olduğu, onunla küçük yaşlarda evlendiği bilgisine yer verilmiştir.

AK Nüshası'nda bu husus şöyle ifade edilmektedir:

Cumʿa gicesi olmaġla geceyi iḥya eylemege başlar ḫātūn ṭaşra çıḳdı gördi ḥavlıda bu mekruh ṣuratlu kişi ṭurur gövdesi ḳıllı ṭırnaḳları uzun ve saçı, ṣaḳalı ḳarışıḳ çaġırdı bir heybet ile ḫātun işitdi ḳorḳdu eʿūẕibillah didi ne kişisin didi erin Temim'im ve ʿammiñ oġlıyım ve oġlancıḳlarıñ atasıyım ḫātūn eyitdi ne ʿacib aḥval erim gidenden beri yedi yıl oldı ḫaberi bilinmedi şimdiki ḥalde ah ḥelāl getürdüm bir cinnī gelmiş er benim der. Temīm bu sözi işitdi ġamgīn olup ʿaẓīm anda eyitdi seniñ ḥelāliñ ve ʿammiñ oġlı Temim

[42] "Mûsalî" kelimesi T: 2a'da "Mūṣulī" şeklinde yazılmıştır.
[43] Bk. Yeşil, age., s. 99.

Dārım avrat eyitdi ne söylersin benüm erüm gökcek muḥteşem idi sen bir dev ṣuratlusun beni korḳutma var git işeñ Temim eyitdi sen filānıñ ḳızısın ḳardeşleriñ Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem öñünde şehīd oldılar. (AK: 1 b-2a)

nüshaların çoğunda eşi ile yedi yıl aradan sonra karşılaştıkları zaman eşine "ammim kızı" ifadesi ile seslendiği görülür.

ʿAvrat anı gördi Bismillāh dedi
Cin iseñ eʿūẕubillāh dedi

Ol kişi çün ʿavratı baḳar görür
Ḥayad ortasında çün anı görür

Ḳatı ḳorḳdı heybet düşdi cānına
Ḳorḳısından varımadı yanına

Çün Temīmdār anı gördi ne imiş
Ḥayad altında durup ḳalakalur imiş

Ol dem eydür aña cinnī degülem
İllā bir vāḳıʿā düşmiş ḳulam

Ben Temīmem beni cinnī ṣanmaġıl
Gel berü ben Temīmdārem benden ḳaçmagıl

Ḥelālimsin hem daḫi ʿammim ḳızı
Saña taḥḳīḳ iderem iş bu sözi

ʿAvrat eydür bu ʿacāyib iş ola
Yā bu göñlüme ʿaceb teşvīş ola

Yedi yıldır muntaẓıram ben aña

Ḫaberin kimse getürmez baña (İÜ: 3b- 4a/ 88-93)

Millî Kütüphane'deki nüshada da benzer ifadelere yer verilmiştir:

Dutdı eydür kim ben cinnī degülem
İlla bir vāḳıʿa düşmiş ḳulam

Temīmem sen beni cinnī ṣanmaġıl
Gel berü gel nigār üşenmegıl

Hem ḥelālimsin benim ʿammim ḳızı
Saña taḥḳīk iderem iş bu sözi (M.17184: 80a)

Diğer nüshalarda da benzer ifadelere yer verilmiş ve Temîm'in eşinin amcasının kızı olduğu belirtilmiştir.[44]

Tarihî kaynaklarla hikâyelerde geçen bilgiler mukayese edildiğinde Temîm'in çocuklarının olup olmadığı araştırılmış ve varsa da sadece bir kızının olduğu bilgisine yer verilmiştir. Fakat Temîmü'd-Dârî hikâyelerinde onun erkek çocuklarının olduğu bilgisi de yer almaktadır. Temîm'in eşi, yedi yıl Temîm'i bekledikten sonra çocuklarının artık perişan halde olduklarını ve halifeye evlenmek istediğini bildirir. Hikâyede Temîm evüne döndükten sonra eşine kendisini tanıtır ve oğullarının babasının kendisi olduğunu ifade eder.

Didi ʿavrat yā ḫalīfe nideyin
Yedi yıl oldı nice ṣabr ideyin

Gitdi ṣabrım ḳalmadı hem fermānım
Derd ile yanarım görünmez dermanım

Uşaḳ oġlanum ögüş vaḳtim faḳīr
Yavlaḳ oldum ḫalḳ arasında faḳīr (M17184: 79b)

[44] S: 13a- 13b, T 4b, B: 4b.

AK nüshasında ise eşine, amcasının oğlu olduğunu ve oğlanlarının babası olduğunu ifade eder. "*gövdesi ḳıllı ṭırnaḳları uzun ve saçı, ṣaḳalı ḳarışıḳ. çaġırdı bir heybet ile ḫātun işitdi ḳorḳdu eʿūẕibillah didi ne kişisin didi erin Temim'im ve ʿammiñ oġlıyım ve oġlancıḳlarıñ atasıyım." (*AK: 1b-2a) Temîm'in cinler tarafından kaçırılma hadisesinin de tarihî kaynaklar tarafından aklen mantıklı bir durum olmadığı belirtilmiştir. Oysa Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin tamamı bu rivâyetler üzerine kuruludur. Tahlil bölümünde bu rivayetler ayrıntılı tetkik edileceğinden burada sadece bir örnekle yetinilecektir. Temîmü'd-Dârî hikâyesine göre, Temîm cinler âleminden döndükten sonra eşi Temîm olduğuna inanmaz ve beraber Hz. Ömer'in yanına giderler. Temîm, kendisini Hz. Ömer ve sahabeye tanıtıp başından geçenleri anlatınca, Hz. Ömer ve Hz. Alî Temîm'in anlatıklarının doğru olduğunu, Hz. Peygamber'in vefatından önce insanoğlundan bir kimsenin cinler âlemine gideceğini ve eşinin başka birisiyle evlendiği gece geri döneceğini haber verdiğini ifade ederler:

Döndi ʿÖmer Temīme eydür ey yār
Nedir aduñ vir baña doġrı ḫaber

Dedi aña ben Temīm Dārī'yem
Ben Muḥammed Muṣṭafānıñ ṣāḥabi hem yāriyem

ʿAvratı boşamadım ben ey aḫı
Ol dem ṣatmadan kimseye ben daḫı

Nice dürlü vākıʿalar görmişem
Uşta şimdi ṣaġ selāmet evüme gelmişem

ʿÖmer eydür ṣaddaḳ ey tācü'r-ricāl
Ḥāşā kim seniñ sözüñ ola muḥāl

Muṣṭafā daḫı ḫaber virmişdürür
Her ne kim ġurbette bu görmüşdürür

İbni ʿAbbas rivāyet eyler bunı
Ol zamanda içerü girdi ʿAlī

Ṣaḥābeler cümle urı durdılar
Geçüp ʿÖmer ḳatına oturdılar

Şol dem ʿÖmer ʿAlīye şerḥ eyledi
Bunlaruñ vaṣf-ı ḥāliñ söyledi

ʿAlī eydür Muṣṭafā iş bu sözi
Dimiş idi gitmeden iş bu sözi

İş bu zamān maġluḳundan bir kişi
Git didiʿ acāyib ola işi

Nice müddet ġāyıb ola gelmeye
Ḳanda gittigüni kimse bilmeye

Ol gece kim ʿavratı ere vara
Ol gice içinde kendüsi gele

ʿAlī eydür yā Temīm ḫoş geldüñüz
Ġurbeti yaḫşı temāşā ḳıldıñuz (İÜ: 6a-b/ 188-192)

II. BÖLÜM

TEMÎMÜ'D-DÂRÎ ANLATI GELENEĞİ

İnsanlığın tarihinde yazıdan önce söz vardır ve söz, insan oluş maceramızın başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla yazıdan önce insanlığın zengin bir sözlü kültüründen bahsetmek mümkündür. Türkler, İslamiyetten önce Ozan, Kam, Baksı gibi kişilerin halka kopuz eşliğinde destanlar söyledikleri gibi İslamiyetten sonra da bu geleneği devam ettirmiştir. İslam dininin hızla yayılmasıyla birlikte özellikle Anadolu Selçuklu döneminde Orta Asya ve çevresinden Anadolu'ya kitleler halinde göçler başlamıştır. Göç eden bu halk yığınlarının içerisinde okuma yazma bilmeyen çok sayıda insan yer almaktadır. Özellikle okuma yazma bilmeyen bu kişilere İslamî kural ve kâideleri anlatmak için zaman zaman kıraat meclisleri oluşturulmuş ve bu meclislerde önce İslam fıkhı ve akaidi ile ilgili bilgiler okunup anlatılırken daha sonra peygamber kıssaları ve evliya menâkıbnameleri anlatılmaya başlanmıştır. Kussa ya da Meddah adı verilen gezici vaizler Anadolunun en ücra köşelerinde bile çeşitli kitapları okuyup anlatarak okuma yazma bilmeyen geniş halk kitlelerini eğitmişlerdir. İlerleyen zamanlarda bu kıraat meclislerinde okunmak üzere Mızraklı İlmihâl, Kıssa-i Yûsuf ve Ebu Müslim gibi çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Temîmü'd-Dârî hikâyeleri de kıraat meclislerinde okunan bu kitaplar arasında zikredilebilir. Nitekim bu eserler, dil ve üslup bakımından halkın anlayacağı bir üslupla yazılmış, daha ziyade mesaj vermek amacını taşıyan didaktik eserlerdir. Temîmü'd-Dârî hikâyeleri de yukarıda ifade edilen özellikleri bünyesinde barındırdığı gibi manzum metinlerin neredeyse tamamının sonunda "okuyana ve dinleyene" dua edilip çeşitli nasihatlerde bulunulmaktadır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgilere yer verileceğinden yukarıda ifade edilenlerle yetinilmiştir.

1. ANA HATLARI İLE TEMÎMÜ'D-DÂRÎ HİKÂYESİ

Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin farklı varyantları olduğundan tek metinden hareketle bir Temîmü'd-Dârî hikâyesinden bahsetmek şüphesiz eksik ifade edilmiş olacaktır. Bu sebeple çalışmamıza dâhil ettiğimiz en kapsamlı beş Temîmü'd-Dârî hikâye metinlerinden hareketle ana hatları ile bir Temîmü'd-Dârî hikâyesinin epizotlarını çıkarmanın faydalı olacağı düşünülmüştür. Bu noktadan hareketle ana hatları ile bir Temîmü'd-Dârî hikâyesi oluşturulmaya çalışılmış, metinlerdeki farklılıklar yer yer dipnotlarda belirtilmeye çalışılmıştır.

Temîm Filistinli bir sahabedir. Amcasının kızı ile evli ve çocukları vardır. Bir gün gusül abdesti almak için evün avlusuna çıkar ve evün duvarından çıkan bir cin tarafından kaçırılır. Kaçıran cin kâfir bir cindir. Dağlar aşar, denizler aşar ve onu yerin beş kat altında kendi kabilesinin bulunduğu Zar[45] adlı bir adaya götürür. Temîm oradaki cinlerin ibadetten uzak, Allâh adını ağızlarına almayan kimseler olduğunu görür fakat onlar ne yerse o da yer ve onlar ne içerse o da onlarla birlikte içer. Gizli gizli Allâh'a ibadet eder. Temîm'in eşi uzun müddet Temîm'den haber alamaz.

Bir gün Hz. Ömer Sabah namazını kıldıktan sonra mescitte oturmaktadır. Aniden içeriye bir kadın girer ve Hz. Ömer'e "Ey mü'minlerin emîri, benim bir eşim vardı, kayboldu ve kendisinden hiçbir haber alamadım. Bense aciz ve fakir bir kadınım, çocuklarım var, bana ne tavsiye buyurursunuz?" der. Hz. Ömer, kadına beytülmaldan nafaka vereceğini ve eşinin gelmesini beklemesini emreder. Yedi yıl beytülmaldan kendisine nafaka verilir. Yedi yıl sonra kadın tekrar Hz. Ömer'in huzuruna çıkar ve tekrar "Ey müminlerin emîri, yedi yıldır, bekliyorum, eşim gelmedi ve kendisinden bir haber de çıkmadı. Ben daha çok gencim, çocuklarım vardır. Bana sahip çıkacak bir erkeğe ihtiyacım var" der. Hz. Ömer, kadına evüne gitmesini ve iddetinin tamamlanmasını beklemesini söyler. Bir zaman sonra kadın tekrar Hz. Ömer'in yanına gelir, durumunu anlatır. Tam yedi yıl dört ay on gün geçmiştir. Hz.

[45] T: 10a'da adanın ismi "Aze" olarak geçmektedir.

Ömer, mescitte cemaate döner ve "bu kadını Allâh'ın emriyle eş olarak almak isteyen var mı, mihrini beytü'l-maldan vereyim" der. Ensârîden bir sahabe kadına talip olur. Hz. Ömer nikâhlarını kıyar ve genç yatsı namazını Hz. Ömer ile kıldıktan sonra evüne gider. O gece Cuma gecesidir, sahabe eve ekmek götürür ve kadınla birlikte yerler. Cuma gecesi olması sebebiyle, Hz. Peygamberin sünnetine uyarak gusül abdesti alıp yatmak isterler[46]. Kadın gusül abdesti almak için evün avlusuna çıkar ve avlunun ortasında saçı sakalı birbirine karışmış birini görür, korkar ve bismillâh, der. Temîm, kadına "Ey nigar korkma, ben senin eşin ve amcanın oğlu Temîm'im, çocuklarının babasıyım" der. Kadın korkar ve Temîm'in yüzü nurlu idi ve saçı, sakalı yok idi, senin ise saçın sakalın uzamış, der. Temîm, kadının kendisine inanması için onun annesinin, babasının ve kardeşlerinin isimlerini söyler.[47] Kadın ise, cinlerin bu tür haberleri verebildiklerini, dolayısıyla onun ancak bir cin olabileceğini ifade eder. Aralarında konuşma devam ederken yeni eşi Ensârî içeriden evün avlusuna çıkar ve avlu ortasında Temîm'i görür ve bismillâh der. Korkudan titremeye başlar ve "euzübillâh" der. Temîm'e gecenin bir vakti evünde ne işinin olduğunu sorar. Temîm, Ensârî'ye, bu kadının kendi eşi olduğunu, evün ve çocukların da kendi çocukları olduğunu anlatır fakat Ensârî inanmaz, içeri girer kılıcını alıp tekrar Temîm'in yanına geri döner. Temîm, Ensârî'nin bileğini tutarak kılıcı elinden düşürür ve ona çıkıp gitmesini aksi halde kendisine zararı dokunacağını söyler. O sırada kadın araya girer ve adeta onlara hakemlik eder: "İkiniz de haklı olabilirsiniz. Her biriniz bir köşede yatınız ve sabah olunca halife Hz. Ömer'in yanına gidelim, o ne derse biz de onu yapalım" der. Temîm ve Ensârî sabaha kadar uyumazlar. Sabah olunca ikisi de söylene söylene Hz. Ömer'in mescidine varırlar. Hz. Ömer ibadetle meşgul iken dışarıdan bir ses duyunca yanındaki hizmetçisi Eflah'a[48] dışarıda neler olup bittiğini haber vermesi için gönderir. Hizmetçi Eflah, gördüklerini Hz. Ömer'e anlatır. Bir cin ile bir insin kavga ettiğini ve onların ardından da bir kadının gittiğini söyler. Destur isteyip içeri girmek isterler. Halife Ömer müsaade eder ve içeriye girerler. Önce Ensârî derdini anlatır, sonra kadın

[46] Manzum nüshalarda kadın yeni evlendiği Ensârî ile zifafa girmeden Temîm gelir, ancak "AK 1b" nüshasında zifafa girip sonra gusül abdesti almak istedikleri yazar. Nüshaların geneline bakıldığında birinci görüş daha evlâdır.

[47] Bk. **Dûmî/Ömüre:** Hikâyede Temîm'in eşinin annesi olarak adı geçmektedir. **Amîr/Emîr:** Hikâyede Temîm'in eşinin babası olarak adı geçmektedir. **Müslim:** Hikâyede Temîm'in eşinin kardeşi olarak anılmaktadır. **Habîr:** Hikâyede Temîm'in eşinin kardeşi olarak adı geçmektedir.

[48] Hikâye nüshalarında bu isim de "Felâh, Eflâh ve Eflihûn" gibi farklı isimlerle anılmaktadır. T: 6a, B: 6b, İÜ: 5b.

yaşadıklarını anlatır ve ardından Hz. Ömer, Temîm'e bir cinin burada ne işinin olduğunu sorar. Temîm, halifeye cin olmadığını, Hz. Peygamberin arkadaşı olduğunu ve başından çok ilginç olayların geçtiğini, cinler tarafından kaçırıldığını ve yer altında uzun müddet yaşadığını ifade eder. O sırada Hz. Ömer mesciddeki sahabilere: "Bu çok büyük maslahattır. Beraber Hz. Ali'ye gidelim ve bunu kendisine soralım" der. Toplanır Hz. Ali'nin yanına giderler. O sırada Hz. Alî Ravza-i Mutahhara'da oturmaktadır. Hz. Ömer Hz. Ali'ye durumu anlatır. Bu cin, kendisinin insanoğlu olduğunu ve cinler tarafından kaçırıldığını söylüyor, ne dersin ya Ali" der. Hz. Alî Temîm'in ismini işitince "Sadakte Ya Rasulallâh" biz Hz. Peygamberden işitmiştik ki bu zamanın insanından biri cinler tarafından kaçırılacak uzun bir müddet orada kaldıktan sonra tekrar dönecek. Temîm'in sözü doğrudur" der. Hz. Ömer, "öyleyse ey Temîm senin başından geçen hikâye ilginç bir hikâyedir, bize bunu anlatıver" der. Temîm, başından geçenleri bir bir anlatmaya başlar.[49]

Bir gün eşimle yatıyorduk. Gusül abdesti almak gerekti ve gusl için avluya çıktım, gece karanlık ve gökyüzü bulutlu idi. Yağmur yağıyor ve yıldırımlar çakıyor idi çok korktum ve eşime korkum geçsin diye benimle konuş, bana birşeyler söyle, dedim. O da bana şaka ile ey cinler onu tutun, dedi. Ben de avlu ortasında duvardan bir yılanın çıktığını gördüm. Bu yılanın yüzü kapkara, dişleri sapsarı, başı oldukça büyük ve boyu bir çınar gibiydi. Onu görünce korkudan dilim tutuldu ve bir söz dahi söyleyemedim. Cin gelip beni çigninin üzerine alıp bir kuş gibi uçmaya başladı. Nice cezîreler, nice dağlar aştı. Sonunda bir denize batırıp beş kat yerin dibine götürdü. Orası cinlerin yaşadığı Zar/Aze adı verilen bir adaydı. Bu cinler, kâfir cinlerdi ve bunların kimi puta tapar kimisi de ateşe taparlar idi. Namaz kılmaz, oruç tutmazlar idi. Bir yıla yakın onların arasında kaldım. Gizli gizli ibadet etmeye çalıştım. Onlar ne yerlerse ben de yedim ve ne içerlerse ben de içip onlara hizmet ettim.

Bir gün tek başıma oturmuştum. Birden kulağıma bir ses geldi. Baktım ki büyük bir kalabalık cezireye/adaya geliyor ve kimi görürlerse boyunlarını vuruyordu. Beni kapan cini de gördüm paramparça olmuş yerde yatıyor idi.[50] Cezîredeki cinlerin

[49] Buradan itibaren hikâye kahraman anlatıcının dilinden anlatılmaktadır.

[50] Bu cin AK nüshasında Hz. Süleymanın yüzüğünü çalmaya çalışan cin olarak verilir. Savaşta değil, yüzüğü almaya çalışırken melekler tarafından öldürüldüğü ifade edilir. *"Yā Medeni ol ʿifrit ki öldi ʿavradın gice saña laṭīfe idüp dut didi işte dutan bu melʿundur"* (AK: 6 b).

bir kısmını öldürdüler, bir kısmını ise esir aldılar. Ben bir cine bu halin ne olduğunu sordum. Bana dedi ki, bunlar Beni Amu kavmidir ve Müslüman cinlerdir. Yılda bir kez gelir memleketimizi yağma ederler ve kimimizi öldürürler kimimizi ise esir alırlar. Ben bunun üzerine kelime-i şehâdet getirdim. Benim bu sözümü işittiler, geldiler ve bana sordular. Sen kimsin ve bu kelime-i şehâdeti nerden bilirsin, dediler. Temîm, ben Medine şehrindenim, Hz. Muhammed'in dostuyum.

Onların melikleri, tüm cinlerin huzurunda Temîm'i kendisine dost ve kardeş kabul eder. Temîm bir gün Kur'an okurken cinlerin meliki onu işitir ve Temîm'e, sen Kur'anı biliyorsun. Sana benim canım feda olsun, der ve ona bir ricada bulunur. Çocuklarına Temîm'in Kur'anı öğretmesini ister. Temîm de bunu kabul eder ve melikin çocuklarına Kur'ân-ı Kerim'i öğretir. Kur'anı çocuklara öğretirken âyete'l-kürsiyi okumaya başladıklarında cinin çocuklarının bedenleri kurşun gibi erimeye başlar ve ayetler bitince yeniden canları kendilerine verilir. Melik'in çocukları Temîm'e bu ayetin hikmetini sorarlar. Temîm'de âyete'l-kürsi, olduğunu anlatır.

Temîm, bir gün rüyasında Medine'ye gittiğini, Hz. Peygamberin kabrini ziyaret ettiğini, ardından evüne gidip çocukları ile hasret giderdiğini görür. Çocuklarına sarılmış iken ağlayarak uyanır. Melik, Temîm'in ağladığını işitir ve yanına gelerek ona kendilerinden birinin zarar verip vermediğini, ağlamasının sebebini sorar. Temîm ise, rüyasını anlatır ve çocuklarını özlediğini dile getirir. Melik, senin evüne ulaşman için yetmiş yıllık bir yola ihtiyacın vardır, der. Temîm'in hüznü daha da artar. Melik, Temîm'e hüzünlenmemesini, kendisini evüne mutlaka ulaştıracağını söyler. Temîm'in elinden tutup, bir bahçenin içinden geçirip dağ gibi bir kayanın önüne getirir. Cinler o kayayı oymuş ve büyük bir zindan yapmışlardır. Melik kapıcıya demirlerle bağlı cinlerin büyüğünün yanına getirilmesini ister. Getirilen cine der ki; senden bir isteğim vardır ve o da şudur: Bu benim kardeşimdir, alıp Medine şehrindeki evüne ulaştır. Ben de sana çok iyilik edeyim. Melik Temîm'i uğurlamadan önce bir nasihatta bulunur. Der ki bu kâfir bir cindir ve kâfirlerden Müslümana fayda gelmez. Sana ben bir dua öğreteceğim. O duayı okursan bu cin her zaman sana hizmetkâr olur,

fakat unutursan seni bırakıp gider. Ayrıca senden isteğim şudur ki, Medine'ye vardığın zaman Hz. Peygambere ve onun sahabelerine selamımı ilet.

Cin, Temîm'i sırtı üzerine alır ve beraber gâh gökyüzünde gâh yeryüzünde giderler. Cin, konuşurken ağzından ateşler çıkar ve ne zaman ki Temîm'i bırakıp gitmek istese, Temîm kendisine öğretilen duayı okur ve cin ona hizmetkâr olur. Temîm gökyüzünde giderken ferişthleri görür. Bunların ellerinde nurdan yapılmış mızraklar ve dillerinde zikirler vardır. Temîm bunları görünce hayran olur ve dili zikir ile meşgul olmaya başlar. Allâh'ı zikrederken kendisine öğretilen duayı unutur ve cin, onu yere bırakıp gider. Vakit gecedir. Temîm sabaha kadar bekler ve güneş doğunca yürümeye başlar. Karşısına bir kuş çıkar. Bu kuşu insanoğlu daha önce hiç görmüş değildir. Oldukça büyük bir cüsseye sahip olan bu kuşun vücudu adeta nakış nakış işlenmiş, karnı yeşil, kara, beyaz ve mavi, gözleri ise sapsarıdır. Sudan çıkan bu kuş yavaş yavaş Temîm'e doğru gelir. Temîm bir an vadesinin dolduğunu bu kuşun kendisini yiyeceğini düşünür. Kuş, Temîm'in huzuruna varır ve insan gibi ona selam verir. Daha sonra ağzını Temîm'in ağzına dayar ve nefesini ona doğru üfler. Temîm öyle bir tat alır ki daha önce hiçbir insanoğlu bu tadı tatmış değildir. Temîm hayretle kuşa, kim olduğunu, yerinin neresi olduğunu sorar. Kuş, "ben yolda kalmışlara yol gösterenim ve sana müjdeler olsun ki yolun yakın. Allâh'ın zikrini dilinden eksik etme. Senin yolun yakındır" der ve gider. Temîm dört gün dört gece yürür ve bir canavara rast gelir. Bu canavarın vücudu domuza benzer, göğsü arslan gibi ve karnının altı at karnı, kulağı fil kulağı kuyruğu kuş kuyruğu, teni kaplan teni gibi ilginç bir canavardır. Temîm ona der ki sen nasıl bir canavarsın? O der ki ben dünyayı baştanbaşa gezerim, şurada bir meşelik var. Yolun oradandır git, der. Temîm bir gün bir gece yürür ve bir küçük eve rastlar. Seslenir. İçeriden keşiş elbiseli bir kimse çıkar ve Temîm'e buralarda onun ne işinin olduğunu ve Hz. Peygamberin yaşayıp yaşamadığını sorar. Temîm bu soru karşısında şaşırır ve Hz. Peygamberi nereden tanıdığını sorar. Keşiş onun vasıflarının kutsal kitaplarında yazılı olduğunu söyler ve Hz. Peygamberin vefat ettiği haberini işitince bir ah çeker ve bayılır. Sonra kendisine gelir ve kendisinin havarilerden olduğunu, Hz. İsa'nın kendilerine ahirzaman peygamberinin geleceğini haber verdiğini anlatır. Temîm keşişe ne kadar zamandır burada oturduklarını sorar. Keşiş beş yüz yıldır burada oturduklarını ifade eder. Temîm yolda gördüğü canavarın hikmetini sorar. Keşiş, o ahirzamanda ortaya çıkacak olan Dabbetü'l-arzdır, der.

Temîm, keşişe yeme içme ve giyim kuşamı nereden bulduklarını sorar. Keşiş, şu dereye git ve orada karnını doyur, der. Temîm, dereye gider ve orada çok güzel bir bahçe görür. O bahçedeki yemişlerden yer ve suyundan içip tekrar keşişin yanına döner. Keşişe, peki elbiselerin yırtıldığı zaman nereden bulursun, der. Keşiş: Her yıl denizden gemiler gelir ve gemiler içinde erler gelir. Onlar bana yazlık ve kışlık elbiseler getirirler, der. O sırada denizden gemiler görünmeye başlar. Keşiş elindeki bezi gemiye karşı sallar ve gemi ona doğru yaklaşır. Gemidekiler, keşişin huzuruna gelip saygı ve hürmet sunarlar. Keşiş, onlara şöyle der: Benim sizden bir isteğim vardır. Bu kişi Muhammed ümmetidir. Bunu alınız ve ona izzet ikram kılınız, der. Erler, biz Muhammed'i bilmeyiz ama senin hatrın için denizin öbür yanına onu salarız. Temîm'i alıp gemiye binerler, bu kimseler kâfir olduklarından Temîm onların içinde gizli gizli zikirle meşgul olur. Denizin ortasında birden gemi sallanmaya başlar. Gemi gâh doğuya gâh batıya doğru sürüklenir. Gemidekiler feryad figan edip birbirlerinden helallik almaya başlarlar. Karşılarında büyük bir dağ görürler. Bu dağın ismi "Dar" dağıdır. Hz. Peygamber miraca çıkarken bu dağı görmüş ve haber vermiştir. Denizden büyük bir dalga gemiye doğru gelir ve gemiyi sürükleyip dağa çarpar. Geminin tahtaları sökülüp parça parça dağılmaya başlar. Gemideki altın, inci, insan ne varsa hepsi ortalığa saçılır. Temîm, bir tahta parçasına yapışır ve o tahtanın üzerinde yedi gün yedi gece gider. Aşağısı su ve yukarısı semadır. Yedi günden sonra bir adaya varır. Orada çeşit çeşit yemişler görür. Yer, içer ve yatmak için de ağaç üzerine çıkar, uyur. Bir gün ağaçtan iner ve yürümeye başlar. Sudan bir canavarın çıktığını görür ve bu öylesine bir canavardır ki onu görünce korkudan bayılır. Çok gür bir ses işitip yeniden kendisine gelir, bakar ki, bu canavar Allâh'ı zikr ediyor, Peygamberi övüyor ve dört halifenin sıfatlarını anıyor. Yine bir zaman sonra bir ses gelir. Allâh ve Resûlü'nü över, Râfizî ve Hâricilere ise söğer[51]. Canavar ağaca kadar yaklaşıp yukarı bakar ve Temîm'i görür. Ona, sen insanoğlu musun? der. Temîm insanoğlu olduğunu, Hz. Peygamberin arkadaşı olduğunu ifade eder. Canavar öyle bir varlıktır ki başı ve ayakları aslan gibi, sırtı balık sırtına benzemektedir. Canavara şu soruyu sorar. Der ki ben bu gece üç ses işittim. Bu sesi çıkaran kimlerdir. Canavar der ki onlar denizin melikleridir ve beyleri de denizin içerisindedir. Eğer sen mümin olmasaydın burada

[51] AK nüshasında ve manzum nüshaların büyük bir kısmında bu bilgi yoktur. (B: 27a-b)

seni paramparça ederlerdi. Daha sonra canavar çekip gider. Temîm, ağaçtan iner bir süre yürüdükten sonra uzakta bir ışık görür. O ışığa yaklaştıkça ışık ondan uzaklaşır. Gide gide nihayet ışığın yanına varır. Işığın olduğu yerde büyük bir mağara görür. Mağaraya girer. İçeride mücevher yığınlarını görür ve Allâh'a şükreder. Mağarada bir canavar görür. Bu canavarın burnunun deliklerinden ateşler çıkmaktadır. Korku ile birden Allâh, meded ya Rasulallâh, der. O canavar kaçıp gider, kaybolur. Bir süre sonra yine bir ses gelir ve Temîm'e Hz. Peygamberi sorar. Temîm, ona Hz. Peygamberi nereden bildiğini sorar. O ise, Nuh Peygamber zamanında yetmiş iki cinsten çift çift gemiye alındığını, işte tüm insanlığın nesli ikinci kez o gemidendir ve bizim neslimiz de oradandır, der. Temîm, öyleyse bana yol göstermek size vacip oldu. Çünkü ben Medine şehrindenim ve Hz. Peygamber'in dostuyum, der. Temîm, yine bir ses işitir ve ses ona der ki, senin yolun su kenarındandır, oradan git. Denilen yerden yürümeye başlar, yol üstünde çeşit çeşit canavarlara rast gelir. Bir süre yürüdükten sonra karşısına yüzü güneş gibi parlayan bir genç çıkar. Genç der ki ey kardeşim halin nicedir? Sonra gider ve Temîm'e bir sofra getirir. Beraber yerler ve üç gün Temîm'in yanında kalıp, yoldaş olur. Sonra bu genç yerde yuvarlanıp toprağa bulanır. Sonra birden silkelenip kuş olur. Temîm'e der ki ayağımı tut. Temîm onun ayağını tutar ve kuş onu denizleri aşırıp karanlık bir adaya götürür ve yere bırakır. Sonra Temîm'e der ki seni evüne ileteceğim fakat seninle bir işim vardır. Gider bir miktar fındık alıp geri gelir. Beraber bir sarayın yanına giderler onun yanında bir dere vardır ve oradan sular akmaktadır. Suyun bir yanında Allâh adı ve Muhammed Rasulullah adı yazılı ve saray kilidinin üzerinde "Süleyman Allâh'ın peygamberidir" yazılıdır. Temîm'e yoldaş olan genç bir cindir. Sarayın kapısının kilitli olduğunu görürler ve cin, fındıkla kapıya vurup kapıyı açar, içeriye girer ve Temîm'in girmesini de ister. Beraber saraya girerler ve orada iki aslan görürler. Aslanlar bunlara doğru saldırmaya başlayınca cin, fındıkları birbirine vurur. Aslanlar yüzlerini başka yöne çevürirler. Sarayın içersinde yürümeye devam ederler ve kapısı altından, kilidi gümüşten bir yer daha görürler. Kapı açılır ve içeri girerler. İçeride iki büyük ejderha görürler. Bu ejderhaların ağızlarından ateş çıkar ve nefeslerini nereye vursalar orayı yakarlar. İki fındık ile onlara vurur ve ikisi de yüzlerini çevürirler. Yürümeye devam ederler ve altından yapılmış bir tahta rastlarlar. Tahtın üzerinde sırt üstü yatan bir genç görürler. İki eli göğsü üzerinde duran bu genci görünce Temîm adeta hayran olur ve bakar ki parmağında bir yüzük var. Bu yüzükte

ise üç kaş vardır. Bunların birisinde Allâh adı, birisinde Hz. Muhammed'in adı, diğerinde ise Hz. Süleyman'ın isimleri yazılıdır. Yüzükten öylesine bir ışık çıkar ki adeta güneşi ve ayı kıskandıracak kadar aydınlıktır. Yatan yiğidin başının üstünde altın ve gümüşten yapılmış kandiller asılıdır. Ayrıca iki ejderha onu başucunda beklemektedir. İki fındık ile onlara vurur. Onlar da yüzlerini başka yöne çevürirler. Cin, Temîm'e dönüp der ki, ben bu an için seni saklıyordum. Ben yüzüğü almaya yöneldiğimde ejderhalar bana nefes vurup öldürecekler, işte o zaman bu fındıklar ile bana vur ki yeniden dirileyim, der. Cin, yüzüğü almaya yöneldiğinde yüzü kadın yüzüne benzeyen iki yılan çıkar ve cine nefes vururlar. Cin, düşer ölür. Temîm fındığın birisiyle cine vurunca yeniden dirilir ve bir kez daha yüzüğe yöneleceğim bu sefer de canım kurtulursa sana mal memleket verip seni evüne ileteceğim, der. Tekrar yüzüğe yönelir ve yılan tekrar ona nefes vurarak onu yakar. Temîm fındık ile ona vurur ancak fındığın sihri tesir etmez. Yılan Temîm'e doğru yaklaşır ve onunla insan gibi konuşmaya başar ve der ki, "Ey günahkâr âsi kişi! Allâh sana bu kadar nimetler verdi sen ona nasıl asi olursun?" Temîm, yılana bu yatan kişinin kim olduğunu sorar. Yılan, yatan kişinin Hz. Süleyman olduğunu, yüzüğün de devlet yüzüğü, Süleyman'ın mührü olduğunu ifade eder. Yılan, bu cinlerin yedi kişi olduklarını, altısının yüzük için geldiğini ve helak oldukların, souncusunun da şimdi helak olduğunu ifade eder. Temîm büyük bir pişmanlık duyar ve yılana bulunduğu yerden nasıl çıkabileceğini sorar. Yılan yüzüğü ve fındıkları almasını ve kapıdan dışarı çıkmasını söyler. Kapıdan çıkınca bir süre sonra cinlerin mülküne varacağını, onlar Temîm'e asi cini sorduklarında onun öldüğünü söylemesini tembihler. Temîm yüzük ve fındıkları alıp dışarı çıkar. Kapıdan dışarı çıkarken ejderhalar ona saldırırlar. Temîm fındıkları vurur ve onları uzaklaştırır. Dışarı çıkınca bir kuşa rastlar. Bu kuş sürekli Allâh'ı tesbih eder ve Hz. Peygamberi anar. Kuş Temîm'i görünce der ki, " Mümin olduğun için seni Hz. Muhammed hürmetine bağışladım." Temîm, ağlayarak yoluna devam eder ve büyük bir saraya denk gelir. İçeri girer ve yüz güzel kadın görür. Her birinin yüzü nur içerisindedir. Bunların içerisinden biri çok nurlu ve latiftir. Temîm onun yanına yanaşır ve selam verir. O kişi Temîm'e arkadaşı olan asi cini sorar. Temîm onun öldüğünü ve canının cehenneme gittiğini söyleyince hepsi sevünir mutlu olurlar. Temîm, kadına kendilerinin kimler olduğunu sorar.

Kadın: Ben bir melikin kızı idim, ma-takaddem kitabını bir gece baştan sona kadar okurken Rasulü ve İslam dinini gördüm. O cin nerede bir güzel görürse onu kendi yanına alırdı. Benim annem İmrağ kızı Fertesa'dır. Ben burada doğmuşum ve yıllardır burada oturuyoruz. Eğer o öldüyse bizi Allâh azad eyledi, demektir. Kadın Temîm'e der ki, buyur biz senin dileğini yerine getirelim. Temîm evüne gitmek istediğini söyler. Kadın, kendisini bir deve vereceğini ve memleketine vardığında yüzüğü ona vermesi gerektiğini tembihler. Dev sûretinde bir cin gelir ve Temîm'i sırtına alıp gemilerinin suya battığı Deres dağına götürür. Cin yüzüğü ister. Temîm yüzüğü ona verir ve cin kaybolup gider. Temîm orada ne tarafa gideceğini bilemez, şaşkındır. Tam o sırada bir ses işitir. Ey Temîm senin yolun deniz kenarındandır o tarafa git, denilir. Sesin tarif ettiği tarafa doğru yürümeye başlar ve yetmiş kapılı bir yer vardır. Her kapıdan sular akmaktadır. Bir süre o kapıda bekledikten sonra içeriden seslerin yükseldiğini farkeder. Sonra içeri girer ve acayip şekillere bürünmüş cinler görür. Fil gibi hortumları, ateş gibi gözleri vardır.

Ortada büyük bir ağaç görür. Ağacın gölgesinde yanı üzere yatmış ve bir gözü olmayan ve zincir ile bağlanmış bir yaratıkla karşılaşır. Tek gözü ise ateş gibi yanmakta kime baksa onu yakmaktadır. Bu yaratık Temîm'e döner ve kim olduğunu ve nereden geldiğini sorar. Daha sonra ise Hz. Muhammed'in dünyaya gelip gelmediğini, insanların açıkça içki içip içmediklerini, zina işleyip işlemediklerini, yalan yere şahitlik edenlerin bulunup bulunmadığını, haksız yere kan dökmelerin olup olmadığını sorar. Temîm bu söylediklerinin hepsinin olduğunu söyler. Daha sonra bir mağarayı ve onun önünden akan pınarın kuruyup kurumadığını sorar. Temîm, pınarın suyunun kuruduğunu da söyleyince o yaratık der ki, benim çıkmam artık yakın olmuştur. Dünya mülküne gideceğini; Mekke, Medine ve Kudüs dışında her yeri gezeceğini söyleyerek mutluluktan bir nara atar. O sırada bir melaike gelir ve demir bir çomak ile o yaratığın başına vurarak şöyle der: " Yat ya mel'un, henüz vaktin değildir." Temîm çok korkar ve bir gün bir gece daha yoluna devam eder. Yolda bir kadın görür. Bu kadın hülle giymiş bir huri gibidir. Yanına yaklaşarak ona selam verir fakat kadın Temîm'in selamını almadığı gibi onunla da konuşmaz. Temîm, tekrar yoluna devam eder ve üç gün üç gece yürür. Bir bahçeye varır ki orada sünbüller, erguvanlar, akarsular, yemiş ağaçları ve güzel nağmelerle ötüşen kuşları görür. O meşeliğin içerisinde aslanlar bulunmaktadır. Temîm bunlardan birinin yanına

yaklaşarak ona selam verir. Temîm'e nereden geldiğini sorunca, Temîm başından geçenleri uzun uzun anlatır. Aslan, yolun yakın olmuştur deyip yürümesini tembihler. Temîm, yürümeye devam eder ve yolda bir yiğit görür ve çiğninde bir hezeni tutmuş beklemektedir. Temîm, yiğidin yanına yaklaşarak o hezeni çiğninden indirmesini, biraz olsun canının dinlenmesini söyler. Yiğit, Temîm'e, işine git, diyerek onun teklifini reddeder. Temîm, yürümeye devam eder ve yolda bir kişiyi görür ki kovayla bir kuyudan su alıp havuza koymaktadır ancak havuzun bir deliği bulunduğundan konulan su tekrar boşalmaktadır. Temîm, o adama havuzun deliğini kapatmasını ve böylece canının bu zahmetten kurtulacağını ifade eder. Adam ise, senin neyine gerek, diyerek Temîm'i yanından kovar. Temîm, ağlayarak yürümeye devam eder ve bir saray görür ki bu sarayın dört yanından nur çıkmaktadır. Temîm, bir anda çok sevünir. İnsanoğunun bulunduğu bir yere geldiğini düşünür. Yedi gün yedi gece yürüyerek nihayet saraya ulaşır. Sarayın taşları altın ve gümüştendir. Kapının üzerinde "Lâ ilahe illallâh Muhammed Resûlullâh" adı yazılıdır. Ayrıca İbrâhim Halîl, Salih Celîl isimleri yazılıdır. Bir de kapının üzerinde "Her kim ki buraya ulaşır ve bu kapıyı açmaya niyet ederse o kapıyı gücü ile açamaz. Kapının kilidi bu yazılardır ki bunu okuyanlar ancak içeri girebilir. Temîm okur ve içeri girer. Sarayın içi adeta nura batmıştır. Perdeleri nurdan, kasırlar nurdandır. İçerisinde ay yüzlü yiğitler bulunmaktadır. Bu yiğitlerin ellerinde kılıçlar bulunmakta ve yüzlerinden kanlar akmakta fakat hepsi çok mutlu yaşamaktadırlar. Sarayda büyük bir ırmak görür. Irmağın rengi sütten beyaz ve tadı baldan tatlıdır. Kenarında ise türlü türlü içecekler bulunmaktadır. Temîm, geçip bunlardan yer, içer. Daha sonra sarayın çıkış kapısına gelir. Kapıda büyük bir aslan görür. İki yanında iki satır yazılıdır. Biri Muhammed diğeri ise Kadir isimleridir. Temîm o yazıları okuyup salavat getirince aslan birden kaybolup gider. Temîm şaşkınlık içerisinde dışarı çıkar ancak hangi tarafa gideceğini bilemez. Bakar ki karşıdan iki atlı çıkagelir. Temîm, bu atlılara yanaşır ve onlara selam verir. Onlar ise sarayın içerisine giren, yemeğinden yiyip suyundan içen sen misin? derler. Sana müjdeler olsun ki cehennem ateşi sana haram olmuştur, deyip Temîm'e bir yol gösterirler ve bu yolda bir yiğide rastlayacağını haber verirler. Temîm cehennem ateşinin kendisine haram olduğunu işittiği için mutlu, evünden uzak olduğu için kederli bir şekilde yürümeye devam eder. Yolda kendisine bahsedilen yiğidi görür ki mihrabında oturmuş ve önünde yeşil bir levha vardır. Yiğidin önüne gelir ve ona selam

verir. Yiğit ona yolunu gösterir ve Temîm yürümeye devam eder ve bir yeşil çimene ulaşır. Orada ay yüzlü yeşil elbiseli bir yiğide rastlar. Yiğit mihrabında durmuş namaz kılmaktadır. Namaz bittikten sonra Temîm, yiğidin yanına varır ve ona selam verir. Yiğit, Temîm'in selamını alır ve ona bir pınar göstererek orada suyundan içip oradaki yemişlerden yemesini ister. Temîm yemişinden yer, suyundan içer ve abdest alıp namaz kılar, yiğit ile konuşmaya başlar. Yiğit, ona yolunun yetmiş yıllık bir yol olduğunu ancak gönlünü hoş tutması gerektiğini, nitekim kendisini kısa bir süre içerisinde evüne ve ailesine ulaştıracağını söyler.

Yiğit ile sohbet eder iken siyah renkli bir bulut gelir. Yiğidin başı üzerinde durur ve yukarıdan aşağıya bakarak selam verir. Yiğit, buluta hangi iklime gittiğini sorar. Bulut, Allâh'ın zikrini dile getirmeyen, onun verdiği nimetleri yiyen ancak başka şeylere tapan kâfirler iline gidiyorum, diye cevap verir. Yiğit, ona Hakk'ın emrine uy ve git, der. O bulut gidince ardından bir bulut daha gelir. Bu bulutun diğerine göre rengi daha beyazdır. Gelir ve yine öbür bulut gibi yiğide selam verir, yiğit selamını alır ve ona hangi iklime gittiğini sorar. Bulut, Irak'a gideceğini, orada müminlerin kullukta devam üzre olduklarını, bu yüzden orada yağmur yağıp seller akacağını ve yetişecek yemişlerden müminlerin yiyeceğini haber verir. Yiğit var git, der. O gider ve ardı sıra bir bulut daha gelir. Bu bulutun rengi hepsinden daha akdır. Bu bulutun bir yanında Cebrail, bir yanında Mikâil bulunmaktadır. Bu bulut da gelir, yiğide selam verir. Yiğit ona hangi iklime gideceğini sorar. Bulut, Hz. Peygamberin iline gideceğini söyleyince, yiğit buluta bir isteğinin olduğunu, Medine şehrinden olan Temîm'i alıp oraya götürmesini ister. Bulut, bu teklifi kabul eder ve eğilerek Temîm'i üzerine alır. Temîm, yiğide der ki, ey yiğit! Sana bazı suallerim var, bana cevap ver. Öncelikle yürürken yolda bir ağacın dibinde demirle bağlı bir yaratığa daha sonra da bir kadına rastladım, selam verdim selamımı almadı. Bu kadın kimdir? Sonra meşe içerisinde yürür iken koca arslanlar gördüm, sonra yürüdüm ve çiğni üzerinde hezen tutan bir adam gördüm, yürümeye devam ettim, bir kimse gördüm ki kuyudan kova ile bir havuza su koyar, havuzun bir deliği var konulan su oradan tekrar kuyuya akar. Yolda yürümeye devam ettim ve bir it gördüm ki karnı içerisinde yavruları ürmektedir. Oradan da geçip büyük bir saraya rastladım, içeri girdim ve orada yaralı yiğitler gördüm. O saraydan çıkınca yüzleri nurlu, kendileri heybetli iki atlının yanıma doğru geldiğini gördüm. Daha sonra bir yiğide uğradım ki o önünde yeşil bir levha ile

mihrabında oturmaktaydı ve nihayet oradan da senin yanına geldim. Bunları bana anlat, der.

Yiğit ona cevap vermeye başlar: Bir gözü olmayan ve demirle bağlı olan koca, ahir zamanda çıkacak olan Deccal'dır. Rastlamış olduğun kadın, dünyadır. Yolda koca aslanlar ile birlikte gördüğünüz yiğit kardeşimiz Danyal'dir. Bir kişi daha gördünüz ki sırtında bir hezen ve ne ileri ne de geri adım atmaz, işte o kişi birinden emaneti alıp sahibine vermeyenlerdir. Daha sonra kuyudan suyu çekip havuza aktaran ve havuzdan da kuyuya suyu akan, kendi zahmeti kendisine kalan birini gördünüz. O kişiler, birisinden alıp başka birisine veren ve kendisi de müflis yaşayan kimselerdir. Yolda karnında yavruları üren bir ite rasladınız ki o da ahirzamanda ortaya çıkacak olan ve kızlarını zinaya teşvik eden kimselerdir. Öyle zaman gelecek ki erkek ve kız çocukları ana babalarına her şeyin iyisini biz biliriz, siz yerinizde oturun. İşte bu anne ve babaların gözleri hep yaşlı, kalpleri hep gamlı olacaktır. Yürümeye devam ettin ve bir saray görüp içeri girdin, içeride yüzleri yaralı yiğitleri gördün, işte onlar Bedir gazasında şehit olan ve hesapsız cennete giren kimselerdir. O saraydan çıkınca iki atlı gördünüz, işte o atlıların biri Cebrail diğeri Mikâil'dir. Yolunuzda mihrabında oturmuş ve önünde yeşil bir levha bulunan kişi ise ben idim. Ben Ebu'l- Abbas Hızır Nebi'yim, der. Temîm, hemen onun eteğine yapışır ve yüzünü eteğe sürer. Sonra o gece kendisine okuduğu duayı öğretmesini söyler. Hızır ise şunları der: Bu duayı Âdem, Nuh okudu, duaları kabul oldu. İbrahim Peygamber okudu Nemrud'un ateşinden kurtuldu. İsmail Peygamber okudu, Allâh ona koçu kurban olarak verdi. Hz. Yakub okudu Yûsuf Peygamberi buldu. Yûsuf Peygamber okudu ve Mısır'a sultan oldu. Hz. İdris ölü iken dirildi, Hz. Eyyüb derdine şifa buldu; Yunus Peygamber okuyup balığın karnından kurtuldu. Hz. Musa okudu ve Firavun'u helak etti. İsa Peygamber okudu ve Allâh onu göğe yüceltti. Ben okudum, âb-ı hayatı buldum, kıyamete dek diri kalacağım. Sen de oku ki iline varasın ve aileni göresin. Döne döne Temîm'e bu duayı öğretir ve sahabeye çok selamlar iletir. Dua budur: *Bismillāhirraḥmānirraḥīm Allāhümme innī es'elüke bi'ismikelleẕī'in-şaḳḳa bihi'l-ḳamer ve ebreme'l-emre ve esyāle's-siyeri ve enzele'l-ḳatare vaʿşu şabbe'l-baṭare ve zaḥyere'l-cedere ve nūri'l-bedere ve gasuna bi'ẕẕikri Muḥammeden ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem ve es'elüke bi- ismikelleẕi fettaḳa bihi'l-aʿyun ve enṭaḳa'elsine ve teşaḳḳa'l-arḍīn Allāhümme mettaʿnī bimā rezaḳtenī ve veffaḳani bimā emertenī ve aʿṣıminī bimā neheytenī velā tekellüfnī ṭalebe mā*

ḥarremtenī ve aḳbilnī fīmā bimüheymini yerḍī ki ʿannī ve ḳavvinī ʿala ṭāʿatike vebārekenī fīmā āteytenī ve testecib deʿānī kemā vaʿdetenī ve'rḥamnī iẕā mā teveffeytenī faḥşerenī fī zümreti Muḥammedin ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem Ve edḫilnī cennetihi bişefāʿatihi faẕalleni fi zılli ʿarşike feskinī fī civārike ve esʿadenī ve lā şekāytenī yā erḥame'r-rāḥimīn.[52]

Bulut eğilip Temîm'i üstüne alır ve bir süre havada gittikten sonra Temîm kendisini evünin önünde bulur. İçeri girer ve hanımıyla evün avlusunda karşılaşır.

Temîm, başından geçenleri anlattıktan sonra, Hz. Ömer ve yanındaki sahabeler Temîm'e, "hak Temîm'indir" derler: Hz. Ömer, Temîm'e cinlerin ne yiyip ne içtiğini ve nelerden hoşlanıp nelerden kaçtıklarını sorar. Temîm ise şöyle cevap verir:[53] Besmelesiz yemek yiyenlerin yiyeceği onların da yiyecekleridir. Issız ve tenha yerlerde, boş evlerde, pınarlarda ve hamamlarda otururlar. Müslüman olanları güzel kokuları severler ve bir kısmı yeşil ve beyaz giyinmeyi severler. Şeriatın icrası için kadı ve muhtesipleri vardır. Müslüman cinler, namaz kılar, oruç tutar, zekat verir, hacca gider ve kafir cinlerle savaş yaparlar. Onlardan korunmak için tırnak kesiklerini, soğan ve sarımsak kabuklarını ayak altına atmayın, cevüz ağacı dibinde ve pınarların üzerinde uyumayın. Karanlık eve ve hamama girmeyin ve çocuklarınızın gece oynamak için dışarı çıkmasına izin vermeyin. Kafir cinler, lâ havleden, ezandan ve tekbirden kaçarlar. Aslan, kaplan, kurt, kedi, domuz ve köpek sûretlerini severler. Genellikle bu hayvanların suretlerinde gezerler ve başlarında boynuzları vardır. Konuşurken gök gürültüsü gibi ses çıkarırlar ve yürüyünce rüzgar gibi yürürler. Hz. Ömer, Osman, Alî ve diğer sahabeler Temîmdârî'yi dinledikten sonra onun başına toplanırlar, hoş geldin deyip eşini kendisine teslim ederler. Beytü'l-maldan biraz mal verirler ve her sahabe kendi imkanları ölçüsünde bir parça eşya verip Temîm'i evüne gönderirler.[54]

[52] Bu dua sadece AK nüshasında geçmektedir.
[53] Cinlerin özelliklerinin anlatıldığı bu kısım AK nüshasından alınmıştır. (AK: 10a-b)
[54] T nüshasında (T: 39b-40a) Temîm başından geçenleri üç gün üç gece anlatır.

2. HİKÂYENİN TÜRK EDEBİYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Kültür, tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevü değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü[55], şeklinde tarif edilmektedir. Genel anlamda ise bir milletin sahip olduğu maddi ve manevü değerlerin tamamı olarak tanımlanmaktadır. Dünyada hüküm sürmüş sayılı uygarlıkların kültürel mirasına da sahip olan milletimiz sahip olduğu bu mirası asırlar boyunca kuşaktan kuşağa aktararak yaşatmaya çalışmıştır.

Türklerde, yazıdan önce halk arasında şifâhî bir edebiyat varlığını sürdürmüştür. İslamiyetten önce kam, baksı ve ozan gibi adlarla anılan kimseler kopuz eşliğinde şiirler okuyup, hikâye ve destanlar anlattığı bilinmektedir. "*Eski Türk ordularında hükümdarların yanında mutlaka 'ozan'lar bulunuyor, onların kopuzlarla çaldıkları ve okudukları şiirler, bütün bir milletin zevkini okşuyordu. Onlar yalınız yeni vak'alara ve kahramanlık menkıbelerine ait şiirler yahut ölüler vasfında mersiyeler tanzim etmekle kalmazlar, ayrıca 'Millî Türk Destanı'ından alınmış parçalar da terennüm ederlerdi. Bu ozanlar İslamiyetin tesirlerinden sonra da büsbütün silinip ortadan kalkmadılar, içtimaî iş bölümü sonunda büyük merkezlerde şairlik, bakıcılık, efsunculuk, müneccimlik yavaş yavaş ayrılmıştı."*[56] Türkler İslâmiyeti kabul ettikten sonra Arap ve Farsların müşterek ürünleri olan bir edebiyatı oluşturmaya başladılar. Her sahada kendi ananelerine ne kadar bağlı olurlarsa olsunlar zamanla yeni edebî ürünlerini Arap ve Fars edebiyatlarının tesiri altında vermeye mecbur kaldılar. Özellikle Karahanlı dönemi ürünlerinden Kutadgu Bilig'e bakıldığında eski halk edebiyatı ananesinden millî unsurların ve Fars şiirinden geçen yabancı unsurların varlığı İslâmî-İran tesirinin varlığını açıkça göstermektedir. Bu tesirler, özellikle XIII. yüzyılda Anadolu Selçuklularında ve devamı olan Osmanlılarda artarak devam etmiştir. Özellikle XIII.-XIV. Yüzyıllarda Orta Asya'dan Anadolu'ya göçler olmakta, gelen bu halkın özellikle sosyal değerler ve dinî konularda eğitilmesi gerekmekteydi. Bunun için de hem okuma yazması olmayan yerli halkı hem de göçler vasıtasıyla Anadolu'ya gelen bu halk yığınlarını yetiştirmek için *kıraat*

[55] **Türkçe Sözlük**, "kültür" TDK Yayınları, Ankara 2011, s. 1558.
[56] Fuad Köprülü. **Türk Edebiyatı Tarihi**. Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 95.

meclisleri oluşturulmaya başlamışlardır. "*Kıraat meclisleri, başka bir deyişle okuma toplantıları, kişilerin eğlenmek için tesadüfen bir mekânda bulunmasıyla oluşan insan kalabalığı değil, bilakis okunan bir kitabı dinlemek üzere bilinçli olarak bir araya gelen fertlerin oluşturduğu meclislerdir."*[57] Bu meclislerde yazılı kültür ile sözlü kültür meczolmuş, buralarda okunan kitaplar öncelikle iman, ahlak, ibadet gibi konuları ele alırken zamanla çeşitli menkıbe ve kıssalara da yer verilmeye başlanmıştır. Konuyla ilgili bir çalışma yapan Zehra Öztürk, "*Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları*" başlıklı makalesinde, meclislerde okunan kitaplar arasında özellikle "*Halka yüksek sesle okunmak için yazılmış kitaplar*" bölümünde şu bilgileri vermektedir:

> "*Bu eserler dinî-tasavvufî hikâyelerden bilgi ve öğüt verici kitaplara, macera kitaplarından aşk ve kahramanlık destanlarına kadar geniş ve farklı konuları içermektedir. Fakat aralarında bazı ortak noktalar vardır. Okuma toplantıları için yazılmış–elimizde bulunan-en eski kitaplara bakacak olursak bunların XIII.-XIV. yüzyıllardan kalma elyazması kitaplar olduklarını görürüz. Bu kitaplarda anlatım çok sade ve yalındır. Edebî sanatlara ve söz oyunlarına fazlaca yer verilmez. Kolay anlaşılır olmak çok önemlidir. Şekil genellikle nazımdır. Çünkü manzum eserlerdeki kafiye ve vezin akılda kalıcılığı ve ezberlemeyi kolaylaştırır. Fakat eserlerde vezin ve kafiye bozuklukları olabilir, buna önem verilmez. Kitap nesir halinde yazılmışsa içinde kafiyeye benzer ses ve hece tekrarları bulunur veya önemli cümle ve kelime grupları ara ara tekrarlanır."*[58]

Şüphesiz Temîmüd'Dârî hikâyelerinin de yukarıda özellikleri verilen kıraat kitapları ile benzerlik arzettiği açıktır. Bu hikâyelerin tüm nüshaları incelendiğinde dilinin oldukça açık ve sadeliği, daha ziyade manzum olarak kaleme alınmış olması, yer yer tüm nüshalarda vezin ve kafiye bozukluklarına rastlanması ve hikâyelerin içerisinde de yazılış hikmetinin insanların ibret almalarına vesile olunması olarak ifade

---

[57] Zehra Öztürk. "Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt.5, s. 401.
[58] Öztürk, agm., s. 403.

edilmesi[59] gibi hususlar bu hikâyelerin bahsi geçen kıraat meclislerinde okutulan eserler arasında olduğu kanaatimizi daha da güçlendirmektedir.

Ayrıca Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin, yurt içi ve yurt dışındaki yazma nüshaların fazlalığı, özellikle XIX. yüzyılda taşbaskı Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin fazla oluşu ve günümüzde yaşı doksanı aşmış ve çocukluğunda kıraat meclislerinde bulunmuş kimselerle yaptığımız görüşmeler, Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin son asra kadar Anadolunun en ücra köylerine ulaştığını ve büyük halk kitleleri tarafından okunduğunu açıkça göstermektedir.

Anadolu halkı İslamiyeti daha ziyade kussa adı verilen ya da meddah denilen gezici vaizlerden öğrendiğinden bu kişilerin anlattığı şeyler bazen bir din gibi algılanmıştır. Temîmü'd-Dârî hikâyelerine bakıldığında toplum hayatını düzenleyen temel kurallardan, dinî ve ahlâkî değerlerimize kadar pek çok şeyin ele alındığı görülür. Özellikle cinlerden korunmanın yolları, kırık bardaktan su içmenin zararları, ev süpürünce çöpleri evde tutmanın verdiği sıkıntılar, olgunlaşmamış meyveyi ağacından koparmanın yanlışlığı, ekinlerin üzerinden geçmenin yanlışlığı, bir misafirliğe gidildiği zaman o evün hanımına kötü bir niyetle bakmanın vereceği zararları, gece dışarı çıkıldığı zaman besmele ile çıkmanın önemi gibi konular ele alınmış ve bu vesile ile geniş halk kitleleri çeşitli konularda eğitilmiştir.

Muṣṭafā bize vaṣiyyet eyledi
Cumʿa gecesi ġuṣl ile yatuñ didi

Her kim ḥelāline yaḳınlıḳ ide
Yatmasun ol gine illā ġusl ile

Didigümüz ġusl ile oldur yanı
Tāzekarlıḳ eylesün ol dem anı

59 Deñiz yüzünde bir ḳuş geldi gözleri ḳızıl ḳanadları şarı endāmı yeşil ḳarnı muhaṭṭaṭ geldi üzerime ḳondı menḳarını aġzıma şoḳdı şu dökdi hezār bar şekerden ṭatlu müşkden zeki ḳardan so[uk fasiḥ dil ile eyitdi ey medeni ġöñliñi ḫoş dut Ḥaḳ subḥanehu ve taʿāla seni yarlıġadı ve ḫalḳa ʿibret eyledi ḥikāyetini işidenler ʿibret ve naṣīḥat alalar (AK: 4b)

İllā ġusl vācib oldı bilesin
Cehd edüben daḫı ġusl ḳılasın

Yatmasun şeyṭan anuñ yanına
Dirülürler ḥarb ururlar cānına

Bir vaṣiyyet daḫı budur bize
Ṭaşra yatan kişi bir çizgi çize

Oḳuya bir iki āyet-i Ḳurʾānı
Ḥaḳ Teʿālā maḥfūz eyleye anı

Hem anı melāikler bekleye
Gelürlerse hem cinlerden ṣaḳlaya

Bir daḫı ṣınıḳ bardaḳ ile içmesün kişi
Zīrā şeyṭānıñ olur yoldaşı

Ol ṣınıḳ bardaḳdan cinnīler içer
Müʾmin olan ol yavuz işden ḳaçar (İÜ: 6b/ 197-206)

Temîmü'd-Dârî hikâyelerinde ayrıca, gurur ve kibirden uzak durmanın gerekliliği, karşılaşılan sıkıntılara karşı sabretmenin mükâfatı, sık sık Kur'an okuyup Hz. Peygambere salat ü selam getirmenin faziletleri hikâyenin bütününe serpiştirilmiş önemli telkinlerden sadece birkaçıdır.

Bir kişi ṭarlıġa düşer ṣabr ide
Allāh anuñ müşkilini ḥall ide

Ṣabr ile irür irenler devlete
Manṣıba u māla mülke niʿmete

Ṣabr ideniñ müşkil işleri biter

Ṣabr ile her kişi maḳṣūda yiter

Ṣabr iden ḳullarını sever Ṣabūr
Ṣabr idenüñ ola menzil-gāhı nūr

Bu daḫı kim meskeneti iḫtiyār
Ḳılursa devlet ola aña yār

ʿAceb tekebbürlük idenler ola ẕelīl
Öldürür ḳahr ider anları Celīl

Sen tekebbürlügi göñlünden götür
Muṣṭāfāya çoḳ ṣalavātlar getür

Cümlemiziñ aṣlı ṭopraḳdan ṣudan
Sen bu tekebbürlük eylemeñ neden

ʿUcb ideniñ delīli şeyṭan olur
Aña uyanın işi ṭuġyān olur

Şerr-i şeyṭāndan emīn olsun yarā
Ṣalavāt vire kişi peyġambere

Yaraşur pes Ḫālıḳa ḥamd u ṣenā
Ne dilerse olısar öñden ṣoña

Cümlesin ol muṣavver eyledi
Ādemīler yoġ iken var eyledi

Ḥaḳḳ'a şükr kim bizi var eyledi
Ṭopraḳ iken ḥoş münevver eyledi

Hem daḫı luṭfında sever bizi
Uçmaġ içre daḫı ḳoyısar bizi

Şol günahlarımuza ḳalmayasız
Maḥşer gününde utandırmayasız (İÜ: 33b- 34a/ 1216-1230)

Hikâyelerin sonunda ise eserin hitap ettiği kimseye dikkat çekilerek "okuyana, dinleyene ve yazana" dua edilmesi beklenir.

Bu arada ḫatm oldı bu kelām
Muṣṭafāya ṣad hezārān biñ selām

Ḥaḳ teʿāla ol ḳula raḥmet ḳıla
Kim oḳıya fātiḥa ṣıdḳıla

Bunı yazdum ḳala benden yādigār
Ḳalmayam ben ḳala ḫatm-i rūzigār

Ḫayr yazsun cürmini Kirāmen Kātibīn
Kim duʿā ile añarsa iş bu ḫaṭṭıñ kātibin

Bu kitabı kim oḳur alur ele
Fātiḥa ḫatm idüp duʿā ḳıla

Oḳuyanı diñleyeni yazanı
Muṣṭafāya ümmet eyle yā Ġanī (İÜ: 34a/ 1231-1236)

3. HİKÂYEDE DİL VE ÜSLUP

Temîmü'd-Dârî hikâyeleri kıraat meclislerinde okunmak için yazılmış eserler olduğundan, bu amaçla yazılan hikâyelerin üslup üzelliklerini taşımaktadır. Bu tür eserlerin amacı halkı eğitmek, bilgilendirmek ve bilinçlendirmek olduğundan dil oldukça sade ve yalındır. Öyle ki manzum metinlerde vezin ve kafiye hassasiyeti bile gözetilmemiştir. Bu yönüyle Temîmü'd-Dârî hikâyeleri bünyesinde bir taraftan halk

hikâyelerinin özelliklerini taşırken diğer taraftan da klâsik hikâyelerimizin özelliklerini barındırmaktadır. Klasik halk hikâyeleri genellikle "râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr" gibi belli kalıplarla başlamaktadır. Bazı kalıplar sözlü gelenekten kitaplara, bazıları ise kitaplardan sözlü geleneklere geçmiştir (Güleç, 2011: 54). Temîmü'd-Dârî hikâyeleri ise klâsik hikâye anlayışına daha uygun olarak besmele, hamdele ve salvele ile başlamaktadır.

Evvel anı eydelüm kim ol bize
Rızḳı ḳısmet eyledi ḳamumıza

Virdi bize Muḥammedi Ḥaḳ Resūl
Anuñ ile dīnimiz oldı uṣūl

Ol gelicek dīnimiz oldı ʿıyān
Doġrı yolı Ḳurʾān eyledi beyān

Allāh anı dünyāya viripdi
Raḥmeten li'l-ʿālemīn sensin didi (İÜ: 1b / 1-4)

S nüshası ise besmele ile başlar.

Bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Evvel anı idelüm kim ol bize
Rızḳ maḳsūm eyledi ḳamumıza

Viripdi bize Muḥammedi Resūl
Anıñla dīnimüz oldı uṣūl[60]

Daha sonra ise anlatıcı kişi hikâyenin başlayacağını şu şekilde haber verir:

[60] Metinde bu beyitin baş kısımları silinmiştir.

Bir ḥikāyet ideyim imdi yara
Sen ṣalāvat viresin peygambere (S: 3b/ 3)

Halk hikâyelerine benzerlik arz eden yönlerinden biri ise Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin bazı nüshalarında hikâyeyi rivâyet eden kişiden de bahsedilmesidir. Halk hikâyelerinde bu durum hikâyenin başında ifade edilirken Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin metinlerinde ise genellikle üçüncü ya da dördüncü varaklarda dile getirilir.

Rivāyet eyler anı bir pāk-dil
İbrahīm ibn-i Saʿīd-i Baṣrī bil

Müttaḳīlerden hem yine bir ulı
İsḥāḳ ibn-i İbrāhīm ol velī (S: 4a /21-22)

Hikâye, bir yazar anlatıcı ile başlar ve yazar, yer yer hikâyeye müdahelelerde bulunur ancak hikâyenin asıl kısmı kahraman anlatıcı tarafından oluşturulmaktadır. Temîm, cinler tarafından kaçırıldıktan yedi yıl sonra geri döner ve eşinin başka biriyle evlendiğini görür. Daha sonra, Temîm, eşi ve eşinin yeni evlendiği Ensârî ile birlikte halife Hz. Ömer'in yanına giderler. Burada Temîm'e başından geçenler sorulur. Temîm ise başından geçenleri anlatmaya başlar. Böylece hikâyenin asıl kısmı oluşturulmaya başlanmış olur.

Döndi eydür Temīme ḫoş geldüñ
Ġurbeti yaḫşı temāşā ḳılduñ

Seferinde ne göründi gözüñe

Söylegil ḳulaḳ uralım sözüñe

Kim seniñ ḳıṣṣān ʿaceb ḳıṣṣadur

İʿtibār ehli anı ʿibret görür

Temīm eydür işit ey şīr-i Ḫudā

Görmez olur gözler inicek ḳażā (B: 8b / 90-86)

Temîmü'd-Dârî hikâyeleri akıcı ve sade bir Türkçe ile yazılmış olmasına rağmen bu hikâye Arap kaynaklı hikâye olduğundan kullanılan isim ve sıfatlar Arapçadan alınmış isim ve sıfatlardır. Ömer, Osman, Ebubekir, Ali, Hasan, Hüseyin, Amr, Eflah gibi isimlerde ve özellikle de hitap ve seslenmelerde bu kurala dikkat edilmiştir. "Yâ emîre'l-mü'minîn, yâ Ganî, yâ Kerîm gibi."

Manzum ve mensur hikâyelerde diyaloglar hem konuşma dilinin tabiiliğini ve canlılığını yansıtmak hem de karşılıklı konuşmalar sayesinde karakter ya da tiplerin düşüncelerini okuyucuya ve dinleyiciye aktarmak hedeflenmektedir. Temîmü'd-Dârî hikâyelerinde de karşılıklı konuşmalar hikâyenin üslubuna etki eden önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Temīmim veʿammiñ oġlıyım ve oġlancıḳlarıñ atasıyım Ḫātūn eyitdi neʿaceb aḥval erim gidenden beri yedi yıl oldı ḫaberi bilinmedi şimdiki ḥalde eve ḥelāl getürdüm bir cinnī gelmiş er benim dir

Temīm bu sözi işitdi ġamgīn olupʿaẓīm and içdi ki seniñ ḥelāliñ veʿammiñ oġlı Temīm Dārım

Avrat eyitdi ne söylersin benüm erüm bir gökcek muḥteşem idi sen bir div ṣuratlusun beni korḳutma var git işine

Temīm eyitdi sen filānıñ ḳızısın ḳardeşleriñ Ḥażret-i Resūl ṣallallāhuʿaleyhi vesellem öñünde şehīd oldılarʿAvrat eyitdi fārig̈ ol ecinnīlerden bunuñ gibi iş bilmekʿ aceb değildir. (AK: 2 a)

Manzum nüshalardan B nüshasında ise geçen diyaloglardan sadece birisine aşağıdaki beyitler örnek verilebilir;

Döndi yine yüzüme sulṭan baḳar
Revān aġlar gözünüñ yaşı aḳar

Sulṭan eydür bana ey cānımuñ cānı
Keşki görmeyeydi gözlerüm seni

Hem yārānları Ebubekir ʿÖmer
ʿOs̱man ʿAlī her ne kim aṣḥābı var

Selāmumu bulara degüresin
Her ḳaçan kim yüzlerüni göresin

Ben didüm kim başum üstüne
Selāmuñ senüñ bulara degürem

Yine döndi eydür ey sevdüg eşüm
Senüñ ile vardur daḫı bir işüm

Bu kāfir cinnīsidür seni buña
Veriserem ziyān idiser saña (B: 18 b- 19a / 450-463)

Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin dil ve üslup özelliklerinden birisi de arkaik olarak kabul edilen kelimelerin kullanılmasıdır. Hikâyede "od, tamu, ayruk, kerkes, toynaġ, ebsem oturmak, oḳımak, göyñek, eyit, tuş ol-, kakımak, tapuñuz, uş, guṣṣa, renc, yavlaḳ ol-, ıssı, ibrık…"gibi arkaik kelimeler sıklıkla kullanılır.

Ḥaḳ teʿālā oda yandırsun seni
Nitekim sözde aġuladuñ beni (B: 6a / 118)

Ṭaʿāmı yidüñ içdüñ mi ṣudan
Āzād olur anda canuñ ṭamudan (İÜ: 29a/ 1046)

Döndi yılan benüm ile söyledi
Baña ḳaḳıdı ʿitāb eyledi (S: 102b/815)

Mesnevülerde yeknesaklığı kırmak için zaman zaman tegazüllere yer verildiği gibi Temîmdarî hikâyesinde de müellif, araya girerek hikâyeyi okuyanı ve dinleyeni dinlendirmek için aralara salavat-ı şerîfeler okunması için beyitler serpiştirmiştir.

Yine Temīm başladı girdi söze
Vir ṣalavāt ecri yazılsun size (B: 19b/480)

Gözleri daḫı ṣaru idi anuñ
Vir ṣalavāt şādımān olsuñ cānuñ (B: 21b/525)

Başladı Temīm yine girdi söze
Vir ṣalavāt ecr yazılsun size (S: 60a/467)

Çünki ḫatm oldı bu sözümüz ḥarf
Vir ṣalāvat olmaya ʿömrüñ telef (İÜ: 34a/1237)

Temîmü'd-Dârî hikâyesi şahıs, mekân ve olay örgüsü bakımından Arap kültürüne dair unsurlar barındırdığından Arapça ayet, hadis ve dualara da yer verilmiş, bu da hikâyenin üslubunu etkilemiştir. Belediye Yazmaları Atatürk Kitaplığından temin etmiş olduğumuz mensur nüshada ayet-i kerimelere ve dualara yer verilmiştir. *İnnelleẕīne lā yercūne liḳāenā ve raḍū bi'l-ḥayāti'd-dünyā veṭme'ennu bihā velleẕīnehüm ʿan āyātina ġāfilūn*" (AK: 3b)

Temîm, Müslüman cinlerin arasında bir süre yaşadıktan sonra memleketine gitmek ister ve cinlerin meliki Temîm'i kötülüklerden koruması ve kâfir cinnin şerrinden emin olabilmesi için bir dua öğretir.

"*Subḥānekallāhumme ve biḥamdik subḥāneke bimā sebbaḥake bihi semavātike ve āridike subḥanekallāhumme bimā sebbeḥeke bihi'l-bihāri ve'l-ḥaytān Subḥānekallāhumme bimā sebbaḥake bihi'l-ʿālemūn min ḫalḳike bimen kāne bihi şey'in min niʿmetike vemā min şey'in illā yüsebbiḥu biḥamdike velā kin lā yefḳahūne tesbīḥahum innehu kāñe ḥalīmen ġafūra Yā kerīm u yā Raḥīm* (AK: 4a-b)

Hikâyelerde karakterlerin, olayların, nesnelerin, mekânın, okuyucuya sunumu söz konusudur. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde de bu sunum, bazen anlatılan şeyin cinsine göre; kişi tasvirleri, cin tasvirleri, mekân tasvirleri, tabiat tasvirleri, olağanüstü yaratık tasvirleri vb. şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılırken de bazen olay örgüsü durdurulur ve uzun uzun bir cin tasvir edilir, bazen de olaylar arasında tasvirlere gidilir. Hikâyede bir cennet tasviri şu şekilde yapılmaktadır:

içerü girdüm vaṣfa gelmez nesneler gördüm altundan ve gümüşden yapılmış ḳaşırlar ḳapularında sündüs ve istebraḳdan perdeler aşılmış bir perde gördüm içerü girdüm bir büyük ögürdüm içinde başsuz gövdeler ve gövdesiz başlar ḳana bulaşup yaturlar kimi ḳoca ve kimi yigitler ileri yüridüm tāze ḳızlar ve oġlanlar ḳarşu ḳarşu taḫtlar üzerinde oturup söyleşirler libāsları sündüsden ve ırmaḳlar gördüm aḳar kenarında māideler dürlü dürlü niʿmetler ve çoḳ vaḳt idi ṭaʿām yememişdim oturdum yedim nāgāh gözüm bir dehlize doḳundu içinde bir ilan var gördüm alnında yazılmış Lā ilāhe illallāh Muḥammed Resūlullāh andan ḳorḳdum ṭaşra çıḳdım (AK: 8a)

İstanbul nüshasında ise Temîm, kendisini kaçıran cini ve içerisinde bulunuduğu mekânı şu şekilde tasvir etmektedir.

Bunuñ ile yaḳın oldum bir gice
Gör ki netdi benim ile ol ḫoca

İbriḳ aldım elüme ṭurdum urı
Ḥayada çıḳdım ki ġusl idem arı

Ḳarañuluḳ idi ol dem gökyüzi
Duman idi görmez idi göz gözi

Hem yaġardı yaġmur aḳardı sel
Yıldurum şaḳırdı hem eserdi yel

Gürler idi gök hem ditredi yir
İşidüñ şimdi benüm ḥālümi dir

Tañrı'nıñ heybetinden ḳorḳdı cānum
Ditremeg dutdı cümle endāmum

Sen bülürisin kim ey Tañrının arṣlanı
Bahādırlıġla ögerler seni

Ḳatı ḳorḳdum yā İmām ḳıldım ṣaḳar
Döndüm evümden yaña ḳıldım naẓar

Ol giceniñ heybetinden ṭaġlanur
Cigerim aġzum dilüm baġlanur

Çaġırup didüm ey benüm ʿammim ḳızı
Ev içinde eksik eyleme sözi

Benim ile luṭf u kerem eylegil
Ev içinde baña ḳarşu söylegil

İçeriden bir keleci söyledi
Güle güle yaʿnī keñgel eyledi

Ey o issiler anı dutuñ didi
Ṣanmañuz kim sözi tamām söyledi

Ḳorḳı ile dört yaña gözüm bakar
Bir divardan görürüm yalın çıḳar

Ḳamaşır gözlerüm göricek anı
Daḫı beter ditremek dutdı beni

Çıḳar ol yalıñ içinden bir kişi
Ḳapḳara yüzi hem ṣaru dişi

Başı büyük boyu bir çınar gibi
Gözi yaşı dökülür pıñar gibi

Nefesinden ṣanasıñ dütün çıḳar
İt ölisi gibi ol melʿun ḳoḳar

İki gözi yıldırım gibi şaḳar
Zişt-i melʿūn ḫalḳ arasında çıḳar

Çünki anıñ yüzine baḳar cānum
Aġzımıñ içinde baġlanur sözüm (İÜ: 7b- 8a/238-257)

Deyimler genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbekleridir[61] Hikâyede dikkat çeken üslup özelliklerinden birisi de şüphesiz çeşitli deyimlere yer verilmiş olmasıdır. "Günahı boyna yazılmak, iyilik yapan iyilik bulur, balını yağını zehir etmek, göz gözü görmemek" gibi halk arasında kullanılagelen deyimler bunlardan birkaçıdır.

Vebālidir kim yazılur boynuna
Giriserdür yarın cehennem odına (İÜ: 32a/168)

[61] Türkçe Sözlük, "deyim" TDK, Ankara 2011, s. 651

Ḫayr idenler ḫayr ile iḥsān bulur
Şer idenler ṭamuda ebed ḳalur (B: 10a/220)

Her kim ḳadem başar anı ḳahr ider
Ballarını yaġlarını ẕehr ider (S: 2b/8)

Ḳarañuluḳ bulut idi gök yüzi
Duman idi görmez idi göz gözi (B: 10a/229)

4. HİKÂYENİN TAHLİLİ

Her edebî eser kendi içersinde bir bütünlük arz etmektedir. Bu sebeple yazılan eseri daha iyi anlayabilmek, verdiği mesajı doğru şekilde alabilmek için hikâyelerde tasvir edilen insanlar ve onların yaşadıkları zaman, mekân ve sosyal çevrenin dikkatle incelenmesi gerekmektedir. *"Hikâyeyi tahlil etmek demek, bir bakıma, insan hayatına karışan, ona şekil veren veya onu bozan, mesut veya bedbaht eden unsurları, bir kelime ile "gerçek insanı" incelemek demektir."*[62]

Yapılan tahlil çalışmasında, Temîmü'd-Dârî hikâyesinin bir dönem Türk dünyasının inançlarının, gelenek ve göreneklerinin yansımalarını keşfetmek, şahıs-devür-zaman ve mekân bağlamında eser ile ayrıntı arasındaki münasebeti kavramak hedeflenmiştir. Bu çerçevede hikâye öncelikle şahıs, dini muhteva, folklorik unsurlar, kozmik âlem, hayvanlar, bitkiler gibi temel başlıklar altında tahlil edilmeye çalışılacak daha sonra hikâyedeki zaman ve mekân kavramları üzerinde durulacaktır. Bunu yaparken de şahıs, mekân ve yer adları alfabetik sıraya göre değil de genellikle hikâye içerisindeki önem derecesine göre ele alınacaktır.

[62] Mehmet Kaplan, **Hikâye Tahlilleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, s.11.

4.1. Hikâye Şahısları

4.1.1. Temîm

Filistin'de doğmuştur. Temîm'in mensup olduğu Lahm, bir Arap kabilesidir. Lahmîler, hicretten yaklaşık iki asır önce Yemen'den Beytü'l-Makdis/Kudüs'e gelmişler ve Îsâ as.'ın doğduğu bu bölgeye yerleşmişlerdir. Lahm kabilesi birçok koldan meydana gelmektedir. Bu kollardan biri de "Dâr"dır. Dârî nisbeti ile ilgili birinci görüş budur. Bir başka görüşe göre ise bu nisbet dedesi "Dâr"dan dolayıdır. Müslüman olmadan önce ibadet ettiği Deyr isimli kiliseye izafeten "Deyrî" şeklinde de ifade edilmiş, dârî nisbetinin denizci mânâsına geldiği de söylenmiştir.

Filistin bölgesinde yetişmiş bir Hıristiyan din adamı iken daha sonra İslam'ı seçerek mescitte ilk vaaz veren kişi, mescide ilk kandili getiren kişi olması ve gayba dair bazı rivayetlerinin bulunması sebebiyle İslam dünyası açısından önemli bir yere sahiptir. Temîm'in tarihî kişiliği ile ilgili ayrıntılı bilgi yukarıda verildiğinden burada sadece hikâye bağlamı içerisinde nasıl bir karakter olduğu hususuna değinilecektir.

Temîm, hikâyenin başkahramanıdır. Hikâye Temîm'in cinlerle olan macerasını anlattığı olaylar üzerine kuruludur. Hikâyede bir yazar anlatıcı bulunmaktadır. Fakat yazar anlatıcı hadiseleri kendisi anlatmak yerine ifade vasıtası olarak Temîm'i kullanır. Olaylara Temîm'in gözü ile bakılır. Temîm, hem trajik hem de dramatik bir ruh haline sahiptir. Bir taraftan cinler tarafından kaçırılma, yedi yıl ailesinden uzak kalmanın verdiği bir psikoloji, diğer taraftan ise uzun yıllar sonra eşine ve çocuklarına kavuşmanın verdiği sevünci yaşayamadan eşinin başka biri ile evlendiğini öğrenmenin verdiği bir ruh halidir. Hikâyede Temîm'in eşi ile olan konuşmaları farklı tonlarda verilmiş ve eşinden aldığı cevaplar onu daha derinden etkilemiştir. Nitekim eşi onu yedi yıl sonra gördüğü vakit tanıyamamakta ve onun ancak bir cin olduğunu tasavvur etmektedir. Çünkü saçı, sakalı ve tırnakları uzamış, adeta tanınmaz hale gelmiştir.

> *Ḫātūn ṭaşra çıḳdı gördi ḥavlıda bu mekruh şuratlu kişi ṭurur gövdesi ḳıllı ṭırnaḳları uzun ve saçı şaḳalı ḳarışıḳ çaġırdı bir heybetle ḫātun işitdi ḳorḳdu eʿūẕibillah didi ne kişisin didi erin Temīmim veʿammiñ oġlıyım ve oġlancıḳlarıñ atasıyım Ḫātūn eyitdi neʿaceb aḥvāl erim gidenden beri yedi*

yıl oldı ḫaberi bilinmedi şimdiki ḥalde eve ḥelāl getürdüm bir cinnī gelmiş er benim dir Temīm bu sözi işitdi ġamgīn olup ʿaẕīm and içdi ki seniñ ḥelāliñ ve ʿammiñ oġlı Temīmdārım avrat eyitdi ne söylersin benüm erüm bir gökcek muḫteşem idi sen bir div ṣuratlusun beni korḳutma var git işine (AK: 1 b-2a)

Hikâyede Temîm karakterinin bir diğer özelliği ise alışık olmadığımız, hatta varlığı konusunda delilleri olmayan ancak kutsal kitapta varlığı bildirilen varlıklarla (cinler) olan iletişimi, onların dünyasında yaşaması, onları yakından tanıması ve yeniden insanlar âlemine dönen bir kimseyi temsil etmesi açısından önem arz etmektedir. Bundan asırlar önce yaşamış insanların cinlere dair korkuları ve onlardan korunmanın yollarını aramaları bir yerde bu hikâyede bu arayışın sonucu olmuş gibidir. Cinlerin nerelerde yaşamayı sevdikleri, nelerden hoşlandıkları ve onlardan korunmanın yolları hikâye kahramanının dilinden anlatılmıştır. Böylece Temîm hikâyede aslında doğrudan toplumun korku psikolojisine de bir yerde cevap veren karakter olarak var olmuştur.

Bir vaṣiyyeti budur anuñ bize
Ṭamda yatan kişi bir çizi çize

Okuya bir iki āyet-i Ḳurʾānı
Ḥaḳ Teʿālā maḥfūẓ eyleye anı

Bir daḫı bardaḳ ṣınıḳ olsa kişi
İçmesün ṣu şeyṭānuñ oldur işi

Pes ṣınıḳ bardaḳdan cinnīler içer
Her ki müʾmīn olsa ol işden ḳaçar

Bir daḫı aḫşam olıcak ḳapuñuz
Evde olun dir anı siz yapıñuz

Bir daḫı ḳorkulu sözler dile
Añmanuz dir ziyān ola kim bile

Söyleyicek Tañrı ẕikrin söyleñüz
Tesbīḥ u tehlīl ile cān toplañuz

Bir daḫı yatıcaḳ yanar çıraḳ
Ḳomañuz dir cinnīler eylerler ṭuraḳ

Sen yatıcaḳ ṣoḥbeti bunlar ḳılur
Pes kişiye fırṣatı anda bulur (B: 9a/195-203)

Temîm karakterinin hikâyede verdiği mesajlardan birisi de sabır ve mücadele ruhuna sahip olan kimselerin sonunda mutlaka zafere eriştiği mesajıdır. İnsanın neredeyse "her şey bitti" diyebileceği yerlerde bile Temîm, yaratıcıya yönelir ve ondan yardım diler. Korku ve ümit arasında seyahatine devam eder. Bu durum hikâyede, denizde bir gemi ile giderken geminin yavaş yavaş batmaya başladığı zamanlarda da, seyahatı boyunca karşılaştığı yılanlar, ejderhalar karşısındaki duruşunda da aynı şekildedir. Nitekim yazar anlatıcı hikâyeyiyi Temîm'in dilinden anlattıktan sonra tekrar hikâyeye müdahil olur ve hikâyenin sonunda "sabr"ın önemi üzerinde durur. Sabırla tüm zor işlerin halledilebileceğini ve sabreden kimseleri Allâh'ın sevdiğini dile getirir.

Ṣabr ile irürler irenler devlete
Manṣıba vü māla mülk-i niʿmete

Ṣabr idenüñ müşkül işleri bite
Ṣabr ile her kişi maḳṣūda yite

Ṣabr iden ḳullarını sever Ṣabūr
Ṣabr ideniñ olur menzili būr (T: 40a/1088-1090)

4.1.2. Bahtiyar (Temîm'in Eşi)

Yukarıda Temîm'in hayatıyla ilgili bölümde tarihî kaynaklar ışığında verilen bilgilerde onun iki evlilik yaptığı bunlardan birisinin Nevfel İbn Hâris ibn Abdilmuttalib'in kızı diğerinin ise Hz. Ebubekir'in kız kardeşi olduğu bilgisine yer verilmişti. Temîmü'd-Dârî hikâyelerinde ise Temîm'in eşinin onun amcasının kızı olduğu, onunla genç yaşlarda evlendiği bilgisine yer verilmiştir.

AK Nüshası'nda Temîm, cinlerden kurtulup evüne dönünce o gece eşinin ensardan biri ile nikâhlandığını öğrenir. Eşine durumu anlatmasına rağmen eşi de Ensârî de kendisine inanmazlar ve durumu Hz. Ömer'e danışmak isterler:

> *yā emīre'l-mü'minīn dünki gün bu ża'īfe nikāḥ eylediñ bu gice bu kişi geldi evüñe evüm ve 'avratımdır dir ne buyurursun Ḥażret-i 'Ömer eyitdi ne dirsin Temīm eyitdi yā emīre'l-mü'minīn bu 'avrat benim ḥelālimdir ve 'ammim ḳızıdır küçükden alup beslemişem ve benim babam adı Ḥabīb'dür Ḥażret-i 'Ömer eyitdi ya şimdiye degin ne yirde idin bu 'avratı nafaḳasız ḳoduñ Temīm eyitdi yā emīre'l-mü'minīn bir vāḳ'aya uġradım yer altında idim* (AK: 2 a-b)

Temîm'in eşinin ismi ile ilgili hikâye nüshalarında ihtilaf bulunmaktadır. nüshalarda genellikle Temîm'in eşi "hatun, avrat, kadın, zaîfe" gibi sıfatlarla anılmaktadır: "*Rivāyet olunur ki bir gün emīrü'l-mü'minīn Ḥaẓret-i 'Ömer raḍīyallāhu anh ṣabāḥ namāzın ḳılup mescidde otururdı Nāgāh bir ḫātūn mescide girdi"* (AK: 1-b)

Meger 'Ömer anıñ ünin işitdi
Virdi destūr aña içerü girdi

Girdi 'avrat yire urdı yüzini
'Ömere arż eyledi kendüzini (İÜ: 2a/26-27)

'Avrat eydür yā imām ḳarındaşlarum
Atam anam mūnisim hem eşlerüm (S: 9a/60)

AK nüshasında ise "zaîfe" olarak anılmaktadır: "*civān geldi eyitdi Yā emīre'l-müʾminīn dünki gün bu żaʿīfe nikāḥ eyledin bu gice bu kişi geldi evüñe evüm ve ʿavratımdır dir ne buyurursun"* (AK: 2a)

İncelenen nüshalar arasında sadece İÜ nüshasında Temîm'in eşinin ismi "Bahtiyâr" olarak verilmektedir.

Senüñ atan benüm ʿammimdir ey yār
Senüñ aduñ bellü bil kim Bahtiyār (İÜ: 4a/107)

Hikâyede Temîm'in eşi öncelikle çaresiz bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşi bir gece vakti gusül abdesti almak için evün avlusuna çıkmış ve ardından kaybolup gitmiştir. Aradan yaklaşık yedi yıl geçmiş, kendisi ve çocukları sefalet içerisinde yaşamaktadır. Bu durum onu devrin halifesi Hz. Ömer'in yanına kadar götürmüş ve kendisini bir erkek ile evlendirmesini ve evüne bir parça ekmek getirilmesini, kendisinin ve çocuklarının bu sıkıntılardan kurtulmak istediklerini söylemeye kadar itmiştir. Devrin yönetici-reaya arasındaki ilişkisi, kadının toplum içerisindeki konumu, yaşadığı sıkıntıları yazar Temîm'in eşinin dilinden vermektedir.

Döndi eydür ey emīre'l-müʾminīn
Firāḳ odı cānıma boyadı hemīn

Düşmüşem ʿıyāllarım vardur ḥaḳīr
Bir pulum yoḳdur muḥtācım faḳīr

Bir ḥelālüm var idi benden ıraḳ
Oldı uşta cānıma ulu firāḳ

Ol gideli bir sāʿat şāḍ olmadum
Ġuṣṣadan ḳayġudan āzād olmadum

Bir ʿacāyib vāḳıʿa geldi aña

Ne ḫaber gelür ne beti bañа

Benüm ile bir gice oldı yaḳīn
Gör ki nitdi ol ʿālemler ḫālıḳın

Ḳudretiyle gör ki ne iş bitürür
Ṭurdı ol ḥelālüm ıbrıḳ getürür

Ḥayada çıḳar ki ġusl ide arı
Nitekim emr eyledi peyġamberi

Çıḳıcaḳ bir keleci söyledüm
Güle güle yaʿnī şaḳa eyledüm

Ey o ıssılar añı dutun didüm
İllā san sözüme pişmān idüm

Şol saaʿat içinde dutmışlar anı
Gitdi belürmedi üñi düni

Ḳanda gitdügini kimse bilmedi
Bir sāʿat muntaẓır oldum gelmedi

Ḫayli müddetden göyerem ben ana
Ne ḫaber gelür ne biti bañа

Daḫı ṣabrum ḳalmadı kim neyleyem
Sen var iken kime ḫālüm söyliyem

Dilerem benüm ḥālümi göresiñ
Daḫı beni bir kişiye viresin (B: 2b-3a/28-42)

Hikâyenin sadece başına ve sonuna dâhil olan Temîm'in eşi, tıpkı Temîm'de olduğu gibi yer yer karışık bir ruh hali yaşamaktadır. Yedi yıl eşini bekler ancak ondan hiçbir haber alamayınca başka Ensârî ile nikahlanır. Akşam evün avlusuna çıkmış iken avlunun ortasında saçı, sakalı uzun adeta cine benzeyen ve kendisinin Temîm olduğunu iddia eden bir kişiyle karşılaşır. Kadın Temîm ile konuşurken içeriden sesi işiten genç dışarı çıkar, bakar ki eşi bir adamla konuşmaktadır. Kılıcını alır, Temîm'in yanına gelir. İkisi de kadının kendisine ait olduğunu iddia ederek birbirlerini öldürmeye çalışırken araya kadın girer ve her birinin bu gece ayrı yatmalarını, sabah olunca Hz. Ömeri'in yanına gideceklerini, o ne söylerse onu yapmalarının uygun olacağı fikrini ortaya atar.

Bu yönüyle yazar, Bahtiyar aracılığı ile kadına hem hakemlik atfetmiş olmakta, hem de içinden çıkılmaz bir durumda aklı kullanarak nasıl doğru karar verileceği mesajını vermektedir.

Enṣarī eydür benümdür geyürem
Ne kişisin seni evümde görem

Temīm eydür o benümdür şerʿ ile
Var bir ayruḳ nesneye dişiñ bile

Ḳaḳır ol Enṣārī evüne girür
Ḳılıcıñ balçaġına elin urur

Yalın eyler ḳılıcı ṭaşra gelür
Geldi Temīm üstüne ḥamle ḳılur

Temīm anuñ bilegin ṣunu dutar
Şöyle ṣıḳar ḳılıcı yabana atar

Kendi alur ḳılıcı diler kendi ura
Çala ol Enṣārīnüñ boynun ura

Girdi ʿavrat ortaya eydür kişi
Ebsem otur işleme sen bu işi

İkinüzüñ daḫı gerçek sözi
Ziyān eylemeñ biribiriñüzi

Her biriñüz ayru yatuñ bu gice
Ṭañlacaḳ görelim aḥvāl nice

Ṭuralum ʿÖmer ḳatına varalum
Ol nice dirse eyle ḳılalum (B: 6a-b/115-130)

4.1.3. Ensâr/Ensârî

Bahtiyâr'ın ikinci eşidir. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde Temîm cinler tarafından kaçırıldıktan sonra uzun yıllar kendisinden haber alınmaz. Temîm'in eşi maddî ve mânevî çok sıkıntılar yaşar. Devrin halifesi Hz. Ömer'in yanına giderek durumunu anlatır ve kendisini bir er ile evlendirmesini ister. Hz. Ömer ise eşini beklemesi için Bahtiyar'a bir süre verdikten sonra kadın bir yıl bekler ve tekrar Hz. Ömer'in yanına gelerek eşinden bir haber alamadığını bildirir. Hz Ömer ise mescidde cemaata dönüp Bahtiyar'ı göstererek, bu kadın ile evlenmek isteyenin olup olmadığını sorar. Cemaatten biri evlenmek istediğini söyler. Fakat bu kişinin ismi hiçbir nüshada verilmemiş sadece Ensâr ya da bir yiğit, denilmiştir. Temîm'in hayatı ile ilgili bölümde ifade edildiği gibi tarihî kaynaklarda Ensârî için "Benî Uzra'dan bir kimse" denilmiştir.

Manzum nüshalarda Hz. Ömer Bahtiyar ile Ensârî'nin nikâhını kıymış ve zifafa girmeden gece Temîm evüne gelmiştir. AK nüshasında ise Ensârî ile nikâhının kıyıldığı ve akşamında zifafa girildiğine dair farklı bir bilgi verilmiştir.

T nüshasında;

Eydür ey Enṣār aṣḥāb-ı Resūl

Ḳanġıñız bu ʿavratı eyler ḳabūl

Kim alursa kebini ben vireyim
Beytü'l-māl-ı müslimīnden göreyim

Enṣarīlerden biri geldi ṭurur
ʿAvratı almaġa çün iḳrār virür

Geldi eydür yā emire'l-müʾminīn
Sen bu ʿavratı baña eyle kebīn

Ne kim şerʿīdir kebīn itdiler
Her biri işlü işine gitdiler

Aḫşamı ʿÖmer ile bile ḳılur
Ol ṣaḥābe yatsuya degin ḳalur

Yatsu namazın ḳılur daḫı gider
Ṭoġrı evüne gelür işit nider

Girdi ḥelāli ḳatında oturur
Yemege ortaya ṭāʿam getürür

Döndi eydür ey ḥelālüm bu gicedür
Cumʿa gicesidür işit nicedür

Muṣṭafā bize vaṣiyyet eyledi
Bu gice siz ġusl ile yatuñ didi

Muṣṭafānıñ sözüni ṭutmaḳ gerek
Her ne kim didi anı itmek gerek

Bir şu getür bana ābdest alayum
Muṣṭafā ḳavlince ġusl ḳılayum

Durdı ʿavrat ıbrıḳ eline alur
Ġusl etmege çün ḥayadına gelür

Ḥayada çıḳıcaġız baḳar görür
Ḥayad ortasında bir kişi ṭurur (T: 3b-4a/67-80)

AK nüshasında ise manzum nüshadan farlı olarak yiğidin o gece zifafa girdiği bilgisi verilmiştir.

"bir gün yine Ḥaẓret-i ʿÖmer raḍīyallāhu anh ḳatına geldi ve aġladı eyitdi yā emīre'l-müʾmīnīn ṣabrım ḳalmadı henüz gencim bir kimse gerekdür kim bana ṣāḥiblik ide başımı örte Ḥażret-i ʿÖmer eyitdi çünki yedi yıl mürūr etdi erinden bir eṯer ẓuhūr etmedi Seni bir ere virelim yüzin cemāʿate dutup hiç kimse var mıdır ki bu ḫātūnı ḳabūl ede mihrini beytü'l-māldan vireyim didi bir yigit ḳabūl eyledi derḥal Ḥaẓret-i ʿÖmer ol ḫatunuñ mihrini beytü'l māldan virüp nikāh itdi aḫşamı yigit zifafa girdi yatsu namāzın ḳıldı cumʿa gicesi olmaġla giceyi iḥya eylemege başladı" (AK: 1b)

4.1.4. Hz. Ömer

Dört halifenin ikincisidir. Cennetle müjdelenen on kişiden birisidir. Milâdî 591 yılında dünyaya gelmiş 26 yaşlarında iken 40. Müslüman olarak İslam'ı seçmiştir. *"Baba tarafından soyu Cahiliye döneminde Kureyş kabilesinin sefaret işlerine bakan Adi b. Ka'b kabilesine ulaşır ve Ka'b b. Lüey de Hz. Peygamber'in nesebiyle birleşir. Annesi Mahûm kabilesinden Hanteme bint Hâşim'dir. Müslümân olmadan önceki hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur."*[63] Halifeliği zamanında Divan ve Kadılık müessesi kurulmuş, doğruluk ve adaletiyle herkesi kendisine hayran bırakmıştır.

[63] Mustafa Fayda, "Hz. Ömer" **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara 2007, C.XXXIV. s. 42-45.

Klasik edebiyatımızda doğruluğu ve adaletiyle anılmaktadır. Hikâyede ise Hz. Ömer ayrı bir öneme sahiptir. Hikâyenin zamanını tespit açısından önem arzettiği gibi hikâyede, Temîm'in başından geçenler önce Hz. Ömer ve çevresinde bulunan sahabelere anlatılan olaylardan oluşmaktadır. Hikâyede yine Hz. Ömer'in adaleti, yardımseverliği ve yönetici kimliğine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Temîm'in eşi yaklaşık yedi yıl Temîm'i bekler ve ondan bir haber alamaz. Sıkıntılar içerisinde yaşayan kadın bir gün mescide giderek halife Hz. Ömer ile konuşmaya ve kendisinin bir kimseyle evlenmek istediğini söylemeye karar verir. Hz. Ömer kendisine beytü'l-maldan nafaka vererek bir yıl daha beklemesini telkin eder. Bir yıl sonra kadın yine gelir ve eşinden bir haber alamadığını söyler. Hz. Ömer bu sefer kadına gidip iddetini tamamlamasını ve sonra tekrar gelmesini söyler. Kadın bir süre sonra tekrar halifenin yanına gelir. Hz. Ömer kadına anlattığı şeyler için şahitlerinin olup olmadığını sorar. Kadın şahitlerinin olduğunu ifade ederek birkaç kişi bulup Hz. Ömer'in yanına gelirler. Hz. Ömer mesciddeki Ensâr'a dönerek "bu kadını eş olarak kabul eden var mıdır? Mihrini beytü'l-maldan ben vereceğim" der. Ensâriden biri kalkar ve kadına talip olur.

> *"Rivāyet olunur ki bir gün emīrü'l-müʾminīn Ḥaẓret-i ʿÖmer raḍīyallāhu anh ṣabāḥ namāzın ḳılup mescidde otururdı Nāgāh bir ḫātūn mescide girdi eyitdi yā emīre'l-müʾminīn bir erim var idi ġā'īb oldı nişānı bulunmadı nafaḳadanʿācizim ne buyurursun Ḥażret-i ʿÖmer raḍīyallāhu anh beytü'l-māldan bir ḳaç aḳça taʿyīn etdi erüñ gelinceye dek nafaḳa eyle didi Ol ḫātun razı olup yedi yıl beytü'l-maldan nafaḳa yedi Bir gün yine Ḥaẓret-i ʿÖmer raḍīyallāhu anh ḳatına geldi ve aġladı eyitdi yā emīre'l-müʾminīn ṣabrım ḳalmadı henüz gencim bir kimse gerekdür kim baña ṣāḥiplik ide başımı örte* (AK: 1 b)

S nüshasında ise bu durum şu şekilde tablolaştırılmıştır.

ʿÖmer anı işidicek neyledi
Döndi olʿavrata gör ne söyledi

Eydür eyʿavrat ḥālāyıḳ ṭur urı

Yüri bir yıl ṣabr eyle geri

Kim bile bir yılda ḥelālüñ gele
Revā degül kim seni ayruḳ ala

Çıḳdı ʿavrat yine evüne gider
Varup çün bir yıl ṣabr ider

Bir nice yıl gördi ol nigār
Yedi yıl tamām olınca rūzigār

Gelmez eri yedi yıl tamām olur
Yine ʿÖmer ḳatına varır ṭurur

Geldi eydür yā ḫalīfe nideyüm
Yedi yıl oldı nice ṣabr ideyüm

Gitdi ṣabrum ḳalmadı hiç fermānum
Derdile yandım görünmez dermānum

Uşaḳ oġlanlarum āvāre vaḳtim faḳīr
Yavlaḳ oldum ḫalḳ arasında ḥaḳīr

Dilerem destūr viresin yā imām
ʿÖmer eydür ʿiddetüñi ḳıl tamām

ʿİddetüñ tamām olıcaḳ gelesin
Şerʿ ile bir müsülmāna varasın

Durdu ʿavrat yine evüne gider
Dört ay on gün ʿiddetiñ tamām ider

Geldi eydür yā emīr’el-müʾmīnīn
ʿİddetim daḫı tamām oldı hemīn

Tamām oldı ʿiddetim yetdi günüm
Tāḳatim ḳalmadı ayruḳ benüm

ʿÖmer eydür kimseñ var mı senüñ
Kim bunlara vara eglene cānuñ

ʿAvrat eydür yā imām ḳarındaşlarum
Atam anam mūnisim hem eşlerüm

Muṣṭafā öñünde şehīd oldılar
Bedr ġazāsı gününde öldiler

ʿÖmer eydür ʿavrata eyit bize
Ṭānıġun var mı iş bu söze

Ṭānıġuñ var ise getür görelüm
Daḫı seni bir kişiye virelüm

Vardı ʿavrat birḳaç ulular alur
Ṭoġrı ʿÖmer ḳatına alur gelür

Geldüler bunlar ṭanıḳlık virdiler
Nitekim Resūl öñünde gördiler

Döndi ʿÖmer aṣḥāba ḳıldı naẓar
İşit imdi niçesi oldı ḫaber

Eydür ey Enṣārī aṣḥāb-ı Resūl
Ḳanḳuñuz bu ʿavratı eyler ḳabūl

Enṣārīlerden biri ṭurdı uru
Geldi ʿÖmer ḳatına pes ilerü

Ṭurdı eydür yā emire'l-müʾminīn
Eylegil bu ʿavratı bañа kebīn

Nicek im şerʿīdi kebīn itdiler
Her biri işlü işine gitdiler (S: 7a-10a/44-71)

Temîm'in eşi Ensârî ile evlenir ve o gece Temîm cinler âleminden kurtulup evüne gelir. Eşinin Ensârî'den bir zatla evlenmiş olduğunu görür ve Ensârî ile "bu kadın benimdir, bu kadın benimdir" diyerek kavgaya tutuşurlar. Araya hatun kişi girerek Hz. Ömer'in yanına gidelim, onu hakem tayin edelim o ne derse öyle yapalım der. Hz. Ömer'in yanına giderler ve Hz. Ömer Temîm'i görünce onu cin zanneder ve bazı sorular sorar. Temîm cin olmadığını, başına çok garip bir olay geldiğini, kadının kendisinin eşi, çocukların da kendi çocukları olduğunu bildirir. Hz. Ömer Temîm'den başından geçenleri anlatmasını ister ve Temîm anlatmaya başlar. O sırada içeriye Hz. Alî de girer ve Hz. Peygamberin bu durumdan haber verdiğini, ifade ederek Temîm'in anlattıklarını doğrular.

Döndi ʿÖmer Temīme eydür ey yār
Nedir aduñ vir bañа doġrı ḫaber

Dedi añа ben Temīmdārīyem
Ben Muḥammed Muṣṭafānıñ ṣāḥabi[64] hem yāriyem

ʿAvratı boşamadım ben ey aḫı
Ol dem ṣatmadan kimseye ben daḫı

Nice dürlü vākıʿalar görmişem

[64] Metinde "ashab" yerine "ṣāḥabi" şeklkinde yazılmıştır.

Uşta şimdi ṣaġ selāmet evüme gelmişem

ʿÖmer eydür ṣaddaḳ ey tācü'r-ricāl
Ḥāşā kim seniñ sözüñ ola muḥāl

Muṣṭafā daḫı ḫaber virmişdürür
Her ne kim ġurbette bu görmüşdürür

İbni ʿAbbas rivāyet eyler bunı
Ol zamanda içerü girdi ʿAlī

Ṣaḥābeler cümle uru durdılar
Geçüp ʿÖmer ḳatına oturdılar

Şol dem ʿÖmer ʿAlīye şerḥ eyledi
Bunlarıñ vaṣf-ı ḥāliñ söyledi

ʿAlī eydür Muṣṭafā iş bu sözi
Dimiş idi gitmeden iş bu sözi (İÜ: 6a/180-188)

Hikâyede Hz. Ömer'in adı zikredilirken "halîfe-i zemîn, emîre'l-müʾmînîn, yâ imâm" gibi sıfatlarla anılmaktadır.

Çaġırur kim müsteʿān itdüm ḫaḳḳā
Ey ḫalīfe-i zemīn ṭūlü'l-beḳā (İÜ: 2a/25)

Dilerem destūr viresin yā imām
ʿÖmer eydür ʿiddetüñi ḳıl tamam (S: 8a/53)

4.1.5. Eflâh/Felâh/Eflihûn/Eflâc

Hikâyede bir kul ya da köle olarak anılan Eflah, nüshalarda Felâh ya da Eflâc gibi isimlerle de anılmaktadır. T nüshasında Felâh, B nüshasında ise Eflâh olarak geçmektedir. İÜ nüshasında ise Eflihûn olarak geçmektedir.

ʿÖmeriñ bir ḳulı var idi aḫī
Adı Felāḥ idi ol ḳuluñ daḫı (T: 6a/139)

ʿÖmerin bir ḳulu var idi ey aḫı
Eflaḥ idi ol ḳuluñ adı aḫı (B: 6b/138)

ʿÖmerin bir ḳulu var idi aḫı
Adı Eflīḥūn idi anuñ adı (İÜ: 5a/143)

Hikâyede Eflâh bir köledir ve Temîm'in cinler âleminden döndükten sonra Ensârî ve eşi ile birlikte Hz. Ömer'in yanına gittikleri zaman Hz. Ömer mescidde namaz kılmaktadır, gürültülü ve yüksek sesle konuşmalar işiten Hz. Ömer kölesine bu durumdan bir haber getirmesini ister. Eflah hikâyede sanki Temîm'in cinler âleminden döndükten sonra fiziksel olarak görüntüsünün ne kadar korkunç olduğunu haber vermek için bir figür gibidir.

Çekişüben çün ḳapuya geldiler
Ḳapu üstünde ġalebe ḳıldılar

ʿÖmer ol ġalebeye urdı ḳulaḳ
Vir ṣalāvat işüñi oñara Ḥaḳ

ʿÖmerin bir ḳulu var idi ey aḫı
Eflaḥ idi ol ḳuluñ adı aḫı

Döndi ol ḳula çü söyledi ʿÖmer
Ne ġalebedür bize getüriver ḫaber

Ol ḳulı çün kapıya ḳıldı nazar
Temīmdārīnüñ üstüne bakar

Ḳorḳar añı göricek döner gider
Geldi ʿÖmere getürdi çün ḫaber

Girdi eydür yā emīre'l-müʾmīnīn
Bir ʿacāyib vāḳıʿā gördüm hemīn

Yapışur bir inse bir cinnī kişi
Uşta ḳapuya geldi eyler çekişi

Var bilelerince bir ʿavrat daḫı
Ol benüm dir bu benüm dir ey aḫı (B: 6 b-7a/136-144)

4.1.6. Hz. Alî

Hz. Alî'nin babası Ebu Tâlib, dedesi Abdülmuttalib, annesi Fâtıma bt. Esed'dir. Annesi ve babası da Hâşimî olan Hz. Alî, meşhur fil olayından otuz yıl sonra doğmuştur. Hayatta iken cennetle müjdelenen on sahabeden birisidir. *"Dört büyük halifenin sonuncusu ve Hz. Muhammed'in amcazadesi ve damadıdır. İslam dinini kabul eden ilk dört kişiden birisidir… Rivâyete göre kâinatın sırrı Kur'an'da, Kur'an'ın sırrı besmelede, besmelenin sırrı be harfinde, be'nin sırrı altındaki noktada ve o noktanın sırrı da Alî'dedir"*[65]

Temîmü'd-Dârî hikâyesinde de Hz. Alî'nin ilmine vurgu yapılmış ve Temîm başından geçenleri Hz. Ömer'e anlatınca Hz. Ömer bu durumun zor bir iş olduğunu ve Hz. Alî'ye danışmanın doğru olacağını ifade etmiştir.

"Ḥaẓret-i ʿÖmer raḍīyallāhu anh didi ādem ne ʿaceb söz söylersin benī ādem yir altında nice olur Temīm aḥvālini şerḥ ü beyān itdükte Ḥażret-i ʿÖmer aṣḥāb-ı kirāma eyitdi bu iş ulu maṣlaḥatdur buyurun haẓret-i 'Alî

[65] İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul 2008, s. 18.

ḳatına varalum tā bu aḥvāli ol daḫi bile ḫażret-i Alī raḍiyallāhu anh ravża-i muṭahharada otururdı Ḥażret-i ʿÖmer eyitdi yā ebe'l-Ḥüseyn bir ʿaceb iş vāḳiʿ oldı civanı ve Temīmi gösterdi hażret-i ʿAlī ḳaçan Temīm-i Hazrecī adın işitdi Allāhu ekber ṣaddaḳte yā Resūlallāh didi ve ḫażret-i Ömer'e eyitdi yā ʿÖmer! evvel u āḫir bunı diñlemek gerekdür Ḥażret-i Muḥammedu'l-Muṣṭafā ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem bunuñ aḥvālinden ḫaber virmişdür pes Temīmi ortaya aldılar söze başladı" (AK: 2b)

4.1.7. İfrit (Cin)

Modern veya antik birçok din ve inanışta bulunan bir tür ruhani dinî/mitolojik yaratıktır. Farklı inanışlarda farklı karakteristik özelliklere sahiptir. Cinler, *"Sözlükte "örtmek, örtünmek, gizli kalmak" anlamındaki cenn kökünden türeyen bir isim olup tekili olan cinnı "örtülü ve gizli şey" mânasına gelir. Terim olarak "duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradeye sahip bulunan, ilâhî emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplarından oluşan varlık türü" anlamına gelir."*[66] "Kuran'ın 72. suresinin adı Cin Suresidir. Yirmi sekiz âyetten oluşan Cin Suresi, cinleri anlatır. Kur'ân-ı Kerim'de Hicr suresinde cinlerin insanlardan daha önce yaratıldığı bilgisi yer almaktadır. *"Andolsun ki biz insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattık*. Cinleri de daha önce insan vücudunun gözeneklerinden geçebilen güçlü bir ateşten yarattık."[67] Zariyat suresinde ise Allâh "*Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.*[68] "Ayrıca Kur'anda insanüstü yetenek ve icraatlarıyla anlatılan Hz. Süleymanla ilişkileri söz konusu edilen Saba melikesi Belkıs hakkında bazı rivayetler onun annesinin bir cin olduğunu söyler. Bu rivayetlere dayanarak cinlerle evliliğin mümkün ve caiz olup olmadığı konuları İslam'da uzun uzadıya tartışılmıştır. İslam alimleri vediğer kadim zamanların inanışlarına göre cinlerin varlığı ve mahiyetleri ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür.

---

[66] M.Süreyya Şahin (1993). "Cin" **İslam Ansiklopedisi**. C.VIII, İstanbul: TDV Yayınları, s.5

[67] Hicr Süresi, 15/26- 27. Ayet.

[68] Zariyat Suresi, 51/56. Ayet.

"Çeşitli dinlere mensup olup, peygamberleri tasdik eden insanların çoğu, cinlerin varlığını kabul ederler. Yine eski filozoflarla, ashab-ı ruhaniyyâtın büyük bir kesimi de, cinin varlığını kabullenir ve bunlara, "suflî ruhlar" derler. Cinlerin varlığını kabul eden kimseleri daha geniş bir perspektiften sıralayan İbn Teymiyye ise şöyle der: Bütün Müslümanlar, -Müslümanlar gibi- ehl-i kitap olan bütün Yahudi ve Hıristiyanlar, bütün Arap müşrikleri ve bunlar dışında kalan bütün Sâm oğulları; Hindîler ve bunlar dışında kalan bütün Hâm oğulları; yine bunlarla beraber bütün Kenanîler, Yunaniyyîn ve bunlar dışında kalan Yâfes oğulları cinlerin varlığını kabul etmektedirler. Bununla beraber cinlerin varlığını kabul edenler de ikiye ayrılır: Birinci kısım: Cinlerin maddi varlık olmadıklarını ve maddelerde bulunan bir hal, bir sıfat olmadıklarını, aksine kendi kendilerine kaim cevherler olduklarını iddia edenler. Ġkinci kısım: Cinlerin maddi varlık olduğunu iddia edenler.[69]

Hikâyede geçen cinler çeşitli şekillerde tarif edilmiştir. Hz. Ömer, Temîm'i görüp cin zannettiği zaman cinlerin çeşitlerinden bahsederek, kendisinin hangi taifeden olduğunu sorar.

ʿÖmer eydür Temīme kim gel söze
Ne ḳavimdensin ey cinnī eyit bize

Şol ḳavim kim göge uçar
Melāʾikeler anlara odlar ṣaçar

Ya şundan mısın ki gökyüzi
Uçasız ki kimse görmeye sizi

Yā şunlardan mısın kim odlarda durur
Ḫalḳ içinde odlarında oturur

Temīm eydür yā emire'l-müʾminīn
Söylediñ sözi tamām oldı hemīn

[69] Veysel Olkan Yeşil, "**İslam İnancında Cinler"**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Diyarbakır 2011, s.14-15.

Ben daḫı sözi söyleyem saña
Müstemiʿ ol bir nihān benden yaña

Biz müʾmīnleriz Muḥammed ümmeti
Bulamazsın bize hem fırṣatı

Ṣaçlı gördüñ inkār idersin anı
Baña cinnī dersiñ ey cānum cānı

İnsem cinnī degülem yā imām
Ev benüm ʿavrat benüm sözüm tamam (İÜ:5b/ 162-170)

Hikâyede cinlerin fiziksel özelliklerinin yanı sıra ne yiyip ne içtikleri, nelerden hoşlandıkları hakkında da bilgi verilmiştir. Bunları maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

1. İnsanların besmelesiz sakladıkları yemeği yerler.

2. Namaz kılmayan insanların yemeklerini yerler.

3. Giyisileri al kırmızıdır.

4. Mekânları ıssız yerlerdir. Tenha hamamlardır.

5. Eğlence yerleri; tenha yerler, boş evler ve pınarlardır.

6. Güzel kokuları severler.

7. Bazı Müslüman cinler beyaz ve yeşil, sûfiyâne tonda elbiseler giyerler.

8. İçlerinde şeriatı icra için kadıları ve muhasebecileri bulunmaktadır.

9. İslamın beş şartını yerine getirirler

10. Kâfirler ile cihad ederler.

11. Cinlerden korunmak için evler temiz tutulmalıdır.

12. Kesilen tırnak, yumarta kabuğu, sarımsak kabuğu ve soğan kabuğu ayak altına atılmamalıdır.

13. Cevüz ağacı dibinde ve pınar üzerinde uyunmamalıdır.

14. Çok karanlık olan hamamlara ve evlere girilmemelidir.

15. Çocukların akşam vakti oynaması için dışarıya çıkmasına izin verilmemelidir.

16. Kimse korkutulmamalıdır.

17.Eşiğe, mezbeleye ve yollara su dökülmemelidir.

18. Kâfir cinler, lâ havle'den, tekbirden ve ezandan kaçarlar.

19. Aslan, kaplan, kurt, köpek, domuz ve kedi suretlerini severler. Genellikle de bu suretlerde gezerler.

20. Cinlerin uzun ve kısa olanları vardır.

21. Gözleri yukarıdan aşağıya doğrudur.

22. Köpek gibi kuyrukları vardır ve başlarında boynuzları bulunmaktadır.

23. Birisini çağırırken gök gürültüsü gibi çağırırlar.

24. Yıldırım gibi parlarlar.

25. Rüzgâr gibi hızlı yürürler.

Hikâyede yukarıda ifade edilenler şu bağlamda verilmiştir. Hz. Ömer ve Hz. Alî Temîm'e cinlerin ne yiyip ne içtiğini ve nelerden hoşlandıklarını, sûretlerinin nasıl olduğunu sorunca Temîm şöyle cevap verir:

"Ḫażret-i ʿÖmer eyitdi cinnīleriñ yemegi ve giymegi ve ṣūreti nicedir Temīm eyitdi ādemīler evlerinde besmelesiz ṣaḳladuġı yiyecegi yerler bī-

namāzlaruñ ṭaʿāmını yerler ve al ḳırmızıdır giyecekleri ve külḫān ve mezbeleden düşürdükleri ṭavarlarınıñ yemidir ve bizim ṭavarlarımızıñ tersi ḳoyunlarınıñ yiyecekleridir ve benī ādem yedügi et semekleri anlarıñ basdurmasudur ve mekanları ıssız yerler ve ḫālī ḥamamlardur ve anlaruñ ʿişret ve teferrüc-gāhları tenhā yerler boş evler ve pınarlar ve kārzlerdür ve laṭīf ḳoḳuları severler baʿżı müslümānları pak beyāż ve yaşıl ṣūfiyāne ṭonlar giyerler içlerinde icrā-yı şerīʿat içün ḳaḍı ve muḥtesib var ve namāz ve oruc tilāvet-i Ḳurʾan ve ḥāc ve zekāt var hemīşe kāfir cinnīler üzerine ġazā ve cihād iderler amma yā emīre'l-müʾminīn ve yā ḥāżır cemāʿat zinhār u zinhā evünizi mezbele itmen süpründi çıḳarıñ pāk ḳoḫular ile tütsi eyleñ ṭırnaḳ kesigini ve yumurta ḳabuġunı ve ṣoġan ve sarmısaḳ ḳabuġını ayaḳ altına dökmen cevüz aġacı dibinde ve pınar üzerinde uyuman esbāb ile ḳaranluḳ ḥamama ve ḳaranluḳ eve girmen ve oġlancuḳlarıñız aḫşam vaḳtinde ṭaşrada oynamaġa ḳomañ ve evüñizi heykelsiz ve polladsız ḳomañ ẓarāfetle dutun deyüp kimse ḳorḳutmañ ve eşikde ve mezbelede ve yollarda ṣu dökmeñ Ḥażret-i ʿAlī raḍıyallāhu anh eyitdi kāfir cinnīleriñ ḥāli nedir Temīm eyitdi Lā ḥavleden ve tekbīr ve ezandan ḳaçarlar aṣlan ve ḳaplan ḳurd ve kelp ve kedi ve ṭoñuz ve ecderhā ṣūretini severler ekṣer ol ṣūretde gezerler uzun ḳaṣīr olurlar gözleri yuḳarudan aşaġadur it ḳuyruġı gibi ḳuyruḳları var başlarında boynuzları olur raʿd gibi çaġururlar berḳ gibi yıldururlar yel gibi seriʿ yürürler çün Ḥażret-i ʿÖmer ve ʿOṣman ve ʿAlī ve aṣḥāb-ı kirām rıdvanullāhi teʿāla ʿaleyhim ecmaʿīn bu kelimatları işitdiler" (AK: 10a-b)

4.1.8. Temîm'i Kaçıran Cin

Hikâyede fiziksel olarak farklı özelliklere sahip cinler yer almaktadır. Bu cinlerden birisi Temîm'i evünden alıp kaçıran cindir. Bu cinin başı çınar gibi, yüzü kapkara, gözlerinden pınar gibi su akar, köpek ölüsü gibi kokar ve gözleri yıldırım gibidir. Temîm hikâyede bu cini şu şekilde tarif eder:

Ḳorḳı ile dört yaña gözüm baḳar
Bir duvardan görürüm yalın çıḳar

Ḳamaşır gözlerüm göricek anı

Daḫı beter ditremek dutdı beni

Çıḳar ol yalın içinden bir kişi
Ḳapḳara yüzi hem ṣaru dişi

Başı büyük boyu bir çınar gibi
Gözi yaşı dökülür pıñar gibi

Nefesinden ṣanasuñ dütün çıḳar
İt ölisi gibi ol melʿun ḳoḳar

İki gözi yıldırım gibi şaḳır
Zişt-i melʿūn ḫalḳ arasından çıḳar

Çünki anıñ yüzine baḳar cāñum
Aġzımuñ içinde baġlanur sözüm

Bir keleci dimedüm ben aña
Geldi ol melʿūn el uzatdı bana

Aldı beni üstüne çünki gider
Çıḳdı hevā üstüne gör kim nider (İÜ: 8a/251-258)

AK nüshasında, Temîm'i kaçıran bu cinin Hz. Süleyman'ın yüzüğünü almak isteyen cin olduğu ifade edilir. Diğer nüshalarda ise Müslüman cinlerle yapılan savaşta bu cinin öldürüldüğü ifade edilmiştir.

Yukarıda zikredilenlerin dışında olağanüstü özelliklere sahip cinlerden bahsedilir. Temîm'i kaçıran cinlerin bulunduğu yeri Müslüman cinler feth ederler. Müslüman cinlerin meliki, Temîm'i evüne götürmesi için zindandan kâfir bir cini çağırır. Bu cinin de kendisine has fizikî özellikleri vardır. Başı adeta çınar gibidir fakat bir gözü kör, ağzı mağara ağzı gibi, konuşurken gök gürler gibi bir ses çıkarır, yukarı

dudağı göğsüne kadar sarkmış, dişleri fil azusuna benzeyen ilginç bir varlıktır. Bu cinin nasıl bir cin olduğunu hikâyede Temîm şu şekilde tarif eder:

Ardlarınca geldi bir cinnī ḳara
Eyni ile özüni birdür ey yarā

Gördüm anıñ yoġidi bir gözi
Maġāraya beñzer idi aġzı

Söyleyicek sözi öyle sanasın
Gökler gürler diyü inanasın

Nāgehān bir gözlü idi ol laʿīn
Bir göz ile baḳar idi ol hemīn

Yuḳaru dudaġı aşaġasına
Ṣarḳmış idi bile gögsi üstüne

Beñzer idi fil azūsıña dişi
Kim göre ancılayın ʿibret kişi

Sanasın gözi anuñ od pāresi
Ḳorḳudur ādemi yüzi ḳāresi

Eli ayaġı boynu demürlü idi
Şah öñünde geldi yüz yire ḳodı (İÜ: 13a/ 429-437)

4.1.9. Kâfir Cinler

Temîm kaçırıldıktan sonra üç yıl kâfir cinler arasında yaşar. AK nüshasında kâfir cinler arasında bir yıl kaldığı ifade edilmiştir. *"Temīm eyitdi felān yılda ve filān ayda ve filāñ gice bu ʿamīm ḳızı ile ṭamda yaturduḳ İttifaḳ baña ġusl lazım oldı su*

ṭalebine çıḳdım Bismillāh unutmuşum ḫavflandımʿavrat baña laṭīfe iderek dut didi sözi temām olmadan bir ṭaġ gibi ʿifrit beni ḳapdı havaya gitdi niçe ṭaġ ve ṣaḥra ve derya geçdi āḫir bir deñize baturdı andan indi beşinci ḳat yire kāfir cinnīleri arasında beni ḳodı bir yıl ol ṭāʾife içinde ḳaldum bu cinler Allâh'tan başka varlıklara kulluk eder, farklı farklı taʾifeleri olan varlıklardır. (AK: 2b-3a)

Bu kâfir cinlerin bir kısmı gökyüzünde uçarlar, bir kısmının başları yok ancak gövdeleri vardır; bir kısmının ise gövdeleri yok başları vardır. Bu cinlerin bazıları ise yılan, öküz, eşek, domuz ve at suratlı varlıklardır.

Gökyüzünde dāimā bunlar uçar
Bir sāʿatda bu deñiz geçer bular

Yel gibi dāimā uçar bular
Müslümanlar ḳanunı içer bular

ʿĀṣi melʿūnlardur azġun sözleri
Aşaġadan yuḳaru er gözleri

Her kime ḥışm ile bunlar baḳar
Ḳorḳusundan ol sāʿatde cānı çıkar

Olmaz ise illā daḫı çoḳ çeker
Ya beli bükülür ya cefā çeker

Bir ṭāʾife daḫı gördüm tenleri
Başları yoḳ var içinde canları

Begleri öñünde dururlar idi
Ḳanda kim buyurursa varurlar idi

Bir ṭāʾife daḫı görmüşüm aḫı
Key ʿacib ṭāʾifedür bunlar daḫı

Gövdeleri yoḳ bunlaruñ başı var
Ḳādir'in gör ki ne ḳudret işi var

Padişaha ḳulluḳ iderdi bunlar
Ḳanda kim buyursa giderdi bunlar

Ḫalḳ arasında bile yürür bunlar
Söyleyin sözi ḫaber virür bunlar

Bir ṭāʾife daḫı ḳoyunda durur
Ḫalḳ içinde dāima anlar durur

Bir ṭāʾife daḫı yılanlar durur
Pes yılanlaruñ çoġu anlar durur

Evde yılan göricek urmañuz
Degmesünü ḳasd idüp öldürmeñüz

Bir ṭāʾife daḫı eşekler gibi
Bunlaruñ içinde gördüm yā ʿAlī

Bir ṭāʾife daḫı öküz şekline
Bunlaruñ içinde görmüşüm yine

Bir ṭāʾife daḫı doñuzlu durur
Bunlaruñ içinde dāim durur

Bir tāʾife daḫı atlar durur
Ḫalḳ içinde dāima durur

Bir ṭâʾife daḫı kim sanasın

Bellü cānu ki derdi yoḳ inanasın

Ḫalḳ arasında dāʾimā yürür bular
Her kişi ne işlese görür onlar (İÜ: 9a-b7/286-301)

Temîm, üç yıl bu varlıklar arasında kaldığını fakat bir saatlik bir rahatlık göremediğini, bu varlıkları gören kimsenin onların şerrinden korunmak için "bismillâh" yani Allâh'ın adını anması gerektiğini tavsiye eder.

Pes bu ṣūretlü canavarları göre
Tañrı ẕikrin getürsün dile

Kim bunları göre bismillāh diye
Bunlaruñ şerrinden Allāh bekleye

Bir sāʿat üç yılda rāḥat olmadum
Bu benüm göñlüme dilegüm bulmadum (İÜ: 9a-b/302-305)

4.1.10. Müslüman Cinler

Temîm kâfir cinler arasında üç yıl yaşadıktan sonra bir gün bir kalabalık sesi işitir. Yanındakilere bu sesin ne olduğunu sorar. Onlar da bu kimselerin Müslüman cinler olduğunu, yılda bir defa bulundukları yere geldiklerini ve kâfir cinlerin kimisini esir aldıklarını kimisini de öldürdüklerini ifade eder. Müslüman cinler gelip kâfirlerin başlarını keser, bir kısmını da esir alırlar. Bu esirler arasında Temîm de vardır. Cinler arasında bir insan görünce Temîm'e bu yerlere nasıl geldiğini sorarlar. Temîm başından geçenleri bir bir anlatır. Cinlerin meliği ise Temîm'i dinledikten sonra onu kendisine kardeş edinir. Müslüman cinliler hikâyede fizîkî olarak tarif edilmezler fakat namaz kılan, oruç tutan kimseler olarak tarif edilirler.

Cümlesi oruc ṭutar ḳılur namāz
Dillerinde ẕikr tesbīḥ u niyāz

Gice gündüz dürişür Ḳurʾānla
Ṭāʿat ider cümlesi erkānla

Çoḳ ṣalāvat virdiler Muḥammede
Bunlaruñ içinde gezdim ey dede

Bir zamān buñlaruñla oluram
Ṭutaram oruc namāzı ḳıluram (T: 12a/309-312)

4.1.11. Hz. Süleyman'ın Yüzüğünü Çalmaya Çalışan Cin

Hikâyede bu cin, diğer cinlerden farklı özelliklere sahiptir. Bazı nüshalarda bu cinin Temîm'i kaçıran cin olduğu ifade edilir.[70]

Yedi cin Hz. Süleyman'ın yüzüğünü alıp bir saltanat kurmak isterler. Bu cinlerden altısı yüzüğü almaya gittiği zaman Hz. Süleyman'ın cesedini bekleyen ejderha suretli melekler tarafından helâk edilir. Sonuncusu ise bu yüzüğü almak için Temîm'i kullanmak ister. Temîm'in bu cin ile karşılaşması hikâyede şu şekilde anlatılmaktadır:

Temîm, ıssız bir yerde yürürken bir ses işitir ve ona denilir ki "yolun şu taraftandır, oraya doğru git" ve Temîm sesin yönlendirdiği tarafa gider, karşısına daha önce hiç görmediği güzellikte, sözü baldan tatlı genç bir yiğit çıkar.

Ol ıssizlıḳdan giderken işit
İlerüden çıḳageldi bir yigit

Gördüm anıñ yüzi beñzer güneşe
Görmedüm ancılayın güzel paşa

Can sevünür çünki göz anı görür

[70] Bk. AK: 6 b

Geldi ḳatuma baña selām virür

Şöyle ṭaṭlu dil ile söyler baña
Ben işitdüm sözümi ḳaldum ṭaña (T:26 b/720-723)

Temîm'e içmeye su ve yemeye ekmek getirir. Üç gün Temîm'in yanında kalır ve onunla arkadaş olur. Temîm'e der ki "ben seni evüne götüreceğim fakat benim bir işim vardır, bu işimde bana sen yardımcı olacaksın." Sonra o genç cin, kendisini yere atıp yuvarlanır ve bir kuşa döner. Temim'e ayağından tutmasını söyler ve onu alıp yedi denizi aşarak karanlık bir adaya götürür. Temîm'i yere bırakır ve kendisi de tekrar eski haline döner. Bir dereye gidip birkaç fındık alır ve geri gelir. Temîm'e kendisine yardımcı olmasını, ejderhalar kendisine saldırıp öldürürse elindeki fındıkları kendisine vurmasını ve yeniden bedenine can geleceğini tembihleyerek beraber saraya girerler. Sarayda altın taht üzerinde yatan bir ceset görürler. Bu ceset Hz. Süleyman'ın cesedidir. Cin, Hz. Süleyman'ın parmağındaki yüzüğü almaya çalışırken ejderhalar saldırır. Cinin cansız bedeni yerde yatarken Temîm fındık ile vurur ve cin yeniden canlanır. Bu durum iki kez tekrar edilir. Üçüncü vuruşta fındık tesir etmez ve cin, cesedi bekleyen ejderhalar tarafından helâk edilir.

AK nüshasında Temîm'i kaçıran cinin, Hz. Süleyman'ın yüzüğünü almaya çalışırken ejderhalar tarafından öldürülen cin olduğu ifade edilir. *"Yā Medeni ol ʿifrit ki öldi ʿavradın gice saña laṭīfe idüp dut didi işte dutan bu melʿundur"* (AK: 6 b)

4.1.12. Fertesa/Melik Kızı

Hikâyede Temîm Hz. Süleyman'ın cesedinin içinde bulunduğu saraydan çıkar, onun yüzüğünü alır ve yoluna devam eder. Yolda bir saraya daha rast gelir. Sarayın içerisinde birbirinden güzel kadınlar vardır. Bunlar arasında bir kadın en güzelidir ve Temîm onun yanına gider, başından geçenleri kadına anlatır. Daha sonra kadına kim olduğunu sorar. Kadın insanoğlu olduğunu, isminin Fertesa olduğunu ve kendisinin Hz. İsa zamanında yaşamış olan İmrag kızı Ferika'nın kızı olduğunu, babasının melik olduğunu, kendisini kaçıran cinin onu da kaçırdığını söyler. Çok önceleri okuduğu bir kitapta Hz. Muhammed'in son peygamber olarak gönderileceğini ve cinler âlemine onun ümmetinden bir insanın geleceğini ifade ettikten sonra

Temîm'e ismini sorar. "Temîmdârî" deyince kadın kelime-i şehâdet getirir ve dört halifeyi sorarak onların yaşayıp yaşamadıklarını sorar. Daha sonra bu sarayda bulunanların meliki kendisi olduğunu, bunların içerisinde İfrit'in en çok kendisini sevdiğini, onun ölüm haberiyle kendilerinin çok mutlu olduklarını anlatır. Hikâyenin mensur ve manzum nüshalarında bazı farklılıklarla bu durum şöyle anlatılmaktadır:

çoḳ müddetdür ol heves ile otururum sen geldiñ adın nedir ve neredensin ve kimiñ ümmetisin eyitdim adım Temīmdür şehrim Medinedür Peyġamberim Ḥażret-i Muḥammed Ṣallallāhu ʿaleyhi vesellemdür eyitdi şimdi Ḥażret-i Muḥammed Ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem ḥayatta mıdır eyitdim Ḥaḳ civarında eyitdi Ebubekir diri midir didüm yoḳ eyitdiʿÖmer ʿOṯman ʿAlī diri midir didüm belī bu cevabları işitdükde barmaḳ ḳaldırup eyitdi lā ilāhe illallāh Muḥammedur Resūlullāh didi yā Medeni olʿifrit ki öldiʿavradın gice saña laṭīfe idüp dut didi işte dutan bu melʿundur ve benim anam ki İmrag kızıdur Ferīḳadur Ḥażret-i ʿİsa zamanında ḳapup bunda getürdi bu yerde vücūda gelmişim eyitdim anan diri midür eyitdi ölmüşdür eyitdim (AK: 6b-7a)

Temîm, daha sonra Fertesa'ya kendisine yardımcı olup olamayacağını sorar. Fertesa, Hz. Peygamberin hürmetine kendisini kurtaracağını ifade ederek Temîm'i bir cine teslim edip onu bu gece evüne ulaştırmasını ister.

ey ḫātun baña bir medediñ var mıdur eyitdi göñlünü ḫoş dut seni Ḥażret-i Muḥammed ḥürmetine ḫalāṣ ideyim olʿifritiñ yüzügini barmaġıña geçür kimseye virme ve senden anı güc ile daḫı alamazlar anıñ bunda çoḳ yārenleri var birine diyeyim seni evüñe irişdürsün ol yüzüg sende iken hiçbirʿifrit saña zaḥmet viremezler amma evüñe varıcaḳ yüzigi baña gönderesin anda ravżaya varıcaḳ selāmumı Ebūbekir ʿÖmer ve ʿOṯmān ʿAlīye ve aṣḥābeye teblīġ eyle ben didüm ismiñ nedir eyitdi Fertesa bint-i İsrāil çün ol ḫātun bu tedbiri gösterdiʿifritin birine çaġırdı elimi eline virdi bunı bu gice evüne irişdir saña emānet yüzügi virir baña getür didi(AK: 6b-7a)

İÜ nüshasında ise bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

Vaṣf-ı ḫālüm aña bir bir söyledüm
Evvel āḫir cümle maʿlūm eyledüm

Yine ol dem ben daḫı ṣordum aña
Senüñ aḥvāliñ nedür eyidesin baña

Baña eydür vaṣf-ı ḥālim key işid
Bir melikiñ ḳızı idim yā yigit

Mā taḳaddem kitābunı bir gice
Oturup oḳur idim ucdan uca

Kitābımda çünkim gördüm resūli
Ol dīn-i İslām yolunuñ uṣūli

Birin daḫı bu nev ile burda getürür
Her birimiz bunca yıldır bunda oturur

Bunlaruñ ulucası benüm yigid
Beni yavlaḳ sever idi ol pelīd (İÜ: 25a-b/899-910)

4.1.13. Ferîka/İmrag Kızı

Fertesa'nın annesidir. Hz. İsa zamanında ifrit tarafından kaçılıp cinler âlemine götürülmüştür.

"*ve benim anam ki İmrag kızıdır Ferīḳadur Ḥażret-i ʿİsa zamanında ḳapup bunda getürdi Bu yerde vücūda gelmişem eyitdim anan diri midür eyitdi ölmüşdür* "
(AK: 6b-7a)

4.1.14. Ammur İbn Abbas

Müslüman cinlerin melikidir. Yılda bir kez kâfir cinlerin adasına gelir, onlarla savaşır. Bir kısmını öldürür, bir kısmını da esir alır.

Cinlüler vardur bu cezīrede yāra

Beni ʿĀmmur ḳavmi derler anlara

Beni ʿĀmmur İbn ʿAbbās'dır adı
Ol cezīrede mālikdir ol didi

Yılda bir kez gelür ilümüze odurur
Birimüzü ḳomaz ayaġın durur

Kimimizi helāk eyleyüp gider
Kimimüzi bağlayup esir ider (İÜ: 9 b/312-315)

4.1.15. Berilâ

Hikâyede, Temîm'in yolda karşılaştığı, ibadetle meşgul olan ve Hz. İsa zamanından beri orada bulunan bir havari olarak geçmektedir. "*Ol ʿibādet iden ḳırġıl ḥavāriyyundur adı Berilā'dır" (*AK: 9 a)

4.1.16. Keşiş

Hikâyede Hz. İsa'nın havârilerinden olan ve yaklaşık beş yüz yıldır orada yaşayan bir havâri olarak anılmaktadır. Hikâyede, Temîm keşiş elbisesi giymiş bir kimseye rastlar. Keşiş, Temîm'e buralara insanlardan kimsenin gelmediğini, kendisinin nereden geldiğini ve kim olduğunu sorar. Temîm, başından geçenleri teker teker anlatır. Medine'den geldiğini ve Hz. Muhammed'in arkadaşı olduğunu söyler. Keşiş, Hz. Peygamberin yaşayıp yaşamadığını sorar. Temîm, vefat ettiğini söyleyince Keşiş, bir âh çekerek düşer bayılır. Temîm, Keşişe Hz. Peygamberi nereden bildiğini sorunca Keşiş, Hz. İsa'nın kendilerine haber verdiğini, Hz. Muhammed'in vasıflarının kendi kitaplarında yazılı olduğunu anlatır.

İçeriden çıḳa geldi bir ḳoca
Giydüğü keşiş donı uçdan uca

Ol ḳoca keşiş yüzüni görürem
Gelürem ḳatına selām virürem

Çünki benüm selāmumı ol alur
Dönüben baña suāl ḳılur

Yā yigit der neredendür gelişiñ
Bu ıssızlıḳ yazıda nedür işiñ

Bunda ādem geldigi yoḳdur daḫı
Seni bunda kim getürdi ey aḫı

Vaṣf-ı ḥālüm aña bir bir söyledüm
Her ne kim gördüm ise şerḥ eyledüm

Ana didüm Medīne şehrim durur
Ol Muḥammed Muṣṭafā yārimdürür

Keşiş eydür Muṣṭafānıñ ḥāli ne
Diri midür ol henüz aḥvāli ne

Ben aña eydürem sen ol beḳā
Bil Muḥammed teslīm olmuşdur Ḥaḳḳa

Keşiş anı işidicek āh ider
Yire düşer ʿaḳlı başından gider

Yine ʿaḳlı gelicek ṭurdı uru
Yine andan bir ḫaber ṣordum uru

Ne bülürsün sen didüm Muḥammedi
Ol iki cihān güneşi Aḥmedi

Keşiş eydür kitābımızda anı

Oḳumuşuz evṣāfını adını

Anın içün bilür olduḳ biz anı
ʿİsî bize maʿlūm itdi anı

Yine didüm keşīşe andan ey yār
Ne ḳavimdensin baña virgil ḫaber

Keşiş eydür ben ḥavāriyyundanam
Ol ʿİsā peyġamberiñ yāri benem

Ol zaman kim ʿĪsa çıḳdı göge
Bir çalabıñ ismini öge öge

Müfsid oldı çün ḫalāyıḳ görürem
Maʿzūl olup içlerinde yürürem

Gelüben bu edāda ḳıldım ḳarār
Ḫayli müddetdür ki bundayım ey yār

Yine didüm idiviriñ siz bize
Ne ḳadardur bunda durursun digil bize

Didi beş yüz yıl bir sāʿatdurur
Kim duʿācıñ buracıḳda oturur

Gice gündüz dilegüm budur benüm

Ḫaḳ resūlüne fedā olsun canum (İÜ: 16b-17a/570-591)

4.1.17. Bevvâb/Kapıcı

Hikâyede Müslüman cinlerin meliki Temîm'i evüne götürmesi için bir cini görevlendirmek ister. Bu cini zindandan çıkarma görevüni ise kapıcıya verir.

Döndi eydür ol ḳapucıya yüri
Ol Medīne cinnīlerün al beri

Cinlerüñ büyügün getür bana
Ḥacetüm vardur benüm bitür bana
Gördi bevvāb ulu divler alur
Pādişāhıñ ḳatına girü gelür

Geldi sulṭāna ḫizmet ḳıldılar
Ṭapu ḳıldılar bellerin iki ḳat ḳıldılar (B: 17b/419-422)

4.1.18. Kadın/Avrat

Temîm, hikâyede gün boyunca aç, susuz olarak yürür ve bir derede çok güzel bir kadın görür. Yanına gidip selam verir fakat kadın onun selamını almaz. Temîm bu duruma bir anlam veremez ve yoluna devam eder.

Yalıñuz bir gün bir gice yürürem
Bir dereye yolum irdi görürem

Anda bir ʿavrat aya beñzer yüzi
Hulle giymiş ḥūriye beñzer özi

Geldim anuñ ḳatına virdim selām
Ne ʿaleyke aldı ne ḫod söyler kelam (B: 37b- 38b/947-949)

4.1.19. Koca

Hikâyede Temîm üç gün üç gece yürümeye devam eder ve bir meşeliğe rast gelir. Çeşit çeşit çiçeklerle dolu ve içersinde pek çok aslanın bulunduğu bir bahçeye girer. Aslanlar arasında oturan bir koca yani ihtiyar bir adama rastlar. Yanına gidip selam verir, Koca onun selamını alıp Temîm'e nerden gelip nereye gittiğini sorar. Temîm başından geçenleri teker teker anlatır. İhtiyar, ona şaşılacak şeyler yaşadığını ancak yolunun çok az kaldığını söylerek ona yol gösterir.

Gitdüm andan geçdim üç gün üç gice
Bilmezem ḥalüm aḥvālüm nice

Yalıñuz ḳaygu ile ben yürürem
Bir meşeye irdi yolum görürem

Ḫoş çayır çemen sünbül zaʿferān
Dört yana dökülür āb-ı revān

Ṭolu arṣlan mişede ucdan uca
Oturur ortalarında bir ḳoca

Geldüm anuñ ḳatına virdim selām
Selāmumı alur çünki yā imām

Döndi eydür yā yigit ḥāliñ nedür
Gelişiñ nireden aḥvāliñ nedür

Vaṣf-ı ḥālim bir bir söyledüm aña
İşidicek sözümi ḳıldı ṭaña

Döndi eydür kiʿaceb olmış ḥālüñ
Nice vāḳıʿalara düşmüş yoluñ

Yaḳın oldı yoluñuz imdi yürī
Geçdim andan işüme gitdüm gerü (B: 37b-38b/950-959)

4.1.20. Sırtında Hezen (Kalın sopa/değenek) Taşıyan Adam

Hikâyede, Temîm yolda yürümeye devam eder ve bir kişiye rast gelir. Bu kişi omzuna kalın ağır bir değenek almış, hiç hareket etmeden olduğu yerde beklemektedir. Bir omzu yorulunca diğerine almakta ve öylece beklemektedir. Bu durumu gören Temîm, o gence hezeni yere koymasını ve biraz dinlenmesini söyler. Genç adam,

Temîme “Fuzul olma, yürü işine git” der. Temîm, gencin bu tepkisine bir anlam veremez.

Bir hezānı çigninde dutmış durur
Ne gelür gider ne bir adım yürür

Ta irince çigni üstinde ṭutar
İrdi çeker yine birine atar

Eydürem aşaġa ḳoy ey yigit
Diñlenesin bir zamān sözüm işit

Döndi eydür fużūl olma ey kişi
Git işüñe ne bilürsün bu işi (B: 37b-38b/994-997)

4.1.21. Kova ile Su Havuza Su Çeken Adam

Hikâyede Temîm’in karşılaştığı bu kişinin ismi verilmemekte sadece yaşanılan olay aktarılmaktadır. Temîm yolda yürümeye devam eder ve bir adama rastlar. Adam, kuyudan kova ile su çeker ve bu suyu bir havuza boşaltır fakat havuzun bir deliği bulunmaktadır. Aktarılan su tekrar oradan dışarıya akmaktadır. Temîm, adamın yanına giderek, deliği kapatmasını böylece havuzun dolacağını, kendisinin de dinleneceğini söyler. Ancak adam, Temîm’e kendisini meşgul etmemesini ve işine gitmesini, söyler. Bu olaya da anlam veremeyen Temîm, yürümeye devam eder.

Geçdüm andan yola düşdüm yā emīn
Bir ḳuyuya uġradum geldüm hemīn

Bir kişi ḳoġa ile ṣu çıḳarur
Ḥavza ḳoyar yine ḳuyuya varur

Ol çuḳurun delügi var ḳuyuya
Durmaz anda ne ḳadar kim ṣu ḳoya

Anca zaḥmet birle andan ṣu çıkar
Ḥavża ḳoyar yine ḳuyuya aḳar

Eydürem ben delügüni dut anuñ
Dola ol ḥavż diñlene biraz cānuñ

Eydür aḫı fużūl olma yā yigit
Nene gerek yüri var işüñe git (İÜ: 28a/998-1003)

4.1.22. Saray İçerisinde Oturan Yiğitler

Hikâyede bir cennet tasviri yapılmıştır. Bedir savaşında şehit olan kimselerin de içerisinde bulunduğu cennetin tasvir edildiği bölümler şu şekilde geçer. Temîm, ağlayarak yedi gün yedi gece daha yürür ve bir saraya rast gelir. Bu sarayın bir taşı gümüş ve bir taşı altından yapılmıştır. Sarayın üzerinde ise Allâh ve Muhammed isimleri yazılıdır. Saray misk u anber kokmaktadır. Orada içmeye su, yemeye yemek bulur ve karnını doyurur. Sarayın içerisinde ay yüzlü, kılıçlarını kuşanmış ve yaralarından hala kan akan gençleri görür.

Yedi gün yedi gice öñden soña
Gitdüm andan ṣoñra yitdim ben aña

Gördüm anuñ hevāya çıḳmış ucı
Bir ṭaşı altun biri gümüş anuñ

Geldüm anuñ ḳapusında ṭururam
Eşik üstünde yazılmış görürem

Yazıludur Lāilaheillallāh adı
Hem Muḥammed Resūlullāh adı

Girdüm ol ḳaṣuruñ içine görürem

Ay gibi yüzlü yigitler görürem

Her biri ḳılıç u ḥamāyil daḳar
Yaralarından henüz ḳanı aḳar

Seyr ider ḳaṣrıñ içinde şāzumān
Yoldaş olmuş bunlara dīn u īmān (S: 121b-123a/965-977)

AK nüshasında ise bu durum biraz daha farklı tasvir edilmektedir. Kapılarda sündüsten perdeler asılmış, içeride ihtiyar ve genç pek çok kimse bulunmaktadır. Sarayın içerisinde çeşit çeşit nimetler ve güzel kokular bulunmaktadır. Orada bulunan kimseler tarif edilirken "*Rüstem ṣalābetlü Ḳahraman şevketlü pākize yeşil ṭonlar giymişler atları gilgüni baṣdıḳları yer çimen biter yüzlerinden nūr ṭamlar köşküñ ṣāḥipleridir"* şeklinde tarif edilmektedir.

içerü girdüm vaṣfa gelmez nesneler gördüm altundan ve gümüşden yapılmış ḳaṣırlar ḳapularında sündüs ve istebraḳdan perdeler aṣılmış bir perde gördüm içerü girdüm bir büyük ögürdüm içinde başsuz gövdeler ve gövdesiz başlar ḳana bulaşup yaturlar kimi ḳoca ve kimi yigitler ileri yüridüm tāze ḳızlar ve oġlanlar ḳarşu ḳarşu taḫtlar üzerinde oturup söyleşirler libasları sündüsden ve ırmaḳlar gördüm aḳar kenarında māideler dürlü dürlü niʿmetler ve çoḳ vaḳt idi ṭaʿam yememişdim oturdum yedim nāgah gözüm bir dehlize doḳundu içinde bir ilan var gördüm alnında yazılmış Lā ilāhe illallāh Muḥammed Resūlullāh andan ḳorḳdum ṭaşra çıḳdım ḳapu yayıldı biraz yürüdüm yolda iki atlıya uġradum genç yigitler amma ḳatı heybetlü Rüstem ṣalābetlü Ḳahraman şevketlü pākize yeşil ṭonlar giymişler atları gilgüni baṣdıḳları yer çimen biter yüzlerinden nūr ṭamlar köşküñ ṣāḥipleridir diyü kendümi ṣaḳlayam didüm amma üzerime gelüp selām virdiler ʿaleyke aldım eyitdiler kasra girdin mi taʿam yedin mi beli didüm eyitdiler devletlü ve saʿādetlü imişsin ki ol ḳaṣra giren ṭamuya girmez (AK: 8a)

4.1.23. İki Atlı

Hikâyede isimleri verilmeyen bu iki atlının daha sonra Cebrâil ve Mikâil oldukları anlaşılacaktır. Temîm bu iki atlının kim olduğunu bilmez ve onların isimleri de verilmez.

Hikâyede Temîm, saraydan çıkar ve ne tarafa gideceğini bilemez. O sırada karşıdan nur içinde ve ellerinde mızrak bulunan iki atlı yanına gelir ve selamlaşırlar. Atlılar Temîm'e saraya girip girmediğini ve orada yemek yiyip yemediğini sorarlar. Temîm saraya girdiğini, yemeğinden yediğini söyleyince, atlılar Temîm'e canının cehennem ateşinden azad olduğunu müjdelerler. Daha sonra ona hangi yöne gitmesi geretiğini söylerler.

Bilmezem ḳanġı yaña ben gideyim
Eydürem kim yā İlāhī niderem

Anı gördüm çıḳdı iki atlu görürüm
Nūr içinde şöyle ġarḳ görürüm

Ellerinde ḥarbeler nūrdan durur
Dört yanından nūrı çıḳar berḳ urur

Atlarınuñ ṭoynaġı yirde başı
Gökde idi gör zihī ḳudret işi

Ṭururum bunlara ḳarşu yürürem
Tañrı selāmın bunlara virürem

Selāmımı çünki benüm aldılar
Döniben bana ḳarşu geldiler

Didiler kim içerü girdüñ mi sen
Ḳaṣr içinde ne var gördüñ mi sen

Ṭaʿāmıñ yediñ mi içdiñ mi ṣudan
Āẕād olur bir ṭadım andan ṭaṭan

Ben didüm kim içerü girdim belī
Ḳasr içinde ne varın gördüm belī

Tañrı ẕikrin oḳuyuben açmışam
Ṭaʿāmın yiyüp ṣuyundan içmişem

Didüler kim sen misin ol medeni
Ḳavmiñ yavı ḳılupdurur seni

Ben didüm kim benim ol bellü bilüñ
Baña yolum gösteriñ kerem ḳıluñ

Didiler kim beşāret olsun senüñ
Āẕād oldı ṭāmudan cānuñ

İş bu yolı ṭut daḫı sen varasun
Bir yigit var ilerü gidesn (S: 124 b-126 a/987-1000)

4.1.24. Önünde Yeşil Levha Olan Yiğit

Hikâyede bu kişi yol gösteren bir zat olarak anılır. Atlılar Temîm'e karşılaşacağı bu kişiden haber vermiş ve selamlarını o yiğide iletmelerini söylemişlerdir.

İş bu yolı ṭut daḫı sen varasın
Bir yigit var ilerü gidesün

İdesin ḳardaşlaruñ saña selām
Vir diyesin unutma yā ġulām (S: 126a/1000-1001)

Temîm, yürümeye devam eder ve mihrabında oturmuş önünde yeşil bir levha bulunan gence selam verir. Oturan kişi, Temîm'e gurbette gezen kişinin o olup olmadığını sorar. Temîm o kişinin kendisi olduğunu ve kendisine yol göstermesini söyler.

Gördüm anı miḥrābında oturur
Bir yeşil levḥ öñünde dutmış ṭurur

Geldim aña ṭoġrı selam virürem
Yaʿnī dertlü cānum arām iderem

Döndi eydür sen misin azan kişi
Bunca müddet ġurbetde gezen kişi

Ben didüm ki benem ol benem nidem
Baña yol gösteriver kim gidem

Döndi eydür yolun iş budur yüri
Geçdüm andan işüme gitdüm geri (B: 40b/1025-1030)

T nüshasında önünde yeşil levha olan ve Temîm'e yol gösteren kişinin Hızır'ın kendisi olduğu ifade edilir.

Ol yigid kim yoluñ ṣoñra biter
Bir yeşil levḥ gördün öñünde dutar

Ben eyidem ol yol ṣaġlıḳ virdim saña
Geçdin andan yine uġradın baña (T: 39a/1057-1058)

4.1.25. Hızır

Edebiyatımızda Hızır, âb-ı hayatı içip ölümsüzlüğe kavuşan kişidir. "*Peygamber ya da velî olduğu hususunda rivayetler vardır. Halk inanışında büyük bir yer edinmiş olup Kur'ân-ı Kerim'de Musa Peygamber ile olan macerası anlatılır*"[71] Hızır halk arasında aynı zamanda zorda kalan kimselere yardım eden bir kişi olarak da bilinmektedir. Hikâyede de Hızır'ın özellikle bu yönü vurgulanmaktadır.

Hikâyede Temîm, önünde yeşil levha bulunan gencin gösterdiği yoldan yürümeye başlar. Uzun bir süre yürüdükten sonra yolu tekrar kaybettiğini düşünerek ağlamaya başlar. Ümitsizliğe kapıldığı sırada bir ses işitir. Bu ses ona: "Ey bîçâre ve garip insan bu gurbette niçin dolaşıyorsun? Korkma, bir gün evüne varacaksın, çektiğin tüm sıkıntılar hayra dönecek ve sen çocuklarını göreceksin" der.

Gözlerümden yaş yerine ḳan aḳar
Cān u cigerden düşüben yanar oda

Ben diyicek görürem bir ün gelür
Ol āvazdan derdime dermān gelür

Çaġırur kim ey bī-çāre ġarib
Nice gezesin bu ġurbetliḳde edib

Bir gün ola kim ola varasın
Olmayasın bu ġurbetlikde ḳalıp

Ne ḳadar kim cefā çekdünse
Ḫayra döne eliñe gire ḥabīb

Ulu kiçisi bay u yoḫsulu ġanī
Ger Müselmān gerçi ʿibād u ṣālib

[71] Pala, age., 204.

Bir gün ola kim naṣībiñ alasın
Göresin oġlanlarıñı sen varasın (B: 41a/137)

Temîm, sesin geldiği yöne doğru yürümeye başlar ve bir yeşil yer içinde yüzü ay gibi parlayan bir adamla karşılaşır. Bu adam, Temîm'e selam verir ve der ki "Ey Medineli, sen Muhammed ümmetisin ve bu gurbette başından ne geçmişse bunların hepsini Allâh bana bildirdi" Daha sonra Temîm'e yemesi için bir nar verir.

Baña eydür merḥabā ey medenī
Tañrı buraya viripdür seni

Sensin āḫir ol Muḫammed ümmeti
Bu seferiñde çekdin zaḥmeti

Her ne kim gördüñse öñden ṣoña
Seferiñde maʿlūm olmuş hep baña

Döndi yemege bir nar virür
Her ḳaçan kim gözüm ol narı görür

Yerim anı şöyle lezzetlü idi
Bal şekerden daḫı ṭatlu idi

Müşkle ʿanber ṣanasın yarısı
Ol narıñ içinde ḳoḳusı

Çünki ol ḫūb ḳoḳuları yirdüm
Döndüm andan içmege ṣu diledüm (T: 36a/134-140)

Temîm kendisine bu iyiliği yapan kişinin kim olduğunu öğrenmek ister. Hızır, hikâyede kendisini şöyle tanıtır: Yolda Temîm'e yol gösteren kişinin kendisi olduğunu, yolda kalmışların yardımına erişen kişinin de yine kendisi olduğunu ifade eder.

Ben eyidem ol yol ṣaġlıḳ virdüm saña
Geçdin andan yine uġradun baña

Ben ol Ebū'l-Ġıyāsım ol Ḫıżır nebī
Ḳalmışa meded irişen ey ebi (T: 39a/158-159)

İÜ nüshasında da Hızır'ın yolda kalmış olanlara yardımcı olan bir kimse olduğu vurgulanmıştır.

Ben idim ol yol āsāmı virdüm saña
Geçdün anda yine uġraduñ baña

Ben Ebu'l-ʿAbbās'ım ol Ḫıẓır nebi
Ḳalmışı imdi irüşdürem yaʿnī (İÜ: 32b/1183-1184)

AK nüshasında ise Hızır'ın Hz. İlyas ile olan arkadaşlıklarına değinilmiş ve yine yolda kalan kimselerin yardımına koşması yönüyle anılmıştır. *"Efsaneye göre Hızır, arkadaşı İlyas ile birlikte İskender-i Zülkarneyn'in maiyetinde bulunmuş ve ona kılavuzluk eden zulumat ülkesinde âb-ı hayatı aramaya çıkmışlar. Uzun maceralardan sonra Hızır ile İlyas bir pınarın kenarında oturmuşlar ve yanlarında bulunan pişmiş balıkları yerken Hızır'ın elinden bir damla su balığa damlamış. Balık o sırada canlanıp suya atlamış. Onlar da suyun âb-ı hayat olduğunu anlayarak kana kana içmişler. Sonra İskender'e haber vermişlerse de tekrar bu suyu bulamamışlar. İskender âb-ı hayattan mahrum olmuş. Böylece ölümsüzleşen Hızır ile İlyas Allâh'ın emri ile dünyada sıkıntıya düşenlerin yardımına koşarlarmış. Kıyamete dek sürecek olan bu görevü Hızır denizde, İlyas ise karada yaparmış"* (Pala, 2008: 204)

> *"ol pīr kim namaz ḳılar gördüñ İlyas peyġamber'dür ve ben Ḫıżırım yılda bir kez Mina'da buluşuruz birbirimizle görüşürüz çün bu sözleri işitdim aġladım eyitdi yā Medeni eve varmaḳ dilersin didüm neʿam didi bundan Medine ne ḳadar yoldur bilir misin didüm yoḳ eyitdi yetmiş yıllıḳ yoldur bu sözü işitdükde vaṭandan ümīdi kesüp ziyāde aġladum Ḫażret-i Ḫıżır ʿaleyhisselām beni tesellī etti"* (AK: 9a)

Hikâyede Hızır'ın en önemli özelliklerinden birisi de şüphesiz Temîm'in yol boyunca karşılaşmış olduğu kişi ve olaylarla ilgili açıklamalarda bulunmasıdır. Dolayısı ile sembolik olarak varolan bu kişiler Hızır'ın dilinde anlamlandırılmıştır. Nitekim Temîm, yol boyunca çeşitli varlık ve kişilerle karşılaşmış ancak bu olay ve kişileri anlamlandıramamıştır. Hızır ile karşılaştıktan sonra ona bu karşılaştığı şeylerin hikmetlerini sormuş, Hızır ise birer birer anlatmıştır.

> *"üç defʿa selām virdüm almadı bir āvāz işitdüm yā żaʿīf geldigün yola dön ḫavfımdan giru döndüm ol namaz ḳılan yigit ḳatına geldim eyitdim seni ve beni ḫalk iden Tañrı ḥakkıçün sen kimsin ve bu gördüklerim nelerdir ol eyitdi evvel gördügün ʿavrat dünyādur kimseye el virmez ve ol cebeller anıñ ṭuzaḳlarıdur ol otlayan deccalıñ eşegidir adı Ḫasase'dür Olʿibādet iden ḳırġıl ḥavāriyyundur adı Berilā'dır ve olʿifritler Süleyman Nebi'yeʿāṣi olan devlerdür ve ol daḥmada söyleyen ilan ferişтehdir evlāleke feevlā diyen bir cinnīdir ve ol ḫorṭumlu girye-liḳa iblis-i laʿīndir Ramażan ayında muḳayyeddir ve ol ḳızıl gözlü ki senden ḫaber şordı deccāldır ve ol ḳaşır kim içinde ṭaʿām yedüñ cennetdür ve ol başsuz gövdeler kim gördüñ şehidlerdir ve ol iki atlu nev-civānlar kim gördüñ biri Cibrīl-i emīn ve bir Mikā'īldür ʿaleyhimesselām ve ol minḳārıyla aġzuna su ḳoyan bir ferişтedir Müʾmīnlere meded irüşür ve ol pīr kim namaz ḳılar gördüñ İlyas peyġamber'dür ve ben Ḫıżırım"* (AK: 9a)

Manzum nüshalarda ise mensur nüshada değinilmeyen diğer kişi ve hadiseler de anlamlandırılmıştır. T nüshasında Hızır, Temîm'i bir buluta teslim ederek onu evüne ulaştırmasını ister. Temîm Hızır'ın yanından ayrılmadan önce Hızır'a bazı suallerinin olduğunu söyler ve başından geçen ve aklını kurcalayan şeyleri teker teker sormaya başlar.

Ben didüm ki bir sūʾālim var añа
Cevābın virgil yā nebiyyallāh bañа

Ol aġac dibinde gördi kim ḳoca
Ki demürle bağlu idi ucdan uca

Di baña kim anuñ aḥvāli nite
Geçdüm andan uġradum bir ʿavrata

Kim selām virdüm selāmım almadı
Söylemedi baña naẓar ḳılmadı

Geçdüm andan bu mişeye irürem
Bir ḳoca arṣlanlar ile görürem

Geçdüm andan bir yigide irürem
Bir mizān getürmüşler görirem

Tā arınca çigni üstüne dutar
Urdığı dem bir yire daḫı atar

Gitmez vü gelmez durur bir arada
Görmedim anı kim bir adım ada

Geçüp andan irmişem bir ḳuyuya
Bir kişi gördüm ki el urmuş ṣuya

Anı çeker bir ḳoġacıḳ ṣu çıḳar
Ḥavża ḳoyar gene ḳuyuya aḳar

Geçüp andan daḫı bir dem sürürem
Bir muʿaẓẓam ulu ḳaṣra irürem

Açılur ḳapu içerü girürem
Yaralu şöyle yigitler görürem

Çıḳdum andan gördüm iki atlular

Yüzi nūrlu iken heybetlü bular

Geçdüm andan uġradum bir yigide
Bir yeşil levḥ öñüne ḳomuş dede

Geçdüm andan daḫı uġradum saña
Nedir anlar sen seni eyitgil bana (T: 37 b-39a/123-137)

Hızır, Temîm'i dinledikten sonra sorulan suallere birer birer cevap vermeye başlar.

Döndi eydür ol aġaca irdiñüz
Ol demirlüce ḳoca kim gördüñüz

Bir gözi yoḳdur anıñ bir gözi var
Oldur ol Deccāl melʿūn ehl-i nār

Aḫir vaḳt olıcaḳ gerek çıḳa
Ḫalāyıḳıñ ekṣeri aña baḳa

Geçüp ol ʿavratı gördüñ dünyādur ol
Aña uyan kişi varmaz ṭoġrı yol

Her kim anıñ mekrine aldanısar
Düşüben ṭamu dibinde ḳalısar

Geçüp andan ol mişe kim irdiñüz
Bir ḳoca arṣlanlar ile gördüñüz

Kardāşım Danyāldür ol daḫı
Ol mişe içinde olur ey aḫī

Gitmez gelmez bir arada ṭurur

Gice gündüz anıñ işi oldurur

Oldur ol kim bir emāneti alur
İsteyene virmez boynunda ḳalur

Ḳıyāmete degin anı götürür
Ḥażrete ol yüz ḳarası bitürür

Geçüp andan irdiñüz ol ḳuyuya
Ol kişi kim durmuşdı ṣuya

Zaḥmetle bir ḳoġacıḳ ṣu çeker
Ḳodugı dem ṣu yine durmaz aḳar

Gice gündüz ol durur anuñ işi
Tā göre andan ḳatı zaḥmet kişi

Oldur ol kim nesnesi yoḳ kimsede
Vardı diyüben gücle alur dede

Bir kişi daḫı gelür andan alur
Kendüzin zaḥmeti kendüye ḳalur

Birden alur birine daḫı virür
Kendü gene bāyiʿ-i müflis olur

Vebāldür kim baġlanur boynına
Giriser yarın cehennem ḳoynına

Muṣṭafā didi bir zamān gele
Müfsidler anda aşikār ola

Kim anadan ḳızı kīseden yiye
Ḳızlarını işledeler zināya

Geçüp andan bir zamān kim gitdiñüz
Ol yaralanmışları kim gördüñüz

Ḳaṣr-ı cennetdür kim anda yitdiñüz
Ḳapu açıldı içerü girdiñüz

Bedir ġazāsında şehīd oldılar
Ol ġazāvātda düşüben öldiler

Anıñ içün mertebeye irdiler
Bī-ḥisāb cennet içine girdiler

Atlular ki Cebrāildür biri
Biri daḫı Mīkāildür biri

Ol yigid kim yoluñ ṣoñra biter
Bir yeşil levḥ gördün öñünde dutar

Ben eyidem ol yol ṣaġlıḳ virdüm saña
Geçdin andan yine uġradun baña

Ben ol Ebū'l-Ġıyāsım ol Ḫıżır nebī
Ḳalmışa meded irişen ey ebi (T: 37b-39a/138-159)

Hikâyede aktif olarak yer alan şahısların yanı sıra isim olarak geçen şahıslar da yer almaktadır. Bu şahıslar aşağıda hikâye içerisindeki bağlamıyla birlikte verilmeye çalışılmıştır.

4.1.26. İbrahim İbn-i Said-i Basrî

Hikâyede, Temîmdârî kıssalarının râvîsi olarak ifade edilmekte fakat bu isim nüshalarda farklı şekillerde geçmektedir. İÜ nüshasında "İbrahīm bin Saʿīd ve İshak ibni İbrahim"olarak geçer.

Rivāyet eyler anı pāk u dīn ol
İbrahīm bin Saʿīd ü bellü bil

M… ḳılur ulular Mışrdan
İsḥaḳ ibni İbrahim peygamberden (İÜ: 2a/22-23)

S nüshasında ise "İbrahim ibn-i Said-i Basrî ve İshak ibn-i İbrahim" şeklinde geçmektedir.

Rivāyet eyler anı bir pāk-dil
İbrahīm ibn-i Saʿīd-i Baṣrī bil

Müttaḳīlerden hem yine bir ulı
İsḥāḳ ibni İbrahīm ol velī (S: 4a/21-22)

B nüshasında ise aynı kişilerin isimleri zikredilmektedir fakat İshak ibni İbrahim, Musûlî olarak anılmaktadır. "İbrahīm ibni Saʿīd, İshak ibni İbrahim Musalî"

Rivāyet eyler anı bir pāk dil
İbrahīm ibni Saʿīd ü Baṣrada

Müttaḳilerden hem bir velī
İsḥaḳ ibni İbrahim Mūṣalī (B: 2a/ 21-22)

T nüshasında ise bu isimler şu şekilde verilmiştir: "İbrahim ibni Basrî, İshak İbni İbrahim Musûlî"

Rāvīdir iş bu söze bir pāk dil

İbrahīm ibn-i Saʿīd-i Başrī bil

Müttaḳīlerden yine hem bir velī
İsḥāḳ ibni İbrahīm Mūṣulī

Bu ḥikāyetden bize virdi ḫaber
Muṣṭafānıñ mescidi içinde ʿÖmer (T: 2a/21-23)

4.1.27. Ukbe ibni Muḳīṭ/Ukba İbni Muğit (Ukbe bin Ebi Muayt)

Hikâyede farklı şekillerde adı geçen Ukbe, muhtemelen Ebu Cehil'in tetikçisi olarak tanınan Ukbe bin Ebi Muayt'tır. Ukbe b. Ebî Muayt, Hz.Peygamber'in (sav) en şiddetli düşmanlarından birisi olup tam künyesi: "Ukbe b. Ebî Muayt b. Ebî Amr b. Ümeyye b. Abdi Şems b. Abdi Menâf b. Kusayy el-Kuraşî el-Ümevî'dir. Ümeyyeoğullarının önde gelenlerindendir, Mekke'nin zenginleri ve ileri gelenleri arasında yer almaktadır. Ukbe, Mekke döneminde Hz. Peygamber (s.a.s) başta olmak üzere Müslümanlara en çok zulmeden ve onlara en fazla düşmanlık eden Kureyş reislerindendi. Kötülükte en şiddetli davrananı (eşka'l-kavm) diye anılıyordu. O, Ebû Leheb gibi Rasûlullah'ın (s.a.s) şerli komşularından birisi olup rahatsız edici şeyleri Hz. Peygamber'in (s.a.s) yol güzergâhına dökerek Rasûlullah'a eziyet ederdi. *"Bir gün Peygamberimiz (s.a.s.), ona: "Ey Eban'ın babası! Senden gördüğümüz eziyetleri azaltmayacak mısın?" diye sorduğu zaman, Ukbe: "Hayır! Sen, üzerinde durduğun şeyi bırakıncaya kadar, azaltmayacağım!" dedi. Peygamberimiz (sav): "VAllâhi, sen ya bu davranışlarından vazgeçersin, ya da başına ansızın bir belâ gelip çatar!" buyurdu."*[72]

Hikâyede Temîm cinler tarafından kaçırıldıktan yedi yıl sonra evüne döner ve eşinin yanına gider. Eşi Temîm'i cin zanneder. Temîm, eşine kendisini inandırmak için eşinin annesinin, babasının adını, kardeşlerinin Bedir savaşında şehit olduklarını

[72] http: //www.siyerinebi.com/tr/halit-akilli/ukbe-b-ebi-muayt-ebu-cehilin-tetikcisi. Tarih: 15.08.2015.

ve kendisinin de bu savaşta yaralandığını belirtir. Ayrıca kendisini yaralayan kişinin de Ukbe bin Ebi Muayt/Muğit olduğunu ifade eder.

Bende daḫı vardur işte çoḳ yara
Ol ġazāda olmışam ey yarā

ʿUḳba ibni Muġīṭ urmuşdurur
Uş nişānı yüzümde durmuşdurur (S: 14b/106)

4.1.28. Dûmî/Ömüre

Hikâyede Temîm'in eşinin annesi olarak adı geçmektedir. Eşine Temîm kendisini tanıtmak için onun annesinin, babasının ve kardeşlerinin isimlerini söylemektedir.

4.1.29. Amîr/Emîr

Hikâyede Temîm'in eşinin babası olarak adı geçmektedir.

4.1.30. Müslim

Hikâyede Temîm'in eşinin kardeşi olarak anılmaktadır.

4.1.31. Habîr

Hikâyede Temîm'in eşinin diğer kardeşi olarak adı geçmektedir.

Eydür anañ Dūmī'dür atan Emīr
Ḳardeşlerin biri Müslim bir Ḫabīr (İÜ: 4a/106)

Eydür anañ ʿÖmüre atañ ʿAmīr
Biri Müslim ḳarındaşuñ biri Ḫabīr (S: 14a/103)

Eydür atañ ʿammüm adı ʿAmīr

Biri Müslim ḳardeşlerin biri Cebīr

Bedr ġazası güninde öldiler
Muṣṭafā öñünde şehīd oldılar (B: 5a- 5b/103-104)

T nüshasında isimler değişmiş babasının ismi Ömer, annesinin ismi ise Amîr olarak verilmiştir. Bu nüshada kardeşlerin isimlerinde de farklılıklar bulunmaktadır. Kardeşlerden birinin ismi Selîm diğerinin ismi ise Cebîr olarak verilmiştir. Diğer nüshalarda ise Selîm yerine Müslîm, Cebîr yerine de Habîr isimleri geçmektedir.

Eydür atan ʿÖmer anan ʿAmīr
Ḳardaşıñ biri Selīm biri Ḫabīr

Bedr ġazāsında şehīd oldılar
Muṣṭafā öñünde şehīd oldılar (T: 5a/104)

4.1.32. Habîb

Hikâyede özellikle manzum nüshalarda Temîm kendisini eşine tanıtmak, Temîm olduğunu ispat etmek için eşinin anne, baba ve kardeşlerinin isimlerini söylemektedir. AK nüshasında ise Temîm kendi babasının ismini vermektedir. "*Ḥażret-i ʿÖmer eyitdi ne dirsinTemīm eyitdi yā emīre'l-mü'mīnīn bu ʿavrat benim ḥelālimdir Ve ʿammim ḳızıdır küçükden alup beslemişem ve benim babam adı Ḥabībdür"* (AK: 2b)

4.2. Dinî Kavramlar ve Şahsiyetler

4.2.1. Allâh

Bu isim Allâh'ın en güzel isimlerinden biridir. "*Allâh, ma'bud-ı Hakk'ın ism-i hassıdır. Daha doğrusu ism-i zattır ve ism-i âlemdir.*"[73] Hikâyede Allâh (cc), *"Kâdir,*

[73] Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Emir Yayınevü, İstanbul, 2000, C.1, s.39.

*Celîl, Cabbār, Ĥüda, Huda, Ganî, Kerîm, Tanrı, Gaffâr, Sun', Raḥīm, ʿAlīm "*gibi farklı isimler ile zikredilmektedir. Hikâyede Allâh ismi İslâmî görüşe uygun olarak anılmaktadır. Manzum nüshalar genellikle Allâh'ın adı ile başlar ve bütün varlığa rızkı verenin O olması ve âlemlere rahmet olarak Hz. Muhammd'i göndermiş olmasından dolayı onun adını anmanın gerekliliği vurgulanmıştır.

Evvel anı idelüm kim ol bize
Rızḳı ḳısmet eyledi ḳamumıza

Virdi bize Muḥammedi Ḥaḳ Resūl
Anuñ ile dīnimiz oldı uṣūl

Ol gelicek dinimiz oldı ʿıyān
Doġrı yolı Ḳurʾān eyledi beyān

Allāh anı dünyāya viripdi
Raḥmeten li'l-ʿālemīn sensin didi (İÜ: 1b/1-4)

Biri gidince birisi olur ḥażır
Eksik itmez Kerīm issi Ḳādir (S: 76b/605)

Fakirlikten sonra zenginliğe, sıkıntılardan sonra mutluluğa eriştiren Allâh aşağıdaki beyitte "Ganî" sıfatı ile anılmaktadır.

Bunca ṭarlıḳlara saldı Ḥaḳ beni
İllā ṣoñra ḳılıserdür ḫoş Ġani (İÜ: 20b/729)

Hikâyede Allâh'ın emirlerine itaat konusu üzerinde de ayrıca durulmuş, Temîm cinler âleminden kendi evüne geldiği zaman evde Ensârî, Temîm'e kadını Allâh'ın emriyle aldığını ifade eder. Temîm ise cevap olarak, evün ve kadının kendisine ait olduğunu ve Ensârî'nin Allâh'ın emrine asi olduğunu söyler. Hikâyenin bu bölümlerinde Allâh ismi yerine Eski Anadolu Türkçesi'nin dil özelliklerine de

uygun olarak "Tañrı" ismi ve Arapçanın dil özelliklerine uygun olarak da "Hak te'âla" isimlerinin kullanılması tercih edilmiştir.

Tañrı buyruġuyla aldum ben bunı
Çıḳ evümden ṭaşra git yabanı

Temīm eydür ḳametiñ olsun ʿadem
Yürümegil dünyāda ṣaġ ḳadem

Ḥaḳ Teʿālā oda yandursuñ seni
Nitekim sözde aġuladuñ beni

Ne işiñ var ḫalḳ evüne giresi
Tañrınıñ emrine olduñ mı ʿāṣī (T: 5b/117-120)

4.2.2. Peygamberler

4.2.2.1. Hz. Âdem

İlk insan ve ilk peygamberdir. "*İslâmî kaynaklarda insanlığın atası olması sebebiyle ebü'l-beşer, Kur'ân-ı Kerîm'de (bk. Âl-i İmrân 3/33) Allah'ın seçkin kıldığı kişiler arasında sayılmış olduğundan safiyyullah unvanlarıyla da anılmaktadır.*"[74] Temîmü'd-Dârî hikâyesinde Hz. Âdem Allâh'ın yasakladığı meyveyi yediği için Onun emrine asi oluşu ve affedilmesi için Temîm'e öğretilen duayı okuduğuna telmihte bulunulmaktadır.

Ādem Allāh emrine oldı ʿāṣi

Ḳabūl oldı oḳuyuban tevbesi (T: 39a/1064)

4.2.2.2. Hz. Muhammed/Mustafa/Ahmed/Mahmud

Hikâyede adı en çok geçen peygamberdir. Özellikle Hz. Peygamberin dört güzel isminin yanı sıra O, "rahmeten lil-âlemîn, iki cihân güneşi"olarak anılmaktadır.

[74] Süleyma Hayri Bolay (1988). "Âdem" **İslam Ansiklopedisi**. C.I, İstanbul: TDV Yayınları, s.358

Manzum hikâyelerin hemen hemen hepsi Allâh'a hamd ve Hz. Peygambere övgü ile başlamaktadır.

Evvel anı idelüm kim ol bize
Rızḳı ḳısmet eyledi ḳamumıza

Virdi bize Muḥammedi Ḥaḳ Resūl
Anuñ ile dīnimiz oldı uṣūl

Ol gelicek dinimiz oldı ʿıyān
Doġrı yolı Ḳurʾān eyledi beyān

Allāh anı dünyāya viripdi
Raḥmeten li'l-ʿālemīn sensin didi (İÜ: 1b/1-4)

İÜ nüshasında Keşiş Hz. Peygamberi Temîm'e sorunca Temîm şaşırır ve iki cihan güneşi Hz. Peygamberi nereden bildiğini sorar.

Ne bülürsün sen didüm Muḥammedi
Ol iki cihān güneşi Aḥmedi (İÜ: 23a/573)

Bazı nüshalarda Hz. Peygamber, Ahmed, Mahmud, Mustafa gibi diğer güzel isimleriyle de anılmaktadır.

Ne bülürsün sen Muḥammedi didüm
İki ʿālem güneşi ol Aḥmedi (B: 23a/573)

Ana didüm Medīne şehrimdurur
Ol Muḥammed Muṣṭafā yārimdürür

Keşiş eydür Muṣṭafānıñ ḥāli ne
Diri midür ol henüz aḥvāli ne (İÜ: 16b/576-77)

Hikâyede zaman zaman okuyucu ya da dinleyicileri dinlendirmek için Hz. Peygambere salât ü selâm getirmeleri istenir. Ayrıca salavât getirmenin önemine değinilerek sık sık selavât getirmeye okuyucu teşvik edilmiş, salavât getirene dua edilmiştir.

ʿÖmer ol ġalebeye urdı ḳulaḳ
Vir ṣalāvat işüñi onara Ḥaḳ (T: 6a/142)

Yine başladı Temīm girdi söze
Vir ṣalavāt ḫayr yazılsun size (T: 17b/465)

Gözleri daḫı ṣaru idi anuñ
Vir ṣalavāt şādımān olsuñ cānuñ (A: 21b/525)

Temîm seyahati boyunca karşılaşmış olduğu kimselere Hz. Muhammed'in yâri, dostu olduğunu söyler. Bu vesileyle pek çok sıkıntıdan kurtulur.

Cinnī degülem Temīm Dārīyem
Ben Muḥammed Muṣṭafānıñ yāriyem (S: 13b/97)

İÜ nüshasında Temîm yolda yürürken bir keşişe rastlar ve keşiş ona Hz. Peygamberi sorar. Onun yaşayıp yaşamadığını sorar. Onun geleceğini Hz. İsa'nın bildirdiğini ifade eder. Keşiş, Temîm'e Hz. Muhammed sevgisinden dolayı yemek, su ve giyisi verip onu evüne götürmeleri için bir gemide bulunan cinlere teslim eder.

Ana didüm Medīne şehrimdurur
Ol Muḥammed Muṣṭafā yārimdürür

Keşiş eydür Muṣṭafānıñ ḥāli ne
Diri midür ol henüz aḥvāli ne

Ben aña eydürem sen ol beḳā
Bil Muḥammed teslīm olmuşdur Ḥaḳḳa

Keşiş anı işidicek āh ider
Yire düşer ʿaḳlı başından gider

Yine ʿaḳlı gelicek ṭurdı uru
Yine andan bir ḫaber ṣordum uru

Ne bülürsün sen didüm Muḥammedi
Ol iki cihān güneşi Aḥmedi

Keşiş eydür kitābımızda anı
Oḳumuşuz evṣāfını adını

Anın içün bilür olduḳ biz anı
ʿİsî bize maʿlūm itdi anı (İÜ: 16b-17a/576-583)

AK nüshasında ise Temîm kâfir cinlerden kurtulup Müslüman cinlerin yanına gider. Cinlerin meliği Temîm'in Hz. Muhammd'in ümmeti olduğunu duyunca dünyada en bahtlı insanının ona ümmet olan kimse olduğunu ifade eder ve peygamber sevgisine vurgu yapar.

"bunlar Müʾmīn cinnīler imiş çaġırdım lā ilāhe illallāh Muḥammedun resūlullāh didüm bunlardan bir bölük ḳatıma geldi sen kimsin bu kelime-i şehādeti kimden ögrendin bu yere niçe düşdün ḥāliñi maʿlūm eyle didiler eyitdim Muḥammed Muṣṭafā ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem'in şehrindenim besmele-ı şerīfe terki sebebi ile beni bir div ḳapdı bunda getürdi bu ḳavme esīr oldum dedükde beni ḫoş gördiler melikleri ḳatına getürdiler ḥālimi ṣordı Muḥammed ümmetiyem didüm devlet anuñ kim Muḥammed ümmeti ola didi ve adımı ṣordı Temīmdür didüm andan eyitdi yaramaz ḳavm arasına düşmüşsün seni bu yirde ḳomazam didi beni aldı iline gitdi çoḳ inʿām ve ihsanın gördüm beni imam idindi namaz vaḳti oldıḳta ezan oḳırdım"
(AK: 3a-b)

4.2.2.3. Hz. Îsa

Hikâyede Hz. İsa, göğe yükselişi, Hz. Peygamberden haber verişi ve cinler ülkesinde Hz. İsa'nın havarilerinden bazı kimselerle Temîm'in karşılaşması gibi durumlarla anılmaktadır. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde Temîm'e bir dua öğretilir ve bu dua ile peygamberlerin pek çoğunun sıkıntılardan kurtuluşu anlatılıken Hz. İsa'nın da bu duayı okuyarak göğe yükseldiği anlatılır.

ʿİsa oḳudı göge refʿ eyledi
Kāfirleriñ şiddetleriñ defʿ eyledi (T: 39b/1072)

Aşağıdaki beyitlerde ise Temîm gurbette bir keşiş ile karşılaşır. Keşiş, Temîm'e Hz. Muhammed'i sorar. Temîm bu soruya şaşırır ve Peygamberi nereden bildiğini sorunca vasıflarının İncil'de geçtiğini, Hz. İsa'nın ondan bahsettiğini, kendisinin de Hz. İsa'nın havarilerinden olduğunu ifade eder.

Keşīş eydür kitābımda ben anı
Oḳumışuz vaṣfını hem adını

Anıñçün bilür olduḳ aḫī biz
ʿİsa maʿlūm etdi bize ey ʿazīz

Yine döndüm keşīşe didüm ey yār
Ne ḳavmdensin baña virgil ḫaber

Keşīş eydür ben ḥavārīyündanem
Ol ʿİsa peyġamberiñ yāri benem

Ol sāʿatde kim ʿİsa çıḳdı göge
Ol Çalab'ın ismiñi öge öge (T: 20b-21a/557)

4.2.2.4. Hz. Mûsâ

Hikâyede Hz. Musa hem asası ile anılmakta hem de Temîm'e öğretilen dua ile Hz. Musa'nın Firavun'u helak edişine telmihte bulunulmaktadır. *"Mûsâ peygamber, Firavun tarafından sihirbazlıkla suçlandı. O çağda sihirbazlık ilerlemişti. Firavun bütün sihirbazlarını çağırıp onu küçük düşürmek istedi. Sihirbazlar ellerindeki ipleri yere bıraktılar ve her bir ip yılan olup harekete başladı. Hz. Musa da asasını bıraktı. Asa büyük bir yılan olup bütün yılanları yuttu. Böylece sihirbazlar Musa Peygamber'e iman ettiler. Musa yine bu asa ile Kızıldeniz'i ikiye bölüp ordularını geçirmiştir."*[75] Hikâyede de hem asaya hem de Firavun ile yapmış olduğu bu mücadeleye telmihte bulunulmuştur.

Mūsā oḳur itdi Fir'avnı helāk

Eyledi deñiz içinde ol melek (B: 45a/136)

Hikâyede Temîm bir canavarla karşılaşır. Daha önce hiç görmediği bu canavarı Hz. İsa'nın havarilerinden olan bir keşişe sorar. Keşiş onun Dabbetü'l-arz olduğunu vakti gelince dünyaya gönderileceğini, bir elinde Hz. Süleymanın mührü olacağını bir elinde de Hz. Musa'nın asası. Kendisi kimin yüzüne bakarsa o kişinin yüzünün kararacağını ve bu kimselerin kâfir olduklarını; asayı tuttuğu kimselerin ise yüzlerinin parlayacağını, bunların da mümin olduklarını ifade eder.

Ol keşiş döndi baña söyledi
Ne canāvardur anı şerḥ eyledi

Eydür anuñ Dābbetü'l-arżdur adı
Ḥaḳ Ta'ālā vaḳti āḫir çün ḳodı

Ol çemen içinde otlar dā'im ol
Şuña degin kim açıla aña yol

[75] Pala, age., 335.

Emr irişicek aña gerek ṭura
Gire dünyā mülkine cevlān ura

Bir elinde ʿaṣāsı ola Mūsānıñ
Bir elinde ḫatemi Süleymānıñ

Her kime kim yüzüñi ḳarşu yarā
Ṭutar ise arta yüzinde ḳara

Yā kime kim ḳarşu ʿāṣayı ṭuta
Aḳ ola yüzi hem nūra bata

Ol ḳara yüzlü kāfirler olısar
Ṭamuda ebed anlar ḳalıser

Ol yüzi nūrlu müʾminler olısar
Ṣaḥibü't- taḳvā ü dindār olısar (B: 24a/599)

4.2.2.5. Hz. Süleyman

Kur'ân-ı Kerim'de ismi geçen peygamberlerdendir. "*Süleyman, kendisiyle ilgili çeşitli telakkiler içinde möhr (veya nigîn), taht, saltanat; insan, cin, peri, hava vb. mahlûkata hükmetmesi, karınca ile konuşması ve hüdhüd münasebetiyle söz konusu edilir*"[76] Hikâyede Hz. Süleyman ve yüzüğü ile ilgili bölümler mühim bir yer tutmaktadır. Fakat Temîmdâr hikâyesinde anlatılanlar ile kaynaklarda anlatılan hadiseler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Kaynaklara göre Hz. Süleyman, cinlere ve rüzgâra emretme yetkisine sahiptir. Üzerinde İsm-i Azam yazılı bir mühürlü yüzüğü vardır. Süleyman peygamber bu yüzüğü abdesthaneye giderken çıkarır ve Asaf adlı vezirine veya hanımına emanet etmektedir. Yine bir gün bu yüzüğü hanımına emanet eder. Süleyman peygamber dışardayken bir cin onun kılığına girip hanımından

[76] Cemal Kurnaz, **Hayali Bey Dîvânının Tahlili**, MEB Yayınları, Ankara 1996, s.67.

yüzüğü alır. Biraz sonra gelip mührü isteyen Süleyman'ı sahtekârlıkla suçlarlar ve saraydan çıkarırlar. Yüzüğü alan dev ise onun yerine icraata başlar. Bu arada Süleyman gidip bir sahil kasabasında çalışmaya başlar. Dev ise yüzük Süleyman'ın eline bir daha geçmesin diye denize atar. Günlerden birinde Süleyman bir balıkçının tuttuğu balıkları taşımaktadır. Balıkçı da hizmetine karşılık Hz. Süleyman'a para yerine irice bir balık verir. Süleyman akşam balığı yemek için karnını yarınca kendi yüzüğünü görür. Meğer denize düşen yüzüğü Allâh'ın izni ile balık yutup sahibine geri getirmiştir.[77]

Hikâyede ise bu durum farklı bir boyutu ile ele alınmaktadır. Hz. Süleyman vefat etmeden evvel kendisine asi olan yedi cini yer altında hapsetmiş ve kendisi vefat edince bu asi cinler kurtulmuşlardır. Hz. Süleyman vefat ettiğinde yüzüğü parmağındadır. O yüzüğe sahip olmak isteyen yedi büyük cinin altısı yüzüğü almak için saraya girmiş, yüzüğe kadar yaklaşmış fakat bekçi yılanlar tarafından helak edilmişlerdir. Yedinci cin yolda Temîm'e rastlamaktadır ve kendisini evüne ileteceğini söyleyerek kuş olup Temîm'i yanına almakta ve onu bir sarayın önünde yere bırakmaktadır. Sonra tekrar eski haline dönerek Temîm'e saraya girmeleri gerektiğini Süleyman'ın yüzüğünü aldıktan sonra kendisini evüne iletebileceğini ifade eder.

> *bir ḳaç fındıḳ elime virdi ve birḳaç daḫı kendi aldı eyitdim ne buyurursun dutarım maḳṣuduña iriş ʿifrit çün vefa ḳoḳusunu aldı ḳapuya yürüdi elindeki fındıḳıñ birisiyle ḳapuyı urdı ḳapu açıldı içeri girdük gördüm bir dehliz iki aṣlan durur her biri bir tafarfta bizi gördiler üzerimize hamle ittiler ʿifrit her birisine bir fındıḳ urdı sākin oldılar* (AK: 5a-6a)

Kapıdan geçip yürürler bir kapı daha görürler ve fındıkla vurup kapıyı açarlar. Büyük bir mağara görürler, içerisinde büyük bir ırmak akmaktadır. O ırmağın kenarında iki büyük ejderha yatmaktadır. Bu ejderhalar Temîm ve cini görüp saldırırlar, cin onlara da fındıkla vurur, onlar uzaklaşırlar. İleride duvarları altından yapılmış büyük bir saray bulunmaktadır. Sarayın içerisinde bir taht tahtın üzerinde altından bir tabut bulunmaktadır. Bu tabut yakutlarla bezenmiş ve içerisinde bir şahıs yatmaktadır. Bu şahsın nuru ile saray nurlanmıştır. Tabutun başucunda bir yılan ve

[77]Bk., Pala, age., s. 412-413.

ayakucunda bir yılan beklemektedir. Temîm ve Cini görünce onlara saldırırlar. Cini helak edip Temîm ile konuşmaya başlarlar.

> *"ileri yüridi bir ḳapu daḫı peyda oldı ʿifrit ana daḫı bir fındıḳ urdı ol daḫı açıldı içeru girdik bir maġara gördüm be-ġāyet ulu içinde bir ulu ırmaḳ aḳar kenarında iki ṭaġ gibi ejdeha yatur bizi gördiler ḥamle itmege başladılar ʿifrit anlara daḫı bir fındıḳ ḥavāle itdi anlar daḫı fārigġ oldı biraz daḫı ilerüye yürüdük bir maġara göründü 'çeri girdük anda daḫı bir 'aẓametlü ejdeha ḳarşu geldi ʿifrit bir fındıḳ ile anı daḫı döndürüp andan geçdük bir saraya irişdük der u divarı altun ile yapılmış gümüş taḫt üstünde ferşler döşenmiş bir ṣuffe var üzerinde altundan bir tabut yaḳut ile muraṣṣaʿ ol tabutda bir şaḫṣ yatur nūrundan ol saray münevver olmuş ol nūra taʿaccüp ḳıldım amma ol şaḫṣıñ başı ucunda bir yılan ayaġı ucunda bir yılan yatur biri aḳ ve biri ḳara bizi gördiler üzerimize hücūm itdiler"* (AK: 5a-6a)

Yılanlar Temîm'e yapmış olduğu yanlışı söyleyerek yatan kişinin Hz. Süleyman olduğunu ve ölen cinin bu yüzüğü alarak dünyaya hükmetmek istediğini, kendisini de Hz. Muhammed hürmetine affettiklerini ifade ederler. Temîm, onlara kendisine yolu göstermelerini ister. Onlar da yüzüğü ve fındıkları yanına almasını, bir tehlike anında onları kullanmasını tembihlerler.

> *"yā Medenī gördiñ mi bu melʿūnı eger sen ümmet-i Muḥammed olmayaydıñ saña daḫi böyle iderdim didi ḳalbim tesellī olup eyitdim ey Tañrı maḫluḳı Muḥammed ḥürmetiyçün bana söyle sen kimsin eyitdi ben ferişteyim beni Tañrı teʿāla bunuñ cesedini beklemege ḳomışdı ḳıyāmete dek beklesem gerek eyitdim bu ʿifrit kim idi ol ferişteh eyitdi bular yeddi ʿifrit Süleymān ʿAleyhisselāmaʿāṣiliḳ iderlerdi Süleymān nebi ʿaleyhisselām ʿbunları yerin ḳarında hapsetmiş idi Ḥażret-i Süleymān vefāt etdikden ṣoñra ḫalāṣ oldılar altısı bir bir geldiler bu mühri almaġa helāk oldılar yedinci budur ki ḥālini üşte gördüñ bu daḫı helāk oldı didüm bana yol göster çıḳayım eyitdi bu ʿifritiñ yüzügini al bu yana kim gidersin evüne uġrarsın ʿifrite olan dostluġunı söylersin yüzügi gösterirsin saña ikrām idüp yol gösterürler ve hem şol fındıḳlardan bilence al yol canavarların mekkarların anınla defʿ idersin ol*

ferişteh veda‘ idüp yüzügi ve fındıḳları aldım yola girdüm uġruma geleni finduḳ ile def‘ itdüm” (AK: 5a-6a)

Yukarıda ifade edilenler bazı küçük farklılıklarla manzum nüshalarda şu şekilde hikâye edilmiştir. Bu nüshada yılanlar daha ayrıntılı tasvir edilmiş, Hz. Süleyman'ın yüzüğü tarif edilmiş, mensur nüshada baş ve ayakucunda birer yılan bulunduğu ifade edilirken manzum nüshada ise ikişer yılanın bulunduğu belirtilmiştir.

Ḳapu açılur içerü girürem
İki ejderhā mu‘aẓẓam görürem

Bunlaruñ aġızlarından od çıḳar
Nefesi neye doḳunsa yaḳar

Ejderhālar çün baḳar bizi görür
Her birisi ḳuyruġı üstüne durur

Yine döndi yılana ḳarşu gider
Gördi yılanlar durdı ḥamle ḳılar

İki fındıḳ anlara daḫı urur
Ol ikisi daḫı yüzüñ çevürür

Geçdik anları daḫı gördük ey şāh
Bir ḳızıl altun ḳurulmuş taḫt-gāh

Ayaḳları ḳızıl altundan anıñ
Vir ṣalavāt şādmān olsuñ cānıñ

Taḫtıñ üstünde görürem bir serīr
Yatur ol serīr içinde bir emīr

Arḳası üstüne yatur ol kişi
Ḥayrān oldum ben göricek bu işi

İki eli gögsi üstüne durur
Nūrı çıḳar başına çün berḳ urur

Barmaġında yüzügi vardur aḫī
Üç ḳaşı vardur yüzügüñ daḫı

Birisinde Ḥātem-i Süleymānuñ
ʿAlemler ḥükmünde idi anuñ (B: 28a/758-770)

4.2.2.6. Hz. Yakûb

Kur'anda adı geçen peygamberlerden birisi de Yakub peygamberdir. Hz. Yûsuf'un babası, Eyyûb peygamberin yeğeni, Hz. İshak ile Refeka'nın oğlu ve İbrahim peygamberin torunudur. Bir adı da İsrâil olduğu için İbranilere kendisinden sonra İsrailoğulları, denilmektedir. "*Edebiyatta daima Yûsuf ile ilgili olarak anılır. Gözlerinin görmez oluşu, yıllarca ağlaması, külbe-i ahzânı, gözlerinin açılışı vs. telmih konuları ile ele anılır"*[78]

Temîmü'd-Dârî hikâyesinde ise yine Temîm'e öğretilen duanın önemi ifade edilirken Hz. Yakub'un Yûsuf peygamberi ararken bu duayı okuduğu ve yıllarca aradığı Yûsuf'u bu dua hürmetine bulduğu ifade edilir.

Yaʿḳūb oḳur anı Yūsufı bulur
Yūsuf oḳur Mıṣra pādişah olur (S: 141a)

[78] Bk., Pala, age., s. 478.

4.2.2.7. Yûsuf

Yûsuf peygamber edebiyatımızda güzelliği temsil etmektedir. Ayrıca kardeşleri tarafından kuyuya atılması, Hz. Yûsuf'un köle olarak satılması, Züleyhâ'nın aşkı, Mısır'a sultan olması gibi telmihlerle anılmaktadır. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde ise yine Temîm'e öğretilen duanın önemi ifade edilirken Yûsuf peygamberin yaşamış olduğu sıkıntılardan yine bu dua hürmetine kurtulduğu ifade edilmektedir.

Yaʿḳūb oḳur anı Yūsufu bulur
Yūsuf oḳur Mıṣra hem sulṭān olur (B: 45a/1122)

4.2.2.8. Hz. İbrahîm

Halîlullâh, Halîlurrahmân gibi sıfatlarla anılmaktadır. "*İbrâhim peygamber dîvân şiir ve nesrinde, babasının ve kavminin inancına karşı gelip onların Tanrı diye taptığı putları kırması, Allâh'a dost olması (Halîl, Halîlullâh) ve atıldığı ateşin gül bahçesine dönüştürülmesi özellikleri ile anılır."*[79] (Zavotçu, 2013: 370). Temîmü'd-Dârî hikâyesinde ise yine Temîm'e öğretilen duanın önemi ifade edilirken İbrahîm peygamberin Nemrut ile olan mücadelesine ve Nemrut tarafından ateşe atılmasına telmihte bulunulmuştur.

Oḳuyıcaḳ anı İbrahīm Ḫalīl
Nemrūd odın genez eyledi Celīl (T: 39a/1066)

4.2.2.9. Hz. İsmâil

Kur'ân-ı Kerimde adı geçen peygamberlerden birisidir. Babası Hz. İbrâhim tarafından kurban edilmek istenmesi, zemzem ve Kâbe dolayısıyla anılmaktadır. Hikâyede ise Temîm'e öğretilen duanın önemi ve İsmail peygamberin bu dua sebebiyle Allâh tarafından bir koçu kurban vermesi hadisesi hatırlatılmaktadır.

[79] Gencay Zavotçu, **Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü**, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 370.

Oḳuyucaḳ daḫı ʿİsmāʿil anı
Ḳocı ḳurbān viripdi ol Ġanī (S: 141a/1121)

4.2.2.10. Hz. İdris

Kendisine 30 sahife gönderilen ve Kur'ân-ı Kerim'de 2 defa ismi geçen peygamberlerden birisidir. Dünyada 360 sene yaşadığı ifade edilir. Diri iken Allâh tarafından göğe çıktığı ve meleklere öğretmenlik yaptığı rivayet edilir. Hikâyede Temîm'e öğretilen dua hürmetine ölü iken yeniden diriltildiği ve cennette kendisine bir yer verildiği ifade edilmiştir.

İdrīs oḳur dirilür ölü iken
Cennet içinde aña virür mekân (B: 45a/1134)

4.2.2.11. Hz. Yûnus

Ninova halkını hak yola davet etmek üzere gönderilen ve Kur'ân-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biridir. Hz. Yûnus edebî metinlerde, Ninova halkına peygamber olarak gönderilişi, kavminin ona itaat etmeyişi, kavminin arasından izinsiz ayrılışı ve denize atlayıp bir balık tarafından yutuluşuyla anılmaktadır. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde de Yunus peygamberin zikredilen duâyı okuması ile Allâh'ın onu bir balığın içerisinde muhâfaza etmesine telmihte bulunulmuştur.

Yūnus oḳur balıḳ içinde anı
Ḫalāṣ eyler ol kerem ıssı ġanī (B: 45a/1135)

4.2.2.12. Hz. Nûh

Klâsik edebiyatımızda gemi, tufan ve uzun ömürlülüğü ile anılan ve Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerden birisidir. Nûh peygamber uzun yıllar halkını imana davet etmiş fakat Yam adlı oğlu da dâhil, halkın büyük bir kısmı imana gelmemiştir. Adı *"İbranice'de Nôah, Yunanca'da Nôe şeklindedir. Tevrat'a göre babası Lamek, "Rabbin lanetlediği bu toprak yüzünden çektiğimiz eziyeti, harcadığımız emeği bu çocuk hafifletip bizi rahatlatacak" diyerek (Tekvîn, 5/29)*

oğluna Nûh adını vermiştir. Nûh (a.s) bu süre içerisinde kavminden gördüğü cezâ ve cefâya karşılık o, yine hoşgörülü davranıp onlara öğüt vermeyi sürdürdü. Sonunda ümitsizliğe düştü ve onlara beddua etti. Duası kabul oldu ve Allâh (c.c.)'tan kendisine "gemi yap" buyruğu geldi. Hz. Nûh kırda ve sudan uzak bir yerde gemi yapmaya başladı."[80]

Temîmü'd-Dârî hikâyesinde ise Nûh peygamber gemi, tûfan ve insan-ı sanî dolayısıyla anılmaktadır. Hikâyede Temîm, yürürken yolda bir mağaraya uğrar ve mağarada büyük bir yılan görür. Korkudan Allâh'a yakarır ve biraz Kur'an'dan ayetler okur, yılan kaybolur. Bir süre sonra tekrar yılandan bir ses gelir ve Hz. Muhammed'in adını zikreder. Temîm sesin geldiği yana dönerek Hz. Muhammed'i nereden bildiğini sorar. Ses ona, Nuh peygamber zamanında tufan vakti, Hz. Nûh'un her canlıdan çift çift aldığını ve neslinin o zamana dayandığını belirtmektedir.

Çünki geldi āvāzında baña
Ben yine döndüm cevāb virdim aña

Ne bilürsin didüm ol Muḥammedi
Kim anıñ *levlāk levlāk*'dır adı

Ün geldigi Nūḥ zamānında anı
Ṭūfān olup ṣuda yüzerken gemi

Yetmiş iki ṭanıḳdan aldı Nūḥ
Çift çift gemi içine ṣaldı Nūḥ

Ol gemide bile imiş aṣlımuz
Ol zamāndan ḳaldı bizim neslimüz

Ol eṣerden bilürüz peyġamberi
Ḳamu dīnlerden anıñ dini arı (T: 26a/711)

[80] Zavotçu, age., s. 569.

Hikâyenin bir başka yerinde ise Nûh peygamberin Temîm'e okutulan duayı okuması sayesinde duasının kabul edildiğine ve yapmış olduğu geminin her şey telef olurken kurtulduğuna telmihte bulunulmuştur.

Nūḥ oḳudı duʿāsı maḳbūl olur
Şu yüzine gemisi necāt bulur (T: 39a/1065)

4.2.2.13. Hz. Eyyûb

Edebî metinlerde sabrıyla anılan Eyyûb peygamber Filistin'in güneyinde Cezîretü'l-Arap'da dünyaya gelmiştir. Dünyada iken varlık ve mutluluk sahibi olduğu için Allâh onu sınar ve önce mal ve mülkünü elinden alır sonra da evlatları birer birer ölür. Daha sonra da Allâh onun sağlığını elinden alır. *"Bedenindeki dayanılmaz dert ve acılara tahammül etmesi sonucu Allâh'ın Hz. Eyyûb'a "ayağını yere vur su çıksın" diye buyurması, Hz. Eyyûb'un bu emri yerine getirerek çıkan sudan içmesi ve yıkanmasıyla bütün dertlerinden kurtulması da Şark-İslam edebiyatlarında yer alan önemli motiflerden biridir"*[81] Temîmü'd-Dârî hikâyesinde Hz. Eyyûb, okuduğu dua sayesinde, isteklerinin kabul edilmesi ve hastalığının şifa bulması yönüyle anılmaktadır.

Eyyüb oḳur ḥāceti olur revā
Allāh anuñ derdine virir deva (B: 45a/1133)

4.2.2.14. Hz. İlyas

Kur'ân-ı Kerîm'de üç yerde adı geçen bir peygamberdir. Rivâyetlere göre Hızır ve İskender, zulmat ülkesinde âb-ı hayatı aramaya çıkmışlar. Hızır ile İlyas âb-ı hayat suyunu bulup içmiş ve ölümsüzlüğe ulaşmıştır. *"İlyas peygamberin halen hayatta olduğuna dair Kur'an-ı Kerim ve hadislerde bilgi yoksa da bu konuda yine İsrâiliyat türünde çeşitli rivâyetler vardır. Ka'b el-Ahbar'dan nakledilen bir rivâyete göre dört peygamber halen sağdır. Bunlardan İlyas ve Hızır yerde, İdris ve İsa göktedir. İlyas karalarda, Hızır ise denizlerde Muhammed ümmetinden darda*

[81] Nuretin Albayrak, "Hz. Eyyûb" **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara 1995, C.XII. s. 16-17.

kalanların imdadına yetişmekle mükelleftir."[82] Yılda bir kez Hızır ile İlyas buluşurlar. Bu buluşma günü halk arasında Hızır-İyas'tan bozma Hıdırellez olarak anılmaktadır.

Hikâyede Temîm gurbette yürürken yolda bir ihtiyar adama rastlar. Hızır, Temîm'e bu kişinin İlyas peygamber olduğunu ve yılda bir kez Mina'da buluştuklarını ifade eder. *ol pīr kim namaz ḳılar gördüñ İlyas peyġamber'dür ve ben Ḫıżırım yılda bir kez Mina'da buluşuruz.* (AK: 9a)

4.2.2.15.Danyal

Hz. Danyâl, İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberlerdendir. Semâvî dinlerin tümünde peygamber olarak kabûl edilmektedir. *"Hayatı Babil'de geçen Hz. Danyal'ın yine orada bir kuyusu vardır. Rivâyete göre bu kuyuya Hz. Âdem hikmet sırlarını saklamış ve hikmeti oradan Hz. Danyal çıkarmıştır. Onun için edebiyatta bir hikmet sembolü olarak anılmaktadır."*[83] Hikâyede Temîm gurbette bir yolda yürürken bir meşelik alana rastlar. Orada aslanlar arasında bir ihtiyar adamın oturduğunu görür. Bir süre sonra Hızır'a rastlar ve o adamın kim olduğunu sorar. Hızır onun Danyal peygamber olduğunu söyler.

Ḳardaşımız Danyāldur ol daḫı
Ol mişe içinde olur ey aḫı (İÜ: 32a/1157)

4.2.3. Sahabeler

4.2.3.1. Hz. Ebûbekir

Hz. Ebûbekir 571 yılında Mekke'de doğmuştur ve *kureyş kabilesinin Teym oğulları aile grubuna mensuptur.* Babası Ebû Kuhâfe, annesi Ümmü'l-hayr olarak bilinmektedir. Dört büyük halifenin birincisidir. İslamdan önce de sonra da Hz. Peygamberin en yakın dostudur ve "sıddîk" olarak anılmaktadır. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde Temîm cinler tarafından kaçırıldıktan sonra kâfir cinlerden kurtulup Müslüman cinler arasına gidince bu cinlerin meliki Temîm'i evüne yollarken dört halifeye selam gönderir ve kâfirlerle cihad ettikleri için onlardan himmetlerinin

[82] Ömer Faruk Harman, (2000). "Hz. İlyas" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara C.XXII, s. 160- 162.
[83] Pala, age., s. 105.

yanlarında olmasını ister. "*ravżа-i muṭahharaya varıcaḳ Resūl ḥażretine selāmumı degüresin ve Ebubekir ʿÖmer ʿOs̱mān ve ʿAlī ve mecmūʿı aṣḥāb-ı kirāma selāmımı irüşdüresiñ ve eyidesiñ gice ve gündüz ġazaya meşġuldür himmetleri bizimle olsun* (AK: 4a).

Her ḳaçan kim Medineye varasın
Muṣṭafānıñ ravżasını göresin

Ol arada yüzüñi urup yire
Selāmum degöresin peyġambere

Hem yaranları Ebubekir ʿÖmere
ʿOs̱man ʿAlī ve aṣḥabı yârenlere (İÜ: 13b/463-465)

Ayrıca Temîm, gurbette yolunu ararken bir gün bir ses duyar. Bu ses başta Allâh ve Rasûl'ünü daha sonra da dört halifeyi övmektedir. Hz. Ebubekir için "sahib-i gâr" ifadesini kullanır. Bu ifade "yâr-i gâr" şeklinde de ifade edilmektedir ve "mağara dostu, çok vefalı, çok sâdık arkadaş" anlamlarına gelmektedir.

Medḥ ider peygamberi alur dile
Daḫı dört yārini anar bile

İlk Ebūbekir ol ṣāḥib-ġār didi
ʿÖmer müeyyedü'l-enṣār didi (B: 27b/680-681)

4.2.3.2. Hz. Osman

Dört halifenin üçüncüsüdür. M. 547 yılında Mekke'de doğmuştur. Ümeyye Oğullarından ve ilk Müslümanlardan olan Hz. Osman, Hz. Peygamberin iki kızıyla nikâhlandığı için "Zi'n-Nureyn" lakabıyla anılmaktadır. "Kureyş'in en zengin tüccarlarından olan babası Affân, Câhiliye devrinde öldü. Annesi Ervâ bint Küreyz, Resûlullah'ın halası Ümmü Hakîm Beyzâ bint Abdülmuttalib'in kızıdır. Mensup

olduğu Emevî (Ümeyye) kabilesinin soyu Abdümenâf b. Kusay'da Hz. Peygamber'in nesebiyle birleşir."[84]

Hikâyenin sonunda ise Temîm başından geçenleri anlattıktan sonra Hızır'ın kendisini bir buluta teslim ettiğini ve bu bulutun Temîm'i evüne getirdiğini anlatır. Hz. Ömer, Hz. Alî ve Hz. Osman ile birlikte diğer tüm sahabeler Temîm'e hak verirler. "*buluṭ beni getürdi Medine-i Mükerreme yetürdi evüm üzerine ḳodı aşaġı indim bu mācerāya uġradum görüñ ḥaḳ kimiñ elindedir Ḥażret-i ʿÖmer ve ʿ Oṣmān ve ʿAlī ve mecmūʿı ṣahabe rıdvanullāhi teʿāla ʿaleyhim ecmaʿīn bunı işidüp Ḥaḳ Temīmü'd-Dārī'nindür didiler"* (AK: 9 b-10 a)

B nüshasında ise diğer nüshalardan farklı olarak Temîm gurbette, cinler ülkesinde yürürken bir ses işitir ve bu ses başta Allâh ve Rasûl'ü olmak üzere dört halifeyi övmektedir. Temîm daha sonra bu sesin, cinler âleminde denizlerin malikinin sesi olduğunu anlayacaktır. Bu ses Hz. Osman'ı çok dindar bir kimse olarak över.

Bir avāz geldi eyle ṣanuram
Gökleri gürler diyü inanuram

Ḫoş faṣiḥ lisān ile öger Ḥaḳḳı
Çaġırup eydür ey ṣunʿ issi Bāḳī

Medḥ ider peygamberi alur dile
Daḫı dört yārini anar bile

ʿ Oṣmān içün ḳatı dindardur dirler
Hem ʿ Alīye kāhir-i küffārdur ol

Bir zamān ol ḫoş üni fikr iderem
Başladum tesbīḥ ile ẕikr iderem (B: 27a-b/680-684)

[84] İsmail Yiğit, "Hz. Osman" **TDV İslam Ansiklopedisi**" TDV Yayınları, Ankara 2007, C.33, s.437-443.

4.2.3.3. Hz. Hasan/Hz. Hüseyin

Hz. Muhammed'in torunları ve son halife Hz. Ali'nin çocuklarıdır. Edebiyatımızda Kerbelâ olayı sebebiyle sıkça anılmış ve onların adına pek çok mersiye kaleme alınmıştır. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde Temîm, sahabeye kendisine öğretilen duanın öneminden bahseder. Duayı okuyunca Hz. Alî bahsedilen duayı Hz. Peygamberden duyduğunu ve bu duayı Peygamber efendimizin Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e de öğrettiğini ifade eder.

İşidicek duʿāyı ʿAlī bilür
Kelecesin Temīmüñ taṣdīḳ ḳılur

ʿAlī eydür Muṣṭafādan ben bunı
Diñledim oḳur idi düni güni

Daḫı Ḥasanı Ḥüseyini bilene
Öğredürdi bunı döne döne (İÜ: 14a-b/482-485)

4.2.3.4. Abdullah İbn Abbas

Mîlâdi 619 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir. "Hz. Peygamber'in (sav) kabilesi Haşimoğulları'na mensuptur. Babası Rasûlullah'ın (sav) amcası Abbas, annesi ise Ümmü'l-Fazl Lübabe'dir. Hayatını ilme adayan İbn Abbas (ra) kendisinden sonraki dönemi aydınlatacak çok değerli talebeler de yetiştirmiştir."[85] Temîmü'd-Dârî hikâyesi için İbn Abbas önemli bir isimdir çünkü pek çok nüshada bu hikâyeyi rivâyet eden kişinin o olduğu ifade edilmektedir. Hikâye içerisinde Temîm başından geçenleri sahabeye anlatınca Hz. Ömer tasdik eder, Hz. Alî ise Hz. Peygamber'in kendisinden bunu işittiğini ifade ederek hikâyeye göre bir râvî de Hz. Alî olmuş olur.

Nice dürlü vākıʿalar görmişem
Uşta şimdi ṣaġ selāmet evüme gelmişem

[85] Âdem Apak, **Ashab-ı Kiram**, Ensar Yayınları, İstanbul 2013, s. 251- 255.

ʿÖmer eydür ṣaddaḳ ey tācü’r-ricāl
Ḥāşā kim seniñ sözüñ ola muḥāl

Muṣṭafā daḫı ḫaber virmişdürür
Her ne kim ġurbette bu görmüşdürür

İbni ʿAbbas rivāyet eyler bunı
Ol zamanda içerü girdi ʿAlī

Ṣaḥābeler cümle uru durdılar
Geçüp ʿÖmer ḳatına oturdılar

Şol dem ʿÖmer ʿAlīye şerḥ eyledi
Bunlarıñ vaṣf-ı ḥāliñ söyledi

ʿAlī eydür Muṣṭafā iş bu sözi
Dimiş idi gitmeden iş bu sözi (İÜ: 6a/182-188)

B nüshasında da benzer bilgiler verilmektedir.

İbni ʿAbbas rivāyet eyler ḥāli
Sözde iken içerü girdi ʿAlī

Ṣaḥābeler cümle uru ṭurdılar
Geçdi ʿÖmer yanına oturdılar

Döndi ʿÖmer ʿAlīye şerḥ eyledi
Bunlaruñ vaṣf-ı ḥāliñ söyledi

ʿAlī eydür Muṣṭafā iş bu sözi
Dimiş idi daḫı gitmeden özi (B: 8a-b/183)

4.2.4. Diğer Şahislar

4.2.4.1. Nemrûd

"Bâbil ülkesinin kurucusu sayılan ve Bâbil Kulesi'ni yaptıran kral olup Hz. İbrahim'i ateşe attırmasıyla ünlüdür. Yaşadığı dönem M.Ö. 2640 yıllarına rastlar. Edebiyatta daha çok Hz. İbrahim ile ilişkisi anılır ve sevgilinin yanağı, yüzü, aşkı, aşığa çektirdiği acılar için sözkonusu edilir."[86] Temîmü'd-Dârî hikâyesinde de Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atılışı ve Hz. İbrahim'in okuduğu duayla bu ateşten kurtuluşu dile getirilmektedir.

Oḳuyıcaḳ anı İbrahīm Ḫalīl
Nemrūd odın keñez eyledi Celīl (S: 141a/1120)

4.2.4.2. Firavun

Antik Mısır'da hükümdarlara verilen bir isimdir. Aynı zamanda Tanrı Horus'un yeryüzündeki simgesi ve güneş tanrısı Ra'nın oğlu olarak da kabul edilmektedir. Firavun Eski Mısır'da saltanat sürmüş ve kendi halkını zulümle yönetmiştir. Pek çok Firavun bulunmakla birlikte içlerinde en meşhuru olanı Hz. Mûsa zamanında yaşamış olanıdır.

"Kur·an-ı Kerim'de firavun kelimesi sadece Hz. Musa dönemindeki Mısır kralını ifade etmekte olup Yûsuf devrindeki kral için "rab ve melik" kelimeleri kullanılmaktadır (Yûsuf: 12/ 41 -43, 50) Kur'an'da yetmiş dört yerde geçen Firavun Hz. Müsa'nın karşısında yer alan, büyüklük taslayan, böbürlenen, ilahlık iddiasında bulunacak kadar kendini beğenen, Musa 'nın tanrısına ulaşmak için kuleler yaptıracak kadar taşkınlık gösteren, halkını küçümseyip zayıfları ezen, gerekirse sırt çevüren bir kral olarak tasvir edilmektedir."[87]

Edebiyatımızda daha ziyâde Hz. Mûsa ile olan ilişkisi ile anılan Firavun, zalimliği ile de rakibe benzetilmektedir. Hz. Mûsa kendisine inananları kurtarmak için

[86] Pala, age., s. 356.
[87] Ömer Faruk Harman, "Firavun", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara 1996, C.13. s.118- 121

Kızıldeniz'den geçerken onu takip eden Firavun, Kızıldenizde boğulmuştur.[88] Temîmü'd-Dârî hikâyesinde de bu hadiseye telmihte bulunulmuş, Hz. Musa Temîm'e de öğretilmiş olan duayı okuyarak Firavun'u helâk ettiği ifade edilmiştir.

Mūsā oḳudı Fir'avnı eyledi helāk
Eyledi deñiz içinde añı ḫāk (İÜ: 33a/1197)

4.2.5. MELEKLER

4.2.5.1. Cebrâil ve Mikâil

"Allâh'a ibadet etmekle görevli olan nurdan yaratılmış varlıklardır. Dişi ve erkek değildirler, yemezler, içmezler, uyumazlar. Melekler ilâhî emirlerin gerçekleşmesinden sorumludurlar ve gece gündüz Allâh'a ibâdet ederler."[89] Dört büyük melek vardır: Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve Azrâil. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde Cebrail ve Mikâil'in adı birlikte anılmaktadır. İsmi verilen melekler bu iki melektir. Bu melekler dışında çeşitli görevlerle görevlendirilmiş melekler bulunmaktadır. Bunlar ya genel anlamda "ferişte/ferişteh"olarak anılır ya da insanların yanında özel olarak görevlendirilmiş olan Kirâmen Katibîn melekleridir.

Hikâyede Temîm bir saraya girer ve içerisinde Bedir Savaşı'nda şehit olmuş yiğitler oturmaktadır. O saraydan çıktıktan sonra kapıda iki atlıya rastlar. Önce korkar fakat atlılar onun yanına doğru gelirler. Bunlar öylesine heybetli kimselerdir ki Temîm onları heybet ve asalet bakımından İran mitolojisinde meşhur olan Kahraman ve Rüstem'e[90] benzetmektedir. Yeşil elbiseler giymişler, atları gulgüni yani açık pembe renklidir. Yüzleri nur gibi parlamakta, basdıkları yerlerde çimen bitmektedir. AK nüshasında bu melekler şu şekilde tasvir edilmektedir: "*biraz yürüdüm yolda iki atlıya uġradum genç yigitler amma ḳatı heybetlü Rüstem ṣalābetlü Ḳahraman ṣevketlü pākize yeşil ṭonlar giymişler atları gülguni baṣdıḳları yer çimen biter yüzlerinden nūr*

[88] Zavotçu, age., s.252; Pala, age., s.157.
[89] Artun**,** age., s.113.
[90] Bk. Nimet Yıldırım, **Fars Mitolojisi Sözlüğü**, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008, s.592; Pala,age., s.252.

ṭamlar köşküñ ṣāḥipleridir diyü kendümi ṣaḳlayam didüm amma üzerime gelüp selām virdiler ʿaleyke aldım" (AK: 8 a)

İki atlı Temîm'in yanına gelirler ve Ona saraya girip girmediğini, orada su içip içmediğini ve yemeğinden yiyip yemediğini sorarlar. Temîm atlılara evet, cevabını verince; kendisine cehennem ateşinin haram olduğunu söylerler.

Didiler kim içerü girdin mi sen
Ḳaṣrıñ içinde ne var gördiñ mi sen

Ṭaʿāmıñ yidiñ mi içdin mi ṣudan
Āẕād olur bir yudum andan ṭaṭan

Ben didüm ki içerü girdüm belī
Ḳasr içinde olanı gördüm belī

Tañrı ẕikrin ben oḳuyup açmışam
Ṭaʿāmın yiyüp ṣuyun içmişem

Didiler kim sen misin ol medeni
Kim ḳavmiñ yavı ḳılupdur seni

Ben didüm ki benim ol bellü biliñ
Baña yolum gösteriñ kerem ḳılıñ

Didiler kim beşāret olsun seniñ
Ṭamū hem odundan āẕād oldı cānuñ (T: 35b/967-973)

Daha sonra bu atlıların kim olduğunu Temîm, Hızır'dan öğrenecektir ki bunlar Cebrâil ve Mikâil'dir.

Atlular ki Cebrāildir biri
Biri daḫı Mīkāildir biri (T: 39a/1056)

Hikâyenin sonunda, Hızır peygamber evüne ulaştırılmak üzere Temîm'i bir buluta teslim eder. Bu bulutun bir yanında Cebrâil diğer yanında ise Mikâil bulunmaktadır.

Bir yanından ṭurmış idi Mīkāʾīl

Bir Cebrāʾīl peyk-i Celīl (S: 134b/1067)

Hikâyede ayrıca Allâh tarafından çeşitli görevler verilmiş olan meleklerden de bahsedilmektedir. Hz. Ömer, çeşitli cin kabilelerini anlatırken gökyüzünde uçan bazı cinlere ateş atan meleklerden de bahsetmektedir.

Şol ḳavim kim göge uçar
Melāikeler anlara odlar ṣaçar (İÜ: 5b/163)

4.2.5.2. Koruyucu Melekler

Hikâyede koruyucu meleklerden de bahsedilmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de bu koruyucu melekler Ra'd sûresi ve En'am Sûresi'nde şu şekilde anlatılmaktadır: *"İnsanı önünden ve ardından takip eden melekler vardır"*[91] ve En'am Sûresinde *"O, kullarının üstünde mutlak hâkimiyyet sahibidir. Üzerinize de koruyucu melekler gönderir"*[92]

Temîmü'd-Dârî hikâyesinde de koruyucu meleklerden bahsedilir. Temîm Hz. Peygamberin çevresindekilere tavsiyerini anlatırken, bir vasiyetinin de şu olduğunu söyler: Bir kimse damda yatacak olursa yanına bir çizgi çizsin ve Kur'an'dan birkaç ayet okusun. Bir kimse böyle yaparsa Allâh ve melekleri o kimseyi korur.

Bir vaṣiyyeti daḫı vardur bize
Ṭamda yatan kişi bir çizi çize

[91] Ra'd Sûresi, 11. Ayet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.249.
[92] En'am Sûresi, 61. Ayet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.134.

Oḳıya bir iki āyet Ḳurʾān'ı
Ḥaḳ Teʿālā maḥfūẓ eyleye anı

Hem melāʾikeler anı bekleye
Cinnīler gelürse de diñleye (S: 25b/195)

4.2.5.3. Kirâmen Kâtibîn

Kur'ân-ı Kerîmde adı geçen meleklerdendir. İnfitar sûresi on birinci ayette şöyle buyurulur *"Hâlbuki üzerinizde muhakkak bekçiler, değerli yazıcılar vardır"*[93] İskender Pala ise bu melekler ile ilgili bilgilere yer vermektedir. *"İnsanların işlediği amelleri yazan meleklerdir. İnsanın sağında ve solunda olmak üzere iki tane olup görevlendirildiği insandan ayrılmazlar. Sağdaki sevapları anında yazar. Soldaki günahları belki tevbe eder diye geciktirerek yazar."*[94] Hikâyenin sonunda da müellif, kendisini hayır dua ile anan kimselerin sevabını "Kirâmen Kâtibin" meleklerinin yazmasını temenni eder.

Ḫayr yazsun cürmini Kirāmen Kātibīn
Kim duʿā ile añarsa iş bu ḫaṭṭıñ kâtibin (İÜ: 34a/1235)

4.2.5.4. Ferişte

Melek, melâike anlamına gelmektedir. Hikâyede farklı görevlerde bulunan ferişteler bulunmaktadır. Bunlardan birisi Hz. Süleyman'ın cesedini bekleyen yılan suretindeki ferištedir ki Temîm'e kendisini şöyle tanıtır: *"Tañrı maḫluḳı Muḥammed ḥürmetiyçün baña söyle sen kimsin eyitdi ben ferişteyim beni Tañrı teʿāla bunuñ cesedini beklemege ḳomışdı ḳıyāmete dek beklesem gerek"* (AK: 6a)

Ayrıca gökyüzünde ellerinde nurdan mızraklar tutan melekler vardır ve bunlar şeytanları görünce ellerindeki mızrakları onlara atmaktadırlar.

Çün ferištehleri görürem ey yār
Her biri elinde bir ḥarbe dutar

[93] İnfitar Sûresi, 11. Ayet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 586.
[94] Pala, age., s. 276.

Nūrdan idi bunlaruñ ḥarbeleri
Bir elinde od ṭutar hem bunları

Şeyāṭīnler çıḳıcaḳ atarlar imiş
Anıñçün ol odı ṭutar imiş

Ḥayrān oldum bunlara baḳa baḳa
Cümlesi tesbīḥ ẕikr ider Ḥaḳḳa (T: 18b/487-490)

Bir de bulutları çeşitli ülke ve şehirlere ulaştırmakla görevli melekler vardır ve bunlar da hikâyede "ferişte"olarak anılmaktadır.

Bunuñ ile söyleşür iken yarā
Anı gördüm bir bulut geldi ḳara

Gürlemekler çatlamaklardur çıḳar
Yıldırımlar niye doḳunsa yaḳar

Yigit eydür yüri Ḥaḳḳ'ıñ emrine
Anı eydür bir buluṭ geldi yine

Anı daḫı çoḳ ferişтehler ṭutar
Tesbīḥ u tehlīl onı yire yatar (B: 42a-b/1067-1070)

4.2.6. Kutsal Kitaplar

4.2.6.1. Kur'ân-ı Kerîm

Kutsal kitapların sonuncusudur ve Hz. Muhammed'e Cebrâil vasıtasıyla gönderilmiştir. Kur'an, "Mushaf, Furkan, Nur, Zikr" gibi isimlerle de anılmaktadır. Geçmiş zaman ile olayların gerçekleştiği devrin hâli arasında bir zamanın yaşandığı Temîmü'd-Dârî hikâyesinde de Kutsal kitaplardan ikisine -İncil ve Kur'ân-ı Kerîm-

yer verilmiştir. Hikâyede Temîm, kâfir cinler arasında kaldığı zamanlarda çok sıkıntı yaşar, tenha yerlerde namaz kılar ve Kur'an okur.

> *"bir yıl ol ṭā'ife içinde ḳaldum anlara ḳulluḳ iderdüm tenhāda namāz ḳılurdum Ḳur'an okurdum bir gice aẕīm āvaz ile tekbīr ve tehlīl işitdim ve muteḥayyir oldum ol āvaz ṭarafına yürüdüm bir cemāʿat gördüm ellerinde yalın ḳılıç ḳana bulaşmış etrafa yügrüşürler kafirleri öldürürler ve kimini esīr iderler meger bunlar Mü'mīn cinnīler imiş çaġırdım lā ilāhe illallāh Muḥammedun resūlullāh didüm"* (AK: 3a)

Temîm, Müslüman cinler arasında onlara imamlık yapar, namaz vakitlerinde ezan okur ve Kur'andan ayetler okuyarak onlara tefsir eder. Bir gün Kur'ân-ı Kerîm'den Yûnus Sûresi'nden *"Şüphesiz bize kavuşacağını ummayan ve dünya hayatına razı olup onunla yetinerek tatmin olan kimseler ile âyetlerimizden gafil olanlar var ya; işte onların kazanmakta oldukları günahlar yüzünden, varacakları yer ateştir"*[95] meâlindeki ayeti okuyunca, Müslüman cinlerin meliki ağlar ve Temîm de onunla birlikte ağlar. Cinlerin meliği Temîm'e Kur'an okumayı çocuklarına da öğretmesini ister. *"bir gün bu āyeti oḳudum 'İnnelleẕīne lā yercūne liḳāenā ve raḍū bi'l-ḥayāti'd-dünyā veṭme'ennu bihā velleẕīnehüm ʿan āyātina ġāfilūn' çün bu ayet melik semʿine irdi nāle idüp aġladı ben de aġladum eyitdi oġlancuḳlarıma Kur'anı taʿlīm itsen ʿaẕīm minnet olurdu ḫoş didüm bir müddet Kur'an taʿlīm itdüm"* (AK: 3b)

Hikâyede Kur'ân-ı Kerîm'den bazı ayetlerin insan hayatında olduğu gibi cinlerin yaşamında da büyük önem arzettiğini ifade etmek için Temîm, başından geçen bir kıssayı şöyle anlatır: "Bir gün melik cinin çocuklarına Kur'an'ı okuturken "ayete'l kürsi" ye geldik, bu cinlerin gövdeleri kurşun gibi erimeye başladı ve tükendikten sonra tekrar tüm azaları yerine geldi. Meliğin çocukları dediler ki, ey bize hayırlı işleri öğreten kişi, bu ayeti okuyunca bizden hayat gitti ve Allâh tekrar bize can verdi. Bu ayeti kâfir cinlere okur isen onların canları gider ve bir daha dirilmezler. Şeytandan korunmak isteyen kimse özellikle yatarken bu ayeti okusun."

[95] Yunus Sûresi, 7-8. ayet, Diyanet İşeleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 208.

Gice gündüz oḳudurum yā imām
Tā ḳılanca yedi muṣḥaf tamām

İllā bir ʿaceb bunlarda görürem
Āyete'l-kürsiyi çün sebaḳ virürem

Oḳınca ol āyet yā Emīr
Gövdesi ḳurşun gibi buñlar erir

Dükenicek yine olur bayaġı
Aʿẓāları elleri ve ayaġı

Baña dirler ey bize ḫayr ögreden
Bizim ile ḫayr u iḥsān eyleyen

Ne ʿacāib āyet olur bu āyet
Oḳuyunca ölür bizden ḥayāt

İllā Tañrı cānumuzı virir yine
Oḳusañ cinnīleriñ kāfirlerine

Eriyüp ḳurşun gibi aḳar teni
Gider ayruḳ gövdeye gelmez cānı

Pes yatıcaḳ bu kişi bu āyeti
Oḳısa bulmaya şeyṭan fırṣatı

Ger dilerseñ ḳahr idesin şeyṭānı
Dāʾimā ḳoma diliñden sen anı (İÜ: 11b/376-385)

4.2.6.2. Ayetler

Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin manzum nüshalarında doğrudan bir ayete yer verilmemiştir. AK nüshası olan mensur nüshada ise çeşitli ayetlere yer verilmiştir. Verilen ayetler ve hikâye içerisindeki bağlamları şu şekildedir: Temîm, kâfir cinlerden kurtulup Müslüman cinlerin yanına gider ve bu cinlerin meliği Temîm'e çok ikram ve hürmet eder. Bir gün Temîm Kur'an'dan bazı ayetleri okuyup tefsir etmektedir ve aşağıdaki ayeti okuyunca cinlerin meliği âh edip ağlamaya başlar. Temîm'e çocuklarına Kur'ân-ı Kerîm'i okumayı öğretmesini ister. *"İnnelleẕīne lā yercūne liḳāenā ve raḍū bi'l-ḥayāti'd-dünyā veṭme'ennu bihā velleẕīnehüm ʿan āyātina ġāfilūn*" (AK: 3b)

Meali: *Şüphesiz bize kavuşacağını ummayan ve dünya hayatına razı olup onunla yetinerek tatmin olan kimseler ile âyetlerimizden gafil olanlar var ya; işte onların kazanmakta oldukları günahlar yüzünden, varacakları yer ateştir.* [96]

Hz. Süleyman'ın yüzüğünü almak isteyen cin Temîm'e, yüzüğü alıp âleme padişah olmak istediğini söyler. Temîm ise aklından aşağıdaki ayeti geçirerek bu yüzüğün cine nasip olmayacağını düşünür. *"uş bu şaḫṣ Süleymān nebi aleyhisselamdır dilerem yüzigini alam ʿāleme pādişah olam ben ḫaṭırımda didüm ki ol saña nice müyesser olur ki Allāh teʿālaya münacātında dimiş Ḳavlühü teʿāla "Rabbi'ġfirlī vehebelī mülken lā yenbaġi li eḥadin min baʿdi" (AK: 5b)*

Meali*: Andolsun ki, biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık. Sonra tövbe edip bize yöneldi.* [97]

Hikâyede Temîm, Hz. Süleyman'ın yüzüğünü almak isteyen cinin ölmesiyle birlikte saraydan çıkar ve bir kuşa rast gelir. Daha önce hiç görmediği bu kuş çok yüksek bir ses ile şu ayeti okur: *evlāleke feevlā* yani "*Bu azap sana lâyıktır, lâyık*!"[98] Temîm, hayretler içerisinde kalarak yoluna devam eder.

[96] Yunus Sûresi, 7-8. Ayet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 208.
[97] Sad Sûresi, 34. Ayet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 454.
[98] Kıyamet Sûresi, 34. Ayet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 577.

4.2.6.3. Dualar

Yakarış, yalvarma ve niyaz anlamlarına gelen dua, kulun, Yaratıcı'sından bir şeyin olmasını ya da olmamasını temenni etmesidir. *"Müslümanın ihtiyaç ve anahtarıdır. Sıkıntıda kalanlar ile dert ve ihtiyaç sahiplerinin kurtuluş makamıdır."*[99] Temîmü'd-Dârî hikâyesinde dua büyük önem arz etmektedir. Allâh'a hamd ile başlayan manzum nüshaların çoğu geleneğe bağlı olarak yine bir dua ile tamamlanmaktadır. Hikâyenin bütününe bakıldığında hikâyede dua edilmiş, dua öğretilmiş ve dua edilmesi ya da duanın yapılması salık verilmiştir.

Hikâye boyunca Temîm karşılaşmış olduğu her sıkıntıda Allâh'a yalvarmış, ondan yardım dilemiştir. Ancak hikâye içerisinde önemli bir yer tutan kısım ise Temîm'e bir cin tarafından öğretilen duadır. Müslüman cin Temîm'i evüne ulaştırması için kâfir bir cini görevlendirir. O cinin Temîm'e itaatkâr olması için Temîm'e bir dua öğretir. Temîm'e bu duayı iyi öğrenmesi gerektiğini, eğer unutursa cinin kendisini bırakıp gideceğini tembihler. Cin bu duayı Hz. Peygamberden öğrendiğini, bu dua sayesinde düşmanlarını yendiğini ifade eder. Hz. Ömer bu duayı merak edince Temîm okur ve Hz. Alî de Hz. Muhammed'den bu duayı işittiğini söyler.

Yine eydür baña sevdügüm eşüm
Senüñ ile vardur daḫı bir işüm

Bu kāfir cinnīisidür seni buña
Veriserem ziyān idgürür saña

Çün müslimān kāfire yoldaş ola
Ṣanma kim ol aña şefḳat ḳıla

İllā saña bir duʿā ögredeyim
Senün ile ḫayr u iḥsān ideyim

Bu duʿāyı okuyasın aña

[99] Pala, age., s. 124.

Ḥükm idesin muṭīʿ ola saña

Unudursañ ol seni bıraġur gider
Yoluñı yaḳın iken ıraḳ ider

Bu duʿādır kim bizi menṣūr ider
Düşmānımuzı bizim maḳhūr ider

Kimimüz ezberlerüz anı dile
Kimimüzüñ yazıludur hem bile

Muṣṭafādan taʿlīm itdüm ben anı
Anuñ ile ḳahr iderem düşmānı

Sen daḫı oḳu ki nuṣret bulasın
Düşmānıñ üstüne żafer bulasın

Ol duʿādan çün baña virdi sebaḳ
Ben oḳudum keñez itdi baña Ḥaḳ

Baña eydür Tañrı içün unutmaġıl
Bu duʿāyı sen saña ḳaṣd itmegil

Darlıġa düşer iseñ oḳu daḫı
Feraḥa irüştüre seni ḥafı

ʿÖmer eydür ol duʿā kim size
Taʿlīm itdi nicedür idüñ bize

Başladı Temīm duʿāyı oḳudı
Şeyṭanıñ şol dem içüni doḳudı

İşidicek duʿāyı ʿAlī bilür
Kelecesin Temīmüñ taṣdīḳ ḳılur

ʿAlī eydür Muṣṭafādan ben bunı
Diñledim oḳur idi düni güni (İÜ: 14a/467- 484)

Manzum nüshalarda bu duadan bahsedilir ancak duanın Arapçası verilmez. Mensur nüshada olan AK nüshasında ise öğretilen dua verilmiştir. Cinlerin meliği bu nüshada da Temîm'e ısrarla duayı unutmamasını tembih eder.

"melik eyitdi yā Temīm bu ʿifrit yavuz melʿundur şom u bed-kār-ı güm-rāhdır ḫavf iderim ahd-ı ferāmūş idüp saña ʿazāb ide bir duʿā ögredeyim yolda oḳı saña afet irişmeye amma ravża-i muṭahharaya varıcaḳ Resūl ḥażretine selāmumı degüresin ve Ebubekir ʿÖmer ʿOṣmān ve ʿAlī ve mecmūʿı aṣḥāb-ı kirāma selāmımı irüşdüresiñ ve eyidesin gice ve gündüz ġazaya meşġuldür himmetleri bizimle olsun ben daḫı ol melike duʿā ḳıldım andan gözümü bağladılar olʿ ifrite yüklettiler ve ol duaı okudum melik ardımca çaġırdı zinhār duʿādan ġāfil olmayasın ki işin ḫarāb olur du'ā budur Subḥanekallāhumme ve biḥamdik subḥāneke bimā sebbaḥake bihi semavātike ve āridike subḥanekallāhumme bimā sebbeḥeke bihi'l-bihāri ve'l-ḥaytān Subḥanekallāhumme bimā sebbaḥake bihi'l-ʿālemūn"min ḫalḳike bimen kāne bihi şey'in min niʿmetike vemā min şey'in illā yüsebbiḥu biḥamdike velā kin lā yefḳahūne tesbīḥahum innehu kāñe ḥalīmen ġafūra Yā kerīm u yā raḥīm"[100] (AK: 4a-b)

Hikâyede yer alan en mühim dua ise şüphesiz Hz. Hızır'ın Temîm'e öğretmiş olduğu duadır. Hızır'ın anlattığına göre bu dua sayesinde kişi bütün elem ve dertlerden kurtulur, kazadan, beladan emin olur ve padişahların hışmından azad olur. *Ḫıżır ile vedaʿlaşdım azuḳ ṭaleb ettim duʿā ṭaleb ettim eyitdi Bir duʿā ögredeyim oḳıyıcaḳ*

[100] Sen eksik sıfatlardan uzaksın. Seni daima överim. Sema ve göklerin seni tesbih ettiği gibi sen eksik sıfatlardan münezzehsin. Deniz ve balıkların seni tesbih ettiği gibi sen eksik sıfatlardan münezzehsin. Yarattığın âlemlerin senin nimetlerinden dolayı seni tesbih ettiği gibi sen eksik sıfatlardan münezzehsin. Hey şey seni tesbih eder.

cümle ġamdan ve elemden ḳurtulursun ve pādişahlar ḫışmından ve ḳaża ve belādan emīn olasın Ḫāṭırıñı cemʿ eyle didi (AK: 9b)

İstanbul nüshasında Temîm Hz. Hızır'dan duayı kendisine öğretmesini ister. Hz. Hızır ise bu duanın ehemmiyetinden bahsettikten sonra duayı Temîm'e öğretir. Nitekim bu dua sayesinde peygamberler içerisinde bulundukları sıkıntıdan kurtulup feraha ermişlerdir. Hızır ısrarla Temîm'in de bu duayı öğrenmesini böylece eşi ve çocuklarına kavuşabileceğini telkin eder.

Ben Ebu'l-ʿAbbās'ım ol Ḫıẓır nebi
Ḳalmışı imdi irüşdürem yaʿnī

Çün işitdüm bunı yüzüm ururam
Etegine yapışuban dururam

Eydürem aña ki ol Tañrı Ḥaḳḳı
Ḳamu ʿālem fānīdir oldur Bāḳī

Şol duʿā kim gice oḳuduñ baña
Ögrediver ḥācetim budur saña

Baña eydür añı oḳuyan kişi
Keñez olur dünyāda müşkil işi

Ādem Allāh emrine oldı ʿāṣi
Oḳuyıcaḳ ḳabūl oldı duası

Nūḥ oḳudı duʿāsı maḳbūl olur
Ṣu yüzinde gemisi necāt bulur
Oḳuyıcak anı İbrāhīm Ḫalīl
Nemrūd odını aña kākez eyledi Celīl

Oḳuyıcak İsmâīl daḫı anı

Ḳoçı ḳurbān veripdi ol Ġanī

Yaʿḳūb oḳur anı Yūsufu bulur
Yūsuf oḳur Mışra sulṭān olur

İdrīs oḳur dirilür ölmüş iken
Cennet içre Ḥaḳ aña virür mekân

Eyyûb oḳur ḥāceti olur ḳabūl
Allāh anuñ derdine virir nuḍūl

Yūnus oḳur balıḳ içinde anı
Ḫalāṣ eyler ol Kerem ıssı Ġanī

Mūsā oḳudı Firʿavnı eyledi helāk
Eyledi deñiz içinde añı ḫāk

ʿİsā oḳudu Calab refʿ eyledi
Kāfiriñ şiddetlerin defʿ eyledi

Muṣṭafā oḳudu çün manṣūr olur
Yahudīler leşkeri maḳhūr olur

Ben oḳudum āb-ı ḥayāt buluram
Ḳıyāmete degin diri ḳaluram

Gice gündüz ẕikr u ṭāʿat iderem
Ol Muḥammed ümmetin medḥ iderem

Sen daḫı oḳu iliñe varasın
Hem daḫı oġlancuḳlarını göresin

Döne döne baña ögretti anı
Tīz oḳudum kākez eyledi Ġanī (İÜ: 32b-33a/1184-1203)

Temîm yukarıda bahsedilen duayı Hz. Hızır'ın öğrettiğini ve kendisini bir buluta teslim ettiğini, bulutun kendisini Medine'ye getirip evünin üzerine koyduğunu ifade eder.

"Bismillāhirraḥmānirraḥīm Allāhümme innī es'elüke bi'ismikelleẕī'inşaḳḳa bihi'l-ḳamer ve ebreme'l-emre ve esyāle's-siyeri ve enzele'l-ḳatare vaʿşu şabbe'l-baṭare ve zaḥyere'l-cedere ve nūri'l-bedere ve gasuna bi'ẕẕikri Muḥammeden ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem ve es'elüke bi- ismikelleẕi fettaḳa bihi'l-aʿyun ve enṭaḳa'elsine veteşaḳḳa'l-arḍīn Allāhümme mettaʿnī bimā rezaḳtenī ve veffaḳani bimā emertenī ve aʿṣıminī bimā neheytenī velā tekellüfnī ṭalebe mā ḥarremtenī ve aḳbilnī fīmā bimüheymini yerḍī kiʿannī ve ḳavvinī ʿala ṭāʿatike vebārekenī fīmā āteytenī ve testecib deʿānī kemā vaʿdetenī ve'rḥamnī iẕā mā teveffeytenī faḥşerenī fī zümreti Muḥammedin ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem ve edḫilnī cennetihi bişefāʿatihi faẓalleni fi zılli ʿarşike feskinī fī civārike ve esʿadenī ve lā şekāytenī yā erḥame'r-rāḥimīn Çün bu duʿāyı baña telḳīn eyitdi elim eline aldı buluṭa ışmarladı buluṭ beni getürdi Medine-i Mükerreme yetürdi evüm üzerine ḳodı aşaġı indim bu mācerāya uġradım"[101] (AK: 9b)

Hikâyede Temîm, bir saraya rastlar. Bu saray, duvarları altın ve gümüşten yapılmış, altın kilidi olan ve kapı üzerinde zümrüt ile yazılmış bir tehlil bulunan cennet-misal bir saraydır. Ki daha sonra Temîm bu sarayın cennet olduğunu öğrenecektir.

[101] Meâli: Rahman ve rahim olan Allâh'ın adıylaa. Ey Allâh'ım! Kendisiyle ayın yarıldığı adın ile senden istiyorum. Emri tamamlayan, yolu kolaylaştıran, yağmuru indiren, büyüklüğü yeşerten, bedir nurunu ortaya çıkaran, Muhammed'in zikri ile dallanıp budaklanan adınla istiyorum. dua ediyor ve adınla istiyorum. Gözlerin kendisiyle gördüğü, dillerin açıldığı, yerin yarıldığı adınla istiyorum. Allâh'ım, beni rızkınla rızıklandır, emrettiklerin konusunda beni muvaaffak kıl ve nehy ettiklerin konusunda bizi koru. Haram kıldıklarının talebi konusunda bizi mukellef kılma. Şahitleri bizden kabul et. Benden razi ol. Sana yaptığım taat ile beni güçlendir. Bana verdiklerini mübarek kıl. Duamızı kabul et. Vadettiğin gibi vefat ettiğimde bana merhamet kıl. Beni Muhammed zümresiyle haşr et. Beni cennetine onun şefaati ile koy. Beni arşının gölgesinde gölgelendir. Beni yakınında yerleştir, beni mutlu kıl, beni sıkıntıya koyma. Ey merhametlilerin en merhametlisi.

"bir gün ve bir gice gitdim bir ulu ḳaṣra irişdim bir kirici altun ve bir kireci gümüş küngüreleri cevāhirden iki ḳanad üzere bir ḳapusı var altun kilidi urulmuş ve ḳapu üstünde zümrüd ile yazılmış "Lā ilāhe illallāh Muḥammed Resūlullāh Lā ilāhe illallāh Ādem ṣafiyyallāh Lā ilāhe illallāh İdrīs refīʿullāh Lā ilāhe illallāh Nuḥ neciyyullāh Lā ilāhe illallāh İbrāhim ẖalīlullāh Lā ilāhe illallāh İsmāʿīl ẕebīḥullāh Lā ilāhe illallāh Yaʿḳūb isrāīlullāh Lā ilāhe illallāh Yūsuf ṣıddīḳullāh Lā ilāhe illallāh Mūsa Kelīmullāh Lā ilāhe illallāh ʿÎsa rūḥulāh Lā ilāhe illallāh Muḥammed Resūlullāh ve ẖabībullāh[102] *altı yanında yazılmış ki her kim ḳuflı açmaḳ dilerse bu tehlilleri oḳusun ḳufl açılur ben daẖi bu tehlilleri oḳudum ḳapu açıldı"* *(AK: 7b-8a)*

Aşağıdaki dua ise Hz. Süleyman'ın yüzüğünü almaya çalışan cinin öldüğünü duyan Fertesa bint-i İsrāil'in şükür için yapmış olduğu duadır. "*ṣoñra ilerü vardum çoḳ ẖalḳ gördüm ammā bir ẖub ṣūretli ẖātūn beni ḳatına oḳıdı eyitdi seniñle daẖı giden ʿifrit nice oldı eyitdim helāk oldı eyitdi 'elḥamdulillāhi'lleẕi idfaʿannā'*[103] *eger ol melʿūn maḳṣuduna irişeydi ne sen cān ḳurtarurdun"* (AK: 6b)

Hikâyenin sonunda ise müstensih/müellif kitabın sahibine, müellifine, kâtibine ve dinleyicisine dua ederek eserini tamamlamaktadır. "*Raḥmet-i Ḥaḳ bu kitabıñ ṣāḥibine ve müellifine ve kātibine ve sāmiʿine olsun amīn biḥürmeti efḍali'l-maẖlūkîn" (AK: 10* b)

4.2.6.4. İncil

Hikâyede İncil'in ismi doğrudan zikredilmemektedir fakat keşiş ile karşılaşan Temîm, keşişin Hz. Muhammed'den (sav) haber vermesi üzerine keşişe Hz. Muhammed'i nereden bildiğini sorar. Keşiş ise kitaplarında yazdığını ve Hz. İsa'nın kendilerine bildirdiğini söyler. Nitekim Hz. İsa'ya gönderilen kitap İncil'dir.

Ne bülürsün sen didüm Muḥammedi

---

[102] Allâh'tan başka İlah yoktur. Muhammed onun Resûlü'dür. Adem Allâh'ın açık dostudur. İdris Allâh'ın arkadaşıdır. Yakup Allâh'ın yakını, dostudur.Yusuf Allâh'ın sıddıkıdır. Musa Allâh'la konuşandır. Îsa Allâh'ın ruhudur. Muhammed onun Resûlü ve dostudur.

[103] Onu bizden uzaklaştıran Allâh'a hamd olsun.

Ol iki cihān güneşi Aḥmedi

Keşiş eydür kitābımızda anı
Oḳumuşuz evṣāfını adını

Anın içün bilür olduḳ biz anı
ʿİsî bize maʿlūm itdi anı (İÜ: 17a/581-583)

4.2.7. Ahiret Ve İlgili Mefhumlar

4.2.7.1. Cennet/Uçmak

Bahçe anlamına da gelen cennet Eski Anadolu Türkçesi'nde "uçmak", Klâsik Edebiyatımızda "cinân, behişt, firdevs" gibi isimlerle de anılmaktadır. Ahirette Mü'mįnlere Allâh'ın mükafaat olarak vereceği yerin adıdır. "Ahirette mü'minin ve sülehâ ve ashâb-ı hayra min-tarâfillâh mev'ûd olan mekân-ı mânevî ki ferah-fezâ bahçe ve köşkler suretinde tarifle tefhim buyuruluyor, uçmak, Firdevs, behişt."[104]

Hikâyede ise Temîm'in gözünden bir cennet tasviri yapılmıştır. Yapılan bu cennet tasviri Kur'ân-ı Kerîm'de yapılan cennet tasvirleri ile benzerlik göstermektedir.[105] Temîm, duvarları altın ve gümüşten yapılmış bir saraya girer. Kapılarında sündüs ve istebraktan asılmış perdeler vardır. İçeride kimi genç kimi ihtiyar kana bulanmış başsız gövdeler ve gövdesiz başlar yatmaktadır. Onların yanından geçer ileride elbiseleri sündüsten yapılmış genç kızlar ve erkekler karşı karşıya tahtlar üzerinde oturup sohbet etmektedirler. Çeşit çeşit ırmaklar ve yiyecekler görür. Çoktandır yemek yemeyen Temîm, oturup karnını doyurur.

> *"bu tehlilleri oḳudum ḳapu açıldı içerü girdüm vaṣfa gelmez nesneler gördüm altundan ve gümüşden yapılmış ḳaṣırlar ḳapularında sündüs ve istebraḳdan perdeler aṣılmış bir perde gördüm içerü girdüm bir büyük ögürdüm içinde başsuz gövdeler ve gövdesiz başlar ḳana bulaşup*

[104] Kâmus-ı Türkî, "Cennet" Şifa Yayınlar, İstanbu 2012, s.172.
[105] Bk. Hicr Suresi 47. Ayet, Ankebut Suresi 58. Ayet.

yaturlar kimi ḳoca ve kimi yigitler ileri yüridüm tāze ḳızlar ve oġlanlar ḳarşu ḳarşu taḫtlar üzerinde oturup söyleşirler libasları sündüsden ve ırmaḳlar gördüm aḳar kenarında māideler dürlü dürlü niʿmetler ve çoḳ vaḳt idi ṭaʿam yememişdim oturdum yedim." (AK: 8a)

Temîm, daha sonra Hızır'dan öğrenecektir ki girmiş olduğu o saray cennettir ve orada bulunan yaralı kimseler ise Bedir savaşında şehit olan sahabilerdir.

Geçüp andan bir zamān kim gitdiñüz
Ḳaṣr-ı cennetdür anda yitdiñüz

Bedir ġazāsında şehīd oldılar
Ol ġazāvātda düşüben öldiler

Anıñçün mertebeye irdiler
Bī-ḥisāb cennet içre girdiler (S: 139b/1107-1110)

Hikâyede yalınız bir yerde cennet yerine "uçmağ" ifadesi kullanılmıştır.

Hem daḫı luṭfında sever bizi
Uçmaġ içre daḫı ḳoyısar bizi (İÜ: 33b/1229)

4.2.7.2. Cehennem/Tamu

Ahirette günahkârların azap gördükler yerdir. Klâsik eserlerimizde "tamu ve dûzah" olarak geçmektedir. Hikâyede ise islâmî düşünceye uygun olarak günah işleyen kimselerin girdiği yer olarak tasvir edilmiştir

Temîm gurbetteki yolculuğunda bir adama rastlar. Bu adamın sırtında bir hezen (çok kalın bir tahta) bulunmaktadır. Ne ileri ve ne de geri bir adım atmadan sırtında bu hezeni taşımaktadır. Temîm o gence hezeni yere koymasını ve biraz dinlenmesini söyler. O genç ise Temîm'e işine karışmamasını ve gitmesini söyler. Temîm bu duruma bir anlam veremez. Daha sonra Hızır ile karşılaşır ve Hızır'a bu durumu sorar: Hızır ona karşılaştığı kişinin cehennemlik müflis kimseleri temsil ettiğini anlatır.

Yola düşdüm daḫı gitdüm bir zaman
Bir kişiye uğradı yolum hemān

Bir hezānı çigninde dutmış durur
Ne gelür gider ne bir adım yürür

Ta irince çigni üstinde ṭutar
İrdi çeker yine birine atar

Eydürem aşaġa ḳoya ey yigit
Diñlenesin bir zamān sözüm işit (B: 38/960-963)

Hızır Temîm'in karşılaştığı olayı şu şekilde yorumlar:

Bir kişi daḫı gelür andan alur
Kendiniñ zaḥmeti daḫı kendiye ḳalur

Birinden alur birine daḫı virür
Kendü daḫı bayaġı müflis ḳalur

Vebālidir kim yazılur boynuna
Giriserdür yarın cehennem odına

Aşağıdaki beyitlerde ise Temîm, Hz. Peygamberden şu sözü işittiğini, iyilik yapanın iyilik bulacağını; şer işler işleyenin ise cehennemde ebedi kalacağını, bildirir.

Muṣṭafā vaṣiyyeti budur bize
Her ne kim iderse aña göre bulur cezā

Ḫayr idenler ḫayr ile iḥsān bulur
Şer idenler ṭamuda ebed ḳalur (B: 10a/220)

Hikâyede halk arasında da kullanılan “cehennemden azad olmak/kurtulmak” ifadesine de yer verilmiştir. Temîm saraydan çıkınca iki atlıya rastlar ki bu atlılar Cebrâil ve Mikâil’dir. Bu kişiler Temîm’e saraya girip yemeğinden yiyip suyundan içip içmediğini sorarlar. Temîm evet cevabını verince ona “Allâh seni cehennem ateşinden azad etti” derler.

Selāmumı çünki benüm aldılar
Yine bunlar baña selām ḳıldılar

Didiler kim içeru girdüñ mi sen
Ḳaṣrıñ içine ne var gördüñ mü sen

Ṭaʿāmı yidüñ içdüñ mi ṣudan
Āzad olur anda canuñ ṭamudan

Ben didüm ki içerü girdüm belī
Ḳaṣr içinde varuben gördüm belī

Tañrı ẕikrin oḳuyuben açmışam
Ṭaʿāmın yiyüp ṣuyundan içmişem

Didiler kim sen misin ol medeni
Kim ḳavmiñ yavı ḳılupdur seni

Ben didüm ki benem ol bellü bilüñ
Baña yolum gösteriñ kerem ḳıluñ

Didiler kim beşāret olsun senüñ
Ṭamudan āzād oldı cānuñ (İÜ: 29a/1051)

4.2.7.3. Şeytân-İblis

"*Şeytan, iblis. Önceleri Hâris adllı bir melek imiş. Allâh, Âdem'i yaratıp da bütün meleklere secde etmelerini buyurduğunda hepsi birden secde etmişler. Ancak meleklerin en ulusu ve onların hocası olan Hâris, kendisinin Cin olup ateşten yaratıldığını, bu nedenle topraktan yaratılmış olan Âdem'e secde etmeyeceğini söyleyerek Allâh'a asî olmuştur.*"[106] Hikâyede şeytan genellikle gururuyla, cinlerin onun soyundan gelmesiyle, kendisinden korunulması gereken bir varlık olmasıyla, lanetli oluşuyla ve ondan korunmak için Allâh'a sığınmak gerektiği yönüyle anılmaktadır.

Yukarıda ifade edilen bilgilere uygun olarak hikâyede Temîm'i kaçıran cin, kendisinin neslinin Şeytan'dan geldiğini, işinin puta tapmak olduğunu, kibrin ve tuğyanın kendisinde olduğunu ve bu sebeple de üstün bir varlık olduğunu söyler.

Çaġırup eydür ki anlar ḳanı
Ḳanı ol meḥāle urmayan beni

Kimse beni meḥāla urmaz niçün
İns ü cinnī ḳadrümi bilmez niçün

Ben şeyāṭin aṣluyem aṣlum ḳanı
Cümle cinnīler benüm dedem ḳanı

Kibr u ṭuġyān becdesidür ḳardaşum
Puṭlara ṭapmaḳdur benüm işüm (İÜ: 8a/264)

S nüshasında ise;

Ben ḫod şeyṭān aṣlıyam aṣlım ulu
Cümle cinnīler benim dādım ḳulu (S: 32b/246)

[106] Pala, age., s. 431.

Bununla birlikte gururlanan kimselerin de rehberinin şeytan olduğu ifade edilir.

Cümlemüziñ aṣlı ṭopraḳdan ṣudan
Pes tekebbürlük eylemek neden

ʿUcb idenüñ delīli şeyṭān olur
Aña uyan işi ṭuġyān olur (T: 40a/1097)

Hikâyede, Temîm yolda ağlayan bir varlığa rastlar ki bu varlık, ramazan ayında bağlı olan şeytandur ve "iblis-i la'in" olarak anılmaktadır. "*ḫorṭumlu girye-liḳa iblis-i laʿīndir Ramażan ayında muḳayyeddür*" (AK: 9 a)

Hikâyede cinnî şeytanlardan korunmanın yollarına da değinilmiştir. Gusül gerektiğinde üşenmeyip gusül almak gerektiğini, aksi halde şeytanın onunla yatacağını, dışarıda yatan kişinin Kur'ân-ı Kerîmden bazı ayetler okuması gerektiği böylece meleklerin o kimseyi şeytanlardan koruyacağı, kırık bardaktan su içmenin yalnışlığı gibi hususlar tavsiye edilir.

İllā ġusl vācib oldı bilesin
Cehd idüben daḫı ġusl ḳılasın

Yatmasun şeyṭan anuñ yanına
Dirülürler ḥarb ururlar cānına

Bir vaṣiyyet daḫı budur bize
Ṭaşra yatan kişi bir çizgi çize

Oḳuya bir iki āyet-i Ḳurʾānı
Ḥaḳ Teʿālā maḥfuz eyleye anı

Hem anı melāʾikler bekleye
Gelürlerse hem cinlerden ṣaḳlaya

Bir daḫı ṣınıḳ bardaḳ ile içmasün kişi
Zīrā şeyṭānıñ olur yoldaşı

Ol ṣınıḳ bardaḳdan cinnīler içer
Mü'min olan ol yavuz işden ḳaçar (İÜ: 6b/200-206)

4.2.7.4. Namaz

İslamın beş şartından biri olan namaz hikâyenin bütününde sık sık karşılaşılan bir ibadettir. Neredeyse bir kişinin Müslüman oluşu onun namazından belli olmaktadır. Hikâyede namaz kılmayan kimseler hiçbir zaman hoş karşılanmaz. Hikâyede Temîm, cinlerin yiyip içtiği şeylerden bahsederken, besmelesiz yemek yiyenlerin yemeğinden ve bî-namazların yani namaz kılmayan insanların yemeklerinden yediklerini haber vermektedir. *"Ḥażret-i ʿÖmer eyitdi cinnīleriñ yemegi ve giymegi ve ṣūreti nicedir Temīm eyitdi ādemīler evlerinde besmelesiz ṣaḳladuġı yiyecegi yerler bī-namazlaruñ ṭaʿāmını yerler"* (AK: 10 a)

Hikâyede Temîm yol boyunca pek çok kişi ile karşılaşır. Bu kişiler eğer mü'min kimseler ise genellikle onları namaz kılar ya da tesbih eder şekilde bulmaktadır. Nitekim daha hikâyenin başında da Temîm'in eşi, Ensâr ve Temîm durumlarını halife Hz. Ömer'e anlatmak için Mescide gider ve Hz. Ömer'i orada ibadet halinde bulurlar.

Birbiriyle çekişür ḥamle ḳılur
Doġru ʿÖmer ḳatına bunlar varur

Gelür yanlarınca ol ʿavrat bile
İşit imdi nicesi oldu gele

Durdı ʿÖmer tañ namāzını ḳıla
Tesbīh u tehlīle çün meşġul ola (İÜ: 5a/140)

S nüshasında da Temîm'in karşılaştığı genç namaz kılmakla meşguldür.

Anda bir yigit aya beñzer yüzi
Nūr içinde şöyle ġarḳ olmış özi

Giydügi ṭon anuñ cümle yeşil
Çevresi daḫı yeşildi öyle bil

Miḥrābında ṭurur ol namāz ḳılur
Beni baḳub göricek taʿcil ḳılur

Tamām eyler namāzını oturur daḫı
Döndi bu kez el duʿāya getürür aḫı

Duʿā ḳılup yüzine elin sürer
Beni kendüye yaḳın oḳur diler (S: 129b-130a)

Temîm'in kendisi de, kâfir cinlerden kurtulup Müslüman cinler arasına götürüldüğü vakit orada onlara imamlık yapar, cemaatle namaz kılar.

Ḫayli müddet yanlarında ḳaluram
Hem cemāʿat birle namāz ḳıluram (İÜ: 11a/360)

4.2.7.5. Oruç/Zekat/Hac

İslamın beş şartından olan oruç, zekat ve hac, mü'min olan kimsenin nişanı gibidir. Hikâyede de mü'min bir kimseden ya da mü'min bir cinden bahsedilirken bu ibadetlerle birlikte anılmaktadır. AK nüshasında Temîm cinleri anlatırken şu şekilde vasıflandırır: "*icrā-yı şerīʿat içün ḳaḍı ve muḥtesib var ve namāz ve oruc tilāvet-i Ḳurʾan ve ḥac ve zekāt var hemīşe kāfir cinnīler üzerine ġazā ve cihād iderler*"
(AK: 10a)

T nüshasında Temîm, kâfir cinlerden kurtuluşunu ve Müslüman cinler arasında rahatlıkla namazını kılıp orucunu tuttuğunu ifade eder.

Kim bu kāfirlerden emīn olmışam
Uş Müslümānlıḳ içine girmişem

Cümlesi oruc ṭutar ḳılur namāz
Dillerinde ẕikr tesbīḥ u niyāz

Gice gündüz dürişür Ḳurʾānla
Ṭāʿat ider cümlesi erkānla

Çoḳ ṣalāvat virdiler Muḥammede
Bunlarıñ içinde gezdim ey dede

Bir zamān buñlaruñla oluram
Ṭutaram oruc namāzı ḳılurum (T: 12a/308-312)

4.2.7.6. Mescid

Namaz kılınan yerdir. İlk mescid Hz. Süleyman tarafından yaptırılan Mescid-i Aksa'dır. Daha sonra Kabe'nin de içinde bulunduğu Mekke'deki Mescid-i Haram gelmektedir. Medine de ise Mescid-i Nebevî önemli mescidler arasında zikredilmektedir. Hikâyenin başında Halife Hz. Ömer ile görüşmek isteyen Temîm'in eşi, Mescid-i Nebevî'ye gider ve sorununu ona iletir. Bir yönüyle mescid, devletin yönetildiği yer, hukukun icra edildiği mekândır. *"Ḥaẕret-i ʿÖmer raḍīyallāhu anh ṣabāḥ namāzın ḳılup mescidde otururdı Nāgāh bir ḫātūn mescide girdi"* (AK: 1b)

İÜ nüshasında Hz. Peygamberin mescidi denilmektedir ki muhtemelen bu mescid "Mescid-i Nebevî"dir.

Bir ḥikāyetden bize virdi ḫaber
Muṣṭafānıñ mescidi içinde ʿÖmer (İÜ: 2a/23)

4.2.7.7. Ezan

Müslümanları namaz ibadetine çağırmak için söylenen davet sözleridir. Hikâyede de bu yönüyle geçer ve Temîm Müslüman cinler arasında kaldığı vakitlerde ezan okur ve onlara imamlık yapar. "*Yaramaz ḳavm arasına düşmüşsün seni bu yirde ḳomazam didi beni aldı iline gitdi Çoḳ inʿām ve ihsanın gördüm beni imam idindi namaz vaḳti oldıḳta ezan oḳırdım ve imāmet iderdim Bañа mütābaat iderler idi dāyim Ḳurʾan oḳuyup tefsīr iderdim"* (AK: 3a-b)

4.2.7.8. Mahşer

Ölümden sonra insanların dirilip toplanacağı yerdir. "Divan şiirinde canlıların dirilip toplanması, amel defterinin açılması, hesap görülmesi vs. yönlerden ele alınır"[107] Hikâyede de mahşer günü amel defterlerinin açıldığı, kimi insanların yüzünün kararacağı kimi insanların da yüzünün ağaracağı günden bahsedilir.

Şol günahlarımuza ḳalmayasız
Maḥşer gününde utandırmayasız (İÜ: 33b/1230)

Yukarıdaki beyitte sanki Kur'ân-ı Kerîm'den Alî İmran suresi 106. Ayete telmih vardır. *"O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara, imanınızdan sonra inkâr ettiniz, öyle mi? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın, denilir."*[108]

4.2.7.9. Deccâl

Kıyametten bir süre önce çıkacak olan ve Hz. İsa tarafından öldürülecek olan yalancı Mesih'in adıdır. Kaynaklarda ise Deccâl ile ilgili şu bilgilere yer verilmektedir: *"Sözlükte bir şeyi örtmek yaldızlamak veya boyamak, anlamındaki decl kökünden türeyen bir sıfat olup klasik kaynaklarda âhir zamanda ortaya çıkıp göstereceği hârikulade olaylar sayesinde bazı insanları dalâlete sürükleyeceğine inanılan kişi diye tarif edilir."*[109] Dinî kaynaklarda ise farklı şekillerde tanımlanan Deccâl'in fizikî

[107] Pala, age., s. 295.
[108] Âli İmrân Sûresi, 106. Âyet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 62.
[109] Kürşat Demirci, "Deccâl" **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara 1994, C.9, s. 67-69.

görünüşü hakkında da birçok rivâyet vardır. Orta boylu, kıvırcık saçlı bir genç, bir gözü kör, esmer veya parlak beyaz tenli gibi özellikleri ile tasvir edilmektedir. "(*Peygamberimiz kıyamete yakın birçok fitneler olacağını ve bunların en korkuncunun Deccâl olduğunu söylemiştir. Deccâl'ın bir de eşeğinden söz edilir ve Şam'da öldürüleceği bildirilir."*[110]

Hadis kitaplarında Deccâl'in çıkmasına dair Temîm'in rivayet ettiği bir hadis bulunmaktadır. Bu hadis bazı hadis âlimleri tarafından "Cessase Hadisi" olarak da adlandırılmaktadır. Hadisi, Temîm ve rivayet ettiği hadisler üzerine müstakil bir çalışma yapan Mahmut Yeşil makalesine almıştır.

> *"Cessâse Hadisi: Yukarıda da işaret edildiği gibi bu haberin en önemli tarafı, Hz. Peygamber'in kendisinin önceki anlattıkları ile örtüştüğü için minberden sahâbeye anlatmasıdır. Fâtıma bint Kays'ın naklettiği habere göre, Peygamberimiz bir gün sahâbe-i kirâmı mescide toplamış, minbere oturmuş ve 'Sizi bir şeye teşvik veya bir şeyden tahzir için toplamadım. Temîm ed-Dârî bana geldi ve bey'at etti. İyi bir Müslümān oldu. Bana, size daha önce Deccâl'le ilgili olarak söylediklerimle uyuşan şeyler anlattı. Onun anlattıklarını size aktarmak için topladım.' diyerek söze başlamıştır. Kısa özetle şöyledir: Temîm, Lahm ve Cüzam kabilesinden otuz kişi ile deniz yolculuğuna çıkar. Fırtınaya tutulurlar. Bir ay kadar dalgalarla boğuştuktan sonra bir adaya çıkarlar. Karşılarına tuhaf kılıklı, konuşabilen Cessâse adında bir hayvan çıkar ve onları kilisedeki adama yönlendirir. Bu adam bağlanmış, iri yapılı ve heybetli bir varlıktır. Onlara, yaşadıkları çevredeki Beysan hurmalığını, Taberiye gölünü, Zügar pınarını ve son peygamberin çıkıp çıkmadığını sorar. Sonra da kendisinin Deccâl olduğunu, yakında çıkacağını Mekke ve Medine dışında her yeri dolaşacağını söyler. Peygamberimiz: "Dikkat edin, bunu size daha önce söylememiş miydim?" diye sorunca cemaat; "Evet" dediler. Hz. Peygamber: "Gerçekten Temîm'in sözü, bu sözün Deccâl ve Medine ile*

[110] Pala, age., s. 109.

Mekke hakkında söylediklerime uyması hoşuma gitti." buyurdu. Sonra da Deccâl'in doğu tarafından zuhur edeceğine işaret etti."[111]

Temîmü'd-Dârî Hikâyesi'nde Deccâl ve alâmetleri, kaynaklarda ifade edildiği gibi anlatılmaktadır. Temîm, yolculuğu esnasında bir meşelikte gözlerinden ateş saçan yaşlı birinin yattığını görür. Temîm'in yanına yaklaşarak "Hz. Peygamberin dünyaya gelip gelmediğini sorar. Temîm, geldiğini, İslam dinini anlattığını söyleyince, yatarken doğrulur ve soru sormaya devam eder. Sorduğu sorular Hz. Peygamberin de haber verdiği alâmetlerdir:

İşidicek yatur iken oturur
Ol beni ḳatına daḫı getürür

Döndi eydür ḫalḳ içinde şehadet
Nicedür var mıdur anda bu ʿadet

Ben didüm kim cümle Allāh dir bular
Hem Muḥammed Resūlullāh dir bular

İşidicek bu sözü benden yā emīn
Ol zamān kendüden usı gider hemīn

Yine yatur yanına nidem saña
Daḫı döner bir ḫaber ṣorur baña

Eydür aḫir fısḳ u fucūr iden ey yār
Ḫamr içmek zina ḳılmaḳ āşikār

Aḳçesini āṣıya viren kişi
Var mı anlardan anı iden kişi

Ya yalan yire danıḳlıḳ virici

[111] Yeşil, agm., s. 109.

Ya ẓālim kişilere yüz görüci

Ya nā-ḥaḳ yere ḳanlar dökülür mi baña
Ḫaber eyle ṣorduġum kim budur saña

Ben didüm kim bu didigüñ çoḳdurur
Hiç bularsız bir yerimiz yoḳdurur

Yine döndi baña ṣordı bir ḫaber
Aña daḫı cevāb virdim ey yār

Eydür ol maġaradan pıñar daḫı
Ḳurudu mu yoḫsa aḳar mı daḫı

Ben didüm ki aḳmaz oldu oḳuru
İllā henüz daḫı ṣuyı varṭuru

Yine döndi baḥr yeri nicedür
Eydürem ḳurudu şöyle durur

Yine eydür bu didiklerüm ḳamu
Ben çıḳısarem nişāndur ey ʿamu (B: 30b-37b/923-937)

Deccâl, Temîm'den alâmetlerin belirdiğini işitince çıkma zamanının yaklaştığını, dünyaya gelip baştanbaşa dolaşacağını fakat Mekke, Medine ve Mescid-i Aksa'ya giremeyeceğini söyler ve sevünerek bir nara atar, bu ses yeri göğü inletir. O sırada bir melek gelir ve elindeki çomak ile Deccâl'in başına vurarak daha çıkma zamanının gelmediğini ifade eder.

Yaḳın olmuş ṭaşra çıḳmaġum benüm
Kim bu bendlerden azād ola cānum

Girüben dünyā mülkine paşa
Gezeyin cümlesini başdan başa

Andan artuḳ dünyā mülkini gezem
Ḥalāyıḳıñ artuġun bañā düzem

Mekke ile Medīneye varmayam
Ḳudsa daḫı anın içün girmeyem

Şāzılıḳdan bir kezin nefes urur
Yerde gökde yer ḳalmaz üni varur

Anı gördüm bir melāʾike gelür
Bir demür çomaġı eline alur

Bunı bir kez başına eyle urur
Yat yā melʿūn henüz vaḳtiñ budur (B: 30b-37b/944)

AK nüshasında da bazı küçük farklılıklar olmakla birlikte Temîm'in Deccâl ile karşılaşması şu şekilde anlatılmaktadır.

"Bañā eyitdi yā medenī ḳorḳma ḳatıma gel ḳorḳdum varamadım eyitdi var şol maġaraya Deccāl andadır seni görsün didi vardum ki gördüm bir zişt ʿifrit-liḳā müteʿaccib oldum çün beni gördi münbasıṭ oldı ve didi ādemīzāde misin didüm belī kimiñ ümmetisin didi Ḥażret-i Muḥammed ümmetiyim didüm ve aġladım Muḥammed vefāt etdi mi didi belī didüm ḥayatında neyledi didi eyitdÜm teblīġ-i risālet itdi āheste āheste ḫaber ṣormaġa başladı dīn ve erkān namaz ve oruc ḥac ve zekāt aḥkām-ı şerâyiʿ söyledim bu ḫaberleri işitdi eridi ölüm ḥaddine yetişdi andan soñra eyitdi zemzem ḳurudu mu didüm yok eyitdi fesad ẓāḥir oldı mı nā-ḥaḳ yere ḳan dökülür mü zina ve livāṭa āşikār yalan şehādet ve yalan yere yemin ve ḫamr içmek āşikār oluyor mu eyitdim peyda olmadadur çün bunı işitdi gezindi ve sevündi bendelerin kütür kütür ḳırdı yürümek üzere iken iki yeşil ṭonlu

kimesne geldiler ol melʿunuñ yüzine birḳaç ṭabanca urdılar ḫurūc vaḳti degildÜr didiler ben ol ḥāli gördüm ḳaçdum" (AK: 7a-b)

İÜ nüshasında Hızır, Temîm'e yolculuğu esnasında karşılaştığı ve bir gözü kör olan ihtiyarın Deccâl olduğunu, dünyanın sonuna doğru çıkacağını, halkın büyük bir kısmının da Deccâl'a uyacağını, ona uyanların da cehenneme gideceklerini bildirir.

Baña eydür ol aġaca kim irdüñüz
Ol demürli ḳocayı kim gördüñüz

Bir gözi yoḳdur anıñ bir gözi var
Oldurur Deccāl-ı melʿun ehl-i nār

Āḫir vaḳt olıcaḳ gerek çıḳar
Ḫalḳın ekṣeri gerek aña baḳar

Her kim anıñ fiʿline aldanısar
Düşüp ṭamu odına yanısar (İÜ: 31b/1153)

AK nüshasında Deccâl ile ilgili diğer nüshalarda yer almayan bir bilgiye de yer verilmiştir ki o da Deccâl'in eşeği ve bu eşeğin adıdır. *"ol otlayan deccalıñ eşegidür adı Ḫasasedür" (*AK: 9a)

4.2.7.10. Dabbetü'l Arz

Kıyametin alametlerindendir. Kıyamete yakın ortaya çıkacak hayvanın adıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu hayvanın çıkacağına dair bir ayet bulunmaktadır. "*Kıyametin kopacağına dair o söz başlarına gelince, onlar için yerden kendilerine bir dâbbe (canlı bir yaratık) çıkarırız. O, onlara insanların âyetlerimize kesin olarak inanmadıklarını söyler*."[112] Hadis-i şeriflerde ise Deccâl ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir. "*Onun alametlerinden biri, güneşin battığı yerden doğması ve kuşluk vakti insanların üzerine*

[112] Neml Sûresi, 82. Âyet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 383.

"dâbbe"nin çıkmasıdır. Bu alametlerden hangisi önce belirirse, ötekisi onu kısa zamanda takip edecektir."[113]

Müsned'de geçen bir hadis-i şerif ile hikâyede verilen bilgiler benzerlik göstermektedir. *"Dâbbe, yanında Hz. Musa'nın asâsı ve Hz. Süleyman'ın mührü olduğu halde çıkar. Mü'minin yüzünü asa ile parlatacak, kâfirin burnunu da mühürle damgalayacak. O zamanda yaşayan insanlar bir araya geldiklerinde mü'min- kâfir belli olacaktır."*[114] İstanbul nüshasında ise şu şekilde geçmektedir:

Yine keşiş baña bir dem söyledi
Ne canāvardur anı şerḥ eyledi

Eydür anuñ Dābbetü'l-arżdur adı
Ḥaḳ Taʿālā āḫir vaḳt üçün ḳodı

Ol çemen içinde dāʾim otlar ol
Şuña degin kim açıla aña yol

Emr ericek aña kim gerek dura
Geze dünyā mülkine cevlān ura

Ṣafā vü Merve arasında çıḳa
Maḫlūḳ anıñ ʿaẓametine baḳa

Ayaġı yirde ola gögde başı
Ḥayrān ola yüzine baḳan kişi

Bir elinde ʿaṣāsı ola Mūsānuñ
Bir elinde ḫatemi Süleymānuñ

Her kime kim yüzüñi ḳarşu duta

[113] Müslim, Fiten, s. 118.
[114] *Ahmed b. Hanbel, "Müsned", C.II, s. 491.*

Ol kişiniñ olıser yüzi ḳara

Ol ḳara yüzlü kāfirler olısar
Ṭamu içinde muḫalled ḳalısar (İÜ: 17a-b/597-604)

Manzum nüshalarda bu hayvanın nasıl bir varlık olduğu tasvir edilmiştir. Gözleri domuz gözü, boynu boğa boynu, kulağı fil kulağı, ayağı deve ayağı, teni kaplan teni, göğsü arslan göğsü, karnının altı at karnı gibi, kuyruğu ise koç kuyruğu gibidir.

Ḫoş çayır çemen anda görklü yirler
Göñlüm anda bir dem eglenmek diler

Arḳun arḳun anda girdüm yürüdüm
Bir cânavar anda otlar görüdüm

Görmemiş ol şekilde cânavar
Ne ḫod kimse gördü ne miṣli var

Şol ṭoñuz gözlerine beñzer gözi
Boynı boġa boynuna beñzer işit sözi

Fil ḳulaġı gibi anıñ ḳulaġı
Deve ayaġına beñzer ayaġı

Ḳaplana beñzer idi anıñ teni
Ḥayrān oldum göricek ben anı

Gögsi arslan gögsine beñzer aṭa
Ḳarnınıñ altı beñzer daḫı ata

Ḳuyruġı ḳoç ḳuyruġı gibi anıñ
Gör ne ʿaceb işleri var Sübḥanıñ

Ol baña baḳup durdı ben aña
Ḳudretine Tañrınıñ ḳaldım ṭaña

Döndi ādem gibi baña söyledi
Benim ile ḫoş keleci eyledi

Söyler eydür baña ki ey Medeni
Ne ḳatı gözettüñ aḫir sen beni
Ben didüm ki seferimde irmedüm
Sencileyin canavar hiç görmedüm

Ne canavarsın eyittgil sen baña
Ẕi ʿaceb şekl virmiş Ḥaḳ saña

Ol dem yine baña cevab eyledi
İşit imdi yā imām ne söyledi

Baña eydür aḫir vaḳitte yā yigit
Çıḳaram dünyāya sözüm işit

Çünki baña destur vire ol ḫoca
Geziserem dünyāyı ucdan uca

Dabbetü'l-arż daḫı dirler baña
Kim ki ṣudūr ise digil aña (İÜ: 16a-b/547-563)

4.2.7.11. Kıyâmet

Dünyanın sonu ve tüm insanların ölüp mahşer meydanında toplanacakları gündür. Hikâyede kıyâmete çeşitli atıflarda bulunulmaktadır. Hikâyede, kıyamete dair verilen bilgiler Kur'an ve sünnete aykırı bilgiler değildir. İçki içmek, açıktan zina etmek, yalan yere şahitlik etmek, zulme karşı duramamak, haksız yere kan dökmek.

Bu gibi hadiselerin yaşanması Deccâl ve Dabbetü'l-Arz'ın çıkmasının işaretleridir. Onların çıkması ise kıyamete yakın bir vakitte olacaktır.

Eydür āḫir fısḳ-ı fücūr ey yār
Ḫamr içmek zinā itmek aşikār

Aḳçasını ışşıya viren kişi
Var mıdur anlarda bu kişi

Ya yalan yere ṭanıḳluḳ virici
Yā ẓālim kişilere yüz görici

Ya nā-ḥaḳ ḳanlar dökilür mi baña
Ḫaber eyle ṣorduġım budur saña

Ben didüm kim bu didügün çoḳdurur
Hīç bularsız daḫı menzil yoḳdurur

Yine döndi ṣordı baña bir ḫaber
Daḫı cevābın aña virdüm ey yār

Eydür ol maġarada pıñar daḫı
Ḳurudu mı yoḫsa aḳar mı daḫı

Ben didüm kim aḳmaz oldı olṭurur
İllā henüz daḫı ṣuyı vardurur

Yine eydür baḥr-i meyser nicedür
Eydürem ben ḳurudı şöyle ṭurur

Yine eydür bu didüklerüm ḳamu
Ben çıḳasımıñ nişānıdur ḳamu (S: 115a-116b/915-924)

Hikâyede zaman zaman karşılaşılan bazı olaylar kıyâmet gününe benzetilerek o günün dehşeti ile yaşanılan hadise arasında bir münasebet kurulmaya çalışılmıştır.

Bir zamān bu ḳapuda ben ṭururum
İçerüye ḳulaġum ben ururum

Dürlü dürlü baña āvāz gelür
İşidicek ādemī ḥayrān olur

Gürlemekler çatlamaḳlar yā imām
Şol ḳıyāmet gününe beñzer tamam (S: 112b-113a/910-912)

4.2.8. Diğer Itikadî Mefhumlar

4.2.8.1. Hayat

Canlı, sağ olma durumu, manalarına gelen hayat, ölümün zıddıdır. Allâh insanları olduğu gibi cinleri de kendisine kulluk etsinler diye yaratmış, onlara hayat bahşetmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu gerçek şu şekilde ifade edilmiştir: "*Hanginizin daha iyi iş işlediğini belirtmek için, ölümü ve dirimi (hayatı) yaratan O'dur. O, güçlüdür, bağışlayandır."*[115] Hikâyede ölüm ve hayat vurgusu sıklıkla yapılmış, can ve ölüm kelimeleriye birlikte anılmış ve daha ziyade gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Temîm, Müslüman cinlerin meliğinin çocuklarına Kur'ân-ı Kerîm okumayı öğretirken âyete'l- kürsiye geldiklerinde bu cinler kurşun gibi erimeye başlarlar ve ölüp yeniden hayat bulurlar.

Baña dirler ey bize ḫayr ögreden
Bizüm ile luṭf iḥsān iden

Ne ʿacāyib olur işbu āyet
Oḳuyıcaḳ maḥv olur bizden ḥayāt

[115] Kur'an-ı Kerim, Mülk Suresi, 67 /2.

İllā Tañrı cānımız virir gine
Oḳoyuban cinnīlerüñ kāfirine

Eriyüp ḳurşun gibi aḫar teni
Gider ayruḳ kendüye gelmez cānı (T: 14a/357-360)

Hikâyede ayrıca Hz. Hızır'ın Temîm'e öğrettiği duanın önemi vurgulanırken Hz. Hızır, bu duayı okuyarak kıyamete kadar diri/hayatta kalacağını ifade eder.

Ben okudum āb-ı ḥayāt buluram
Ḳıyāmete degin diri ḳaluram (İÜ: 33a/1200)

4.2.8.2. Ölüm

"*Bir insan, hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedi uyku*"[116] gibi manalara gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de de her nefsin ölümü tadacağı bildirilmiştir.[117] Hikâyede genellikle gerçek anlamıyla kullanılmış ve ölünün kokma hadisesi, ölümün yaklaşmasının hissedilmesi, ölüm korkusu, dünyadayken öldürülüp yeniden hayat verilme hadisesi gibi durumlarla ele alınmıştır.

Temîm denizdeki yolculuğu sırasında geminin sallanmaya başlaması ve sağa sola savrulması ile birlikte bir ölüm psikolojisine bürünür ve ölümün yaklaştığı hissine kapılır.

Şöyle sergerdān oluben yüzerem
Taḫta üstünde yüzimi ururem

Aşaġa şu yuḳaru durur semā
Elüm irmez hiç benüm bir şeye

[116] Türkçe Sözlük, **TDK Yayınları**, Ankara 2011, s. 1847.
[117] Kur'an-ı Kerim, Ankebut Suresi, 29 /57.

Bilmezem kim ḳancaru gider yolum
Eydürem kim yaḳın irişdi ölüm (S: 82a-b/650-652)

Temîm'in hikâyede karşılaştığı ve kendisi için de büyük ibretler taşıyan hadise, bir cinin iki kez ölüp dirilme hadisesidir. Hz. Süleyman'ın yüzüğünü almaya çalışan cin, yüzüğe yöneldiğinde yılanlar tarafından iki kez öldürülür ve sihirli fındıklar ile kendisine vurulması ile yeniden hayat bulur. Üçüncü kez ölüşünde ise fındık tesir etmez.

Varayı ol yüzüge ḥamle ḳılur
Anı gördüm bir yılan çıḳar gelür

Yüzi ʿavrat yüzi gibi yılanuñ
Ṣaçı ʿavrat ṣaçına beñzer anuñ

Geldi ol yılan aña nefes urur
Düşer ölür çün gözüm anı görür

Fındıġıñ ben birisiyle ururam
Diri oldı ben de görürem

Vardı yine yüzüge ḥamle ḳılur
Yılan urur bu düşer cānı gider

Yine bir fındıḳ ile urdum anı
Diri oldı kendüye geldi cānı

Uru durdı göger deve gibi
Döndi baña söyledi ādem gibi

Bu kez eger ḳurtulursa cānum
Nice eylüge ire elüm benüm

Saña daḫı mal memleket virem
İledem ilüñe seni ḫoş görem

Vardı yine yüzüge elin urur
Yılan urur bunı oda yandurur

Ḳaldı bir fındıḳ anuñla ururam
İllā ayruḳ eṣer itmez görürem (İÜ: 23b/829-839)

Hikâyede, Hz. İdris'in daha çok ibadet etmek için, yaşarken ölüm acısını tatmak istemesine ve daha sonra kendisinin göğe yükseltilip cennete konulması hadisesine bir telmih vardır.

İdrīs oḳur dirilür ölü iken
Cennet içre [Ḥaḳ]aña virdi mekân (T: 39a/1068)

4.2.8.3. Müslüman

Rabb olarak Allâh'ı; kitab olarak Kur'anı; din olarak İslam'ı; Nebi olarak Hz. Muhammed'i (sav) kabul eden, bunlardan razı olan, bunlara iman eden insandır. Hikâyede de Müslüman, bu anlayışa uygun olarak ifâde edilmektedir. Temîm, kâfir cinlerden kurtulup Müslüman cinlerin yanına gittiği zaman onları vasıflandırırken namaz kılan, oruç tutan, Kur'an okuyan ve çokça Hz. Peygambere salavat getiren kimseler olarak tavsîf eder.

Kim bu kāfirlerden emīn olmışam
Uş Müslümānlar içine gelmişem

Cümlesi oruc ṭutar ḳılur namāz
Dillerinde ẕikr u tesbīḥ u niyāz

Gice gündüz dürüşür Ḳurʾān ile
Ṭāʿat ider cümlesi erkân ile

Çoḳ ṣalāvat virürler Muḥammed'e
Bunlarıñ içinde gördüm ey dede (S: 41b/313-316)

Hikâyede ayrıca bir kâfirin Müslüman'a hiçbir zaman hakiki dost olamayacağı ifade edilir. Bu yönüyle Kur'ân-ı Kerîm'den bir ayete de telmih yapılmış gibidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de "*Ey inananlar! Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdırlar. Sizden kim onları dost edinirse, kuşkusuz o da onlardandır. Şüphesiz Allâh, zalimler topluluğunu doğruya iletmez.*"[118] Hikâyede Müslüman cinlerin meliki Temîm'i evüne ulaştırması için bir kâfir cine emanet eder fakat ona bir de tavsiyede bulunur, Müslüman kâfire arkadaş olursa ondan hayır gelmeyeceğini ifâde eder.

Bu kāfir cinnīsidür seni buña
Veriserem ziyān idiser saña

Çün müslimān kāfire yoldaş ola
Ṣanmañuz kim aña şefāat ḳıla

İllā bir duʿā öğredeyin ben saña
Ola kim duʿā idesin sen baña

Bu duʿā'ı oḳur isen sen aña
Ḥükm idesin muṭīʿ ola ol saña (B: 19a/463-466)

Hikâyenin bir başka yerinde ise bulut konuşturulur ve Allâh'ın kendisine kulluk eden Müslümanlara rahmet olarak gönderdiğini, O'nun verdiği rızkı yiyip, başkasına tapan kâfirlere ise azap olarak gönderildiğini söyler.

Buluṭ eydür ol kāfirler iline
Kim getürmezler Tañrı ẕikrin diline

[118] Kur'an-ı Kerim, Mâide Suresi, 5/51.

Rızḳını yirler ṭaparlar ayruġa
Viripdi beni ṭolular yaġa

Ellerinde kaḥt ola ḳuzluḳ ola
Tañrı beni bunlara virdi belā (B: 42b/1068)

Müslümanlar için gönderilen bulut ise şöyle der:

Buluṭ eydür beni ʿarż-ı ʿIraḳa
Viripidi yaġmur yaġa seller aḳa

Yeryüzünde dürlü niʿmetler bite
Kim müʾmīnler ḳavī ola ṭāʿate (B: 42b/1073-1074)

4.2.8.4. Hıristiyan

İsevî, Mesîhî ve Nasrânî gibi isimlerle de anılan Hıristiyan, Hz. İsa'nın dinine tabi olan kimselere verilen addır. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde İsevî inancına sahip havâriler yer almaktadır. Bu havarilerin en önemli özellikleri ise Kitaplarında Hz. Muhammed'in geleceğine dair işaretlerin olduğunu ifade etmeleridir. İncil'de Hz. Muhammed'in (sav) geleceğine işaret eden ayetlerden birisi şudur: "*Hz. İsa dedi; Eğer beni sevüyorsanız, emirlerimi tutun. Ben de Rab'den dileyeceğim ve O size başka bir Faraklit verecektir; ta ki, daima sizinle beraber olsun.*"[119] Hikâyede de Temîm bir keşiş ile karşılaşır ve Hz. Muhammed'in (sav) yaşayıp yaşamadığını sorar. Temîm bu soruya şaşırarak Hz. Muhammed'i nereden bildiklerini sorar. Keşiş ise Hz. İsa'nın haber verdiğini, kitaplarında onun geleceğine dair bilgilerin yazılı olduğunu söyler.

İçeriden çıḳa geldi bir ḳoca
Giydüğü keşiş donı uçdan uca

Ol ḳoca keşiş yüzüni görürem

[119] Yuhanna, Bâb 14, Âyet: 15-16.

Gelürem ḳatına selām virürem

Çünki benüm selāmumı ol alur
Dönüben baña suāl ḳılur

Yā yigit der neredendür gelişiñ
Bu ıssızlıḳ yazıda nedür işiñ

Bunda ādem geldigi yoḳdur daḫı
Seni bunda kim getürdi ey aḫı

Vaṣf-ı ḥālüm aña bir bir söyledüm
Her ne kim gördüm ise şerḥ eyledüm

Ana didüm Medīne şehrim durur
Ol Muḥammed Muṣṭafā yārimdürür

Keşiş eydür Muṣṭafānıñ ḥāli ne
Diri midür ol henüz aḥvāli ne

Ben aña eydürem sen ol beḳā
Bil Muḥammed teslīm olmuşdur Ḥaḳḳa

Keşiş anı işidicek āh ider
Yire düşer ʿaḳlı başından gider

Yine ʿaḳlı gelicek ṭurdı uru
Yine andan bir ḫaber ṣordum uru

Ne bilürsün sen didüm Muḥammedi
Ol iki cihān güneşi Aḥmedi

Keşiş eydür kitābımızda anı
Oḳumuşuz evṣāfını adını

Anın içün bilür olduḳ biz anı
ʿİsî bize maʿlūm itdi anı (İÜ: 16b-17a/570-583)

S nüshasında ise keşiş havarilerden olduğunu söyler.

Yine döndüm keşīşe didüm ey yār
Ne ḳavimdensin baña virgil ḫaber

Keşīş eydür ben ḥavārīyyundanem
Ol ʿİsa peyġamberüñ yāriyem (S: 71b-72a/560-561)

Hikâyede yer alan bir başka Hıristiyan ise Fertesa bint-i İsrāil'dir. Hz. İsa zamanında annesini bir cinin alıp buraya getirdiğini ve kendisinin burada doğduğunu ifade eder. "*benim anam ki İmrag kızıdır Ferīḳadur Ḥażret-i ʿİsa zamanında ḳapup bunda getürdi bu yerde vücūda gelmişim*" (AK: 6 b)

4.2.8.5. Hâricî

İtaatten ayrılıp isyan etmek anlamındaki hurûc kökünden ayrılan, isyan eden manasında bir sıfat olan "hâric" kelimesine nisbet ekinin ilâve edilmesiyle meydana gelmiş bir terimdir. Hz. Ali'den uzaklaşan ve yönetime karşı ayaklanarak cemaatten çıkan kimseler için kullanılan bir topluluk adıdır.

Hz. Alî ve Hz. Muaviye taraftarları arasında meydana gelen savaşta, Hz. Muaviye taraftarları yenileceklerini anlayınca mızraklarının ucuna Kur'an sayfaları takarlar, " Aramızda Kuran hakem olsun" derler. Bunun üzerine çatışmalar durur, görüşmeler başlar. İşte bu "hakem olayından" sonra bir kısım insanlar "sen insanları hakem olarak kabul ettin. Hâlbuki hüküm ancak Allâh'ındır" diyerek Hz. Ali'nin saflarından ayrılırlar. Bunlara "hariciler" denir. Hârici olayı Hz. Alî döneminde

gerçekleşmektedir, Temîmü'd-Dârî hikâyesinin gerçekleştiği dönem ise Hz. Ömer dönemidir. Dolayısıyla Harici ve Râfizilere sövdüğüne dair Temîm'in gaibden bilgi vermesi mümkün değildir ve konuyla ilgili aşağıdaki beyitler sadece B nüshasında yer almaktadır. Bu beyitlerde geçen Râfizi ve Hâricilerle ilgili görüşler yazıcının kişisel görüşünün yansımaları olduğu kanaatindeyiz. Temîm, hikâyede gece uyumak için bir ağaca çıkar ve denizden üç kez ses işitir. Daha sonra bu seslerin denizin malikleri ve beğlerinden geldiğini öğrenir. Gelen ses, Allâh'ı tesbih etmekte, Hz. Peygamber ve halifeleri övmekte Râfizî ve Hâricî'leri ise yermekte, onlara sövmektedir.

Aḫşam oldı yine durdum yā aḫı
Aġaca yatmaġa çıḳdum bir daḫı

Dün buçuġunda bir ün geldi yine
Kim neye beñzerdi evvelki üne

Ol daḫı medḥ eyleyüp öger şāhı
Her kim anı dilemese daḫı

Medḥ idüp cümle aṣḥābın öger
Ḫāricilere Rāfizilere söger (B: 27a-b/684-687)

4.2.8.6. Râfizî

Râfıza fırkasına mensup olanlar, Hz. Ömer ile Hz. Ebubekir'in halifeliğini kabul etmeyip onlara dil uzatan kimselerdir. Hikâyede Temîm, Hâricî ve Râfizî'lere söven sesler işitir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu ses hikâyenin gerçekleştiği zamana ve Temîm'in yaşadığı devre uygun bir zaman olmadığından yazıcının görüşünün yansıması olduğu büyük bir ihtimaldir.

4.3. Kozmik Âlem Ve Tabiat

4.3.1. Gökyüzü ile İlgili Unsurlar (yıldızlar, yağmur, rüzgâr, yıldırım, bulut)

Gökyüzü genel olarak astronomi anlayışına uygun bir şekilde ele alınmaktadır. Bununla birlikte zaman zaman çeşitli benzetmeler için de kullanılmıştır. Gökyüzünde yıldızların bulunması, güneşin batması ile birlikte gökyüzünün karanlığa bürünmesi, yıldırım çakması ile birlikte gök gürültüsünün oluşması, rüzgârın esmesi doğal olarak gerçekleşen hadiselerdir ve bu unsurlar hikâyeye yer yer doğal halleriyle yansımıştır.

Gökyüzünde gördüm yıldızları
Bir ṭaġa beñzer idi degme biri

En kiçisi dünyā ṭaġınca durur
Ol nücumlaruñ yüzünde belḳ urur (İÜ: 15a/507-508)

Zaman zaman da gökyüzüne ait unsurlardan gökgürültüsü bir teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Müslüman cinlerin zindanında esir olan kâfir ve büyük cinler tarif edilirken bunların seslerinin gökgürültüsüne benzetildiği görülür.

Kör idi yoġidi anuñ iki gözi
Maġāraya beñzer idi anuñ aġzı

Söyleyicek sözi sanasın
Gürler idi gökyüzi inanasın (B: 17b/428-427)

Temîm, gusül abdesti almak için evün hayadına çıktığında bir gökyüzü tasviri yapılır. Gökyüzü karanlık, sisli, gözgözü görmemekte, yağmur yağmakta, yıldırımlar şakımakta, şiddetli rüzgâr esmekte, gökyüzü ise gürleyip titremektedir. Böylece Temîm'in bir süre sonra cin ile karşılaşacağı zamana bir hazırlık yapılmış gibidir.

Ḳarañuluḳ bulut idi gök yüzi
Duman idi görmez idi göz gözi

Yaġar idi yaġmur aḳardı sel
Yıldırım şaḳır eserdi ḳatı yel

Gürledi gökyüzi hem ditrerdi
İşid imdi imdi benüm ḥālümi (T: 9a/221-223)

Hikâyede bulut ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim bulut, teşhis ve intak yoluyla hem kişileştirilmiş hem de konuşturulmuştur. Hızır ile konuşan, ona kendi vazifelerini anlatan ve nihâi olarak da bir binek halini alıp Temîm'i evüne ileten bir vasıta olarak yer almıştır. Temîm ve Hızır'ın yanına üç çeşit bulut gelir. Birisinin rengi siyahtır ve Allâh'a şükretmeyen kulların bulunduğu şehirlere gidip seller akması ve dolular yağması için yaratıcı tarafından görevlendirilmiş bir buluttur. İkinci bulutun ise rengi daha beyazdır ve gelip Hızır'a selam verir. Hangi şehre gittiği sorulduğunda Irak tarafına gideceğini, orada yağmur yağıp seller akacağını böylece yerden türlü nimetler biteceğini, insanların da bunlardan istifade edeceğini bildirir. Üçüncü bulut ise rengi en beyaz olan buluttur. Bu bulutun bir yanında Cebrâil ve bir yanında Mikâil yer almaktadır. Hz. Peygamber'in iline gideceğini, oraya rahmet olarak yağmak üzere görevlendirildiğini söyler. Hızır, Temîm'i bu buluta teslim eder.

Döndi eydür ilüñüz bil nice
Yetmiş yıllıḳ yoldurur gündüz gice

İllā ḫoş ṭut göñliñi seni alam
Göz açup yumunca ilüñe ṣalam

Bunuñ ile söyleşür iken yarā
Anı gördüm bir bulut geldi ḳara

Gürlemekler çatlamaḳlardur çıkar
Yıldırımlar niye doḳunsa yaḳar

Geldi anuñ başı üstüne ṭurur

Yuḳarudan aşaġa selām virür

Yigit eydür ḳangı iḳlīme seni
Virüpdi ol kerem issi Ġani

Buluṭ eydür ol kāfirler iline
Kim getürmezler Tañrı ẕikrin diline

Rızḳını yirler ṭaparlar ayruġa
Viripdi beni ṭolular yaġa

Ellerinde kaḥt ola ḳuzluḳ ola
Tañrı beni bunlara virdi belā

Yigit eydür yüri Ḥaḳḳıñ emrine
Anı eydür bir buluṭ geldi yine

Anı daḫı çoḳ ferişṭehler ṭutar
Tesbīḥ u tehlīl onı yire yatar

Ol daḫı gelüp baña virdi selām
Ḥoş faṣiḥ lisān ile söyler kelām

Yigit eydür ol kerem issi ġani
Viripdi ḳanġı iḳlime seni

Buluṭ eydür beni ʿarż-ı ʿIraḳa
Viripidi yaġmur yaġa seller aḳa

Yeryüzünde dürlü niʿmetler bite
Kim müʾmīnler ḳavī ola ṭāʿate

Aña daḫı yigit eydür kim yüri
Ol gidicek bir bulut geldi geri

İkisinden daḫı bunuñ levni aḳ
Dört yaña ferişteler çoġırak

Bir yanından durmuş idi Mīkāʾil
Bir yanından Cebrāʾil peyk-i celīl

Ol daḫı geldi baña selām ider
Yigit eydür ṭapuñuz ḳanda gider

Buluṭ eydür Ḥaḳ beni viripdi
Ol ḥabībüm iline varġıl didi

Yaġa raḥmetüm niʾmetüm bite
Yine ḳullarum emrini duta

Ḥācetüñ var mı bütüreyim saña
Ḫaber eyle yā veliyyullāh baña

Döndi eydür Medine şehridürür
İş bu yigit Muṣṭafā yāridürür

Ḥācetim budur bunı götüresin
Saġ esen menzilüne bitüresin

Gökyüzünden ol bulut yire iner
Egilüben yanı üstüne döner

Döndi eydür yā yigit ṭur urubin
Bu seni ilüñe ilete çün emīn (B: 42 a-43a/1060-1085)

4.3.2. Dünyâ

Klasik eserlerimizde "cihân, dehr, çarh" gibi isimlerle anılan dünyâ, geçiciliği, misafirhane oluşu, aldatıcılığı ve konaklama yeri gibi yönleriyle ifade edilmektedir. Bu sebepten dolayı dünyâya güvenilmez, dünyâ malına bel bağlanılmaz. Kur'ân-ı Kerîm'de de Ankebut sûresi 64. Ayette "*Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi."* buyurularak dünyâ hayatının geçiciliğine vurgu yapılmıştır. Hikâyede de dünyâ bu anlayışa uygun olarak daha ziyade mecâzî yönleriyle anılmaktadır. İnsanın düşünerek hareket etmesi gerektiği, dünyanın bu güne dek yaptıklarına bakıldığında insanoğlunun başına neler getirdiğinin anlaşılacağı ifade edilmiştir.

Bir naẓar ḳıl bu çarḫıñ işine
Kim neler getürür anuñ başına

Dünyā mekrinden emīn olmaz kişi
Añlayuraḳ işlemek gerek işi (İÜ: 2a/19-20)

Temîm, yolda güzel bir kadına rastlar ve yanına gidip selam verir. Kadın selamını almaz ve onunla konuşmaz.

Di baña kim anuñ aḥvāli nite
Geçdüm andan uġradım bir ʿavrata

Kim selām virdüm selāmım almadı
Söyleyüp baña naẓar ḳılmadı (S: 135b-136a/1078-1079)

Daha sonra Hızır ile karşılaştığında Hızır, Temîm'e o kadının dünya olduğunu ona uyan kimselerin doğru yolu bulamayacaklarını, onun hilelerine aldanan kimselerin cehenneme gideceklerini ifade eder.

Geçüp ol ʿavratı gördüñ dünyādur ol
Aña uyan kişi varmaz ṭoġrı yol

Her kim anıñ mekrine aldanısar
Düşüben ṭamu dibinde ḳalısar (T: 38a/1041-1042)

AK nüshasında da dünyâ bir kadın olarak tanıtılır ve onun kimseye vefâ göstermediği ifade edilir.

"*evvel gördügün ʿavrat dünyādır kimseye el virmez*" (AK: 9a)

4.3.3. Güneş

Edebî metinlerde "hurşid, şems, âfitâb, mihr" gibi isimlerle de anılmaktadır. Hikâyelerde ise bir astronomi terimi olarak kullanılmaktan ziyade benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte Hz. Peygamber anlatılırken dünya ve ahireti aydınlatan bir güneşe benzetilmektedir.

Ne bülürsün sen didüm Muḥammedi

Ol iki cihān güneşi Aḥmedi (İÜ: 17a/581)

Aşağıdaki beyitte ise Hz. Süleyman'ın yüzüğü anlatılırken mübalağa sanatına başvurularak yüzüğün nurunun ayı ve güneşi utandıracak kadar parlak olduğu ifade edilmiştir.

Birisinde ḫātemi Süleymānuñ
Kim cihānda ḥükmünde idi anuñ

Nūrı çıḳar ol yüzükden berḳ urur
Ay güneş hem nūrından uṭanur (İÜ: 23a/814-815)

4.3.4. Ay

"Kamer, mâh, meh" gibi isimlerle de anılan ay edebiyatımızda çeşitli teşbih ve mecazlı kelimelerle anılmıştır. Güneş gökyüzünde sultan ay ise onun veziridir. *"Ayın dolunay hali için, bedr, meh- tâbân, mehtâb, meh-i tamâm, meh-i çârdeh, gibi*

kelime ve tamlamalar kullanılır. Oysa ayın bir de hilâl şekli vardır. Meh-i nev olarak da karşımıza çıkan hilâl sevgilinin kaşıdır."[120] Temîmü'd-Dârî hikâyesinde ay astronomi terimi olarak kullanılmak yerine genellikle bir teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. Hikâyede Temîm, bir saraya girer ki o sarayın cennet olduğunu daha sonra öğrenecektir, orada yüzleri aya benzeyen yiğitler görür.

Girdim ol ḳaṣrıñ içinde yürürem
Nūra batmış maḳṣūrlar görürem

Ördü döşek sündüs istibraḳ idi
Perdeleri nūra müsteġraḳ idi

Perdeleri ḳalduruben yürürem
Ay gibi nurlu yigitler görürem (İÜ: 28b/1025-1027)

4.3.5. Yıldız

Klasik edebiyatımızda ahter, sitâre, kevkeb ve necm gibi isimlerle anılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de Necm Suresi bulunmaktadır. Saffet Suresi 6. ayette "*Biz, en yakın göğü zinetlerle, yıldızlarla donattık*" buyurulmaktadır. Hikâyede de yıldız, benzetme unsuru olarak kullanılmaktan ziyade astronomi terimi olarak ele alınır. Temîm'i evüne götürmesi için Müslüman cinlerin meliği bir kâfir cine emânet eder. Kâfir cin Temîm'i sırtına alır ve göğe çıkarır. Temîm gökyüzünde en küçüğü dünyâ kadar olan yıldızlar görür.

Yuḳarudan yire baḳdım yā imām
Yir yüzi bir āyineye beñzer tamām

Ḳulaġımda gürüldisi daḫı
Ṭaġdan aḳar sel gibi gürler aḫi

Gökyüzinde görürem yıldızları

[120] Pala, age., s. 42.

Bir ṭaġa benzer idi degme biri

En kiçisi dünya ṭaġınça durur
Ol nücūmlar gökyüzinde berḳ urur (T: 18a-b/483-486)

4.3.6. Deniz

Derya, umman, bahr ve muhit gibi adlarla da anılan deniz, tasavvufta "*deniz sembolü, vahdet âlemi, sonsuzluk âleminin sembolüdür.*"[121] Divan edebiyatında, büyüklük, sonsuzluk, derinlik gibi mânâlar ifade eden deniz, insanlara pek çok faydalar sağlamaktadır. İnci ve mercan oradan çıkarılır. Ancak onun gark edicilik, helak edicilik özellikleri de vardır. Hikâyede de deniz unsuru önemli bir yer tutar. Çeşitli benzetmelere konu olan deniz, genellikle coşkun, taşkın ve dalgalıdır ve Temîmdârî'nin de sık sık uğradığı yerlerden biridir. Ayrıca denizin malikleri, denizden çıkan canavarlar, denizden işitilen sesler denizle ilgili hikâyeyi oluşturan diğer unsurlardır.

Hikâyede, Keşiş, Temîm'i gemicilere teslim eder ve onu evüne iletmelerini ister. Gemiciler onu alıp denizin öte yanına bırakabileceklerini söylerler ve Temîm'in gemi, geminin içindekiler ve denizle olan imtihanı başlamış olur.

Bu Muḥammed yāridür siz bilüñüz
Daḫı buña ʿizzet ikrām ḳılıñuz

Anlar eydür biz Muḥammedi bilmezüz
Ne kişidür hiç ḫaberdār olmazuz

İllā seniñ ḫāṭırıñ içün alalum
Deñiziñ öte yanına ṣalalum

Öte geçicek kendi gide
Kendi bilür nice bilürse ide

[121] Artun, age., s. 132.

Çünkim keşiş bu söze virdi rıża
Rāzı olub andan oldılar cezā

Aldılar beni gemiye ḳoydılar
Geminiñ yelkenlerüñi gerdiler

Çün bir zamān bir müddet bu resme gitdiler
Ḥoş eminlik birle zevḳ itdiler

Ol kāfirler arasında giderem
Gice gündüz ẕikr u tesbīḥ iderem

Ḳıluram içre bitürürem işi
Bilmezem anlarıñ içinde bir kişi

Ṣu yüzünde gideriken bir gice
İşit imdi ḥālimiz oldı nice

Dört yañadan muḥālif yeller eser
Ol gemi işleriniñ baġrın keser

Gāh olur gemiyi yel şarḳa sürer
Gāh yana döner ġarba sürer

Gemi sergerdān olup gezer ṣuda
Gemicilerin cānı düşdi oda

Cümlesi çün zāri zāri iñledi
Birbirinden hem ḥelāllıḳ diledi (İÜ: 18b/638-651)

Hikâyede Temîm'i kaçıran cin onu cinler âlemine götürmek için pek çok dağ ve sahralar aştıktan sonra bir denize batırır ve oradan beş kat yerin altına götürüp onu

kâfir cinler arasına koyar. *"'ifrit beni ḳapdı havaya gitdi niçe ṭaġ ve ṣaḥra ve derya geçdi āḫir bir deñize baturdı andan indi beşinci ḳat yire kāfir cinnīleri arasında beni ḳodı bir yıl ol ṭā'ife içinde ḳaldum" (*AK: 3a)

İÜ nüshasında ise Temîm'i evüne götürmek için görevlendirilen cin onu yedi denizi aştırarak bir adaya bırakır.

Söyledükçe aġzından odlar ṣaçar
Yedi deñiz üstünden bile geçer

Bir cezīreye beni çün yetürür
Aṣaġa ḳor kendü daḫı oturur (İÜ: 14b/493-494)

Aşağıdaki beyitlerde ise Temîm'in, denizden bir ses işittiği ve bu sesin daha sonra denizin maliklerine ait olduğu ve onların da sürekli zikir ile meşgul oldukları ifade edilmektedir.

Üç avāz işitdüm ben bu gice
Ne avāzdur çaġıran kişi nice

Şol dem eydür deñizüñ malikleri
Kim deñiz içinde olur begleri

Dā'im anlar bunda gerek kim çıḳar
Ẕikr iderler tesbiḥ ile hem Ḥaḳḳa (İÜ: 20a-b/712-714)

4.3.7. Dere

Taşıdığı suyun niceliği bakımından en küçük akarsu demektir. Hikâyede bu anlamını barındırmakla birlikte suyun ve bahçenin bir arada bulunduğu bir yer, anlamında kullanılmış gibidir. Nitekim hikâyede Temîm'in zaman zaman uğradığı, suyundan içtiği ve bahçesinden faydalandığı yer olarak geçmektedir. Yolda bir keşiş ile karşılaşan Temîm, keşişe yeme içmeyi nasıl karşıladıklarını sorar. Keşiş, Temîm'e bir dere gösterir ve orada karnını doyurmasını ve susuzluğunu gidermesini söyler.

Yüri şol dere içine daḫı
Ḳarnuñı ṭoyur yine gel ey aḫı

İndüm andan ol dereye girirüm
Bir muʿaẓẓam baġçe anda görürüm

Dürlü dürlü yemişi baġçenüñ
Āb-ı revānları aḳar anuñ

Ol yemişlerden yerüm ḳarnum ṭoyar
İçerüm ṣudan ṣuṣalıġum gider

Yine çıḳdım baġçeden ben giderem
Geldüm ol keşişe ne direm (S: 75 b-76a/595-599)

Aşağıdaki beyitte de, yine dinlenilecek bir yer, bir alan olarak dere kelimesi geçmektedir.

Yalıñuz bir gün bir gice yürürem
Bir dereye yolum irdi görürem (B: 37b/947)

4.3.8. Irmak

Genişliği ve taşıdığı su niceliği bakımından en büyük akarsudur. Kur'ân-ı Kerîm'de cennet ırmakları ile ilgili pek çok ayet yer almaktadır. Bunlardan birisi de Ankebut suresi 58. Ayettir. "*İman edip salih amel işleyenler var ya, onları içinden ırmaklar akan ve içinde ebedî kalacakları cennet köşklerine yerleştireceğiz. Çalışanların mükâfatı ne güzeldir."* Hikâyede de akarsu bu anlama uygun olarak kullanılmış ve cennetteki bir ırmağın tasviri yapılmıştır. Temîm, bir saray kapısından girer ve büyük bir ırmak ile karşılaşır. Bu ırmağın rengi sütten beyaz ve tadı baldan tatlıdır. "*İçerü girdüm bir büyük ögürdüm içinde başsuz gövdeler ve gövdesiz başlar ḳana bulaşup yaturlar kimi ḳoca ve kimi yigitler ileri yüridüm tāze ḳızlar ve oġlanlar ḳarşu ḳarşu taḫtlar üzerinde oturup söyleşirler libasları sündüsden ve ırmaḳlar gördüm*

aḳar kenarında māideler dürlü dürlü niʿmetler ve çoḳ vaḳt idi ṭaʿam yememişdim oturdum yedim" (AK: 8a)

T nüshasında da yine cennetteki bir ırmağın tasviri yapılmıştır.

Yine bir maḳsūra vardım daḫı
El urup perdesini açdım daḫı

Gördüm anda bir ʿaẓīm ırmaḳ durur
Ṭatlu baldan levni südden aḳ durur

Kenarında dürlü dürlü maiʿde
Virdim anda nefsime dürlü ġıda

Ṭaʿāmdan yir ṣuyundan içerem
Kör olur bir nefsim andan giçerem (T: 35a/952-955)

4.3.9. Hava

Tabiattaki dört unsurdan biridir. Hikâyede "hava" kelimesi ile, Dünya atmosferini meydana getiren gaz karışımı, olarak değil de genellikle gökyüzü kastedilmiştir. *"bir ṭaġ gibi ʿifrit beni ḳapdı havaya gitdi niçe ṭaġ ve ṣaḥra ve derya geçdi" (*AK: 3a)

Aldı beni çigni üstüne gider
Çıkdı hava yüzine işit nider (S: 32a/242)

4.3.10. Su

Dört unsurdan biri olan su hayat kaynağıdır ve genellikle çemen, bağ ve bahçe ile birlikte anılmaktadır. Su hikâyede genellikle gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Hikâyenin başında Temîm, gece eşiyle zifafa girer ve gusül abdesti almak için su aramaya çıkar. *Temīm eyitdi felān yılda ve filān ayda ve filāñ gice bu ʿamīm ḳızı ile*

ṭamda yaturduḳ İttifaḳ baña ġusl lazım oldı su ṭalebine çıḳdım (AK: 2b) İÜ nüshasında ise gusül abdesti almak için eşinden su ister.

Var ṣu getür baña abdest alayın
Muṣṭafā ḳavlince ġusl ḳılayın

Durdı ʿavrat ibrıḳ eline alur
Ṭaşra ḥayada ṣu almaġa gelür (İÜ: 3b/79-80)

Hikâyede, Temîm'in sembolik olarak karşılaştığı olaylardan birisi de su ile ilgilidir. Temîm yolda bir adama rastlar. Bir kuyudan su çekip havuza aktarmakta fakat havuzda bir delik olduğundan konulan su tekrar kuyuya akmaktadır. Temîm, su çeken kişiye havuzun deliğini kapatmasını, böylece biraz dinlenmesini söyler. Su çeken kişi ise Temîm'e kızarak işine gitmesini söyler. Temîm karşılaştığı bu hadiseye bir anlam veremez ve yaşanılan hadiseyi daha sonra Hızır, Temîm'e açıklar. Bu kişi dünyadaki fakirlerden zorla mallarını almaya çalışan kimseleri temsil etmektedir.

Selām virüp geçdim andan yā emīn
Bir ḳapuya uġrayu geldim hemīn

Bir kişi ḳoġayla ṣu çıḳarur
Bir ḥavż var içine döker durur

Ol ḥavżıñ deligi var ḳuyıya
Durmaz ne ḳadar kim ṣu ḳoya

Anca zaḥmet bir derd ile ṣu çeker
Ḥavża ḳoyar yine ḳuyuya aḳar

Eyidürem ben delügini ṭut anıñ
Dola çünki daḫı diñlene cānıñ

Eydür aḫir fużūl olma yā yigit

Ne ki gerek al yüri işüñe git (T: 34a/923-928)

Hızır, bu hadiseyi şöyle açıklar:

Geçüp andan irdiñüz ol ḳuyuya
Ol kişi kim durmuşdı ṣuya

Zaḥmetle bir ḳoġacıḳ ṣu çeker
Ḳoduġı dem ṣu yine durmaz aḳar

Gice gündüz ol durur anuñ işi
Tā göre andan ḳatı zaḥmet kişi

Oldur ol kim nesnesi yoḳ kimsede
Vardı diyüben gücle alur dede (T: 38b/1048-1051)

4.3.11. Toprak

Yerkabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümüne toprak denilmektedir.[122] Kur'ân-ı Kerîm'de insanın yaratılışı anlatılırken "*O sizi topraktan yarattı*"[123] buyurulmaktadır. Hikâyede de toprak gerçek anlamıyla kullanılmış ve yukarıdaki ayete de telmihte bulunularak insanın topraktan yaratıldığı gerçeği dile getirilmiştir.

Cümlemiziñ aṣlı ṭopraḳdan ṣudan
Sen bu tekebbürlük eylemek neden

Cümlesin ol muṣavver eyledi
Ādemīler yoġ iken var eyledi

[122] Bk. **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 2371.
[123] Hûd Suresi, 61. Ayet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 227.

Ḥaḳḳ'a şükr kim bizi var eyledi
Ṭoprak iken ḥoş münevver eyledi (İÜ: 33b/1227-1228)

Hikâyede ak bir topraktan bahsedilmektedir ve bu toprağın olduğu yerde insanoğlundan birisinin yaşadığına değinilmektedir. *"karşu tagda bir ag toprak var ve anda bir ev var ol eve Ādem ṣafiyyullāh girmişdür ümmet-i Muḥammed'den bir kişi girse gerek eger raġbet idersen var teferrüc eyle didi vardım ṭaġa çıḳdım bir murġ-zār gördüm bihişte beñzer anda bir ʿavrat var dibā ve zibā giyüp oturur"* (AK: 8b)

Aşağıdaki beyitte ise toprak gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Temîm'i evüne götürmekle görevlendirilmiş olan kâfir cinin yere indiği zaman yerde yuvarlanıp, topraklara bulandıktan sonra silkinip tekrar kuşa dönmesi tasvir anlatılmıştır.

Yatdı yerüñ üstüne yuvalanur
Ol yeriñ ṭoprakḷarına ġarḳ olur

Silkinüben urudurdı ol daḫı
Anı gördüm bir ḳuş oldı ey aḫı (İÜ: 22a/771-772)

4.3.12. Zemzem

Mekke'de Ka'be yakınlarında bulunan su kuyusunun adıdır. Hz. İbrahim eşi Hacer ile birlikte Mekke'ye gelirler. Hz. Hacer'in kırbasındaki su biter ve çocuğu İsmail susuzluktan çırpınmaktadır. Hacer, safa tepesine koşar, orada su bulamayınca Merve tepesine koşar. Tam yedi kez bu geliş-gidiş tamamlanır. Hacıların sa'y etmeleri bu olayın hatırasınadır. Hacer Merve üzerine son çıkışında çocuğun bulunduğu yerde İsmail'in topuğunu vurduğu yerden zemzem suyunun çıktığını görür.[124] Temîmü'd-Dârî hikâyesinde ise Temîm Deccâl'ı görür. Deccâl Temîm'e bazı sorular sorar, bu sorular arasında, zemzem suyunun kuruyup kurumadığını öğrenmek istemesi de vardır. Nitekim Deccâl'ın çıkmasının işretlerinden birisi de zemzemin kurumasıdır. "*eyitdi zemzem ḳurudu mu didüm yok* " (AK: 7b)

[124] Bk. Pala, age., s. 490.

4.4. Bitkiler Ve Çiçekler

4.4.1. Ağaç

Eşcar ve draht olarak geçen ağaç hikâyede klâsik şiirimizde kullanılanın aksine genellikle gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Hikâyede gölgelik alanlar oluşturan, içlerinde kuşların ötüştüğü yerlerdir.

Ḳoyı gölgeler imiş aġaçları
Naʿmeler düzer içinde ḳuşları

Ṭolu arslan meşede uçdan uca
Oturur ortalarında bir ḳoca (S: 118b/940-941)

Hikâyede ayrıca ağaç ile ilgili bir inanışa da yer verilmiştir. Temîm, hikâyenin daha başlarında Hz. Muhammed'in (sav) bazı tavsiyelerine yer verir. Bunlardan birisi de olgunlaşmamış meyveleri ağaçtan koparmamak gerektiği ve bu davranışın günah oluşudur.

Bir vaṣiyyeti daḫı budur bize
Baliġ olmadıḳ yemişi kim üze

Tamām olmadın aġaçdan üzmege
Ol günāh baḫrına girüp yüzmege (B: 9b/211-212)

Hikâyede ağaç ayrıca gece vahşi hayvanlardan korunmak amacıyla Temîm'in istirahat ettiği yer olarak geçmektedir.

Gündüzün seyr iderem ucdan uca
Yatmaġa aġaça çıḳaram gice

Bir gün indüm aġacdan yürürüm
Bir cānavar çıḳdı ṣudan görürüm

Görmedüm hiç ancılayın cānavar
Ve ne ḫod kimsenüñ gördigi var

Çünki gördi gözüm anuñ yüzüni
Gitdi ʿaḳlım işidicek sözüni

Yüzüm üstüne düşerem yā ʿAlī
Yatdum aḫşama degin yā ʿAlī

Aḫşam olıcak yine ṭurdum aḫı
Yatmaġa ol aġaca çıḳdum daḫı (S: 83 b-84a/659-664)

Hikâyede bir ağaç çeşidinden daha bahsedilir. Bu ağacın yaprakları sarı ve geniştir. Yaprakların her biri bir kişiyi örtecek kadar büyüktür.

Her aġacıñ yapraġı vardır ṣarı
Çün yapraġına beñzer her biri

Degme yapraḳ bir kişi pürüye
Girdi ol baġçe içinde yürüye (T: 24 a/645)

4.4.2. Meşe

Yaz kış yapraklarını dökmeyen bir ağaç türüdür. Tarama sözlüğünde orman olarak geçen meşe, hikâyelerde de orman olarak kullanılmaktadır. Temîm'in hikâye boyunca bahsettiği meşe, içerisinde çeşitli pınarların aktığı, aslanların dolaştığı, kuşların ötüştüğü, çeşitli yemişlerin bulunduğu ve zaman zaman farklı kimselerle karşılaşıp konuştuğu, belli bir yaşam alanı da olan bir ormandır.

Yalıñuz ḳayġu ile ben yürürem
Bir meşeye irdi yolum görürem

Ḫoş çayır çemen sünbül zaʿferān
Dört yana dökülür āb-ı revān

Ḳoyu gölgesi yemiş aġaçları
Naġmelerdür ẕevḳ içinde ḳuşları

Ṭolu arṣlan mişede ucdan uca
Oturur ortalarında bir ḳoca (A: 37 b-38a/951-954)

Temîm'in Danyal Peygamber ile karşılaştığı yer de bir meşeliktir.

Geçüp andan ol meşeye irdiñüz
Bir ḳoca arṣlanlar ile gördiñüz

Kardāşımuz Danyāl ol daḫı
Ol meşe içinde olur ey aḫı (S: 138a/1096-1097)

4.4.3. Bahçe

Klasik edebiyatımızda bağ, bahçe olarak anılan bahçe, sevgilinin güzellik unsurları anlatılırken çeşitli benzetme unsurlarıyla birlikte anıldığı gibi çiçeklerden, meyvelerden, akarsulardan, pınarlardan bahsedilirken de yine bu güzellikler bahçeler içerisinde anılmaktadır. Temîm de hikâyede bir keşişe rastlar ve karnı acıkmıştır. Keşiş onu bir bahçeye gönderir. Büyük bir bahçeye giren Temîm, orada çeşit çeşit yemişler ve akarsular görür. Karnını orada doyurur ve tekrar keşişin yanına döner.

Keşīş eydür ḳarnıñ acdurur meger
Uşda sözüñ seni ol yaña eger

Yüri şol dere içine daḫı
Ḳarnuñı ṭoyur yine gel ey aḫı

İndüm andan ol dereye girirüm
Bir muʿaẓẓam baġçe anda görürüm

Dürlü dürlü yemişi baġçenüñ
Āb-ı revānları aḳar anuñ

Ol yemişlerden yerüm ḳarnum ṭoyar
İçerüm ṣudan ṣuṣalıġum gider

Yine çıḳdım baġçeden ben giderüm
Geldüm ol keşişe ne dirüm (S: 75a-76a/594-599)

4.4.4. Erguvan

Baklagillerden, eflatunla kırmızı arası renkte çiçek açan, güzel bir süs ağacıdır. Temîm meşelikte yürürken karşılaşmış olduğu ağaçlardan bahseder. Bunlardan birisi de bir süs ağacı olan erguvandır.

Yalıñuz ḳayġu ile ben yürürem
Bir araya irdi yolum görürem

Ḫoş çayır çemen sünbül erġuvān
Dört yanından dökülür āb-ı revān (İÜ: 27b/985-986)

4.4.5. Zaferan/Safran

Süsengillerden, baharda çiçek açan, 20-30 santimetre boyunda, soğanlı bir kültür bitkisidir. Hikâyede Temîm'in ormanda karşılaşmış olduğu çiçeklerden birisidir.

Yalıñuz ḳayġu ile ben yürürem
Bir meşeye irdi yolum görürem

Ḫoş çayır çemen sünbül zaʿ ferān
Dört yana dökülür āb-ı revān (B: 37b-38a/951-952)

4.4.6. Sümbül

Zambakgillerden, soğanla üretilen, 15-20 santimetre yüksekliğinde, çiçekleri keskin kokulu ve türlü renkli, çok yıllık bir süs bitkisidir. Temîm'in karşılaşmış olduğu çiçeklerden birisi de sümbüldür.

Yalıñuz ḳayġu ile ben yürürüm
Bir meşeye irdi yolum görürüm

Ḫoş çayır çemen sünbül ża' ferān
Dört yanından döküler āb-ı revan (S: 118a/938-939)

4.5. Meyveler

Klasik edebiyatımızda meyve çeşitli benzetmelerle "ayvanın sevgilinin yüzündeki tüylere, elmanın renk ve şekil yönüyle çeneye, nar ise taneleri itibariyle dişlere ve ağzı itibariyle sevgilinin tebessümüne"[125] benzetilerek edebiyatımızda bir teşbih unsuru olarak kullanılır. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde genel olarak meyvelerle ilgili Temîm, sahabeye Hz. Peygamberin bir tavsiyesini söyler. Hz. Peygamber, olgunlaşmamış meyveyi dalından koparmanın doğru olmadığını, bu işi yapanların da günah denizine daldıklarını, söylediğini nakleder. Gerçekten de konuyla ilgili yapılan "Tıbb-ı Nebevî'de Meyve" başlıklı bir çalışmada olgunlaşmamış meyveleri koparmamak gerektiği hususunda Hz. Peygamberin bir hadisine yer verilmiştir. "*Resul-u ekrem, olgun meyveleri tavsiye etmiştir. Dağlarda yetişen, daha cok çobanların yediği, erik ağacı yemişinin olgun olanlarını toplamayı tavsiye ederek olgunlarının daha tatlı olduğunu soylemiştir. Ensâr'dan Ebu' l-Heysem (r.a.), Resulullahı ve arkadaşlarını hurma bahcesinde ağırlamış, onlara tabak icinde bir salkım hurma ikram etmiştir. Salkımda olgunlaşmamış hurmalar olduğunu gören*

[125] Bk. Erman Artun, **Ansiklopedik Halk Bilimi Sözlüğü**, Karahan Yayınları, Adana 2014; İskander Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğ**ü, Kapı Yayınları, İstanbul 2008; Cemal Kurnaz, **Hayali Bey Dîvânının Tahlili,** M.E.B. Yayınları, Ankara 1996; Gencay Zavotçu, **Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü**, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

peygamberimiz, "Keşke olgunlarından seçseydin." buyurarak, hurma salkımlarının olgunlarının koparılması gerektiğini belirtmiştir"[126]

Hikâyede ise Hz. Peygamberin tavsiyesini Temîm şu şekilde dile getirmiştir.

Bir vaṣiyyet daḫı budur bize
Bāliġ olmadan yemişi kim üze

Tamām olmadan aġacdan üzmeñüz
Ol günāh baḥrine girüp üzmeñüz (T: 8b/207-208)

4.5.1. Elma–Armut-Üzüm

Özellikle halk hikâye ve masallarında elma pek çok yönüyle ele alınmaktadır. *"Meyvelerin atası ve anası olarak kabul edilir. Ağacının çiçekleri pembe veya beyaz açar. Çekirdekli türlü renklerde meyvası olan bir ağaçtır. Kadın ile erkeğin birbirine duyduğu tensel sevginin simgesidir. Aksakallı kocanın elinden aldığı elmayı yiyen kısır kadın ikiz doğurur. Kızılelma için ordular, kıtalar aşmıştır."*[127] Üzüm ise Klâsik edebiyatımızda mecazlar yoluyla şarap yerine kullanılmakta ve rengi itibariyle de sevgilinin dudağına benzetilmektedir. Hikâyede elma, armut ve üzüm herhangi bir benzetme unsuru olarak kullanılmamış, doğrudan gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Temîm geminin batmasıyla bir tahta parçasına tutunarak bir adaya varır. Orada görmüş olduğu meyve ağaçlarından bazıları elma ve armut ağaçlarıdır.

Yedi günden ṣoñra beni keñara
Bir cezīreye çıḳardı ṣu yere

Çün cezīreniñ içine girürem
Dürlü yemiş anda görürem

Elma u armud üzüm ey yār

Ayhan Tekineş, "Tıbb-ı Nebevî'de Meyve" **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, s.134-142.

[127] Artun, age., s.182.

Dürlü yemişler aġacı anda var (İÜ: 19a-b/673-675)

4.5.2. Fındık

Kuzey yarım kürenin ılık yerlerinde ve yurdumuzun genellikle Doğu Karadeniz bölgesinde yetişen, boyu 6-7 metre, yaygın tepeli bir ağaç türüdür. Ulaşabildiğimiz Dîvan edebiyatı ve Halk edebiyatı sözlüklerinde "fındık" bir motif olarak ya da kelime, kavram veya bir teşbih unsuru olarak ele alınmamıştır. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde "fındık" motifi önemli bir yer tutmaktadır. Fındık hikâyede içerisinde bir sihir barındırmakta, açılmayan kapıları açan, yılan, aslan, ejderha gibi varlıklardan koruyan ve cansız bedene can bahşeden bir unsur olarak ele alınmaktadır. Nitekim Hz. Süleyman'ın yüzüğünü çalmaya çalışan cin Temîm'e, yılanların kendisine saldıracağını, kendisinin yere düşüp öleceğini ve fındıkla kendisine vurunca yeniden canlanacağını anlatır. Temîm kendisine söylenileni yapar ve iki kez cin yüzüğü almaya çalışırken yılan/ferişteler tarafından öldürülür, Temîm fındıkla dokununca kendisine yeniden hayat bahşedilir. Cin üçüncü kez düşünce ölür ve fındık artık tesir etmez.

> bir ḳaç fındıḳ elime virdi ve birḳaç daḫı kendi aldı eyitdim ne buyurursun dutarım maḳṣuduña iriş ʿifrit çün vefa ḳoḳusunu aldı ḳapuya yürüdi elindeki fındıḳıñ birisiyle ḳapuyı urdı ḳapu açıldı içeri girdük gördüm bir dehliz iki aṣlan durur her biri bir tarafta bizi gördiler üzerimize hamle ittiler ʿifrit her birisine bir fındıḳ urdı sākin oldılar İleri yüridi bir ḳapu daḫı peyda oldı ʿifrit ana daḫı bir fındıḳ urdı ol daḫı açıldı içeru girdik (AK: 5a-b)

B nüshasında ise cin'in Hz. Süleyman'ın yüzüğünü çalmaya çalışması ve fındığın ölen cini yeniden nasıl canlandırdığı şu şekilde hikâye edilmektedir.

> Birisinde ḥātemi Süleymānuñ
> Kim ʿālemler ḥükmünde idi anuñ
>
> Nūrı çıḳar yüzügünüñ belḳ urur
> Ay güneş nūrını uṭandurur

Başı üstünde ḳanadīller aṣılu
Altun ile gümüş idi ey ulu

İki ezdehā anuñ ḳatında var
İki daḫı ayaġı ḳatında var

Bu nigārı gine fınduḳ alur
Vardı ejdahalara ḥamle ḳılur

İki fındıḳ ile anları urur
Çünkim anlar daḫı yüzin çevürür

Döndi ol yār baña virgil anı
Anunçün isterem ben seni

Sen eger sözüm işidesün benüm
Degiserdür saña ḫayr u iḥsānum

Şol yüzüke şimdi ben varıram
Parmaġından anı çıḳarasaram

Baña bir yılan gele nefes ura
Düşem ölem çünki göresin yara

Fındıḳıñ birisini urġıl baña
Diri olam ḫayrum irişe saña

Ben didüm ki ver baña ṭoġrı ḫaber
Ne kişidür bu yatan kimdir ey yār

Döndi eydür bu Süleymāndur nebi

O yüzük devlet yüzügidür aḫı

Bu kez eger kurtulur ise cānum
Nice iylüge ire elüm benüm

Ol benüm elüme girürse yaşa
Hükm idem bu dünyāyı başdan başa

Saña daḫı māl hem memleket virem
İledem seni ilüñe ḫoş görem

Vardı ol yüzüge çün ḥamle ḳılur
Anı gördüm bir yılan çıḳagelür

Yüzi ʿavrat yüzi gibi yılanuñ
Ṣaçı ʿavrat ṣaçına beñzer anuñ

Geldi ol yılan urdı baña nefes
Düşti öldi çün gördüm anı pes

Ḳaldı bir fındıḳ anuñla ururam
İllā aña eṣer itmez görürem

Vardı yine yüzüge ḥamle ider
Yılan yine urup bu düşer cānı gider

Yine bir fındıḳla urdum ben anı
Diri oldı kendüye geldi cānı

Urudurdı gögermiş ṭudaġı
Döndi baña söyler eydür yā ebī

Ger bu kere ḳurtulursa cānum
Nice eylüge ire elüm benüm

Saña mal niʿmet çün virürem
İledem şehrüne seni ḫoş görem

Vardı yine yüzüge elin urur
Yılan anı urur oda yandurur

Ḳaldı bir fındıḳ anuñla ururam
İllā ayruḳ fa'ide itmez görürem (B: 32a-33a/802-828)

4.5.3. Nar

Edebiyatımızda teşbih unsuru olarak kullanılan nar, Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen bir meyvedir. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde nar, Temîm'e Hızır'ın vermiş olduğu bir meyvedir ve kokusu misk kokusu, tadı baldan tatlıdır.

Her ne kim gördüm ise öñden ṣoña
Seferimde maʿlūm olmuş hep aña

Ol dem baña bir nar virür
Her ḳaçan kim gözüm ol nārı görür

Yedüm anı şöyle leẕẕetlü idi
Bellü şekerden daḫı datlu idi

Misk ile ʿanber sanasın ḳokusı
Ol nārın içinde ḳoḳar ayvası

Çünki ol ḫub ḳoḳuları biledüm
Yine andan içmege ṣu diledüm (İÜ: 30a/1091-1095)

4.6. Hayvanlar

Tüm dünya mitolojileri insanlığın hayvanlar âlemi ile olan ilişkisinin takip edilemeyen devürlere kadar uzandığını göstermektedir. İlkel insan içinde yaşadığı tabiî ortamı tanıma sürecinde iken, önleyemediği ve karşı koyamadığı doğa olayları ile birlikte farklı bedenleri ve o zaman insan için tek değer olan kendilerine has güçleri ile hayvanları izâha çalışmış ve onlarla mücadeleye girmiştir. Yine totemler (ongunlar) gösteriyor ki yüzyıllar süren bu mücadeleden çoğunlukla hayvanlar galip çıkmıştır.[128] Asırlardan beri kuşlar farklı teşbih ve mecazlarla farklı kültür, inanç ve geleneklerin sembolleri olmuşlardır. Bülbül aşığı temsil ederken, baykuş ölümü ve uğursuzluğu temsil etmektedir. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde pek çok hayvan ismi geçmektedir ancak bunlardan sadece bir kaçı hikâye içerisinde aktif olarak yer almakta diğerleri ise sadece bir varlık için teşbih unsuru olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla tek bir varlığın ayrı ayrı uzuvları farklı hayvanlara benzetildiğinden bu hayvanlar tek başlık altında ele alınmış, hikâyede müstakil olarak yer alan hayvanlar ise, hikâyenin bağlamı içerisinde değerlendirilerek müstakil bir başlık altında incelenmiştir.

4.6.1. Kaplan/Fil/Deve/Domuz/Eşek/Koyun/At

Hikâyede Temîm farklı zaman ve mekânlarda çeşitli cinlerle karşılaşmaktadır. Bunları tâife tâife anlatan Temîm, bu cinleri şu şekilde sıralar:

1. Gövdesi olup başı olmayan cinler.

2. Koyun şeklinde olanlar.

3.Yılan şeklinde olanlar. (Bu sebeple evdeki yılanın öldürülmesi doğru değildir.)

4. Eşek şeklinde olanlar.

[128] Ömür Ceylan "Şahkulu Sultan Bektaşi Tekkesi Şeyhi Mustafa Azbi Baba ve Murgnâme Kasidesi", **Journal Of Turkısh Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)**, Harvard University, Günay Kut Armağanı I-II, s.232-246

Bu varlıkların şerrinden kurtulmak için herkesin besmele çekmesi gerektiği, böylece Allâh'ın o kimseyi koruyacağı ifade edilir.

Bir ṭāʾife daḫı görmüşüm aḫı
Key ʿacib ṭāʾifedür bunlar daḫı

Gövdeleri yoḳ bunlarıñ başı var
Ḳādirin gör ki ne ḳudret işi var

Padişaha ḳulluḳ iderdi bunlar
Ḳanda kim buyursa giderdi bunlar

Ḫalḳ arasında bile yürür bunlar
Söyleyin sözi ḫaber virür bunlar

Bir ṭāʾife daḫı ḳoyunda durur
Ḫalḳ içinde dāima anlar durur

Bir ṭāʾife daḫı yılanlar durur
Pes yılanlaruñ çoḫu anlar durur

Evde yılan göricek urmanuz
Degmesünü ḳasd idüp öldürmenüz

Bir ṭāʾife daḫı eşekler gibi
Bunlaruñ içinde gördüm yā ʿAlī

Bir ṭāʾife daḫı öküz şekline
Bunlaruñ içinde görmüşüm yine

Bir ṭāʾife daḫı doñuzlu durur
Bunlaruñ içinde dāim durur

Bir tāife daḫı atlar durur
Ḫalḳ içinde dāima durur

Bir ṭayife daḫı kim sanasın
Bellü cānu ki derdi yoḳ inanasın

Ḫalḳ arasında dāʾimā yürür bular
Her kişi ne işlese görür onlar

Pes bu ṣūretlü canavarları göre
Tañrı ẕikrin getürsün dile

Kim bunları göre bismillāh diye
Bunlarıñ şerrinden Allāh bekleye (İÜ: 9a-b/287-303)

Temîm denizden bir canavarın çıktığını görür. Bu canavar daha önce hiç rastlamamış olduğu bir canavardır ve Temîm bu canavarı tasvir ederken bu yaratığın her uzvunun farklı bir hayvana benzediğini ifade etmektedir.

Bir canavār çıḳdı deñizden gelür
Ṭoġrı benüm ḳatıma ʿazmı ḳılur

Geldi aġaç dibinde daḫı ṭurur
Aşaġadan yuḳaru selām virür

Döndi eydür kim sen misin yā yigit
Ben didüm kim insīyem ṭoġrı işit

Yine eydür kime ṭaparsın yarā
Ben didüm kim ṭaparam ol Cabbāra

Hem severem kim ol Muḥammed Resūli

Hem aṣḥābiyam daḫı anuñ ḳulı

Naẓar itdüm ben anuñ aʿżāsına
Ḥayrān oldum baḳdum anuñ tenine

Başı arslan başına beñzer anuñ
Ayaġı ayaġına arslanuñ

Beñzerdi cismi naʿim ḳuşuna
Kāfir olur şek iden Ḥaḳḳ işine

Balıḳ arḳasına beñzer arḳası
Ben didüm kim ey canāvarlar ḫāṣı (S: 86a- 87a/679-687)

4.6.2.Yılan/Ejderha

Hikâyede yılan ya da ejderha önemli bir motif olarak yer almaktadır. Özellikle cinler yılan suretinde görünürler. Yılanların bir kısmı kadın suretindedirler. Bir kısmının ise ağzından ateşler çıkmaktadır ki bu tür yılanlar ejderha olarak anılmaktadır. Hikâyede Temîm'in cinlerle ilgili tavsiyelerinden birisi de şudur: Cinlerden bir taife yılanlara benzeyen taifedir. Bu sebeple evde bir yılan görülürse öldürülmemelidir.

Bir ṭāʾife daḫı yılanlar durur
Pes yılanlaruñ çoġu anlar durur

Evde yılan göricek urmanuz
Degmesünü ḳasd idüp öldürmenüz (İÜ: 9a)

Hikâyede aktif olarak bulunan yılanlardan birisi de Hz. Süleyman'ın cesedini bekleyen yılandır. Nüshaların bir kısmında Hz. Süleyman'ın cesedini bekleyen yılan iken, bir kısmında ferişte yani melek, bir başkasında ise ejderha olarak geçmektedir.

İÜ nüshasında cesedi ve yüzüğü bekleyen kadın suretinde bir yılandır. Cin, yüzüğü almak için harekete geçtiği vakit bu yılan cine saldırarak onu öldürür.

Varayı ol yüzüge ḥamle ḳılur
Anı gördüm bir yılan çıḳar gelür

Yüzi ʿavrat yüzi gibi yılanuñ
Ṣaçı ʿavrat ṣaçına beñzer anuñ

Geldi ol yılan aña nefes urur
Düşer ölür çün gözüm anı görür

Fındıġıñ ben birisiyle ururam
Diri oldı ben de görürem

Vardı yine yüzüge ḥamle ḳılur
Yılan urur bu düşer cānı gider (İÜ: 23b/829-833)

Hikâyede yine aynı yılan, cini öldürdükten sonra Temîm ile konuşmaya başlar ve Hz. Muhammed (sav) hürmetine onu affettiğini dile getirir.

Döndi yılan benüm ile söyledi
Baña ḳaḳıdı ʿitāb eyledi

Baña eydür ey günāhkār ʿāṣī
ʿĀṣī olan kişi bulmaz ḫalāṣı

Bunça ṭarlıḳlarda saña Tañrı yol
Virdi senüñ ile iḥsān virdi

Bu ne iştür sen bunuñla işledüñ
Gelüben peyġamberi ṭaşladuñ

Ol Muḥammed ümmetine hem saña
Ḥürmet olsun emir böyledür bana

Yoḫsa eylemişüdüm bundan beter
İllā yüzüñ ḳarası saña yeter (S: 102b-103b/815-820)

Türkçe sözlüklerde "Türlü biçimlerde tasarlanan korkunç bir masal canavarı"[129] olarak tanımlanan ejderha, hikâyede bu tanıma uygun olarak anılmaktadır. Nitekim burnunun deliklerinden ateşler saçan, onu görünce adeta aklı baştan götüren bir yaratıktır. Yine bu korkunç yaratıklardan korunmak için Allâh ve Resûlü'nün adını anmak gerektiği de salık verilmiştir.

Bir zamān bu fikr ile ben ṭururam
Ol maġaranıñ içine girürem

Bir muʿaẓẓam ejdeha gördüm ṭurur
Canım ürker çün gözüm anı görür

Burnınıñ deliklerinden od çıḳar
ʿAḳlum azar çün gözüm aña bakar

Aġzın açar ḥamle ḳılur ey imām
Ben didüm ki vaʿdemüz oldı tamām

Daḫı bir kez derd ile Allāh didüm
Hem meded ḳıl yā Resūlullāh didüm

Ben bunı diycek yılan gider
Bilmezem ki ḳanġı yaña sefer ider (B: 29a/721-726)

[129] Bk. Türkçe Sözlük, "Ejderha", **Türk Dil Kurumu**, Ankara 2011, s.765.

4.6.3. Kuş

Kuşlar, klâsik şiirimizin vazgeçilmez teşbih unsurlarından biridir. "*Türk edebiyatının nesir veya şiir türünde ele geçebilen en eski eserlerinin hemen hepsinde "kuş" genel adı verilen canlılardır. Burada dikkati çeken asıl nokta çeşitli kuşların, daha destanlar döneminden itibaren birer tabiat unsuru olmalarının yanı sıra fert ve millet yaşayışlarının bir parçası ve gereği olan inançlar sisteminin de önemli bütünleyici, perçinleyici halkaları olmasıdır."*[130] Temîmü'd-Dârî hikâyelerinde kuşlar, yol göstericiliği, ümit bahşediciliği, tehlikeli oluşu, ötüşü gibi özelliklerinin yanı sıra binek olarak kullanılması, başka varlıkların kuş suretinde görünmesi yönleriyle anılmaktadır. Hikâyede yer alan kuşlardan sadece iki kuşun ismi verilmektedir. Bunlardan birisi Murg-ı İshak Nebi, diğeri ise Naîm Kuşu'dur.

Hikâyede en dikkat çekici kuş, Murğ-ı İshak Nebî'dir. Bu kuşun ismi sadece AK nüshasında verilmiş, diğerlerinde büyük ve tuhaf bir kuş olarak anlatılmıştır. Genel olarak bu kuşu tasvir etmek gerekirse, bir denizin içerisinden çıkan bu kuş, oldukça büyük, Temîm'e selam verip onunla konuşabilen, karnı yeşil, siyah, kızıl ve yer yer ak renkli; gözleri sarı bir kuştur. Ağzını Temîm'in ağzına dayar ve ona nefesini verir. Nefesin kokusu misk, anber ve zaferandan daha hoş; tadı ise baldan daha tatlıdır. Bu Kuş hikâyede, yolda kalmışlara yol gösterme misyonunu üstlenmiş bir kuş olarak tanıtılır. Ayrıca kuş "*Ḥaḳ subḥanehu ve taʿāla seni yarlıġadı ve ḫalḳa ʿibret eyledi ḥikāyetini işidenler ʿibret ve naṣīḥat alalar*" ifadesiyle Temîm'in başından geçenlerin hikmet boyutunu da dile getirmiş olmaktadır.

> *"bir sāʿatden soñra deñiz yüzünde bir ḳuş geldi gözleri ḳızıl ḳanadları ṣarı endāmı yeşil ḳarnı muhaṭṭaṭ geldi üzerime ḳondı menḳarını aġzıma ṣoḳdı ṣu dökdi hezār bar şekerden ṭatlu müşkden zeki ḳardan so[uk fasiḥ dil ile eyitdi ey medeni ġöñliñi ḫoş dut Ḥaḳ subḥanehu ve taʿāla seni yarlıġadı ve ḫalḳa ʿibret eyledi ḥikāyetini işidenler ʿibret ve naṣīḥat alalar eyitdim kimsen eyitdi murġ-ı İsḥaḳ Nebiʾyim bu diyarda gümrāhlar elinde faḳīr ve maẓlūmları ḫalāṣ itmege meʾmūrum ġam yeme Ḥaḳ ta'ālaya tevekkül eyle*

[130] Artun, age., s.326.

tevekkül olanın işi żāyiʿ olmaz andan baña yol gösterdi gice gündüz yürüdüm yorulmadım aç ve ṣuṣuz olmadım" (AK: 4b)

Manzum nüshalarda ise bu kuşun hikâyesi küçük bazı farklılıklarla şu şekilde anlatılmaktadır.

Çün uyandum uyḫudan açdım gözüm
Yā emīre'l-müʾmīnin işit sözüm

Turdum ol çınāre düşdüm giderem
Bir muʿaẓẓam ḳuş gelür çün görürem

Ancılayın ḳuş ʿaẓāmet görmedüm
Görüben anuñ seyrine irmedüm

Çıḳdı çün baña geldi yā imām
Ben didüm ki vaʿdemiz oldı tamām

Ṣaġlıġım yāyı kirişen yā ḥarem
Diriligimden ben ümīdim keserem

Eydürem bu ḳuş gelür beni yutar
Yine varur kendi işine gider

Çünki geldi ḳatuma yaḳın durur
Ādemī gibi baña selām virür

Selām olsun saña ey Medīni
Tañrı Teʿāla ṣalupdurur seni

Nice dürlü ʿacāyibler göresin
Varıcaḳ maḫlūḳa ḫaber viresin

Naẓar itdüm ben anuñ endāmına
Dürlü naḳşı Tañrı urmuş cismine

Ḳarnı yeşil ḳız [ıl] kara
Aġıla gögi yol yol ey yāre

Gözleri daḫı ṣaruyidi anuñ
Vir ṣalavāt şādımān olsuñ cānuñ

Ayaġı aşılu gördüm ol ḳuşı
Gör ki zihī Ḳādiriñ ḳudret işi

Geldi aġzın benüm aġzuma virür
Çün nefesi aġzum içine girur

Baña bir leẕẕet gelür nedür şeker
Daḫı datlı anı ḳalmış ol şekūr

Miskile ʿanber zaʿferandur ḳoḳusı
Ne işe gelür ḳatında ḳamusı

Dönüp eydürem aña kim sen di baña
Ne ʿaceb mertebe virmiş Ḥaḳ saña

Sen ne ḳuşsın nerdedür menzilüñ
Kim bunuñ gibi işe irür elüñ

Baña eydür benem ol azmışlara
Azıcik yol gösteren ḳalmışlara

Ḳalmışı yerine yetüren benüm
Dem-be-dem bu işi bitüren benüm

Beşāret olsun saña yoluñ yaḳın
Tañrı ẕikrin ḳomanuz dilden ṣaḳın (İÜ: 15b/521-541)

Hikâyede Temîm'in karşılaştığı kuşlardan birisi de yüzüğü ve fındıkları alıp saraydan çıktıktan sonra karşılaştığı kuştur. Bu kuş Temîm'e saraydan çıkarken yüksek bir sesle *"evlâ leke fe evlā"* diyerek seslenmektedir. *yüzügi ve fındıḳları aldım yola girdüm uġruma geleni finduḳ ile defᶜ itdüm nāgāh bir ḳuşa tūş oldum ḳatı āvāz ile çaġırdı "evla leke fe evlā"*[131] *didi İlāhī çoḳ temāşā gördüm ᶜacaba bu ne maḫlūḳ ola deyu ḫayli teᶜaccübden ṣoñra ilerü vardum.* (AK: 6a-b) Bu kuşa, AK nüshasının dışında diğer hiçbir nüsha yer vermez.

Hikâyede bir teşbih unsuru olarak adı geçen kuşlardan birisi de "Naîm Kuşu"dur. Denizden çıkan canavarın cismi Naîm kuşuna benzemektedir.

Naẓar itdüm ben anuñ aᶜżāsına
Ḥayrān oldum baḳdum anuñ tenine

Başı arslan başına beñzer anuñ
Ayaġı ayaġına arslanuñ

Beñzerdi cismi naᶜim ḳuşuna
Kāfir olur şek iden Ḥaḳḳ işine

Balıḳ arḳasına beñzer arḳası
Ben didüm kim ey canāvarlar ḫāṣı (S: 86b-87a/684-687)

4.6.4. Köpek/Kelp

Hikâyede köpek temsîli bir olayla yer almaktadır. Temîm, yolda karnında enikleri üren bir köpek görür. Bu köpeğin haline bir anlam veremez.

[131] Bu azap sana lâyıktır, lâyık. Kıyame Sûresi, 34. ayet, Diyanet işeleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.577.

Geçdüm andan bir ite yolum irer
Ḳarnı içinde enikleri ürer (S: 120b/958)

Temîm, bir süre sonra bu gördüklerini Hızır'a anlatır. Hızır, bu köpeği ve karnında üren enikleri, açıkça günah işleyen ve kızlarını zinaya teşvik eden kimseler olarak yorumlamaktadır. Zamanı geldiğinde evlatların anne babalarına asi olacaklarını, onları beğenmeyeceklerini ve onların kalplerini kıracaklarını, söyleyerek köpek ve eniklerini sembolik unsurlar olarak yorumlar.

Geçüp andan ol ite kim irdüñüz
Enükleri ḳarnı içinde ürür gördüñüz

Muṣṭafā didi ki bir zamān gele
Müfsid işler anda āşikār ola

Kim analar ḳızın kâtibinden yiye
Ḳızlarını işledeler zīnāya

Zaman gele oğullar atasına
Diyeler daḫı ḳızları anasına

Siz ebsem oturun biz yeg bilürüz
Cevābımız size budur ḳılurız

Bu sözi işidicek ola ġam-nāk
Ata ana gözlerin ola nem-nāk (İ: 32a-b/1169-1174)

4.6.5. Aslan

Temîmü'd-Dârî hikâyesinde hem bir teşbih unsuru olarak hem de gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Temîm gurbette ormanda yürürken karşısına daha önce hiç görmediği bir canavar çıkar. Bu canavarın göğsü aslan göğsüne benzemektedir.

Gögsi arslan gögsine beñzer aṭa
Ḳarnınıñ altı beñzer daḫı ata (İÜ: 16a/553)

S nüshasında ise bu canavarın başı aslan başına ve ayağı aslan ayağına benzetilmektedir.

Başı arslan başına beñzer anuñ
Ayaġı ayaġına arslanuñ (S: 86b/686)

Aslanlar, hikâyede aynı zamanda Hz. Süleyman'ın cesedinin bulunduğu sarayın kapısında görevlendirilmiş hayvanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ḳapuyı fınduḳ ile bir kez urur
Açılur ḳapu içerü girür

Baña daḫı dir ki girsen yarā
Ben didüm kim gireserem ne çāra

Bir kez olur āḫir ölmek öleyim
Ben bu miḥnetlerden emīn olayım

Girdüm anda iki arslan görürem
Ol öñümce ben ardınca yürürem

Bunı gördüm arslana ḳarşı gider
Ol iki arslan ḥamle ider (S: 97a-b/767-771)

4.6.6. Balık/Mâhi

Edebî eserlerimizde genellikle deniz ve dalga ile birlikte anılır ve dünyanın öküz ve balık üzerinde olduğuna dair hadis rivayetleri bulunmaktadır. Temîmü'd-Dârî

hikâyesinde balık, hem teşbih unsuru olarak, hem olağanüstü bir varlık olarak hem de Yunus Peygamber vasıtasıyla bir telmih unsuru olarak anılmaktadır.

Manzum nüshalarda bulunmayan ancak AK nüshasında yer alan balık olağanüstü özelliklere sahip bir balıktır. Temîm, cinler âlemindeki yolculuğunda çok güzel bir şahısla karşılaşır. Ondan ekmek ve su alır. Üç gün o şahsın yanında kaldıktan sonra o hub suretli şahıs Temîm'e bir balık verir. Bu balılıkta dünyada var olan bütün lezzetler bulunmaktadır.

> *"ol ḫub ṣūreti temāşa ḳıldım bana bir etmek virdi yedim andan leẕīẕ taʿām yedügim yoġ idi ṣu diledim bana bir çeşme gösterdi ve erdim içdim ḳardan savuḳ sudan aḳ baldan ṭatlu diñlendüm abdest alup geldim ol yigit ile namāz ḳıldum üç gün anda ḳaldım önüme bir balıḳ ḳoydı eyitdi cihanda ne leẕẕet var ise bunda mevcutdur*" (AK: 8b)

Teşbih unsuru olarak ise denizden çıkan canavarın arkası/sırtı balık sırtına benzer.

Balıḳ arḳasına beñzer arḳası
Ben didüm kim ey canāvarlar ḥāṣı (S: 86b/687)

Hikâyede, balık ayrıca, Hz. Yunus'un balık tarafından yutulma hadisesinin hatırlatılması amacıyla kullanılmıştır.

Yūnus oḳur balıḳ içinde anı
Ḫalāṣ eyler ol kerem ıssı ġanī (B: 45a/1135)

4.6.7. Eşek/Hasase

Hikâyede sadece AK nüshasında adı geçen Hasase, Deccâl'ın eşeği olarak anılmaktadır. "*ol otlayan deccalıñ eşegidür adı Ḫasase'dür"* (AK: 9a).

Ayrıca Temîm karşılaşmış olduğu cin taifelerini anlatırken bir taifenin de eşeklere benzediğini ifade eder.

Bir ṭāʾife daḫı eşekler gibi

Bunlaruñ içinde gördüm yā ʿAlī (İÜ: 9a)

4.7. Halk İnanışları/Dinî İnançlar/Toplumsal Normlar

Klâsik hikâyelerimiz, asırlardan beri halkın duygu ve düşüncelerini, özlemlerini, isteklerini, korkularını ve mutluluklarını, dolayısıyla milletin zengin kültür değerlerini yansıtan ürünlerdir. Her toplumda bireylerin tutum ve davranışlarını belirleyen, nasıl giyineceğimizden, nasıl yiyeceğimize ilişkin çeşitli normlar vardır. Hikâyelerde, halkın olaylar karşısındaki duruşu, toplumsal kontrolü sağlayacak halk normları, halkın yaşayış düzeni ile ilgili inançlar, gelenek ve görenekler açıkça görülebilmektedir. Bu sebeple hikâyeler, halkın millî özünü ve değerlerini taşıyan, toplumsal inanç ve yaşantılarını yansıtan temel eserlerdir. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde geçen bazı öğretiler, din temelli birçok inanç, bazı küçük değişimlere uğrasa da zamanla halkın bir yaşam tarzı, kültürü ve geleneği haline gelmiştir. Nitekim bu hikâyeler, asırlardan beri kitleler tarafından okunmuş ve pek çok insan hikâyelerden etkilenmiştir.

Temîmü'd-Dârî hikâyesinin tüm nüshaları dikkate alınarak bu hikâyelerde geçen toplumsal inanç ve normlarla ilgili hususlar maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir:

1. Damda yatan kimse bir çizgi çizmeli ve Kur'andan bazı ayetler okumalıdır. Böylece cin ve şeytan gibi varlıklardan korunmuş olacaktır.

2. Üstü açık ve kırık bardaktan su içmek doğru değildir, nitekim kırık bardaktan cinler su içmektedir.

3. Akşam yatarken kapılar kapalı tutulmalıdır.

4. Gece aile fertleri birbirlerine şakayla dahi olsa korkutucu sözler söylememelidir.

5. Gece uyurken ışık açık bırakılmamalıdır. Aksi halde açık olan ışıkta cinler sohbet etmektedir.

6. Çöplük alanlara dikkat edilmelidir. Cin ve şeytanların duraklarıdır.

7. Ev süpürüldüğü zaman, süprüntüler evde tutulmamalıdır.

8. Olgunlaşmamış meyve dalından koparılmamalıdır.

9. Koğuculuk yapmaktan uzak durulmalıdır.

10. Bir mezarla karşılaşıldığı zaman mezarın üzerine basıp geçmek sakıncalıdır.

11. Başkasının eşine kötü gözle bakılmamalı, bakıp da Allâh'a asi olunmamalıdır.

12. Gece çıplak yatılmamalıdır.

13. Besmelesiz yiyip içilmemeli ve besmelesiz bir işe başlanmamalıdr.

14. Evler temiz tutulmalıdır.

15. Tırnak kesiği evde tutulmamalıdır.

16. Soğan ve sarımsak kabukları yerlere atılmamalıdır.

17. Karanlık hamam ve evlere girilmemelidir.

18. Çocukların akşam vakti oynamaları için dışarı çıkmalarına izin verilmemelidir.

19. Cevüz ağacı ve pınar üstlerinde uyunmamalıdır.

Yukarıda tavsiye edilen şeyler, hikâye metinlerine göre Hz. Muhammed'in (sav) sahabeye tavsiyeleridir. Dolayısıyla bu tavsiyelere uyanlar ihsan ile karşılaşırlar. Karşı çıkıp isyan edenler ise cehennemde ebediyyen kalacaklardır.

Bir vaṣiyyeti budur anuñ bize
Ṭamda yatan kişi bir çizi çize

Oḳuya bir iki āyet Ḳurʾānı
Ḥaḳ Teʿālā maḥfuz eyleye anı

Bir daḫı bardaḳ ṣınıḳ olsa kişi
İçmesün ṣu şeyṭanuñ oldur işi

Pes ṣınıḳ bardaḳdan cinnīler içer
Her ki müʾmin olsa ol işden ḳaçar

Bir daḫı aḫşam olıcak ḳapuñuz
Evde olun dir anı siz yapınuz

Bir daḫı ḳorkulu sözler dile
Añmanuz dir ziyān ola kim bile

Söyleyicek Tañrı ẕikrin söyleñüz
Tesbīḥ u tehlīl ile cān toplañüz

Bir daḫı yatıcaḳ yanar çıraḳ
Ḳomanuz dir cinnīler eylerler ṭuraḳ

Sen yatıcaḳ ṣoḥbeti bunlar ḳılur
Pes kişiye fırṣatı anda bulur

Şeyāṭīnler anda becid oturur
Uṣlu kişi ol zibil götürür

Bir daḫı ev süpürücek süpülüñ
Ḳomamaḳ gerek ev içinde bilüñ

Bir daḫı bir yār yâre gine
Virmeye ḳorḳıyı kenhel üstüne

Ol daḫı hem yavuz iş yine olur
Ṭut diseñ ṭutar al diseñ alur

Bir vaṣiyyeti daḫı budur bize gine
Her ki yolda uġrar ise ekine

Geçmesün arḳurısından ekinüñ
Geçsün var ise göñlüñde kinün

Kim geçerse incelenür belderleri

Müʾmīn olan her işe gerek arı

Bir vaṣiyyeti daḫı budur bize
Baliġ olmadıḳ yemişi kim üze

Tamām olmadın aġaçdan üzmege
Ol günāh baḥrına girüp yüzmege

Bir vaṣiyyet daḫı budur bize
Her ki yürüye kendüzin göre

Yaṣlanup kendüzin özin bezer
Ancıleyin kişiden Tañrı bezer

Bir vaṣiyyeti daḫı budur ey ḫoş kişi
Dāima ḳovculuḳ olmasun işi

Ḳovcılıḳ yavuz iş olur yarā
İki cihānda olur yüzi ḳara

Bir vaṣiyyet daḫı budur yine
Bir kişi yolunda erse yerine

Baṣmasun ol sinnin üstüne daḫı
Kim baṣarsa öz göziñ baṣar aḫı

Bir vaṣiyyeti budur daḫı yine
Bir kişi bir kişiniñ ḥelāline

Göricek aña baḳmañuz
Ḥarf-i āyetin sözin bıraḳmañuz

Muṣṭafā vaṣiyyeti budur bize
Her ne kim iderse aña göre bulur cezā

Ḫayr idenler ḫayr ile iḥsān bulur
Şer idenler ṭamuda ebed ḳalur (B: 9a-10a/195-222)

AK nüshasında, evleri temiz tutmanın önemi, eve güzel kokular sürmek gerektiği ve tütsü yapmanın önemi, yerlere soğan ve sarımsak kabuklarının atılmaması gerektiği, cevüz ağacının dibinde pınarların üzerinde uyumanın sakıncalarına da değinilmiştir. "*amma yā emįre'l-müóminįn ve yā ĥāżır cemāÓat zinhār u zinhār evünizi mezbele itmen süpründi çıḳarıñ pāk ḳoħular ile tütsi eyleñ tırnaḳ kesigini ve yumurta ḳabuġunı ve śoġan ve sarmısaḳ ḳabuġını ayaḳ altına dökmen cevüz aġacı dibinde ve pınar üzerinde uyuman* esbāb *ile ḳaranlıḳ ĥamama ve ḳaranlıḳ eve girmen ve oġlancuḳlarıñız aħşam vaḳtinde taşrada oynamaġa ḳomañ"* (AK: 10a)

Hikâyede geçen bir diğer inanış ise her işe Allâh'ın ismiyle başlamak gerektiğidir. Hz. Peygamber'in de bu konuyla ilgili hadisleri bulunmaktadır. "Bismillahirrahmânirrahim *ile başlamayan her iş bereketsizdir, devam etmez ve köksüzdür."*[132] Nitekim Temîm, besmeleyi terk ettiği için cinler tarafından kaçırılmıştır. *Muḥammed Muṣṭafā ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem'in şehrindenem Besmele-i şerīfe terki sebebi ile beni bir div ḳapdı bunda getürdi bu ḳavme esīr oldum* (AK: 3a)

Hikâyenin başka bir bölümünde ise cinlerin yiyeceğinin besmelesiz saklanan yiyecekler ve namaz kılmayan kimselerin yemekleri olduğu ifade edilir. *"ādemīler evlerinde besmelesiz ṣaḳladuġı yiyecegi yerler bī-namazlaruñ ṭaʿāmını yerler" (*AK: 10 a) Nitekim bu konuyla ilgili Hz. Peygamber (sav): "*Gerçek şu ki şeytan, Besmele çekilmeyen yemeği benimseyerek kendi hakkı sayar."*[133] buyurmuştur.

Manzum ve mensur nüshaların neredeyse hepsinde Allâh'ın adıyla işe başlamak gerektiği tavsiye edilir.

[132] Müsned C.II. s. 259
[133] Müslim eşribe 102, Ebû Dâvûd, et'ime s.15.

Evvel anı idelüm kim ol bize
Rızḳı ḳısmet eyledi ḳamumıza (İÜ: 1b/1)

Evvel anı idelüm kim ol bize
Rızḳ maḳsūm eyledi ḳamumıza (S: 1b/1)

Evvel Allāh idelüm kim ol bize
Rızḳı ḳısmet eyledi ol cümleye (B: 1b/1)

Hikâyede insan hayatını yakından ilgilendiren bir hususa daha dikkat çekilmiştir. Kim eşine yakınlık gösterirse hemen gusül abdesti alması tavsiye edilir. Aksi halde yanında yatanlardan birisinin de şeytan olduğuna dikkat çekilmiştir.

Her kim ḥelāline yaḳınlıḳ ide
Yatmasun ol gine illā ġusl ile

Didigümüz ġusl ile oldur yanı
Tāzekarlıḳ eylesün ol dem anı

İllā ġusl vācib oldı bilesin
Cehd edüben daḫı ġusl ḳılasın

Yatmasun şeyṭan anuñ yanına
Dirülürler ḥarb ururlar cānına (İÜ: 6b/198-201)

4.7.1. Sabır/Gurur ve Tevekkül İle İlgili Tavsiyeler

Hikâyede insan hayatını yakından ilgilendiren ve İslâm inancının da sıklıkla tavsiye buyurduğu sabır, gurur ve tevekkül ile ilgi tavsiyeler yer almaktadır. Felah ve kurtuluşun temel şartlarını açıklayan Kur'an, ilk olarak sabırlı olmayı, sabır yarışında düşmanları geçecek bir dayanıklılık göstermeyi istemektedir. "*Ey iman edenler!*

Sabredin, sabır yarışında (düşmanlarınızı) geçin"[134] Âyet-i kerîme, kurtuluş ve mutluluğun en başta gelen şartının sabır olduğunu, imtihan ve sıkıntılara sabırla göğüs germesini bilmeyenlerin başarıya ulaşamayacaklarını açıklamaktadır. Kısacası, zafer ve başarı, gösterilecek sabra bağlıdır.

Hikâyenin sonunda da bu doğrultuda müellif, tavsiyelerde bulunmaktadır. Kişi darlığa düşünce sabr ederse Allâh onun sıkıntısını giderir, sabredenler mala ve mülke erişir ve sabreden kullarını Sabûr olan Allâh sever.

Bir kişi ṭarlıġa düşer ṣabr ide
Allāh anuñ müşkilini ḥal ide

Ṣabr ile irür erenler devlete
Mansube u māl mülke niʿmete

Ṣabr ideniñ müşkil işleri biter
Ṣabr ile her kişi maḳṣūda yiter

Ṣabır iden ḳullarını sever Ṣabūr
Ṣabr idenüñ ola menzil-gāhı nūr (İÜ: 33b/1216-1219)

Hikâyenin başlarında ise Temîm'in eşi Hz. Ömer'e gelerek Temîm'i yitirdiğini, yıllardır bir haber alamadığını ve artık bir yiğitle evlenmek istediğini anlatır. Hz. Ömer ise bir yıl daha sabretmesini tavsiye eder.

Ḫayli müddetdür güyerem ben aña
Ne ḫaber geldi ne bişey baña

Daḫı ṣabrım ḳalmadı kim neyleyem
Sen var iken ḥālum kime söyleyem

[134] Ali İmrân Suresi, 3/200.

Dilerüm benüm ḥālüm göresen
Beni bir kişiye daḫı viresen

Gele baña mūnis ola otura
Yemege bir pāre etmek getüre

Yiyelüm oġlancuḳlarum ile bile
Ḳılmayam ayruḳ faḳīrliḳden gele

ʿÖmer anı işidicek neyledi
Döndi olʿavrata gör ne söyledi

Eydür eyʿavrat ḥālāyıḳ ṭur üri
Yüri bir yıl ṣabr eyle geri

Kim bile bir yılda ḥelālüñ gele
Revā degül kim seni ayruḳ ala

Çıḳdıʿavrat yine evüne gider
Varup çün bir yıl ṣabr ider (S: 6b-8a/39-47)

Kadın yaklaşık yedi yıl beklediği halde eşinden bir haber alamaz ve Hz. Ömer'e gelerek, yedi yıldır sabredip beklediğini ancak bir haber alamadığını dile getirir.

Bir nice yıl gördi ol nigār
Yedi yıl tamām olınca rūzigār

Gelmez eri yedi yıl tamām olur
Yineʿ Ömer ḳatına varur ṭurur

Geldi eydür yā ḫalīfe nideyüm
Yedi yıl oldı nice ṣabr ideyüm

Gitdi ṣabrum ḳalmadı hiç fermānum
Derd ile yandım görünmez dermānum (S: 6b-8a/49-51)

Hikâyede, uzak durulması istenen hususlardan birisi de gururdur. Kur'ân-ı Kerîm'de birçok yerde Allâh Tealâ yeryüzünde gururlanıp kibirlenenlerin hidayete eremeyeceğini ifade etmiş, böbürlenerek yürüyenleri sevmediğini bildirmiştir. *"Hani meleklere; Âdem için saygı ile eğilin demiştik de iblis hariç bütün melekler saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu."*[135] Hikâyede de Kur'ân-ı Kerîm'e telmihte bulunularak gururlu olan kimsenin rehberinin şeytan olduğu, insanın aslının topraktan olduğu ve onu yoktan var edenin Allâh olduğu dile getirilir.

Kibrle tekebbürlük idene delīl
Şeyṭān olur ḳılar şöyle ẕelīl

O ki yaraşur tekebbürlük aña
Tā kim oldı olısar öñden ṣoña

Cümlesini muṣavver eyledi
Ādemīler yoġ iken var eyledi

Sen tekebbürlük göñülden götür
Muṣṭafāya ṣalavāt çoḳ getür

Cümlemüziñ aṣlı ṭopraḳdan ṣudan
Pes tekebbürlük eylemek neden

ʿUcb ideniñ delīli şeyṭān olur
Aña uyan işi ṭuġyān olur (T: 40a/1097)

[135] Bakara Suresi, 2/34.

Hikâyede üzerinde durulan kavramlardan birisi de "Tevekkül"dür. Temîm'in karşılaşmış olduğu Murg-ı İshak-ı Nebî, Temîm'e bazı tavsiyelerde bulunur. Bunlardan birisi de onun tevekküllü bir kul olmasıdır. Ona göre tevekküllü olanın hiçbir işi zayi olmaz. *"Ḥaḳ ta'ālaya tevekkül eyle tevekkül olanın işi żāyiʿ olmaz"* (AK: 4b)

4.8. Hikâyede Mekân

Anlatma esasına dayanan metinlerin temel unsurlarından birisi de şüphesiz mekânlardır. Klâsik hikâyelerimizde mekân bir taraftan soyut bir özellik arz ederken diğer taraftan da olayların gerçekleştiği ortamı ve kahramanların sosyal hayatını yansıtmak için kullanılmıştır. Klasik hikâyelerimizde gösterge tekniğinden ziyade anlatı tekniği ön planda olduğundan mekâna ait tasvirler belli nesnelerle sınırlı kalmış ve işlevsel bir özellik taşımamıştır. Temîmü'd-Dârî hikâyesinde mekân, genellikle Temîm'in cinler tarafından kaçırılışından sonra farklı bir mekândır ancak hikâyede zikredilen mekânlar da genellikle somut dünyada karşılaşabileceğimiz mekânların özellikleri ile benzerlik arz etmektedir. Temîmü'd-Dârî hikâyesi, geleneksel olarak yayılmış olan ve toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren ve alegorik bir anlatımı da olan hikâye olduğundan, hikâyede kahramanların ait oldukları sosyal tabaka, mevki ile mekân arasında sıkı bağlantıların kurulmasına neden olmuştur. Cinler âleminde de cinlerin bir meliğinin bulunması, sarayları, zındanları ve kölelerinin varlığı mekân-mevki ve insan ilişkisi açısından somut bir örnek teşkil etmektedir. Bununla birlikte Temîmü'd-Dârî hikâyesinde mekân, olayların teşekkülünde çok belirgin bir rol oynamaktadır. Temîm'in kaçırılmadan önceki ve kaçırıldıktan sonraki mekânlar, sevdiği eşi ve çocuklarına kavuşabilmesi noktasında engelleyici ya da birleştiricilik özelliğine sahiptir. Cinler âlemi Temîm için "engelleyici" bir mekândır. Temîm, evünin yetmiş yıllık uzaklıkta bir yol olduğunu, denizler, dağlar aşıldıktan sonra ancak varılabileceğini işittiğinde bir engellenme psikolojisi ile büyük bir üzüntüye kapılır.

Sulṭān eydür yā Temīm ilüñüze
Ne ḳadar yıllıḳ yoldur eydüñ bize

Ben didüm ki ey şāhım ne bilürem

Bilmezem ben nice ḫaber virürem

Sulṭan eydür yetmiş yıllıḳ yoldurur
İllā zaḥmet ile meşaḳḳat yoldurur

Gice gündüz durmadan gitmek gerek
Andan ol menziliñe irmek gerek

Nice deñizler daḫı geçer kişi
Andan irür āsān olursa işi

Çün işitdüm anı candan bezerem
Bir uġurdan ümüdimi üzerem (İÜ: 12a)

Mekân aynı zamanda birleştirici bir özellik taşır ve kahramanın ruh dünyası üzerinde önemli etkilerde bulunur. Temîm Hızır'dan bir bulut vasıtasıyla yeniden kısa süre içerisinde evüne gideceğini duyduğunda çok sevünir.

İllā şöyle şād olur cānum
Ḳayġulardan feraḥa döner cānum

Eydürem aña ki bi-Ḥaḳḳ-ı Ġanī
Kim bu menzīle yitirdi ol seni

Dilerem kim baña delīl olasın
Menzīlime iledesiñ alasın

Döndi eydür ilüñüze yıl nice
Yitmiş yıllıḳ gündüz gice

İllā ḫōş ṭut göñliñi seni alam
Göz açup yumunca ilüñe ṣalam

Bunuñ ile şöyleşirken ben yarā
Anı gördüm bir bulut geldi ḳara (S: 131b-132a)

"Mekân, bir kurmaca metinde olayın geçtiği yerdir. Mekân modelini yaşadığımız dünyadan (ev, mescid, çarşı, şehir, deve, at, otobüs, uçak, işyeri, sokak vb.) alacağı gibi tamamen muhayyel de olabilir."[136] *"Mitlerde mekân kavramı ikiye ayrılır. Bunlardan birincisi: 'Kutsal' olanla ilişkili ve bu nedenle 'kutsal' kabul edilen mekânlardır. Mitlerdeki kutsal mekân başlangıçta yaratılışla ilgili olduğu için çevresine de bu yönde bir anlam kazandırma işlevüne sahiptir."*[137] Temîmü'd-Dârî hikâyesinde kutsal mekân anlayışı öncelikle insanoğlunun yaşadığı âlem/dünya ve içerisindeki kutsal mekânlar; bir de cinler âlemi ve içerisindeki kutsal mekânlar olmak üzere ikiye ayrılır. Bu mekânların dışında geniş mekân ya da dış mekân adı verilen, olayların gerçekleştiği şehirler, dağlar, denizler, ormanlar yer almaktadır. Dar mekân/iç mekân[138] olarak ise Temîm'in evü, mescidin içi, Temîm'in karşılaştığı sarayların içi, cennet behçesi gibi mekânlardır.

Temîmü'd-Dârî hikâyesi de bir kutsal mekânda başlar ve yine aynı kutsal mekânda sona erer. Bu mekân Hz. Peygamber'in mescidi olarak bilinen Mescid-i Nebevî'dir. Temîm'in eşi Temîm'in kaybolup uzun yıllar gelmeyince durumunu anlatmak için Halife Ömer'in yanına gider. Hz. Ömer'in bulunduğu şehir Medine'dir, mekân ise Mescid-i Nebevî'dir. Burada mekân, sadece ibadet edilen yer olarak işlev görmez, devletin yönetildiği yer ya da bir olayın hükme bağlandığı mahkeme olarak da işlev görmektedir.

Bir ḥikāyetden bize virdi ḫaber

Muṣṭafānıñ mescidi içinde ʿÖmer

Çağırır kim müsteʿān itdüm Ḥaḳḳā
Ey ḫalīfe-i zemīn u ẕü'l-beḳā

[136] Ali İhsan Kolcu, **Öykü Sanatı**, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara 2005, s.23.
[137] Artun, age., s. 363.
[138] Bk. Nurullah Çetin, **Roman Çüzümleme Yöntemi**, Öncü Kitap, Ankara 2005, s.134.

Meger ʿÖmer anıñ ünin işitdi
Virdi destūr aña içerü girdi

Girdi ʿavrat yire urdı yüzüni
ʿÖmere arż eyledi kendüzüni (İÜ: 2a/20-27)

Temîm'in cinler tarafından kaçırılması ile birlikte somut mekândan soyut mekâna yani bizim gözle göremediğimiz bir mekâna geçiş yaşanır. Bu mekânlar ve bağlamları şu şekilde sıralanabilir.

4.8.1. Zâr/Aze Adası

Hikâyede Temîm'i kaçıran cin onu Zâr adı verilen bir adaya götürür. Bu ada beş kat yerin altında ve içerisi kâfir cinlerle doludur. Hikâyede Zâr adası ile ilgili herhangi bir tasvire yer verilmemiştir. Temîm bu cezîrede üç yıl kalır ve çok sıkıntılar yaşar.

Tā beşinci yire degin yitürür
Bir muʿẓẓam cezîreye getürür

Ẕār idi ol cezīreniñ adı
Vir ṣalāvat kim bilinesün dadı

Ol cezīrenüñ içi cinler ṭolu
Biri bilmez nicedür İslām yolı

İçlerinde yoḳ Tañrı bilür kişi
Ne ulu ne kici ne erkek ve ne dişi

Cümle şeyṭāna tābiʿ dür ey dede
Kimisi puta ṭapar kimi oda (B: 11a-b)

T nüshasında bu adanın ismi Aze olarak geçmektedir.

Tā beşinci yire degin yitürür
Bir muʿaẓẓam cezīreye getürür

Aze idi ol cezīre'niñ adı
Vir ṣalāvat kim biline söz dādı

Ol cezīre cinnīler ile ṭolu
Biri bilmez ḳaçdır İslāmıñ yolu (T: 10a)

4.8.2. Dâris/Dâre Dağı

İÜ nüshasında Dâre dağı olarak geçmektedir[139]. Temîm, cinler âleminde bir keşiş ile karşılaşır. Keşiş Temîm'i denizin öbür yakasına götürmeleri için gemicilere teslim eder ve gemi batar. Temîm bir tahta parçasına yapışarak Dâris dağına ulaşır. Bu dağı Hz. Peygamber miraca çıkarken görmüş ve sahabelere haber vermiştir. Bu dağın bir ucu yedi kat yerin altına ulaşmaktadır. Oraya varan gemi suya gark olmakta ve kurtulan kimse olmamaktadır.

Öñüme baḳdım görürem ey ḫoca
Bir muʿaẓẓam ṭaġdurur yavlaḳ yüce

Dāris imiş ol ṭaġın adı daḫı
Görmemişiem ancılayın ṭaġ daḫı

Çıḳıcaḳ miʿrāca peygamber anı
Görmüş ol bize ḫaber virdi anı

Andan işitdüm bu ṭaġıñ ḥālini

[139] İÜ: 19a.

İtdiler taṣdiḳ cümle resûl ḳavlini

Yedi ḳat yer altına degin ucı
Ẓulmete degin erişmiş bir ucı

Anda varan gemi ġarḳ olur imiş
Ṣanma varan diri ḳurtulur imiş (B: 26b)

4.8.3. Cezîre/Ada

Her tarafı su ile kaplı olan kara parçasıdır. Hikâyede Temîm'in sık sık uğradığı mekânlardan birisidir. Bu adaların birkaçı dışında diğer adaların isimleri verilmemekte sadece "cezîre"olarak ifade edilmektedir. Hikâyelerde *"kapalı mekânlar daha çok ruh çözümlemelerine zemin hazırlarken, açık mekânlar daha ziyade aksiyonu gerektiren yerler olarak öne çıkarlar."*[140] Hikâyede Zâr adı verilen adada kâfir cinler yaşarken "Cezîre" olarak anılan yerde ise Müslüman cinler yaşamaktadır ve bu cinlere "Benî Amû" kavmi denilmektedir.

Cinnīler var bir cezīrede yara
Benī ʿAmū ḳavmi dirler anlara

Beni ʿAmū ibn-i ʿAbbasdur didi
Ol cezīredeki melikin adı

Yılda bir kez gelür ilimüzi
Urur ḳırar ḳomaz birimüzi (T: 11b)

Hikâyede bir cezîreden daha bahsedilmektedir. Hz. Süleyman'ın yüzüğünü almak isteyen cin çok hoş suretli bir genç olarak Temîm'in karşısına çıkar ve onunla dost olduktan sonra yere yatıp debelenir ve kuş olup Temîm'i yanına alarak bir adaya giderler.

Bir cezīreye beni çün yetürür

[140] Kolcu, age., s. 24.

Aşaġa ḳor kendü daḫı oturur

Sevünürem çünki yerü görürem
Muṣṭafāya çoḳ ṣalavāt virürem (İÜ: 14b/494-495)

Temîm, hikâyede bu adayı tasvir eder: Yeşil bir yolda yürür, her taraf çayır ve çimendir; ortalıkta daha önce hiç görülmemiş canavralar otlamaktadır.

Endişeye ġarḳ oluben yürürem
Bir çemene irdi yolum görürem

Ḫoş çayır çemen anda görklü yirler
Göñlüm anda bir dem eglenmek diler

Arḳun arḳun anda girdim yürüdüm
Bir canavar anda otlar görüdüm

Görmemiş ol şekilde canavar
Ne ḫod kimse gördü ne miṣli var (İÜ: 16a)

4.8.4. Irak

Klasik eserlerde mekân ve eşya, genellikle insanın yaşadığı ortamı belirleyen bir çevre niteliği taşır. Hikâyede Irak, sadece isim olarak geçmekte, dekoratif, iç ya da dış mekân olarak anılmamaktadır. Hızır, Temîm'i evüne ulaştırması için bir buluta teslim edecektir. Sırayla üç bulut gelir. Bunlardan birisi de Irak'a gideceğini, Allâh tarafından yağmur yağdırıp seller akıtarak türlü nimetlerin yetişmesine vesile olmak için görevlendirildiğini söyler.

Yigit eydür ol kerem issī Ġanī
Ḳanḳı iḳlīme viripdir seni

Bulut eydür kim beni arż-ı ʿIraḳ

Viripdir yaġmur yaġa siller aḳa

Yeryüzinde dürlü niʿmetler bite
Ki müʾminler ḳavi olar ṭāʿata

Aña daḫı yigit eydür ki yüri
Ol gidicek bir bulut geldi geri (S: 133b-134a)

4.8.5. Kaf Mülkü

Klâsik metinlerimizde *"Kaf Dağı" olarak geçmektedir. "Efsaneye göre Ye'cüc, Me'cüc, Anka, cinler, şeytanlar bu dağın arkasındadır. Masallarda çok anılır. Ejderha, melekler tarafından bu dağların arkasına atılırmış… İsrâiliyattan olmak üzere bu dağın ucu, dünyanın altında bulunan kayaya değermiş ki zelzelelerin kaynağı burasıymış. Tasavvufta Kaf Dağı mürşid-i kâmilin vücududur."*[141] Temîm'in karşılaşmış olduğu Dâris adı verilen dağın özellikleri kaynaklarda verilen bilgilerle benzerlik erzetmektedir.

Yukarıda da zikredildiği gibi, Temîm, cinler âleminde bir keşiş ile karşılaşır. Keşiş Temîm'i denizin öbür yakasına götürmeleri için gemicilere teslim eder ve gemi batar. Temîm bir tahta parçasına yapışarak Dâris dağına ulaşır. Bu dağı Hz. Peygamber miraca çıkarken görmüş ve sahabelere haber vermiştir. Bu dağın bir ucu yedi kat yerin altına ulaşmaktadır. Oraya varan gemi suya gark olmakta ve kurtulan kimse olmamaktadır.

Öñüme baḳdım görürem ey ḫoca
Bir muʿaẓẓam ṭaġdurur yavlaḳ yüce

Dāris imiş ol ṭaġın adı daḫı
Görmemişim ancılayın ṭaġ daḫı

Çıḳıcaḳ miʿrāca peygamber anı

[141] Pala, age., s.248.

Görmüş ol bize ḫaber virdi anı

Andan işitdüm bu ṭaġıñ ḥālini
İtdiler taṣdiḳ cümle resūl ḳavlini

Yedi ḳat yer altına degin ucı
Ẓulmete degin erişmiş bir ucı

Anda varan gemi ġarḳ olur imiş
Ṣanma varan diri ḳurtulur imiş (B: 26b)

Hikâyede Temîm Deccâl ile karşılaşır ve Deccâl, Temîm'e kim olduğunu sorunca Temîm, Medine şehrinden geldiğini, Hz. Peygamberin arkadaşı olduğunu ve Kaf mülkünü baştan sona dolaştığını ifade eder.

Ben direm kim Medine şehrümdürür
Ol Muḥammed Muṣṭafā yārimdürür

Ben onun aṣḥābıyam yol ezmışem
Ser-te-ser ḳaf mülkin ben gezmişem (İÜ: 26b)

4.8.6. Kasır

Köşk anlamına gelen kasır, hikâyede cennet olarak tasvir edilmektedir. Açık mekân olarak anlatılan köşk, Kur'ân-ı Kerîm'deki cennet tasvirleri ile benzerlik göstermektedir. Hikâyede cennet köşkü şu şekilde tasvir edilmiştir. Duvarları altın ve gümüş, kapısı altın kilitle kilitlenmiş ve üzerinde zümrüt ile yazılı bir dua yer almaktadır. İçeride altın ve gümüşten yapılmış köşkler, kapılarında sündüs ve istebraktan yapılmış perdeler yer almaktadır. İçeride ayrıca başsız gövdeler ve gövdesiz başlar görür. Köşklerde elbiseleri sündüsten yapılmış genç kızlar ve erkekler karşılıklı oturmuş sohbet etmektedirler. İçeride ayrıca çeşit çeşit ırmaklar ve çeşit çeşit yiyecekler bulunmaktadır.

“*ḳaçdım bir gün ve bir gice gitdim bir ulu ḳaṣra irişdim bir kirici altun ve bir kireci gümüş küngüreleri cevāhirden iki ḳanad üzere bir ḳapusı var altun kilidi urulmuş ve ḳapu üstünde zümrüd ile yazılmış “Lā ilāhe illallāh Muḥammed Resūlullāh Lā ilāhe illallāh Ādem ṣafīyyallāh Lā ilāhe illallāh İdrīs refīʿullāh Lā ilāhe illallāh Nuḥ neciyyullāh Lā ilāhe illallāh İbrāhim ḫalīlullāh Lā ilāhe illallāh İsmāʿīl ẕebīḥullāh Lā ilāhe illallāh Yaʿḳūb isrāīlullāh Lā ilāhe illallāh Yūsuf ṣıddīḳullāh Lā ilāhe illallāh Mūsa Kelīmullāh Lā ilāhe illallāh ʿÎsa rūḥulāh Lā ilāhe illallāh Muḥammed Resūlullāh ve ḥabībullāh* altı yanında *yazılmış ki her kim ḳuflı açmaḳ dilerse bu tehlilleri oḳusun ḳufl açılur ben daḫi bu tehlilleri oḳudum ḳapu açıldı içerü girdüm vaṣfa gelmez nesneler gördüm altundan ve gümüşden yapılmış ḳaṣırlar ḳapularında sündüs ve istebraḳdan perdeler aṣılmış bir perde gördüm içerü girdüm bir büyük ögürdüm içinde başsuz gövdeler ve gövdesiz başlar ḳana bulaşup yaturlar kimi ḳoca ve kimi yigitler ileri yüridüm täze ḳızlar ve oġlanlar ḳarşu ḳarşu taḫtlar üzerinde oturup söyleşirler libasları sündüsden ve ırmaḳlar gördüm aḳar kenarında mäideler dürlü dürlü niʿmetler ve çoḳ vaḳt idi ṭaʿam yememişdim oturdum yedim”* (AK: 7b-8a)

B nüshasında ise kasır şu şekilde anlatılmaktadır:

Girdim ol ḳaṣrıñ içinde yürürem
Nūra batmış maḳṣūdlar görürem

Oturduġı döşek sündüs istibraḳ idi
Yerleri hem nūra müsteġraḳ idi

Her biri ḳılıç ḥamāil çün ṭaḳar
Yārelerinden henüz ḳanı aḳar

Seyr iderler ḳaṣr içinde şādumān
Yoldaş olmuş bunlar ile imān

Yine bir maḳṣūreye vardum daḫı

El urup perdesini açdum daḫı

Gördüm anda bir ʿaẓim ırmaḳ durur
Ṭatlu baldan levni ṣüdden aḳdurur

Gördüm kenarında dürlü māide
Vardım anda nefsime virdüm ġıda

Ṭaʿāmın yirem ṣuyundan içerem
Kör olur nefsim andan giderem

Çıḳmaġa ḳapu ḳatuna gelürem
Bir ulu muʿaẓẓam arslan görürem

Geldi arslan baña ḥamle ider
Ḳorḳduġumdan beñzimüñ ḳanı gider

İki yanında anıñ iki saṭır
Biri Muḥammed adı biri Ḳadīr

Oḳudum anı ṣalavāt virürem
Ġaʾib oldı gitdi arslan görürem

Geçdüm andan daḫı ṭaşra çıḳaram
Ḥayrān olup dört yanıma bakaram (B: 39a-b)

4.8.7. Temîm'in Evi

Temîdârî hikâyesinde Temîm'in evü hikâyenin olay örgüsünün başladığı mekândır. Nitekim Temîm, cinler tarafından bu evden alınır ve cinler âlemine yolculuğu buradan başlamaktadır. Temîm'in evü ile ilgili hikâyede ayrıntılı bir tasvir olmamakla birlikte hayadı olan bir evdir. Hayad genellikle köy ve kasaba evlerinde, üstü kapalı, bir veya birkaç yanı açık sofa ya da avluya verilen addır. Temîm, avluya

gusül abdesti almak için çıkar, gece göz gözü görmeyecek kadar karanlık, yağmur yağmakta, yıldırımlar çakmakta, gökgürültüleri gelmekte ve bu gürültüden yer titremektedir.

Temīm eydür işit imdi bu sözi
Ḥelālümdür bu benümʿammim ḳızı

Bunuñ ile yaḳın oldum bir gice
Gör ki netdi benim ile ol ḫoca

İbriḳ aldım elüme ṭurdum uri
Ḥayada çıḳdım ki ġusl idem arı

Ḳarañuluḳ idi ol dem gökyüzi
Duman idi görmez idi göz gözi

Hem yaġardı yaġmur aḳardı sel
Yıldurum şaḳırdı hem eserdi yel

Gürler idi gök hem ditredi yir
İşidüñ şimdi benüm ḥālümi dir

Tañrınıñ heybetinden ḳorḳdı canum
Ditremeg dutdı cümle endāmum

Sen bülürisin kim ey Tañrının arṣlanı
Bahādırlıġla ögerler seni

Ḳatı ḳorḳdum yā imām ḳıldum ṣaḳar
Döndüm evümden yaña ḳıldum naẓar

Ol giceniñ heybetinden ṭaġlanur
Cigerim aġzum dilüm baġlanur (İÜ: 7b)

Bu korku ile avlunun ortasında iken duvardan yılan suretinde bir cinin çıktığını görür, yüzü simsiyah ve dişleri sarıdır.

Ḳorḳı ile dört yaña gözüm baḳar
Bir duvardan görürüm yalın çıkar

Ḳamaşır gözlerüm göricek anı
Daḫı beter ditremek dutdı beni

Çıḳar ol yalıñ içinden bir kişi
Ḳapḳara yüzi hem ṣaru dişi (İÜ: 7b)

4.8.8. Medine

Hikâyenin mekânsal kurgusunun dünya ve cinler âleminde geçtiği ifade edilmişti. Dünya içerisinde ise genel olarak Medine şehri hikâyenin başladığı ve bittiği mekândır. Medine şehri hikâyede herhangi bir nedenden dolayı tasvir edilmez fakat şehir kahramanın algısında yüce bir konumdadır. Nitekim peygamberin (sav) bulunduğu şehirdir ve eşinin, çocuklarının yaşadığı şehirdir ki bundan dolayı Temîm, kendisini tanıtırken sık sık Medineli olduğunu vurgular.

Ṣoñra didüm Medīne şehrümdurur
Ol Muḥammed Muṣṭafā yārimdürür (S: 70b)

AK nüshasında da Medineli olduğunu ifade eder. *"neredensin ve kimiñ ümmetisin eyitdim adım Temīmdür şehrim Medinedür" (*AK: 6b).

Hikâyede Medine kutsal mekân olarak da anılmaktadır. Çünki Hz. Peygamberin kabri oradadır. Bu sebeple "Medine-i mükerreme" olarak anılır. "*buluṭ beni getürdi Medine-i Mükerreme yetürdi evüm üzerine ḳodı aşaġı indüm bu mācerāya uġradum*" (AK: 9b) Hikâyenin sonunda Temîm'i Hızır bir buluta emanet ederken onun hangi şehre gittiğini sorar. Bulut Medine'ye ve Hz. Rasûle, diyerek cevap verir. Medine genellikle Hz. Peygamber ile birlikte anılır. *"Ḫıżır eyitdi ḳanḳı ṭarafa gidersin*

*eyitdi Medine'ye Resūle Ḫıżır eyitdi Raḥmete mi ʿaẕaba mı eyitdi raḥmete Ḫıżır eyitdi bu kişiyi Medineye ilet ṣabaḥ namazın Ḥażret-i ʿÖmer radiyallāhu ʿanha ile ḳıla bulut teḳabbul etdi" (*AK: 9b)

4.9. Hikâyede Zaman

Hikâyelerde gerçek zaman ile kurmaca zaman birbirinden farklıdır. Dolayısıyla Temîmü'd-Dârî hikâyesinde de bir vak'a zamanı bir de hikâyenin anlatıldığı öykü/hikâye zamanı bulunmaktadır. Vak'a zamanı olayların geçtiği zamanı ifade eder ki bu fiktif/kurmaca bir zamandır; öykü/hikâye zamanı ise olayların hikâye edildiği zamanı karşılar. Klâsik anlatılarımızda zaman kavramı ilk zamanlara göre sonraki yıllarda işlevselliğini artırmıştır. *"Klâsik anlatıda gerçeklik boyutu ihmal edilen zaman kavramı, sonraki dönemlerde işlevsel bir konuma yükselmiştir. Geleneksel anlatıda, kurgusal zamanla dış dünyadaki zaman kavramı arasındaki bağ çok kuvvetli değildir; zaman, mekanik ve soyut bir biçimde eserlere yansır."*[142] Müellifler, Temîmü'd-Dârî hikîyelerinde her iki zamanı da kullanır ancak hâkim olan zaman kurmaca bir zamandır. Müellif, kahraman anlatıcı olan Temîm'in dilinden cinler âleminde yaşadıklarını nesnel zamanda sonradan aktarma yöntemiyle yeniden hikâye etmektedir.

Temîmü'd-Dârî hikâyesinde gerçekleşen olayların vak'a zamanı da hikâye zamanı da Hz. Ömer'in halife olduğu dönemlere rastlamaktadır ve zaman kronolojiktir. Hz. Ömer'in halifeliği (M.634-644) yılları arasında olduğundan hikâyenin vak'a ve öyküleme zamanı da bu tarihlere denk gelmektedir. Çünkü Temîm bu dönemlerde cinler tarafından kaçırılmakta ve yedi yıl sonra tekrar evüne dönmektedir.

Halife Hz. Ömer bir gün mescidde oturmakta ve bir kadın onun yanına gelip eşinin kaybolduğunu ve kendisini evlendirmesini talep etmektedir. Hz. Ömer ise kadına yedi yıl daha beklemesini söyler. Hikâyenin vak'a ve hikâye etme zamanı bu yedi yıllık süre içerisinde geçmektedir. *"Rivāyet olunur ki bir gün emīrü'l-mü'mīnīn*

[142] Nazmi Özerol, "Nergisî'nin Meşşâku'l- Uşşâk'ındaki Bir Hikâyeyi Tahlil Denemesi" **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,** s. 1768- 1779.

Ḥaẕret-i ʿÖmer raḍīyallāhu anh ṣabāḥ namāzın ḳılup mescidde otururdı nāgāh bir ḫātūn mescide girdi eyitdi yā emīre'l-müʾmīnīn bir erim var idi ġā'īb oldı nişānı bulunmadı nafaḳadanʿācizim ne buyurursun Ḥażret-i ʿÖmer raḍīyallāhu anh beytü'l-māldan bir ḳaç aḳça taʿyīn etdi erüñ gelinceye dek nafaḳa eyle didi ol ḫātun razı olup yedi yıl beytü'l-maldan nafaḳa yedi" (AK: 1b)

Yedi yıl sonra kadın tekrar Hz. Ömer'e gelerek eşinden bir haber alamadığını ve kendisine sahip çıkacak bir eşe ihtiyacının olduğunu dile getirir.

"bir gün yine Ḥaẕret-i ʿÖmer raḍīyallāhu anh ḳatına geldi ve aġladı eyitdi yā emīre'l-müʾmīnīn ṣabrım ḳalmadı henüz gencim bir kimse gerekdür kim baña ṣāḥiplik ide başımı örte Ḥażret-i ʿÖmer eyitdi çünki yedi yıl mürūr etdi erinden bir eṯer ẓuhūr etmedi Seni bir ere virelim yüzin cemā'ate dutup hiç kimse var mıdır ki bu ḫātūnı ḳabūl ede" (AK: 1b)

İÜ nüshasında kadının eşini beklediği tarih biraz daha belirgin bir tarihtir. Kadın, yedi yıl, dört ay, on gün, Temîm'i beklemektedir.

ʿAmmim oġlu sefere gitmişdurur
Yedi yıldır bizi terk itmişdurur

Yedi yıl dört ay on gündür tamām
Muntaẓıram ḫaberi gelmez bana (İÜ: 6a)

Kadın Hz. Ömer tarafından ensardan bir kişi ile evlendirilir. Kadının evlendiği gece Temîm cinler âleminden düyaya kendi evüne geri döner. Temîm, eşi ve Ensârî beraber Hz. Ömer'in yanına giderler ve Temîm başından geçenleri anlatmaya başlar. Vak'a Temîm'in kaybolduğu yıllarda geçen hadiseler, hikâye etme ise cinler âleminden döndükten sonraki vakittir.

Temîm'in başından geçenleri anlatmaya başlaması ile birlikte hikâyede, kozmik zaman ya da nesnel zaman adı verilen zamandan çıkılarak fiktif/kurmaca bir zamana geçiş sağlanır. Hikâyede ayrıca vak'a zamanı içerisinde değerlendirilebilecek "yıl, ay, saat, gün, sabah, akşam, gece"gibi çeşitli zaman birimleri vardır. Temîm,

kaçırıldıktan sonra cinler âleminde seyahati başlar ve O, kâfir cinlerin yaşadığı bir adaya götürülür. Burada üç yıl kalır.

Bir zamān bunlarıñla durmışam
Uluya kiçiye ḫiẕmet ḳılmışam

Ṭaḳatım ṭaḳ oldı yavlaḳ yā imām
Ḳulluḳ etdüm bunlara üç yıl tamām

Bir sāʿat üç yılda rāḥat olmadum
Bu benüm göñlüme dilegüm bulmadum (İÜ: 9b)

Hikâyede ayrıca "bir gün bir gece, üç gün üç gece, dört gün dört gece ve yedi gün yedi gece" gibi kalıplaşmış zaman dilimleri de sık sık tekrarlanmaktadır.

Yedi gün yedi gice ben inerem
Gāh başım gāh ayaġımla dönerem (İÜ: 15a)

Orta yerden ḳalanını götürür
Üç gice üç gün ḳatımda oturur (B: 30a)

Dört gice dört gün yürürem yā imām
Ġuṣṣa ile dilemez göñlüm ṭaʿām (T: 19b)

Hikâyede "zaman zaman, bir zaman, gece gündüz, bir gün, âhir vakt, göz açıp kapayıncaya dek" gibi kesin olmayan belirsiz zaman ve sıfatları ile de karşılaşmak mümkündür.

İllā ḫōş ṭut göñliñi seni alam
Göz açup yumunca ilüñe ṣalam (S: 132a)

Cinnī eydür iḥsānıñı bilürem
Gice gündüz saña duʿā ḳıluram (B: 18a)

Bir zamān bunlarıla olmuşam
Uluya kiçiye ḫiẕmet ḳılmışam (S: 37b)

Ayrıca hikâyede zaman kavramı “vakt, rûzigâr, dem” gibi kelimelerle de ifade edilmektedir.

Hem benüm ʿammim ḳızıdır bu nigār
Ayru ṣaldı beni bundan rūzigār (İÜ: 6a)

Ḳudreti Ḳādirin ben taʿẓīm iderem
Geçdüm andan daḫı bir dem giderem (S: 120b)

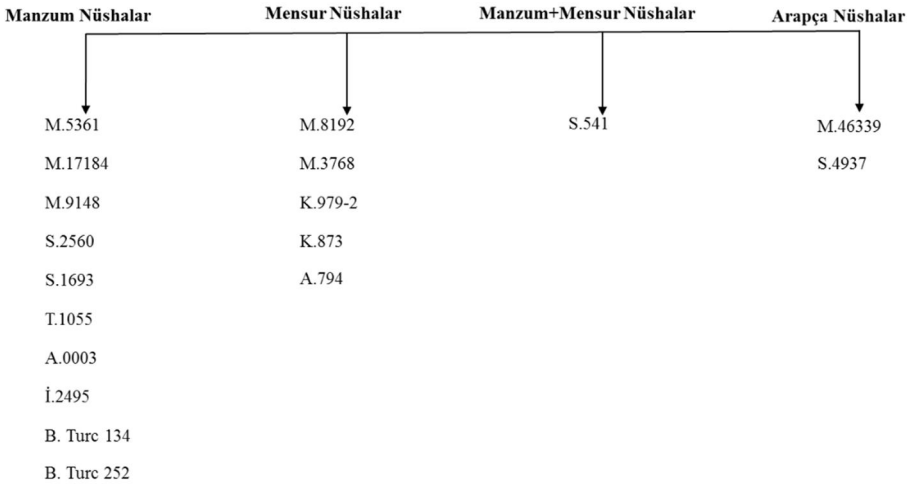
Vaḳt irişdi yine gelür bize
Bizi ḳırarlar ḳılurlar ceza (B: 13a)

III. BÖLÜM

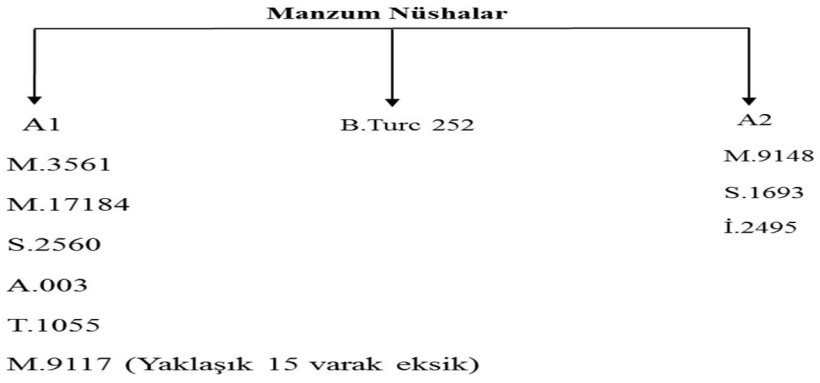
HİKÂYE NÜSHALARI

1. NÜSHALARIN TASNÎF VE DEĞERLENDİRİLMESİ

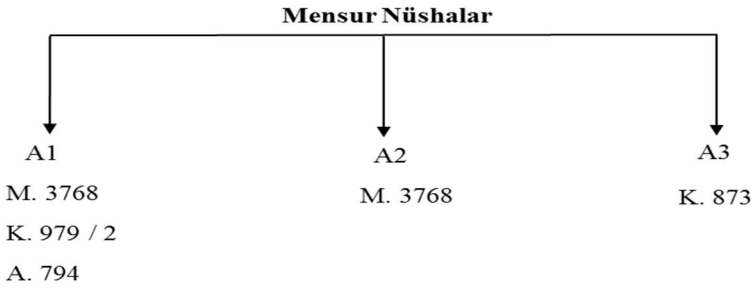
Klasik edebiyatımızda yazma eserlerin neşrinde nüshaların tasnîfi; müellif hattı ya da müelif hattına en yakın nüshayı tespit açısından büyük önem arz etmektedir. Yazma eser kütüphanelerinin katalogları tarandıktan sonra elde edilen nüshaların varsa istinsah yeri ve zamanı, yazma eserin ketebe, ferâğ, temellük, vakfiye, mütâlaa gibi kayıtları dikkatle incelenmiştir. Bu hikâyelerin bir müellif hattı ve diğer nüshaların bu müellif hattının farklı nüshaları mı yoksa her bir nüshanın müstakil hikâye nüshaları yani farklı varyantlardan oluşmuş eş metinler mi olduğu hususunda doğru bir değerlendirme yapmaya çalışılmıştır. Bunun için tüm nüshalar öncelikle "manzum nüshalar, mensur nüshalar, manzum-mensur nüshalar ve Arapça nüshalar olmak üzere aşağıdaki gibi tasnîf edilmiştir. Çalışmanın tamamında ilgili metinlerin bulunduğu kütüphane isimleri ve sayfaları, aşağıdaki gibi belirtilmiştir. M: Milli kütüphane, S: Süleymaniye Kütüphanesi, K: Konya Yazma Eser Kütüphanesi, İÜ: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve B: Bibliotheque, T: Topkapı Hazine Yazma Eser Kütüphanesi, AK: İstanbul Büüyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı gibi.

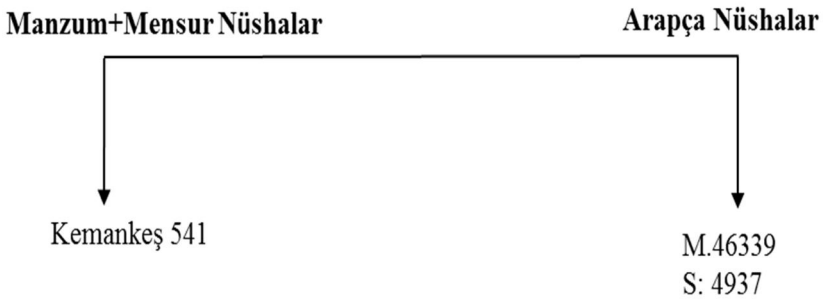
Tüm nüshalar yukarıdaki gibi genel bir tasnife tabi tutulmuştur. Daha sonra manzum nüshaları sınıflandırırken öncelikle aynı beyit ile başlayan nüshalar ayrı ayrı gruplar halinde değerlendirilmiştir. Manzum nüshalara bakıldığında; M.3561, M.17184, S.2560, A.003, T.1055, M.9117 nüshaların aynı ifadelerle başladığı, M.9148, S.1693, İÜ.2495 nüshaların benzer ifadelerle, B. nüshasının ise farklı bir ifadeyle başladığı görülmüştür. Bu sebeple öncelikle nüshalar eserlerin baş ve sonlarına bakılarak gruplara ayrılmaya çalışılmıştır.

Mensur nüshalarda ise M. 3768, K.979/2, A. 794 nüshalar benzer ifadelerle başladığından bir gurup, M. 3768 bir grup ve Konya 873 ayrı bir grup olarak tasnîf edilmiştir.

Nüshalar arasında manzum-mensur karışık olanlar bir grup ve Arapça nüshalar ise ayrı bir grup olarak tasnîf edilmiştir.

Matbu nüshalar

Temîdârî Hikâyelerinin yazma nüshalarının yanı sıra, matbu nüshalarına da rastlanılmıştır. Bu nüshaların büyük bir kısmı aynı nüshalardır. Bu matbu nüshalar mensur yazma nüshalara oldukça yakındır. Özellikle K: 873 nüshası matbu nüshalarla birebir yakınlık göstermektedir.

1. Hikâye-i Temîmdâr, 15sayfa (İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, K.7301)
2. Sahabe-i Kiramdan Yer Altında Gezen Temîmdârî Radıyallâhu Anh'ın Hikâye-i Garîbesi, 16 sayfa (İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, K.5698)
3. Hikâye-i Temîmdâr Rahmetu'llahi Aleyh. 15 Sayfa. Hulûsi Efendi Matbaası, 1323
4. Hikāye-i Temîmdâr, Alī Galib Bey matbaası, 12 sayfa, 1314, (Süleymaniye Kütüphanesi Özel Bağışlar 00237

5. Hikāye-i Temîmdâr, 16 sayfa (Süleymaniye Kütüphanesi Özel Bağışlar 00591)

Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin nüshaları ile ilgili genel ve özel tasnîfler yapıldıktan sonra nüshaların tamamı okunmuştur. Okunan bu nüshalar karşılaştırldığında, nüshalar arasında olay örgüsünün benzerlik arzettiğini ancak olay anlatılırken "kullanılan kelimeler, şahıs isimleri, yer isimleri, yer yer olay örgüsü, eksik ve fazla beyitler, nüshaların bazı bölümlerinin farklılık arzetmesi, nüshaların sonunda yer alan müellif isimlerinde farklılıkların olması, nüshalar arasında ciddi farklılıkların olduğunu göstermektedir. Bazı nüshalarda müelliflerin vezin ve kafiye hassasiyeti gözetmeden yazmış olması, Eflâh ismini Felâh, Câbir ismini Habîr şeklinde yazması ve bu durumun nüshaların büyük bir kısmında farklılık arz etmesi, bu hikâyelerin bir nüshadan müstensihler yoluyla çoğaltılmak yerine bir gelenek olduğu ve kâri'in dilinden dinleyen kimselerin işittikleri gibi yazdıkları ve elden ele ve dilden dile bir gelenek halinde yayıldığı kanaatimizi güçlendirmektedir.

2.NÜSHALARIN TAVSÎFİ

2.1. Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi 03 Gedik 17184/2[143]

Varak Sayısı: 26

Satır Sayısı: 23

Yazı Türü: Rika

Dili: Türkçe

Müstensih: Mustafa b. Mahmud

İstinsah Tarihi: H.1054 (1643)

[143] Bu nüshanın mikrofilmi Süleymaniye Kütüphanesi Özel Bağışlar 00028-002'de yer almaktadır.

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Aharlı sarımtırak kâğıttır. Kahverengi kalın mukavva kapak, kenarlar cetvellidir. Yer yer yıpranmalar oluşmuştur. Başlıkların bir kısmı ve bazı ifadeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Başı: Evvel anı idelüm kim ol bize

Rızḳı maḳsūm eyledi cümlemize

Sonu: Tañrı raḥmet eyleye aña

Bir duʿā ḳıla bunı yazana

2.2. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi 07 HK 3768

Varak Sayısı: 10

Satır Sayısı: 21

Yazı Türü: Nesih (mensur)

Dili: Türkçe

Müstensih: Herhangi bir müstensih kaydına rastlanmamıştır.

İstinsah Tarihi: H. 1191 (M.1776)

Dili: Türkçe

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Suyolu Filigranlı kâğıt kullanılmıştır. Boyut (Dış-İç) 170x130-120x85 mm'dir. Eser, ciltsiz ve şirâzesizdir. Yer yer başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nemlenmeden kaynaklanan yıpranmalar görülmektedir. Temîmü'd-Dârî kıssası bu eserin 29a ve 39b varakları arasında yer almaktadır.

Başı: Rivāyet olunur ki emīrü'l-müʾmīnīn ʿÖmer Raḍiyallāh ṣabāḥ namāzın ḳılup mescide oturmuşdu.

Sonu: Rıḍvānullāhi teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn ruḥlarına ḫayr duʿā ile ẕikr etmeden ḥāli olmayasız. Ve'sselāmu ʿadedi'l-ḥurūf biʿāvnillāhi'l-meliki'r-raūf.

2.3. Burdur İl Halk Kütüphanesi 15 Hk 979/2

Varak Sayısı: 28 varak

Satır Sayısı: muhtelif

Yazı Türü: Talik

Dili: Türkçe

Müstensih: Müstensih kaydına rastlanmamıştır.

İstinsah Tarihi: İstinsah kaydı bulunmamaktadır.

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: İsimli filigranlı kâğıt kullanılmıştır. Boyut (Dış-İç) 195x135-155x95 mm'dir. Eserin sırtı ve sertabı meşin, kapakları renkli kâğıt kaplı, mukavva bir cilt içerisindedir. Başlık ve eser içersindeki bazı bölümler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 2a sayfasında yazıları silinmiş eski bir mühür yer almaktadır.

Başı: Rivāyet olunur ki emīrü'l-müʾmīnīn ʿÖmer Raḍiyallāh ṣabaḥ namazında fāriġ olup mescidde oturdu.

Sonu: ʿamel-i sāliḥlerden eyleyüp rūz-ı cezāda Resūl-i ekrem şefāʿatına maẓhār eyleye āmīn yā Rabbe'l-ʿālemīn Temmetü'l-evrāk, biḳudreti'l-Ḫallāḳ

2.4. İstanbul Büyükşehir Belediye Yazmaları Atatürk Kitaplığı Bel-Yaz-K0794

Varak Sayısı: 10

Satır Sayısı: 19

Yazı Türü: Rika

Dili: Türkçe

Müstensih: Mehmed Emin Bin Mustafa el-Âmidî

İstinsah Tarihi: H.1160 (M.1747)

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Eserin sırtı yer yer yıpranmış kahverengi meşin, kapaklar ise renkli kâğıtla kaplanmış mukavvadır. Eserin başlığı ve içerisindeki bazı kelime ve kavramlar, özellikle de hikâye kahramanının ismi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin 1b ve 10b varakları Temîmü'd-Dârî hikâyesidir. 11a ile 149a ise farklı bir eserdir.

Başı: Rivāyet olunur ki emīrü'l-müʾmīnīn ʿÖmer Raḍiyallāh ṣabāḥ namāzın ḳılup mescidde oturdu.

Sonu: Bu ḥikāyet yādigar ḳaldı raḥmet-i Ḥaḳ bu kitābıñ ṣāḥibine ve müellifine ve kātibine ve sāyiʿine olsun āmīn bi-ḥürmeti efḍali'l-maḫlūḳ temmet.

2.5. İstanbul Büyükşehir Belediye Yazmaları Atatürk Kitaplığı Bel-Yaz-K0003

Varak Sayısı: 10

Satır Sayısı: 12

Yazı Türü: Nesih

Dili: Türkçe

Müstensih: Müstensih kaydı bulunmamaktadır.

İstinsah Tarihi: İstinsah tarihi bulunmamaktadır.

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Eserin sonunda Arapça temellük kaydı bulunmaktadır. Eserin sırtı yıpranmış meşindir, kapaklar ise orta kısımlarında şemselerin bulunduğu mukavva kapaklardır. Eser çift sütundan oluşmuştur. Yazılar siyah mürekkeple yazılmış olmakla beraber sayfa numaraları kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Başı: Evvel anı idelüm ki ol bize

Rızḳı maḳsūm eyledi cümlemize

Sonu: Tamām oldı kitāb elḥamdulillāh

Tamām oldı kitāb elḥamdulillāh

2.6. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi EFKND 2495-225

Varak Sayısı: 34

Satır Sayısı: 19

Yazı Türü: Nesih

Dili: Türkçe

Müstensih: Müstensih kaydına rastlanmamıştır.

İstinsah Tarihi: İstinsah kaydına rastlanmamıştır.

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Kâğıt türü aharlı kâğıttır. Siyah ince deri kaplı mukavva kapaklara sahiptir. Eserin iç sayfalarının tamamı cetvelli ve çift sütunludur. Cetveller ve başlıklarda kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Temellük kaydının olduğu sayfada "Rabbi yessir ve-lā tuʿassir" duası ve Âmine ile Hüseyin isimleri yer almaktadır. Temmet bölümünde ise üzerinde TC yazan bir mühür yer almaktadır.

Başı: Evvel anı idelüm kim bize

Rızḳı maḳsūm eyledi ḳāmumıza

Sonu: Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilāt

Muṣṭafānıñ rūḥuna yüz bin ṣalavāt

2.7. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 42 Kon 873

Varak Sayısı: 17

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Dili: Türkçe

Müstensih: Müstensih kaydına rastlanmamıştır.

İstinsah Tarihi: İstinsah kaydı bulunmamaktadır.

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Boyut (Dış-İç) 196x134-159x130 mm'dir. Eserin sırt kısmı kahverengi meşin, ön ve arka kapaklar ise üzerine ebru yapıştırılmış mukavva kapaklardır. Eserin sonu eksiktir.

Başı: Bir gün Ḥażret-i ʿÖmer raḍiyallāhu anh, namāz ḳılup mescid-i şerīfde iken, nāgāh bir ḫātun içeriye girdi

Sonu: Baḳsalar berekātı gider bunlar benden size yādigār olsun andan Ḥażret-i ʿAlī dedi.

2.8. Milli Kütüphane 06 Mil. Yz A 5361

Varak Sayısı: 59

Satır Sayısı: 11 çift sütun

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Dili: Türkçe

Müstensih: Mehmed b. İbrahim.

İstinsah Tarihi: H. 1248 (M.1832)

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Kâğıt türü su yolu filigranlıdır. Yazma Eserin Sırtı bordo meşin, şemseli, köşebentli kapakları yeşil renk pandizot bez kaplı mukavva bir cilt içindedir. Yapraklar rutubet lekelidir. Metin siyah mürekkeple, başlıklar ise kırmızı mürekkeple kaleme alınmıştır. Kitabın tümü eski rakamla numaralandırılmıştır. Ayrıca varakların sırasını belirtmek üzere alt kısımda reddâdelere yer verilmiştir. Boyut (Dış-İç) 170x125-120x85 mm'dir.

Eserin numarasız olan baş kısmında (Ia) "bin iki yüz altmış bir senesi mah-ı muḥarremiñ ġurrāsında oġlum ʿAlī dünyāya ḳadem başdı. Allāh ḫayr eyleye amīn Sene: 1261"ibaresi yazılıdır.

1 b'de dört beyitlik bir manzume yer almaktadır. 1 a'da eserin içeriğine dair bilgiler yer almaktadır.

Başı: Şükr edelim ol Ḫudāya kim bize

Rızḳı maḳsūm eyledi cümlemize

Sonu: Her kim diler raḥmeti çoḳ ḳazana

Fātiḥa oḳuya bunı yazana

2.9. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 4633/9

Varak sayısı: 4 (163b-166b)

Satır Sayısı: 21

Yazı Türü: Talik

Dili: Arapça

Müstensih: Müstensihin kaydına rastlanmamıştır.

İstinsah Tarihi: İstinsah tarihine rastlanmamıştır.

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Kâğıt türü suyolu filigranlıdır. Boyut (Dış-İç) 200x140-140x70 mm. Eser, köşebentli, mıklebli, kurt yenikli kahverengi

meşin mukavva ciltlidir. Eserin sayfalarında yer yer kopukluklar ve rutubet lekeleri görülmektedir.

Başı: İshak nebiyyallâh ce'alnî Allâhu kâfî bi-hâzel mekânî…

Sonu: fe kablet men ente eyyühe't-tâhîrüllezi minallâhi ala… Fekâle inne tâhir.

2.10. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 8192

Varak Sayısı: 20

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Harekeli Nesih (mensur)

Dili: Türkçe

Müstensih: Herhangi bir isme rastlanılmamıştır.

İstinsah Tarihi: Herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Kâğıt türü ince yeni saman kâğıdıdır. Boyut (Dış-İç): 225x165-185x100 mm'dir.

Sırtı yeşil bez, kapakları nohudî kâğıt kaplı mukavva cilt. Yer yer rutubet lekeleri görülmektedir. Kenar cetvelleri ve noktalar kırımızıdır.

Başı: Rāviyān-ı aḫbār ve tāḳilān-ı esrār böyle rivāyet…

Sonu: Duʿā tesbīḥ olmaḳ bunca fāide ve ʿibrete müteʿallikdır vesselām temmet biʿavnillāhi teʿālā.

2.11. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9117

Varak Sayısı: 77

Satır Sayısı: 9

Yazı Türü: Harekeli nesih

Dili: Türkçe

Müstensih: Sālih Oğlu Mehmed

İstinsah Tarihi: H.858 (M.1454)

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Kâğıt türü âbâdî kâğıttır. Boyut (Dış-İç) 170x130-120x85 mm. Eserin başı ve sonu eksiktir. Koyu kahverengi bir kısmı meşin mukavva ciltlidir. Eser oldukça yıpranmış, kısmen dökülmüştür. Tüm sayfalarda cetveller kırmızı kalemle çizilmiştir. Ön ve arka kapağın iç kısımlarında mürekkebi kısmen silinmiş beyitler ve yazılar yer almaktadır. Eserin başında Milli Kütüphane damgası vardır.

Başı: Ol cānımdan yegrek cānlarımı

Baġrıma başup buları aġlaram

Sonu: Söyledi oldıysa ḥālī bicā

Bildiler kim Temīm Dārī imiş

2.12. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9148

Varak Sayısı: 45

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Dili: Türkçe

Kâğıt Türü: Suyolu filigranlı

Müstensih: Müstensih kaydına rastlanmamıştır.

İstinsah Tarihi: İstinsah kaydına rastlanmamıştır.

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Boyut (Dış-İç) 230x155-140x110 mm'dir. Sırtı vişne rengi meşin, üzeri yıpranmış ebru kâğıt kaplı mukavva cilttir. Tüm sayfalar cetvellidir ve bu cetveller kırmızı mürekkeple çizilmiştir. İki sütun halinde yazılmıştır. Başlık kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Başı: Evvel anı idelüm kim bize

Rızḳı maḳsūm eyledi ḳāmumıza

Sonu: Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilāt

Biñ günāhı ʿafv eder bir ṣalavāt

2.13. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 01693

Varak Sayısı: 145

Satır Sayısı: 8

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Dili: Türkçe

Müstensih: Davud Efendi

İstinsah Tarihi: İstinsah tarihi temmet sayfasında olmamakla birlikte, eserin sonunda eserden bağımsız Hilmî'ye ait bir manzume yer almaktadır. Bu manzumenin sonuna H.1155 tarihi yazılmıştır.

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Boyut (Dış-İç): 215x150, 150x90mm'dir. Eserin şirazesi dağılmıştır. Ön kapak yeşil kâğıtla kaplanmış mukavva, arka kapak ise ince bir bezle kaplanmış mukavva kapaktır. Eserin 1a yüzünde yazıları silinmiş eski bir mühür yer almaktadır. Eserin zahriye sayfası cetvelli ve altınla yaldızlanmışır. Zahriye sayfası zemin altınla yaldızlanmış üzerinde kırmızı ve mavi pençler ve tığlar bulunan ve besmelenin kırmızı mürekkeple yazıldığı bir sayfadır. Diğer sayfaların tamamında

ise kırmızı mürekkeple çizilmiş cetveller yer almaktadır. Eserin tamamı bir beyit siyah bir beyit kırmızı mürekkeple kaleme alınmıştır.

Başı: Evvel anı eydelüm kim ol bize

Rızḳ maḳsūm eyledi ḳāmūmuza

Sonu: ʿĀḳibeti āḫiri hem ḫayr ola

Ol kişiniñ kim oḳıya ṣıdḳıla

(Temmetü'l-kitāb-ı ḫaṭṭ-ı ġarīb)

2.14. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu 02560

Varak Sayısı: 30 (102-132)

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Dili: Türkçe

Müstensih: Müstensih kaydına rastlanmamıştır.

İstinsah Tarihi: H.1305-(M.1887)

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Boyut (Dış-İç): 215x155, 165x105mm'dir. Eser iki sütun halinde siyah mürekkeple yazılmıştır. Eserin şirazesi kısmen dağılmış, yer yer nemlenmeden kaynaklanan yıpranmalar oluşmuştur.

Başı: Evvel anı idelüm kim ol bize

Rızḳ maḳsūm eyledi cümlemize

Sonu: Bunu düzüp yazan cānına deye

Ḥaḳ anı bāġışlaya Muṣṭāfaya

2.15. Süleymaniye Kütüphanesi Kemankeş Koleksiyonu 00541/002

Varak Sayısı: 9 (31a-39a)

Satır Sayısı: 25 satır

Yazı Türü: Talik

Dili: Türkçe

Müstensih: Müstensih kaydına rastlanmamıştır.

İstinsah Tarihi: İstinsah tarihine rastlanmamıştır.

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Boyut (Dış-İç): 272x180, 227x125mm'dir. Şirâzesi dağılmış, mukavva kapaklara sahip ve içersindeki sayfaların bir kısmı cetvelli bir kısmı ise cetvelsizdir. Eserin bütününde pek çok hikâye yer almaktadır. Temîm'e ait hikâye ise 31a -39a'da yer almaktadır. Eserde başlıklar ve bazı kelime ve isimler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin bir kısmı manzum bir kısmı mensur yazılmıştır.

Başı: Evvel Allāh diyelim ol bize

Rızḳı maḳsūm eyledi ḳāmumıza

Sonu: Raḥmeti Ḥaḳ bu kitabıñ müellifine, ḫˇānendesine, şutdesine ṣāḥiye olsun āmīn yā Rabbe'l-ʿālemīñ.

2.16. Süleymaniye Kütüphanesi Nūr-ı Osmaniye Koleksiyonu 04937/05

Varak Sayısı: 31 (118b-149a)

Satır Sayısı: 17

Yazı Türü: Talik

Dili: Arapça

Müstensih: Eserde müstensih kaydına rastlanmamıştır.

İstinsah Tarihi: Eserde istinsah tarihine rastlanılmamıştır.

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Eser sarımtırak kâğıda siyah mürekkeple yazılmıştır. Başlık ve eserin içresindeki bazı kelime ve kavramlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserde zahriye sayfası ve cetvellere rastlanılmamaktadır. Zaman zaman derkenarlara küçük açıklamalar yazılmıştır. Eserin sonu eksiktir.

Başı: Bismillāhi'r-raḥmānirraḥīm. Ve ṣallallāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ʿālihi ve ṣaḥbihi vesellim.

Sonu: Festefeti'l-vāliye'l-fuḳahā ve kāne'ṭavsī yaʿnī eşşeyḫ ebā Ḥāmidü'l-Ġaẕālī Cüneyd Bibeyti'l-muḳaddes feḳāle mā ġare'l-ḳāḍī

2.17. Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi Hazine 1155

Varak Sayısı: 40

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Dili: Türkçe

Müstensih: Eserde müstensih kaydına rastlanılmamıştır.

İstinsah Tarihi H.1128-(M.1716)

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Boyut (Dış-İç) 202x130mm. Kapaklar vişneçürüğü deri ciltlidir. Şemseli, cetvelli, köşebentli ve mikleblidir. Serlevha ve cetveller yaldızlıdır. İki sütun halinde yazılmıştır ve iç sayfaların tamamı cetvelli ve yaldızlıdır. Başlıkların bir kısmı mavi mürekkeple yazılmış, diğer kısımlarda ise siyah mürekkep kullanılmıştır.

Başı: Evvel anı ẕikr idelüm kim bize

Rızḳı maḳsūm eyledi cümlemize

Sonu: ʿĀḳıbeti āḫireti ḫayr ola

Olar kişi kim oḳuya duʿā ḳıla

2.18. National Bibliotheque Numerique Recueil d'opuscules en Turc (Turc 134)

Varak Sayısı: 45

Satır Sayısı: 3

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Dili: Türkçe

Müstensih: Mustafa bin Derviş

İstinsah Tarihi: H.1113 (M.1701)

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Aharlı kâğıt kullanılmıştır. Kapaklar renkli ebrulu kâğıt ile kaplanmıştır. Eserin iç sayfalarının tamamı cetvelli ve çift sütunludur. Cetveller ve başlıklarda kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Diğer yazılarda ise siyah mürekkep kullanılmıştır. Temîmü'd-Dârî hikâyesinden sonra bir hikâyeye daha yer verilmiş, bu hikâyeden sonra temellük kaydına yer verilmiştir.

Başı: Evvel Allāh idelüm kim ol bize

Rızḳı ḳısmet eyledi ol cümleye

Sonu: Ḫayra yaza anuñ şerrini Kiramen Kātibīn

Kim duʿā ile anarsa iş bu ḫaṭṭıñ kâtibīn

2.19. National Bibliotheque Numerique Recueil d'opuscules en Turc (Turc 252)

Varak Sayısı: 45

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Dili: Türkçe

Müstensih: Halîl Efendi.

İstinsah Tarihi H.1050-(M.1716)

Cilt, kâğıt ve yazı özellikleri: Boyut (Dış-İç) 230x130mm. Kapaklar siyah deri ciltlidir. Şemseli ve mikleblidir. İki sütun halinde yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış, diğer kısımlarda ise siyah mürekkep kullanılmıştır.

Başı: Evvey anı ẕikr idelüm

Pes anuñ inʿamına şükr idelüm

Sonu: ʿOḳıyanı dinleyeni yazanı aḫiret ḫayr ola

Raḥmetle yarlıġagıl ya Ġanī

3. METİNLERİN SEÇİLMESİNDE İZLENEN YÖNTEM

Klâsik edebiyatımızda metin neşri ile ilgili yapılacak olan çalışmalarda ilk yapılacak iş, eserin nüshalarını tespittir. Çalışılacak eserin nüshalarının tespitinde ise birincil kaynak yayımlanmış ya da yayımlanmamış olan kataloglardır. Temîmü'd-Dârî hikâyeleri ile ilgili çalışmaya karar verildikten sonra yurt içi ve yurt dışında bulunan kütüphanelerin katalogları taranarak Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin ulaşabildiğimiz nüshalarının tamamı toplanmış ve kabaca tasnîfi yapılmıştır. Elimize geçen on dokuz yazma nüshanın tamamı okunmuş ve transkribe edilmiştir. Bu okuma sürecinden sonra eldeki nüshalardan Arapça nüshalar, eksik nüshalar ve özet mahiyette olan nüshalar çalışmaya dâhil edilmemiş ancak ihtiyaç duyuldukça bu nüshalara da müracaat edilmiştir. Dolaysıyla kalan nüshalardan " En kapsamlı" beş nüsha çalışmaya alınmış ve bu nüshalar üzerinde çalışma yapılmaya karar verilmiştir.

Seçilen nüshalardan dört tanesi manzum, bir tanesi ise mensur nüshadır. AK K0794 numarada kayıtlı olan mensur nüsha, elde bulunan mensur nüshalar arasında

en eski ve en kapsamlı nüshadır. Manzum nüshalarda bulunmayan pek çok bilgi bu mensur nüshada da bulunduğundan, diğer nüshalardan farklı olarak içerisinde çeşitli âyet, hadis ve dualar barındırdığından çalışmamıza katkı sağlayacağı inancı ile çalışmaya dâhil edilmiştir. Seçilen nüshalardan İÜ nüshası, T nüshası, S nüshası ve B nüshası, diğer manzum nüshalar içerisinde en kapsamlı, en eski ve içerdiği motifler bakımından en zengin nüshalar olduğundan bu nüshaların çalışmaya dâhil edilmesinin, çalışmanın "İnceleme" bölümleri de dikkate alındığında daha fazla katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu düşünceden hareketle biri mensur olmak üzere beş nüshanın teze dâhil edilmesi uygun görülmüştür.

4. TENKİDLİ METİN ÇALIŞMASI NEDEN YAPILMADI

Klâsik edebiyatımızda birden fazla nüshası olan metinlerle ilgili yapılan çalışmalardan birisi de "Tenkidli Metin" çalışmasıdır. Şüphesiz bizim de çalışmış olduğumuz "Temîmü'd-Dârî Hikâyesi" ile ilgili zihnimizi meşgul eden ilk soru, te'min edilen on dokuz nüshanın tenkidli bir metininin oluşturulup oluşturulamayacağıdır. Tenkidli metin kurmanın ilk koşulu müellif hattına en yakın nüshayı tespit etmektir. Bunun yapılması için ise nüsha aileleri oluşturulmalı ve buradan hareketle de baş nüshalar seçilerek, hangi nüshaların kullanılacağına karar verilmelidir.[144] Bu çerçeveden hareketle Temîmü'd-Dârî hikâyelerinde de böyle bir tasnîfe gidilmek istenmiştir fakat on dokuz nüsha ile ilgili üslup ve muhteva açısından aynı tasnîf grubu içerisine dâhil edebileceğimiz nüsha aileleri oluşturulamamıştır. Çünkü nüshaların tamamı okunduğunda eldeki nüshaların a) Yer adları b) Kişi adları c) Kullanılan kelime ve imlalardaki farklılıklar d) Olay örgüsündeki farklılıklar e) Eksik ve fazla olan beyitler f) Mekân ve şahıs tasvirlerindeki farklılıklar g) Müelliflerin farklılıkları gibi hususlar dikkate alındığında bu hikâyelerin tenkidli bir şekilde çalışmaya uygun tek bir metin olmadığına karar verilmiştir.

Temîmü'd-Dârî hikâyeleri klasik edebiyatımız içerisinde değerlendirilebilecek hikâyeler olduğu kadar halk edebiyatı ürünleri içerisinde de değerlendirilebilen hikâyelerdir. Hikâyeye bu yönüyle bakıldığında hikâyenin nüshaları ile ilgili aklımıza gelen sorular daha rahat çözüme kavuşabilmektedir. Nitekim ilk hikâyelerimizi

[144] Bk. Fatih Köksal, Metin Neşrinin Ana Esasları, **TÜBAR-** C. 31, s.179-209.

genellikle "kussa, aşık yada meddah" adı verilen gezici vaizler kasaba kasaba, köy köy dolaşarak hikâye etmektedir ve bu kimseler kendilerini, mâceralarını naklettikleri âşıkların hâlefleri sayarlar ve her anlatıcı, hikâyenin ilk müellifinin daha önce hiç değinmediği bölüm ya da pekçok yeni motifler ilâve eder. Böylece her anlatıcı aynı hikâyeden kendi motifleri ile bezedikleri müstakil hikâyeler oluştururlar. Kimi bazen aynı anlatıcı bile yere ve zamana göre aynı hikâyeyi farklı şekillerde anlatabilir. Bu bağlamda tezimizi teyid eden en aydınlatıcı bilgiyi Pertev Naili Boratav, "*Hikâyelerin Doğuşu ve Gelişmesi- Müellif Meselesi-Varyant Meselesi*" başlıklı yazısında verir: "*Bazı türküler muayyen bir zaman için sabit bir şekilde muhafaza edilebilir; Masal için böyle bir şey mevzu bahis olamaz. Masalı her anlatan yeni bir telif yapıyor demektir. İşte halk hikâyesi de, yalnız bu noktadan masala benzer; heyet-i umumiyesiyle halk hikâyesinin de müellifi değil, sayısız müellifleri vardır. Her anlatan yeni bir müelliftir; hatta aynı bir hikâyecinin her anlatışında yeni bir te'lif hadisesi vuku bulmaktadır*."[145]

Zehra Öztürk ise "*Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları*"[146] adlı makalesinde bu dönemde okunan kitapların özelliklerini vermektedir. Verilen bu özellikler Temîmü'd-Dârî hikâyeleri ile birebir örtüşmektedir. Vasıfları verilen bu kitapların özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. **Anlatım sade ve yalındır**: Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin tüm metinleri bu özellikte, oldukça açık ve anlaşılır bir üslupla yazılmıştır.
2. **Edebi sanatlara ve söz oyunlarına fazla iltifat edilmez**: Temîmü'd-Dârî hikâyelerinde telmihler ve yer yer mübalağa sanatlarının dışında söz sanatlarına neredeyse hiç yer verilmemiş ve böyle bir kaygı da güdülmemiştir.
3. **Genellikle şekil nazımdır**: Hikâye metinlerine bakıldığında büyük bir kısmının manzum metinler olduğu görülmektedir
4. **Eserlerde vezin ve kafiye bozuklukları olabilir, buna pek önem verilmez**. Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin metinlerinde sıklıkla karşılaştığımız bir

[145] Boratav, age., s.106.
[146] Bk. Zehra Öztürk, "Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,** Cilt.5, s.403.

durumdur. Müellifin amacı sanat yapmaktan ziyade okura mesaj vermektir. Aşağıda farklı nüshalardan alınmış beyitler bu duruma örnek olarak verilebilir.

Ben didüm kim başum üstüne
Selāmuñ senüñ bulara degürem (B: 19a)

Ne bunlar ṭāʿat ḳılur ben ḳulam
Daḫı beter artar āhım hem bilürem

Bir zamān bunlaruñla oluram
Niçe müfsid iş bulardır görürem

Ne bilür Tañrı bilür ne nebī
Küfr ü nifāḳı içleri ṭolmuş anı (T: 12b- 13a)

5. **Nesir halinde yazılan kitaplarda ise yer yer kafiyeye benzer ses ve hece tekrarları bulunur:** Temîmü'd-Dârî hikâyesinde de bu durumla karşılaşmak mümkündür. Aşağıdaki metinde yakın sesler koyu olarak belirtilmiştir. *"erüñ gelinceye dek nafaḳa eyle* ***didi*** *ol ḫātun razı olup yedi yıl beytü'l-maldan nafaḳa* ***yedi*** *Bir gün yine Ḥaẓret-i ʿÖmer raḍīyallāhu anh ḳatına* ***geldi*** *ve* ***aġladı*** *eyitdi yā emīre'l-müʾmīnīn ṣabrım ḳalmadı henüz gencim bir kimse gerekdür kim bañа ṣāḥiplıḳ* ***ide*** *başımı* ***örte***" (AK: 1b)

Yukarıda izah edilen sebeplerden dolayı Temîmü'd-Dârî hikâyesinde müellif nüshasını tesbit etmek için tenkidli metin çalışması yapılamamıştır. Temîmü'd-Dârî hikâyeleri gibi hikâyelerde, hikâyelerin sabit iskelet bölümleri bulunmakla birlikte anlatıcının dilinde, yapılan ilaveler ve eklenen yeni motiflerle yepyeni bir hal aldığından bu tür hikâyelerin, müstakil hikâyeler olarak "eş metin" çerçevesi içerisinde değerlendirilmesi daha uygun görülmektedir. Nitekim edebiyatımızın ilk hikâyeleri, "müellifi mâlum hikâyeler" bir de "müellifi meçhul hikâyeler" olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır. Hikâye tasnîfi üzerine çalışan bazı araştırmacılar hikâyeleri

tasnîf ederken Temîmü'd-Dârî hikâyelerini "yazarı bilinmeyen hikâyeler" arasında zikretmektedirler.[147]

Yukarıdaki sonuçtan herketle rahatlıkla ifade edilebilir ki Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin diğer nüshaları bir nüshanın müstensihler tarafından çoğaltılmış hâli değil, hikâyenin farklı varyantları ya da Öcal Oğuz'un ifadesiyle "Eş Metin"dir.[148]

Yukarıda ifade edilenlere ek olarak Temîmü'd-Dârî hikâyesinin nüshalarının hangi açılardan farklılık arzettiğini birkaç örnekle maddeler halinde şu şekilde sıralamak mümkündür:

1.Kişi Adlarındaki Farklılıklar

Temîmü'd-Dârî hikâyesinde pek çok şahsın ismi zikredilmektedir. Bu isimler nüshaların bir kısmında benzerlik gösterirken pek çoğunda ise ya bu isimlere yer verilmemiş ya da farklı isimler kullanılmıştır. Tahlil bölümünde bu isimler ayrıntılı olarak ele alındığından burada sadece birkaç örnekle yetinilecektir.

Temîm'in eşinin ismi ile ilgili hikâye nüshalarında farklılıklar bulunmaktadır. Nüshalarda genellikle Temîm'in eşi "hatun, avrat, kadın, zâife" gibi sıfatlarla anılmaktadır.

ʿAvrat eydür yā imām ḳarındaşlarum

Atam anam mūnisim hem eşlerüm (S: 9a)

Sadece İstanbul nüshasında Temîm'in eşinin ismi "Bahtiyâr" olarak verilmektedir.

Senüñ atan benüm ʿammimdir ey yār

Senüñ aduñ bellü bil kim Bahtiyār (İÜ: 4a/107)

[147] Bk. Levend, age., s. 128.
[148] Bk. Oğuz Öcal, "Türk Halk Bilimi Çalışmalarında Eş Metin (varyant) ve Benzer Metin (Versiyon) Sorunu" **Milli Folklor Dergisi**. Sayı 42, s. 2.

Hikâyede bir kul ya da köle olarak yer alan Eflâh, nüshalarda Felâh ya da Eflihûn gibi isimlerle de anılmaktadır. T nüshasında Felâh, B nüshasında Eflâh, İstanbul nüshasında ise Eflihûn olarak geçmektedir.

ʿÖmeriñ bir ḳulı var idi aḫī

Adı Felāḥ idi ol ḳuluñ daḫı (T: 6a/139)

ʿÖmerin bir ḳulu var idi ey aḫı

Eflaḥ idi ol ḳuluñ adı aḫı (B: 6b/138)

ʿÖmerin bir ḳulu var idi aḫı

Adı Eflīḥūn idi anuñ adı (İÜ: 5a/143)

2.Yer Adlarındaki Farklılıklar

Hikâyelerde verilen yer adlarında az da olsa isim farklılıkları görülmektedir. Bunlardan sadece birkaçı şu şekilde verilebilir. Hikâyenin İstanbul nüshasında bir adanın ismi Dâre, B nüshasında ise Dâris olarak geçmektedir. Bazı nüshalarda ise herhangi bir isme rastlanmamaktadır.

Dāris imiş ol ṭaġın adı daḫı
Görmemişim ancılayın ṭaġ daḫı (B: 26)

Dāre imiş ol ṭaġın adı daḫı
Gördüm ancılayın bir ṭaġ daḫı (İÜ: 19a)

Hikâyede Temîm'i kaçıran cin onu Zâr adı verilen bir adaya götürür. Bu ada beş kat yerin altında ve içerisi kâfir cinlerle doludur. B nüshasında Zâr, olarak geçen bu ada T nüshasında Âze olarak anılmaktadır, nüshaların bir kısmında ise cezîre olarak anılmaktadır.

Ẕār idi ol cezīreniñ adı
Vir ṣalāvat kim bilinesün dadı (B: 11a-b)

Aze idi ol cezīre'niñ adı
Vir ṣalāvat kim biline söz dadı (T: 10a)

3.Müellifin Şahsi Görüşlerinin Yansıdığı Kısımlar

"Hikâyenin aynı memleket içinde dahi muhtelif ravilerden dinlendiği zaman, mezhep ve memleket farklarının eserin büyesinde yaptığı tesiri düşünecek olursak bir nesilden sonraki nesle, bir mıntakadan ötekine geçerken bu farkların çok daha fazla derinleşeceğini tahmin ederiz."[149] Temîmü'd-Dârî hikâyesinin bazı bölümlerinde de müellifin şahsi kanaatlerinin yansıdığı görülür. Hikâyenin genel bağlamıyla örtüşmeyen ancak müellifin eklediği motiflere yer yer rastlanmaktadır. Hikâyenin vak'a ve nesnel zamanı içerisinde gerçekleşmesi mümkün olmayan Râfizî ve Hâricî meselelerini müellif, hikâyeye şahsi bir kanaat bildirmek için eklemişlerdir. Bu yaklaşım sadece B ve T nüshalarında yer almaktadır.

Medḥ idüp cümle aṣḥābın öger

Ḫāricilere Rāfizilere söger (B: 27a-b/687)

4.Çeşitli Kelimelerin Kullanımındaki Farklılıklar - İlave Bölümler ve Beyitler

Hikâyenin her biri farklı bir müellife ait olmasından dolayı nüshalar arasında imla ve bazı kelimelerin kullanım farklılıklarının yanı sıra ilave bölümler ve beyitler de göze çarpmaktadır. Hikâyedeki farklılıkları şu şekilde sıralanabilir:

1. Hikâyenin kahramanın adı T nüshasında "Temim"şeklinde uzun î kullanılmadan yazılmış, diğer nüshalarda ise "Temîm" şeklinde kullanımı tercih edilmiştir.

[149] Boratav, age., s. 123.

Temim eydür söyleyen benim işüt
Bu benim ʿammim ḳızıdur ṣābüt (T: 5b/110)

Temīm'in yüzi nūrlu idi
Ṣanma kim sencileyin kirlü idi (S: 14a/100)

2. Tüm nüshalarda Temîm'i kaçıran cin bir yılan suretinde çıkar. S nüshasında ise müellif, yılanı yalın yani bir alev parçası, bir ateş şeklinde yazmıştır.

Ḳorḳuyla dört yaña gözüm baḳar
Bir divardan gördüm ki yalıñ çıḳar

Ḳamaşur gözüm göricek anı
Daḫı beter ditremek ṭutdı beni

Çıḳar ol yalıñ içinden bir kişi
Ḳapḳaradur gözi ve ṣapṣaru dişi (S: 31a/234-236)

3. S nüshasına diğer nüshalarda bulunmayan bir bölüm eklenmiştir. Bu bölüm "Şi'r-i Temîmü'd-Dârî Rahmetullâhi ʿaleyh"başlığı ile verilmekte ve şiir tamamlandıktan sonra da şiirin bittiği belirtilmektedir.

Şiʿr Temim Dārî Raḥmetullahi ʿaleyh

Eydürem kim iy kerem issi Ḫudā
Alnıma yazılmışdı bu ḳażā

Kim bu firḳat odına düşe cānım
İş bu işlerde saña vardur rıżā

İy ʿaceb ol gün ola mı kim benüm
Menzilimden yaña adımum atam

Firḳat aġusın alup nūş etmişem
Vaṣl-ı tiryākin girü dilüm ṭada

Beñzer ol vaḳti irişem menzilime
Kim ḳara ḳaṭrān levni döne suda

Yoḫsa ayruḳ ilüme varmaḳ baña
Yoḳdur illā ḳaluram bu yazıda

Gözlerimden yaş yerine ḳan aḳar
Cān u ciger düşüben oda yanar

Şiʿr tamāmdur (S: 127b-128b/113-119)

4. Hikâyenin bazı kısımlarında Temîm'in Allâh'a yakarışları vardır. Bu kısımlarda Allâh'a isim ve sıfatları ile seslenir. Bu bölüm de nüshalarda farklılık arz etmektedir.

Eydürem zihī ey ṣunʿ issi Ḳadīr
Niçe şiddetlü uġradum faḳīr (İÜ: 22b/802)

Eydürem ben kim ey ṣunʿ issi Ġani
Bunca zaḥmetlere uġratdun beni (B: 31b/790)

Bilmezem ki ḳanġı yaña giderem
Eydürem ki yā İlāhī niderem (T: 35b/961)

5.Olay Örgüsündeki Farklılıklar

Hikâyenin nüshaları arasında olay örgüsü ve bazı motiflerin kullanımında da farklılıklar hemen göze çarpmaktadır. Hikâyede önemli bir yere sahip olan ve Temîm'i kaçıran cin, T nüshasında, Müslüman cinler tarafından kâfir cinlerin adaları işgal

edildiği vakit öldürüldüğü ifade edilir, diğer bir nüshada ise Hz. Süleyman'ın parmağından yüzüğü almaya çalışırken öldürülen cinin Temîm'i kaçıran cin olduğu anlatılır.

Ol ḳadar ḳılıc bunlara urdılar

Niçe biñ cinnīleri öldürdiler

Hem beni dutan laʿīni ey yāra

Anda gördüm ḳıldılar pāre pare (T: 12a/302)

AK nüshasında Temîm'i kaçıran cinin Hz. Süleyman'ın parmağından yüzüğünü çalmaya çalışırken öldürülen cin olduğu ifade edilir. *"ʿifrit ki öldi ʿavradın gice saña laṭīfe idüp dut didi işte dutan bu melʿundur ve benim anam ki İmrag kızıdır Ferīḳadur Ḥażret-i ʿİsa zamanında ḳapup bunda getürdi*" (AK: 6b)

Temîm'i kaçıran cin, B nüshasında onu dağlar, denizler aştıktan sonra yedi denizin altında bir adaya götürür. Ancak İstanbul nüshasında bu bilgiye rastlanmaz. Cin Temîm'i omuzu üstüne alır, gökyüzüne çıkarır ve kâfir cinlerin yaşadığı bir yere götürür.

Söyleduḳça aġzından odlar ṣaçar

Yedi deñiz altına giru geçer (B: 20a)

Hikâyede mensur nüshada karşılaşılan bir bölüm manzum nüshaların tamamında farklı şekilde yer almaktadır. Hikâyenin başında Temîm'in eşi Temîm gelmeyince ensardan bir kimseyle evlenir. Ensâr, yatsıyı evünde kılar ve o gece Temîm'in eşi ile zifafa girer. Manzum nüshalarda ise Ensâr, akşam ve yatsı namazlarını Hz. Ömer'in arkasında kılar ve zifafa girmeden Temîm evüne gelir. "*derḥal Ḥaẓret-i ʿÖmer ol ḫātunuñ mihrini beytü'l maldan virüp nikāh itdi aḫşamı yigit zifafa girdi yatsu namāzın ḳıldı cumʿa gicesi olmaġla giceyi iḥya eylemege başladı"* (AK: 1b)

S nüshasında ise bu durum AK nüshasından farklılık arzetmektedir.

Enṣārī aḫşam namāzını ḳılur
ʿÖmer ile bile yatsuı ḳılur

Yatsuı anda ḳılur ṭurur gider
Ṭoġrı evüne gelür işit nider

Girdi ol ʿavrat ḳatına oturur
Yaña ʿavrat yiyesi getürür

Didi eydür ey ḥelālüm bu gice
Cumʿa gicesidür işit nice

Muṣṭafā bize vaṣiyyet eyledi
Bu gicede ġusl ile yatuñ didi

Muṣṭafānıñ sözüni ṭutmaḳ gerek
Her ne kim didi ṭutmak gerek

Ṣu getür kim baña ābdest alayım
Muṣṭafā ḳavlünce ġusl ḳılayım

Ṭurdı ʿavrat eline ibriḳ alur
Almaġa ṣu ṭaşra ḥayaṭa gelür

Ḳapudan çıḳdığı dem baḳar görür
Ḥayaṭ ortasında bir kişi durur

Cümle endamını ḳıllar bürümüş
Ṣanki cinnīler içinde dururmuş (S: 10b- 11b)

6.Hikâye Tasvirlerindeki Farklılıkları

Hikâyenin en mühim bölümlerinden birisi de şüphesiz Temîm'i kaçıran cinin ortaya çıkışıdır. Bu cin tasvir edilirken B nüshasında iki gözü kör, başı çınar gibi büyük olarak tasvir edilir. İÜ nüshasında bir gözünün kör olduğu, ağzının mağara gibi olduğu ve konuşurken gökgürültüsü gibi konuştuğu şeklinde tasvir edilmektedir.

Başı büyük çınara beñzer boyı
ʿĀṣi melʿūn kendisi şeyṭān ṣoyı

Kör idi yoġidi anuñ iki gözi
Maġaraya beñzer idi anuñ aġzı (B: 17b)
İÜ nüshasında ise;

Gördüm anıñ yoġidi bir gözi
Maġaraya beñzer idi aġzı

Söyleyicek sözi eyle ṣanasın
Gökler gürler diyü inanasın

Nāgehān bir gözlü idi ol laʿīn
Bir göz ile baḳar idi ol hemīn (İÜ: 13a)

Hikâyede cinler âleminde Temîm'in karşılaştığı yerlerden birisi de bir cennet bahçesidir. Bu cennet tasviri de nüshalarda her müellifin kendi hayal dünyasına göre tasvir edilmiştir. AK nüshasında cennet şu şekilde tasvir edilmiştir:

içerü girdüm vaṣfa gelmez nesneler gördüm altundan ve gümüşden yapılmış ḳaṣırlar ḳapularında sündüs ve istebraḳdan perdeler aṣılmış bir perde gördüm içerü girdüm bir büyük ev gördüm içinde başsuz gövdeler ve gövdesiz başlar ḳana bulaşup yaturlar kimi ḳoca ve kimi yigitler ileri yüridüm tāze ḳızlar ve oġlanlar ḳarşu ḳarşu taḫtlar üzerinde oturup söyleşirler libasları sündüsden ve ırmaḳlar gördüm aḳar kenarında māideler dürlü dürlü niʿmetler ve çoḳ vaḳt idi ṭaʿam yememişdim oturdum yedim nāgah gözüm bir dehlize doḳundu içinde bir ilan var gördüm alnında yazılmış Lā ilāhe illallāh Muḥammed Resūlullāh andan ḳorḳdum ṭaşra çıḳdım (AK: 8a)

T nüshasında ise cennet şu şekilde tasvir edilmiştir:

Örtü döşek sündüs istibraḳ idi
Perdeleri nūra müstaġraḳ idi

Perde ucın ḳaldıruban yürürem
Ay yüzlü yigitleri ben görürem

Her biri ḳılıç u ḥamāʾil ṭaḳar
Yaralarından henüz ḳanlar aḳar

Seyr iderler ḳaṣr içinde şādmān
Yoldaş olmuş bunlar gelir hemān

Yine bir maḳṣūra vardım daḫı
El urup perdesini açdım daḫı

Gördüm anda bir ʿaẓīm ırmaḳ durur
Ṭatlu baldan levni südden aḳ durur

Kenārında dürlü dürlü maʾide
Virdim anda nefsime dürlü ġıdā

Ṭaʿāmdan yir şuyundan içerem
Kör olur bir nefsim andan giçerem (T: 35a/955)

Tahlil bölümünde her unsur, ayrıntılı olarak ele alındığından, yukarıda birkaç örnekle sınırlı tutulan hikâye nüshalarındaki farklılaşmalar, nüshaların genelinde önemli bir yekûn teşkil etmektedir. Yukarıda ifade edilen farklılıklardan da hareketle, elde bulunan Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin her birinin müstakil metinler olduğu düşünülmüş ve o şekilde değerlendirilmiştir.

5. METİNLERİN OKUNMASINDA İZLENEN YÖNTEM VE İMLÂ HUSUSİYETLERİ

Tarih boyunca Türkler, farklı milletlerle etkileşim halinde oldukları gibi farklı alfabeler de kullanmışlardır. Bu durum yazılı metinlerde uzun yıllar imla birliğinin sağlanamamasına neden olmuştur. İbrahim Halil Tuğluk makalesinde konuyla ilgili şu bilgilere yer vermiştir: *"Klâsik Osmanlıcadan önce Türkçe ve yabancı dillerden, Türkçeye girmiş kelimelerin imlâsı ile ilgili kesin bir standart oluşmamıştı. Bu durum, Osmanlıcanın edebî bir dil olarak güçlendiği dönemlerde de devam etmiştir. Arapça ve Farsça kelimelerin yazımı ile ilgili kurallar olmakla birlikte kelimelerin farklı imlâlarla yazıldığı görülmektedir. Tanzimatla birlikte dil alanındaki yoğun çalışmalar imlâ ile ilgili bazı sorunların da tartışılması neticesini vermiştir. Ancak bu tartışmalar, Türkçeye yabancı dillerden girmiş kelimelerin dışındaki kelimelerin (Arapça, Farsça, daha sonra Fransızca) imlâsıyla ilgilidir."*[150]

Temîmü'd-Dârî hikâyeleri de on dördüncü yüzyılın sonlarından on dokuzuncu yüzyıla kadar varlığını devam ettiren ve farklı müellifler tarafından yeni motifler ve bölümler ilave edilerek yeniden yazılan metinler olduğundan hikâyelerde imlâ hususunda ciddi farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır. Yapılan çalışmada toplam on dokuz nüshadan, müstakil beş nüsha seçilmiştir. Bu nüshalardan birisi mensur diğer dördü manzum nüshalardır. Her nüshanın sayfa ve satır sayıları farklılık arzetettiğinden çalışma içerisinde nüshalara atıflarda bulunulduğu zaman nüshaların bulunduğu kütüphaneyi belirtmek için ilgili kütüphanenin isimleri kısaltmalar ile "T: 21b ya da S: 153a" gibi verilmiştir. Metinlerin varak numaraları köşeli parantez ile gösterilmiş [16 a] , [27 b] gibi. Mensur nüshada satır numaraları belirtilirken parantez içerisinde (5), (9) gibi verilmiş, manzum nüshalarda ise beyit numaraları beşer beyit şeklinde sıralanarak verilmeye çalışılmıştır. Metinler okunurken bazı kelimeler, mürekkebin dağılmasından dolayı okunamamış, bu durumda diğer nüshalarla ilgili

[150] İbrahim Halil Tuğluk, XVII. Yüzyıla Ait Harekeli İki Metinde Bazı İmla Özellikleri. **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** s. 612- 630.

kelimeler karşılaştırılmış ve metin tamiri yapabilmişsek bu da metin içerisinde köşeli parantezle gösterilmiştir.

Çalışmamızda âyet, hadis ve dualar çevriyazıya aktarıldıktan sonra *italik* olarak gösterilmiştir. Âyet alıntılarının meâlleri, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayımlanan Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli'nden alınmış, dua ve hadislerle ilgili kısımlar ise tercümeleri yapıldıktan sonra dipnotta verilmiştir. Hadis ve duaların kaynakalarına ulaşılabilmişse onlar da dipnotta gösterilmiştir. Ayrıca hikâyede dolaylı olarak bazı ayet, hadis ve kutsal kitaplardaki bablara telmihlerde bulunulmuştur. Telmihte bulunulan kısımların kaynaklarına ulaşılmışsa özellikle inceleme bölümünde, ilgili kısımlara yer verilmiş ve dipnotla gösterilmiştir.

Yukarıda ifade edildiği gibi Temîmü'd-Dârî hikâyeleri XV. yüzyıl Anadolu Türkçesi'nin dil hususiyetlerini yansıtmaktadır. *"Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde hem eski Türk yazı dili geleneğini devam ettiren özellikler hem de Arap-Fars yazı dili geleneğinden aktarılmış özellikler karışık olarak yer almaktadır. Bu bakımdan kurallı bir imla sisteminden bahsetmek mümkün değildir."*[151] Yapılan çalışmada yaygın olarak kullanılan çevriyazı sistemine uyulmuştur. Metnin transkripsiyonunda ise esas alınan yöntem, Eski Anadolu Türkçesi'nin dil hususiyetleridir. Bu noktada ilgili kitap, makale ve sözlüklerden istifade edilmiştir.[152] Türkçe kelime ve eklerin imlâsında kişisel bir tasarrufa gidilmemiş, nüshadaki yazım biçimleri tercih edilmiştir. Metinlerde dikkatimizi çeken dil hususiyetlerini maddeler halinde şu şekilde sıralamak mümkündür:

---

[151] Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevü, İstanbul 2000.

[152] Bk. Ahmet Tanyıldız, *Süreli Yayınlar Bağlamında Bazı Çevüri Yazı Sorunları*, **Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları**, Volume 2/3 Summer 2007, ; Cem Dilçin, **Yeni Tarama Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara 1983; İsmail Ünver; "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", **Türkoloji Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1,; Mertol Tulum, **Tarihi Metin Çalışmalarında Usul**, Deniz Kitabevü, İstanbul 2000; Mertol Tulum, **Osmanlı Türkçesi,** Kapı Yayınları, İstanbul 2013; Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yayınları, İstanbul 2002.; Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevü, İstanbul 2000; İsmail Ünver; "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", **Türkoloji Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1; **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara 2011.

1. Temîmü'd-Dârî hikâyesi Eski Anadolu Türkçesi'nin dil özelliklerini barındırdığından özellikle yardımcı fiil ve -ide gör-, aka gel-, göre dur- gibi süreklilik fiilleri ile kurulu cümlelere sıklıkla rastlanmaktadır.

Ol daḫı hem yana yavuz iş durur
Dut diseñ dutar al diseñ alur (İÜ: 7a)

Bir ṭāʾife daḫı ḳoyunda durur
Ḫalḳ içinde dāima anlar durur

Bir ṭāʾife daḫı yılanlar durur
Pes yılanlaruñ çoġu anlar durur (İÜ: 9a)

2. Hikâyelerde özellikle cümle başlarında "pes, çün, çünki, nitekim" gibi kalıp ifadelerin kullanıldığı görülür.

Siz yatıcaḳ ṣoḥbeti anlar ḳılur
Pes kişiye ẓaferi andan bulur (T: 8b)

Ḥayaṭa çıḳdı kim ġusul ide ari
Nitekim emr eyledi peygamberi (S: 6a)

3. Nüshalarda zaman zaman "kanı, kanceru, kangunuz, nice, mu, mı" gibi soru ekleri kullanılmıştır.

Ṣoralar saña yoldāşıñ ḳanı
Eyidesin nice de bildüm anı (İÜ: 24a)

Aḳçesin aṣṣıya viren kişi
Var mı anlarun içinde bulardan kişi (İÜ: 27a)

Eydür ey aṣḥab-ı Resūl
Ḳangunuz bu ʿavratı ḳılursuz ḳabūl (B: 4a)

Dilerem luṭf u kerem eyleyesiz
Ḳanceru gider yolum söyleyesiz (İÜ: 21b)

4. Hikâyelerde yine Eski Anadolu Türkçesinde sıklıkla karşılaştığımız "işbu, uş, şol, uşda" gibi işaret sıfatlarına ya da zamirlerine rastlanmaktadır.

Keşīş eydür ḳarnıñ acdurur meger
Uşda sözüñ seni ol yaña eger (S: 75a)

ʿAlī eydür Muṣṭafā işbu sözi
Dimişdi daḫı gitmeden özi (S: 24a)

Sulṭān eydür şimdi emīn olduñuz
Uş müslimānlıḳ içine geldüñüz (İÜ: 10b)

5. Hikâyelerde kullanılan kişi eklerinin de Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerine göre yazıldığı görülür. Birinci çokluk şahıs ekinin "-vuz, -vüz" şeklinde yazılması gibi.

İki ṭaġıñ ortasına irevüz

Arasında bir ṣu aḳar görevüz (İÜ: 22a)

6. Elde bulunan nüshaların tamamında küçültme eki olarak "-cık, -cik, -cük, -cağız, -ceğiz" ve emir kipinin üçüncü teklik şahsının "-gıl, -gil" şekline sıklıkla rastlanmaktadır.

Beş yüz yıl bir sāʿatdurur

Kim duʿācıñ buracıḳda oturur (B: 23b)

İllā benüm bir vaṣiyyetim var saña
Vardır anı bitürivirgil bana (S: 57a)

İllā benüm bir emānetüm var saña
Varduḳda āḫir sen bitürivirgil bana (B: 18b)

7. Nüshalarda nazal "ñ" in yazımında faklı kullanımlar dikkatimizi çekmektedir. Hikâyede yer yer nazal "ñ" (ڭ) ile yazılması gereken kelimeler "nun" (ن) harfi ile yazılmıştır. Örneğin, "anuñ" yerine "anun" şeklinde yazılmıştır. Bu tür kullanımlara müdahale edilmemiş metindeki şekliyle transkribe edilmiştir.

Virdi bize Muḥammedi Ḥaḳ Resūl
Anuñ ile dīnimiz oldı uṣūl (İÜ: 1b)

Dünigün anuñ tesbīḥi Allāh idi
Hem Muḥammed Resūlullāh idi (S: 106b)

8. Beyit içerisinde zaman zaman şahıs eklerinde farklı kullanımlara rastlanmaktadır. Birinci tekil şahıs yerine ikinci tekil şahıs ekinin kullanımı gibi. Bu ve benzeri durumlarda da metnin aslına müdahele edilmemiş metindeki gibi okunmuştur.

Bir ḥikāyet geldi bu sözden bize

İdeyin añı bir bir ṭapuñuza (T: 2b)

9. Bir nüshada "durmak" fiili "dal" (د) harfi ile yazılmış iken başka bir nüshada ise "tı" (ط) harfi tercih edilerek "ṭurmak" şeklinde yazılmıştır. Bu ve benzeri durumlara hikâye nüshalarında sık sık karşılaşmak mümkündür. Bu gibi farklı yazımların ortaya çıkmasını Mertol Tulum, şu sebeplere dayandırmaktadır: *"Bilinen yazı türlerinden biri ile yazılmış olsa bile, her yazıcının yazısında bir kendine görelik bulunabileceği, her yazıda kalem kullananın kendine has biçimleri ve seçimleri olabileceği unutulmamalıdır. Bilindiği gibi özellikle gündelik yazı biçimleri ile yazılmış yazar nüshaları ile hattat elinden çıkmış yazmaların yazıları arasında pek az benzerlik*

bulunur. Ayrıca bir yazmanın metni birden çok kişi tarafından yazılmış olabilir. Daha da önemlisi çoğaltılmış her yazmada yazıcının kendince tutum ve tercihleri bulunduğu gibi dikkat ve özenini, bilgi sevüyesini ve anlama ölçüsünü yansıtan yanlışlar yer alır. Yaygın bir tutum olarak bildiği bir kelime ise–çoğu kez anlamca uygun olmadığı halde-gördüğünü olduğu gibi aktaran yazıcılar kimi yerlerde tanımlayamadığı bir kelimeyi şekilce benzeri ile değiştirmek, noktasız ve harekesiz bırakmak, hiç yazmamak gibi türlü yollara başvurabilirler."[153]

Begleri öñünde **dururlar** idi
Ḳanda kim buyurursa varurlar idi (İÜ: 9a)

280 Pādişah öñünde ṭururlar idi

Ḳanda kim vardıysa varurlar idi (B:12a)

10. Manzum metinlerde vezin ve kafiye konusunda da hasaasiyet gösterilmediği görülmektedir.Aşağıdaki beyitler vezin-imlâ ilişkisi bakımından değerlendirildiğinde tutarsızlıklar açıkça görülebilmektedir.

Ben didüm kim başum üstüne
Selāmuñ senüñ bulara degürem (B: 19a)

Ne bülürsün sen Muḥammedi didüm
İki ʿālem güneşi ol Aḥmedi (B: 23a/573)

11. Yukarıda Mertol Tulum'un da ifade ettiği gibi metinlerde, yazıcıların bilgi sevüyesi, metni anlama ölçüsü gibi sebeplerden dolayı bazen tanımlayamadıkları bir kelimeyi şekilce yakın bir kelimeye benzetme, ya da değiştirme şeklinde ifade biçimleri ile karşılaşmak mümkündür. Farklı metinlerde örneğin "Amîr" ismi "Emîr"

[153] Mertol Tulum, **Tarihi Metin Çalışmalarında Usul,** Deniz Kitabevü, İstanbul 2000.

şeklinde “Habîr” ismi “Cebîr” şeklinde ve “Müslîm” ismi ise “Selîm” şeklinde yazılmıştır.

Eydür atan ʿÖmer anan ʿAmīr
Ḳardaşıñ biri Selīm biri Ḫabīr (T: 5a)

Eydür anañ Dūmī’dir atan Emīr
Ḳardeşlerin biri Müslim bir Ḫabīr (İÜ: 4a/106)

Eydür anañ ʿÖmüre atañ ʿAmīr
Biri Müslim ḳarındaşuñ biri Ḫabīr (S: 14a/103)

Eydür atañ ʿammüm adı ʿAmīr
Biri Müslim ḳardeşlerin biri Cebīr (B: 5a-5b)

12. Temîmü’d-Dârî hikâyelerinde özellikle mensur nüshada Arapça ve Farsça pek çok kelime, kavram, ayet ve dualara yer verilmiştir. Çevüriyazıda bunların yazımı ile ilgili, metni arap harfleri ile teze ekleme ya da transkribe etme arasında yaşanan ikilemler bazı sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. *“Türkçe metinlerin yanında Arapça ve Farsça metinlerin de okunarak transkripsiyon sistemi ile Latin harflerine aktarılmaya çalışılması pratikte bazı sıkıntılara sebep olmuştur. Akademik çalışmalarda Arapça ve Farsça metinlerin yazımı iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. İlki yabancı dille yazılan metnin, olduğu gibi, yani Arap alfabesiyle yazılmasıdır. Bu tercih, araştırmacıyı kısmen rahatlatıp muhtemel çevüri yanlışlarından korumakla beraber, klâsik metinlerin yeni harflere aktarılmasında, söz konusu metinlerin eski biçimiyle kalması sonucunu doğurmaktadır. Diğer yazım şekli de, herhangi bir ayrıma gitmeden metni tamamen yeni harflere aktarmaktır. Bu tür çalışmalarda ise okunma farklılıklarından kaynaklanan problemler yaşanmaktadır.”*[154] Çalışmada bu tür yaklaşımlardan ikincisi tercih edilerek Arapça ibareler transkribe edilmiş ve tercümesi

[154] Ahmet Tanyıldız, Süreli Y ayınlar Bağlamında Bazı Çevüri Yazı Sorunları. **Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları,** s. 159.

yapılarak dipnotla belirtilmeye çalışılmıştır. *"İnnelleẕīne lā yercūne liḳāenā ve raḍū bi'l-ḥayāti'd-dünyā veṭme'ennu bihā velleẕīnehüm ʿan āyātina ġāfilūn*"[155] (AK: 3b)

13. Metin neşrinde tutarsızlığın görüldüğü ve çalışmamızda bizim de karşı karşıya kaldığımız imla problemlerinden birisi de özel isimlerin kullanımı ile ilgilidir. Özellikle süreli yayınlardaki metin neşirlerinde, karşılaşılan imla problemleri ile ilgili Ahmet Tanyıldız'ın yapmış olduğu çalışma meselenin ehemmiyetini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Tanyıldız, eski yazılı metinlerdeki noktalama işaretlerinin kullanımı ile ilgili en önemli problemi şu şekilde dile getirir: "*Eski Yazılı Metinlerin çevüriminde noktalama işaretlerinin kullanılması başından beri tartışmalı bir konudur. Taradığımız metinlerde de bu belirsizlik devam eder. Hatta aynı metinde farklı kullanımlar da görülebilmektedir."*[156] Yapılan çalışmada bu tutarsızlığın önüne geçmek için tek bir yol tercih edilmiş, çalışmanın tüm nüshalarında *Times Turkish Transciription* işaretleri kullanılmıştır. Ayrıca özel isimler büyük harfle yazılmış ve bu özel isimlere gelen ekler kesme işareti ile ayrılmamıştır. Böylece metinlerin bütününde yukarıda ifade edilenlerin dışında herhangi bir noktalama işareti kullanılmamıştır.

Cinnī degülem **T**emīm **Dārīyem**
Ben Muḥammed **Muṣṭafānıñ** yāriyem (T: 4b)

Bir gün oturmuşdum işit ḥāli
Bir ġalabalıḳ işitdim yā **ʿAlī** (B: 13a)

Seçilen nüshaların yazıları; harekeli, harekesiz, talik, nesih ve rika gibi farklı yazı türleri ile kaleme alınmıştır. Nüshalarda yazı farklılıkları olduğu gibi bu yazılarda ünlülerin yazılışı, ünlülerin ön ses, iç ses, son ses olarak kullanımları ile ünsüzlerin ifade ediliş şekilleri, nazal (ñ)'nin kullanımı, şahıs eklerinin kullanımı ve yapım ve çekim eklerinin kullanımında nüshalarda yazım farklılıkları görülmektedir. Metinler

[155] Şüphesiz bize kavuşacağını ummayan ve dünya hayatına razı olup onunla yetinerek tatmin olan kimseler ile âyetlerimizden gafil olanlar var ya; işte onların kazanmakta oldukları günahlar yüzünden, varacakları yer ateştir. (Yunus Sûresi, 7-8. Ayet, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.208.)
[156] Tanyıldız, agm., s. 531.

transkribe edilirken, Eski Anadolu Türkçesi'nin dil hususiyetleri göz önünde bulundurulmuş, yazım farklılıklarında ise metne bağlı kalınmıştır.

14. Arkaik kelimelerein kullanımı: Kadim medeniyetlere sahip milletlerin asırlar boyunca kullandıkları atasözleri, bilmeceler, masallar, destanlar ve hikâyeler, maniler, ninniler ve türküler genellikle kim tarafından ve ne zaman oluşturuldukları bilinmeyen söz varlıklarıdır. Bu söz varlıkları, içlerinde kültürel ve sosyal yaşama dair pek çok unsur barındırdıkları gibi oluşturuldukları zamana ait bazı kelime ve kavramlar da barındırmaktadırlar. Süreç içerisinde bu kelimelerin bir kısmı dilin kullanım alanından çıkmış, bir kısmı ise dilin lehçe ve ağızlarında varlığını devam ettirmiştir.

Temîmü'd-Dârî hikâyesi de içerisinde barındırdığı söz varlığı ve arkaik kelimeler bakımından oldukça zengin bir metindir. Metinleri dil özellikleri bakımından değerlendirip çalışma yapacak araştırmacılar için Temîmü'd-Dârî hikâyelerinde büyük ölçüde söz varlığının olduğu söylenebilir: "ayruk, keleci, kakımak, sınık, kengel, sunu dutmak, varımak" gibi.

Ayruḳ anı ol arada görmedüm
Ḳancaru gitdi anı hiç bilmedüm (B: 29a)

Çıḳıca bir **keleci** söyledüm
Güle güle yaʿnī **kengel** eyledüm (S: 6a)

Ol **sınıḳ** bardaḳdan cinnīler içer
Müʾmīn olan ol yavuz işden ḳaçar (İÜ: 6b)

Döndi yılan benüm ile söyledi
Baña **ḳaḳıdı** ʿitāb eyledi (S:102b)

IV. BÖLÜM

METİNLER

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ KÜTÜPHANESİ EFKND 2495-225

1

Hāẕā Ḥikāyet-i Temīmdār

[1b] 1 Evvel anı idelüm kim ol bize
Rızḳı ḳısmet eyledi ḳamumıza

Virdi bize Muḥammedi Ḥaḳ Resūl
Anuñ ile dīnimiz oldı uṣūl

Ol gelicek dīnimiz oldı ʿıyān
Doġrı yolı Ḳurʾān eyledi beyān

Allāh anı dünyāya virüpdi
Raḥmeten li'l-ʿālemīn sensin didi

5 Sen kerāmetsin didi ata aña
Ol nebīler serveri peyġambere

İşit imdi bu cihānıñ işini
Ya bu çarḫ-ı ġaddārıñ dutuşını

Kimseden ḳorḳmaz utanmaz bu çarḫ-ı dūn
Kim niceleri ḳılupdur bu zebūn

Her ki ḳadem başdı anı ḳahr ider
ʿÖmrini vü varını ol zehr ider

Ġāfil olma ey bīçāre ḥāẕır ol
Kesmesün çarḫ-ı felek üstüñe yol

Senden öñdin gör ölenler ḥālini
Kim nice ṭaġıdurlar mālını

Bir gün ola kim ölesin sen daḫı
Ṣanma kim diri ḳalasın sen daḫı

Kimseye ger dünyā ḳılaydı vefā
Bāḳi ḳalaydı Muḥammed Muṣṭafā

Kim anıñ içün Ḥaḳ yaratdı ʿālemi
Yirü gögi ʿarş u kürsī ḳalemi

Anuñ içün cümleyi var eyledi
Eyledügini münevver eyledi

Dünyānıñ mekri aña irdi yara
Kimi bıraḳdı vaṭanından āvāra

Saña baña kim diyeler ey ata

Müʾmīn isen ḳavī olġıl ṭāʿata

Bir ḥikāyet geldi bu sözden bize
İdeyim bir bir siziñ ṭapuñuza

Muṣṭafānuñ bir ṣaḥābe var idi
Kim Temīm Dār aña dirler idi

[2a] Bir naẓar ḳıl bu çarḫıñ işine
Kim neler getürür anuñ başına

Dünyā mekrinden emīn olmaz kişi
Añlayuraḳ işlemek gerek işi

Çarḫı ḥālin naẓma getürdüm temiz
İdeyim yārī ḳılursa ʿAzīz

Rivāyet eyler anı pāk-dīn ol
İbrahīm bin Saʿīd ü bellü bil

M….. ḳılur ulular Mıṣrdan
İsḥaḳ ibni İbrahim peyġamberden

Bir ḥikāyetden bize virdi ḫaber
Muṣṭafānıñ mescidi içinde ʿÖmer

Çağırur kim müsteʿān itdüm ḥaḳḳā
Ey ḫalīfe-i zemīn u ẕü'l-beḳā

Meger ʿÖmer anıñ ünin işitdi
Virdi destūr aña içerü girdi

Girdi ʿavrat yire urdı yüzüni
ʿÖmere arż eyledi kendüzüni

Ṭurdı eydür yā emīre'l-müʾminīn
Faḳr odı cānıma boyandı hemīn

Düşmüşem ʿıyāllarım vardur ṣaġīr
Bir pulum yoḳ muḥtācam vaḳtüm faḳīr

Bir ḥelālüm var idi düşdi ıraḳ
Kendi uşına cānı yaḳdı fırāḳ

Ol gideli bir sāʿat şāḍ olmadum
Ḳayġudan ġuṣṣadan āzād olmadum

Bir ʿacāyib vāḳıʿa oldı aña
Ol sāʿat derd ü renc oldı baña

Benüm ile bir gice oldı yaḳīn
Gör ki nitdi ol ʿālemler Ḫālıḳın

Ḳudretiyle göge ne iş bitürür
Ṭurdı ol ḥelālüm ibrıḳ getürür

Ḫayada çıḳar ki ġusl ide arı
Nitekim emr eyledi peyġamberi

Çıḳdıġında bir kelaci söyledi
Güle güle yaʿnī göñül eyledi

Ey o ıssılar anı dutun didüm
İllā ṣoñra sözüme pişmān oldum

[2b] Şol saʿat içinde dutmışlar anı
Gitdi hiç belürmedi ṭuzı cānı

Bir sāʿat muntaẓır oldum gelmedi
Ḳanda gitdügini kimse bilmedi

Ḫayli müddetdür görmedüm ben aña
Ḫaberüni kimse getürmez baña

Daḫı ṣabrum ḳalmadı kim neyliyem
Sen var iken kime ḥālüm söyliyem

Didiler benüm ḥālümı göresiñ
Beni bir kişiye daḫı viresin

Gele baña mūnis ola otura
Yemege bir pāre itmek getüre

Yiyem oġlancuḳlarum ile bile
Ḳalmayam ayruḳ faḳīrlikden gele

ʿÖmer anı işidicek neyledi
Döndi ol ʿavrata ol dem söyledi

Didi ey ʿavrat sözümdür ki işit
Yüri bir yıl daḫı ṣabr eyle git

Kim bilür bir yılda ḥelāliñ gele
Revā degil kim seni ġayrı ala

Çıḳdı ʿavrat yine evüne gider

Vardı bir yıl degin çün ṣabr ider

Anca yıldan ṣoñra geçdi rūzigār
Yedi yıl tamām olınca ol nigār

Gelmedi eri yedi yıl oldı hemān
Gine ʿÖmer ḳatına geldi revān

Geldi eydür yā ḫalīfe nideyim
Yedi yıl oldu nice ṣabr ideyim

Gitdi ṣabrum ḳalmadı hiç ṭāḳatum
Nideyim bilmem çu yoḳdur vażʿatım

Uşaḳ oġlancuḳlarum vaḳtüm faḳīr
Yavlaḳ oldum ḫalḳ arasında ḥaḳīr

Dilerem destūr viresin yā İmām
ʿÖmer eydürʿ iddetiñ ḳılġıl tamām

ʿİddetiñ tamām olıcaḳ gelesin
Şerʿ ile sen bir yigide varasın

Gitdi ʿavrat yine evüne gider
Dört ay on gün ʿiddetiñ ʿtamām ider

[3a] Çünki ʿavrat ʿiddetin tamām ider
Yine gelür ʿÖmere gör kim nider

Girdi eydür yā emire'l-müʾminīn
ʿİddetim daḫı tamām oldı hemīn

ʿİddetüm oldı tamām bitdi bu gün
Ṭāḳatim hiç ḳalmadı ayruḳ benüm

ʿÖmer eydür kim kimseniñ var mı seniñ
Anlaruñla eglene cānuñ senüñ

ʿAvrat eydür yā imam ḳardaşlarum
Atam anam munīsim hem eşlerüm

Muḥammed öñünde şehīd oldılar
Bedr ġazāsı gününde öldiler

ʿÖmer eydür ʿavrata digil bize
Ṭānıġun var mı senüñ iş bu söze

Ṭanuġuñ var ise getür görelüm
Daḫı seni bir kişiye virelüm

Vardı ʿavrat birḳaç ulular alur
Ṭoġru ʿÖmer ḳatına alur gelür

Geldiler bunlar ṭanıḳlıḳ virdiler
Nitekim Resūl öñinde gördiler

Döndi ʿÖmer aṣḥāba ḳıldı naẓar
İşit imdi nicesi oldı ḫaber

Eydür ey aṣḥab enṣār-ı Resūl
Ḳangunuz bu ʿavratı ḳılur ḳabūl

Kim alursa aña bunuñ ben virem
Beytü'l-maldan eksüklerüñi güdem

Enṣarīlerden biri durdı uru
Geldi ʿÖmer ḳatına çün ilerü

Geldi eydür yā emire'l-müʾminīn
Sen baña bu ʿavreti eyle kebīn

Şerʿ ile kebīni çünkim itdiler
Her biri işlü işine gitdiler

Enṣārī ʿÖmerle aḫşama ḳalur
Ol ṣaḥābe yatsuyı bile ḳılur

Yatsu namazın ḳıluben gider
Doġrı evüne gelüp işit nider

Girüp ḥelāli ḳatına oturur
Yemege ortaya taʿām getürür

[3b] Ol dem eydür ey ḥelālim bu gice
Cumʿa gicesi işit ḥāl nice

Muṣṭafā bize vaṣiyyet eyledi
Bu gicede ġusl ile yatuñuz didi

Muṣṭafānuñ sözüni dutmaḳ gerek
Her ne kim dedi anı itmek gerek

Var ṣu getür baña abdest alayın
Muṣṭafā ḳavlince ġusl ḳılayın

Durdı ʿavrat ibrıḳ eline alur

Ṭaşra ḥayada şu almaġa gelür

Ḥayada çıḳdıgında baḳar görür
Ḥayad ortasında bir kişi durur

Cümle endāmını ḳıl örtmüş durur
Şanki cinnīler içinde olmuş durur

Degme dırnāġı vardur ey aḫı
Sel kerkes ḳaynaġıdur ey aḫı

Ol kişi çün ʿavratı baḳar görür
Ey nigār baḳ berü dir çaġırur

ʿAvrat anı gördi bismillāh didi
Cinnī iseñ eʿūẕubillāh didi

Ol kişi çün ʿavratı baḳar görür
Ḥayad ortasında çün anı görür

Ḳaṭı ḳorḳdı heybet düşdi cānına
Ḳorḳısından varımadı yanına

Çün Temīmdār anı gördi ne imiş
Ḥayad altında durup ḳalakalur imiş

Ol dem eydür aña cinnī degülem
İllā bir vāḳıʿā düşmiş ḳulam

Ben Temīm beni cinnī şanmaġıl
Gel berü ben Temīmdārem benden ḳaçmagıl

Ḥelālimsin hem daḫı ʿammim ḳızı
Saña taḥḳīḳ eydürem iş bu sözi

ʿAvrat eydür bu ʿacāyib iş ola
Yā bu göñlüme ʿaceb teşvīş ola

Yedi yıldır muntaẓıram ben aña
Ḫaberin kimse getürmez baña

Bu giceyi oldı anca gelesin
Yā bu ḳandan sen aña benzeyesin

[4a] 95 Ne ḳapıdan girdi ne ḫod bacadan
Ḥayad ortasında bulundı neden

Ol dem eydür ʿafv idüñ bu kez bize
Ger żarar erdiyse bizden size

Eger oġlancuḳlarum yaḫşi ise
Siz anuñ esīri ise[157]

Ben didüm ayruḳ ile itmeye
Kim bize senüñ ʿalāmetiñ yitmeye

Hem ḥayadı şüpürem dutam ari
Temīz eyleyem yüri şimden giri

100 Döndi Temīmdār eydür cānım cānı
Ey ḥelālim ey benüm ʿammim ḳızı

Cinnī degülem ben Temīmdāriyem

[157] Metinde bu mısra eksik yazılmıştır.

Ben Muḥammed Muṣṭafānuñ yāriyem

ʿAvrat eydür yüzüme baḳdı gözüñ
Ḳorḳdı cānum illā yumuşaḳdı sözüñ

Temīmin yüzi iken nurlu idi
Ṣanma kim sencileyin kirlü idi

Yoġidi yüzünde bir ḳılı anuñ
Ḳıllar ile şöyle bürünmüş tenüñ

Benüm adım nedür eyitgil sen baña
Anam atam adını eyit inanam saña

Eydür anañ Dūmīdür atan Emīr
Ḳardeşlerin biri Müslim biri Ḫabīr

Senüñ atan benüm ʿammimdür ey yār
Senüñ aduñ bellü bil kim Bahtiyār

Bedr ġazasında bilgil öldiler
Muḥammed öñünde şehīd oldılar

Baña daḫı bir ʿāceb oldı çāra
Ol ġaẓavatda yemişdim ben yara

ʿUḳbe ibn-i Muḳīṭ beni urmış idi
Uşta da yüzümde nişān durmış durur

ʿAvrat eydür sözünüz gerçekdürür
Cinnīler çoḳ nesneden ḫaber bilür

Cümle ḫalḳıñ adını anlar bilür
Cinlere maʿlūmdur ne kim ins ḳılur

Temīmdār eydür cinnī degülem ben nigār
Sen benüm ʿammim ḳızısın āşikār

[4b] Enṣarī ḳapuya baḳardı gözi
Ḳulaġına degdi bunlarıñ sözi

Ev içinden ḥayada çıḳar durur
Ḥayad ortasında Temīmi görür

Cinnī ṣandı anı bismillāh didi
Şol aġac yapraġı gibi ditredi

Şol dem eydür ʿavrata eyit baña
Ne kişidir şimdi söyleyin saña

Temīm eydür söyleyin benüm işit
Bu benüm ʿammim ḳızıdır yā yigit

Hem ḥelālimdür hem ʿammim ḳızı
Saña taḥḳīḳ iderem iş bu sözi

O benümdür o ıssısı daḫı benüm
Ol oġlancuḳlaruñ atası benüm

Enṣarī eydür yalansın bu söze
Ḫalife viripdür bunı bize

Tañrı buyruġiyle aldım bunı ben
Yürümegil bir ḳadem ṣaġ u esen

Çıḳ evümden ṭaşra git bir ḳadem
Temīm eydür ḳo bu sözi ey dedem

Ḥaḳ teʿāla oda yandırsıñ seni
Nitekim sözünde aġlattıñ beni

Ne yüzüñ var ḫalḳ içinde varasın
Ṭañrınıñ emrine ʿāṣī olasın

Muṣṭafā viripdir bunı baña
Çıḳ evümden ziyān olmasun saña

Enṣārī eydür beni ḳo kim ben girem
Ne kişisin seni evümde görem

Temīm eydür o benümdür şerʿile
Var bir ayruḳ nesne dişiñ bile

Ḳaḳır enṣārī ev içine girür
Ḳılıcıñ balçaġına elin urur

Yalın eyler ḳılıcı ṭaşra gelür
Geldi Temīm üstüne ḥamle ḳılur

Temīm anuñ bilegin ṣunu dutar
Şöyle ṣıḳar ḳılıcı yere atar

Kendi alur ḳılıcı diler ura
Çilā ol enṣārinin boynun ura

[5a] Girdi ʿavrat ortaya eydür kişi

Ebsem oluñ işlemeñ iş bu işi

Her biriñüz ayru yatuñ bu gice
Ṭañ olunca görelim bu ḥāl nice

Ṭuralum ʿÖmer ḳatına varalum
Ol nice dirse biz eyle idelüm

Her birisi bir bucaḳda yatdılar
Uyumadılar ṭañı gözettiler

Ṭan olıcaḳ ol ikisi durdular
Birbirinin boġazını dutdılar

Birbiriyle çekişür ḥamle ḳılur
Doġru ʿÖmer ḳatına bunlar varur

Gelür yanlarınca ol ʿavrat bile
İşit imdi nicesi oldu gele

Durdı ʿÖmer tañ namazını ḳıla
Tesbīh u tehlīle çün meşġul ola

Çekişi bunlar ḳapuya geldiler
Ḳapu ḳatında ġalebe ḳıldılar

ʿÖmer ol ġalebeye urdı ḳulaḳ
Vir ṣalāvat işüñi oñara Ḥaḳ

ʿÖmeriñ bir ḳulu var idi aḫı
Adı Eflīḥūn idi anuñ adı

Baḳındı ol ḳuluna söyledi ʿÖmer
Ne ġalebedür baña getür ḫaber

Çünki ol ḳul ṭaşra varur çıḳar
Temīmdārın üstüne çünkim baḳar

Ḳorḳar añı göricek döndi geri
Geldi ʿÖmer ḳatına getürdi ḫaberi

Geldi eydür yā emīre'l-müʾmīnīn
Bir ʿacāyib vāḳıʿā gördüm hemīn

Yapışmış bir inse bir cinnī kişi
Uşta ḳapuda dururlar çekişi

Anlaruñ ile vardur bir ʿavrat daḫı
Ol benümdür benümdür dirler aḫı

Döndi ʿÖmer aṣḥāba ḳıldı naẓar
Gördüñüz mi ki neler olmuş neler

Muṣṭafānıñ her kim ṣoñunda ḳala
Ne ʿaceb iş göre ẓāhir ola

[5b] Kim göre ancılayın ʿaceb işi
Kim yapışmış bir insiyye bir cinnī kişi

Virdi destūr çün içerü girdiler
Ḫalīfeye çünkim selām virdiler

Çünki ʿÖmer gördi Temīm yüzüni
Cinniye beñzetdi anuñ özüni

Ḳıllar ile bürünmüşdür yüzi
Belürsüz olmışdur anuñ yüzi gözi

ʿÖmer eydür ol enṣāriye yarā
Söyle imdi nice oldı mācerā

Enṣāri eydür bu ʿavratı virdin baña
Bu gice ne işler oldı anı eydem saña

Bunuñ ile gece yer iken ṭaʿām
İşit imdi ḥālimüzi yā imām

Ḥācet içün ḥayada çıḳar durur
Hem ḥayad içinde bu cinnī görür

Çaġırdu kim bu benim ʿammim ḳızı
Ol benimdür hem ḥelālümdür özi

ʿÖmer anı işidicekleyin yarā
Döndi Temīmden yaña ḳıldı naẓar

ʿÖmer eydür Temīme kim gel söze
Ne ḳavimdensin ey cinnī eyit bize

Şol ḳavim kim göge uçar
Melāikeler anlara odlar ṣaçar

Ya şundan mısın ki gökyüzi
Uçasız ki kimse görmeye sizi

Yā şunlardan mısın kim odlarda durur

Ḫalḳ içinde odlarında oturur

Temīm eydür yā emire'l-müʾminīn
Söylediñ sözi tamām oldı hemīn

Ben daḫı sözü söyleyem saña
Müstemiʿ ol bir nihān benden yaña

Biz müʾmīnleriz Muḥammed ümmeti
Bulamazsın bize hem fırṣatı

Ṣaçlı gördüñ inkār idersin anı
Baña cinnī dersiñ ey cānum cānı

İnsem cinnī degülem yā İmām
Ev benüm ʿavrat benüm sözüm tamām

[6a] Hem benüm ʿammim ḳızıdır bu nigār
Ayru ṣaldı beni bundan rūzigār

ʿÖmer eydür ʿavrata iş bu işi
ʿAyān eyle bize bu sır kişi

ʿAvrat eydür cümle gerçekdür sözi
Ḳılları ile gümāna iletir beni

Her ne kim ṣordum ise ana suʾāl
Anuñ içün sözi eyler ḳīl u ḳāl

ʿAmmim oġlu sefere gitmişdurur
Yedi yıldır bizi terk itmişdurur

Yedi yıl dört ay on gündür tamām
Muntaẓıram ḫaberi gelmez baña

İllā bunuñ cine benzer yüzi
Ḳıllar ile şöyle bürünmüş yüzi

Anıñçün ben bunı bilemezem
Bellü oldur deyü inanamazam

Döndi ʿÖmer Temīme eydür ey yār
Nedir aduñ vir baña doġrı ḫaber

Dedi aña ben Temīm Dārīyem
Ben Muḥammed Muṣṭafānuñ ṣāḥabi hem yāriyem

ʿAvratı boşamadım ben ey aḫı
Ol dem ṣatmadan kimseye ben daḫı

Nice dürlü vākıʿalar görmişem
Uşta şimdi ṣaġ selāmet evüme gelmişem

ʿÖmer eydür ṣaddaḳ ey tācü'r-ricāl
Ḥāşā kim seniñ sözüñ ola muḥāl

Muṣṭafā daḫı ḫaber virmişdürür
Her ne kim ġurbette bu görmüşdürür

İbni ʿAbbas rivāyet eyler bunı
Ol zamanda içerü girdi ʿAlī

Ṣaḥābeler cümle urudurdılar

Geçüp ʿÖmer ḳatına oturdılar

Şol dem ʿÖmer ʿAlīye şerḥ eyledi
Bunlarıñ vaṣf-ı ḥāliñ söyledi

ʿAlī eydür Muṣṭafā iş bu sözi
Dimiş idi gitmeden iş bu sözi

İş bu zamān maḫluḳundan bir kişi
Git didiʿ acāyib ola işi

[6 b] 190 Nice müddet ġāyıb ola gelmeye
Ḳanda gittigüni kimse bilmeye

Ol gece kim ʿavratı ere vara
Ol gice içinde kendüsi gele

ʿAlī eydür yā Temīm ḫoş geldüñüz
Ġurbeti yaġşı temāşā ḳıldıñuz

Seferinde ne göründi gözüñe
Söylegil ḳulaḳ uralum sözüñe

Kim seniñ ḳıṣṣānʿ acāyib ḳıṣṣadur
ʿİbret ehli anı hem ʿibret görür

195 Temīm eydür işit ey şīr-i Ḫudā
Görmesüñ gözlerüñ ānıñ gibi ḳażā

Ḫelālüme yaḳın oldum bir gice
Diñle imdi ḥālümi ol dem nice

Muṣṭafā bize vaṣiyyet eyledi
Cumʿa gecesi ġuṣl ile yatuñ didi

Her kim ḥelāline yaḳınlıḳ ide
Yatmasun ol gine illā ġusl ile

Didigümüz ġusl ile oldur yanı
Tāzekarlıḳ eylesün ol dem anı

İllā ġusl vācib oldı bilesin
Cehd edüben daḫı ġusl ḳılasın

Yatmasun şeyṭan anuñ yanına
Dirülürler ḥarb ururlar cānına

Bir vaṣiyyet daḫı budur bize
Ṭaşra yatan kişi bir çizgi çize

Okuya bir iki āyet-i Ḳurʾānı
Ḥaḳ Teʿālā maḥfuz eyleye anı

Hem anı melāikler bekleye
Gelürlerse hem cinlerden ṣaḳlaya

Bir daḫı ṣınıḳ bardaḳ ile içmasün kişi
Zīrā şeyṭānıñ olur yoldaşı

Ol ṣınıḳ bardaḳdan cinnīler içer
Müʾmīn olan ol yavuz işden ḳaçar

Hem aḫşam olıcak tapuñuz
Öyle dir ki hem yapulsun ḳapuñuz

Bir daḫı ḳorkulu söz gelse dile
Söyleme kim ziyān olur hem size

[7a] Söyleyicek Tañrı adın söyleñüz
Tesbīḥ u tehlīl u taḳdīs eyleñüz

Bu daḫı siz yatıcek bir yanar çıraḳ
Ḳomanuz kim cinler eylerler ṭuraḳ

Siz yatıcak ṣoḥbeti anlar ḳılur
Pes kişiye fırṣatı anlar bulur

Bir daḫı evü süpürücek siz bilüñ
Ḳomanuz kim evde ṭura ṭaşra ṣürüñ

Şeyāṭīnler anda becid oturur
Ekṣerī ādeme andan çoḳ zaḥmet gelür

Hem daḫı bir kişi kendü dostına
Virmeye ḳorḳıyı añuñ üstüne

Ol daḫı hem yana yavuz iş durur
Dut diseñ dutar al diseñ alur

Bir vaṣiyyeti daḫı budur yine
Her ki yavlaḳ uġrar ise öñine

Geçmesün arḳurısından anuñ
Geçer isen oda göyüne cānuñ

Geçmesün arḳurusıdan anuñ

Ger senüñ gövdende var ise cānuñ

Kim geçerse incidür yılduzları
Pes müʾmīniñler her işte ola arı

Bir vaṣiyyeti daḫı budur bize
Bāliġ olmamış yemişi her kim üze

Tamām olmadın yemişi üzmeñüz
Ol günāh baḥrına dalup yüzmeñüz

Bir vaṣiyyet daḫı budur hem yine
Bir kişi uġrarsa yolda sine

Başmasun ol sinüñ üstüne daḫı
Kim başarsa oda gire ol aḫı

Bir vaṣiyyet daḫı budur ey yara
Her ki ṣalunup budur kendüzin göre

Yaşlanup faḫr ider özin burar
Ancılayın kişiden Tañrı bezer

Bir vaṣiyyet daḫı budur ey kişi
Dāʾima ḳovıcılıḳ olmasun işi

Ḳovcılıḳ daḫı yavuz işdürür yarā
İki cihānda olur yüzi ḳara

[7b] Bir vaṣiyyeti daḫı budur yine
Bir kişi bir kişiniñ ḥelāline

Göricek yaman aña baḳmasun
Faḫr idüben keleci bu ḳomasun

Muṣṭafānuñ vaṣiyyeti budur bize
Her kim iderse aña olur cezā

Ḫayr iden ḫayr ile iḥsān bulur
Şer idenler ṭamu dibinde ḳalur

ʿAlī eydür yā Temīm Muṣṭafānuñ
Bu didügüñ edebleridür hep anuñ

Biz daḫı işitmişüz bu ḥālleri
Muṣṭafādan bu ʿaceb aḥvālleri

Sen senüñ ḥālüñi söylegil bize
Seferinde ne görindi digil bize

Temīm eydür işit imdi bu sözi
Ḫelālümdür bu benüm ʿammim ḳızı

Bunuñ ile yaḳın oldum bir gice
Gör ki nitdi benim ile ol ḫoca

İbriḳ aldım elüme ṭurdum uri
Ḫayada çıḳdım ki ġusl idem arı

Ḳarañuluḳ idi ol dem gökyüzi
Duman idi görmez idi göz gözi

Hem yaġardı yaġmur aḳardı sel
Yıldurum şaḳırdı hem eserdi yel

Gürler idi gök hem ditredi yir
İşidüñ şimdi benüm ḥālümi dir

Tañrınıñ heybetinden ḳorḳdı cānum
Ditremeg dutdı cümle endāmum

Sen bülürisin kim ey Tañrının arşlanı
Bahādırlıġla ögerler seni

Ḳatı ḳorḳdum yā İmām ḳıldım ṣaḳar
Döndüm evümden yaña ḳıldım naẓar

Ol giceniñ heybetinden ṭaġlanur
Cigerim aġzum dilüm baġlanur

Çaġırup didüm ey benüm ʿammim ḳızı
Ev içinde eksik eyleme sözi

Benim ile luṭf-ı kerem eylegil
Ev içinde baña ḳarşu söylegil

İçeriden bir keleci söyledi
Güle güle yaʿnī kengel eyledi

[8 a] Ey o issiler anı dutuñ didi
Ṣanmañuz kim sözi tamām söyledi

Ḳorḳı ile dört yaña gözüm bakar
Bir duvardan görürüm yalın çıḳar

Ḳamaşır gözlerüm göricek anı

Daḫı beter ditremek dutdı beni

Çıḳar ol yalıñ içinden bir kişi
Ḳapḳara yüzi hem ṣaru dişi

Başı büyük boyu bir çınar gibi
Gözi yaşı dökülür pıñar gibi

Nefesinden ṣanasıñ dütün çıḳar
İt ölisi gibi ol melʿun ḳoḳar

İki gözi yıldırım gibi şaḳır
Zişt-i melʿūn ḫalḳ arasında çıḳar

Çünki anıñ yüzine baḳar cāñum
Aġzımıñ içinde baġlanur sözüm

Bir keleci dimedim ben aña
Geldi ol melʿūn el uzatdı bana

Aldı beni üstüne çünki gider
Çıḳdı hevā üstüne gör kim nider

Başladı kendüziñ ögmege ol it
Ol laʿīn melʿūn ol murdār it

Çaġırup eydür ki anlar ḳanı
Ḳanı ol meḥāle urmayan beni

Kimse beni meḥāla urmaz niçün
İns ü cinnī ḳadrümi bilmez niçün

Ben şeyāṭin aṣluyem aṣlum ḳani
Cümle cinnīler benüm dedem ḳani

Kibr u ṭuġyān becdesidür ḳardaşım
Puṭlara ṭapmaḳdur benüm işüm

Bunı söyler ḳarşu ol melʿūn gider
Nice yazılar yabanlar seyr ider

Söyledükçe aġzından odlar saçar
Nice ṣaḥralar cezīreler geçer

Dāde idi ol cezīreniñ adı
Ẕikr içinde idi ol yer didi

[8 b] Bir ıssızluḳ yer idi Dāde adı
Vir ṣalāvat kim ola sözüñ dadı

Ol cezīrenüñ içi cinler ṭolu
Biri bilmez nice dār-ı İslām yolı

İçlerinde yoḳ Tañrı bilür kişi
Ne ulu ne genci ne erkek ne dişi

Cümlesi şeyṭāna tābiʿdür ey dede
Kimi puta ṭapar kimi oda

Ol laʿīn çün beni anda götürür
Aşaġa ḳor kendü daḫı oturur

Cümle aṣḥābları ḳatına geldiler
Öñünde ʿizzet ü ikrām ḳıldılar

Benüm ile faḫr ider ol bunlara
Ol ʿāṣi melʿūn ol kāfirlere

Her ne kim anlar giyerse giyerem
Her ne kim anlar yirse ben daḫı yirem

Nice zamān bunlaruñla dururdum
Nice dürlü ṭāyıġalar görürdüm

Ne namāz olur olarda ne ṭāʿat
Ne ḫod Ḳurʾān oḳurlar ne āyet

Ne ṣalavāt getürürler peyġambere
Cümlesiniñ içi ṭışı ḳapḳara

Pinhānī ben ẕikr u ṭāʿat eylerem
Cümle Ḥaḳdan gelene şükr iderem

ʿÖmer eydür yā Temīm şerḥ eylegil
Ne şeküldedür bular söylegil

Aġzını açdı Temīmdārī söyleye
Bunlaruñ şeklini maʿlūm eyleye

Ol dem ʿAlī ḳulına eydür yüri
Ol vaṣiyyet kitābın getür didi

Kim anı bize Resūl virmüşdirür
Var içinde ne ki bu görmişdürür

Vardı ḳulı ol kitābı getürdi
Çün ḫalīfe kitābı içinde gördi

Temīm eydür görmişüm bir ṭāʾife
Hiç bunlardan kimseye gelmez vefā

[9 a] Gökyüzünde dāimā bunlar uçar
Bir sāʿatda bu deñiz geçer bular

Yel gibi dāimā uçar bular
Müslümānlar ḳanunı içer bular

ʿĀṣi melʿūnlardur azġun sözleri
Aşaġadan yuḳaru er gözleri

Her kime ḥışm ile bunlar baḳar
Ḳorḳusundan ol sāʿatde cānı çıkar

Olmaz ise illa daḫı çoḳ çeker
Ya beli bükülür ya cefa çeker

Bir ṭāʾife daḫı gördüm tenleri
Başları yoḳ var içinde cānları

Begleri öñünde dururlar idi
Ḳanda kim buyurursa varurlar idi

Bir ṭāʾife daḫı görmüşüm aḫı
Key ʿacib ṭāʾifedür bunlar daḫı

Gövdeleri yoḳ bunlarıñ başı var
Ḳādirin gör ki ne ḳudret işi var

Padişaha ḳulluḳ iderdi bunlar
Ḳanda kim buyursa giderdi bunlar

Ḫalḳ arasında bile yürür bunlar
Söyleyin sözi ḫaber virür bunlar

Bir ṭāʾife daḫı ḳoyunda durur
Ḫalḳ içinde dāima anlar durur

Bir ṭāʾife daḫı yılanlar durur
Pes yılanlaruñ çoġu anlar durur

Evde yılan göricek urmanuz
Degmesübü ḳasd idüp öldürmenüz

Bir ṭāʾife daḫı eşekler gibi
Bunlaruñ içinde gördüm yāʿAlī

Bir ṭāʾife daḫı öküz şekline
Bunlaruñ içinde görmüşüm yine

Bir ṭāʾife daḫı doñuzludurur
Bunlaruñ içinde dāʾimdurur

Bir tāife daḫı atlardurur
Ḫalḳ içinde dāimdurur

[9b] Bir ṭayife daḫı kim sanasın
Bellü cānu ki derdi yoḳ inanasın

Ḫalḳ arasında dāʾimā yürür bular

Her kişi ne işlese görür onlar

Pes bu ṣūretlü cānavarları göre
Tañrı ẕikrin getürsün dile

Kim bunları göre bismillāh diye
Bunlarıñ şerrinden Allāh bekleye

Bir zamān bunlarıñla durmışam
Uluya kiçiye ḥiẕmet ḳılmışam

Ṭaḳatım ṭaḳ oldı yavlaḳ yā imām
Ḳulluḳ etdüm bunlara üç yıl tamām

Bir sāʿat üç yılda rāḥat olmadum
Bu benüm göñlüme dilegüm bulmadum

Bir gün oturmuşdum işit ḥāli
Bir ġalabalıḳ işitdüm ya ʿAlī

Ol ġalabaya ḳulaġum ururam
Cümle bir yere derilmüş görürem

Cinnīler ḳabri diye düşdi ḳamu
Anı gördüm bir yire uşdı ḳamu

Birisine ṣordum didüm yā yigit
Ne ġalābādır baña bir sen ayıt

Baña didi yağma geldi bilesin
Siz daḫı yarāġuñuz ḳılasın

Cinlüler vardur bu cezīrede yāra
Beni ʿĀmmur ḳavmi dirler anlara

Beni ʿĀmmur İbn ʿAbbāsdur adı
Ol cezīrede mālikdür ol didi

Yılda bir kez gelür ilümüze odurur
Birimüzü ḳomaz ayaġın durur

Kimimizi helāk eyleyüp gider
Kimimüzi baġlayup esīr ider

Vaḳt irişdi yine gelürler bize
Bizi ḳırarlar ḳılurlar çok çeza

Biz kāfirlerüz müʾmindirür olar
Ṣāḥibü't- taḳva ehl-i dindür olar

Ben bunuñla söyleşürken dile
Tañrı ẕikrüni götürdiler dile

[10 a] Gördüm ben bir ʿaẕīm leşker gelür
Bī-ḥisāb u saġışıḳ er gelür

Geldiler bunlara ḳarşu durdular
Ḳılıcın balçāġına el urdılar

Ḳıldılar tekbīr u ṣalavāt virdiler
Ṭārddılar ḳılıç bunları ḳırdılar

Şol ḳadar bunlara ḳılıç urdılar
Nice gövdeleri yere ṣaldılar

Üç gün üç gice ḳılıçı urdılar
Bunlaruñ aṣḥābların ḳırdılar

Hem beni ṭutan laʿīni ey yāre
Anda gördüm ḳıldılar pāre pāre

Sünnī cinnīler ḳatı dürüşdiler
Ol kāfirler ile çoḳ uruşdılar

Āḳbet kāfir çerisin basdılar
Öldürüben başlarıñı kesdiler

Ol cezīreniñ içine girdiler
Diri bulduḳlarını esīr itdiler

Bu esīrleriñ bilesince ey aḫı
Aluben gitdiler beni daḫı

İlla ben şükr iderem süpḥāna
İderem ẕihī beşāret cānuma

Kim bu kāfirlerden emīn olmışam
Uş müslimānlar içine gelmişem

Cümlesi oruç dutar ḳılur namāz
Dillerinde ẕikr ü tesbīh ü niyāz

Gice gündüz düşer Ḳurʾān ile
Ṭāʿat eyler cümlesi erkān ile

Çoḳ ṣalavāt virirler peyġambere

Bunlaruñ içinde ey yāre

Bir zamān bunlarun ile oluram
Dutaram oruç namāz ḳılurām

Bunlarıñ cezīresine irmişem
Nice dürlü işleri anda görmişem

Eydeyim gördigimi bir bir size
Ger ʿināyet ḳılur ise ḥaḳ bize

Padişāh çün sākin olur oturur
Hep esirleri getürüñ buyurur

[10 b] Bu esīrler bilesince beni
Süriyü getirdiler anda beni

Cinnlerün sulṭanı çün gördi beni
Oḳıdı ḳatına getürdi beni

Baña eydür yā yigit ḥālin nedür
Nice geldiñ bunda aḥvāliñ nedür

İnsisin cinnī digülsün ey yāra
Seni bunda kim getürdi di baña

Didüm ey şāhım ʿaceb oldı işüm
Nice dürlü vāḳıʿa görmüş başum

Hem Medīne şehridür şehrüm benüm
Hem Muḥammed Muṣṭafā doġrı yārüm

Her nekim gördüm seferde söyledüm
Ṣordı bir bir aña maʿlūm eyledüm

Yine ṣordı diyivir ḥaber baña
Nedür adın deyüvirgil sen baña

Didüm ey şahım ben Temīmdārīyem
Ben Muḥammed Muṣṭafānuñ ṣāḥabi hem yāriyem

Anlaruñ içine düşeli benüm
Bir sāʿat şaḍ olmadı göñlüm benüm

Ne bular iḥsan bilür ne ḫod Ḥakḳı
Küfr-i nifāk içleri dolmuş şaḳı

Ne bunlar tāʿat bilür ne ḫod oruc
ʿĀṣī melʿunlardur işleri güç

Bir zamān bunlaruñ ile durmışam
Nice müfsīd iş bularda görmişem

Ne bunlar Tañrı bilürler ne nebi
Küfri zinet içleri dolu ṭāġı

Sulṭān eydür şimdi emīn olduñuz
Uş müslimānlıḳ içine geldüñüz

Cümlemüz peyġamberiñ ümmetidür
Gice gündüz işimüz ṭāʿatidür

Sen daḫı şimden giru eyle tāʿat
Ḫāli olma tāʿatdan bir saat

Çünki sensin yā yigit Allāh diyen
Hem Muḥammed Resūlullāh diyen

Ol Muḥammed ḥürmetine ben saña
Ḳulluḳ idem ʿömrüm olduḳça saña

[11a]

Döndi eydür leşkerine siz bilüñ
Bu sözüme cümleñüz ṭanıḳ oluñ

Tañrı daḫı ṭanıḳ olsun sözüme
Bunu ḳardaş eyledüm kendüzüme

Çün Muḥammed yāridürür ey aḫı
Ben ideyim buña ḳulluḳlar daḫı

Ḫayli müddet yanlarında ḳaluram
Hem cemāʿat birle namāz ḳıluram

Padişāhıñ aġzına girmez ṭaʿām
Ben ḳatında olmayınca yā imām

Bir sāʿat ḳomazdı yanından gidem
Bu benim göyñimi bir fikr idem

Ḫayli müddet ḳıldum anda zevḳ ile
İllā içim ṭopṭoludur şevḳ ile

İllā müştāḳam kim oġlancuḳlarumı görem
Elüm irmez ki yüzinü ben görem

Firḳat odı cānıma oldı esīr

Dāduġunca ḥasretim oldı yesīr

Bir gün oturmış idim ben fikr ile
Tesbīḥ u Ḳurʾan okurdum ẕikr ile

Ḳurʾān çün işitdi ol pādişāh
Diñleyicek bir kez etti ḳatı āh

Anıñ ahı ṭaġları eşir ider
Derdimi benüm daḫı beter ider

Şol dem eydür ḫoş bilürsün Ḳurʾānı
Fedā ḳıldum senüñ içün bu cānı

Ḳul olayum saña şimden gerü
Ḳıldı ʿaşḳıñ cānum içinde beru

Varduġunca raġbetim artdı saña
Ḥācetim var gel bitürgil sen baña

Dilerem oġlancuḳlarım ögredesin
Bunlara Ḳurʾān'ı taʿlim idesin

Ben didüm ki başum üstüne alam
Bildigümden anlara taʿlim idem

Ol Muḥammed Muṣṭafā ögretdi bize
Ögredeyim ḳulluḳ ideyim size

Getürür ḳatıma ol oġlanları
Başladum taʿlīm idem ben bunları

[11b] Gice gündüz oḳudurum yā imām
Tā ḳılanca yedi muṣḥaf tamām

İllā bir ʿaceb bunlarda görürem
Āyete'l-kürsiyi çün sebaḳ virürem

Oḳınca ol āyet yā Emīr
Gövdesi ḳurşun gibi buñlar erir

Dükenicek yine olur bayaġı
Aʿẓāları elleri ve ayaġı

Baña dirler ey bize ḫayr ögreden
Bizim ile ḫayr u iḥsān eyleyen

Ne ʿacāib āyet olur bu āyet
Oḳuyunca ölür bizden ḥayāt

İllā Tañrı cānumuzı virür yine
Oḳusañ cinnīleriñ kāfirlerine

Eriyüp ḳurşun gibi aḳar teni
Gider ayruḳ gövdeye gelmez cānı

Pes yatıcaḳ bu kişi bu āyeti
Oḳısa bulmaya şeyṭan fırṣatı

Ger dilerseñ ḳahr idesin şeyṭānı
Dāʾimā ḳoma diliñden sen anı

İşit imdi bir ʿacāyib yine işi
Ġurbete düşse neler gelür başı

Bir gün otururdum ḳaygu ile
Ḥaḳ Teʿālā ḳaygu virmesün ḳula

Şol ḳadar endişe düşdü özüme
Ḳaygu ile uyḫu geldi gözüme

Yatur iken düşde gördüm yā ʿAlī
İşit imdi bu ʿacāyib aḥvāli

Düşde gördüm Medīneye varuram
Muṣṭafānıñ ravẕasında dururam

Varuram ḳabrin ziyāret iderem
Dönerem anda evüme varuram

Gördüm evümde oġlanlarumı
Ol cānumdan sevgilü cānlarumı

Bağrıma başup bunları ağlaram
Ḥasret ile yüregimi ṭaġlaram

Padişāh çün ağladuġımı görür
Düş içinde beni görüp uyarur

[12a] Ḳocmış iken oġlumı uyanuram
Henüz anı ḳucaġumda ṣanuram

Sulṭan eydür yā Temīm eyit baña
Kimse bizden mi ziyān itdi saña

Ben eyitdim kimse ziyān itmedi

Kimseniñ baña ziyānı yitmedi

Baña eydür ya niye aġlar gözün
Söyle bize bilelüm nedür sözün

Ben didüm kim ey şehā ḫoş görmişem
Düşte gördüm Medineye ermişem

Muṣṭafā ḳabrin ziyāret ḳılmışam
Dönüben andan evüme gelmişem

Görmişem oġullarumuñ yüzüni
Hem işitmişem bularuñ sözüni

Cānıma itdi eṣer firḳatları
Cigerimi hem yaḳar ḥasretleri

Anuñ içün aġlaram aḳar yaşum
Bu ġariblikde neler görür başum

Ey ʿaceb derdime dermāñ olayı
Gözüm oġlancuḳlarumı göreyü

Yoḫsa ḥasret ile çıḳar bu cānum
Aġladuġum anıñ içündür benüm

Ḫasret ile vaṭanımdan ayrıyam
Ẓāhirim ṣaġ bāṭınımdan ṣayrıyam

Kim benüm aġladügüm budur ey şāh
Cigerüm derd ile yanar ey şehen-şāh

Sulṭān eydür yā Temīm ilüñüze
Ne ḳadar yıllıḳ yoldur eydüñ bize

Ben didüm ki ey şāhım ne bilürem
Bilmezem ben nice ḫaber virürem

Sulṭan eydür yetmiş yıllıḳ yoldurur
İllā zaḥmet ile meşaḳḳat yoldurur

Gice gündüz durmadın gitmek gerek
Andan ol menziliñe irmek gerek

Nice deñizler daḫı geçer kişi
Andan irür āsān olursa işi

Çün işitdim anı cāndan bezerem
Bir uġurdan ümüdimi üzerem

[12 b] Daḫı bir kez derd ile eyledüm āh
Çün benim āhım işitdi pādişāh

Şol dem eydür yā Temīm eyit bana
Ne ḳatı āh eyledüñ noldu saña

Ben didüm ki ey şāh yetmüş güne
Ümidüm var didi olam yine

Bu hod yetmiş yıllıḳ yol ḳaçan olur
Aña değin biñ benüm gibi ölür

Döndi sulṭān yine baña söyledi
Bir keleci göñlümi şād eyledi

Baña eydür göñliñi ḫoş dut ḫoca
Seni ilüne iledem bu gice

Bu gice içinde seni ilüne
Virüserler kimse durmaya yolıña

Aldı benim elümi çünkim gider
Çıḳdı bāḳcası içine seyr ider

Gördüm anuñ içinde ben ey ahi
Bir muʿaẕẓam ḳapu var bir ṭaġ gibi

Cinler ol ḳayayı delmiş idi
Sulṭānıñ zindānı ol olmuş idi

Bir demür ḳapusı var idi anuñ
Cinniler idi ṭopṭolu ol zindānuñ

Şāh erişdi zindānıñ ḳapusına
Ḳapucı ṭurdı şāhıñ ṭapusına

Çünki sulṭan gördi anıñ ṭapusın
Tiz buyurdı açdı zindāñ ḳapusın

Ol dem eydür ol ḳapucıya yüri
Ol Medīne cinleründen al beri

Cinlerin büyügin götür gel sen baña
Ḥacetüm vardur didüm ben saña

Girdi ḳapucı ol didügin alur
Pādişāhıñ naẓarına getürür

Geldiler sulṭana ḳoşud virdiler
Ṭapu ḳılup bil iki ḳat oldılar

Gördüm ol cinnīleri yā imām
Her biri mināreye beñzer tamām

Sultānıñ bir bir öñünde durdılar
Ṣad hezāran ʿizzet ü ikrām ḳıldılar

[13 a] Her biri ikrām etdiler tamām
Ṣonra gelen diñle nicedür ey imām

Ardlarınca geldi bir cinnī ḳara
Eyni ile özüni birdir ey yarā

Başı büyük çınara beñzer boyı
ʿĀṣi melʿūn kendi şeyṭān ṣoyı

Gördüm anıñ yoġidi bir gözi
Maġāraya beñzer idi aġzı

Söyleyicek sözi eyle sanasın
Gökler gürler diyü inanasın

Nāgehān bir gözlü idi ol laʿīn
Bir göz ile baḳar idi ol hemīn

Yuḳaru dudaġı aşaġasına

Ṣarḳmış idi bile gögsi üstüne

Benzer idi fil azūsıña dişi
Kim göre ancılayın ʿibret kişi

Sanasın gözi anuñ od pāresi
Ḳorḳudur ādemi yüzi ḳāresi

Eli ayaġı boynu demürlü idi
Şah öñünde geldi yüz yire ḳodı

Döndi sulṭān anuñ ile söyledi
İşit imdi nice ḫiṭāb eyledi

Eydür ey cinnī ḥāliñ bilür müsün
İḥsānımıñ şükrini ḳılur musun

Cinnī eydür iḥsānıñı bilürem
Gice gündüz saña duʿā ḳıluram

Gelür eliñden beni öldüresin
Hem baña düşmānlarum güldüresin

Diler iseñ diri ḳoyasıñ beni
Ḳanda bitürem saña bu iḥsānı

Sulṭān eydür seni āzād eyleyem
Cümle dostlaruñ senüñ şād eyleyem

İllā benüm ḥācetim vardur saña
Dilerim bitüresiñ anı baña

Dilerem bu ḳardaşımı alasın
Ol Muḥammed şehrine iledesin

Bu işum bitürür isen benüm
Degiserdür saña ḫayr u iḥsānum

[13 b] Cinnī eydür bāşum üstüne alam
Senüñ içün ben buña ḫizmet ḳılam

Sulṭan eydür irteye degin bunı
Menziline iledesin sen anı

Cinnī eydür üç sāʿat saysun daḫı
Kendüzün evünde göresün ey aḫı

Ben bu sözi işidüp şād oluram
Ḳayġudan ġussādan āzād oluram

Bilmezem alnuma ne yazdı Ḳadīr
Hem ilüme gelmedim oldum ḳaṣīr

Şah buyurdı bendelerün getürdiler
Aṣḥābı arasına getürdiler

Sulṭan eydür bunı siz ḫoş görüñüz
Her ne kim diler ise virüñüz

Ol kişi kim ḫayr u iḥsān eyleye
Ḳardaşıma ḫiżmet ide ṣıdḳıla

Hem selāmet ilede bunı iline
Göre ol oġlancuḳlarunı sevüne

Çünki yine yüzüme sulṭan baḳar
Revān aġlar gözünün yaşı aḳar

Baña eydür yā cānımuñ cānı
Keşke görmeyeydi gözlerüm seni

Eglenür idik bile bunca zamān
İlla ayruluḳ odı oldı yamān

Senüñ ile maʿmūr idi cānumuz
Sen gidicek ne olısardur ḥālimüz

Ḳomaz idim seni gitmege daḫı
İllā ḳorḳarım günahdan ey aḫı

Revā degül seni komaḳlıḳ yarā
Olmayasın oġlancuḳlaruñuza ḫuda

İllā benüm bir vaṣiyyetüm budur saña
Varıcek añı bitürgil sen baña

Her ḳaçan kim Medineye varasın
Muṣṭafānıñ ravżasını göresin

Ol arada yüzüñi urup yire
Selāmum degüresin peyġambere

Hem yaranları Ebubekir ʿÖmere
ʿOs̱man ʿAlī ve aṣḥabı yārenlere

[14 a] Selāmum benüm bunlara viresin

Her ḳaçan kim yüzlerüni göresin

Ben didüm kim başum üstüne varam
Senüñ selāmuñ anlara degürem

Yine eydür baña sevdügüm eşüm
Senüñ ile vardur daḫı bir işüm

Bu kāfir cinnīisidir seni buña
Veriserem ziyān idgürür saña

Çün müslimān kāfire yoldaş ola
Ṣanma kim ol aña şefḳat ḳıla

İllā saña bir duʿā ögredeyim
Senün ile ḫayr u iḥsān ideyim

Bu duʿāyı okuyasın aña
Ḥükm idesin muṭīʿ ola saña

Unudursañ ol seni bıraġur gider
Yoluñı yaḳın iken ıraḳ ider

Bu duʿādır kim bizi menṣūr ider
Düşmānımuzı bizim maḳhūr ider

Kimimüz ezberlerüz anı dile
Kimimüzüñ yazıludur hem bile

Muṣṭafādan taʿlīm itdim ben anı
Anuñ ile ḳahr iderüm düşmānı

Sen daḫı oḳu ki nuṣret bulasın
Düşmānıñ üstüne żafer bulasın

Ol duʿādan çün baña virdi sebaḳ
Ben oḳudum keñez itdi baña Ḥaḳ

Baña eydür Tañrı içün unutmaġıl
Bu duʿāyı sen saña ḳaṣd itmegil

Darlıġa düşer iseñ oḳu daḫı
Feraḥa irüştüre seni ḥafı

ʿÖmer eydür ol duʿā kim size
Taʿlīm itdi nicedür idüñ bize

Başladı Temīm duʿāyı oḳudı
Şeyṭanıñ şol dem içüni doḳudı

İşidicek duʿāyı ʿAlī bilür
Kelācesin Temīmüñ taṣdīḳ ḳılur

ʿAlī eydür Muṣṭafādan ben bunı
Diñledim oḳur idi düni güni

[14 b] Daḫı Ḥasanı Ḥüseyini bilene
Öğredürdi bunı döne döne

Yine Temīm başladı girdi söze
Vir ṣalavāt ecri yazılsun bize

Sulṭāñ eydür cinnīye ben saña

Emānetim budur öñden ṣoña

Menzīline sen bunı yitüresin
Benim içün bu işi bitüresin

Geldi sultan görişü benimle
Didi sevdigüm yârim senüñle

Yavlaḳ aġlar ben daḫı çoḳ aġladım
İder ey ḳardeş Ḥaḳḳa ışmarladım

Urdı Cinnī beni boynı üstüne
Nice yazılar geçer ev ḳaṣtına

Gāh alur beni inişe indürür
Gāh yine çıḳar yoḳuşa döndürür

Söyledükçe aġzından odlar ṣaçar
Yedi deñiz üstünden bile geçer

Bir cezīreye beni çün yetürür
Aşaġa ḳor kendü daḫı oturur

Sevünürem çünki yerü görürem
Muṣṭafāya çoḳ ṣalavāt virürem

Cinnī eydür baña nedür ḥāliñ
Seni bunda ḳor isem nedür aḥvāliñ

Ben didüm ki itme sen bu işi
Beni ışmarladı saña ol kişi

Oḳur idim duʿāyı dilüm ile
Saçını dutar idüm elüm ile

Zehresi yoḳ bir adım geri gide
Bu duʿā berekātında bañā ziyān ide

Duʿāyı oḳumam pāre pāre
İder idi beni ol dem ey yāre

Zehresi yoḳ kim beni ḳoya gide
Ya elin sevüne baña ziyān ide

Ṭaḳati yoḳ kim beni ḳoya gide
Ḳādir idi anda etüm yemege

Baña eydür seni eve iledem
Gönlüñi ḫoş dut yigit anda gidem

[15 a] Yine beni götürür döne döne
Anca döner yaḳın irişür göge

Yuḳarudan yere baḳdum yā İmām
Yer yüzi bir ʿaynaya beñzer tamām

Ḳulaġumda gök görüldisi daḫı
Ṭaġdan inen sel gibi gürler daḫı

Gökyüzünde gördüm yıldızları
Bir ṭaġa beñzer idi degme biri

En kiçisi dünyā ṭaġınca durur
Ol nücumlaruñ yüzünde belḳ urur

Çoḳ ferişteler daḫı gördüm ey yār
Her biri elinde bir ḥarbe dutar

Nurdan idi bunlaruñ ḥarbeleri
Ellerinde od dutarlar her biri

Şeyṭanlar çıḳıcaḳ atar imiş
Anıñ içün ol odı dutar imiş

Ḫayrān oldum bunlara baḳa baḳa
Cümlesi tespīḥ u ẕikr eyler Ḥaḳḳa

İşidicek tesbīḥ itdüm ben daḫı
Ol duʿā gitdi ünimden ey aḫı

Yuḳarudan bir ferişteh od ṣaçar
Beni ol cinnī bıraġuben ḳaçar

Bir pāresi ol oduñ ṭaġa düşer
Yalıñından ḳapḳara ol ṭaġ yanar

Çün bu ʿibret işleri ben görürem
Muṣṭafāya çoḳ ṣalavāt virürem

Yedi gün yedi gice ben inerem
Gāh başım gāh ayaġımla dönerem

Bir pāre yel irdi beni getürür
Bir deñiziñ ḳoyñuna yetürür

Uçacaḳ ḳuş havadan nice düşer
Kim aña irmez elim hiç ey beşer

Şöyle düşdüm ben daḫı gice yire
Yatdım anda gün yayılınca yāre

Çün uyandum uyḫudan açdım gözüm
Yā emīre'l-müʾmīnin işit sözüm

Turdum ol çınāre düşdüm giderem
Bir muʿaẓẓam ḳuş gelür çün görürem

[15 b] Ancılayın ḳuş ʿaẓāmet görmedim
Görüben anuñ seyrine irmedim

Çıḳdı çün baña geldi yā imām
Ben didüm ki vaʿdemiz oldı tamām

Ṣaġlıġım yāyı kirişen yā ḥarem
Diriligimden ben ümīdim keserem

Eydürem bu ḳuş gelür beni yutar
Yine varur kendi işine gider

Çünki geldi ḳatuma yaḳın durur
Ādemī gibi baña selām virür

Selām olsun saña ey Medīni
Tañrı Teʿāla ṣalubdurur seni

Nice dürlü ʿacāyibler göresin

Varıcaḳ maḫlūḳa ḫaber viresin

Naẓar itdüm ben anuñ endāmına
Dürlü naḳşı Tañrı urmuş cismine

Ḳarnı yeşil ḳız [ıl] kara
Aġıla gögi yol yol ey yāre

Gözleri daḫı ṣaruyidi anuñ
Vir ṣalavāt şādımān olsuñ cānuñ

Ayaġı aṣılu gördüm ol ḳuşı
Gör ki zihī Ḳādiriñ ḳudret işi

Geldi aġzın benüm aġzuma virür
Çün nefesi aġzum içine girur

Baña bir leẕẕet gelür nedür şeker
Daḫı datlı anı ḳalmış ol şekūr

Miskile ʿanber zaʿferandur ḳoḳusı
Ne işe gelür ḳatında ḳamusı

Dönüp eydürem aña kim sen di baña
Ne ʿaceb mertebe virmiş Ḥaḳ saña

Sen ne ḳuşsın nerdedür menzilüñ
Kim bunuñ gibi işe irür elüñ

Baña eydür benim ol azmışlara
Azıcik yol gösteren ḳalmışlara

Ḳalmışı yerine yetüren benüm
Dem-be-dem bu işi bitüren benüm

Beşāret olsun saña yoluñ yaḳın
Tañrı ẕikrin ḳomanuz dilden ṣaḳın

[16 a] Kim anuñ ẕikr işüñi bütürür
Seni āsan menzilüñe yetürür

Gitdi ol ḳuş ḳaldı bende leẕẕeti
Gönlüme düşmez bu dünyā niʿmeti

Anıñ ile mūnis oldum bir zamān
Ol gidicek dirligüm oldu yamān

Dört gün dört gice giderem yā imām
Ġuṣṣadan gönlüm dilemez hiç ṭaʿām

Endişeye ġarḳ oluben yürürem
Bir çemene irdi yolum görürem

Ḫoş çayır çemen anda görklüyirler
Gönlüm anda bir dem eglenmek diler

Arḳun arḳun anda girdim yürüdüm
Bir cānavar anda otlar görüdüm

Görmemiş ol şekilde canāvar
Ne ḫod kimse gördü ne miṣli var

Şol ṭoñuz gözlerine beñzer gözi

Boynı boġa boynuna beñzer işit sözi

Fil ḳulaġı gibi anıñ ḳulaġı
Deve ayaġına beñzer ayaġı

Ḳaplana benzer idi anıñ teni
Ḥayrān oldum göricek ben anı

Gögsi arslan gögsine beñzer aṭa
Ḳarnınıñ altı beñzer daḫı ata

Ḳuyruġı ḳoç ḳuyruġı gibi anuñ
Gör ne ʿaceb işleri var Sübḥanıñ

Ol baña baḳub durdı ben aña
Ḳudretine Tañrınıñ ḳaldım ṭaña

Döndi ādem gibi baña söyledi
Benim ile ḫoş keleci eyledi

Söyler eydür baña ki ey Medeni
Ne ḳatı gözettüñ aḫir sen beni

Ben dedim ki seferimde irmedim
Sencileyin cānavar hiç görmedim

Ne cānavarsın eyittgil sen baña
Ẕi ʿaceb şekl virmiş Ḥaḳ saña

Ol dem yine baña cevab eyledi
İşit imdi yā imām ne söyledi

[16 b] Baña eydür aḫir vaḳitte yā yigit
Çıḳaram dünyāya sözüm işit

Çünki baña destur vire ol ḫoca
Geziserem dünyāyı ucdan uca

Dabbetü'l-arż daḫı dirler baña
Kim ki ṣudūr ise digil aña

Çün işitdim bu sözi andan ey yār
Yine ol dem ṣordum añdan bir ḫaber

Ben didüm ki yavlaḳ oldum avāre
Yol salıvir baña gidem yâre

Baña eydür bu çemenden çıḳasın
Āḫirine sen güc ile varasın

Bir gün bir gice çemende yürürem
Aḫir yine ben gücile irürem

Ṭaşra çıḳdım ol çemenden ey ḫoca
Bir depede bir ṣumaʿ gördüm yüce

Geldim anuñ ḳapusuna dururam
Avāz ile bir kezin çaġıruram

İçeriden çıḳa geldi bir ḳoca
Giydüğü keşiş donı uçdan uca

Ol ḳoca keşiş yüzüni görürem
Gelürem ḳatına selām virürem

Çünki benüm selāmumı ol alur
Dönüben baña suāl ḳılur

Yā yigit der neredendür gelişüñ
Bu ıssızlıḳ yazıda nedür işüñ

Bunda ādem geldigi yoḳdur daḫı
Seni bunda kim getürdi ey aḫı

Vaṣf-ı ḥālüm aña bir bir söyledüm
Her ne kim gördüm ise şerḥ eyledüm

Ana didüm Medīne şehrimdurur
Ol Muḥammed Muṣṭafā yārimdürür

Keşiş eydür Muṣṭafānuñ ḥāli ne
Diri midür ol henüz aḥvāli ne

Ben aña eydürem sen ol beḳā
Bil Muḥammed teslīm olmuşdur Ḥaḳḳa

Keşiş anı işidicek āh ider
Yire düşer ʿaḳlı başından gider

[17 a] Yine ʿaḳlı gelicek ṭurdı uru
Yine andan bir ḫaber ṣordum uru

Ne bülürsün sen didüm Muḥammedi
Ol iki cihān güneşi Aḥmedi

Keşiş eydür kitābımızda anı

Oḳumuşuz evṣāfını adını

Anın içün bilür olduḳ biz anı
ʿİsî bize maʿlūm itdi anı

Yine didüm keşīşe andan ey yār
Ne ḳavimdensin bāña virgil ḫaber

Keşiş eydür ben ḥavāriyyundanam
Ol ʿİsā peyġamberiñ yāri benem

Ol zamān kim ʿĪsa çıḳdı göge
Bir çalabıñ ismini öge öge

Müfsid oldı çün ḫalāyıḳ görürem
Maʿzūl olup içlerinde yürürem

Gelüben bu edāda ḳıldım ḳarār
Ḫayli müddetdür ki bundayım ey yār

Yine didüm idiviriñ siz bize
Ne ḳadardur bunda durursun digil bize

Didi beş yüz yıl bir sāʿatdurur
Kim duʿācıñ buracıḳda oturur

Gice gündüz dilegüm budur benüm
Ḫaḳ resūlüne fedā olsun canum

Çünki degdi bu cevāb andan bāña
Yine ol dem bir ḫaber ṣordum aña

Didüm ey ʿİsa aṣḥābı şol çemen
Bir canāvar anda gördüm şimdi ben

Görmüşüm yoḳ ancılayın canāvar
Ne kimse gördi ne ḫod miṯli var

Nedir anıñ adı digil sen baña
Ben anı göricek ḳaldım ṭaña

Yine keşiş baña bir dem söyledi
Ne canāvardur anı şerḥ eyledi

Eydür anuñ Dābbetü'l-arżdur adı
Ḥaḳ Taʿāla āḫir vaḳt üçün ḳodı

Ol çemen içinde dāʾim otlar ol
Şuña değin kim açıla aña yol

[17 b] Emr ericek aña kim gerek dura
Geze dünyā mülkine cevlān ura

Ṣafā vü Merve arasında çıḳa
Maḫlūḳ anıñ ʿaẓametine baḳa

Ayaġı yirde ola gögde başı
Ḥayrān ola yüzine baḳan kişi

Bir elinde ʿaṣāsı ola Mūsānuñ
Bir elinde ḫatemi Süleymānuñ

Her kime kim yüzüñi ḳarşu duta
Ol kişiniñ olıser yüzi ḳara

Ol ḳara yüzlü kāfirler olısar
Ṭamu içinde muḫalled ḳalısar

Yā kime kim ʿāṣayı ḳarşu duta
Belḳ ura yüzleri nūra bata

Ol yüzi nūrlu müʾminler olısar
Ṣaḥib-i taḳvā vü ehl-i īmān olısar

Gün ol vaḳitde maġribden ṭoġa
Ṣanma ayruḳ tevbeler göge aġa

Tevbeler ḳapusı andan yapula
Devlet anuñ tevbeyi önden ḳıla

Yoḫsa anuñ ayruḳ tevbeler olmaz ḳabūl
Tevbe ḳılan şimdiden devletlü ḳul

Çün işitdim yā imam bu işleri
Daḫı artdı göñlümüñ teşvişleri

Yine ṣordum keşīşe didüm size
Yimek içmek neredendir eydüñ bize

Baña eydür ḳarnıñ açdur meger
İşte sözüñ seni ol yana eger

Yüri şol dere içine gir daḫı
Ḳarnıñı ṭoyur gel gine ey aḫı

İndim andan ol dereye girürem
Bir muʿaẕẓam baḥçe anda görürem

Dürlü dürlü yemişi var baḳçanıñ
Ḫoş laṭīf ṣuyı aḳardı anuñ

Yidim ol yemişleri ḳarnum doyar
İçerim ol ṣudan yine ḳānum ḳaynar

Yine çıḳdım baḳçeden ben giderem
Geldim ol keşīşe gör ki niderem

[18 a] Didüm ey keşīş paralana dünüñ
Ḳalur ise şol yalıncaḳ tenüñ

Bulına baḳçe içinde yiyesi
Kim götürür saña ayruḳ giyesi

Yana keşiş sözüme virdi cevāb
Gör nice geldi anıñ sözi ṣevāb

Didi baña ṣuda gemiler gelür
Her ki içinde bunca er gelür

Yazu ḳışu giysiyi bunlar baña
Getürirler giyerem didüm saña

Biri gidicek birisi olur ḥaẕır
Eksik etmez ol kerem issi Ḳādir

İder ıssı ile ṣovuḳdan teni

Bekleye sefer içinde ḥaḳ seni

Keşiş ana bu sözi çün söyledi
Kendü ḥālinden ḥikāyet eyledi

Ḫoş Temīmdār aña daḫı söyledi
Kendü ḥalinden hikāyet eyledi

Bir şecer yapraġını dir girem
Tükenicek anca yalın gezerem

Ol olur āḫir kim dünyāda
Seferimde nice müddet ey dede

Yıpranıcaḳ ancıyalın yürürüm
Nice dürlü vāḳıʿalar görürüm

Anı kim gördüm cihānda bir kişi
Görmüşüm ola ne erkek ne dişi

Keşiş ile durmuş iken bu söze
Gemiler geldi ṣuda yüze yüze

Bu keşiş ol gemileri çün görür
Ṣundı bir bez pāresine el urur

Yele ḳarşu ol bezi bir kes ṣalar
Kim bunuñ ṣaldugunı görür anlar

Çıḳdılar cümle ḳatına geldiler
Önünde ʿizzet ü ikrām ḳıldılar

Didiler kim ey dinimiz ulusı
Duʿādan unutmayasın Tañrıcası

Keşiş eydür bir işimiz var size
Bitirüñ kim duʿā ḳılam ben size

[18 b] Dilerem ki bu yigidi alasız
Ḳanda varusañız bile ṣalasız

Bu Muḥammed yāridür siz bilüñüz
Daḫı buña ʿizzet ikrām ḳılıñuz

Anlar eydür biz Muḥammedi bilmezüz
Ne kişidür hiç ḫaberdār olmazuz

İllā seniñ ḫāṭırıñ içün alalım
Deñiziñ öte yanına ṣalalım

Öte geçicek kendi gide
Kendi bilür nice bilürse ide

Çün kim keşiş bu söze virdi rıża
Rāzı olub andan oldılar cezā

Aldılar beni gemiye ḳoydılar
Geminiñ yelkenlerüñi gerdiler

Çün bir zamān bir müddet bu resme gitdiler
Ḫoş eminlik birle zevḳ itdiler

Ol kāfirler arasında giderem

Gice gündüz ẕikr u tesbīḥ iderem

Ḳıluram içre bitürürem işi
Bilmezem anlarıñ içinde bir kişi

Ṣu yüzünde gideriken bir gice
İşit imdi ḥalimiz oldı nice

Dört yañadan muḥālif yeller eser
Ol gemi işleriniñ baġrın keser

Gāh olur gemiyi yel şarḳa sürer
Gāh yana döner ġarba sürer

Gemi sergerdān olup gezer ṣuda
Gemicilerin cānı düşdi oda

Cümlesi çün zāri zāri iñledi
Birbirinden hem ḥelāllıḳ diledi

Ol ḳadar feryād iderler yā imam
Gemi içi ġulġule ṭoldı tamām

Eydürem ben ey ḫalāyıḳ nolduñuz
Ne ḳatı feryād u efġān ḳıldıñuz

Anlar eydür yā yigit öñüñe baḳ
Görki ne ṭarlıġa ṣaldı bizi Ḥaḳ

Öñüme baḳdım çü gördüm ey ḫoca
Bir muʿaẓẓam ṭaġdurur yavlaḳ yüce

[19 a] Dāre imiş ol ṭaġın adı daḫı
Gördüm ancılayın bir ṭaġ daḫı

Miʿrāca çıḳdukda anı nebī
Görmüş ol bize ḫaber virdi anı

Anda eşitdüm ol ṭaġıñ ḥālini
Taṣdiḳ itdi cümle resūl ol anı

Yedi ḳat yer altında kez ucı
Ẓulmuna degin erişmişdur ucı

660 Anda varan gemi ġarḳ olur imiş
Ṣanma varan diri ḳurtulur imiş

Bunlar eydür biz daḫı ġarḳ olduḳ uş
Ey diriġā ḥasret ile ḳaldıḳ uş

Ben parmaġum getürdüm
Tekbīr ile şehādet getürdüm

Cümlemüzüñ gözi ṭaġa baḳar
Derdile ḥasret bizi oda yaḳar

Bir ʿaẓimet mevc erişür götürür
Gemümizi çünki ṭaġa götürür

665 Şöyle urdı gemiyi ṭaġa yāre
Taḫta taḫta eyledi pāre pāre

Ġarḳ olur gemi içinde ne ki var
Ademī ẕat altun aḳçe vü ṭuvar

Beni bekler ol hocalar ḫocesi
İşit imdi ḥālüm oldı nicesi

Yapışup bir taḫta üzre dururam
Taḫta üstünde yüzümi sürürem

Yedi gün yedi gice gitdüm yāra
Ṣu yüzünde anca oldum āvāra

Şöyle sergerdān oluben görürem
Diriligümden umudumu üzerem

Aşaġa ṣudur yuḳaru hem semā
Elüm irmez ki yitem ben yere

Bilmezem ki ḳancaru gider yolum
Eydürem ki yaḳın irişdi ölüm

Yedi günden ṣoñra beni keñara
Bir cezīreye çıḳardı ṣu yere

Çün cezīreniñ içine girürem
Dürlü yemiş anda görürem

[19 b] Elma u armud üzüm ey yār
Dürlü yemişler aġacı anda var

Her aġacuñ yapraġı vardur adı
Hezār yapraġı gibi her biri

Degme yapraġı bir kişiyi bürüye

Gördüm ol baḳça içinde ben yine

Bir ay ol baḳça içinde dururam
Yürürem dört yana cevlān ururam

Yemişin yirem ṣuyuñdan içerem
Bir zamān ol baḳçada ḫoş geçerem

Gündüz seyr iderem uçdan uca
Gice olıcaḳ çıḳaram aġaca

Bir gün andan ol aġaçdan yürürem
Bir canāvar çıḳdı ṣudan görürem

Görmedim ancılayın hiç cānavar
Ne ḫod kimseniñ gözi gördigi var

Çünki gözüm gördi anıñ yüzüni
Gitdi ʿaḳlum işidicek sözüni

Yüzüm üstüne düşerem yā ʿAlī
Yatdum aḫşama degin işit ḥāli

Aḫşam olucaḳ durdum aḫī
Yatmaġa ol aġaca çıḳdum daḫı

Bir avāz geldi kim eyle ṣanuram
Gökler gürledi deyü ṣanuram

Ben daḫı ẕikr u tesbīḥ eylerem
ʿAḳlumı biraz başıma diyrurem

Ḫoş faṣiḥ lisān ile öger Ḥaḳḳı
Çaġırur eydür ey ṣunʿ issi Baḳī

Medḥ ile resūli getürür dile
Medḥ ider dört yārini anda bile

Ol Ebūbekir ṣāḥib yār idi
ʿÖmer ḫod munis enṣār idi

ʿOs̱manı daḫı anup iderdi ol
Kāfiri dünyāda ʿAlī ḳırdı bol

Medḥ oḳudı anda ebsem oldı ol
Cānımı cānım içine idi ol

Bir zamān ol āvazı fikr iderem
Başladum tesbīḥ ile ẕikr iderem

[20 a] Dün buçuġunda bir ön geldi yine
Kim ne beñzer ol evvel çıḳan öne

Ol daḫı medḥ oḳuyup öger Ḥaḳḳı
ʿĀlemleri yaradan yüce Ḥaḳḳı

Hem Muḥammed Muṣṭafāyı medḥ ider
Her kim anı bilmezse ḳahr ider

Medḥ ile aṣḥābını cümle öger
Fesīḥ dil ile ḥavāricleri söger

Ol daḫı ebsem olıcaḳ yā imām

Ben aġaçdan ṣayrıya döndüm tamām

Ṭāñla yaḳın yine çıḳdı bir āvaz
İder idi ẕikr u tesbīḥ u niyāz

Ol daḫı medḥ oḳıdı ol Aḥmedi
Aṣḥabıyla cümleyi öger idi

Ol āvaza daḫı ḳulaḳ ururam
Diñicek ṭañ olduġun görürem

Bir canavār çıḳdı deñizden gelür
Ṭoġrı benüm ḳatıma degin gelür

Geldi aġaç dibine daḫı durur
Aşaġadan yuḳaru selām virür

Dir baña insi misün yā yigit
Ben didüm kim insem bellu işit

Yine didi kime ṭaparsın yāra
Ben didüm kim ṭaparam bir Tañrıya

Hem severem ol Muḥammed Resūli
Ben aṣḥābıyam anıñ hem Tañrı ḳulı

Naẕar itdüm ben anıñ endāmına
Ḥayrān oldum baḳıcaḳ vardım yanına

Başı arslan başına beñzer anuñ
Ayaġı ayaḳlarına beñzer arslanuñ

Beñzerdi cismi naġam ḳuşına
Ḳafir olur şek iden Ḥaḳ işine

Balıḳ arḳasına beñzer arḳası
Ben didüm ki ey cānavarlar ḥaşşı

Bir sūʾālum vardur benüm saña
Ṣorısaram sen cevāb virgilbaña

Üç avāz işitdüm ben bu gice
Ne avāzdur çaġıran kişi nice

[20 b] Şol dem eydür deñizüñ malikleri
Kim deñiz içinde olur begleri

Dāʾim anlar bunda gerek kim çıḳar
Ẕikr iderler tesbiḥ ile hem Ḥaḳḳa

Anlarıñ avāzıdur bu avāz
Gör nice bekledi seni bī-niyāz

Sen eger kāfir imişsen ey yāra
Seni eylerler idi pāre pāre

Çünki müʾmin isen saña yoḳdur elem
Bekledi seni daḫı levḥ ü ḳalem

Bunı ider anı ḳatımdan gider
Kendüzini deñize bir ṭav ider

Ben yine indim aġaçdan gezerem
Ḳayġu ile ben cānumdan bezerem

Oḳıyıcaḳ Ḳurʾānıñ nışfın tamām
Gezdim ol meşe içinde yā imām

Ġuṣṣa ile aḫşama dek gezerem
Aḫşam oldı bir maġara görürem

Bir çıraḳ göründi benim gözüme
Ḳulaḳ urġıl yā imām bu sözüme

Ben didüm ki şol çeraġa varayın
İnsan var mı bir anda göreyin

Gitdim anda yā imām ʿazm iderem
Yaʿnī ol çeraġa degin varuram

Nice kim gitdim yaḳın ola çıraḳ
Gitdükçe ol daḫı oldı ırāḳ

Gide gide yavlaḳ oldım ey yāra
Varuben gördüm anda bir maġara

Ol maġaranıñ içinde ey paşā
Dürlü gevherler dökülür başdan başa

Çünki ol mal ile genci görürem
Şükür idüben daḫı secde ḳıluram

Bunca ṭarlıḳlara saldı Ḥaḳ beni
İllā ṣoñra ḳılıserdür ḫoş Ġani

Gidicek bundan alayım bile

Gerek ola baña çıḳıcaḳ ile

Ben bir zamān gün fikr ile dururam
Ol maġaranıñ içinde ben görürem

[21a] Bir muʿaẓẓam ejderhā gördüm durur
Cānım ürker çün gözüm anı görür

Aġzın açar ḥamle ḳılur yā imām
Eydürem ki vaʿdemüz oldı tamām

Burnınıñ deliklerinden od çıḳar
ʿAḳlum azar çün gözüm aña baḳar

735 Daḫı bir kez derd ile Allāh didüm
Meded eyle yā Resūlullah didüm

Ben diyicek ol daḫı döner gider
Bilmezem ki ḳanġı yaña ʿazm ider

Ayruḳ anı maġarada görmedüm
Ḳancaru gitdügüni hiç bilmedüm

Başladum yine oḳıdum Ḳurʾānı
At ile beyān itdüm Raḥmāni

Geldi bir āvāz işitdüm ol üni
Çaġırur kim ey oḳuyan Ḳurʾānı

740 Beşāret olsun saña bunda kāfir degüldür
Bu maġara içinde hep müʾmīnlerdür

Cümle müʾminler hep müslimandur bular
Hep yerincedür dinleri erkanları

Tañrı ḳulları Muḥammed ümmeti
Ḳahr idici ʿaṣī melʿūn milleti

Çünki geldi bu avāz andan baña
Ben yine döndüm cevāb virdüm aña

Ne bilürsün sen dedüm Muḥammedi
İki cihān serveri ol Aḥmedi

Ol baña didi Nūḥ zamānındaki
Ṭūfān olup ṣuda yüzicek gemi

Yetmiş iki ṭāʾifeden aldı Nūḥ
Çift çift ol gemi içine ṣaldı Nūḥ

Ol gemide bile bile aṣlımuz
Ol zamāndan ḳaldı bizim neslimüz

Ol eṣerden bilürüz peyġamberi
Ḳamu dīnlerden anuñ dīni ari

Ben didüm ki vācib oldı kim size
Anıñ içün delil olasız bize

Ben anuñ aṣḥabiyem siz bilüñüz
Nice darlıḳlara düşdüm yaluñuz

[21b] Yolımı gösteriñ kim gideyim
Ben müşkil işlerümi nideyim

Dilerem luṭf u kerem eyleyesiz
Ḳanceru gider yolum söyleyesiz

Medīne şehri benim şehrimdurur
Ol Muḥammed Muṣṭafā yārimdurur

Bir ön geldi ṣu kenarından yigit
Yoluñ andandur giderisen git

Gitdüm andan yola düşdüm giderem
Ben benüm ḥālümi fikr iderem

Dört gün dört gice ġuṣṣa yürüdüm
Ne ādemī ne cānavar görürüm

Ol ıssizlıḳdan giderken işit
İlerüden çıḳageldi bir yigit

Gördüm anıñ yüzi beñzer güneşe
Görmedüm ancılayın güzel paşa

Cān sevünür çünki göz anı görür
Geldi ḳatuma baña selām virür

Şöyle ṭaṭlu dil ile söyler baña
Ben işitdüm sözümi ḳaldum ṭaña

İder aḫı yā yigit ḥāliñ nedür
Gelişiñ nerden aḥvāliñ nedür

Söyledüm gördigimi bir bir aña

Seferimden cümlesin öñden ṣoña

Sözimi tamām işidicek gider
İşit imdi yā birader kim nider

Anı gördüm bir māʾide getürür
Başı üstünde ḳatıma getürür

Öñüme ḳodu ṭaʿāmın çün yirem
Tadunca elḥamdülillāh çün direm

Anı yiyince bāḳisini getürür
Üç gün üç gice ḳatımda oturur

Benüm ile mūnis olur ol yigit
Anuñ ile nolıser ḥālüm işit

Bir gün eydür baña kim alam seni
İlüñe varasıñ añasın sen beni

Ben didüm ki ḳul olaydım ben saña
Sen eger bu iylügi itseñ bana

[22a] Daḫı henüz tamām olmadan sözüm
Baḳar iken üstüne iki gözüm

Yatdı yerüñ üstüne yuvalanur
Ol yeriñ ṭopraḳlarına ġarḳ olur

Silkinüben urudurdı ol daḫı
Anı gördüm bir ḳuş oldı ey aḫı

Didi baña ayaġım dut yā yigit
Ben nekim idersem sözüm işit

Sen eger benüm sözümi ṭutasın
Ṣaġu esen menzilüñe yitesin

Ayaġımı ḳoyuvirirsen hem saña
Ziyān irür ṣoñra ṣögersin baña

Yapışurum ayaġına ol uçar
Aldı beni yedi deñüzi geçer

Bir ẓulmāt cezīresine yetürür
Aşaġa ḳor beni kendi oturur

Çünki ḳurtulur elimden ayaġı
Anı gördüm ādem olmuş bayaġı

Döndi eydür benüm gözüm nurı
Ben ne dirsem sen işitgil sözi

Bir işüm var senüñ ile bitürem
Seni daḫı menzilüñe yetürem

Baña eydür benüm ile ol işüm
Ger senüñle biter ise bu işüm

Beni ḳor anda kendüsi gider
İşit imdi yā ḫalīfe kim nider

Vardı bir yay bir nice fınduḳ alur
Ṭoġrı benüm ḳatuma gelür

Baña bir yay üç daḫı fınduḳ virür
Kendü oturmuş iken urıdurur

Baña eydür yüri varalum
Bir işimiz var anı başaralum

Ol işimüz biticek ben seni
İledem menziliñe ṣalam seni

İki ṭaġıñ ortasına irevüz
Arasında bir ṣu aḳar görevüz

Ṣu kenārında var bir maġara
Ḳapusı altun gümiş kilidi var

[22b] Hem Süleymān Tañrınıñ peyġamberi
Kilidi üstüne yazılmış adı

Ol kilide yazılu Allāh adı
Hem Muḥammed Resūlullāh adı

Ḳapuya fındıġiyle bir kez urur
Açılur ol ḳapı içerü girür

Baña daḫı dir ki gir señ de yāra
Ben didüm ki giriserem ne çāre

Bir kez olur aḫir ölmek öleyim
Ben bu miḫnetlerden emīn olayım

Girdüm anda iki arṣlan görürem

Ol cinüñ yanıca ben de yürürem

Anı gördüm arslana ḳarşu gider
Ol iki arṣlan ana ḥamle ider

İki fındıḳ ile anları urur
İkisi daḫı yüzüni döndürür

Ben didüm ki biñ kez ölmem bari bir kez öleyim
Ben bu işlerden ḳaçan emīn olayım

Gitdim anda yā imām işit ḥāli
Bir ḳapu görürem anda yā ʿAlī

Ḳapuda bir gümüşden kilidi var
Aña daḫı bir fındıḳ urdum ey yār

Ḳapu açıldı içerü girürem
İki ezderhā muʿaẓẓam görürem

Bunlaruñ aġızlarından od çıḳar
Nefesi yine doḳunursa yaḳar

Eydürem zihī ey ṣunʿ issi Ḳadīr
Niçe şiddetlü uġradum faḳīr

Bir belādan emīn olmadan daḫı
Bir belāya yine uğrayın aḫı

Ezderhālar çün baḳar bizi görür
İkisi de ḳuyruġı üzre durur

Durmayu ben yürüdi ḳarşu gider
Ejderhālar görüben ḥamle ider

İki fındıḳ daḫı anlara urur
Ol ikisi daḫı yüzin döndürür

Geçdüḳ andan bir daḫı gördük ey şāh
Bir ḳızıl altun ḳurulmuş taḫt-gāh

[23 a] Ayaġı ḳızıl altundur anuñ
Hem yaḳūtdandur işit ey cānum

Taḫtıñ üstünde gördüm bir serīr
Yatur ol serīrüñ içinde bir emīr

Arḳası üstüne yatur ol kişi
Ḥayrān oldum göricek ben bu işi

İki eli gögsi üstünde durur
Nūrı çıḳar cevre yaña berḳ urur

Barmaġında yüzügi vardır aḫı
Üç ḳaşı var ol yüzügüñ aḫı

Birisinde yazulu Allāh adı
Birisinde ol Resūlullāh adı

Birisinde ḥātemi Süleymānuñ
Kim cihānda ḥükmünde idi anuñ

Nūrı çıḳar ol yüzükden berḳ urur
Ay güneş hem nūrından uṭanur

Başı üstünde ḳandīller aṣılu
Altun gümüş idi anda ey ulu

İki ezderhā başı ḳatında var
İki daḫı ayaġı ucunda var

Anı gördüm yine fındıḳlar alur
Vardı ejderhalar ḥamle ḳılur

İki fındıḳ ile anları urur
Çünki anlar daḫı yüzin döndürür

Döndi eydür bańa daḫı kim seni
Bunuñçün ṣaḳlar idüm ben seni

Sen eger sözüm işüdürsen benüm
Degiserdür bańa ḫayr u iḥsānum

Şol yüzüke şimdi ben varısaram
Parmaġından anı çıḳarısaram

Bańa bir yılan gele nefes ura
Düşem ölem çünki göresin yire

Fındıġıñ birisini urġıl bańa
Dirülem ḫayrum irişe çün saña

Ben didüm ki ver bańa doġrı ḫaber
Ne kişidür bu yatan server ey yār

Bańa eydür bu Süleymāndur nebi

O yüzük devlet yüzügidür yaʿnī

[23b] Benüm elime girürse ol paşa
Ḥükm iderem bu dünyāyı başdan başa

Saña daḫı māl memleket virem
İledem seni ilüñe ḫoş görem

Varayı ol yüzüge ḥamle ḳılur
Anı gördüm bir yılan çıḳar gelür

Yüzi ʿavrat yüzi gibi yılanuñ
Ṣaçı ʿavrat ṣaçına beñzer anuñ

Geldi ol yılan aña nefes urur
Düşer ölür çün gözüm anı görür

Fındıġıñ ben birisiyle ururam
Diri oldı ben de görürem

Vardı yine yüzüge ḥamle ḳılur
Yılan urur bu düşer cānı gider

Yine bir fındıḳ ile urdum anı
Diri oldı kendüye geldi cānı

Urudurdı göger deve gibi
Döndi baña söyledi ādem gibi

Bu kez eger ḳurtulursa cānum
Nice eylüge ire elüm benüm

Saña daḫı mal memleket virem
İledem ilüñe seni ḫoş görem

Vardı yine yüzüge elin urur
Yılan urur bunı oda yandurur

Ḳaldı bir fındıḳ anuñla ururam
İllā ayruḳ eṣer itmez görürem

Döndi yılan benüm ile söyledi
Baña ḳaḳıyup ʿitablar eyledi

Baña eydür ey günāhkār ʿāṣi
ʿĀṣi olan kişi bulmaz ḫalāṣı

Bunca ṭarlıḳda Tañrı virdi saña yol
Seniñ ile luṭf-ı iḥsān itdi bol

Bu ne işdir sen anıñla işlediñ
Gelüben peyġamberi sen ṭaşladıñ

Ol Muḥammed ḥürmetine kim saña
Ḥürmet olsun emr böyledir baña

Yoḫsa eyliyedim seni bunda beter
İllā bunuñ ḳorḳusı saña yeter

[24 a] Ben bu sözi işidicek ey yāra
Götürüp ol yayı urdum yere

Eydürem aña kimʿıyān eyle bu işi

Ne kişidir bu oda yanan kişi

Yılan eydür maġarada cinnīler
Kim Süleymāna ʿāṣi idi bular

Yedi idi altısı helāk olur
Orta yerde birisi diri ḳalur

Bu daḫı sihr ile çün bunda gelür
Yaʿnī kim Süleymānıñ ḫātemiñ alur

Gör ki Tañrı nice helāk eyledi
Çünki yılan bunı baña söyledi

Eydürem ben bilmez idim nideyüm
Nice firḳat aġusın nūş ideyüm

Anıñçün işledüm ben bu işi
İlime ilede didüm bu kişi

Zīrā baña ahd ü peymān eyledi
İlüñe iledeyim seni didi

Benüm ile luṭfi kerem eylegil
Ḳancaru gider yolum söylegil

Maġaradan nice çıḳayım baña
Ṣalıvergil ṣorduġum budur saña

Baña eydür yüzügi al cinnīnin
Al bile fındıḳlarun daḫı anuñ

Anları alup ḳapuya iresin
Ol iki ejderhāları göresin

Duruben anlar saña ḥamle ideler
Urasın fındıḳlar ile gideler

Ḳapudan ṭaşra çıḳıcaḳ göresin
Sen bu cinnīniñ mülkine tiz iresin

Ol div ehli çünki seni göreler
Menziliñe saġ iledeler ṣalalar

Ṣoralar saña yoldāşıñ ḳanı
Eyidesin nice de bildüm anı

İşidicek söziñi şād olalar
Ġuṣṣadan ḳayġudan azād olalar

Ṭaġi vü baġi idi zīra bu it
Ḳavmimi daḫı bilmez idi bellu işīt

[24 b] Öldügini çünki senden bileler
Anca saña ʿizzet ü ikrām ḳılalar

Yüzügi çünki sende bileler
Doġrı saña yoluñu göstereler

Yüzügi fındıḳlar ile aluram
Çıḳmaġa ḳapu ḳatına gelürem

Ezderhālar beni görüp durdılar
İki yañadan nefesi uralar

Fındıġı bunlara pertāv iderem
Gözlerim yumup çıḳar giderem

Ḳapudan ṭaşra çıḳıcaḳ ey başa
Uġrayıgeldim ḳapuda bir ḳuşa

Kim dilinde her ne göre tesbīḥ idi
Allāh adı hem Muḥammed Resūlullāh idi

Dir baña müʾmīn olmasan yarā
Şimdi eylerdim seni pāre pāre

Çünki müʾminsin aẕad olsun cānuñ
Ol Muḥammede baġuşladım ḳanuñ

Geçdüm andan yola düşdüm giderem
Āhile feryād u efġān iderem

Gözümüñ yaşı dökülür yürürem
Bir muʿaẕẕam ḳaṣra irdim görürem

Sora sora ḳaṣra yaḳın oluram
Yüz ḳaraveş yavrusun görürem

Her biriniñ aya benzer yüzleri
Azdura zāhidin yoldan sözleri,

Aralarından biriyle pek laṭīf
Gör kim zībā ḫusni ḫub ḫulḳı şirīn

Geldim anıñ ḳatına virdim selām

Selāmumı çünkim aldı yā imām

Yine eydür baña yoldāşıñ ḳanı
Ben didüm cehenneme virdi cānı

İşidicek sözimi şādāñ olur
Ḳayġudan ġuṣṣādan azād olur

Eydür şol dem Ḥaḳ sevündürsün seni
Nitekim sevündürdüñ şimdi beni

Vay eger ol maḳṣūdına ire idi
Ḳamū ʿālem oda yana idi

[25 a] Cümle ḫalḳı ol yandurur iden oda
Eydür iden eslefe her dürlü ḳaża

Ḳul iderdi seni ḫoş kendüzine
İşidenler uyar idi söziñe

İllā şükür Tañrı ḫalk eylemiş
Dīn u İslām yolunı pāk eylemiş

Ol ölicek maġaradan söziñi
Nice gelüb giçebildüñ ey aḫı

Ben didüm ki işit imdi ey cānum
Ḥaḳḳa nāliş eyledüm iş bu cānum

Anda zār u efgānı çoḳ eyledüm
Āhum ile cigerümi çoḳ ṭaġladum

Gör kim ol dem benüm ile neyledi
Yılana dir vay vay baña söyledi

Baña yılan eydür neler işledüñ
Gelüben peyġamberi sen ṭaşladuñ

Ben bunı işidicek gör niderem
Ümīdim keserem cāndan bezerem

Ol yılan baña eydür kim işidesin
Sen bu gün gerek kim cānuñ ḳurtarasın

Varuben yüzigi aldum daḫı
Anuñ ile çıḳabildim ey aḫı

Ol ḳız eydürr baña gerçekdür sözüñ
Ol yüzük ile ḫulūṣ olmuş cānuñ

Vay anı muradına ire idin
İslām mülkini zebūn ide idin

İllā şükür Tañrı helāk eyledi
Yine baḳup baña bir söz söyledi

Baña eydür yā yigit ḥālüñ nedür
Nice düşdün bunda aḥvālin nedür

Vaṣf-ı ḥālüm aña bir bir söyledüm
Evvel āḫir cümle maʿlūm eyledüm

Yine ol dem ben daḫı ṣordum aña
Senüñ aḥvāliñ nedür eyidesin baña

Baña eydür vaṣf-ı ḥālim key işid
Bir melikiñ ḳızı idim yā yigit

Mā taḳaddem kitābunı bir gice
Oturup oḳur idim ucdan uca

[25 b] Kitābımda çünkim gördüm resūli
Ol dīn-i İslām yolunuñ uṣūli

Nebīleriñ ṣoñına ol geliser
Dīn-i İslām ol ẓāhir idiser

905 Çünkim adın işidem ben dil ile
ʿĀşıḳ oldum ana cāñ u dil ile

Şādılıḳdan uyḫuya varuben gözüm
Uyanuben bunda gördüm kendüzüm

Ol ʿāṣi melʿūn dāʾim yürür imiş
Ḳanda kim bir ḫūb nigār görür imiş

Fitne vü ḥīle ile alur imiş
Doġrı kendü evüne gelür imiş

Birin daḫı bu nev ile burda getürür
Her birimiz bunca yıldır bunda oturur

910 Bunlaruñ ulucası benüm yigid
Beni yavlaḳ sever idi ol pelīd

Ol ben hiç yüzüne baḳmaz idüm

Diyemez idüm āya söz idem

Şükür uş Tañrı āzād eyledi
Ol helāk oldı bizi şād eyledi

Ne dilersiñ muştuluḳ digil bize
Ben didüm ki iledin ilümüze

Muştuluġdan bu evden ki alasın
Sen beni kendüz evüme salasın

Ol didi kim başum üstünesin
Dilegim götürem şimden seni

Buyurdum bir deve kim ala seni
İlüñ içine ṣala seni

Her ḳaçan giru ilüñi göresin
Yüzigü ol dive sen viresin

Ben didüm kim ilimi ger görem
Yüzüġi başum üstüne virem

Baña bir şeyṭān cinnī getürür
Bindürür boynuna beni götürür

Döne döne beni ışmarlar aña
Ne dirler ise hep ʿıyān olur baña

Götürür beni cinnī ḫayr ider
Aldı beni geldü kim yola gider

[26 a] Ol Deres ṭaġına getürdi ata
Kim gemimüz anda ġarḳ oldı ṣuya

Beni alur götürür eydür baña
Ver yüzügi ziyān irmedi saña

Bu ḥālimi sen pertev eydürem bu yaña
Ol yüzügi ṣunuvirdim ben aña

925 Gitdi cinnī ben yalıñuz ḳaluram
Ol ıssızlıḳda zārī ḳıluram

Bilmezem ki ḳanġı yaña gideyim
Ḥālümi kime şikāyet ideyim

Firḳat āġūsun alub nūş iderem
Bu ġariblikde neler ḫod görürem

Nicesin iderem bu ...elinden
Bu cefālar uġradı baña dilden

ʿAḳlumı fikrimi viremezem
Ḳanceru gitdügimi bilemezem

930 Bu ʿiḳablar yazıludur alnıma
Uşte bir bir geliserdür yoluma

Bu cefālar hem geldi benüm başıma
Yā İlāhī sen irüşdür beni rāhıma

Çoḳ cefālar çekerem anda gice
Ey ʿaceb oġlancuḳlaruñ ḥāli nice

Yā ilāhī beni yetür anlara
İrişem ben evüme maḳṣuduma

Ey Kerīm u ey Raḥīm u yā ʿAlīm
Baña yol gösteriver yā Ḥalīm

Bir ön geldi yā Temīm var dur didi
Deñiziñ kenārınca yüri didi

Yüri daḫı çün evüñe varasın
Tañrınuñ ḳudretlerini çoḳ göresin

Durdum ol kenāre düşdüm yürürem
ʿIyn-ı cāy anda varur görürem

Var idi yetmiş ḳapusı ey ḥoca
Aḳar idi ṣuyı ḳırḳ arşun yüce

Her ḳapudan ṣuyı çıḳar idi yarā
Güneş anda gelicek batar yere

Bilmezem ḳanġı yaña gider ol
Tañrı vermiş yir altında aña yol

[26 b] Bir zamān kim bir ḳapuda ḍururam
İçerüye ḳulaġımı ururam

Dürlü dürlü avāzlar gelür
İşidicek ādem ḫayrān ḳalur

Gürlemekler çatlamaḳlar anda yā İmām

Şol ḳıyāmet günine beñzer tamām

İşidicek zelzeleniñ avāzın
İçerü girdüm bir kez oldum ḥazīn

Girdüm anda cinnīler gördüm ey yār
Ki ʿacāyib şekilde idi bular

Fil gibi ḥortumları od gözleri
Söyleyicek yanḳulanur sözleri

Orta yirde bir aġaç gördüm yüce
Yatur anuñ gölgesinde bir ḳoca

Yanında üstüne yatur ey paşa
Bağlu zencir ile ol başdan başa

Bir gözi yoġidi anıñ yā ʿAlī
İşit imdi sen bu ʿacāyib ḥāli

Bir gözi var sanasıñ oddur yanar
Her kim baḳar ise yanında yaḳar

Döndi baña söyledi eydür yā yigit
Neredendür gelişiñ baña eyit

Ben direm kim Medine şehrümdürür
Ol Muḥammed Muṣṭafā yārimdürür

Ben onun aṣḥābıyam yol ezmişem
Ser-te-ser ḳaf mülkin ben gezmişem

Didi baña ol Muḥammed geldi mi
Dünyāda pāk dīni ẓāhir oldı mı

Dünyāda var mıdır yā öldi mı
Yā kötü dinler bāṭıl oldı mı

Ben didüm kim geldi yine gitdi ol
İllā bize ʿıyān itdi doġrı yol

İşidicek yatır iken oturur
Beni o ḳadar ḳatına hem getürür

Şol dem eydür ḫalḳ içinde şahādet
Nicedür var eydür ʿadl u dālet

Ben didüm kim cümle Allāh dir bular
Hem Muḥammed Resūlullah dir bular

[27 a] İşde güçde ḳayġusundan teşvişi
Her biriniñ añı dimekdir işi

İşidicek bu sözümi yā emīr
Ol daḫı ḳurşun gibi çünkim erir

Yine yatur yanına eyidem saña
Daḫı döner bir ḫaber ṣorar baña

Eydür aḫı fısḳ u fucūr eylediler
Ḫamr içmek zinā ḳılmaḳ işlerler

Aḳçesin aṣṣıya viren kişi

Var mı anlarun içinde bulardan kişi

Ya yalan yire ṭanıḳlıḳ virici
Ya ẓālim kişiler kim ẓulm idici

Ya ḳan olur mı nā-ḥaḳ yere didi baña
Ḫaber vir kim ṣorduġum budur saña

Ben didüm kim bu dedigüñ çoḳdurur
Hiç bularsız arasañ hiç yoḳdurur

Yine döndi ṣordı baña bir ḫaber
Aña daḫı cevāb virdim ey püser

Eydür ol maġaradan pıñar daḫı
Ḳurudu mu yoḫsa aḳar mı daḫı

Ben didüm ki aḳmaz ol eyle durur
İllā henüz daḫı ṣuyı vardurur

Yine eydür buydur geleñ ḳamu
Ben çıḳacaġımıñ nişānudur ʿamū

Yaḳın olmuş ṭaşra çıḳmağım benüm
Kim bu yerlerden āzād ola hem cānum

Giderem dünyā mülkine yā paşa
Geziserem cümlesin başdan başa

Mekke ile Medīneye varmayam
Ḳudsa mübāreke ḫod irmeyem

Andan artuḳ dünyā mülkini gezem
Ḥalāyıḳıñ ekşerin baña düzem

Şādılıḳdan bir kezin naʿra vurur
Yerde gökde yer ḳalmaz aña varur

Anı gördüm bir melāʾike gelür
Bir demür çomaġı eline alur

[27 b] Bunı bir kez başına şöyle urur
Yat yā melʿūn dir henüz vaḳtiñ degildür

Daḫı vaḳtiñ olmadı kim çıḳasın
Göz açup kimse yüzine baḳasın

Ḳorḳudan ben ẕikr u tesbīḥ iderem
Yüzüm üstine sürünüp giderem

Bir gün bir gece yalıñuz giderem
Bir dereye irdi yolum görürem

Gördüm bir ʿavrat aya beñzer yüzi
Hulle giymiş ḥūriye beñzer özi

Geldim anuñ ḳatına virdim selām
Ne ʿlayke aldı ne ḫod söyler kelām

Gitdim andan gitdim üç gün üç gice
Bilmezem nolısar ḥalüm nice

Yalıñuz ḳayġu ile ben yürürem
Bir araya irdi yolum görürem

Ḫoş çayır çemen sünbül erġuvan
Dört yanından dökülür āb-ı revān

Ḳoyu gölgeler yemiş aġaçları
Naġmeler düzer içinde ḳuşları

Dürlü arṣlan mişede uca
Aralarında oturur bir ḳoca

Geldüm anuñ ḳatına virdim selām
Selāmumı çünkim aldı yā imām

Şol dem eydür yā yigit ḥāliñ nedür
Gelişiñ neredendür aḥvāliñ nedür

Vaṣf-ı ḥālüm söyledüm bir bir aña
İşidicek sözümi ḳıldım ṭaña

Baña eydür ey ʿaceb olmış işüñ
Ne ʿaceb vāḳʿalar görmiş başuñ

Yaḳın oldı yoluñuz imdi yürī
Geçdim andan yoluma gitdüm giri

Bir hezānı çigninde tutmış durur
Ne gelür ne giderr ne bir adım yürür

Ta irince çigni üstinde ṭutar
İrinicek yine birine dutar

Eydürem kim aşaġa ḳo yā yigit

Diñlenesin bir zamān sözüm işit

[28 a] Döndi eydür fużūl olma yā kişi
Git işüñe ne bilürsün bu işi

Geçdüm andan yola düşdüm yā emīn
Bir ḳuyuya uġradım geldim hemīn

Bir kişi ḳoġa ile ṣu çıḳarur
Ḥavza ḳoyar yine ḳuyuya varur

Ol çuḳurun delügi var ḳuyuya
Durmaz anda ne ḳadar kim ṣu ḳoya

Anca zaḥmet birle andan ṣu çıkar
Ḥavża ḳoyar yine ḳuyuya aḳar

Eydürem ben delügüni dut anuñ
Dola ol ḥavż diñlene biraz cānuñ

Eydür aḫı fużūl olma yā yigit
Nene gerek yüri var işüñe git

Geçdüm andan bir ite yolum irer
Ḳarnı içinde enükleri ürer

Ḳudret-i ḳādire taʿẓim iderem
Geçdüm andan daḫı bir kez giderem

Ol ıssizlıḳda giderem yalıñuz
Anda yoḳdur yimek giderem aç u ṣusuz

Aġlaram yaşım dökülür yürürem
Bir muʿaẓẓam ḳaṣr öñümde görürem

Dört yanından nūrın çıḳar berḳ urur
Nereden kim bir kişi baḳsa görür

Eydürem ben ey Kerem issi Ġanī
Uş ʿimārete irişdürdüñ beni

Ādemīler menzilidür varayum
Ādemī var mıdur anda göreyüm

Yedi gün yedi gece öñden soña
Gitdim andan soñra yetdüm ben aña

Gördüm anuñ ḥavluya çıḳmış ucı
Her ṭaşın altun gümüşdür ey ḥācı

Geldüm anuñ ḳapusına dururam
Ḳapu üstünde yazılmış görürem

Yazılur Lā ilahe illallāh adı
Hem Muḥammed Resūlullāh adı

Bir daḫı yazılmış İbrāhīm Ḫalīl
Enbiyālar ceddi ol Ṣāliḥ Celīl

[28 b] Yazmış anda her kim bunda irişe
Bu ḳapuyı açmaġ içün dürişe

Nice kim cehd ide açılmaz yarā
İllā o ḳapıya kişi oḳıya gire

Ḳapunun zīra kilidi budurur
Bunı oḳıyan kişi açar girür

Ben oḳudum anı ḳapı açılur
İçeriden misk ü ʿanber ṣaçılur

Girdim ol ḳaṣrıñ içinde yürürem
Nūra batmış maḳṣūrlar görürem

Ördü döşek sündüs istibraḳ idi
Perdeleri nūra müsteġraḳ idi

Perdeleri ḳalduruben yürürem
Ay gibi nurlu yigitler görürem

Her biri ḳılıç ḥamāil dutar
Yüzlerinden henüz ḳanı aḳar

Seyr iderler ḳaṣr içinde ṣādumān
Yoldaş olmuş bunlaruñla dīn imān

Yine bir maḳṣūreye vardum daḫı
El urup perdesin açdum daḫı

Gördüm anda bir ʿaẓim ırmaḳ durur
Datlu baldan gendi ṣüdden aḳdurur

Kenarında dürlü dürlü māida
Vardım anda nefsime virdim ġıda

Ṭaʿāmın yirem ṣuyundan içerem

Kör olur nefsim ben andan giçerem

Çıḳmaġa ḳapu ḳatuna gelürem
Bir muʿaẕẓim ulu arslan görürem

Geldi ol arslan baña ḥamle ider
Ḳorḳusundan beñzimin levni gider

İki yanında anıñ iki saṭır
Biri Muḥammed bir ismi Ḳadīr

Oḳudum anı ṣalavāt virürem
Ġaʾib oldı gitdi arslan görürem

Gitdim andan daḫı dışra çıḳaram
Ḥayrān olup dört yanıma baḳaram

Bilmezem kim ḳanġı yaña gideyim
Eydürem ki İlahi nideyim

[29 a] Anı gördüm çıḳdı iki aṭlular
Nūr içinde şöyle ġarḳ olmuş bular

Ellerinde ḥarbeler nūr döndürür
Dört yanında nūrı çıḳar balḳ urur

Atlarınıñ toynaġı yirde gögde başı
Nice idi Ḳādiriñ ḳudret işi

Dururam bunlara ḳarşu yürürem
Tañrı selāmın bulara virürem

Selāmumı çünki benüm aldılar
Yine bunlar baña selām ḳıldılar

Didiler kim içeru girdiñ mi sen
Ḳaṣrıñ içine ne var gördüñ mü sen

Ṭaʿāmı yidüñ içdüñ mi ṣudan
Āzād olur anda cānun ṭamudan

Ben didüm ki içerü girdim belī
Ḳaṣr içinde varuben gördüm belī

Tañrı ẕikrin oḳuyuben açmışam
Ṭaʿāmın yiyüp ṣuyundan içmişem

Didiler kim sen misin ol medeni
Kim ḳavmiñ yavi ḳılupdur seni

Ben didüm ki benem ol bellü bilüñ
Baña yolum gösteriñ kerem ḳıluñ

Didiler kim beşāret olsun senüñ
Ṭamudan āzād oldı cānuñ

İş bu yolu dut daḫı sen varasın
Bir yigidi ilerüde göresin

Her ḳaçan ki ḫiẕmetine iresin
Selāmumızı aña degüresin

İdesen ḳardaşların saña selām
Virdi diyesin unutma yā ġulam

Gitdüm andan daḫı gitdüm işime
Bilmezem ne geliser başıma

Bir gün bir gice yolda giderem
Gah şadlıḳ gah perīşāñ giderem

Perīşānlıġum budur ki düşmüşem
Firḳat odı ile yavlaḳ pişmişem

Şādlıġum bu ki didiler bāña
Ṭamū odı ḥaram olmışdur saña

[29 b] Ben iki fikr içinde giderem
Ol didikleri yigidi görürem

Gördüm anı miḥrābında oturur
Bir yeşil levḥ öñünde durur

Geldim aña doġrı selām iderem
ʿİzzet ile dürlü ikrām iderem

Ben didüm ki selām itdi ḳardaşlaruñ
Ol didi ḳolay gelsün işlerün

Ol dem eydür sen misin azan kişi
Bunca müddet ġurbeti gezen kişi

Ben didüm ki benim ol azan nidem
Baña yolum gösterivergil gidem

Baña yolun budur yüri

Düşdüm andan yürüme düşdüm geri

Aġladım yaşum dökülür yüzüme
Başladum şiʿr oḳurdum kendüzüme

İderem ki ey kerem issi Ḫudā
Alnuma yazılmış idi bu ḳażā

Kim bu firḳat odına cānum düşe
İş bu işlerden saña vardur rıżā

Ey ʿaceb ol günüm oldı kim benüm
Menzilümden yana oldı yolum

Firḳat aġusın alup nūş iderem
Vuṣlat tiryāḳın ferāmūş iderem

Benzer ol vaḳt irişdi menzile
İllā ḳalam ʿaceb bu yazıda

Gözlerümden yaş yerine ḳan aḳar
Ecel irüp burada cānum çıḳar

Ben gidicek işitdim bir ün gelür
Ol evünden dolu mebḥūn gelür

Çaġırur ki ey biçāre vü ġarib
Nice gizersin bu ġurbet ḳarīb

Bir gün ola kim evüñe varasın
Bu ġariplikden daḫı ḳurtulasın

Ne ḳadar cefālar çektin ise
Ḫayra döne eliñe ola naṣīb

İllā dāʾim yüzüñi dergāha dut
Kimse maḥrūm ḳalmadı Ḥaḳdan dilenüp

[30 a] Ulu kiçi bāy u yoḫsulu ḥācı
Cümlesiniñ andan beter ḫāceti

Ger müslümāñ bir ʿibād ṭayyīb
Ḳādirince her biri alur naṣīb

Bir gün ola kim naṣībiñ alasın
Varasın oġlancuḳlarını göresin

Bilmezem ki ol avāz ḳandan gelür
Ṣanuram ki içerü cāndan gelür

Döndüm anı istiyüben yürürem
Bir yeşil çemene irdim görürem

Anda bir yigit aya beñzer yüzi
Nūr içinde şöyle ġarḳ olmuş yüzi

Giydügi donlar anuñ cümle yeşil
Çevresi yeşil idi eyle bil

Miḥrābında durmuş ol namāz ḳılur
Beni baḳup göricek taʿcīl olur

Tamām eyler namāzını oturur
El duʿāya ḳalduruben götürür

Duʿā ḳılub yüzine elin sürer
Beni kendü ḳatına yaḳın diler

Geldim anıñ ḳatına virdim selām
Selāmumı çünki aldı yā imām

Baña eydür merḥaba yā medenī
Tañrı bunda ṣalupturur seni

Sensin aḫir ol Muḥammed ümmeti
Bu seferde çekdigiñ ögüş zaḥmeti

Her ne kim gördüm ise öñden ṣoña
Seferimde maʿlūm olmuş hep aña

Ol dem baña bir nār virür
Her ḳaçan kim gözüm ol nārı görür

Yedüm anı şöyle leẕẕetlü idi
Bellü şekerden daḫı datlu idi

Misk ile ʿanber sanasın ḳokusı
Ol nārın içinde ḳoḳar ayvası

Çünki ol ḫub ḳoḳuları biledüm
Yine andan içmege ṣu diledüm

Baña eydür işte pınar var yüri
Ne ḳadar gerek ise iç gel geri

[30 b] İçdüm andan levni südden aḳ idi

Dādu baldan datlu idi

İçdüm andan abdest daḫı aluram
Vardım anıñla namāz ḳıluram

İllā şöyle açılur göñlüm cānum
Ḳaygılarım feraḥa döndi benüm

Eydürem aña kim bi-ḥaḳ ġanī
Kim bu menzile iletdi Ḫuda beni

Dilerim ki bana delīl olasın
Menzülüme iledesin alasın

Şol dem eydür ilüñüz bir niçe
Yetmiş yıllıḳ yoldurur gündüz gice

İllā ḫoş dut göñliñi seni alam
Göz açıp yumunca ilüñe ṣalam

Ben bunuñla söyleşür iken yarā
Anı gördüm bir bulut geldi ḳara

Gürlemekler çatlamaklardur çıḳar
Yıldırım yine doḳunursa yanar

Dört yañadan melāʾikeler duta
Ṣāʿiḳalar ṣaġa hem ṣola atar

Geldi bunuñ başı üstüne durur
Yuḳarudan aşaġa selām virür

Yigit eydür ḳangı iḳlīme seni
Virüpdi ol kerem issi ġani

Buluṭ eydür ol kāfirler iline
Kim getürmez mi Tañrı ẓikrin diline

Rızḳını yirler ṭaparlar ayruġa
Viriseribeni dolular yaġa

Ellerinde kaḥt ile ḳuzluḳ ola
Tañrı anlara viripdi belā

Yigit eydür yüri Ḥaḳḳıñ emrine
Ol gidicek bir buluṭ geldi yine

Ol ḳara idi bunun aḳ levni var
Heybet ile raʿd ardından ḳovar

Anı daḫı çoḳ ferişṭehler dutar
Tesbīḥ u tehlīl onı yire yatar

Ol daḫı gelüp aña virdi selām
Ḥoş faṣiḥ lisān ile Söyler kelam

[31a] Yigit eydür ol kerem issi ġani
Ḳanġı iḳlime viripdi Ḥaḳ seni

Buluṭ eydür beni ʿarż-ı ʿIraḳa
Viripidi yaġmur yaġa seller aḳa

Yer yüzünde dürlü niʿmetler bite
Kim müʾmīnler ḳavī ola ṭāʿate

Aña daḫı ol yigit eydür yüri
Ol gidicek bir bulut geldi geri

Ikisinden daḫı bunuñ levni aḳ
Dört yañadan ferişteler çaġırak

Ol buludu öñüñe ḳoyup gelür
İşit imdi yā ʿAlī kimler olur

Bir yanından durmuş idi Cebrāʾil
Bir yanından durmuş idi Mīkāʾil

Ol daḫı geldi buña selām eydür
Yigit eydür ṭapuñuz ḳanda gider

Buluṭ eydür Ḥaḳ beni viripdi
Ol ḥabībüm iline varġıl didi

Yaġa raḥmet yaġmurı niʾmet bite
Yiye ḳullarum daḫı emrim duta

Ḥācetüñ var ise bütürem saña
İdivirgil yā velīden baña

Yigit eydür Medinedir ḥācetüm
Ḳatuñuzda iş budurur minnetüm

İş bu yigit Muṣṭafānuñ yāridür
Ol Medīne şehri bunuñ şāridür

Ḥācetim budur bunı götüresin

Saġ u āsān menzilüne yetüresin

Gökyüzünden ol bulut yire iner
Egilüben benüm altuma döner

Ol dem eydür yā yigit dur a didi
İlüñe şimdi iledem ben seni

Ol yigit eydür ṣıġınġıl Ḥaḳḳa sen
Bu bulut seni evüñe ilede āsān

Ben didüm kim bir sūʾalim var saña
Cevābın vir yā veliyyüllāh baña

Ol aġaç dibinde gördüm bir ḳoca
Kim demürle baġludur ucdan uca

[31b] İdivirgel anuñ aḥvāliñ baña
Tañrı raḥmet eylesün begüm saña

Geçdüm andan uġradum bir ʿavrata
Yüzi görklü ṣūreti pākize ʿacāyib ḳurbeti

Kim selām virdüm selāmım almadı
Söylemedi baña naẓar ḳılmadı

Geçdim andan bir meşeye irürem
Bir ḳoca arṣlanları ile görürem

Geçdüm andan bir yigide irmişem
Bir hezānı getürmüş idi görmüşem

Ta irince çevgeni üstünde dutar
Urduġu dem birine yine atar

Gitmez u gelmez ṭurur bir arada
Gördüm anı ki bir adım gide

Geçdim andan irmişem bir ḳuyuya
Bir kişi gördüm el urmuşdı ṣuya

Zaḫmet ile ḳuyudan ṣu çeker
Ḥavżа ḳoyar yine ḳuyuya aḳar

Geçdim andan bir ite yolum irür
Ḳarnı içinde enükleri ürür

Geçdim andan bir dem daḫı yürürem
Bir muʿaẓẓam ulu ḳaṣra irürem

Açılur ḳapularu girürem
Yaralu başlu yigitler görürem

Çıḳdım andan gördüm iki atlular
Yüzi nurlı kendi ḳatı heybetliler

Geçdim andan uġradum bir yigide
Bir yeşil levḥ öñüne ḳomuş nide

Geçdüm andan daḫı uġradum saña
Nedür anlar yā kimsiñ eyitgil baña

Baña eydür ol aġaca kim irdüñüz
Ol demürli ḳocayı kim gördüñüz

Bir gözi yoḳdur anıñ bir gözi var
Oldurur Deccāl-ı melʿun ehl-i nār

Āḫir vaḳt olıcaḳ gerek çıḳar
Ḫalḳın ekṣeri gerek aña baḳar

Her kim anıñ fiʿline aldanısar
Düşüp ṭamu odına yanısar

[32 a] Geçüp olʿavrat kim dünyādur ol
Aña uyan kişi bulmaz doġru yol

Her kim anuñ güzelligüne aldanuser
Düşüp ol ṭamu odına yanıser

Geçüp andan bir kişiye irdüñüz
Bir ḳoca arslanlar ile gördüñüz

Ḳardaşımız Danyāldur ol daḫı
Ol mişe içinde olur ey aḫı

Geçüp andan ol yigide irdüñüz
Her ne getürmüş idi gördüñüz

Gitmez u gelmez arada durur
Gice gündüz anuñ işi oldurur

Oldur ol kim bir emānātı alur
Issına virmez ve boynunda aṣılı ḳalur

Ḳıyāmete degin anı götürür

Ḥażrete ol yüzi ḳara yetürür

Geçip andan irdiñüz bir ḳuyuya
Ol kişidür kim düşürdi ṣuya

Zaḥmet ile koġa ile ṣu çıḳar
Ḳoyduġı dem geri ḳuyuya aḳar

Gice gündüz oldur anıñ hem işi
Ne ḳatı zaḥmet görür anda ol kişi

Oldur ol kim nesne yoḳ kimsede
Var idi ġadabla alurdı ey dede

Bir kişi daḫı gelür andan alur
Kendiniñ zaḥmeti daḫı kendiye ḳalur

Birinden alur birine daḫı virür
Kendü daḫı bayaġı müflis ḳalur

Vebālidir kim yazılur boynuna
Giriserdür yarın cehennem odına

Geçüp andan ol ite kim irdüñüz
Enükleri ḳarnı içinde ürür gördüñüz

Muṣṭafā didi ki bir zamān gele
Müfsid işler anda āşikār ola

Kim analar ḳızın kâtibinden yiye
Ḳızlarını işledeler zīnāya

Zaman gele oğullar atasına
Diyeler daḫı ḳızları anasına

[32 b] Siz ebsem oturun biz yeg bilürüz
Cevābımız size budur ḳılurız

Bu sözi işidicek ola ġam-nāk
Ata ana gözlerin ola nem-nāk

Eger oġlın onı göreydi ol dem
Kim şefḳat etmeyeydi aña yerḥam

Geçüp andan bir zamān kim gitdüñüz
Ḳaṣr cennetdür kim anda yetdiñüz

Ḳapu açıldı içerü girdiñüz
Ol yerde kim yaralı yigitler gördüñüz

Bedir ġazasında şehīd oldılar
Ol ġazāvatda her şehid oldılar

Anu içinde mertebeye irdiler
Bī-hisāb cennet içine girdiler

Ol iki atlu kim yolda gördüñüz
Anlara daḫı yüzi sürdünüz

Atlularuñ Cebrāʾil idi biri
Biri daḫı Mīkāʾil idi

Ol yigit kim yoluñ ṣonuna yite
Bir yeşil levḥ göresin öñünde duta

Ben idim ol yol āsāmı virdim saña
Geçdün anda yine uġraduñ baña

Ben Ebu'l-ʿAbbāsım ol Ḥızır nebi
Ḳalmışı imdi irüşdürem yaʿnī

Çün işitdüm bunı yüzüm ururam
Etegine yapışuban dururam

Eydürem aña ki ol Tañrı Ḥaḳḳı
Ḳamu ʿālem fānīdir oldur Bāḳī

Şol duʿā kim gice oḳuduñ baña
Ögrediver ḥācetim budur saña

Baña eydür āñı oḳuyan kişi
Keñez olur dünyāda müşkil işi

Ādem Allāh emrine oldı ʿāṣi
Oḳuyıcaḳ ḳabūl oldı duası

Nūḥ oḳudı duʿāsı maḳbūl olur
Ṣu yüzinde gemisi necāt bulur

Oḳuyıcak anı İbrāhīm Ḫalīl
Nemrūd odını aña kākez eyledi Celīl

[33 a] Oḳuyıcak İsmaʿīl daḫı anı
Ḳoçı ḳurbān veripdi ol ġanī

Yaʿḳūb oḳur anı Yūsufu bulur

Yūsuf oḳur Mışra sulṭān olur

İdrīs oḳur dirilür ölmüş iken
Cennet içre Ḥaḳ aña virür mekān

Eyyūb oḳur ḥāceti olur ḳabūl
Allāh anuñ derdine virir nuḍūl

Yūnus oḳur balıḳ içinde anı
Ḫalāṣ eyler ol Kerem ıssı Ġanī

Mūsā oḳudı Firʿavnı eyledi helāk
Eyledi deñiz içinde añı ḫāk

ʿİsā oḳudu Calab refʿ eyledi
Kāfiriñ şiddetlerin defʿ eyledi

Muṣṭafā okudu çün manṣūr olur
Yahudīler leşkeri maḳhūr olur

Ben okudum āb-ı ḥayāt buluram
Ḳıyāmete degin diri ḳaluram

Gice gündüz ẕikr u ṭāʿat iderem
Ol Muḥammed ümmetin medḥ iderem

Sen daḫı oḳu iliñe varasın
Hem daḫı oġlancuḳlarını göresin

Döne döne baña ögretti anı
Tīz oḳudum kākez eyledi Ġanī

Benüm ile size eyledi çoḳ selām
Selām ile dürlü esenlik tamām

Çün benüm ile size selām ider
Aldı beni bulut üstüne gider

Bindim anuñ arḳasına yā İmām
Dümdüz idi saḥraya beñzer tamām

Bir zamān havā yüzünde yürürem
Kendüzüm evüm öñünde görürem

Anı gördüm kimesne görmedi
İrdügüm yire kimesne irmedi

Benüm başıma gelen dünyāda
Kimseniñ başına gelmedi ey dede

Bu benim kıṣṣam gerek dāstān ola
Söylene ḳıyāmete degin ḳala

[33 b]

Enṣar ile anda ol gice olur
Başına gelen zavallı ḥal ḳılur

ʿÖmer ile ḳaldı ol gice
Söyledi ne oldıysa ḥal nice

Bildiler kim Temīmdārī imiş
Ol Muḥammed Muṣṭafānuñ yāri imiş

Ṣaḥābeler cümle aña uştılar
Birbirin anuñla görüşdiler

ʿAvratın oġlancuḳlarun daḫı alur
Doġru Temīm kendi evüne gelür

Bir kişi ṭarlıġa düşer ṣabr ide
Allāh anuñ müşkilini ḥal ide

Ṣabr ile irür irenler devlete
Mansıba u māla mülke niʿmete

Ṣabr ideniñ müşkil işleri biter
Ṣabr ile her kişi maḳṣūda yiter

Ṣabır iden ḳullarını sever Ṣabūr
Ṣabr idenüñ ola menzil-gāhı nūr

Bu daḫı kim meskeneti iḫtiyār
Ḳılursa devlet ola aña yār

ʿAceb tekebbürlük idenler ola ẕelīl
Öldürür ḳahr ider anları Celīl

Sen tekebbürlügü göñlünden götür
Muṣṭāfāya çoḳ ṣalavātlar getür

Cümlemiziñ aṣlı ṭopraḳdan ṣudan
Sen bu tekebbürlük eylemek neden

ʿUcb ideniñ delīli şeyṭan olur
Aña uyanın işi ṭuġyān olur

Şerr-i şeyṭāndan emīn olsun yara

Ṣalavāt vire kişi peyġambere

Yaraşur pes Ḫālıḳa ḥamd u s̱enā
Ne dilerse olısar öñden ṣoña

Cümlesin ol muṣavver eyledi
Ādemīler yoġ iken var eyledi

Ḥaḳḳa şükr kim bizi var eyledi
Ṭopraḳ iken ḥoş münevver eyledi

Hem daḫı luṭfında sever bizi
Uçmaġ içre daḫı ḳoyısar bizi

[34 a] 1230 Şol günahlarımuza ḳalmayasız
Maḥşer gününde utandırmayasız

Bu arada ḫatm oldı bu kelām
Muṣṭafāya ṣad hezārān biñ selām

Ḥaḳ teʿāla ol ḳula raḥmet ḳıla
Kim oḳıya fātiḥa med ḳıla

Bunı yazdum ḳala benden yādigār
Ḳalmayam ben ḳala ḫatm-i rūzigār

Ḫayr yazsun cürmini Kirāmen Kātibīn
Kim duʿā ile añarsa iş bu ḫaṭṭıñ kātibīn

1235 Bu kitabı kim oḳur alur ele
Fātiḥa ḫatm idüp duʿā ḳıla

Oḳuyanı diñleyeni yazanı
Muṣṭafāya ümmet eyle yā Ġani

Çünki ḫatm oldı bu sözümüz ḥarf
Vir ṣalāvat olmaya ʿömrüñ telef

Raḥmet eyle yā Rab ümmet-i Muḥammede
Yaḳın eyle yarın bizi Aḥmede

Ṣıdḳımuz artur bizim gitsün ḫilāf
Yā ilāhī neccinā mimmā neḫāf

Bunı yazdım yādigār olsun diyü
Oḳıyanlar hem duʿā ḳılsun diyü

1242 Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilāt
Muṣṭafānuñ rūḥuna yüz bin ṣalāt
Temmet - Tamām

2. NATİONAL BİBLİOTHEQUE NUMERİQUE RECUEİL D'OPUSCULES EN TURC (TURC 134)

[1b] Hāẕā Kitāb-ı Temīmdār
Bismillāhirraḥmānirraḥīm

Evvel Allāh idelüm kim ol bize
Rızḳı ḳısmet eyledi ol cümleye

Viripdi bize Muḥammedi Resūl
Anuñ ile dīnimiz oldı uṣūl

Ol gelicek dinimiz oldı ʿıyān
Ḳurʾan indi üstüne bir bir beyān

Allāh anı dünyāya viripdi
Raḥmeten li'l-ʿālemīn sensin didi

5 Sen eger ümmet isen aña ata
Adıñ ansam meşgul ol ṣalāvata

İşit imdi bu cihānuñ işini
Gör bu çarḫ-ı ġaddāruñ duşını

Kimse doġutmadı aça gözüni
Söyleye vü tamām ide sözüni

Her ki ḳadem baṣa anı ḳahr ider
Bellerini bağlarını kahr ider

Ġāfil olma ey bīçāre ḥāẕır ol

Kesmesün çarḫ-ı felek üstüñe yol

Senden öñdin gör ölenler ḥālini
Gör nicesi ṭaġıdurlar mālını

Bir gün ola kim ölesin sen daḫı
Bāḳi ṣanma kim ḳalasın sen daḫı

Kimseye ḳalmadı bu dünyāda beḳa
Ḳalsa idi ḳalur idi Muṣṭafā

[2a] Kim anuñ içün yaratdı ʿālemi
Yirü gögi ʿarş u kürsī ḳalemi

Anuñ içün cümleyi var eyledi
Ay ile güni münevver eyledi

Dünyānıñ mekri aña irdi yara
Kim bıraḳdı vaṭanından āvāra

Baña saña kim diyeler ey ata
Adıñ ansam meşgul ol ṣalavata

Muṣṭafānun bir ṣaḥābi var idi
Temīm Dāri hem aña dirler idi

Naẓar eyle çarḫ u felek işine
Kim neler getürür anuñ başına

Dünyā mekrinden emīn olmaz kişi
Añlayuraḳ işlemek gerek kişi

Şerḫ-i ḥālin naẓma getürdüm temiz
İdeyim ger yārī ḳılursa ʿazīz

Rivāyet eyler anı bir pāk dil
İbrahīm ibni Saʿīd ü Basrada

Müttaḳilerden hem bir velī
İsḥaḳ ibni İbrahim Mūṣalī

Bir ḥikāyetde bize virdi ḫaber
Muṣṭafānıñ mescidi içinde ʿÖmer

Bir gün oturmış iken bakar görür
Ḳapusuna geldi bir ʿavrat durur

Çağırır kim müstedān idüm ḥaḳḳā
Ey ḫalīfe-i zemīn ṭūlü'l-beḳā

[2b] ʿÖmer anuñ ünin işitdi daḥı
Virdi destūr içerü girdi daḫı

Girdi ʿavrat yire urdı yüzüni
Arż ḳıldı ʿÖmere kendüzüni

Döndi eydür ey emīre'l-müʾminīn
Firāḳ odı cānıma boyadı hemīn

Düşmüşem ʿıyāllarım vardur ḥaḳīr
Bir pulum yoḳdur muḥtācım faḳīr

Bir ḥelālüm var idi benden ıraḳ
Oldı uşte cānıma ulu firāḳ

Ol gideli bir sāʿat şāḍ olmadum
Ġuṣṣadan ḳayġudan āzād olmadum

Bir ʿacāyib vāḳıʿa geldi añа
Ne ḫaber gelür ne beti bañа

Benüm ile bir gice oldı yaḳīn
Gör ki nitdi ol ʿālemler ḫālıḳın

Ḳudretiyle gör ki ne iş bitürür
Ṭurdı ol ḥelālüm ibrıḳ getürür

Ḥayada çıḳar ki ġusl ide ari
Nitekim emr eyledi peyġamberi

Çıḳıcaḳ bir keleci söyledüm
Güle güle yaʿnī şaḳa eyledüm

Ey o ıssılar añı dutun didüm
İllā san sözüme pişmān idüm

Şol saaʿat içinde dutmışlar anı
Gitdi belürmedi üñi düni

[3a] Ḳanda gitdügini kimse bilmedi
Bir sāʿat muntaẓır oldum gelmedi

Ḫayli müddetden göyerem ben ana
Ne ḫaber gelür ne biti bañа

Daḫı ṣabrum ḳalmadı kim neyleyem

Sen var iken kime ḫālüm söyleyem

Dilerem benüm ḥālümi göresiñ
Daḫı beni bir kişiye viresin

Gele baña mūnis ola otura
Yemege bir pāre etmek getüre

Yiyem oġlancaḳlarum ile bile
Ḳılmayam ayruḳ faḳīrlikden gele

ʿÖmer anı işidicek neyledi
Döndi olʿavrata gör ne söyledi

Eydür eyʿavrat ḫalāyıḳdur üri
Yüri bir yıl daḫı ṣabr eyle geri

Kim bilür bir yılda ḥelāliñ gele
Revā degil kim seni ġayrı ala

Çıḳdıʿavrat yine evüne gider
Vardı bir yıla degin çün ṣabr ider.

Gelmez eri yedi yıl tamam olur
Yine ʿÖmer ḳatına geri gelür

Gelür eydür yā ḫalīfe nideyim
Yedi yıl oldu nice ṣabr ideyim

Gitdi ṣabrum ḳalmadı hiç fermānum
Derd ile yandı görünmez dermanum

[3b] Uşda oġlanum ögüş ḳaldum faḳīr
Yavlaḳ oldum ḫalḳ arasında ḥaḳīr

Dilerem destūr viresin yā imām
ʿÖmer eydürʿ iddetiñi ḳıl tamām

ʿİddetiñ tamām olıcaḳ gelesin
Şerʿ ile sen bir Müslümān alasın

Ṭurdı ʿavrat yine evüne gider
Dört ay ile on gün ʿiddetiñ ʿtamām ider

Çünki ʿavrat ʿiddeti tamām olur
Yine ʿÖmer ḳatına girü gelür

Girüp eydür yā emire'l-müʾminīn
ʿİddetim benüm tamām oldı hemīn

Tamām oldı ʿiddetim bitdi günüm
Hiç tāḳatum ḳalmadı ayruḳ benüm

ʿÖmer eydür kimseniñ var mı senüñ
Kim bunlar ile eglenür cānun

ʿAvrat eydür yā imam ḳardaşlarum
Atam anam munīsim hem eşlerüm

Muṣṭafā öñünde şehīd oldılar
Bedr ġazāsı gününde öldiler

ʿÖmer eydür ʿavrata eyitgil bize
Ṭānuḳ var mı digil gelsün bize

Ṭānuḳ var ise getür görelüm
Daḫı seni bir kişiye virelüm

Vardı ʿavrat birḳaç ulular alur
Ṭoġru ʿÖmer ḳatına girü gelür

[4a] 65 Girdiler bunlar ṭanıḳlıḳ virdiler
Nitekim Resūl öñinde gördiler

Döndi ʿÖmer aṣḥāba ḳıldı naẓar
İşit imdi nicesi oldı ḫaber

Eydür ey aṣḥab-ı Resūl
Ḳangunuz bu ʿavratı ḳılursuz ḳabūl

Kim alursa kebin ben vireyim
Beytü'l-mal-ı Müsliminden göreyim

Enṣarīlerden biri ṭurdı uru
Geldi ʿÖmer ḳatına girdi ilerü

70 Geldi eydür yā emire'l-müʾminīn
Sen baña bu ʿavratı eyle kebīn

Nitekim şerʿ ile kebīni itdiler
Her biri işlü işine gitdiler

Aḫşamı ʿÖmer ile kılur
Ol ṣaḥabe yatsuya dek ḳatlanur

Yatsu namāzın ḳılur gider

Ṭoġrı evüne gide işit nider

Girdi ḥelāli ḳatında oturur
Cümle ortaya taʿām getürür

Döndi eydür ḥelālüm bu gice
Cumʿa gicesidir işit ḥal nice

Muṣṭafā bize vaṣiyyet eyledi
Bu gicede ġusl ile yatuñuz didi

Muṣṭafānuñ sözin ṭutmaḳ gerek
Her ne kim didi anı dutmak gerek

[4b] Bir ṣu getür abdest alayım
Muṣṭafā kavlince ġusl ḳılayım

Durdı ʿavrat eline ibrıḳ alur
Almaġa ṣu ṭaşra ḥayada gelür

Ḥayada çıḳıcaḳ baḳar görür
Ḥayad ortasında bir kişi ṭurur

Cümle endāmını ḳıllar bürümüş
Ṣanki cinnīler içinde ṭurmış

Degme dırnaḳları var anuñ daḫı
Miṣl-kerkes ṭoynaġıdur ey aḫı

Ol kişi ʿavratı çün baḳar görür
Ey nigār baḳ berü dir çaġırur

ʿAvrat anı gördi bismillāh didi
Cinnī iseñ eʿūẕubillāh didi

Döndi ol eydür cinnī degülem
İllā ki bir vāḳıʿa düşmiş ḳulam

İnsiyem sen beni cinnī ṣanmaġıl
Gel berü gel ey nigār utanmaġıl

Hem ḥelālimsin hem ʿammim ḳızı
Saña taḥḳīk eydürem iş bu sözi

ʿAvrat eydür bu ʿacāyib iş ola
Yā bu göñlümden geçen teşvīş ola

Yedi yıldır muntaẓıram ben saña
Ḫaberin kimse getürmedi baña

Bu gice mi boldı ancaḳ gelesi
Yā bu aña ḳandan benzer olası

[5 a] Ne ḳapıdan girdi ne ḫod bacadan
Ḫayad ortasında bulundı neden

Döndi eydür ʿafv idüñ bu kez bize
Ger żarar oldı ise bizden size

Eger oġlancuḳlarum baḫāsın itdi ise
Size anuñ eseri yetdi ise

Ben diyem kim ayruḳ ile itmeye
Kim bize senüñ elemüñ yitmeye

Hem ḥayadı süpürem dutam arı
Temīz eyleyem idi şimden geri

Döndi Temīm eydür ey cānım cānı
Ey ḥelālüm ʿammüm ḳızı beni

Cinnī ṣanma ben Temīmdāriyem
Hem Muḥammed Muṣṭafānuñ yāriyem

Hem senüñ zevcüñ hem oġlancuḳlaruñ
Atasıyem bellü bilgil anlaruñ

ʿAvrat eydür yüzüñ baḳdı gözüñ
Ürkdi cānım illā yumuşaḳdur sözüñ

Temīmin yüzi alnı nurlu idi
Ṣanma kim sencileyin kirlü idi

Yoġidi yüzünde bir ḳılı anuñ
Ḳıllar ile şöyle bürünmüş tenüñ

Nedür adum benüm eydür sen baña
Atam anam adın di inanam saña

Eydür atañ ʿammüm adı ʿAmīr
Biri Müslim ḳardeşlerin biri Cebīr

[5b] Bedr ġazası güninde öldiler
Muṣṭafā öñünde şehīd oldılar

Baña ol dem bir ʿacāyib oldı ceza

Ol ġaẓa vaḳtinde yemişdim yara

ʿUḳbe bin Muḳīṭ urmışdurur
Uş yüzümde nişānı ṭurmışdurur

ʿAvrat eydür sözünüz gerçekdürür
Cinnīler çoḳ nesneden ḫaber bilür

Cümle ḫalḳıñ adını anlar bilür
Bunlara maʿlūmdur ne ki insī ḳılur

Temīm eydür cinnī degülem nigār
Sen benüm ʿammim ḳızısın āşikār

Enṣarīnüñ ḳapuya baḳar gözi
Ḳulaġına degdi bularıñ sözi

Ev içinden ḥayada çıḳar ṭurur
Ḥayat ortasında Temīmi görür

Cinnī ṣandı bismillāh didi
Şol aġac yapraġı gibi ditredi

Döndi eydür ʿavrata eyitgil baña
Ne kişidir söyleyen āḫir baña

Temīm eydür söyleyen benüm işit
Benüm ʿammim ḳızıdur ey yigit

Enṣarī eydür yalansın bu söze
Ḫalife viripdürür bunı bize

Tañrı buyruġiyle aldım ben bunı
Çıḳ evümden ṭaşraya ḳo bu daʿvayı

[6 a] Temīm eydür ḳāmetün olsun adem
Yürümegil dünyada ṣaġ bir ḳadem

Ḥaḳ teʿāla oda yandırsun seni
Nitekim sözde aġuladuñ beni

Ne işiñ var ḫalḳ evüne giresi
Ṭañrınıñ emrine olduñ ʿāṣī

Muṣṭafā viripdürür bunı baña
Çıḳ evümden ziyān olmasun saña

Enṣari eydür benümdür geyürem
Ne kişisin seni evümde görem

Temīm eydür o benümdür şerʿile
Var bir ayruḳ nesneye dişiñ bile

Ḳaḳır ol enṣāri evüne girür
Ḳılıcıñ balçaġına elin urur

Yālın eyler ḳılıcı ṭaşra gelür
Geldi Temīm üstüne ḫamle ḳılur

Temīm anuñ bilegin ṣunu dutar
Şöyle ṣıḳar ḳılıcı yabana atar

Kendi alur ḳılıcı diler kendi ura
Çala ol enṣārinüñ boynun ura

Girdi ʿavrat ortaya eydür kişi
Ebsem otur işleme sen bu işi

İkinüzüñ daḫı gerçek sözü
Ziyān eylemeñ biribiriñüzi

Her biriñüz ayru yatuñ bu gice
Ṭañlacaḳ görelim aḥvāl nice

[6b] Ṭuralum ʿÖmer ḳatına varalum
Ol nice dirse eyle ḳılalum

Her birisi bir bucaḳda yattılar
Uyumadılar ṭañla gözettiler

Ṭanlıcaḳ oldı ikisi ṭurdular
Birbirinüñ boġazın derdiler

Birbiriyle sögüşür ḥamle ider
Ṭurdı ʿÖmer ḳatına bunlar gider

Öñlerince gelür ol ʿavrat bile
İşit imdi nicesi oldu gile

Ṭurdı ʿÖmer tañ namāzını ḳılur
Tesbīh ile tehlīle meşġul olur

Çekişüben çün ḳapuya geldiler
Ḳapu üstünde ġalebe ḳıldılar

ʿÖmer ol ġalebeye urdı ḳulaḳ

Vir ṣalāvat işüñi oñara Ḥaḳ

ʿÖmerin bir ḳulu var idi ey aḫı
Eflaḥ idi ol ḳuluñ adı aḫı

Döndi ol ḳula çü söyledi ʿÖmer
Ne ġalebedür bize getüriver ḫaber

Ol ḳulı çün kapıya ḳıldı nazar
Temīmdārinüñ üstüne baḳar

Ḳorḳar añı göricek döner gider
Geldi ʿÖmere getürdi çün ḫaber

Girdi eydür yā emīre'l-müʾmīnīn
Bir ʿacāyib vāḳıʿā gördüm hemīn

[7a] Yapışur bir inse bir cinnī kişi
Uşta ḳapuya geldi eyler çekişi

Var bilelerince bir ʿavrat daḫı
Ol benüm dir bu benüm dir ey aḫı

Döndi ʿÖmer aṣḥaba ḳıldı naẓar
Eydür imdi göriñüz nedür ḫaber

Muṣṭafānuñ her ki ṣoñuna ḳala
Nice ʿacebler anda ẓāhir ola

Kim göre bencileyin ʿaceb işi
Yapışa mı insiye cinnī kişi

Virdi destūr çün içerü girdiler
Ḫalīfe öñünde selām virdiler

Çün ʿÖmer gördi Temīmiñ özüni
Cinniye beñzetti anuñ yüzüni

Ḳıllar ile şöyle bürünmüş özi
Belürsüz olmışdur anuñ yüzi

ʿÖmer eydür ol enṣāriye yarā
Söyle imdi nice oldı mācerā

Enṣāri eydür bu ʿavrat kim baña
Virmiş idün bu gice nidem saña

Benüm ile bu gice yerken ṭaʿām
İşit imdi ḥālimüzi yā imām

Bir iş içün ḥayada çıḳdum gördüm
Ḫayad ortasında ṭurur bir cinnī gördüm

Çaġırur kim bu benim ʿammum ḳızı
O benimdür hem ḥelālümdür özi

[7b] ʿÖmer anı işidicek ey yār
Döndi Temīmden yaña ḳıldı naẓar

ʿÖmer eydür Temīme gel kim söze
Ne ḳavimdensin eyit cinnī bize

Şol suretlerden mi kim gögde uçar
Melāikeler buñlara odlar ṣaçar

Ya şulardan ola kim gökyüzi
Ya uçasız kimse görmeye sizi

Yā şulardan kim evlerde durur
Hem ḫalāyıḳlarla bile oturur

Biz müʾmīnleriz Muḥammed ümmeti
Siz bize bulmazsız fırsatı

Temīm eydür yā emīre'l-müʾmīnīn
Söyledin mi söziñ oldı mı hemīn

Ben daḫı sözümi söyleyem saña
Müstemiʿ ol bir zamān benden yana

Ṣaçı gördüñ inkār idersin beni
Bana cinnī dirsiñ ey cānum cānı

İnsiyem cinnī degülem yā imām
Ev benüm ʿavrat benüm sözüm tamām

Hem ʿammüm ḳızıdır bu nigār
Ayru ṣaldı beni bundan rūzigār

ʿÖmer eydür ʿavrata iş bu işi
ʿAyān eyle bize nedür bu kişi

ʿAvrat eydür cümle gerçekdür sözi
İllā ḳıllar żāyiʿ eyler uş bizi

[8 a] Her ne kim ṣordum ise virdi nişāñ

Envārı çünkim virdi ḫalḳa cān

ʿAvrat eydür ʿammim oġlu gitmişdurur
Yedi yıl dört ay iş bitmişdurur

Yedi yıl dört ay on gündür aña
Muntaẓıram ḫaberi gelmez baña

İllā bunuñ cinniye benzer özi
Ḳıllar ile şöyle bürünmüş yüzi

Anıñçün ben bunı tam dimezem
Bellü ben oldur diyü inanmazam

Temīme ʿÖmer döndi eydür ey yār
Nedür aduñ vir bize ṭoġrı ḫaber

Döner eydür ben Temīm Dārīyem
Muṣṭafānuñ hem ṣāḥabi yāriyem

ʿAvratımı boşamadum hem evleri
Ṣatmadım kimseye uş geldüm geri

Nice dürlü vākıʿalar görmişem
Uş yine ṣaġ u selāmet irmişem

ʿÖmer eydür ṣaddaḳ ey tācü'r-ricāl
Ḥāşā kim seniñ sözüñ ola muḥāl

Muṣṭafā daḫı ḫaber virmişdürür
Her ne kim bu ġurbette görmüşdürür

İbni ʿAbbas rivāyet eyler ḥāli
Sözde iken içerü girdi ʿAlī

Ṣaḥābeler cümle uru ṭurdılar
Geçdi ʿÖmer yanına oturdılar

[8 b] Döndi ʿÖmer ʿAlīye şerḥ eyledi
Bunlaruñ vaṣf-ı ḥāliñ söyledi

ʿAlī eydür Muṣṭafā iş bu sözi
Dimiş idi daḫı gitmedin özi

İş bu zamān maḫluḳundan bir kişi
Gide ʿacāyib ola anuñ işi

Bunca müddet ġāyıb ola gelmeye
Ḳanda getdügüni kimse bilmeye

Ol gece kim ʿavratı ere vara
Ol gice içinde kendüsi ire

Döndi eydür Temīme ḫoş geldün
Ġurbeti yaḫşı temāşā ḳılduñ

Seferinde ne göründi gözüñe
Söylegil ḳulaḳ uralım sözüñe

Kim senüñ ḳıṣṣānʿaceb ḳıṣṣadur
İʿtibār ehli anı ʿibret görür

Temīm eydür işit ey şīr-i Ḫudā
Görmez olur gözler inicek ḳażā

ʿAvratıma yaḳın oldum bir gice
Diñle imdi ḥalümi oldı nice

Muṣṭafā bize ḫaber virmişdi
Her gice ġuṣl ile yatuñ didi

ʿAvrat ile her ki yaḳınlıḳ ḳıla
Yatmasun ol giru illā ġusl ile

İtmeyeniñ şeyāṭinler yanına
Dirilürler ziyān olur cānına

[9 a] 195 Bir vaṣiyyeti budur anuñ bize
Ṭamda yatan kişi bir çizi çize

Okuya bir iki āyet Ḳurʾānı
Ḥaḳ Teʿālā maḥfuz eyleye anı

Bir daḫı bardaḳ ṣınıḳ olsa kişi
İçmesün ṣu şeyṭanuñ oldur işi

Pes ṣınıḳ bardaḳdan cinnīler içer
Her ki müʾmin olsa ol işden ḳaçar

Bir daḫı aḫşam olıcak ḳapuñuz
Evde olun dir anı siz yapınuz

200 Bir daḫı ḳorkulu sözler dile
Añmanuz dir ziyān ola kim bile

Söyleyicek Tañrı ẕikrin söyleñüz

Tesbīḥ u tehlīl ile cān toplañüz

Bir daḫı yatıcaḳ yanar çıraḳ
Ḳomanuz dir cinnīler eylerler ṭuraḳ

Sen yatıcak ṣoḥbeti bunlar ḳılur
Pes kişiye fırṣatı anda bulur

Şeyāṭīnler anda becid oturur
Uṣlu kişi ol zibil götürür

Bir daḫı ev süpürücek süpülüñ
Ḳomamaḳ gerek ev içinde bilüñ

Bir daḫı bir yār yâre gine
Virmeye ḳorḳıyı kenhel üstüne

Ol daḫı hem yavuz iş yine olur
Ṭut diseñ ṭutar al diseñ alur

[9b] Bir vaṣiyyeti daḫı budur bize gine
Her ki yolda uġrar ise ekine

Geçmesün arḳurısından ekinüñ
Geçsün var ise göñlüñde kinün

Kim geçerse incelenür belderleri
Müʾmīn olan her işe gerek arı

Bir vaṣiyyeti daḫı budur bize
Baliġ olmadıḳ yemişi kim üze

Tamām olmadın aġaçdan üzmege
Ol günāh baḥrına girüp yüzmege

Bir vaṣiyyet daḫı budur bize
Her ki yürüye kendüzin göre

Yaṣlanup kendüzin özin bezer
Ancıleyin kişiden Tañrı bezer

Bir vaṣiyyeti daḫı budur ey ḫoş kişi
Dāima ḳovculuḳ olmasun işi

Ḳovcılıḳ yavuz iş olur yara
İki cihānda olur yüzi ḳara

Bir vaṣiyyet daḫı budur yine
Bir kişi yolunda erse yerine

Başmasun ol sinnin üstüne daḫı
Kim baṣarsa öz göziñ baṣar aḫı

Bir vaṣiyyeti budur daḫı yine
Bir kişi bir kişinin ḥelāline

Göricek aña baḳmañuz
Ḥarf-i āyetin sözin bıraḳmañuz

[10 a] Muṣṭafā vaṣiyyeti budur bize
Her ne kim iderse aña göre bulur cezā

Ḫayr idenler ḫayr ile iḥsān bulur
Şer idenler ṭamuda ebed ḳalur

ʿAlī eydür yā Temīm Muṣṭafānuñ
Bu didüğüñ edebleridür anuñ

Biz daḫı işitmişüz bu ḥālleri
Muṣṭafādan bu ʿaceb aḥvālleri

Sen senüñ ḥālüñi söyle bize
Seferinde ne gördüñ eyit bize

Temīm eydür işidüñ imdi sözimi
Bu benüm ḥelālümdür ʿammüm ḳızı

Bunuñ ile yaḳın oldum bir gice
Gör ki nitdi bizüm ile ol ḫoca

İbriḳ aldum elüme ṭurdum uri
Ḥayada çıḳdum ki ġusl idem arı

Ḳarañuluḳ bulut idi gökyüzi
Ṭuman idi görmez idi göz gözi

Yaġardı yaġmur aḳardı sel
Yıldurum şaḳırdı eserdi yel

Gürler idi gökyüzi ditrerdi yir
İşit imdi benüm aḥvālümi dir

Heybetinden Tañrınıñ ḳorḳdı cānum
Ditremege başladı cümle endāmum

[10 b] Sen bülürsün ey Tañrınuñ arṣlanı

Bahādırlıġ ile añarlar seni

Ol gicenün heybetinden ṭaġlanur
Cigerüm aġzumda dilüm baġlanur

Ḳatı ḳorḳdum yā imām ḳıldum ḥazer
Döndüm evümden yaña ḳıldum naẓar

Çaġırup eyitdüm ey ʿammum ḳızı
Ev içinde eyleme eksik sözi

Benim ile luṭf u kerem eylegil
Ġusl edince bana ḳarşu söylegil

İçeriden bir keleci söyledi
Güle güle baña kengel eyledi

Ey o issiler anı dutuñ didi
Ṣanma kim sözini tamām söyledi

Ḳorḳı ile dört yaña gözüm bakar
Bir divardan gördüm yaluñ çıḳar

Ḳamaşur gözüm göricek anı
Daḫı beter ditremek dutdı beni

Çıḳar ol yalıñ içinden bir kişi
Ḳapḳara yüzi ve ṣapṣaru dişi

Başı büyük boyu bir çınar gibi
Yere yaşı dökülür pıñar gibi

Nefesinden şanasıñ dütün çıḳar
İt ölisi gibi ol melʿun ḳoḳar

[11 a] İki gözi yıldırım gibi şaḳır
Zişt melʿūn ḫalḳ arasında ḥaḳīr

Çünki anuñ yüzine baḳdı gözüm
Aġzum içinde baġlandı sözüm

Ben keleci dimedim hiç aña
Geldi ol melʿūn el uzatdı baña

Aldı beni üstüne çünki gider
Çıḳdı hava yüzine işit nider

Başladı kendüziñi öger ol it
Ol ʿāṣi melʿun ol murdār pelid

Çaġırur eydür ki insīler ḳanı
Ḳanı ol meḥāle almayan beni

Kimse beni meḥāla almaz niçün
İns ü cinnī ḳadrümi bilmez niçün

Ben ḫod şeyṭan nesliyem aṣlum ulı
Cümle cinnīler benüm dedem ḳulı

Kibr u ṭuġyān mecūsi ḳardaşlarum
Puṭlara ṭapmaḳdurur benüm işüm

Bunı söyler ḳarşu ol melʿūn gider
Nice yazular yabanlar seyr ider

Söyleduḳça aġzından odlar saçar
Anca ṣaḥralar cezīreler geçer

Tā beşinci yire degin yitürür
Bir muʿẓẓam cezireye getürür

Ẕār idi ol cezīreniñ adı
Vir ṣalāvat kim bilinesün dadı

[11 b] Ol cezīrenüñ içi cinler ṭolu
Biri bilmez nicedür İslām yolı

İçlerinde yoḳ Tañrı bilür kişi
Ne ulu ne kici ne erkek ve ne dişi

Cümle şeyṭāna tābiʿdür ey dede
Kimisi puta ṭapar kimi oda

Ol laʿīn çünki beni götürür
Aşaġa ḳor kendü daḫı oturur

Aṣḥābı cümle ḳatına geldiler
Pelide ʿizzet ü ikrām ḳıldılar

Benüm ile faḫr ider bunlara
Ol ʿāṣi melʿūn bī-dīn kāfirlere

Her ne kim bunlar giyerse giyerem
Ne ki bunlar yirse andan yirem

Bir zamān bunlaruñla dururem

Nice dürlü ṭāʾifeler görürem

Ne namāz olur bunlarda ne ṭāʿat
Ne ḫod Ḳurʾān dile gelür bir sāʿat

Ne ṣalavāt virürler peyġambere
Cümlesiniñ içi ṭaşı ḳapḳara

Pinhānī ben ẕikr u ṭāʿat iderem
Baña Ḥaḳ'dan gelene şükr iderem

ʿÖmer eydür yā Temīm şerḥ eylegil
Başıña gelen belāyı söylegil

Aġzını açdı ki Temim söyleye
Bunlaruñ şeklin maʿlūm eyleye

[12 a] Döndi ʿAlī ḳulına eydür yüri
Var vaṣiyyet kitabını al beri

Kim anı bize Resūl virmişdürür
Var içinde ne ki bu görmişdürür

Vardı ol ḳulı ol kitābı getürür
Ḫalīfe ol kitaba bakar ṭurur

Başladı kim Temīm ḫaber virür
Ḫalife ol kitab içinde görür

Eydür ol görmişem bir ṭāʾife
Hiç bunlardan kimseye gelmez vefa

Gökyüzünde dāimā uçar bular
Kim Müslümān ḳanunı içer bunlar

ʿĀṣi melʿunlarlar azġun sözleri
Aşaġadan yuḳaruya gözleri

Her kimseye ḥışm ile bakar bunlar
Ya bīḫud olur yāḫud cānı çıkar

Bir ṭāʾife daḫı gördüm tenleri
Başları yoḳ var içinde cānları

Pādişah öñünde ṭururlar idi
Ḳanda kim vardıysa varurlar idi

Bir ṭāʾife daḫı gördüm ey aḫı
Key ʿacayib ṭāʾife bunlar daḫı

Gözleri yoḳ bunlaruñ başı var
Gör Ḳādirin ne ḳudretleri var

Padişaha ḳulluḳ ider bunlar
Ḳanda kim vardıysa gider bunlar

[12 b] Ḫalḳ içinde daʾima yürür bunlar
Söylenen sözi ḫaber virür bunlar

Bir ṭāʾife daḫı ḳoyunlardurur
Ḫalḳ içinde dāima anlardurur

Bir ṭāʾife daḫı gördüm bunlar olur
Pes bunlaruñ çoġu bunlar olur

Evde yılan göricegiz urmañuz
Degmesini ḳasd idüp öldürmeñüz

Bir ṭāʾife daḫı eşek olur
Bunlaruñ içinde gördüm ṭurur

Bir ṭāʾife daḫı öküz şekline
Bunlaruñ içinde görmişem yine

Bir ṭāʾife daḫı itler dutar
Ḫalḳ içinde daima çıkar udar

Bir tāife daḫı çetuḳ ṣanasın
Bellu çetukdur delü inanasın

Ḫalḳ arasında dāʾimā yürür bunlar
Her kişi ne işlese görür bunlar

Pes bu ṣūretlü cānavarları gören
Tañrı ẕikrin dile getürsün gören

Kim bunları göre bismillāh diye
Bunlarıñ şerrinden Allāh bekleye

Bir zamān bunlaruñ ile olmışam
Uluya kiçiye ḥiẕmet ḳılmışam

Ṭaḳatım ṭaḳ oldı yavlaḳ yā imām
Ḳulluḳ etdüm bunlara üç yıl tamām

[13 a] Bir sāʿat üç yılda rāḥat olmadum

Olmadı gün ki iki ḳat olmadum

Bir gün oturmuşdum işit ḥāli
Bir ġalabalıḳ işitdüm yā ʿAlī

Ol ġalabaya ḳulaġum ururam
Cümle bir yere dirilür görürem

Cinnīler ḳırdıya düşdi ḳamu
Anı gördüm bir yire uşdı ḳamu

Birine döndüm eyitdim yā yigit
Ne ġalābedür baña eydür işit

İlimüze yaġmi geldi biliñüz
Siz daḫı yeraġıñız görüñüz

Cinnīler varır cezīrede ey yāra
Benī ʿĀmir ḳavmi dirler anlara

Beni ʿĀmir İbn-i ʿAbbāsdır adı
Ol cezire dili malikiñ adı

Ilda bir kez gelür ilümüzi urur
Birimüz ḳomaz ayaġın ṭurur

Kimimüzi helāk ider gider
Kimimüzi baġlayup eṣir ider

Vaḳt irişdi yine gelür bize
Bizi ḳırarlar ḳılurlar ceza

Biz kāfirlerüz bular müʾmindürür
Ṣāḥibü't- taḳva ve ehl-i dindürür

Bunuñ ile söyleşürken hem bile
Tañrı ẕikrüni getürdiler dile

[13 b] 315 Görürem kim bir ʿaẕīm asker gelür
Bī-ḥisāb saġışı yoḳ er gelür

Geldiler bunlara ḳarşu ṭurdılar
Ḳılıcıñ balçāġına el urdılar

Ḳıldılar tekbīr u ṣalavāt virdiler
Ṭārddılar ḳılıcı bunlara girdiler

Üç gün üç gice ḳılıcı ṣaldılar
Ol benüm aṣḥāblarımı ḳırdılar

Ol ḳadar bunlara ḳılıç urdılar
Nice biñ biñ cinnīler öldürdüler

320 Ol beni ṭutan cinnī ey yārā
Anda gördüm ḳıldılar pāre pāre

Cezīreyi kıldılar pür tıraş
Nice el ayak kesdiler nice baş

Ol cezīreniñ içinde gezdiler
Diri bulduḳlarını ipe dizdiler

Ol esīrlerüñ bilesince daḫı
Aluben gitdiler beni daḫı

İllā ben şükr iderem sübḥānuma
Eydürem ẕīhī beşāret cānuma

Kim kāfirlerden emīn olmışam
Uş müslimānlıḳ içine gelmişem

Cümlesi oruç ṭutar ḳılur namāz
Dillerinde ẕikr ü tesbīh ü niyaz

Gice gündüz ṭuruşurlar Ḳurʾān ile
Ṭāʿat eyler cümlesi erkân ile

[14 a] Çoḳ ṣalāvat virürler Muḥammede
Bunlaruñ içinde gördüm ey dede

Bir zamān bunlarun ile oluram
Ṭutaram orucı namāz ḳıluram

Bunlaruñ cezīresine irmişem
Nice ʿaceb işi ben anda görmişem

Eyidem bir bir imdi size
Ger ʿināyet ḳılursa ḥaḳ bize

Padişāh çün emīn olur oturur
Bir bir esirleri öñüne getürür

Ol esīrlerüñ arasında aḫı
Süriyü getirdiler beni daḫı

Cinnlerüñ māliki gördi beni

Oḳıdı ḳatına getürdi beni

Didi eydür yā yigit ḥālin nedür
Nice geldiñ bunda aḥvāliñ nedür

İnsisin cinnī digülsün sen ey yār
Seni bunda kim getürdi vir ḫaber

Didüm ey şāhım ʿaceb oldı işüm
Nice vāḳıʿalara düşdi başum

Hem Medīne şehridür benüm şārüm
Ol Muḥammed Muṣṭafā ṭoġrı yārüm

Her nekim gördüm seferde söyledüm
Ṣordı bir bir aña maʿlūm eyledüm

Yine döndi bir ḫaber ṣordı baña
Nedür aduñ didi ben didüm aña

[14 b] Didüm şahım Temīmdārīyem
Ol Muḥammed Muṣṭafānuñ yāriyem

Bunlaruñ içine düşeli benüm
Bir sāʿat şaḍ olmadı cānum benüm

Ne bular nebī bilür ne Tañrı
Küfr ü nifāk içleri ṭolmuş geri

Ne bular tāʿat ḳılur ki ben ḳılam
Daḫı beter artdı āh ile melām

Ne bular tāʿat bilür ne oruç
ʿĀṣi melʿundurur işleri güç

Bir zamān bunlaruñla olmışem
Nice fısḳ işleri bularda görmişem

Sulṭān eydür şimdi emīn olduñuz
Uş müslimānlıḳ içine geldüñüz

Cümlecügi resūle ümmetdürür
Gice gündüz işleri ṭāʿatdürür

Çünki sensin yā yigit Allāh diyen
Hem Muḥammed Resūlullāh diyen

Ol Muḥammed ḥürmetine ben saña
Ḥizmet idem ʿömrüm bitince ben saña

Döndi leşkerine eydür siz bilüñ
Cümleñüz iş bu söze ṭanıḳ oluñ

Tañrı daḫı ṭanıḳ olsun sözüme
Bunu ḳardaş eyledüm kendüzüme

Çün Muḥammed yāridür bu aḫı
Ben ideyim buña ḳulluġı daḫı

[15 a] Ḫayli müddet ḳatlarunda ḳaluram
Biñ cemāʿat ile namāz ḳıluram

Padişāhıñ aġzına girmez ṭaʿām
Ben ḳatında olmayınca yā imām

Bir sāʿat ḳomaz ḳatından kim gidem
Ben benim göyñeklerimi fikr idem

Ḫayli müddet ḳaldum anda zevḳıla
İllā içim ṭopṭoludur şevḳıla

Müştāḳım oġlanlara varımazam
Elüme irmez yüzlerin göremezem

Firḳat odı cānıma ḳıldı eṯer
Varduġunca ḥaṯretim oldı beter

Bir gün oturmış idim ben fikr ile
Tesbīḥ u tehlīlu daḫı hem ẕikr ile

Ḳurʾān okudum işitdi pādişāh
Diñleyicek bir keziñ eyledi āh

Anuñ ahı ṭaġları eṯer ider
Derdümi benüm daḫı beter ider

Döner eydür çün bilürsün Ḳurʾānı
Fedā ḳılayum senüñçün ben cānı

Ḳul olayum ben saña şimden girü
Ḳıldı ʿaşḳıñ cānum içinde yeri

Daḫı bir sözüm vardur saña
Ḥācetim vardur bitürivirgil baña

Dilerem oġlanlarumı alasın

Bunlara Ḳurʾānı taʿlim ḳılasın

[15 b] Ben didüm kim başum üstüne alam
Bildigümden bunlara taʿlim ḳılam

Getürür ḳatıma ol oġlanları
Başladum taʿlīm idem bunları

Gice gündüz oḳudurum yā imām
Tā ḳılanca yedi muṣḥaf tamām

İllā bir ʿaceb bularda görürem
Āyete'l-kürsiyi sebaḳ virürem

Oḳıyınca ol āyeti yā emīr
Oddaġı ḳurşun gibi bunlar erir

Dükenince yine olur bayaġı
Aʿẓāları eliyle hem ayaġı

Baña dirler ey bize ḫayr ögreden
Bizim ile luṭf u iḥsānı iden

Ne ʿacāyib āyet olur bu āyet
Oḳuyıcaḳ maḥv olur bizden ḥayāt

İllā Tañrı cānumuzı virir yine
Oḳusañ cinnīleriñ kāfirlerine

Eriyüp ḳurşun gibi aḳar teni
Gider ayruḳ kendüye gelmez cānı

Pes yatıcaḳ bir kişi bu āyeti
Oḳısa bulmaya şeyṭan fırṣatı

Ger dilerseñ ḳahr idesin şeyṭānı
Dāʾimā ḳoma diliñden sen anı

İşit imdi yine bir ʿacāyib işi
Ger esen ola neler görür başı

[16 a] Bir gün oturmuş iken ḳayġu ile
Ḥaḳ Teʿālā ḳayġu virmesün ḳula

Ol ḳadar endişe düşdi özüme
Ḳayġu ile uyḫu geldi gözüme

Yatur iken düşde gördi yā ʿAlī
İşit imdi sen bu ʿacāyib ḥāli

Düşde gördüm Medīneye varuram
Muṣṭafānuñ ravẕasında dururam

İnerem ḳabrin ziyāret iderem
Dönerem andan evüme giderem

Görürem anda oġlanlarumı
Ol cānumdan biñ daḫı cānlarumı

Bağrıma başup bunları ağladum
Ḥasret ile cigerümi ṭağladum

Padişāh çün ağladuġımı görür
Düş içinde beni gelür uyarur

Ḳucmışken oġlumı uyanuram
Henüz anı ḳucaġumda ṣanuram

Sulṭan eydür yā Temīm eyitgil baña
Kimse bizden ziyān itdi mi saña

Ben didüm kimse mażarrat itmedi
Kimseniñ hiç kem görki bana yitmedi

Döndi eydür pes niye aġlar gözüñ
Söyle bize bilelüm nedür sözüñ

Ben didüm kim ey şehā düş görmişem
Düşte gördüm Medineye irmişem

[16 b] Muṣṭafānuñ ḳabrin ziyāret itmişem
Dönüben andan evüme irmişem

Görmişem oġullarumuñ yüzüni
Hem işitmişem bularuñ sözüni

Firḳatı cānıma itdi eṣer uş
Ḥasretimi daḫı bitürdi uş

Anuñ içün aġlarum aḳar yaşum
Bu ġurbetlikde neler gördi başum

Ey ʿaceb derdime dermāñ ola mı
Gözüm oġlancuḳlarumı göre mi

Yoḫsa ḥasret ile çıka mı cānum

Aġladuġum anıñçündür benüm

Ḫasret ile vaṭanımdan ayruyam
Ẓāhirim ṣaġ bāṭınumda ṣayrıyam

Sulṭān eydür yā Temīm ilüñüz
Ne ḳadar yıllıḳ ola yol bilüñüz

Ben didüm ki ey şāh ne bilem
Bilmezem çün ne ḫaber virem

Dir ki yetmiş yıllıḳ yoldurur
İllā zaḥmet hem meşaḳḳat çoḳdurur

Gice gündüz ṭurmadan gitmek gerek
Andan ol menzile yitmek gerek

Nice deñizler daḫı geçer kişi
Andan irür āsān olursa başı

Çün işitdüm anı cāndan bezerem
Bir uġurdan umudum keserem

[17 a] Daḫı bir kez derd ile eyledüm āh
Benüm āhım işitdi pādişāh

Döndi eydür yā Temīm eyitgil baña
Ne ḳatı āh eyledüñ noldı saña

Ben didüm ki ey şāh yetmüş güne
Ümidüm var mı ki diri olam yine

Bu ḫod yetmiş yıl ḳaçan olur
Aña degin biñ benüm gibi ölür

Döndi sulṭān yine baña söyledi
Bir kelam ile göñlümi şād eyledi

Baña eydür göñliñi ḫoş dut ḫoca
Seni ilüñe iledem bu gice

Bir gice içinde seni ilüñe
Virsem ṭurmaya kimse yolıña

Aldı benüm elümi eline gider
Girdi bāḳcası içine seyr ider

Gördüm anuñ içinde yā ebī
Bir muʿaẓẓam ḳapu var bir ṭaġ gibi

Cinnīler ol ḳayı delmişdurur
Sulṭānıñ zindānı o imişdurur

Bir demür ḳapusı var idi anuñ
Cinnīler ṭopṭolu içi zindānuñ

Şāh erişdi zindānuñ ḳapusına
Ḳapucı durdı şāhıñ ṭapusına

Pādişah çün gördi anıuñ ṭapusun
Tiz buyurdı açdı zindāñ ḳapusun

[17 b] Döndi eydür ol ḳapucıya yüri
Ol Medīne cinnīlerün al beri

Cinlerüñ büyügün getür baña
Ḥacetüm vardur benüm bitür baña

Gördi bevvāb ulu divler alur
Pādişāhıñ ḳatına girü gelür

Geldi sulṭāna ḫizmet ḳıldılar
Ṭapu ḳıldılar bellerin iki ḳat ḳıldılar

Gördüm cinnīleri ben yā imām
Her biri mināreye beñzer tamām

Sultānıñ öñünde gelip nitdiler
Ṣad hezāran ʿizzet ü ikrām ḳıldılar

Anlaruñ içinde geldi bir cinnī ḳara
Eni ile uzuyı birdir ey yarā

Başı büyük çınara beñzer boyı
ʿĀṣi melʿūn kendisi şeyṭān ṣoyı

Kör idi yoġidi anuñ iki gözi
Maġāraya beñzer idi anuñ aġzı

Söyleyicek sözi sanasın
Gürler idi gökyüzi inanasın

Yuḳaru dudaġı aşaġasına
Ṣarḳmış idi tümüyle gögsi üstüne

Benzer idi fil azūsıña dişi

Kim göre ancılayın ʿibret işi

İki gözi sanasın od pāresi
Ḳorḳudur ādemi yüzi ḳārası

[18 a] Eli ayaḳ boynu demürlü idi
Şah öñünde yüzini yire ḳodı

Döndi sulṭān anuñla söyledi
İşit imdi nice ḫiṭāb eyledi

Eydür ey cinnī ḥāliñ bilür misün
İḥsānımıñ şükrini ḳılur mısun

435 Cinnī eydür iḥsānıñı bilürem
Gice gündüz saña duʿā ḳıluram

Gelür eliñden beni öldüresin
Baña düşmānlarum güldüresin

Depelemezsin diri ḳoyasıñ beni
Ḳanda bitürem saña bu iḥsānı

Sulṭān eydür āzād eyleyem
Ben seniñ dostlaruñı şād eyleyem

İllā benüm ḥācetüm vardur saña
Dilerem bitüriviresiñ baña

440 Dilerem bu ḳardaşımı alasın
Ol Muḥammed şehrine iledesin

Bu işumi bitürivirirsen baña
Degiserdür ḥayr u iḥsānum saña

Cinnī eydür bāşum üstüne alam
Senüñ içün ben buña ḫizmet ḳılam

Sulṭan eydür niceye degin bunı
Menziline iledesin sen bunı

Cinnī eydür üç sāʿat saysun daḫı
Kendüzün evünde göresün vay aḫı

[18 b] Pes işidüp bu sözi şād oluram
Ḳayġudan ġussādan āzād oluram

Bilmezem alnuma ne yazdı Ḳadīr
İlerümde daḫı neler vardur ḥażır

Şah buyurdı bendüñi götürdiler
Aṣḥābı arasına getürdiler

Sulṭan eydür siz bunı ḫoş görüñüz
Her ne kim dilerse anı virüñüz

Selāmet iledesin bunı evüne
Oġlancuḳlarunı göre sevüne

Döndi yine yüzüme sulṭan baḳar
Revān aġlar gözünüñ yaşı aḳar

Sulṭan eydür bana ey cānımuñ cānı
Keşki görmeyeydi gözlerüm seni

Eglenür idik bile bunca zamān
İlla ayruluḳ işi yavlaḳ yamān

Ḳomaz idim seni gitmege daḫı
İllā ḳorḳarım günahdan ey aḫı

Senüñ ile maʿmūr idi ilümüz
Sen gidicek nolısardur ḥālimüz

Revā degül kim ḳılam seni yarā
Ol senüñ oġlancuḳlarundan āvāra

İllā benüm bir emānetüm var saña
Varduḳda āḫir sen bitürivirgil baña

Her ḳaçan kim Medineye iresin
Muṣṭafānuñ ravżasını göresin

[19 a] Ol arada yüzüñi sürüp yire
Selāmum degüresin peyġambere

Hem yaranları Ebubekir ʿÖmer
ʿOṯman ʿAlī her ne kim aṣḥabı var

Selāmumu bulara degüresin
Her ḳaçan kim yüzlerüni göresin

Ben didüm kim başum üstüne
Selāmuñ senüñ bulara degürem

Yine döndi eydür ey sevdüg eşüm

Senüñ ile vardur daḫı bir işüm

Bu kāfir cinnīsidür seni buña
Veriserem ziyān idiser saña

Çün müslimān kāfire yoldaş ola
Ṣanmañuz kim aña şefāat ḳıla

İllā bir duʿā öğredeyin ben saña
Ola kim duʿā idesin sen baña

Bu duʿā'ı okur isen sen aña
Ḥükm idesin muṭīʿ ola ol saña

Unudursañ seni bıraġur gider
Yoluñı yaḳın iken ıraḳ ider

Bu duʿādır bizi manṣūr ḳılur
Düşmānımuzı dāima maḳhūr ḳılur

Kimimüz ezber alup anı dile
Kiminüñ yazılu vardur hem bile

Muṣṭafādan taʿlīm itdüm ben anı
Anuñ ile ḳahr iderem düşmeni

[19 b] Sen daḫı oḳu kim manṣūr olasın
Düşmānıñ üstüne żafer bulasın

Ol duʿādan çünki baña virdi sebaḳ
Tiz oḳudum kakez itdi baña Ḥaḳ

Döndi eydür Tañrı içün unutmaġıl
Bu duʿāyı ṣaḳın terk itmegil

Darlıġa daḫı düşer iseñ oḳu
Feraḥa irüşdüre seni Bāḳi

ʿÖmer eydür kim duʿāyı ol size
Taʿlīm nicedür eyidüñ bize

Başladı Temīm duʿā'ı oḳudı
Cümle şeyṭanıñ yüregin ṭoḳudı

İşidicek duʿā'ı ʿAlī bilür
Kelecesin Temīmüñ taṣdīḳ ḳılur

ʿAlī eydür Muṣṭafādan biz bunı
Diñledük oḳudı düni güni

Ḥasana Ḥüseyne daḫı yanına
Ögredürdi döne döne

Yine Temīm başladı girdi söze
Vir ṣalavāt ecri yazılsun size

Başladı ol cinnīye dir kim saña
Emānetim budur öñden soña

Menzīline selāmet yitüresin
Benim içün bu işi bitüresin

Döndi sulṭan görişür benim ile
Eydür ey sevdük yârum cānum ile

[20 a] Revān aġlar ben daḫı çoḳ aġladum
Eydür ey ḳardeş Ḥaḳḳa seni ışmarladum

Urdı beni cinnī boynı üstüne
Nice yazular geçer ev ḳaşdına

Gāh alur beni inişe indürür
Gāh yine çıḳar yoḳuşa döndürür

Söyledüḳçe aġzından odlar ṣaçar
Yedi deñiz altına giru geçer

Yeryüzüne çünki beni yitürür
Aşaġa ḳor kendü daḫı oturur

Sevünürem çünki yerü görürem
Muṣṭafāya çoḳ ṣalavāt virürem

Döndi cinnī baña eydür aḥvālüñ
Seni bunda ḳor isem nolur ḥālüñ

Ben didüm itmeyesin sen bu işi
Beni ışmarladı saña ol kişi

Oḳur idüm duʿā'ı dilüm ile
Dutar idüm saçını elüm ile

Zehresi yoḳ bir adım giru gide
Yā elin ṣunup bañā ziyān ide

Bu duʿā diñlemese pāre pāre

Beni biñ kez itmişidi ey yara

Tāḳati yoḳ bir keleci dimege
Ḳādir idi anda etüm yimege

Döndi eydür seni eve iledem
Gönlüñi ḫoş dut yigit andan gidem

[20 b] Yine beni götürür döne döne
Nice döner kim yaḳın irer göge

Yuḳarudan yire baḳdum yā imām
Yir bir ʿayineye beñzerdi tamām

Ḳulaġumda yel gürüldisi daḫı
Ṭaġdan aḳan sel gibi gürler aḫı

Gökyüzünde görürüm yıldızları
Bir ṭaġa beñzer idi degme biri

En kiçisi dünyā ṭaġınca durur
Ol nücumlar gökyüzünde durur

Çoḳ ferişţehleri gördüm ey yār
Her biri elinde bir ḫarbe dutar

Nurdan idi bunlaruñ ḫarbeleri
Yer altında od dutarlar ey aḫı

Şeyṭanlar çıḳıcegiz atar imiş
Anuñ içün ol odı dutar imiş

Ḫayrān oldum bunlara baḳa baḳa
Cümlesi tespīḥ u ẕikr ider Ḥaḳḳa

İşidicek tesbīḥ itdüm ben daḫı
Ol duʿā gitdi elimden ey aḫı

Yuḳarudan bir ferişteh od ṣaçar
Beni ol cinnī bıraġup ḳaçar

Bir pāresi ol oduñ ṭaġa iner
Yalıñından ḳapḳara ol ṭaġ yanar

Çün bu ʿibret işleri görürem
Muṣṭafāya çoḳ ṣalavāt virürem

[21 a] Yedi gün yedi gice inerem
Gāh başımla gāh ayaġımla dönerem

Bir pāre yel irdi beni getürür
Bir deñizüñ kenarına yitürür

Şol çıḳan ḳuş nice yuvadan çıḳar
Kim aña hiç elem irmez ey beşer

Şöyle düşdüm ben daḫı ol gice yār
Yatdım anda gün yayılınca ey yār

Çün uyandum uyḳudan açdum gözüm
Yā emīre'l-müʾmīnin işit sözüm

Düşdüm ol kenāre uşde giderem
Bir muʿaẓẓam ḳuş gelüben görürem

Ancılayın ʿaẕāmet ḳuş görmedüm
Göge çıḳdum daḫı ancılayın görmedüm

Çıḳdı ṣudan bana gelür yā imām
Ben didüm ki vaʿdemiz oldı tamām

Ṣaġlıġun yayın kirişden üzerem
Diriligümden ümīdümi keserem

Eydürem ben ḳuş gelür beni yudar
Daḫı varur işine yine gider

Çünki yakın gelür ḳatumda durur
Ādemī gibi bana selām virür

Selām olsun dir yā Medīni
Tañrı virüpdür bize seni

Nice dürlü ʿacāyibler göresin
Velī çün maḫlūḳa ḫaber viresin

[21 b] Naẕar itdüm ben anuñ endāmına
Dürlü naḳışlar urulmuş göynine

Ḳarnı anuñ yeşil u ḳızıl hem kara
Aḳıla gök yol idi hem ḳara

Gözleri daḫı ṣaru idi anuñ
Vir ṣalavāt şādımān olsuñ cānuñ

Ayaġı ipli gördüm ol ḳuşı

Görüñ zihī Ḳādiriñ ḳudret işi

Geldi aġzın benüm aġzuma alur
Çün nefesi aġzum içine girür

Baña bir dad gelür andan ne şeker
Daḫı datlı imiş anı beşeker

Miskile ʿanberden ziyāde ḳoḳısı
Ne gelür bir nesnenüñ ḳatında ḳoḳusı

Dönüp eyitdüm aña kim di baña
Ne ʿacāyib mertebe Ḥaḳ virmiş saña

Sen ḳuşsın nerededür menzilüñ
Kim bunuñ gibi işe irür elüñ

Döndi eydür benem ol azmışlara
Azıcegez yolu göstere yara

Ḳalmışı yerine getüren benem
Dem-be-dem bu işi bitüren benem

Beşāret olsun saña yoluñ yaḳın
Tañrı ẕikrin ḳoma diliñden ṣaḳın

Kim anuñ ẕikri işiñi bütürür
Seni esen menzilüñe yetürür

[22 a] Gitdi ol ḳuş ḳaldı bende leẕẕeti
Göñlüme düşmez bu dünyā leẕẕeti

Anuñ ile mūnis oldum bir zamān
Ol gidicek dirligüm oldu yamān

Dört gice dört gün giderem yā imām
Ġuṣṣa ile dilemez göñlüm ṭaʿām

Endişeye ġarḳ oluben yürürem
Bir çayıra yolum irdi görürem

Ḫoş çayır çemen görklü yirler
Göñlüm anda bir dem eglenmek diler

Arḳun arḳun girürem anda yürürem
Bir cānavar ṭurmış anda görürem

Görmemişem ol şekilde cānavar
Ne gördü kimse ne ḫod miṯli var

Kendi gökçek hem ḳara idi gözi
Boynu naʿim boynuna işit sözi

Fil ḳulaġı gibi anuñ ḳulaġı
Deve ayaġına beñzer ayaġı

Gögsi arslan gögsine beñzer aṭa
Ḳarnınıñ altı daḫı beñzer ana

Ḳuyruġı ḳoç ḳuyruġı gibi anuñ
Gör ne ʿaceb işleri var Sübḥanuñ

Ḳaplana benzerdi anuñ hem teni
Ḥayran oldum göricegez ben anı

Ol baña baḳar dururdı ben aña
Ḳudretine Ḳādirin ḳılġıl ṭaña

[22 b] Döndi yine baña cevāp eyledi
İşit imdi yā imām ne söyledi

Baña eydür aḫır vaḳt ey yigit
Çıḳarum dünyaya beni işit

Ol sāʿat kim baña emr ide ḫoca
Geziserem dünyāyı ucdan uca

Çün işitdüm bu sözi andan ey cān
Yine döndüm ṣordum añdan bir revān

Ben didüm kim yavlaḳ oldum avāra
Yolı salıvirsen baña gidem yara

Döndi eydür bu çayırı çık aḫı
Yoluñ andandır gidersin aḫı

Döndi ādem gibi baña söyledi
Benüm ile ḫoş keleci eyledi

Söyler eydür baña ey medeni
Ne ḳatı gözetdin āḫir sen beni

Ben didüm ki seferimde irmedüm
Sencileyin cānavar hīç görmedüm

Ne canavarsın sen eyitgil baña

Ne ʿacāyib şekl virmiş Ḥaḳ saña

Bir gün bir gice çayırda ben yürürem
Aḫirine ben güc ile irürem

Ṭaşra çıḳdım ol çemenden ey ḫoca
Bir depede ṣumaʿa gördüm yüce

Geldüm anuñ ḳapusuna dururam
Bir kezin āvāz ile çaġıruram

[23 a] Çıḳdı gördüm içeriden bir ḳoca
Giydügi ṭonı ḳara ucdan uca

Çıḳageldi bir keşişi görürem
Ḳatına geldüm selāmı virürem

Çünki benüm selāmumı ol alur
Dönüben giru baña selām ḳılur

Dir ki yigit neredendür gelişüñ
Bu ıssız yazuda nedür işüñ

İnsī bunda geldigi yoḳdur daḫı
Seni bunda kim getürdi ey aḫı

Vaṣf-ı ḥālüm aña bir bir söyledüm
Her ne kim gördümse şerḥ eyledüm

Ben eyitdüm Medīne şehrindenem
Muṣṭafā aṣḥabınuñ biri benem

Ol keşiş dir Muṣṭafānıñ ḥāli ne
Diri midür eyit bize aḥvāli ne

Eydürem ben ol keşişe Muṣṭafā
Bil Muḥammed teslīm olmuşdur Ḥaḳḳa

Ol keşiş anı işidür āh ider
Yire düşer ʿaḳlı başından gider

Yine ʿaḳlı gelicek ṭurdı uru
Döndüm aña bir ḫaber ṣordum giru

Ne bülürsün sen Muḥammedi didüm
İki ʿālem güneşi ol Aḥmedi

Ol keşiş eydür kitābımda ben anı
Oḳumuşum vasfını vü adını

[23 b] Anuñ içün bilür olduḳ anı biz
ʿĪsī bize maʿlūm itdi ey azīz

Yine döndüm keşīşe didüm ey yār
Ne ḳavimdensin bize virgil ḫaber

Keşiş eydür ben ḥavvādanam[158]
Ol ʿİsā peyġamberiñ yārindenem

Ol sāʿat kim ʿĪsa çün çıḳdı göge
Ḥaḳ taʿāla Ḥażretin öge öge

Müfsid oldılar ḫalāyıḳ görürem

[158] Bu kelime diğer nüshalarda "ḥavārī" olarak geçmektedir. Bk. İÜ: 17a.

Maʿzūl olup içlerinde ḳaluram

Ben daḫı ḳoyup oları gitmişem
Tā o demden beru bunda gelmişem

Gelüben bunda ḳılmışam ḳarār
Ḫayli müddetdür ki bunda ḳılmışam ḳarar

Yine döndüm keşişe didüm size
Ne ḳadardur bundasız eyidüñ bize

Beş yüz yıl bir sāʿatdurur
Kim duʿācıñ buracıḳda oturur

Gice gündüz dilegüm budur benüm
Ḫayr ile ḫatm ola çıḳa cānum

Çünki geldi bu cevāb andan baña
Yine döndüm bir ḫaber ṣordum aña

Didüm ey aṣḥāb-ı ʿÎsa şol çemen
Bir cānavar gördüm anda şimdi ben

Görmemişem ancılayın cānavar
Aṣlı nedür baña andan vir ḫaber

[24 a] Nedür anuñ adın eydiver baña
Ben anı göricek ḳıldım ṭaña

Ol keşiş döndi baña söyledi
Ne cānavardur anı şerḥ eyledi

Eydür anuñ Dābbetü'l-arżdur adı
Ḥaḳ Taʿālā vakt-i āḫir çün ḳodı

Ol çemen içinde otlar dāʾim ol
Şuña degin kim açıla aña yol

Emr irişicek aña gerek ṭura
Gire dünyā mülkine cevlān ura

Ṣafā vü Merve arasında çıḳa
Maḫlūḳ anuñ ʿaẓametine baḳa

Ayaġı yirde ola gögde başı
Ḥayrān ola yüzine baḳan kişi

Bir elinde ʿaṣāsı ola Mūsānuñ
Bir elinde ḫatemi Süleymānuñ

Her kime kim yüzüñi ḳarşu yarā
Ṭutar ise arta yüzinde ḳara

Yā kime kim ḳarşu ʿāṣayı ṭuta
Aḳ ola yüzi hem nūra bata

Ol ḳara yüzlü kāfirler olısar
Ṭamuda ebed anlar ḳalıser

Ol yüzi nūrlu müʾminler olısar
Ṣaḥibü't- taḳvā ü dindār olısar

Anda hem nice ʿalāmet görine
Şād olacaklar niceler birbirine

[24 b] Ol güneş kim maġribden ṭoġa
Ṣanma ayruḳ duʿālar göge aġa

Tevbeler ḳapusı andan yapıla
Devlet anuñ evvelinde ḳapula

Yoḫsa ayruḳ tevbeler olmaz ḳabūl
Tevbe ḳıla şimdiden devletlü ḳul

Çün işitdüm yā imam bu sözleri
Daḫı artdı göñlümüñ teşvişleri

Yine döndüm keşīşe didüm size
Yimek içmek nereden eyidiñ bize

Keşiş eydür ḳarıncuġun açdur meger
Uşda bu sözüñ seni ol yana eger

Yüri şol dere içine gir daḫı
Ḳarnıñı ṭoyur gine gel ey aḫı

Durdum andan bir dereye varuram
Bir müzeyyen yaḫşı baḳça görürem

Dürlü dürlü yemişi var baḳçanuñ
Ḫoş revān ḳüçik ṣuları var anuñ

Yirem ol yemişleri ḳarnum ṭoyar
İçerem ṣudan ṣuṣuzluġum ḳanar

Yine çıḳdum baḳçeden ben giderem

Geldüm ol ruhbāna gör ki ne derem

Didüm ey keşīş parelene ṭonuñ
Ḳalur ise şöyle yalıncaḳ tenüñ

Kim getürür bunda saña giyesi
Bulınur hele baḳçe içinde yiyesi

[25 a] Yine döndi sözüme virdi cevāb
Gör nice anuñ sözi geldi ṣevāb

Döndi eydür ṣudan gemiler gelür
Her gemi içinde bunca er gelür

Yaz u ḳış giysi bunlar baña
Getürirler giyerem öñden soña

Bir gidicek bir daḫı gelür ḥaẓır
Eksik itmez ol kerem issi Ḳādir

Baña bir çuka bir göñlek virür
Yüñden idi anı baña giydirür

Didi ıssıdan ṣovuḳdan bu teni
Bekleye vü ṣaḳlaya hem ol seni

Ol olur āḫir geysüm dünyāda
Yürürem ben bunca müddet ey dede

Paranıcaḳ ancıyalın yürürem
Anca dürlü çoḳ vāḳıʿa görürem

An ki gördüm bu cihānda bir kişi
Görmemiş ola ne erkek ne dişi

Ol keşişle ṭurur iken bir söze
Gemiler geldi ṣuda yüze yüze

Bu keşiş ol gemileri çün görür
Ṣundı bir bez pāresin ele alur

Yele ḳarşu çünki ol bezi ṣallar
Bezi ṣaldugun çün görür bular

Çıḳdılar cümlesi ḳatına geldiler
Öñünde ʿizzet ü ikrām ḳıldılar

[25 b] Didiler kim ey dinimiz ulusı
Duʿādan unutmayasın sen bizi

Keşiş eydür bir işim vardur size
Bitirüñ kim ben duʿā ḳılam size

Didiler kim nedür işin bilelüm
Bitürelüm saña ḫizmet ḳılalum

Dir keşiş kim bu yigidi alasız
Ḳanda varursañuz anda ṣalasız

Bu Muḥammed yāridür hem bilüñüz
Siz buña ʿizzet ü ikrām ḳılıñuz

Bunlar eydür biz Muḥammedi bilmezüz
Ne kişidür hiç ḫaberdār olmazuz

İllā seniñçün anı alalum
Deñiziñ öte yanına ṣalalum

Ol yaña çıḳıcagez kendi gide
Ol keşiş daḫı buna virdi rıża

Aldılar beni gemiye urdılar
Geminiñ yelkenlerüñi ḳurdılar

Bir zamān eminlik ile gitdiler
Ṣādılıḳla ḫoş zevḳ itdiler

Ol gavurlar arasında giderem
Gice gündüz ẕikr u tesbīḥ iderem

Göñlüm içinde iderem bu işi
Bilmezem biliş bulardan bir kişi

Ṣu yüzünde gider iken bir gice
İşit imdi ḥalimiz oldı nice

[26 a] Dört yañadan muḫālif yeller eser
Ol gemi issileriñ baġrın keser

Gāh yel olur gemi meşriḳa gider
Gāh yine döndürür maġribe gider

Gemi sergerdān olup yüzer ṣuda
Gemi issileri cānı düşdi oda

Dökülesi zāri zāri iñlediler

Birbirinden ḥelāllıḳ dilediler

Ol ḳadar feryād iderler yā imam
Gemi içi ġulġule oldı tamām

Ben didüm ki ey ḫalāyıḳ nolduñuz
Ne ḳatı feryād u fiġān ḳıldıñuz

Bunlar eydür yā yigit öñüñe baḳ
Görki ne ṭarlıġa ṣaldı bizi Ḥaḳ

Öñüme baḳdım görürem ey ḫoca
Bir muʿaẓẓam ṭaġdurur yavlaḳ yüce

Dāris imiş ol ṭaġın adı daḫı
Görmemişim ancılayın ṭaġ daḫı

Çıḳıcaḳ miʿrāca peygamber anı
Görmüş ol bize ḫaber virdi anı

Andan işitdüm bu ṭaġıñ ḥālini
İtdiler taṣdiḳ cümle resul ḳavlini

Yedi ḳat yer altına degin ucı
Ẓulmete degin erişmiş bir ucı

Anda varan gemi ġarḳ olur imiş
Ṣanma varan diri ḳurtulur imiş

[26 b] Bunlar eydür biz daḫı ġarḳ olduḳ uş
Ey diriġā ḥasret ile ḳalduḳ uş

Ben işitdüm parmaġum getürdüm
Tekbīr idüp ṣalāvat getürdüm

Cümlemsünüñ gözi ol ṭaġa baḳar
Derdile ḥasret bizi oda yaḳar

Bir ʿaẓim mevc irişür götürür
Gemümizi çünki ṭaġa yitürür

Şöyle urur gemi ṭaġa ey yara
Taḫta sökülüp olur pāre pāre

Ġarḳ olur gemi içinde ne ki var
Ādemī aḳçe vü altun ṭavar

Beni bekler ol hocalar ḫocası
İşit imdi ḥālüm oldı nicesi

Yapışup bir taḫtacuġa ṭururam
Taḫta üstünde yüzümi ururam

Yedi gün yedi gice giderem ey yara
Şu yüzünde biçare vü āvāra

Şöyle biçāre oluben gezerem
Diriligümden ümidümi keserem

Aşaġası şu yuḳarusı semā
Elüm irmez hiç benüm amma semā

Bilmezem ki ḳancaru gider yolum
Eydürem ki irdi baña uş ölüm

Yedi günden ṣoñra beni keñara
Bir cezīreye çıḳardı ey yara

[27 a] Çün cezīreniñ içine girürem
Dürlü yemişler ben anda görürem

Elma ile armud üzüm ü enar
Dürlü yemişler aġacı anda var

Her aġacuñ yapraġı vardur geri
Muz yapraġına beñzer her biri

Degme yapraḳ bir kişiyi bürüye
Gördüm ol baḳça içinde bī-riya

Yemişin yirem ṣuyuñdan içerem
Bir zamān ol baḳçada ḫoş geçerem

Bir ay ol baḳça içinde ṭururam
Yürürem dört yana seyran ḳıluram

Gündüzin seyr eylerem ucdan uca
Yatmaġa çıḳaram aġaca gice

Bir gün indüm ben aġaçdan yürürem
Bir cānavar çıḳdı ṣudan görürem

Görmedüm ancılayın hiç cānavar
Ne ḫod kimseniñ gözi gördigi var

Çünki gözüm gördi anıñ yüzüni

Gitdi ʿaḳlum işidicek sözüni

Yüzüm üstüne düşerem ben yā ʿAlī
Yatdum anda aḫşama dek gör ḥāli

Aḫşam oldı yine durdum yā aḫı
Aġaca yatmaġa çıḳdum bir daḫı

Bir avāz geldi eyle ṣanuram
Gökleri gürler diyü inanuram

[27 b] Ḫoş faṣiḥ lisān ile öger Ḥaḳḳı
Çaġırup eydür ey ṣunʿ issi Baḳī

680 Medḥ ider peygamberi alur dile
Daḫı dört yārini anar bile

İlk Ebūbekir ol ṣāḥib-ġār didi
ʿÖmer müeyyedü'l-enṣār didi

Bunı didi daḫı ebsem oldı
Ṣanki cānum içine dügün urdı

ʿOṯmān içün ḳatı dindardur dirler
Hem ʿAlīye kāhir-i küffārdur ol

Bir zamān ol ḫoş üni fikr iderem
Başladum tesbīḥ ile ẕikr iderem

685 Dün buçuġunda bir ün geldi yine
Kim neye beñzerdi evvelki üne

Ol daḫı medḥ eyleyüp öger şāhı
Her kim anı dilemese daḫı

Medḥ idüp cümle aṣḥābın öger
Ḫāricilere rāfizilere söger

Ṣubḥa yaḳın yine çıḳdı bir avāz
Var dilinde ẕikr u tesbīḥ u niyāz

Ol daḫı medḥ iderdi Aḥmedi
Ol nebiler serveri Muḥammedi

Cümle aṣḥabı daḫı bile öger
Her birini başlı başına öger

Ol āvaza daḫı ḳulaḳ ururam
Diñicegez ṭañla olur görürem

[28 a] Bir cānavar çıḳdı deñizden gelür
ʿAzmi ṭoġrı benüm ḳatıma gelür

Geldi aġaç dibine ḳıldı ḳıyām
Aşaġadan yuḳaru virdi selām

Döndi eydür insi misün ey yigit
Ben didüm kim insiyem bellu işit

Yine eydür kime ṭaparsın ey yāra
Ben didüm ki ṭaparam ol Cabbāra

Hem severem ol Muḥammed Resūli
Hem aṣḥābıyam ben anuñ ḳulı

Çünki naẕar ḳıldum ben anın ʿasasına
Ḥayrān oldum baḳup aʿżāsına

Başı arslan başına beñzer anuñ
Ayaġı ayaḳlarına arslanuñ

Balıḳ arḳasına beñzer arḳası
Ben eyitdüm ey cānavarlar ḥaṣṣı

Bir sūʾālum vardurur benüm saña
Ṣorısaram cevābın vergil baña

Üç avāz işidürem ben bu gice
Ne avāzdur çaġıran ḥāli nice

Döndi eydür deñizüñ malikleri
Kim deñiz içinde olur begleri

Dāʾim anlar bunda gerek kim çıḳa
Tesbiḥ ile ẕikr ideler ol Ḥaḳḳa

Hem anup medḥ iderler peygamberi
Hem daḫı ashabı ol dört yâri

[28 b] Bunlaruñ avāzlarıdur ol avāz
Gör nice bekler seni ol bī-niyāz

Sen eger kāfir olaydın şimdi yara
Seni ḳılmışlar idi pāre pāre

Çünki müʾminsin saña yoḳdur ölüm

Bekledi seni ol Ḫālıḳ-ı levḥ u ḳalem

Bunı eydür daḫı ḳatımdan gider
Kendüzini deñize pertav ider

Ben yine indüm aġaçdan gezerem
Ḳayġu ile belürüp cānumdan bezerem

Ḳurʾānıñ nısfını oḳıyınca tamām
Gezerem ol meşe içinde yā imām

Aḫşama dek ġuṣṣa çeküp yürürem
Aḫşam olınca baḳagörürem

Bir çıraḳ göründi benim gözüme
Ḳulaġ ur yā imām bu sözüme

Ben direm ki şol çıraġa varayım
İnsiler var ola anda göreyim

Ṭurdum anda yā imām ʿazm iderem
Yaʿnī ol çıraġa degin giderem

Nice kim direm yaḳın ola çıraḳ
Gitdükçe ol daḫı gider ırāḳ

Gide gide buna erdüm ey yara
İrdüm anda görürem bir maġara

Ol maġaranıñ içinde ey paşa
Dürr ü cevher döküli başdan başa

[29 a] Çünki anı anda görürem
Şükür idüben secdeye yüz ururam

Nice ṭarlıḳlara saldı Ḥaḳ beni
İllā ṣoñra ḳılıserdür uş Ġani

Gidicegiz bundan alayım bile
Gerek ola baña çıḳıcaḳ ile

Bir zamān bu fikr ile ben ṭururam
Ol maġaranıñ içine girürem

Bir muʿaẓẓam ejdehā gördüm ṭurur
Cānum ürker çün gözüm anı görür

Burnınıñ deliklerinden od çıḳar
ʿAḳlum azar çün gözüm aña bakar

Aġzın açar ḥamle ḳılur ey imām
Ben didüm ki vaʿdemüz oldı tamām

Daḫı bir kez derd ile Allāh didüm
Hem meded ḳıl yā Resūlullāh didüm

Ben bunı diycek yılan gider
Bilmezem ki ḳanġı yaña sefer ider

Ayruḳ anı ol arada görmedüm
Ḳancaru gitdi anı hiç bilmedüm

Başladum Ḳurʾān oḳuram ben
Geldi bir üñ ki anı işitdüm anı ben

Çaġırur kim ey oḳuyan Ḳurʾānı
Āyet ile beyyinatı Raḥmānı

Ḫoş beşāretdür saña ey medeni
Kāfir degil bu maġara sevgeni

[29 b] Cümle müʾmin u müslimāndur bular
Nice dürlü erkân dīn bilür bular

Tañrı ḳulları Muḥammed ümmeti
Ḳahr idici şeyṭanı ol laʿneti

Çünki irdi bu avāz andan baña
Ben yine döndüm cevāb virdüm aña

Ne bilürsün didüm sen Muḥammedi
Kim anuñ olupdur adı

Oda gelür ki Nuḥ zamanından beri
Ṭūfān olucek ṣuda yüzicek gemi

Yetmiş iki ṭāʾifeden aldı Nūḥ
Çifte çifte ol gemiye ṣaldı Nūḥ

Ol gemide imiş aṣlımuz bizüm
Ol zamāndan beru ḳaldı neslimüz bizüm

Ol eṣerden bilürüz peyġamberi
Ḳamu dīnlerden anuñ dīni arı

Ben didüm ki vācib oldı pes size

Anıñ içün mürşid olasız bize

Yolımı gösteriviresiz gidem
Ben bu müşkil işlerümi ḥal idem

Kim Medīne şehridür şehrüm benim
Ol Muḥammed Muṣṭafā yârim benüm

Ben anuñ aṣḥabıyam siz biliñüz
Nice ṭarlıḳlara düşdüm yalınuz

Dilerem luṭf u kerem eyleyesiz
Nireden geldim yolum söyleyesiz

[30 a] Ün gelür kim ṣu kenarından yigit
Yolun andandur gidersen yüri git

Geçdüm andan yola düşdüm giderem
Ben benüm işlerümi fikri derem

Dört gün dört gice ġuṣṣalı yürürem
Ne ādem ne ḫod cānavar görürem

Ol issizlikde giderken işit
İlerümde çıḳdı geldi bir yigit

Çün sevündüm anı göricek tamam
Geldi ḳatıma baña virdi selam

Şöyle ṭatlu dil ile söyler baña
Ben işitdüm sözini kıldım ṭaña

Baña dir ki yā yigit ḥālin nedür
Gelişüñ nirden aḥvālin nedür

Söyledüm gördigimi bir bir aña
Seferimde cümlesin öñden sona

Sözümi işidicek ḳor gider
İşit imdi yā ḫalife kim nider

Anı gördüm bir māʾide getürür
Başı üstüme öñüme getürür

Öñüme ḳodu ṭaʿamdan çün yedüm
Ta duyınca ḥamdulillāh esledüm

Orta yerden ḳalanını götürür
Üç gice üç gün ḳatımda oturur

[30 b] Benüm ile mūnis oldu ol yigit
Anuñ ile nolıser ḥālüm işit

Bir gün eydür baña kim alam seni
İlüñe varsañ anar mısın beni

Ben didüm ki ḳul olaydum saña
Sen eger bu iylügi itseñ bana

Daḫı henüz tamām olmadan sözüm
Baḳar iken yüzüne anuñ gözüm

Yatdı yerüñ üstüne yuvalanur
Ol yeriñ ṭopraḳlarına bulanur

Silkinūben yine ṭurdı daḫı
Gördüm anı bir ḳuş oldı ey aḫı

Baña eydür ṭut ayaġım yā yigit
Ben nekim idersem sözüm işit

Sen eger benüm sözümi ṭutasın
Ṣaġ u esen menzilüñe yitesin

765 Ayaġımı ṣaluvirirsen saña
Zaḥmet ola ṣoñra ṣögesin baña

Yapışuram ayaġına ḳuş uçar
Aldı beni yedi deñüzden geçer

Bir ḳaranu cezīreye irerüz
Aşaġa ḳor beni anda ünürüz

Çünki ḳurtulur elimden ayaġı
Anı gördüm ādem olur bayaġı

Döndi baña eydür ey yigit sözüm
Ben ne direm işidürsün sözüm

[31 a] 770 Bir işüm var senüñ ile yetürem
Daḫı seni menzilüñe yitürem

Bañi anda bıraġup gider
İşit imdi yā ḫalīfe kim nider

Vardı bir araya birḳaç fınduḳ alur

Ṭoġrı benüm ḳatuma ṭurur gelür

Baña bir avuç fınduḳ virür
Kendü oturmuşken urıṭurur

Döndi baña didi kim ṭura varalum
Bir işimiz var anı bitürelüm

Ol işimüz biticek alam seni
İledüp menziliñe ṣalam seni

Pes anuñla ṭurup giderüz
İki ṭaġıñ arasına irerüz

Dairesinde bir ṣu aḳar görürüz
Alup anuñ ṣu yanında bıraġuruz

Ṣu kenārında hem gine maġara
Ḳapusı altun gümiş idi ey yara

Kilidi üzere yazıludur Allāh adı
Hem Muḥammed Resūlullāh adı

Ḳapuyı fınduḳ ile bir kez urur
Açılur ol ḳapı içerü girür

Baña eydür sen daḫı gel gel berü
Ben diledim ki giriserem içerü

Bir kez olur ölmek āḫir ölmeyüm
Ben bu miḫnetlerden emīn olmayum

[31 b] Girdim anda iki arṣlan görürem
Öñümce ol ben ardınca yürürem

Yoldaşum ol arslanı yakın yiter
Ol iki arṣlan ana ḥamle ider

İki fındıḳ ile arslanları urur
İkisi daḫı yüzüni döndürür

Geçdük andan yā imām işit ḥāli
Bir ḳapu daḫı görünür yā ʿ Alī

Ḳapunuñ altundan gümüşden kilidi var
Aña daḫı bir fındıḳ urdu ey yār

Ḳapu açıldı içerü girdi girürem
İki ulu ejdehā görürem

Bunlaruñ aġızlarında od çıḳar
Nefesi her neye irişse yaḳar

Eydürem ben kim ey ṣunʿ issi ġani
Bunca zahmetlere uġratdun beni

Bir belādan emīn olmadan daḫı
Bir belāya yine uġratdun aḫı

Ezdehālar bizi çün baḳar görür
İkisi ḳuyruyġı üstünde ṭurur

Yine yiġit añlara ḳarşu gider
Gördügü dem anlar ana ḥamle ider

İki fındıḳ daḫı anlara urur
Ol iki daḫı yüzini döndürür

Geçdüḳ anlar daḫı gitdük ey şāh
Bir ḳızıl altun ḳurulmuş taḫt-gāh

[32 a] Ayaġı ḳızıl altundandur anuñ
Vir ṣalāvat şād-mān olsun cānuñ

Taḫtıñ üstünde görürem bir ḥarīr
Ol ḥarīr içinde yatur bir emīr

Arḳası üstüne yatmış bir kişi
Ḥayrān oldum ben göricek bu işi

İki eli gögsi üstünde ṭurur
Nūrı çıḳar dört yañına berḳ urur

Barmaġında yüzügi var ey aḫı
Üç ḳaşı vardur yüzügüñ daḫı

Birisinde yazuludur Allāh adı
Birisinde ol Resūlüñ adı

Birisinde ḥātemi Süleymānuñ
Kim ʿālemler ḥükmünde idi anuñ

Nūrı çıḳar yüzügünüñ belḳ urur
Ay güneş nūrını uṭandurur

Başı üstünde ḳanadīller aṣılu

Altun ile gümüş idi ey ulu

İki ezdehā anuñ ḳatında var
İki daḫı ayaġı ḳatında var

Bu nigārı gine fınduḳ alur
Vardı ejdahalara ḥamle ḳılur

İki fındıḳ ile anları urur
Çünkim anlar daḫı yüzin çevürür

Döndi ol yār baña virgil anı
Anunçün isterem ben seni

[32 b] Sen eger sözüm işidesün benüm
Degiserdür saña ḫayr u iḥsānum

Şol yüzüke şimdi ben varıram
Parmaġından anı çıḳarasaram

Baña bir yılan gele nefes ura
Düşem ölem çünki göresin yara

Fındıḳıñ birisini urġıl baña
Diri olam ḫayrum irişe saña

Ben didüm ki ver baña ṭoġrı ḫaber
Ne kişidür bu yatan kimdir ey yār

Döndi eydür bu Süleymāndur nebi
O yüzük devlet yüzügidür aḫı

Bu kez eger kurtulur ise cānum
Nice iylüge ire elüm benüm

Ol benüm elüme girürse yaşa
Hükm idem bu dünyaāyı başdan başa

Saña daḫı māl hem memleket virem
İledem seni ilüñe ḫoş görem

Vardı ol yüzüge çün ḥamle ḳılur
Anı gördüm bir yılan çıḳagelür

Yüzi ʿavrat yüzi gibi yılanuñ
Ṣaçı ʿavrat ṣaçına beñzer anuñ

Geldi ol yılan urdı bāña nefes
Düşti öldi çün gördüm anı pes

Ḳaldı bir fındıḳ anuñla ururam
İllā aña eṣer itmez görürem

[33 a] Vardı yine yüzüge ḥamle ider
Yılan yine urup bu düşer cānı gider

Yine bir fındıḳla urdum ben anı
Diri oldı kendüye geldi cānı

Urudurdı gögermiş ṭudaġı
Döndi bāña söyler eydür yā ebī

Ger bu kere ḳurtulursa cānum
Nice eylüge ire elüm benüm

Saña mal niʿmet çün virürem
İledem şehrüne seni ḫoş görem

Vardı yine yüzüge elin urur
Yılan anı urur oda yandurur

Ḳaldı bir fındıḳ anuñla ururam
İllā ayruḳ fa’ide itmez görürem

Döndi eydür yılan baña söyledi
Daḫı ḳaḳıdı hem ḫışm eyledi

Baña eydür kim ey günāhkār ḫāṣ
Bulamı ʿaṣi olan kişi ḫalāṣ

Nice ṭarlıḳlarda saña Tañrı yol
Virdi senüñile iḥsān ḳıldı yol

Bu ne işdür sen anıñla işledüñ
Hem gelüp peyġamberunı ṭaşladuñ

Ol Muḥammed ḥürmetine şükr it saña
Ḥürmet olsun emr böyledür baña

Yoḫsa eylerdüm seni bundan beter
İllā yüzüñ ḳaresi saña yiter

[33 b] Ben bu sözi işidicek ey yara
Götürüben ol yayı urdum yara

Eydürem kiʿ ıyān eyle bu işi

Ne kişidür bu oda yanan kişi

Yılan eydür ol burada cinnīler
Kim Süleymāna ʿāṣidir bular

Yedi idi altısı oldı helāk
Ara yerde diri ḳaldı bir nā-pāk

Bu daḫı sihr ile bunda gelür
Yaʿnī kim Süleymānıñ semtīñ alur

Gör ki nice Tañrı helāk eyledi
Çünki yılan bunı baña söyledi

Eydürem bilmez idim ben nideyin
Nice firḳat aġusın nūş ideyin

Anıñçün işledüm ben bu işi
İlime ilede didüm bu kişi

Benüm ile luṭfi kerem işlegil
Ḳancaru giderem yolum söylegil

Maġaradan nice çıḳam di baña
Cevapvirgil ṣorduġum budur saña

Döndi eydür yüzügin al cinnīnüñ
Al bile fındıḳların daḫı anuñ

Anlaru alup ḳapuya iresin
Ol iki ejdahaları göresin

Ṭurup anlar saña ḥamle ideler
Urasın fındıḳlar ile gideler

[34 a] Çıḳıcak ṭaşra ḳapudan ṣorasın
Sen bu yirüñ meskenine iresin

Bunuñ ehli çünki seni bulalar
Menziliñe alup seni iledeler

Ṣora ki saña nigārıñ ḳanı
Eyidesin nice depeledün anı

İşidicek söziñi şād olalar
Ḳayġudan ġuṣṣadan azād olalar

Ṭaġi vü baġi idi zīra bu it
Ḳavmi daḫı dilemezler key işit

Öldügini çünki senden bileler
Anca saña ʿizzet ikrām ideler

Yüzügiñi barmaġında göreler
Ṭoġrı yol bunlar saña göstereler

Yüzügi fındıḳlar ile aluram
Çıḳmaġa ḳapu ḳatına gelürem

Ezdehalar beni görüp ṭurdılar
İki yañadan nefesi urdılar

Fınduġı bunlara pertāv eyledüm
Gözlerin yumar çıḳar giderem

Ḳapudan çıḳıcaḳ ṭaşra ey paşa
Uġrayıgeldim ḳapudan bir ḳuşa

Düni gün anuñ tesbīḥi Allāh adı
Hem Muḥammed Resūlullāh adı

Müʾmīn degilsen baña yara
Eylemişdür seni pāre pare

[34 b] Çünki müʾminsin aẕad olsun cānuñ
Ol Muḥammede baġuşladum ḳanuñ

Geçdüm andan yola düşdüm giderem
Āhile feryād u efġān iderem

Gözümüñ yaşı dökülür yürürem
Bir muʿaẕẓam ḳaṣra irdüm görürem

Sora sora ḳaṣra yaḳın gelürem
Yüz ḳaraveş yöresinde buluram

Her biriniñ aya benzer yüzleri
Azdura zāhidi yoldan sözleri

Aralarında biri iken laṭīf
Gör ki zībā ḫusni ḫub ḫulḳı şerīf

Geldüm anuñ ḳatına virdim selām
Selāmumı çünki aldı yā imām

Döndi eydür nigārıñ ḳanı

Ben didüm cehenneme gitdi cānı

İşidicek sözimi şād olur
Ḳayġudan ġuṣṣādan azād olur

Döndi eydür Ḥaḳ sevündürsün seni
Nice kim sevündürdüñ bu gün beni

Eġer ol maḳṣūdına ere idi
Ḳamū ḫalḳı ʿālem ona uyayidi

Ḳul ide idi seni kendüzine
İşidenler uyar idi söziñe

İllā şükür anı Tañrı helāk eyledi
Dīn-i İslām yolunı pāk eyledi

[35 a] Ol ölicek sen maġaradan ey yār
Nice çıḳdun vir baña ṭoġrı ḫaber

Eydürem ben yüzügi aldum daḫı
Anuñla bile çıḳdum ey aḫı

Döndi eydür baña gerçekdür sözüñ
Ol yüzük ile ḫalāṣ oldu özün

Anuñ ile ol ḫalḳı dutar idi
Vay eger ol yerine yiter idi

Cümle ḫalḳı yandururdı oda
Gelür idi İslāma o bir kaza

Ne ise kim Tañrı helak eyledi
Yinde döndi baña bir söz söyledi

Baña eydür yā yigit ḥālüñ nedür
Nice düşdün bunda aḥvālin nedür

Vaṣf-ı ḥālüm bir bir aña söyledüm
Ol ḫaberi çünki maʿlūm eyledüm

Yine döndüm ben daḫı ṣordum aña
Senüñ aḥvālüñ nedür eyit baña

Bir mālik ḳızı idüm ben yā yigit
İmdi benüm vaṣf-ı ḥālim sen işid

Mā taḳaddemler kitābın bir gice
Oturup oḳudum ucdan uca

Bir kitāpda görür idim resūli
Ol dīn-i İslām yolunuñ uṣūli

Nebīleriñ ṣoñında ol geliser
Dīn-i İslām anda ẓāhir olıser

[35 b] Çünki adın işitdüm ben dile
ʿĀşıḳ oldum cāñ ile gönül ile

Şādılıḳdan uyḳuya vardı gözüm
Uyanuben bunda buldum kendüzüm

Ol ʿāṣi melʿūn dāʾim yürür imiş
Ḳanda bir ḫūb nigār görür imiş

Fitne vü ḥile alur imiş
Ṭoġrı kendü evüne gelür imiş

Bizi bunda bu nevʿile getürür
Her birimiz bunca yıldır oturur

Bunlaruñ ulusı benem yā yigid
Beni yavlaḳ severdi ol pelīd

İllā ben hiç yüzüne baḳmaz idüm
Dilemez idüm anı ben bakmaz idüm

Şükür uşta Tañrı helāk eyledi
Ol helāk oldı bizi şād eyledi

Ne dilersiñ muştuluḳ virem size
Ben didüm ki iletinüz ilümüze

Eydürem bir div ala seni
İliñ ucuna yakın sala seni

Her ḳaçan kim il ucuna varasın
İllā yüzigü ana sen viresin

Ben didüm ki ilimi eger görem
Yüzüġi başum üstüne virem

Baña şeyṭānī cinnī getürür
Bindürür boynuna beni gönderür

[36 a] Döne döne beni ışmarladı aña

Ne dirse hep ʿıyān oldı baña

Götürür ol cinnī beni seyr ider
Aldı beni geldügüm yola gider

Ol vadi Sin ṭaġına getürdi yine
Kim gemimiz ġarḳ oldı ṣuyına

Beni anda getürür eydür baña
Vir yüzügi ṣunıvirdim ben aña

Gitdi cinnī ben yalıñuz ḳaluram
Ol ıssızlıḳda ben zārī ḳıluram

Bilmezem ki ḳanġı yaña gideyim
Ḥālümi kimseye şikāyet ideyim

Ṭurdum ol kenare düştüm yürürem
Ġani cāñişin anda görürem

Var idi yetmiş ḳapusı ey ḫoca
Aḳar idi ṣuyu ḳırḳ arşın yüce

Hem ḳapudan ṭoġrı çıkar ey yara
Güneş anda gelicek batar yere

Bilmezem ki ḳangı yana gider ol
Tañrı virmiş aña yir altında yol

Bir zaman bir ḳapuda ben ṭururam
İçerüye ḳulaġımı ururam

Dürlü dürlü vāh avaz gelür
İşidicek adamı ḫayrān ḳılur

Gürlemekler çatlamaklar ey imām
Şol ḳıyāmet gününe beñzer tamam

[36 b] Girdüm anda cinnīler gördüm ey yār
Kim ʿacāyib şekilde idi bular

Orta yirde bir aġaç gördüm yüce
Yatur anuñ gölgesinde bir ḳoca

915 Yanınuñ üstüne yatur ey paşa
Bağlu idi zencir ile başdan başa

Bir gözi kör idi anıñ yā ʿAlī
İşit imdi sen bu ʿacāyib ḥāli

Bir gözi var sanursıñ oddur yanar
Her kim baḳarsa ḳanına ḳatar

Döndi eydür söyle bana yā yigit
Neredendür gelişiñ āḫir eyit

Eydürem ben Medine şehrümdürür
Ol Muḥammed Muṣṭafā yārimdürür

920 Ben onun aṣḥābıyam azmışem
Ser-te-ser ḳaf memleketin gezmişem

Döndi eydür Muḥammed geldi mi
Dünyāyı vü dīn ẓāhir oldı mı

Eydürem ben geldi yine gitdi ol
İlla bize ʿıyān oldı ṭoġrı yol

İşidicek yatur iken oturur
Ol beni ḳatına daḫı getürür

Döndi eydür ḫalḳ içinde şehadet
Nicedür var mıdur anda bu ʿadet

925 Ben didüm kim cümle Allāh dir bular
Hem Muḥammed Resūlullāh dir bular

[37 a] İşidicek bu sözü benden yā emīn
Ol zamān kendüden usı gider hemīn

Yine yatur yanına nidem saña
Daḫı döner bir ḫaber ṣorur baña

Eydür aḫir fısḳ u fucūr iden ey yār
Ḫamr içmek dine ḳılmaḳ āşikār

Aḳçesini āşıya viren kişi
Var mı anlardan anı iden kişi

930 Ya yalan yire danıḳlıḳ virici
Ya ẓālim kişilere yüz görüci

Ya nā-ḥaḳ yere ḳanlar dökülür mi baña
Ḫaber eyle ṣorduġum kim budur saña

Ben didüm kim bu didigüñ ḥaḳdurur

Hiç bularsız bir yerimiz yoḳdurur

Yine döndi baña ṣordı bir ḫaber
Aña daḫı cevāb virdim ey yār

Eydür ol maġaradan pıñar daḫı
Ḳurudu mu yoḫsa aḳar mı daḫı

935 Ben didüm ki aḳmaz oldu oḳuru
İllā henüz daḫı ṣuyı varṭuru

Yine döndi baḥr yeri nicedür
Eydürem ḳurudu şöyle durur

Yine eydür bu didiklerüm ḳamu
Ben çıḳısarem nişāndur ey ʿamu

Yaḳın olmuş ṭaşra çıḳmaġum benüm
Kim bu bendlerden azād ola cānum

[37 b] Girüben dünyā mülkine paşa
Gezeyin cümlesini başdan başa

940 Andan artuḳ dünyā mülkini gezem
Ḥalāyıḳıñ artuġun baña düzem

Mekke ile Medīneye varmayam
Ḳudsa daḫı anın içün girmeyem

Şāzılıḳdan bir kezin nefes urur
Yerde gökde yer ḳalmaz ün varur

Anı gördüm bir melāʾike gelür
Bir demür çomaġı eline alur

Bunı bir kez başına eyle urur
Yat yā melʿūn henüz vaḳtiñ budur

Daḫı vaḳtiñ olmadı ki çıḳasın
Göz açup kimse yüzine baḳasın

Ḳorḳudan ben ẕikri tesbīḥ iderem
Yüzüm üstine sürinüp giderem

Yalıñuz bir gün bir gice yürürem
Bir dereye yolum irdi görürem

Anda bir ʿavrat aya beñzer yüzi
Hulle giymiş ḥūriye beñzer özi

Geldim anuñ ḳatına virdim selām
Ne ʿayke aldı ne ḫod söyler kelām

Gitdüm andan geçdim üç gün üç gice
Bilmezem ḥalüm aḥvālüm nice

Yalıñuz ḳayġu ile ben yürürem
Bir meşeye irdi yolum görürem

[38 a] Ḫoş çayır çemen sünbül zaʿferān
Dört yana dökülür āb-ı revān

Ḳoyu gölgesi yemiş aġaçları
Naġmelerdür ẕevḳ içinde ḳuşları

Ṭolu arşlan mişede ucdan uca
Oturur ortalarında bir ḳoca

Geldüm anuñ ḳatına virdim selām
Selāmumı alur çünki yā imām

Döndi eydür yā yigit ḥāliñ nedür
Gelişiñ nireden aḥvāliñ nedür

Vaṣf-ı ḥālim bir bir söyledüm aña
İşidicek sözümi ḳıldı ṭaña

Döndi eydür ki ʿaceb olmış ḥāluñ
Nice vāḳıʿalara düşmüş yoluñ

Yaḳın oldı yoluñuz imdi yürī
Geçdim andan işüme gitdüm gerü

Yola düşdüm daḫı gitdüm bir zaman
Bir kişiye uğradı yolum hemān

Bir hezānı çigninde dutmış durur
Ne gelür gider ne bir adım yürür

Ta irince çigni üstinde ṭutar
İrdi çeker yine birine atar

Eydürem aşaġa ḳoya ey yigit
Diñlenesin bir zamān sözüm işit

Döndi eydür fużūl olma ey kişi

Git işüñ ne bilürsün bu işi

[38 b] Geçdüm andan yola düşdüm yā emīn
Bir ḳuyuya uġrayu geldim hemīn

Bir kişi ḳoġa ile ṣu çıḳarur
Bir curen içine döker durur

Ol cürenuñ bir delügi var ḳuyuya
Ṭurmaz anda ne ḳadar kim ṣu ḳoya

Anca zaḥmet bir ṣuya kim ṣu çıkar
Ḥavża ḳoyar yine ḳuyuya aḳar

Eydürem ki delügüni ṭut anuñ
Dola cürun diñlene biraz cānuñ

Eydür āḫir fużūl olma yā yigit
Ne ki var yüri işüñe git

Geçdüm andan bir ite yolum irür
Ḳarnı içinde anceleri ürür

Ḳudret-i ḳādire taʿẓim iderem
Geçdüm andan daḫı bir dem giderem

Ol ıssizlıḳda giderem yalıñuz
Ot daḫı yoḳ yemege aç u ṣusuz

Aġlaram yaşım dökülür yürürem
Bir muʿaẓẓam ḳaṣr öñümde görürem

Dört yanına nūrı çıḳar berḳ urur
Nereden kim bir kişi baḳar görür

Eydüremki ẕī kerem issi ġani
Uş ʿimārete irişdürdi seni

Ādemiler menzilidür varayum
Ādemī var ola anda göreyüm

[39 a] Yedi gün yedi gece öñden soña
Gitdim andan soñra irdüm ben aña

Gördüm anuñ ḥavaya çıḳmış ucı
Bir ṭaşı altun biri gümüşdür ḥācı

Geldüm anuñ ḳapusına dururam
Eşik üstünde yazılmış görürem

Yazılmış Lā ilahe illallāh adı
Hem Muḥammed Resūlullāh adı

Bir daḫı yazılmış İbrāhīm Ḫalīl
Enbiyālar ceddi ol Ṣāḥib Celīl

Yazularuñ sonuna Allāh adı
Ḫatm kine ol Resūlullāh adı

Yazmış anda her ki bunda irişe
Bu ḳapuyı açmaġa çoḳ dürişe

Nice kim cehd ide açılmaz yarā
İllā oḳıyan kişi aça gire

Ḳapunun zīra kilidi budurur
Bunı oḳıyan kişi aña girür

Ben oḳudum anı ḳapı açılur
İçeriden misk ü ʿanber ṣaçılur

Girdüm ol ḳaṣrıñ içinde yürürem
Nūra batmış maḳṣūdlar görürem

Oturduġı döşek sündüs istibraḳ idi
Yerleri hem nūra müsteġraḳ idi

Her biri ḳılıç ḥamāil çün ṭaḳar
Yārelerinden henüz ḳanı aḳar

[39 b] Seyr iderler ḳaṣr içinde ṣādumān
Yoldaş olmuş bunlar ile imān

Yine bir maḳṣūreye vardum daḫı
El urup perdesini açdum daḫı

Gördüm anda bir ʿaẓim ırmaḳ durur
Ṭatlu baldan levni ṣüdden aḳdurur

Gördüm kenarında dürlü māide
Vardım anda nefsime virdim ġıda

Ṭaʿāmın yirem ṣuyundan içerem
Kör olur nefsim andan giderem

Çıḳmaġa ḳapu ḳatuna gelürem

Bir ulu muʿaẓẓam arslan görürem

Geldi arslan baña ḥamle ider
Ḳorḳduġumdan beñzimüñ ḳanı gider

İki yanında anuñ iki saṭır
Biri Muḥammed adı biri Ḳadīr

Oḳudum anı ṣalavāt virürem
Ġaʾib oldı gitdi arslan görürem

Geçdüm andan daḫı ṭaşra çıḳaram
Ḥayrān olup dört yanıma baḳaram

Bilmezem ḳanġı yana giderem gideyim
Eydürem ki yā İlahi nideyim

Anı gördüm çıḳdı iki aṭlular
Nūr içinde şöyle ġarḳ olmuş bular

Ellerinde ḥarbeler nūrdan ṭutar
Dört yanına nūrı çıḳar belḳ urur

[40 a] Ṭuruben bunlara ḳarşu ṭururam
Tañrı selāmın bulara virürem

Selāmumı çünki benüm aldılar
Dönüben hem yine suʾāl kıldılar

Didiler içeruye girdüñ mi sen
Ḳaṣr içinde neki var gördüñ mü sen

Ṭaʿāmı yidüñ mi içdüñ mi ṣudan
Āzād olsun bir içim andan ṭadan

Ben didüm ki içerü girdüm velī
Ḳaṣr içinde neki var gördüm belī

Tañrı ẕikrin oḳuyuben girmişem
Ṭaʿāmın ṣuyundan içmişem

Didiler kim sen misin ol medeni
Kim ḳavmiñ yavi ḳılmışlar seni

Ben didüm ki benem ol beni bilüñ
Baña yol gösteriñ kerem ḳıluñ

İş bu yolu dut daḫı sen varasın
Bir yigid var ilerinde göresin

Her ḳaçan kim ḫiẕmetine iresin
Selāmumızı añlara viresin

Eyidesin ḳardaşlaruñ saña selām
Virdi diye sen unutma yā humām

Geçdüm andan daḫı gitdüm işime
Bilmezem ne geliserdür başıma

Bir gice bir gün bu yolda yürürem
Gah perīşāñ gah şadlıḳ iderem

[40 b] Perīşānlıġum budur kim düşmüşem
Firḳat odına çu yavlaḳ pişmişem

Şādlıġum bu ki didiler baña
Ṭamū odı ḥaram olupdur saña

Bu ikilik arasında yürürem
Ol didikleri yigidi görürem

Gördüm anı miḥrābında oturur
Bir yeşil levḥ öñünde dutmış ṭurur

Geldim aña ṭoġrı selam virürem
Yaʿnī dertlü cānum arām iderem

Döndi eydür sen misin azan kişi
Bunca müddet ġurbetde gezen kişi

Ben didüm ki benem ol benem nidem
Baña yol gösteriver kim gidem

Döndi eydür yolun iş budur yüri
Geçdüm andan işüme gitdüm geri

Aġlarum yaşum dökülür yüzüme
Başladum şiʿr oḳurem kendüzüme

Eydürem kim ey kerem issi Ġanī
Alnuma yazılmış idi bu ḳażā

Kim bu fırkat odına düşe cānum
İş bu işler maʿlūmdurur saña

Ey ʿaceb ol gün olam kim benüm

Menzülümde baña adamurum

[41 a] Firḳat āġusın alup nūş itmişem
Vaṣl-ı tiryaḳın giru ḳaçan ara

Meger ol vaḳtin irişem menzile
Kim bu cismu ḳarañuluḳda yata

Yoḫsa ayruḳ evüme varmaḳ baña
Yoḳdur illa ḳaluram bu yazıda

Gözlerümden yaş yerine ḳan aḳar
Cān u cigerden düşüben yanar oda

Ben diyicek görürem bir ün gelür
Ol āvazdan derdime derman gelür

Çaġırur kim ey biçāre ġarib
Nice gezesin bu ġurbetliḳde edip

Bir gün ola kim ola varasın
Olmayasın bu ġurbetlikde ḳalıp

Ne ḳadar kim cefā çekdünse
Ḫayra döne eliñe gire ḥabīb

Ulu kiçisi bay u yoḫsulu ġanī
Ger Müslemān gerçi ʿibād u ṣalib

Bir gün ola kim naṣībiñ alasın
Göresin oġlanlarıñı sen varasın

Bilmezem ki ol avāz ḳandan gelür
Ṣanuram kim içerü cāndan gelür

Döndüm andan istiyüben yürürem
Bir yeşil çemene irdüm görürem

[41 b] Anda bir yigit aya beñzer yüzi
Nūr içinde şöyle ġarḳ olmuş yüzi

Giydügi ṭonlar anuñ cümle yeşil
Çevresi yanı daḫı yeşil idi yeşil

Miḥrābında ṭurmuş ol namāz ḳılur
Beni baḳup göricek taʿcīl olur

Tamām eyler namāzunı oturur
Döndi bu kez el duʿāya götürür

Çünki yüzine elüni ol siler
Beni kendü ḳatına yaḳın diler

Geldim anuñ ḳatına virdüm selām
Selāmumı çünki aldı ol hümām

Baña eydür merḥaba yā medenī
Tañrı baña virüpdürür seni

Sensin aḫir ol Muḥammed ümmeti
Bu seferde nice çekdiñ ġurbeti

Her ne kim gördümse öñden ṣoña
Seferimde maʿlūm olmuş hep aña

Döndi bana yemege bir nār virür
Her ḳaçan kim gözüm ol nārı görür

Yedüm anı şöyle leẕẕetlü idi
Bal u şekerden daḫı ṭatlu idi

Var idi misk ile ʿanber yiyesi
Ol nārun içinde ḳoḳar ḳoḳusı

Çünki ḫub yılarını yiledüm
Döndüm andan içmege ṣu diledüm

[42 a] Baña eydür işte pıñar var yüri
Ne ḳadar gerek ise iç gelgil geri

Geçdüm andan ol pınara giderem
Ṣuyunun levnine nazar iderem

Gördüm anı ṣuyu sütden aḳ idi
Dādı baldan daḫı ṭatluraḳ idi

İçerem andan abdest aluram
Varuram anıñla namāz ḳıluram

İllā şöyle şād olur göñlüm cānum
Ḳayġularım feraḥa döner benüm

Eydürem kim aña bi-ḥaḳḳı ġanī
Kim bu menzile yitürdi beni

Dilerem kim bana delīl olasın

Menzülüme iledesin alasın

Döndi eydür ilüñüz bil nice
Yetmiş yıllıḳ yoldurur gündüz gice

İllā ḫoş ṭut göñliñi seni alam
Göz açup yumunca ilüñe ṣalam

Bunuñ ile söyleşür iken yarā
Anı gördüm bir bulut geldi ḳara

Gürlemekler çatlamaklardur çıḳar
Yıldırımlar niye doḳunsa yaḳar

Geldi anuñ başı üstüne ṭurur
Yuḳarudan aşaġa selām virür

Yigit eydür ḳangı iḳlīme seni
Virüpdi ol kerem issi ġani

[42 b] Buluṭ eydür ol kāfirler iline
Kim getürmezler Tañrı ẓikrin diline

Rızḳını yirler ṭaparlar ayruġa
Viripdi beni ṭolular yaġa

Ellerinde kaḥt ola ḳuzluḳ ola
Tañrı beni bunlara virdi belā

Yigit eydür yüri Ḥaḳḳıñ emrine
Anı eydür bir buluṭ geldi yine

Anı daḫı çoḳ ferişteler ṭutar
Tesbīḥ u tehlīl onı yire yatar

Ol daḫı gelüp bana virdi selām
Ḥoş faṣiḥ lisān ile söyler kelām

Yigit eydür ol kerem issi ġani
Viripdi ḳanġı iḳlime seni

Buluṭ eydür beni ʿarż-ı ʿIraḳa
Viripidi yaġmur yaġa seller aḳa

Yer yüzünde dürlü niʿmetler bite
Kim müʾmīnler ḳavī ola ṭāʿate

Aña daḫı yigit eydür kim yüri
Ol gidicek bir bulut geldi geri

Ikisinden daḫı bunuñ levni aḳ
Dört yaña ferişteler çoġırak

Bir yanından durmuş idi Mīkāʾil
Bir yanından Cebrāʾil peyk-i celīl

Ol daḫı geldi bana selām ider
Yigit eydür ṭapuñuz ḳanda gider

[43 a] Buluṭ eydür Ḥaḳ beni viripdi
Ol ḥabībüm iline varġıl didi

Yaġa raḥmetüm niʾmetüm bite
Yine ḳullarum emrini duta

Ḥācetüñ var mı bütüreyim saña
Ḫaber eyle yā veliyyullāh baña

Döndi eydür Medine şehridürür
İş bu yigit Muṣṭafā yāridürür

Ḥācetim budur bunı götüresin
Saġ esen menzilüne bitüresin

Gök yüzünden ol bulut yire iner
Egilüben yanı üstüne döner

Döndi eydür yā yigit ṭur urubin
Bu seni ilüñe ilete çün emīn

Ben didüm kim bir sūʾalim var saña
Cevābın vir yā veliyyüllāh baña

Ol aġaç dibinde gördügüm bir ḳoca
Kim demürle baġludur ucdan uca

Didi baña kim anuñ aḥvāli nite
Geçdüm andan uġradum bir ʿavrata

Kim selām virdüm selāmum almadı
Söylemedi baña naẓar ḳılmadı

Geçdüm andan bir meşeye irerüm
Bir ḳoca arṣlanlar ile görürüm

Ta irince çigni üstünde dutar

Aldugi dem birine daḫı atar

[43 b] Gitmez u gelmez ṭurur arada
Görmedüm anuñ gibi bir adam dede

Geçdüm andan irmişem bir ḳuyuya
Bir kişi gördüm el urmuşdı ṣuya

Zaḥmet ile ḳuyudan ṣu çeker
Ḥavżа ḳoyar yine ḳuyuya aḳar

Geçdüm andan bir ite yolum irer
Ḳarnı içinde enükleri ürer

Geçüp andan daḫı bir dem sürürem
Bir muʿaẓẓam ulu ḳaṣra irürem

Açılur ḳapu içerü girürem
Yaralu başlar yigitler görürem

Döndi eydür ol aġaçlar kim gödüñüz
Ol demürlü ḳoca kim gördüñüz

Yoḳdur anuñ bir gözi bir gözi var
Oldur ol Deccāl-ı kāfir ehl-i nār

Āḫir vaḳt olıcaḳ ol çıḳar
Ḫalayuḳun artuġı aña baḳar

Geçüp andan ol mişe kim gördünüz
Bir ḳoca arslanlar ile gördünüz

Ḳardaşımız Danyāldur ol daḫı
Ol mişe içinde olur ey aḫı

Geçüp andan ol yigide geldüñüz
Her anı getürmüş idi bildiñüz

Gitmez u gelmez bir arada ṭurur
Gice gündüz anuñ işi oldurur
[44 a] Oldurur kim bir emāneti alur
Issınına virmez boynunda ḳalur

Ḳıyāmete degin anı götürür
Ḥażrete yüzi ḳarasiyle varur

Geçüp andan irdiñüz bir ḳuyuya
Ol kişi kim durişür idi ṣuya

Zaḫmet ile bir koġa ṣu çıḳarur
Ḳoyduġı dem cevrine durmaz urur

Gice gündüz oldurur anuñ işi
Ne göre bundan daḫı zaḫmet kişi

Oldurur kim nesnesi yoḳ kimsede
Var diyüben güc ile alur dede

Bir kişi daḫı gelür andan alur
Kendinüñ zaḫmeti kendüye ḳalur

Birinden alur birine daḫı virür
Kendü girü yāġ ü müflis ḳalur

Geçüp andan ol ite kim irdüñüz
Enigi ḳarnında ürür gördüñüz

Muṣṭafā didi ki bir zamān gele
Müfsid ol zamānda āşikār ola

Kim analar ḳızı kesbinden yite
Ḳızlarını işledeler zīnāya

Geçüp andan bir zaman kim gitdüñüz
Ḳasr cennetdür ki ṣoñra yetdüñüz

Ḳapu açıldı içerü girdiñüz
Ol yaralanmışları kim gördüñüz

[44 b] Bedir ġazasında şehīd oldılar
Ol ġazāvatda düşüben öldiler

Anunçün mertebeye irdiler
Bī-hisāb cennet içine girdiler

Atlularuñ Cebrāʾil idi biri
Biri daḫı Mīkāʾil idi giri

Ol yigide kim yoluñ ṣonra yiter
Bir yeşil levḥ gördüñ öñünde ṭutar

Ben idim ol yolı ṣalıvirdim saña
Geçdüñ andan yine ṣataşduñ baña

Ben Ebu'l-Ḳasımam Ḫıżır nebi

Ḳalmışa meded irüşen ey ebī

Çün işitdüm yüzüm yire ururam
Etegine yapışuram ṭururam

Eydürem kim aña ol Tañrı Ḥaḳḳı
Kim ḳamu ʿālem fānīdür ol bāḳī

Şol duʿā kim gice oḳuduñ baña
Ögrediver ḥācetüm oldur saña

Döndi eydür añı oḳuyan kişi
Kakez ola dünyāda müşkil işi

Ādem Allāh emrine oldı ʿāṣi
Oḳuyıcaḳ ḳabūl oldı tevbesi

Nūḥ oḳudı duʿāsı oldı ḳabūl
Ṣu yüzinde gemi ile necāt bulur

Oḳuyıcak anı İbrāhīm Ḫalīl
Nemrūd odın gülzār eyledi Celīl

[45 a] Oḳuyıcak İsmaʿīl daḫı anı
Ḳoçı ḳurbān veripdi ol ġanī

Yaʿḳūb oḳur anı Yūsufu bulur
Yūsuf oḳur Mışra hem sulṭān olur

Eyyūb oḳur ḥāceti olur revā
Allāh anuñ derdine virir deva

İdrīs oḳur dirilür ölü iken
Cennet içinde aña virür mekān

Yūnus oḳur balıḳ içinde anı
Ḫalāṣ eyler ol kerem ıssı ġanī

Mūsā oḳur itdi Firʿavnı helāk
Eyledi deñiz içinde ol melek

ʿİsā oḳur kim Çalab defʿ eyledi
Kāfiriñ şiddetini defʿ eyledi

Muṣṭafā okur kim manṣūr olur
Kāfiriñ leşkeri maḳhūr olur

Ben okudum āb-ı ḥayāt buldum uş
Dir ḳıyāmete degin ḳaldum uş

Gice gündüz ẕikr u ṭāʿat iderem
Ol Muḥammed ümmetin iderem

Sen daḫı oḳu iliñe varasın
Ol oġlancuḳlarını göresin

Döne döne baña ögretti anı
Tīz oḳudum kekez eyledi ġanī

Benüm ile size çoḳ selam ider
Urdı bulut üstine alur gider

[45 b] Bindüm anuñ arḳasına yā imām
Düpdüz idi seküye beñzer tamām

Bir zamān hava yüzünde yürürem
Kendüzüm evüm ṭamında görürem

Bu benüm başıma gelen dünyāda
Kimseniñ başına gelmedi ey dede

Anı gör ki kimesne görmedi
İrdügüm yire ādem irmedi

Bu benüm kıṣṣam gerek dāstān ola
Söylene ḳıyāmete degin ḳala

Enṣariler ḳaldı anda bu gice
Söyledi ne oldı yine ḥāli nice

Bildiler kim Temīmdārī imiş
Ol Muḥammed Muṣṭafā yāri imiş

Ṣaḥābeler cümle aña uşdılar
Birbirin elin alup görüşdiler

Evüni oġlancuḳların hem alur
Ṭoġru Temīm kendi evüne gelür

Her kim bir ṭarlıġa düşe ṣabr ide
Allāh anuñ ṣonunu ḫayr ide

Ṣabr ile irür irenler devlete
Mansub u māl u mülki devlete

Ṣabr ideniñ müşkil işleri biter

Ṣabr ile her kişi maḳṣūda yiter

Ṣaburlı ḳulları sever Ṣabūr
Ṣabr idene ola hergiz yuz

[46 a] Bir daḫı meskeneti kim iḫtiyār ider
Ḳılur ise devlet ola yār ider

ʿAceb tekebbür ideni ider ẕelīl
Olur ḳahr ider anları hem Celīl

Aña yaraşur tekebbürlük aña
Kim oldı olıser öñden sona

Cümlesini ol manṣūr eyledi
Ādemīler yoġ iken ol var idi

Sen tekebbürligi göñülden götür
Muṣṭafāya çoḳ ṣalāvatlar getür

Cümlemiz aṣlı ṭoprakdan ṣudan
Bu tekebbürlük daḫı saña neden

ʿUcb idenüñ delīli şeyṭan olur
Aña uyanlar işi ṭuġyān olur

Ṣalavāt viren kişi peyġambere
Şerri şeyṭāndan olur yara

Bī-çāre Dāvud Şükri yārī
Oldı kim geldi dile maʿyeleri

Yoḫsa bir ümmī kişidür ol faḳīr
Ne ḳalem ṭutar ne yazu ol faḳīr

Ḥaḳ ʿ ināyeti erenler himmeti
Bir daḫı kimüñ ki dirlügü arı

Tā ki bunda ḫatm ola bu söz bize
Vir ṣalāvat ʿaşḳ ile peygambere

Ḫayra yaza anuñ şerrini Kiramen Kātibīn
Kim duʿā ile anarsa iş bu ḫaṭṭın kâtibin

3. SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ HACI MAHMUD EFENDİ KOLEKSİYONU 01693

[1 b] Bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Evvel anı idelüm kim ol bize
Rızḳ maḳsūm eyledi ḳamumıza

Viripdi bize Muḥammedi Resūl
Anıñla dīnimüz oldı uṣūl[159]

[2 a] Ol gelicek dīnimüz oldı ʿıyān
Ḳurʾān indi üstüne bir bir beyān

Allāh anı dünyāya virdi
Raḥmeten lil-ʿālemin sensin didi

5 Sen eger ümmetisiñ aña tā
Adın añsam meşġūl ola ṣalāvata

İşid imdi bu cihānıñ işini
Ya bu çarh u ġaddāruñ dönüşini

[2 b] Kimseye ḳormı ki aça gözüni
Söyleye ya tamām ide sözüni

Her kim ḳadem baṣar anı ḳahr ider
Ballarını yaġlarını ẕehr ider

Ġāfil olma ey biçāre ḥāżır ol

[159] Metinde bu beyitin baş kısımları silinmiştir.

Kesmesün çarḫ-ı felek üstüne yol

Benden ögüt gör ölenler ḥālini
Kim niçesi ṭaġıdırlar mālını

[3 a] Bir gün ola kim ölesin sen daḫı
Ṣanma kim diri ḳalasın ey aḫı

Kimseye dünyā ḳılmadı vefā
Ḳılsa idi ḳalayidi Muṣṭafā

Kim anıñçün yaratdı ʿālemi
Yiri gök ʿarşı kürsī ḳalemi

Dünyānuñ mekri aña irdi yarā
Kim vaṭanından bıraḳdı avārā

[3 b] Saña baña diyeler kim ey ata
Müʾmīn iseñ ḳādir olġıl ṭāʿata

Bir ḥikāyet ideyim imdi yarā
Sen ṣalavat viresin peyġambere

Muṣṭafānıñ bir aṣḥābı var idi
Aña Temimü'd- Dārī dirler idi

Naẓar eyle bu çarḫ u felek işine
Kim neler getürür anuñ başına

[4 a] Dünyā mekrinden emīn olmaz kişi
Añlayuraḳ işlemek gerek işi

Şerḥ-i ḥālin getürdim naẓma temiz
Eyideyim Bārī ḳılursa ʿazīz

Rivāyet eyler anı bir pāk-dil
İbrahīm ibn-i Saʿīd-i Basrī bil

Müttaḳīlerden hem yine bir ulı
İsḥāḳ ibn-i İbrahīm ol velī

[4 b] Bu ḥikāyetden virdi bize ḫaber
Muṣṭafānuñ mescidi içre ʿÖmer

Bir gün oturmış idi görür
Ḳapusında gördi bir ʿavrat durur

Çaġırur kim müsteʿān itdüm ḥaḳḳā
Ey ḫalife-i zemīn ṭūlü'l-beḳā

ʿÖmer anıñ üniñ işitdi aḫı
Virdi destūr içerü girdi daḫı

[5 a] Girdi ʿavrat yire urdı yüzüni
ʿArża ḳıldı ʿÖmere hep sözüni

Döndi eydür yā emīre'l-müʾminīn
Faḳr odı cānıma boyandı hemīn

Düşmişem ʿıyāllerim vardır ṣaġīr
Bir yolum yoḳ muḥtacım vaḳtim faḳīr

Bir ḥelālim var idi benden ıraḳ

Oldı uşda cānımı yaḳdı firāḳ

[5 b] Ol gideli bir sāʿat şād olmadum
Ḳayġudan ġuṣṣadan āẕād olmadum

Bir ʿacāyib vāḳıʿa geldi aña
Ol sāʿatden derd ü renc oldı baña

Benimle bir gice oldı yaḳin
Gör ne itdi ol ʿālemi'l-ḫālıḳīn

Ḳudretiyle gör ki ne iş bitürür
Ṭurdı ḥelālim ayruḳ götürür

[6 a] Ḥayaṭa çıḳdı kim ġusul ide ari
Nitekim emr eyledi peyġamberi

Çıḳıca bir keleci söyledüm
Güle güle yaʿnī kengel eyledüm

Ey o issileri siz ṭutuñ didüm
İlla ṣoñra işime pişmān idim

Şol sāʿat içinde ṭutmuşlar anı
Gitdi hīç belürmedi izi üni

[6 b] Bir sāʿat muntaẕır oldum gelmedi
Kanda gitdigüni kimse bilmedi

Ḫayli müddetdür güyerem ben aña
Ne ḫaber geldi ne bişey baña

Daḫı ṣabrım ḳalmadı kim neyleyem
Sen var iken ḥālum kime söyleyem

Dilerüm benüm ḥālüm göresin
Beni bir kişiye daḫı viresin

[7 a] Gele baña mūnis ola otura
Yemege bir pāre etmek getüre

Yiyelüm oġlancuḳlarum ile bile
Ḳılmayam ayruḳ faḳīrliḳden gele

ʿÖmer anı işidicek neyledi
Döndi ol ʿavrata gör ne söyledi

Eydür ey ʿavrat ḥālāyıḳ ṭur üri
Yüri bir yıl ṣabr eyle geri

[7 b] Kim bile bir yılda ḥelālüñ gele
Revā degül kim seni ayruḳ ala

Çıḳdı ʿavrat yine evüne gider
Varup çün bir yıl ṣabr ider

Bir nice yıl gördi ol nigār
Yedi yıl tamām olınca rūzigār

Gelmez eri yedi yıl tamām olur
Yine ʿÖmer ḳatına varır ṭurur

[8 a] Geldi eydür yā ḫalīfe nideyüm
Yedi yıl oldı nice ṣabr ideyüm

Gitdi ṣabrum ḳalmadı hiç fermānum
Derdile yandım görünmez dermānum

Uşaḳ oġlanlarum avāre vaḳtim faḳīr
Yavlaḳ oldum ḫalḳ arasında ḥaḳīr

Dilerem destūr viresin yā imām
ʿÖmer eydür ʿiddetüñi ḳıl tamam

[8 b] ʿİddetüñ tamām olıcaḳ gelesin
Şerʿ ile bir müsülmāna varasın

Durdu ʿavrat yine evüne gider
Dört ay on gün ʿiddetiñ tamām ider

Geldi eydür yā emīr'el-müʾmīnīn
ʿİddetim daḫı tamām oldı hemīn

Tamām oldı ʿiddetim yetdi günüm
Tāḳatim ḳalmadı ayruḳ benüm

[9 a] ʿÖmer eydür kimseñ var mı senüñ
Kim bunlara vara eglene cānuñ

ʿAvrat eydür yā imām ḳarındaşlarum
Atam anam mūnisim hem eşlerüm

Muṣṭafā öñünde şehīd oldılar
Bedr ġazāsı gününde öldiler

ʿÖmer eydür ʿavrata eyit bize

Ṭānıġun var mı iş bu söze

[9 b] Ṭānıġıñ var ise getür görelüm
Daḫı seni bir kişiye virelüm

Vardı ʿavrat birḳaç ulular alur
Ṭoġrı ʿÖmer ḳatına alur gelür

Geldüler bunlar ṭanıḳlık virdiler
Nitekim Resūl öñünde gördiler

Döndi ʿÖmer aṣḥāba ḳıldı naẓar
İşit imdi niçesi oldı ḫaber

[10 a] Eydür ey enṣārī aṣḥāb-ı Resūl
Ḳanḳuñuz bu ʿavratı eyler ḳabūl

Enṣārilerden biri ṭurdı uru
Geldi ʿÖmer ḳatına pes ilerü

Ṭurdı eydür yā emire'l-müʾminīn
Eylegil bu ʿavratı baña kebīn

Niçekim şerʿīdi kebīn itdiler
Her biri işlü işine gitdiler

[10 b] Enṣārī aḫşam namāzını ḳılur
ʿÖmer ile bile yatsuyı ḳılur

Yatsuyı anda ḳılur ṭurur gider
Ṭoġrı evüne gelür işit nider

Girdi ol ʿavtat ḳatına oturur
Yaña ʿavrat yeyesi getürür

Didi eydür ey ḥelālüm bu gice
Cumʿa gicesidür işit niçe

[11 a] Muṣṭafā bize vaṣiyyet eyledi
Bu gicede ġusulle yatuñ didi

Muṣṭafānıñ sözüni ṭutmaḳ gerek
Her ne kim didi ṭutmak gerek

Ṣu getür kim baña abdest alayım
Muṣṭafā ḳavlünce ġusl ḳılayım

Ṭurdı ʿavrat eline ibriḳ alur
Almaġa ṣu ṭaşra ḥayaṭa gelür

[11 b] Ḳapudan çıḳdıġı dem baḳar görür
Ḥayaṭ ortasında bir kişi durur

Cümle endamını ḳıllar bürümüş
Ṣanki cinnīler içinde dururmuş

Degme bir ṭırnaḳları vardır daḫı
Miṣli kerkez ḳaynaġıdur ey āḫı

Ol kişi çün ʿavrata baḳar görür
Ey nigārım baḳ berü dir çaġırur

[12 a] ʿAvrat anı görür bismillāh didi
Cinnīsiñ eʿūẕubillāh didi

Döndi ol eydür cinnī degülem
İllā bir vāḳıʿa düşmiş ḳulam

Temimem sen beni cinnī ṣanmaġıl
Gel berü ey nigār utanmaġıl

Hem ḥelālimsin daḫı ʿammum ḳızı
Saña taḥḳīk idirem iş bu sözi

[12 b] ʿAvrat eydür bu ʿacāyib iş ola
Yā bu gönlümden geçmiş ola

Yedi yıldır kim ben aña
Ḫaberini kimse getürmez baña

Bu gice mi buldu ancaḳ gelesi
Yā bu buña ḳande beñzer olası

Ne ḳapudan girdin ne ḫod bacadan
Ḫayaṭ ortasında bulundı neden

[13 a] Döndi eydür ʿafv idüñ bu kez bize
Ger żarar irdiyse bizden size

Eger oġlancuḳ bevl itdiyse size
Anuñ żarārı var ise biriñize

Ben didüm kim ayruḳ öyle itmeye
Kim bize senüñ elemüñ yitmeye

Hem ḥayāṭı süpürem ṭutam arı

Temiz eyleyem yüri şimden geri

[13 b] Döndi Temim eydür ey benim cānum
Ey ḥelālüm ʿammim ḳızı benüm

Cinnī degülem Temim Dārīyem
Ben Muḥammed Muṣṭafānıñ yāriyem

Hem senüñ zevcüñ hem oġlanlaruñ
Atasıyem bellü bilüñ anlaruñ

ʿAvrat eydür yüzüme baḳdı gözüñ
Ḳorḳdı cānım illā yumuşaḳdur sözün

[14 a] Temīmin yüzi nūrlu idi
Ṣanma kim sencileyin kirlü idi

Yoġidi yüzünde anıñ bir ḳılı
Ḳıllaruñ şöyle kim bürümüş teñi

Nedür adım eydürürsen baña
Atam anam din inanam saña

Eydür anañ ʿÖmüre atañ ʿAmīr
Biri Müslim ḳarındaşuñ biri Ḫabīr

[14 b] Bedr ġazāsı gününde öldiler
Muṣṭafā öñünde şehīd oldılar

Bende daḫı vardur işte çoḳ yara
Ol ġazāda olmışam ey yarā

ʿUḳba ibni Muġīṭ urmuşdurur
Uş nişānı yüzümde durmuşdurur

ʿAvrat eydür sözüñ gerçekdürür
Cinnīler çoḳ nesneden ḫaber virür

[15 a] Cümle ḫalḳıñ adını bunlar bilür
Bunlara maʿlūm ne kim insī ḳılur

Temim eydür ben cinnī degülem ey yār
Señ benüm ʿammum ḳızısın āşikār

Enṣārīnüñ ḳapuya baḳar göẕi
Ḳulaġına degdi bunlarıñ sözi

Ev içinden ṭaşraya çıḳar görür
Ḥayaṭ ortasında Temim durur

[15 b] Cinnī ṣandı anı bismillāh didi
Ol aġac yapraġı gibi ditredi

Döndi ʿavrat eydür digil baña
Ne kişidür söyleyin āḫir saña

Temim eydür söyleyen benüm işit
Bu benim ʿammim ḳızıdur işit

O benümdür bu ḥelālimdür benüm
Hem bu oġlanlar benüm oġullarum

[16 a] Ensārī eydür yalansın bu söze
Ḫalīfe viripdür bunı bize

Tañrı buyrıġıyla aldum ben bunı
Çıḳ evümden git ṭurma yüri

Temim eydür ḳametiñ olsun ʿadem
Yürümegil dünyāda ṣaġ bir ḳadem

Ḥaḳ Teʿālā oda yandursuñ seni
Nitekim söz ile aġuladuñ beni

[16 b] Ne işiñ var ḫalḳ önine giresi
Tañrınun emrine oldıñ mı ʿāṣī

Muṣṭafā viripdürür anı baña
Çıḳ evümden ziyān olmadan saña

Enṣārī eydür o benimdür girürem
Ne kişisin kim seni evde görürem

Temim eydür o benimdür şerʿile
Var bir ayruḳ nesneye dişiñ bile

[17 a] Ḳaḳır ol enṣārī evüne girür
Ḳılıcıñ balçaġına eliñ urar

Yalın eyler ḳılıcı ṭaşra gelür
Geldi Temim üstüne ḫamle ḳılur

Temim anıñ bileğiñ ṣunar dutar
Çeker elinden yire atar

Kendi alur ḳılıcı diler ṭura

Çeke enṣārīnin boynun ura

[17 b] Girdi ʿavrat ortaya eydür kişi
Ebsem otur işleme sen bu işi

İkinüzin daḫi gerçekdür sözi
Ziyān eylemeñ birbiriñüzi

Her biriñüz ayru yatun bu gice
Sabaḥ ola göriñüz ḥāli nice

Ṭuravuz ʿÖmer ḳatına varavuz
Ol nice dir ise anı idevüz

[18 a] Her birisi bir bucaḳda yatdılar
Uyumadılar ṭāki gözetdiler

Ṣabaḥ oldı ikisi ṭurdılar
Birbiriniñ boġazını ṭutdılar

Birbirine daḫı ḥamle ḳılur
Ṭurdı bunlar ʿÖmer ḳatına gelür

Öñlerince ʿavratı gelür bile
İşit imdi nicesi oldı yine

[18 b] Durdı ʿÖmer ṭāki namāz ḳılur
Tesbihle tehlīle meşġūl olur

Çeküşi bunlar ḳapuya geldiler
Ḳapu öñünde ġalebe ḳıldılar

ʿÖmer ol ġalebeye urdı ḳulaḳ
Vir ṣalāvat işüñi onara Ḥaḳ

ʿÖmeriñ bir ḳulı dāḫı var idi
Eflaḥ idi ol ḳulun adı

[19 a] Döndi ol ḳuluna söyledi ʿÖmer
Ne ġalebedür bize aluver ḫaber

Ol ḳulı çün ḳapuya ṭurur çıḳar
Temim Dārīnüñ üstüne baḳar

Anı gördi ḳorḳup içerü girür
Geldi ʿÖmer ḳatına ḫaber virür

Girdi eydür yā emīre'l-müʾmīnīn
Bir ʿacāyib vāḳıʿa gördüm hemīn

[19 b] Yapışur bir inse bir cinnī kişi
İşde ḳapuya geldiler çekişi

Var bile anlarla bir ʿavrat daḫı
Bu benim dir ol benim dir ey aḫī

Döndi ʿÖmer aṣḥaba ḳıldı naẓar
Eydür imdi göriñüz nedür ḫaber

Muṣṭafānıñ her kim ṣonına ḳala
Nice ʿacāyibler anda ẓāhir ola

[20 a] Kim göre buncılayın tuḥfe işi
Yapışa bir inse bir cinnī kişi

Virdi destūr çün içerü girdiler
Ḫalīfe öñünde selām virdiler

Çün ʿÖmer gördi Temīmiñ yüzüni
Cinnīye benzetdi anın özini

Ḳıllar ile şöyle bürünmüş üzi
Belürsiz olmış yüz ile gözi

[20 b] ʿÖmer ol enṣāriye eydür yarā
Söyle imdi nice oldı mācerā

Enṣārī eydür bu ʿavreti bañа
Virmiş idiñ bu gice nidem saña

Bununla gice yerken ṭaʿam
İşit imdi ḥālümizi yā imām

Bir iş içün çıḳar ḥayaṭa ṭurur
Ḫayaṭ üzere bu cinnīi görür

[21 a] Çāġırır kim bu benüm ʿammum ḳızı
O benimdür hem ḥelālimdür özi

ʿÖmere çün kim irişdi bu ḫaber
Döndi Temimden yaña ḳıldı naẓar

ʿÖmer eydür Temime söylegil bize
Ne ḳavimdensin de ey cinnī bize

Şol ṣūretlerden misin gökde uçar

Ferişţehler bunlara odlar ṣaçar

[21 b] Ya şunlardan mısın yerde uçar
Kimse görünmeden anı ḳaçar

Yā şunlardan mısın evde ṭurur
Hem ḫalāyıḳlar ile bile olur

160 Biz ḫod müʾminüz Muḥammed ümmeti
Siz bize ḳanda bulasız fırṣatı

Temim eydür yā emire'l-müʾminīn
Söyledüñ mi sözini oldun mı hemīn

[22 a] Ben daḫı sözümi söyleyem saña
Müstemiʿ ol bir zamān benden yaña

Saçı gördüñ inkār idersin beni
Baña cinnī dersin ey cānım cānı

İnsiyem cinnī degülem yā imām
Ev benüm ʿavrat benüm sözüm tamām

165 Hem benüm ʿammim ḳızıdır bu nigār
Ayru ṣaldı beni bundan rūzigār

[22 b] ʿÖmer eydür ʿavrata iş bu işi
Bellü bildür bize nedür bu kişi

ʿAvrat eydür cümle gerçekdür sözi
İlla ḳılları ider żāyiʿ bizi

Her ne kim ṣordumsa virdi nişān
Anuñ eri çün kim ḫalḳa virdi cān

Bunca yıldan berü küyerem aña
Muntaẓuram bir ḫaber gelmez bana

[23 a] İllā bunuñ cinnīye benzer özi
Böyle ḳıllarla bürünmüş yüzi

Anıñçün ben bunı tanımazam
Bellü oldur deyü inanmazam

Döndi ʿÖmer Temim'e eydür ey yār
Nedür aduñ bize vir doġrı ḫaber

Döndi dir kim ben Temim Dārīyem
Muṣṭafānuñ ṣaḥabi hem yāriyem

[23 b] ʿAvratımı boşamadım hem evleri
Ṣatmadum kimseye uş geldüm geri

Nice dürlü vākıʿalar görmişem
Uş yine ṣaġ selāmet irmişem

ʿÖmer eydür ṣaddaḳ ey tāci'r-ricāl
Ḫāşā kim seniñ sözüñ ola muḥāl

Muṣṭafā bize ḫaber virmişdürür
Her ne kim bu ġurbetde görmişdürür

[24 a] İbn-i ʿAbbās diyüvirdi ḥāli
Sözde iken içerü girdi ʿAlī

Ṣaḥābeler cümle oṭurdılar
Geçdi ʿÖmer ḳatına oṭurdılar

Döndi ʿÖmer ʿAlīye şerḥ eyledi
Bunlarun vaṣf-ı ḥālini söyledi

ʿAlī eydür Muṣṭafā işbu sözi
Dimişdi daḫı gitmeden özi

[24 b] İş bu zamānıñ maḫlūḳundan bir kişi
Gide ʿaceb yavlaḳ olıser işi

Bunca müddet ġāib ola gelmeye
Ḳanda gitdügini kimse bilmeye

O gice kim ʿavrat ere vara
Ol gice içinde kendüsi ire

Döndi eydür yā Temim ḫoş geldiñüz
Ġurbeti yaḫşı temāşā ḳıldıñuz

[25 a] Seferüñde ne görindi gözine
Söylegil ḳulaḳ uralım sözine

Kim seniñ ḳıṣṣan ʿaceb ḳıṣṣadur
İʿtibār ehline ancaḳ hiṣṣedür

Temim eydür diñle ey Şerḥ[160] u Ḫudā
Görmez olur gözler iricek ḳażā

[160] Şīr-i Ḫuda, yazılması gerekirken şerḥ-i Ḫuda yazılmıştır.

ʿAvratuma yaḳın oldum bir gice
Diñle imdi ḥālüm oldı nice

[25 b] Muṣṭafā bize vaṣiyyet eyledi
Her gice siz ġusulle yatun didi

ʿAvrat ile her kim yaḳınlıḳ ḳıla
Yatmasun ol kim illā ġusl ile yata

Gelmeyeler şeyāṭinler yanına
Dürlü żarar ururlar cānına

Bir vaṣiyyeti daḫı vardur bize
Ṭamda yatan kişi bir çizi çize

[26 a] Oḳıya bir iki āyet Ḳurʾān'ı
Ḥaḳ Teʿālā maḥfūẓ eyleye anı

Hem melāikeler anı bekleye
Cinnīler gelürse de diñleye

Bir daḫı bardaḳ ṣınıḳ olsa kişi
İçmeye ki şeyṭān olur yoldaşı

Çün ṣınuḳ bardaḳdan cinnīler içer
Her ki müʾmīndür ol şeyden ḳaçar

[26 b] Bir daḫı aḫşam olıcaḳ ḳapuñuz
Evde olun anı tīz yapuñuz

Bir daḫı ḳorḳulu sözleri dile
Almañuz kim sizlere ziyān ola

Söyleyicek Tañrı ẕikrüñ söyleñüz
Tesbīḥi tehlīle cān ṭoylañuz

Bir daḫı yatıcak yanar çıraḳ
Ḳomañuz kim cinnīler eyler ṭuraḳ

[27 a] Siz yatıcaḳ ṣoḥbeti anlar ḳılur
Pes kişiye ẕaferi andan bulur

Bir daḫı ev süpürünce bilüñ
Ḳomamaḳ gerek ev içinde bilüñ

Şeyāṭinler anda becid oṭurur
Uṣulu kişi ol zibili götürür

Bir daḫı bir yār bir yāre gine
Virmeye ḳorḳuyu kengel üstüne

[27 b] Ol daḫı yine yāvuz iş olur
Ṭut diseñ tutar diseñ olur

Bir vaṣiyyeti daḫı budur ki
Her ki yolda uġrār ise öñüne

Geçmesün arḳurusundan öninüñ
Geçesin var ise tenüñde kinüñ

Kim geçerse incile baldırları
Müʾmīn olan her işe gerek arı

[28 a] Bir vaṣiyyeti daḫı budur ki kişi

Dāima ḳovcılıḳ olmasun işi

Ḳovcılıḳ daḫi yavuz iş ola
Her ki ṣalınup kendüzin göre

Ya ṣalınup ḳaçar ider özin bizer
Ancılayın kişiden Tañrı bezer

Bir vaṣiyyeti daḫı budur gine
Bir kişi bir kişinüñ ḥelāline

[28 b] Göricek aña yaman baḳmasun
Ḥarf idüp keleci bıraḳmasun

Muṣṭafā vaṣiyyeti budur bize
Her ki ne ider ise bulur ceza

Ḫayr idenler ḫayırla iḥsān bulur
Şer idenler ṭamuda ebed ḳalur

ʿAlī eydür Temim Muṣṭafānuñ
Bu didigüñ edebidür anuñ

[29 a] Biz daḫı işitmişüz bu ḥalleri
Muṣṭafādan bu ʿaceb ḥalleri

Sen senüñ hāliñi söylegil bize
Seferüñde ne göründü eyit bize

Temīm eydür işidiñ iş bu sözi
Bu benim ḥelālimdür hem ʿammim ḳızı

Bunuñ ile yaḳın oldım bir gice
Görün nitdi benim ile ol ḫˇāce

[29 b] İbrıḳ aldım elüme durdum urı
Ḥayāṭa çıḳdım ki ġusl idem arı

Ḳara gice bulut idi gök yüzi
Ṭumandı görmez idi göz gözi

Yaġar idi yaġmur aḳardı sel
Yıldırım şakır idi eserdi yel

225 Gürledi yir gök ditredi yer
İşid imdi benüm aḥvālümi dir

[30 a] Heybetinden Tañrınıñ ḳorḳdı cānım
Ditremeye düşdi cümle endāmım

Sen bilürsin ey Tañrı arşlanı
Bahādurlıġla ögerler seni

Ol gice heybetinden cigerim dağlanup
Cigerim aġzımda dilim bağlanup

Ḳātı ḳorḳdum yā imām ḳıldım hazer
Döndüm evümden yaña ḳıldım naẓar

[30-b] 230 Çāğırup didüm kim ey ʿammum ḳızı
Ev içinden eksik eyleme sözi

Benümle luṭf-ı kerem eylegil
Ġusl edince baña söylegil

Ev içünden bir keleci söyledi
Güle güle yaʿnī kengel eyledi

Ey ev issileri anı ṭutuñ didi
Ṣanma kim sözini tamām eyledi

[31-a] Ḳorḳuyla dört yaña gözüm baḳar
Bir divardan gördüm ki yalıñ çıḳar

Ḳamaşur gözüm göricek anı
Daḫı beter ditremek ṭutdı beni

Çıḳar ol yalıñ içinden bir kişi
Ḳapḳaradur gözi ve ṣapṣaru dişi

Başı büyük boyı çınar gibi
Yarı yaşı dökülür pıñar gibi

[31-b] Nefesinden ṣanasın tütün çıḳar
İt ölüsi gibi ol melʿūn ḳoḳar

İki gözi yıldırım gibi şaḳır
Zişt melʿūn ḫalḳ arasında ḥaḳīr

Çünki anuñ yüzine baḳar gözüm
Aġzımıñ içinde baġlanur sözüm

Bir keleci diyemezem ben aña
Geldi ol melʿūn el uzatdı bana

[32-a] Aldı beni çigni üstüne gider
Çıkdı hava yüzine işit nider

Başladı kendüsini öger ol pelīt
Ol ʿāṣi melʿūn murdār it

Çaġırır eydür ki insīler ḳanı
Ḳanı ol muḥāl almayan beni

245 Kimse beni muḥāl almaz niçün
İnsī cinnī ḳadrini bilmez niçün

[32-b] Ben ḫod şeyṭān aṣlıyam aṣlım ulu
Cümle cinnīler benim dādım ḳulu

Kibri ṭuʿyān mecūsī ḳardaşum
Putlara ṭapmaḳdurur benüm işüm

Bunı eydür ḳarşu ol melʿūn gider
Nice yazılar yabanlar seyr ider

Söyledükçe aġzından odlar ṣaçar
Nice ṣaḥrālar cezīreler geçer

[33-a] 250 Tā beşinci yire degin götürür
Bir muʿaẓẓam cezīreye getürür

Zarā idi ol cezīrenüñ adı
Vir ṣalāvat kim biline söz dādı

Ol cezīre içinde cinnīler ile ṭolu
Biri bilmez nicedir İslām yolu

Yoḳ içinde Tañrı bilür bir kişi
Ne ulu ve ne ḥod erkek ne dişi

[33-b] Cümle Şeyṭāna tābiʿ dür iy dede
Kimisi puta ṭapar kimisi oda

Ol laʿīn çün beni anda getürür
Aşaġı ḳor kendi daḫı oturur

Cümle aṣḥāb ḳatına geldiler
Elinde ʿizzet ikrām ḳıldılar

Benüm ile faḫr ider ol bunlara
Ol ʿāṣī melʿūn kāfirlere

[34-a] Her ne kim giyürler ise giyerem
Ne kim bunlar yir ise andan yirem

Bir zamān buñlar ile ṭururam
Niçe dürlü ṭayifeler görürem

Ne namāz olur bunlarda ne ṭāʿat
Ne ḫod Ḳurʾān dile gelür bir sāʿat

Ne ṣalāvat verirler peyġambere
Cümlesiniñ içi ṭaşı ḳapḳara

[34-b] Pinhānī ẕikr-i ṭāʿat iderem
Baña Ḥaḳ'dan gelene şükr iderem

ʿÖmer eydür yā Temīm şerḥ eylegil

Ne şeküldedür bunlara söylegil

Aġzın açdı kim Temim söyleye
Bunlaruñ şeklini maʿlūm eyleye

Döndi ʿAlī ḳulına eydür yüri
Ol vaṣiyyet kitābınu al berü

[35-a] Kim anı bize ḫaber virmişdürür
Var içinde ne kim bu görmişdürür

Vardı ḳulı ol kitābı getürür
Ḫalīfe ol kitāba baḳar oturur

Başladı Temim ne kim ḫaber virür
Ḫalīfe ol kitāb içinde görür

Eydür evvel görmişem bir ṭāʾife
Hīç bulardan kimseye gelmez vefa

[35-b] Gök yüzinde dāimā uçar bular
Biñ müslimān ḳanını içer bular

ʿĀṣī melʿūndur azġun sözleri
Aşaġıdan yuḳaru baḳar gözleri

Her kime ki ḫışmla bunlar baḳar
Ya beyḥūde olur ya ḫod cānı çıḳar

Bir ṭāʾife daḫı görürem tenleri
Başları yoḳ var içinde cānları

[36-a] Pādişāh öñünde ṭururlar idi
Ḳande kim vardıysa varırlar idi

Bir ṭāʾife daḫı görmişem ey aḫı
Ki ʿacāyib ṭāʾife bunlar daḫı

Gözleri yoḳ bularuñ başı var
Ḳādirüñ gör ki ne ḳudret işi var

Pādişāha ḳulluḳ iderler bular
Ḳande kim buyursa giderler bular

[36-b] Bir ṭāʾife daḫı ḳoyunlardurur
Ḫalk içinde dāima anlar durur

Bir ṭāʾife daḫı yılanlardurur
Pes yılanlaruñ çoġı anlardurur

Evde yılan göricek urmañuz
Degmesini ḳaṣd idüp öldürmeñüz

Kim bile bunları şāyet urasız
Size ziyānı irişe göresiz

[37-a] Bir ṭāʾife daḫı eşekler gibi teni
Bunlaruñ içinde görürem anı

Bir ṭāʾife daḫı öküz şekline
Bunlaruñ içinde görmişem kīne

Bir ṭāʾife daḫı itlere döner
Ḫalḳ içinde dāima çıkar er anar

Bir ṭāʾife daḫı çetüñ ṣanasın
Bellü çetiñdür diyü inanasın

[37-b] Ḫalḳ arasında dāʾimā yürür bular
Bir kişi ne işlese görür bular

Pes bu sūretlü cānavarları gören
Tañrı ẕikrin dile getürsin iren

Kim buları göre bismillāh diye
Bunlaruñ şerrinden Allāh bekleye

Bir zamān bunlarıla olmuşam
Uluya kiçiye ḫiẕmet ḳılmışam

[38-a] Ṭāḳatum ṭāk oldı benüm ya imām
Ḳulluḳ itdüm bunlara üç yıl tamām

Bir sāʿat üç yılda raḥat olmadum
Olmadı gün kim iki ḳat olmadum

Bir gün oturmuşdum işit bu ḥāli
Bir ġalebe işidürem yā ʿAlī

Ol ġalabeye ḳulaġım ururam
Cümlesi bir yire derildi görürem

[38-b] Cinnīler bir yire üşdiler kamu
Cümle ḳıpırdıya düşdiler ḳamu

Birisine dönüp eydürem yigit

Ne ġalebedir baña eydür işit

İlümüze baġī gelür biliñüz
Siz daḫı yaraġınuz ḳılıñuz

Cinnīler ḳıpırdıya düşdi ḳamu
Anı gördüm bir yire üşdi ḳamu

[39-a] Birisine dönüp eydürem yigit
Ne ġalebedür bize eydür işit

Cinnīler var bir cezīrede yarā
Benī ʿAmir ḳavmi dirler idi yarā

Yine eydür adı ʿAbbasdur bilüñ
Ol cezīre içindeki māliküñ

Yılda bir kez gelür ilimüz urur
Birimüzi ḳomaz ayaġın ṭurur

[39-b] Kimimüzi öldürür ve beni ḳor gider
Kimimüzi baġlayup esīr ider

Vaḳt irişdi yine gelürler bize
Bizi ḳırarlar ḳılurlar ceza

Biz kāfirlerüz bular müʾmindürür
Ṣāḥibu't-taḳvā ehl-i dindürür

Bunuñ ile söyleşürken bile
Tañrı ẕikrni getürdiler dile

[40-a] Gördüm bir ʿaẓamet leşker gelür
Bī-ḥisāb ṣaġışı yoḳ er gelür

Geldiler bunlara ḳarşu ṭururlar
Ḳılıc balçāġına eller ururlar

Ḳıldılar tekbīr ṣalāvat virdiler
Aldılar ḳılıcı bunlara girdiler

Ol ḳadar bunlara ḳılıc ṣaldılar
Ol benüm aṣḥāblarımı ḳırdılar

[40-b] 305 Üç gün üç gice ḳılıçlar urdılar
Nice gözleri bir yere ṣaldılar

Hem beni dutan laʿīni ey yara
Anda gördüm ḳıldılar pāre pāre

Sünnī cinnīler ḳatına dürüşdiler
Kim buña kāfirlerle çoḳ urışdılar

ʿĀḳıbet kāfir çerisin başdılar
Öldürüben başlarını kesdiler

[41-a] Cezīrei ḳıldılar tāc u tırāş
Niçe el ayaḳ yaturdı niçe baş

310 Ol cezīre içinde gördiler
Diri bulduḳların ipe dizdiler

Bu perīlerüñ bilesince aḫı
Aluben gitdiler beni daḫı

İllā ben şükr iderem sübḥānıma
İderem zihī beşāret cānıma

[41-b] Kim bu kāfirlerden emīn olmışam
Uş Müslümānlar içine gelmişem

Cümlesi oruc ṭutar ḳılur namāz
Dillerinde ẕikr u tesbīḥ u niyāz

Gice gündüz dürüşür Ḳurʾān ile
Ṭāʿat ider cümlesi erkân ile

Çoḳ ṣalāvat virürler Muḥammede
Bunlarıñ içinde gördüm ey dede

[42-a] Bir zamān buñlarıñla oluram
Ṭutaram oruc namāzı ḳıluram

Bunlaruñ cezīresine irmişem
Nice ʿacāyib iş anda görmişem

Eyideyim birbir gördügüm size
Gerʿ ināyet ḳılursa Ḫuda bize

Pādişāh çün emīn olur oturur
Hep bir yere esirleri getürür

[42-b] Ol esīrlerüñ arasında aḫı
Sürüyüp götürdiler beni daḫı

Cinnīlerüñ māliki gördi beni

Oḳuyup ḳatına götürdi beni

Döndi eydür yigit ḥālüñ nedür
Kim nice geldüñ aḥvālüñ nedür

Ademīsin cinnī degilsün ey yār
Seni bunda kim getürdi vir ḫaber

[43-a] Didüm ey şāhım ʿaceb oldı işüm
Niçe dürlü vāḳıʿalar gördi başum

Medīne şehri benim şehrümdurur
Hem Muḥammed Muṣṭafā yārimdurur

Hem ne kim gördüm seferde söyledüm
Ṣordıġını birbir aña söyledüm

Yine döndi bir ḥaber ṣordı baña
Nedür adın didi ben didüm aña

[43-b] Didüm ey şāh Temim Dārīyem
Ol Muḥammed Muṣṭafānuñ yāriyem

Bunlaruñ içine düşeli benüm
Bir sāʿat şād olmadı cānum

Ne bunlar Tañrı bilür ne ḫod nebī
Küfür nifāḳ içleri dolmuş ebī

Bunlar ne ṭāʿat bilür ne oruç
ʿĀṣī melʿūnlar işleri güç

[44-a]

Bir zamān bunlarıla durmışam
Niçe müfsid iş bunlarda görmişem

Sulṭan eydür şimdi emīn olduñuz
Uş Müslümānlar içine geldiñüz

Cümlesi hep Resūle ümmetdurur
Gice gündüz işleri ṭāʿatdurur

Sen daḫı şimden girü eyle ṭāʿat
Ḥāli olma ṭāʿatden bir sāʿat

[44-b] Çünki sensin yā yigit Allāh diyen
Hem Muḥammed Resūlullāh diyen

Ol Muḥammed ḥürmetine ben saña
Ḳulluḳ idem ʿömrüm oldıḳça saña

Döndi ol leşkerine eydür bilüñ
Ḳamuñuz bu söze ṭanıḳ oluñ

Ṭañrı daḫı ṭanıḳ olsun sözüme
Eyledüm ḳardaş bunı kendüzüme

[45-a] Çün Muḥammediñ yaridür bu aḫı
Ben ideyim buña ḳulluḳ daḫı

Ḫayli müddet ḳatlarında ḳaluram
Pāk cemāʿat ile namāzı ḳıluram

Pādişāhuñ aġzına girmez taʿām
Ben ḳatında olmayıcaḳ yā imām

Bir sāʿat ḳomaz ki ḳatından gidem
Ben benim göyem kendim fikr idem

[45-b] Bir zamān anuñla ṭurdum ẕevḳıla
İllā içim ṭolu idi şevḳıla

Müştāḳım oġlanlaruma varmazam
Elüm irmez yüzlerini görmezem

Firḳat odı cānıma ḳıldı eṣer
Varduġunca ḥasretim oldı beter

Bir gün oturmuşdum benden ẕikr ile
Tesbiḥ tehlīl iderdüm ẕikr ile

[46-a] Oḳudum Ḳurʾan işitdi pādişāh
Ben diyicek eyledi bir ḳatı āh

Anuñ āhı daġlara teʾṣīr ider
Derdümi benüm daḫı beter ider

Döndi eydür çün bilürsin Ḳurʾānı
Fidā ḳıluram senin içün cānı

Ḳul olayum ben saña şimden girü
Ḳıldı ʿaşḳuñ cānım içinde yirü

[46-b] Varduġınca raġbetim artdı saña
Ḥācetüm var bitürüvirgil baña

Dilerem oġlanlarım ögredesiñ

Bunlara Ḳurʾanı taʿlīm idesiñ

Ben didüm kim başım üstüne alam
Bildigümden bunlara taʿlīm idem

Getürür ol oġlanları ḳatıma
Başladup taʿlīm iderem Ḳurʾān-ı ʿaẓīme

[47-a] Gice gündüz oḳudılar yā imām
Tā ḳılıca yedi muṣḥafı tamām

İllā ʿaceb bunlarda görürem
Āyete'l-kürsī sebaḳ virürem

Oḳuyınca ol sebaḳı yā Emīr
Od dağı bunlar ḳurşun gibi erir

Gine bunlar oldular bayaġı
Aʿżāsı elleri ayaḳları

[47 b] Baña dirler ey bize ḫayr ögreden
Bizüm ile luṭfla iḥsān iden

Ne ʿacāyib āyet olur bu āyet
Oḳuyıcaḳ maḥv olur bizden ḥayāt

İllā Tañrı cānımız virir yine
Oḳusuñ cinnīlerüñ kāfirine

Eriyüp ḳurşun gibi aḳar teni
Gideler artuḳ gövdedeñ gelmez cānı

[48-a] Pes yatıcaḳ bir kişi bu āyeti
Oḳısa bulmaya şeyṭān fırṣatı

Ger dilersin ḳahr idesin şeyṭānı
Dāʾimā ḳoma dilünden āyeti

İşit imdi bu ʿaceb işi
Er esen olsa neler görür başı

Bir gün oturmuş iken ḳayġuyıla
Ḥaḳ Taʿāla ḳayġū virmesün ḳula

[48-b] Ol ḳadar endīşe düşdi özime
Ḳayġu ile uyḫu geldi gözüme

Yatur görürem düşde yā ʿAlī
İşit imdi bu ʿacāyib aḥvāli

Düşde gördüm Medīneye varuram
Muṣṭafānuñ ravżasına ṭururam

İnerem ḳabriñ ziyāret iderem
Dönerem andan evüme giderem

[49 a] Görürem evümde oġlanlarumı
Ol cānumdan yegrek cānlarumı

Baġruma başup bunları aġlaram
Ḥasret ile cigerimi ṭaġlaram

Pādişāh çün aġladıġum görür
Düş içinde gelür beni uyarur

Ḳucmuş iken oġlanlarumla uyuram
Henüz anı ḳucāġumda ṣanuram

[49 b] Sulṭan eydür yā Temim eyit baña
Kimse bizden ziyān mı etdi saña

Ben didüm kimse mużarraʿ itmedi
Kimseniñ baña ziyānu yetmedi

Döndi eydür pes niye aġlar gözün
Söyle bize nedir senün sözüñ

380 Ben didüm şehā düşde görürem
Kim Resūlün ravżasına girürem

[50 a] Türbeyi çünkim ziyāret iderem
Dönüben andan evüme giderem

Görürem oġlanlarımuñ yüzüni
İşidürem bularuñ sözüni

Firḳati cānıma eṣer itti uş
Ḥasretimi daḫı beter itdi uş

Anıñ içün aġlarum aḳar yaşum
Kim ġariplikde neler gördi başım

[50 b] 385 Ey ʿaceb derdüme dermān ire mi
Ya gözüm oġlanlarumı göre mi

Yoḫsa ḥasret ile çıḳa mı cānum

Aġladıġım anıñçündür benüm

Ḫasret ile vaṭanımdan ayruyam
Ẓāhirim ṣaġ bāṭınımda ṣayruyam

Sulṭān eydür yā Temīm iliñüze
Ne ḳadar yoldur eydiñiz bize

[51 a] Ben didüm kim şāha ben ne bileyim
Bilmezem çün niçe ḫaber vireyim

390 Dir ki yetmiş yıllıḳ aña yoldurur
İllā ki zaḥmet meşaḳḳat boldurur

Gice gündüz durmayup sürmek gerek
Andan ol menzile ki irmek gerek

Döndi sulṭān yine baña söyledi
Bir söz ile göñlimi ḥoş eyledi

[51 b] Baña eydür göñlüñi ḫoş ṭut ḫˇ āce
Seni ilüñe iledem bu gice

Bu gice içinde seni ilüñe
Kimse durmaya senüñ yoluña

395 Aldı benim elüm eline gider
Girdi baḥçesi içinde seyr ider

Görürem anıñ kim içinde ey ebī
Bir muʿ aẓẓam ḳaya var ṭaġ gibi

[52 a] Cinnīler ol ḳayayı delmişdurur
Sulṭānıñ zindānı olmuşdurur

Bir demür ḳapusı vardur anuñ
Cinnīler ṭopṭolu içi zindānuñ

Şāh irişdi zindānuñ ḳapusına
Ḳapucı ṭurdı şāhuñ ṭapusına

400 Pādişah çün gördi anıñ ṭapusın
Tiz buyurdı açdı zindān ḳapusın

[52 b] Döndi eydür ol ḳapucıya yüri
Ol güzīde cinnīlerden al beri

Cinlerün büyügiñ getür baña
Ḥācetüm vardur benim diyem saña

Girdi bevvāb ol divleri alur
Pādişāhuñ ḳatına degin gelür

Geldiler sulṭāna hiẕmet ḳıldılar
Ṭapu ḳılup ḳarşısına ṭurdular

[53 a] 410 Gördüm ol cinnīleri kim yā imām
Her biri bir menāreye beñzer tamām

Sulṭanıñ bir bir öñinden gitdiler
Her biri bir dürlü ikrām itdiler

Ardlarınca geldi bir cinnī ḳara
Eniyle uzunu birdir yarā

Başı büyük çınara beñzer boyı
ʿĀṣī melʿūn kendi şeyṭān ṣoyı

[53 b] Kör idi yoġ idi anuñ bir gözi
Maġaraya beñzer idi aġızı

Söyleyicek sözi öyle ṣanasın
Gökler gürler diyü inanasın

Yuḳaru ṭuṭaġı aşaġısına
Ṣarḳmış idi bile gögsi üstüne

Beñzer idi fil azusına dişi
Kim göre ancılayın ʿibret işi

[54 a] İki gözi ṣanasın od pāresi
Ḳorḳudur ādemi yüzi ḳarası

Eli ayaġı boynu demürlü idi
Şāh öñünde geldi yüzüñ yire kodı

Döndi sulṭān orada göz eyledi
Söyleyüp ḫayli ʿitāblar eyledi

Eydür ey cinnī ḥālüñ bilür misin
İḥsānımuñ şükrini ḳılur mısın

[54 b] Cinnī eydür iḥsānıñı bilürem
Gice gündüz saña duʿā ḳıluram

Gelür alup gide beni öldüresin

Baña düşmenlerümi güldüresin

Dilemezsen diri ḳorsın beni
Ḳande yitürem saña ben iḥsānı

Sulṭan eydür geldim āzād eyleyem
Ben seniñ dostlaruñı şād eyleyem

[55 a] İllā benüm bir ḥācetüm var saña
Dilerüm bitüriviresin baña

Dilerem bu ḳarındaşımı alasın
Ol Muḥammed şehrine sen ṣalasın

Bu işimi bitürürseñ baña
Degiserdür ḫayr iḥsānum saña

Cinnī eydür başım üstüne alam
Seniñ içün ben buña ḥidmet ḳılam

[55 b] Sulṭān eydür niceye degin bunı
Menziline iledesiñ sen bunı

Cinnī eydür üç sāʿat ṣayun daḫı
Kendüzini evünde görsün daḫı

Ben işitdüm bu sözi şād oluram
Ḳayġudan ġuṣṣadan āzād oluram

Bilmezem ne yazdı alnuma Ḳadīr
Hem ilerümde ne gördi ol ḫabīr

[56 a] Şāh buyurdı bendelerin getürdiler
Aṣḥābı ortasına getürdiler

Sulṭān eydür siz bunı ḫoş göresiz
Her ne kim ki diler ise viresiz

Şāyed ol kim bu iḫsānı bile
Ḳardeşüme ḳullıḳ ide ṣıdḳıla

Ṣaġ selāmet ilete bunı evüne
Göre kim oġlancıḳlarunı sevüne

[56 b] Döndi yine yüzime sulṭān baḳar
Revān aġlar gözinüñ yaşı aḳar

Döndi baña eydür ey cānum cānı
Keşke görmeseydüm bu gözle seni

Eglenürdüm bile bunca zamān
İllā ayrıluḳ işi oldı yamān

Seniñ ile maʿmūr idi ilimüz
Sen gidicek nolusardur ḥālimüz

[57 a] Ḳomazıdım gitmege seni aḫı
İllā ḳorḳaram günāhdurur daḫı

Revā degildür kim seni ḳılam yarā
Hem oġlancıḳlarından olasın āvāra

İllā benüm bir vaṣiyyetim var saña
Vardır anı bitürivirgil baña

Her ḳaçan kim Medīneye varasın
Muṣṭafānuñ ravżasını göresin

[57 b] Ol arada yüzüñi urup yire
Selāmum degüresin peyġambere

Hem yārenleri Ebū Bekr u ʿÖmer
ʿOs̱mān ʿAlī aṣḥābı her ki var

Selāmum benüm bunlara viresin
Her ḳaçan kim yüzlerini göresiñ

Ben didüm kim başım üstüne varam
Selāmuñ senüñ bunlara degürem

[58 a] Yine didi eydür sevdük eşüm
Seniñle bir daḫı vardur işüm

Bu kāfir cinnīdürür seni buña
Viriserem ziyān iderser saña

Çün müslümān kāfire yoldaş ola
Ṣanmañız kim aña şefāʿat ḳıla

İllā saña bir duʿā ögredeyüm
Senüñ ile ḫayr u iḥsān ideyüm

[58 b] Bu duʿāı oḳur iseñ sen aña
Ḥükm idesin mūṭīʿ ola saña[161]

[161] Duʿā budur Allāhumme bimā sebbeḥake illa yüsebbiḥu biḥamdike ve lakin lā tefḳahūne tesbīḥahum innehu kāne ḥalimen ġafūra

Unudursañ seni bıraġur gider
Yoluñı yaḳın iken ırāġ ider

Bu duʿādır kim bize manṣūr ḳılur
Düşmenimüz dāʾima maḳhūr olur

Kimimüz ezber ḳılur anı dile
Kimimüziñ yazılu vardur bile

[59 a] Muṣṭafādan taʿlīm itdüm ben anı
Anuñıla ḳahr iderem düşmānı

Sen daḫı oḳı ki manṣūr olasın
Düşmenüñ üstüne ẓafer bulasın

Ol duʿādan çün baña virdi sebaḳ
Tīz oḳudum keñez eyledi Ḥaḳ

Ṭarlıġa daḫı düşer iseñ oḳı
Feraḥa irüşdüre seni Bāḳi

[59 b] ʿÖmer eydür bu duʿā kim ol size
Taʿlīm itti nicedür eydüñ bize

Başlayup Temim duʿā oḳudı
Şeyṭān etbāʿını ṭoḳudı

İşidüñ duʿāı ʿAlī bilür idi
Kelecisin Temīmüñ taṣdīḳ eyledi

ʿAlī eydür Muṣṭafādan ben bunı

Diñledüm oḳurudum düni güni

[60 a] Ḥasana Ḥüseyine daḫı yine
Öğredürdi bunı döne döne

Başladı Temim yine girdi söze
Vir ṣalavāt ecr yazılsun size

Sulṭān eydür cinnīye ol kim saña
Emānetim budurur öñden ṣoña

Menziline selāmet yetüresin
Benim içün bu işi bitüresin

[60 b] Döndi sulṭān görüşür benüm ile
Eydür ey sevdügim yārum cānum ile

Yavlaḳ aġlar ben daḫı çoḳ aġladum
Eydür ey ḳardaş Ḥaḳḳa ışmarladum

Urdı beni cinnī boynı üstüne
Niçe yazular söker ev ḳaṣdile

Gāh alur beni inişe iner
Gāh alur kim giru yoḳuşa döner

[61 a] Söyledikçe aġzundan od ṣaçar
Yedi deñiz üstüne alur geçer

Beni çünki bir yazıya yitürür
Aşaġa ḳor kendi daḫı oturur

Sevünürem çünki yeri görürem
Muṣṭafāya çoḳ ṣalavāt virürem

Döndi baña cinnī eydür aḥvālüñ
Seni bunda ḳorısam nolur ḥālüñ

[61 b] Ben didüm kim itmeyesin bu işi
Beni ışmarladı saña ol kişi

Oḳur idüm duʿāı dilümle daḫı
Ṭutaridüm ṣaçını elüm ile aḫı

480 Zehresi yoḳ bir adum gerü gide
Yā daḫı el ṣunup baña ziyān ide

Bu duʿāı bilmeseydüm pāre pāre
Beni biñ kez itmiş idi ey yarā

[62 a] Ṭāḳatı yoḳ bir keleci dimege
Ḳādir idi anda etüm yimege

Döndi eydür seni eve iledem
Göñlüñi ḫoş dut yigit andan gidem

Yine beni götürdi döñe döñe
Ança döñer yaḳın irişür göge

485 Yuḳarudan yire baḳdum yā imām
Yir yüzi bir öküze gūya beñzer tamām

[62 b] Gökyüzinde görürem yıldızları
Bir ṭaġa benzerdi her biri

En kiçisi dünya ṭaġınça durur
Ol nücūmlar gökyüzinde berḳ urur

Çoḳ ferişṭehler daḫı gördüm ey yār
Her biri elinde bir ḥarbe ṭutar

Nūrdan idi bunlaruñ ḥarbeleri
Birer ellerinde od ṭutarlar geri

[63 a] Şeyāṭīnler çıḳıcaḳ atar imiş
Anıñçün ol odı ṭutar imiş

Ḥayrān oldum bunlara baḳa baḳa
Cümlesi tesbīḥ u ẕikr iderler Ḥaḳḳa

İşidicek tesbīḥ itdüm ben daḫı
Ol duʿā gitdi üñimden ey aḫı

Yuḳarudan bir ferişte od ṣaçar
Beni ol cinnī bıraġur ḳaçar

[63 b] Ol oduñ bir pāresi ṭaġa iner
Yalıñından ḳapḳara ol ṭaġ yanar

Çün bu ʿibret işleri görürem
Gāh başa gāh ayaġa dönerem

Bir pāre yil irdi beni götürür
Bir deñizüñ kenarına getürür

Ḳuş ne resm kim yuvasından düşer

Hiç aña elem irmez ey beşer

[64 a] Şöyle düşdüm ben daḫı gice yire
Yatdum anda gün yayılınca yire

Çün uyandum uyḫudan açdum gözüm
Yā emīre'l-müʾminīn işit sözüm

Ṭurdum ol kenāra düşdüm yürürem
Bir muʿaẓẓam ḳuş ṣuda görürem

Ancılayın ḳuş ʿaẓamet görmedüm
Kürki gibi kürke daḫi irmedüm

[64 b] Çıḳdı ṣudan baña gelür yā imām
Ben didüm ki vaʿdemüz oldı tamām

Ṣaġlıġuñ yayı kirüşin basarum
Dirligümden ümidüm keserüm

Eydürem bu ḳuş gelür beni yudar
Daḫı andan işine varur gider

Çünki geldi ḳatıma yaḳın ṭurur
Ādemī gibi baña selām virür

[65 a] Selām olsun saña dir ey medeni
Tañrı ayıt niçe virüpdür seni

Niçe dürlü ʿacāyibler göresin
Varıcaḳ maḫlūḳa ḫaber viresin

Naẓar itdüm ben anıñ endāmına
Dürlü naḳşı çeşmine urmuş yine

Ḳarnı anıñ pes yeşil ḳara
Āġile gök yol yol idi ey yara

[65 b] 510 Gözleri de ṣarıydı hem anuñ
Vir ṣalavāt şādmān olsun cānuñ

Geldi aġzın benüm aġzuma urur
Çün nefesi aġzum içüne girür

Baña bir ṭad gelür andan ne şeker
Daḫı ṭatlu ḳılmuş anı bī-şeker

Miskile bir tād ʿanber ḳoḳısı
Ne işe gelür ḳatında ḳamusı

[66 a] Dönüp eydürem aña ki di baña
Ne ʿaceb mertebe virmiş Ḥaḳḳ saña

515 Señ ne ḳuşsun daḫı nedür menzilüñ
Kim bunuñ gibi işe irer elüñ

Döndi eydür benim ol ermişlere
Azıcağaz yol gösteren yere

Ḳalmışı yerine yitüren menem
Dem-be-dem bu işi bitüren benem

[66 b] Beşāret olsun saña yoluñ yaḳın
Tañrı ẕikrin ḳoma diliñden ṣaḳın

Kim anuñ ẕikri işüñi bitürür
Seni āsān menzilüñe yitürür

Gitdi ol ḳuş ḳaldı bende leẕẕeti
Göñlüme düşmez bu dünyā niʿmeti

Anuñıla mūnis oldum bir zamān
Ol gidicek dirligüm oldı yamān

[67 a] Dört gün dört gice yürürüm yā imām
Ġuṣṣa ile dilemez göñlüm ṭaʿām

Endīşeye ġarḳ oluben yürürem
Bir çiyana irdi yolum görürem

Ḫoş çayır çemendir görklü yeller
Göñlüm anda eglenmek diler

Arḳun arḳun girdüm anda yürürem
Bir cānavār ṭurmuş otlar görürem

[67 b] Görmemişem bu şekilde cānavar
Ne ḫod kimse gördi miṣlī var

Şol ṭoñuz gözine beñzer gözi
Boynı naʿīm boynuna işit bu sözi

Fil ḳulaġı gibi anuñ ḳulaġı
Deve ayaġına benzer ayaġı

Gögsi arṣlan gögsi gibidir aṭa

Ḳarnınuñ altı beñzer ata

[68 a] Ḳuyruġı ḳoç ḳuyruġı gibi anuñ
Gör ne ʿaceb işleri var Sübḥānuñ

Ḳaplana beñzerdi anuñ teni
Ḥayrān oldum göricek anı

Ol baña durur baḳar hem ben aña
Ḳudretine Ḫālıḳuñ ḳılġıl saña

Döndi ādem gibi baña söyledi
Benüm ile ḫoş keleci eyledi

[68 b] Söyler eydür kim baña ey medenī
Ne ḳatı gözetdüñ aḫu sen beni

Ben didüm kim seferimde irmedüm
Sencileyin cānavar hiç görmedüm

Ne canāvarsın āḫir eyitgil baña
Ey ʿacāyib şekl virmiş Ḥaḳ saña

Döndi yine baña cevāb eyledi
İşit imdi yā imām ne söyledi

[69 a] Baña eydür aḫir vaḳtinde yā yigit
Çıḳısaram dünyāya beni işit

Ol sāʿat kim baña emr ide ḫˇāce
Gezişerem dünyāyı ucdan uca

Çün işitdim bu sözi andan ey yār
Yine döndüm aña ṣordum bir ḫaber

Ben didüm kim yavlaḳ oldum āvāre
Yol ṣalıḳ vir gideyim kim ey yara

[69 b] Döndi eydür bu çemeni çıḳ daḫı
Yoluñ andandır gidersiñ ey aḫı

Bir gice bir gün çemende yürürem
Aḫir yine ben gücile ilerem

Ṭaşra çıḳdum ol çemenden ey ḫ̆āce
Bir depe bir ṣavmiʿa gördüm yüce

Geldüm anuñ ḳapusunda ṭururam
Avāz ile bir kezin çaġıruram

[70 a] İçerüden çıḳageldi bir ḳoca
Giydügi keşīş ṭonı ucdan uca

Ol ḳoca keşīş yüzini görürem
Gelürem ḳatına selām virürem

Çünki ol benim selāmum alur
Dönüben gine baña suāl eydür

Yā yigit didi nedür gelişüñ
Bu ıssuz yazuda ne durur işüñ

[70 b] İnsi bunda geldügi yoḳdur daḫı
Seni bunda kim getürdi ey aḫı

Vaṣf-ı ḥālim bir bir aña söyledüm
Hem ne kim gördüm ise şerḥ eyledüm

Ṣoñra didüm Medīne şehrümdurur
Ol Muḥammed Muṣṭafā yārımdurur

Keşīş eydür Muṣṭafānıñ ḥāli ne
Diri midir öldi mi aḥvāli ne

[71 a] Eydürem ben keşīşe sen ol beḳā
Bil Muḥammed teslīm olupdur Ḥaḳḳa

Keşīş anı işidicek āh ider
Yire düşer ʿaḳlı başından gider

Yine ʿaḳlı gelicek Turdı urı
Döndüm aña bir ḫaber ṣordum geri

Sen ne bülürsin didüm Muḥammedi
Ol iki cihān güneşi Aḥmedi

[71 b] Keşīş eydür kitābımuzda anı
Oḳumışuz vaṣfıla hem adını

Anıñçün bilür olduḳ anı biz
ʿİsa bize maʿlūm etdi ey ʿazīz

Yine döndüm keşīşe didüm ey yār
Ne ḳavimdensin baña virgil ḫaber

Keşīş eydür ben ḥavārīyyundanem

Ol ʿİsa peyġamberüñ yāriyem

[72 a] Ol zamān kim ʿİsa çıḳdıydı göge
Bir Çalabun adını öge öge

Müfsid oldı ḫalāyıḳlar görürüm
Maʿzul olup içlerinde yürürüm

Bu arada gelüp ḳıldum ḳarār
Ḫaylī müddet ben bundayam ey yār

565 Yine döndüm keşīşe didüm size
Ne ḳadardur bundasız eyidüñ bize

[72 b] Didi beş yüz yıl bir sāʿat durur
Kim duʿācuñ buracıḳda durur

Gice gündüz dilegüm budur benüm
Ḫatimetü'l-ḫayr ile çıḳa cānum

Çünki geldi bu cevab andan baña
Yine döndüm bir ḫaber ṣordum aña

Didüm ol ṣāḥib ʿİsa ol çemen
Bir cānavar gördüm anda ben

[73 a] 570 Görmemişem ancılayın cānavar
Ne ḫod kimse gördi ne miṣli var

Nedir anıñ adı eyidivir baña
Ben anı göricegiz ḳaldım ṭaña

Yine döndi baña keşīş söyledi
Ne cānavardur şerḥ eyledi

Eydür anuñ Dabbetü'l-arżdur adı
Ḥaḳ Taʿāla anı aḫir vaḳtiçün ḳodı

[73 b] Ol çemen içinde dāʾim oṭlar ol
Şuña degin kim açıla aña yol

Emr irişecek aña gerek ṭura
Gire dünya mülkine cevlān ura

Ṣafā vü Merve arasında çıḳa
Maḫlūḳ ānuñ ʿaẓimetine baḳa

Ayaġı yirde ola başı gökde
Baḳan kişi ḫayrān ola gördükde

[74 a] Bir elinde ʿaṣā ola Mūsānuñ
Birisinde yüzigi Süleymānuñ

Her kimki yüzügi ḳarşu ire
Ṭutar ise irte yüzinde ḳara

Ya kime kim ḳarşu ʿaṣā ṭuta
Ap aḳ ola yüzleri nūra bata

Ol ḳara yüzlü kāfirler olısar
Ṭamu içinde muḫalled ḳalısar

[74 b] Ol yüzü nūrlu müʾminler olıser
Ṣaḥibü't- taḳvā ehli olıser

Nice ʿalāmetler anda belüre
Şād ola çoḳlar çoḳlar yirine

Gün gerek kim maġribden ṭoġa
Ṣanma kim ayruḳ duʿā göge aġa

Tevbeler ḳapusı anda yapula
Devlet anıñ evvelinde ḳapıla

[75 a] Yoḫsa artuḳ tevbeler olmaz ḳabūl
Tevbe ide şimdiden devletlü ḳul

Çün işitdüm yā imām bu işleri
Daḫı artdı göñlümüñ teşvīşleri

Yine döndüm keşīşe didüm size
Yemek içmek ne yerden eydüñ bize

Keşīş eydür ḳarnıñ acdurur meger
Uşda sözüñ seni ol yaña eger

[75 b] Yüri şol dere içine daḫı
Ḳarnuñı ṭoyur yine gel ey aḫı

İndüm andan ol dereye girirüm
Bir muʿaẓẓam baġçe anda görürüm

Dürlü dürlü yemişi baġçenüñ
Āb-ı revānları aḳar anuñ

Ol yemişlerden yerüm ḳarnum ṭoyar

İçerüm ṣudan ṣuṣalıġum gider

[76 a] Yine çıḳdım baġçeden ben giderüm
Geldüm ol keşişe ne dirüm

Didüm ey keşīş paralansa ṭonuñ
Ḳalursa şöyle yalıncaḳ teniñ

Buluna baġçe içinde yayası
Kim getüre saña ayruḳ giyesi

Yine döndi sözüme virdi cevāb
Gör nice geldi anuñ sözi ṣavāb

[76 b] Döndi eydür ṣudan gemiler gelür
Her gemi içinde bunca er gelür

Yaz u ḳış giyesi bunlar baña
Getürürler giyerim nidem saña

Biri gidince birisi olur ḥażır
Eksik itmez Kerīm issi Ḳādir

Baña bir cübbe bir gönlek geyürir
Yüñden idi anları baña virür

[77 a] Eydür ıssı ile ṣovuḳdan teni
Bekleye seferüñ içinde seni

Ol olur āḫir giyesim dünyāda
Seferümde nice müddet ey dede

Yer balçıḳ yine yalın yürürüm
Nice dürlü ṭāʾifeler görürüm

Anı kim gördüm cihānda bir kişi
Görmemiş anı ne erkek ne dişi

[77 b] Keşīşle ṭurmışken söze
Gemiler geldi ṣudan yüze yüze

Bu keşīş çünkim gemileri görür
Ṣundı bir bez pāresin alur

Yile ḳarşu bir kez ol bizi ṣalar
Çün bunuñ bez ṣalduġın gördüler

Çıḳdular cümle ḳatına geldüler
İlinde ʿizzet ikrām kıldılar

[78 a] Didiler kim ey dīnimüz ulusı
Duʿādan unutmayasın bizi

Keşīş eydür bir işimiz var size
Bitürüñ kim duʿā ḳılam ben size

Didiler kim nedür işüñ bilelüm
Bitürelüm saña ḫıdmet ḳılalum

Didi siz bu yigidi alasız
Ḳanda varursañuz anda ṣalasız

[78 b] Bu Muḥammed yāridür biliñüz
Siz buña ʿizzet ikrām ḳıluñuz

Bunlar eydür biz Muḥammed bilmezüz
Ne kişidür hiç ḫaberdār olmazuz

İllā senüñçün anı alalum
Deñizüñ öte yanuna ṣalalum

Ol yaña çıḳacaġaz kendi gide
Çünki keşīş bu işe virdi rıża

[79 a] Aldılar beni gemiye girdiler
Geminüñ yelkenlerini gerdiler

Çün bir müddet bu resme gitdiler
Ḫoş emīnlik zevḳile gitdiler

Ol kāfirler arasında giderüm
Gice gündüz ẕikr tesbīh iderüm

Ḳalb içinde bitürürem bu işi
Bilmez anlaruñ içinde bir kişi

[79 b] Ṣu yüzince gider iken bir gice
İşit imdi ḥālimüz oldı nice

Dört yañadan muḥālif yeller eser
Ol gemi issīlerüñ baġrıñ keser

Gāh yine döndürüben ġarba gider
Gāh olur yil gemi şarḳa gider

Gemi sergerdān olup ṣuda yüzer

Gemi issīnüñ cānı oda düşer

[80 a] Cümlesi zārı vü zārı iñiler
Birbirinden cümlesi ḥelāllıḳ diler

Ol ḳadar feryād iderler yā İmām
Deñiz içi zelzele ṭoldı tamām

Eyidirem ben ey ḫalāyıḳ nolduñuz
Ne ḳatı feryād neferīn ḳıldıñuz

Bunlar eydür yā yigit öñüne baḳ
Gör kim ne darlıġa ṣaldı bizi Ḥaḳ

[80 b] 635 Baḳuben gördüm öñümde ey ḫˇāce
Bir muʿāẓẓam ṭaġ ṭurur yüce

Deri imiş ol ṭaġıñ adı aḫı
Görmedüm ancılayın ṭaġ daḫı

Çıḳıcaġaz miʿrāca anı beni
Görmiş ol bize ḫaber virdi anı

Andan işitdüm ol ṭaġuñ ḥavlini
Ṭaṣdīḳ itdüm cümle Resūl ḳavlini

[81 a] Yedi ḳat yer altına degin aḫı
Ẓulmete degin irişmiş ey aḫı

640 Anda varan gemi ġarḳ olur imiş
Ṣanma varan diri kurtulur imiş

Bunlar eydür ġarḳ olduḳ bizde uş
Ey dirīġa ḥayret ile ḳıldıḳ uş

Ben işitdüm barmaġum getürürüm
Ṭaḳrīrle şehādet getürürüm

[81 b] Cümlemüzüñ gözi ol ṭaġa baḳar
Derdile ḥasret bizi oda yaḳar

Bir ʿaẓamet mevc irişür getürür
Gemümüzi çünki ol ṭaġa yitürür

645 Şöyle urur ki ṭaġa yarā
Taḫta taḫta sökülür pāre pāre

Ġarḳ olur gemi içinde neki var
Ādemī ẕāt aḳçe altun ṭavar

[82 a] Beni bekler ol ḫˇceler ḫˇ ācesi
İşit imdi ḥālum oldı nicesi

Yapışup taḫta üstünde ṭururum
Dirligümden ümīdümi keserüm

Yedi gün yedi gice ṭurdum yarā
Şu yüzinde bīçāre vü avāra

650 Şöyle sergerdān oluben yüzerem
Taḥta üstünde yüzimi ururem

[82 b] Aşaġa şu yuḳaru durur semā
Elüm irmez hiç benüm bir şeye

Bilmezem kim ḳancaru gider yolum
Eydürem kim yaḳın irişdi ölüm

Yedi günden ṣoñra beni keñara
Bir cezīreye çıḳardı ṣū yere

Çün cezīrenüñ içine girürüm
Dürlü dürlü yemiş anda görürüm

[83 a] Her aġacuñ yapraġı vardur giri
Mūze yapraġına beñzer her biri

Degme yapraḳ bir kişi bürüne
Gördüm ol baġçe içinde yara

Yemişin yedüm ṣuyundan içerem
Bir zamān ol baḫçede ḫoş geçerem

Bir ay ol baġçe içinde ṭururum
Yürürüm dört yaña cevlān ururum

[83 b] Gündüzün seyr iderem ucdan uca
Yatmaġa aġaça çıḳaram gice

Bir gün indüm aġacdan yürürüm
Bir cānavar çıḳdı ṣudan görürüm

Görmedüm hiç ancılayın cānavar
Ve ne ḫod kimsenüñ gördigi var

Çünki gördi gözüm anuñ yüzüni

Gitdi ʿaḳlım işidicek sözüni

[84 a] Yüzüm üstüne düşerem yā ʿAlī
Yatdum aḫşama degin yā ʿAlī

Aḫşam olıcak yine ṭurdum aḫı
Yatmaġa ol aġaca çıḳdum daḫı

665 Bir āvāz geldi eyle ṣanurum
Gök gürledi diyü inanurum

Ḫoş-faṣīḥ lisān ile öger Ḥaḳḳı
Çaġırup eyidür ṣunʿ issi Bāḳī

[84 b] Medḫ ile Resūlı getürmiş kim dile
Medḫ ile dört yārini daḫı bile

Evvel Ebūbekir ṣāḥib-ġar didi
ʿÖmer müeyyede'l-enṣār didi

ʿOṯmān daḫı ḳatle'd-dārdır ol
ʿAlī ḫod ḳāhirü'l-küffārdır ol

670 Bunı didi ebsem oldı ön
Ṣanki cānum içine urdı dügün

[85 a] Bir zamān ol āvāzı fikr iderem
Başladum tesbīḥle ẕikr iderem

Dün buçuġında bir ün geldi yine
Kim ne beñzer ol çıḳan öne

Ol daḫı medḥ oḳuyup öger şāhı
Ol ʿālemleri yaradan İlāhı

Hem Muḥammed Muṣṭafāyı medḥ ider
Her kim anı dilemezse ḳadḥ ider

[85 b] Medḥile aṣḥābını cümle öger
Ḫarīciyle Raḳḳāsilere söger

Ol daḫi epsem olıcaḳ ya imām
Ben aġaçda ṣayruya döndüm tamām

Ṭāña yaḳın yine çıḳdı bir āvāz
Eydür yedi ẕikr u tesbīḥ u niyāz

Ol daḫı medḥ oḳudı Aḥmede
Cümle aṣḥāb ile öger ol

[86 a] Ol avāza daḫı ḳulaḳ ururum
Gice ger ṭamla olur görürüm

Bir cānavar çıḳdı deñizden gelür
Ṭoġrı benüm ḳatıma ʿazmı ḳılur

Geldi aġaç dibinde daḫı ṭurur
Aşaġadan yuḳaru selām virür

Döndi eydür kim sen misin yā yigit
Ben didüm kim insīyem ṭoġrı işit

[86 b] Yine eydür kime ṭaparsın yarā
Ben didüm kim ṭaparam ol Cabbāra

Hem severem kim ol Muḥammed Resūli
Hem aṣḥābiyam daḫı anuñ ḳulı

Naẓar itdüm ben anuñ aʿżāsına
Ḥayrān oldum baḳdum anuñ tenine

Başı arslan başına beñzer anuñ
Ayaġı ayaġına arslanuñ

[87 a] Beñzerdi cismi naʿim ḳuşuna
Kāfir olur şek iden Ḥaḳḳ işine

Balıḳ arḳasına beñzer arḳası
Ben didüm kim ey cānavarlar ḥāṣı

Bir sūʾālim vardur benüm saña
Ṣorısaram sen cevābvirgil baña

Üç avāz işitdüm ben bu gice
Ne avāzıdır çaġıran kişi nice

[87 b] Döndi eydür kim ẕikr mālikleri
Kim deñiz içinde olur yerleri

Dāʾim anlar kim gerek bunda çıḳa
Tesbīḥ ile ẕikr oḳuyalar Ḥaḳḳa

Bunlaruñ avāzıdı ol āvāz
Görince bekledi seni bī-niyāz

Sen eger kāfir olaydın yarā

Seni ḳılmışlardı pāra pāra

[88 a] Çünki müʾminsin saña yoḳdur elem
Bekledi ol ḫāliḳ-ı levḥ ü ḳalem

Bunı eydür daḫı ḳatımdan gider
Kendüñi ẕikre pertev ider

Ben yine indüm aġacdan gezerüm
Ḳayġu ile ṭub cānımdan bezerüm

Ḳurʾānıñ nışfın oḳuyınca tamām
Gezdüm ol meşe içinde tamam

[88 b] Ġuṣṣa ile aḫşama dek yürürem
Aḫşam olıcaḳ baḳaram görürem

Bir çıraḳ göründi benüm gözüme
Ḳulaḳ urġıl yā imām sözüme

Ben didüm kim şol çıraġa varayım
İnsiler var mıdır anda göreyim

Döndüm andan yā imām ʿazm iderem
Yaʿnī ol çıraġa degin yürürem

[89 a] Nice kim didüm yaḳın ola çıraḳ
Gitdigümce ol daḫı oldı ıraḳ

Gide gide yavlaḳ irdüm ey yarā
İrdim anda daḫı gördüm maġara

Ol maġaranuñ içinde ey paşa
Dürrī cevher dökülü başdan başa

Çünki ol mal ile genci görürüm
Şükür idüben secde ḳılırum

[89 b] Nice ṭarlıḳlara kim Ḥaḳḳ beni
Ṣaldı illā ṣoñra ḳılısar ġanī

Gidicegez alayum bundan bile
Gerek ola bile çıḳıcaḳ ele

Bir zamān bu fikr ile ṭururam
Cānum ürker çün gözüm görür

Bir muʿaẓẓam ejderhā gördüm ṭurur
Maġāranıñ içinde gördüm ṭurur

[90 a] Burnunuñ deliklerinden od ṣaçar
ʿAḳlum azar gözüm baḳar

Açar aġzıñ ḥamle ḳılur yā imām
Eyüderem vaʿ demüz oldı tamām

Daḫı bir kez derd ile Allāh didüm
Hem Muḥammed Resūlullāh didüm

Diyicegez ben bunı yılan gider
Bilmezem ḳanġı yaña ʿazm ider

[90 b] Ayruḳ anı maġarada görmedüm
Ḳanda gitdügini hīç bilmedüm

Başladum gine oḳurum Ḳurʾānı
Āyet ile beyyinātı Raḥmanı

Beşāret olsun saña kāfir degil
Maġaranuñ içinde bil

Cümle müʾmin u müslimāndır bular
Şöyle bilkim daḫı sen iyar

[91 a] Tañrı ḳulları Muḥammed ümmeti
Ḳahr idici ʿaṣī melʿūn şeyṭānı

Çünki geldi bu avāz anda baña
Ben yine döndüm ḫaber virdüm aña

Ne bilürsin sen didüm Muḥammedi
Kim anuñ Levlākdir adı

Ön gelür kim Nūḥ zamānından hemi
Ṭūfān olup ṣuda yüzerken gemi

Ol gemide bilmiş anı aṣlımuz
Ol zamāndan ḳaldı bizim neslimüz

Yetmiş iki ṭāʾifeden aldı Nūḥ
Çift çift ol gemide ṣaldı Nūḥ

Ol eṣerden bilürüz peyġamberi
Ḳamu dīnlerden anuñ dini arı

Ben didüm kim vācib oldı size

Anıñçün delīl olasız bize

[92 a] Ben anuñ aṣḥābiyem kim biliñüz
Niçe ṭarlıḳlara düşdüm yalıñuz

Yolımı gösterivir gideyüm
Ben bu müşkil işleri ḥal edeyüm

Medīne şehri benüm şehrimdurur
Ol Muḥammed Muṣṭafā yārimdurur

730 Dilerem luṭf-ı kerem eyleyesiz
Nireden gider yolum söyleyesiz

[92 b] Ön gelür kim şu kenarınca yigit
Yoluñ oldur gidersen yüri git

Geçdüm andan yola düşdüm giderem
Ben benüm aḥvālimi fikr iderem

Ġuṣṣalu dört gün dört gice giderem
Ne canāvar ve ne ādem görürem

Ol ıssızlıḳda giderken işit
İlerümde çıḳa geldi bir yigit

[93 a] 735 Gördüm anuñ yüzi benzer güneşe
Görmedüm ancılayın güzel başa

Cān sevünür gözüm anı görür
Geldi ḳatıma baña selam virür

Şöyle ṭaṭlu dil ile söyler baña
Ben işitdüm sözüni ḳıldım ṭaña

Eyidirem aḫir yigit ḥāliñ nedür
Gelüşüñ nerden aḥvāliñ nedür

[93 b] Söyledüm gördügümi bir bir aña
Seferimde cümlesin öñden ṣoña

740 Sözimi tamām işidicek gider
İşit imdi yā ḫalīfe kim nider

Anı gördüm bir māide getürür
Başı üstünde ḳatıma yitürür

Öñüme ḳodı ṭaʿāmı çün yidük
Ṭaṭunca Elḥamdülillah didük

[94 a] Orta yerden baḳışını götürür
Üç gün üç gice ḳatımda oturur

Benim ile mūnis olur ol yigit
Anuñ ile nolısar ḥālim işit

745 Bir gün eydür baña kim alam seni
İlüñe varsam aña mısın beni

Ben didüm kim ḳul olaydım saña
Sen eger bu iyligi idersen bana

[94 b] Daḫı henüz tamām olmadan sözüm
Baḳar iken yüzine anuñ gözüm

Yatdı yerüñ üstüne yuvarlanur
Ol yerüñ ṭopraḳlarına bulanur

Silkinüben yine ṭurdı aḫı
Anı gördüm bir ḳuş oldı aḫı

Döndi eydür ayaġumı ṭut yigit
Ben her ne kim dirsem sözüm işit

[95 a] Sen eger benüm sözümi ṭutasın
Ṣaġ u esen yerine yetesin

Ayaġumı ṣalıvirirsen benüm
Ziyān olur ṣoñra sögersin baña

Yapuşurum ayaġına ol uçar
Aldı beni deñiz üstünden geçer

Bir ẓulumāt cezīreye yitürür
Aşaġı ḳor beni daḫı oturur

[95 b] Çünki ḳurtulur elümden ayaġı
Anı gördüm ādem olur bayaġı

Döndi eydür baña iki gözüm
Ben ne dirsem işidürsin sözüm

Bir işüm var senüñ ile bitürem
Daḫı seni menziliñe yitürem

Beni anda bıraġur gider

İşit imdi yā ẖalīfe kim nider

[96 a] Vardı bir yāy bir nice fındıḳ alur
Ṭoġrı benüm ḳatıma yürür gelür

Baña daẖı bir yāy üç fındıḳ virür
Kendi oturmışken ṭurur

Döndi eydür baña ṭur varalum
Bir işimüz var anı başaralum

Ol işimüz biticek alam seni
İledüp menzīlüñe ṣalam seni

[96 b] İki ṭaġuñ ortasına ireriz
Ortasında bir ṣu aḳar görüriz

Ṣu kenarında yine bir maġara
Ḳapusu altun laʿlden kilidi yara

Ol kilide yazılı Allāh adı
Hem Muḥammed Resūlullāh adı

Hem Süleymān Tañrınuñ peyġamberi
Kilidüñ üstünde yazılmış adı

[97 a] Ḳapuyı fındıḳ ile bir kez urur
Açılur ḳapu içerü girür

Baña daẖı dir ki girsen yarā
Ben didüm kim gireserem ne çāra

Bir kez olur āḫir ölmek öleyim
Ben bu miḥnetlerden emīn olayım

Girdüm anda iki arslan görürem
Ol öñümce ben ardınca yürürem

[97 b] Bunı gördüm arslana ḳarşı gider
Ol iki arslan ḥamle ider

İki fındıġıla anları urur
İkisi daḫı yüzüni döndürür

Geçdük andan yā imām işit ḥāli
Bir ḳapu daḫı görürüm yā ʿAlī

Ḳapunıuñ altun laʿlden kilidi var
Aña daḫı urdı bir fındıḳ ey yār

[98 a] Ḳapu açıldı içerü girür
İki ejderhā muʿaẓẓamlar görür

Bunlaruñ aġızlarından od çıḳar
Nefesi neye doḳunursa yaḳar

Eydürem ki ẕihī ṣunʿ issī ġanī
Bunca şiddetlere uġratdı beni

Ejderhālar çün baḳar bizi görür
İkisi ḳuyruġı üstüne ṭurur

[98 b] Yine ṭurdı anlara ḳarşu gider
Görüp yılanlar ṭurup ḥamle ider

İki fınduḳ anlara daḫı urur
Ol ikisi daḫı yüzüñ çevürür

Geçdük anlardan daḫı gitdük ey şāh
Bir ḳızıl altun ḳurulmuş taḫt-gāh

Ayaġı ḳızıl yaḳutdandurur anuñ
Vir ṣalavāt şādmān ola cānuñ

[99 a] Taḫt üstünde gördüm bir serīr
Yatur ol serīr içinde bir emīr

Arḳası üstüne yatur ol kişi
Bir görücek ḥayrān oldum bu işi

İki eli gögsi üstünde ṭurur
Nūrı çıḳar yanında berḳ urur

Barmaġında bir yüzügi var aḫı
Üç ṭaşı var yüzügüñ daḫı

[99 b] Birisinde yazılı Allāh adı
Birisinde ol Resūlullāh adı

Birisinde Ḥātemi Süleymānuñ
Kim cihān hükmine fermānıdur anuñ

Nūrı çıḳar ol yüzük berḳ urur
Ay güneş nūrını utandurur

Başı üstünde ḳanadīl aṣılu

Altun ile gümüş idi ey aḫı

[100 a] İki ejderha başı ḳatında ṭurur
İki daḫı ayaġı ucunda ṭurur

Bunu gördüm yine fınduḳlar alur
Vardı ejderhālara ḥamle ḳılur

İki fındıḳla anları urur
Çünki anlar daḫı yüzüñ döndürür

Döndi baña kerem eydür kişi
Bunuñ içün besleridüm ben seni

[100 b] 795 Sen eger sözüm işidesiñ benüm
Degiser saña ḫayr iḥsānum

Şol yüzüge şimdi ben varısaram
Barmaġından anı çıḳarısaram

Baña bir yılan gele nefes ura
Düşem ölem göresin yere

Fındıġuñ birisini urġıl baña
Diri olam ḫayrım irişe saña

[101 a] Ben didüm kim vir baña ṭoġrı ḫaber
Ne kişidür bu yatan ey yār

800 Döndi eydür bu Süleymāndur nebī
Ol yüzük devlet yüzigidür ebī

Benim ol elüme girür ise başa
Ḥükm idem bu dünyāya başdan başa

Saña daḫı māl u memleket virem
İledem yerüne seni ḥoş görem

[101 b] Vardı çün ol yüzüge ḥamle ḳılur
Anı gördüm bir yılan aña gelür

Yüzi ʿavrat yüzi gibi yılanuñ
Ṣaçı çoḳ ʿavrat ṣaçına beñzer anuñ

805 Geldi ol yılan buña nefes urur
Düşer ölür gözüm anı görür

Fındıġıñ birisiyle ururum
Diri olup ṭurı geldi görürüm

[102 a] Vardı gine yüzüge ḥamle ider
Yılan urur düşüben cānı gider

Yine bir fındıġıla urdum anı
Diri olup kendüye geldi cānı

Öri ṭurdı kükremiş deve gibi
Döndi baña söyler yā āḫı

810 Bu kez eger ḳurtulur ise cānum
Nice iylüge ire elüm benüm

[102 b] Saña daḫı māl memleket virem
İledem ilüñe seni ḫoş görem

Vardı gine yüzüge elin urur
Yılan urur bunı oda yandurur

Ḳaldı bir fındıḳ anuñla ururum
İllā artuḳ eṣer itmez görürüm

Döndi yılan benüm ile söyledi
Baña ḳaḳıdı ʿitāb eyledi

[103 a] Baña eydür ey günāhkār ʿāṣī
ʿĀṣī olan kişi bulmaz ḫalāṣı

Bunça ṭarlıḳlarda saña Tañrı yol
Virdi senüñ ile iḥsān virdi

Bu ne iştür sen bunuñla işledüñ
Gelüben peyġamberi ṭaşladuñ

Ol Muḥammed ümmetine hem saña
Ḥürmet olsun emir böyledür bana

[103 b] Yoḫsa eylemişüdüm bundan beter
İllā yüzüñ ḳarası saña yeter

Ben bu sözi işidicek ey yarā
Zāri ḳılup yüzimi urdum yere

Eydürem kim ʿıyān eyle bu kişi
Ne kişidür burada yatan kişi

Yılan eydür maġarada cinnīler

Kim Süleymāna ʿāṣīdür bular
[104 a] Yediydi altısı helāk oldı
Arada birisi diri ḳaldı

Bu daḫı siḥr ile bunda gelür
Yaʿnī kim Süleymānıñ ḫātemiñ alur

Gör nice Tañrı anı helāk eyledi
Çünki yılan bunı baña söyledi

Eyidürüm kim ben bilmezem nideyim
Nice ḳurbet āġūsın nūş ideyim

[104 b] Anuñçün işledüm ben bu işi
İlime ilede didüm bu kişi

Benim ile luṭf-ı kerem eylegil
Ḳancarı gider ṭarīḳim söylegil

Maġaradan nice çıḳayım yaña
Cevāb virgil dilegüm budur saña

Döndi eydür yüzigin al cinün
Al bile fındıḳlarun daḫı anuñ

[105 a] Anları alup ḳapuya iresin
Ol iki ejderhāları göresin

Ṭurup bunlar saña ḥamle iderler
Urasın fınduḳlar ile gideler

Ḳapudan ṭaşra çıḳıcaḳ ṣorasın

Señ bu divüñ meskenine iresin

Bunuñ ehli çünki bunı bulalar
Menzīle seni alalar gideler

[105 b] Pes ṣorarlarsa yoldaşuñ ḳanı
Eyidesin depelediler anı

İşidicek sözüñi şād olalar
Ḳayġudan ġuṣṣadan aẕād olalar

Öldügini anca senden bileler
Anca saña ʿizzet ikrām ḳılalar

Yüzigini barmaġında göreler
Ṭoġrı saña yolunı göstereler

[106 a] Yüzigi fınduḳlar ile aluram
Çıḳmaġa çünki ḳapuya gelürem

Ejderhālar beni görüp ṭurdılar
İki yañadan nefesler urdılar

Fınduġı bunlara pertāv iderem
Gözlerin yumarlar çıḳar giderem

Ḳapudan ṭaşra çıḳacaġaz paşa
Uġrayugeldüm ḳapudan bir ḳuşa

[106 b] Dünigün anuñ tesbīḥi Allāh idi
Hem Muḥammed Resūlullāh idi

Dir baña müʿminsin āzād olsun cānun
Muḥammede baġışladum baġışladum tenün

Düşdüm andan yola düşdüm giderem
Āhile feryād u efġān iderem

Gözümiñ yaşı dökülür yürürüm
Bir muʿaẓẓam ḳaṣraya irdüm görürüm

[107 a] Süre süre ḳaṣraya yaḳın oluram
Yüz ḳaravaş ḳaṣrada görürem

Her birinüñ aya beñzer yüzleri
Azdurur zāhidi yoldan sözleri

Aralarında biri pek laṭīf
Görki zibā-ḥüsn ḫulḳı ki laṭīf

Geldüm anuñ ḳatına virdim selām
Selāmımı çünki aldı yā imām

Döndi eydür baña yoldaşın ḳanı
Ben didüm cehenneme vardı cānı

[107 b] İşidicek sözimi şād oldılar
Ḳayġulardan ġuṣṣadan āzād oldular

Döndi eydür ḥaḳ sevündirsin seni
Nicekim bu gün sevündirdiñ beni

Eger ol maḳṣūdına ireydi

Ḳamu ʿālem ḫalḳını otaridi

[108 a] Ḳul iderdi seni kendüzine
İşidenler uyaydı sözine

İllā şükr kim Tañrı helāk eylemiş
Dīn-i İslām yolını pāk eylemiş

Ol ölicek sen maġaradan ey yār
Nice çıḳduñ vir baña ṭoġrı ḫaber

Eydürem yüzügin aldum daḫı
Anuñıla çıḳabildim ey aḫı

[108 b] 860 Döndi eydür baña gerçekdür sözüñ
Ol yüzügile ḫalāṣ buldıñız

Anuñile ḫalḳı hem üter idi
Vay eger murādına yete idi

Cümle ḫalḳı yandırur idi oda
Olurudı ol İslāma ḳaża

Neysekim Tañrı helāk eyledi
Yine döndi baña bir söz söyledi

[109 a] Baña eydür yā yigit ḥāliñ nedür
Nice düşdüñ di aḥvālüñ nedür

865 Vaṣf-ı ḥālim aña bir bir söyledüm
Evvel āḫir çünki maʿlūm eyledüm

Yine döndüm ben daḫı ṣordum aña
Seniñ aḥvāliñ nedür bir ḫaber vir baña

Bir meliküñ ḳızıyidüm yā yigit
İmdi benüm vaṣf-ı ḥālimi işit

[109 b] Mā taḳaddemden kitābın bir gice
Oturup oḳurdum ucdan uca

Bir kitāpda görürüm kim Resūli
Ol dīn-i İslām yolunuñ uṣūli

870 Nebīlerüñ ṣoñına ol geliser
Dīn-i İslām anda ẓāhir olısar

Çünki adını işitdüm dille
ʿĀşıḳ oldum aña cān u dille

[110 a] Şāẕulıḳdan uyḳuya vardı gözüm
Uyanup bunda gördüm kendüzüm

ʿĀṣī melʿūn dāim yürürmiş
Ḳanda bir ḫūb-nigār görürmiş

Bunda bunları nevʿ ile getürür
Her birimüz niçe yıldır oturur

Bunlaruñ ulucası benüm yigit
Beni yavlaḳ sever idi ol pelit

[110 b] İllā ben hiç yüzine baḳmaz idüm
Dilemezdüm aña ben aḳmaz idüm

Şükr işde Tañrı āẕād eyledi
Ol helāk oldı bizi şād eyledi

Ne dilersiñ muştılıḳ itgil bize
Ben didüm kim iledüñ ilümüze

Muştuluġum bu ola kim alasın
Sen beni kendü ilüme ṣalasın

[111 a] Eydür idüm bir dev ala seni
İlüñ ucuna sala seni

Her ḳaçan kim il ucını göresin
İllā yüzügi aña viresin

Ben didüm kim ilimi eger görem
Yüzügi başum üstüne virem

Baña bir şeyṭān cinnī getürür
Bindürür beni boynuna getürür

[111 b] Döndi yine beni ışmarlar aña

Ne dir ise hep ʿayān olur baña

Getürür ol cinnī beni seyr ider
Aldı beni geldügüm yola gider

Ol Deresi ṭaġına çün getürür
Gemümüz ġarḳ olmışdı anda getürür

Beni anda getürür eydür baña
Vir yüzigi ṣunıvirdim aña

[112 a] Gitdi cinnī ben yalıñuz ḳaluram
Ol ıssızlıḳda zāri ḳıluram

Bilmezem ḳanḳı yaña gide yolum
Kime söyleyem nola ḥālüm

Ṭurdum ol kenāra düşdüm yürürem
ʿAynü'l ḥāmeyi ben görürem

Var idi yetmiş ḳapusı ey ḫˇāce
Aḳar idi ṣuyı ḳırḳ arşun yüce

[112 b] Her ḳapudan daḫı ṣu çıḳar
Güneş anda gelicek yere batar

Bilmezem kim ḳanḳı yaña gider ol
Tañrı virmiş aña yer altında yol

Bir zamān bu ḳapuda ben ṭururum
İçerüye ḳulaġum ben ururum

Dürlü dürlü baña āvāz gelür
İşidicek ādemī ḥayrān olur

[113 a] Gürlemekler çatlamaḳlar yā imām
Şol ḳıyāmet gününe beñzer tamām

İşidürem silsileler avāzın
İçerü girdüm bu kez izīn izīn

Girdüm anda cinnīler gördüm ey yār
Ki ʿacāyib şekl vermiş Ḥaḳḳ teʿāla

Fil gibi ḫortumları od gözleri
Söylicek yanḳılatur sözleri

[113 b] Orta yirde bir aġac gördüm yüce
Yatur anuñ gölgesinde bir ḳoca

Yanınuñ üstüne yatur ey paşa
Baġlu idi zincir ile başdan başa

Bir gözi yoġidi anuñ yā ʿAlī
İşit imdi sen bu ʿacāyib ḥāli

Bir gözi var ṣanasın od yanar
Her kime baḳar ise ḳana ḳarar

[114 a] Döndi baña söyler eydür yā yigit
Ne yirdendür gelişüñ aḫir eyit

Eydürem ben Medīne şehrimdurur
Ol Muḥammed Muṣṭafā yārimdurur

Ben anuñ aṣḥābıyam azmışam
Ser-teser Ḳaf mülkini gezmişem

Döndi eydür kim Muḥammed geldi mi
Dünyāda hem dīni ẓāhir oldı mı

[114 b] Eydürem ben geldi yine gitdi ol
İllā bize ʿıyān itdi ṭoġrı yol

İşidicek yatur iken oturur
Oḳır ol beni ḳatıña getürür

910 Döndi eydür ḫalḳ içinde şehādet
Nicedür var mıdur ʿörf-i ʿādet

Ben didüm kim cümle Allāh dir bular
Hem Muḥammed Resūlullāh dir bular

[115 a] İşde gücde ḳayġusında teşvīşi
Her birinüñ anı dimekdür işi

İşidicek bu sözümi yā emīr
Od ṭaġı ḳurşun gibi erir

Yine yatur yanına neydem saña
Daḫı döner bir ḫaber ṣorar baña

915 Eydür āḫir fısḳ-ı fücūr ey yār
Ḫamr içmek zinā itmek aşikār

[115 b] Aḳçasını ışṣıya viren kişi

Var mıdur anlarda bu kişi

Ya yalan yere ṭanıḳluḳ virici
Yā ẓālim kişilere yüz görici

Ya nā-ḥaḳ ḳanlar dökilür mi baña
Ḫaber eyle ṣordugım budur saña

Ben didüm kim bu didügün çoḳdurur
Hīç bularsız daḫı menzil yoḳdurur

[116 a] 920 Yine döndi ṣordı baña bir ḫaber
Daḫı cevābın aña virdüm ey yār

Eydür ol maġarada pıñar daḫı
Ḳurudu mı yoḫsa aḳar mı daḫı

Ben didüm kim aḳmaz oldı olṭurur
İllā henüz daḫı ṣuyı vardurur

Yine eydür baḥr-i meyser nicedür
Eydürem ben ḳurudı şöyle ṭurur

[116 b] Yine eydür bu didüklerüm ḳamu
Ben çıḳasımıñ nişānıdur ḳamu

925 Yaḳın oldı ṭaşra çıḳmaġum
Kim bu bendlerden āẕād olmaġum

Girüben bu dünyā mülkine paşa
Geziserem cümlesin başdan başa

Mekke ile Medīneye varmayam
Ḳudüse daḫı ol ucına girmeyem

Andan artuḳ dünyā mülkini geziserem
Ekṣerin ḫalāyıḳuñ bańa dürem

Şāẕılıḳdan bir kezīn naʿra urur
Yirde gökde yir ḳalmaz üni yürür

Anı gördüm bir melāike gelür
Bir demür çomaġı eline alur

Bunı bir kez başına şöyle urur
Yat yā melʿūn henüz vaḳtin midür

[117 b] Daḫı vaḳit olmadı kim çıḳasun
Göz açup kimse yüzine baḳasun

Ḳorḳudan ben ẕikri tesbīḥ iderem
Yüzüm üstüne sürünüp giderem

Yalıñuz bir gün bir gice yürürem
Bir dereye irdi yolum görürem

Anda bir ʿavrat aya beñzer yüzi
Ḥulle giymiş ḥūrīye beñzer yüzi

[118 a] Geldüm anıñ ḳatına virdüm selām
Neʿaleyk aldı ne söyledi kelām

Geçdüm andan gitdim üç gün üç gice
Bilmezem kim ḫālim olısar nice

Yalıñuz ḳayġu ile ben yürürem
Bir meşeye irdi yolum görürem

Ḫoş çayır çemen sünbül żaʿferān
Dört yanından döküler āb-ı revan

[118 b] Ḳoyı gölgeler imiş aġaçları
Naʿmeler düzer içinde ḳuşları

Ṭolu arslan meşede uçdan uca
Oturur ortalarında bir ḳoca

Geldüm anuñ ḳatına virdim selām
Selāmımı çünki aldı yā imām

Döndi eydür yā yigit ḥālüñ nedür
Gelişün nirden aḥvāliñ nedür

[119 a] Vaṣf-ı ḥālüm söyledim bir bir aña
İşidicek sözümi ḳıldı ṭaña

Döndi eydür ʿaceb olmışdur işüñ
Nice dürlü vaḳıʿa görmüş başuñ

Yaḳın oldı imdi yolıñuz yüri
Geçdüm andan işüme gitdüm geri

Yola düşdüm daḫı gitdim bir zamān
Bir kişiye uġrayugeldüm hemān

[119 b] Bir hezānı çignine ṭutmuş ṭurur

Ne gi̱zer gelür ne bir adım yürür

Tā erince çigni üstüne ṭutar
Arıncaġız yine yerine atar

Eydürem kim aşaġa ḳo ya yigit
Diñlenesin bir zamān sözüm işit

Döndi eydür fużūl olma yā kişi
Git işüñe bilürsin bu işi

[120 a] Geçdim andan yola düşdüm yā imām
Bir ḳapuya uġrayugeldim hemān

Bir kişi ḳoġa ile ṣu çıḳarur
Bir çuḳur var içine döker ṭurur

Ol çuḳuruñ delügi var ḳuyuya
Ṭurmaz anda ne ḳadar kim ṣu ḳoya

Anca zaḫmet çeküben ṣu çıḳar
Ḥavża ḳoyar gine ḳuyuya aḳar

[120 b] Eydürem ben delügini ṭut anuñ
Ṭolu ola ḥavż diñlene cānuñ

Eydür aḫir fużūl olma yā yigit
Neñe gerek al yüri var işüñe git

Geçdüm andan bir ite yolum irer
Ḳarnı içinde enikleri ürer

Ḳudreti Ḳādirin ben taʿẓīm iderem
Geçdüm andan daḫı bir dem giderem

[121 a] Ol ıssızlıḳda giderem yalıñuz
Od daḫı yoḳ yimege ac u ṣusuz

Aġlarum yaşum dökülür yürürem
Bir muʿaẓẓam ḳaṣr öñümde görürem

Dört yanında nūrı çıḳar berḳ urur
Nerden kim bir kişi baḳsa görür

Eydürem ben ẕī kerem issi ġanī
Uş ʿimārete irüşdürdün beni

[121 b] Ādemīler menzilidür göreyim
Ādemī var ola anda ireyim

Yedi gün yedi gice öñden soña
Gitdüm andan ṣoñra yitdim ben aña

Gördüm anuñ hevāya çıḳmış ucı
Bir ṭaşı altun biri gümüş anuñ

Geldim anuñ ḳapusında ṭururam
Eşik üstünde yazılmış görürem

[122 a] Yazıludur Lāilahe illallāh adı
Hem Muḥammed Resūlullāh adı

Bir daḫı Ādem Safiyyullāh adı
Biri daḫı ʿAbdullāh ol Nūḥ nebi

970 Biri daḫı yazılmış İbrāhīm Ḫalīl
Enbiyālar ceddi ol ṣāḥib-Celīl

Yazılurken ṣoñına Allāh adı
Ḫatemine gine Resūlullāh adı

[122 b] Yazılmış anda kim irişe
Ḳapuyı açmaġiçün kim dürişe

Nice kim cehd ide açılmaz yarā
İllā oḳuyan kişi aça gire

Ben oḳudum anı ḳapu açılur
İçerüden misk-i ʿanber ṣaçılur

975 Girdüm ol ḳaṣuruñ içine görürüm
Ay gibi yüzlü yigitler görürüm

[123 a] Her biri ḳılıç u ḥamāyil daḳar
Yaralarından henüz ḳanı aḳar

Seyr ider ḳaṣrıñ içinde şāzumān
Yoldaş olmuş bunlara dīn u īmān

Yine bir maḳsūreye vardum daḫı
El urup perdesini açdım aḫı

Gördüm anda bir ʿaẓamet ırmaḳdurur
Ṭatlu baldan levni südden aġidi

[123 b] 980 Kenārında dürlü maiʿde

Ṭurdum anda nefsime virdüm ġıda

Ṭaʿāmın yerim ṣuyundan içerem
Kör olur nefsüm andan geçerem

Çıḳmaġa ḳapu ḳatına gelürem
Bir muʿaẕẓam ulu arslan görürem

Geldi ol arṣlan baña ḥamle ider
Ḳorḳumdan beñzimiñ levni gider

[124 a] İki yanında anuñ iki ṣaṭır
Biri Muḥammed adı bir ism-i Ḳādīr

985 Oḳurum anı ṣalavāt virürem
Ġāʾib oldı arṣlanı görürem

Geçdüm andan yine ṭaşra çıḳaram
Ḥayrān olup dört yanıma baḳaram

Bilmezem ḳanġı yaña ben gideyim
Eydürem kim yā İlāhī n'iderem

[124 b] Anı gördüm çıḳdı iki atlu görürem
Nūr içinde şöyle ġarḳ görürem

Ellerinde ḥarbeler nūrdan durur
Dört yanından nūrı çıḳar berḳ urur

990 Atlarınuñ ṭoynaġı yirde başı
Gökde idi gör zihī ḳudret işi

Ṭururum bunlara ḳarşu yürürem
Tañrı selāmın bunlara virürem

[125 a] Selāmımı çünki benüm aldılar
Döniben bana ḳarşu geldiler

Didiler kim içerü girdüñ mi sen
Ḳaṣr içinde ne var gördüñ mi sen

Ṭaʿāmıñ yediñ mi içdin mi ṣudan
Āẕād olur bir ṭadım andan ṭaṭan

995 Ben didüm kim içerü girdim belī
Ḳasr içinde ne varın gördüm belī

[125 b] Tañrı ẕikrin oḳuyuben açmışam
Ṭaʿāmın yiyüp ṣuyundan içmişem

Didüler kim sen misin ol medeni
Ḳavmiñ yavı ḳılupdurur seni

Ben didüm kim benim ol bellü bilüñ
Baña yolum gösteriñ kerem ḳıluñ

Didiler kim beşāret olsun senüñ
Āẕād oldı ṭāmudan cānuñ

[126 a] 1000 İş bu yolı ṭut daḫı sen varasun
Bir yigit var ilerü gidesün

İdesin ḳardaşlaruñ saña selām

Vir diyesin unutma yā ġulām

Geçdüm andan daḫı gitdüm işüme
Bilmezem ne geliserdür başuma

Bir gün bir gice yolda giderem
Gāh perīşān gāh şazluḳ iderem

[126 b] Perīşānlıġum bu ki düşmişem
Firḳat odıyla yavlaḳ pişmişem

Şāzıluġum bu ki didiler baña
Ṭamu odı kim ḥarām oldı saña

Ben bu iki fikr içinde yürürem
Ol didikleri yigidi görürem

Gördüm anı miḥrābında oturur
Bir yeşil levḥ öñine ṭutmuş ṭurur

[127 a] Geldüm aña ṭoġrı selām virürem
ʿİzzet ile dürlü ikrām iderem

Döndi eydür sen misün azan kişi
Bunca müddet ġurbeti gezen kişi

Ben didüm kim benüm ol ben nideyüm
Baña yolum gösterin kim gideyüm

Döndi eydür kim yoluñ budur yüri
Geçdüm andan işime gitdüm geri

[127 b] Aġlarum yaşım dökilür yürürem
Başladum kendüzüme şiʿir oḳuram

Şiʿir Temim Dāri Raḥmetullahi ʿaleyh

Eydürem kim ey kerem issi Ḫudā
Alnıma yazılmışdı bu ḳaża

Kim bu firḳat odına düşe cānım
İş bu işlerde saña vardur rıżā

Ey ʿaceb ol gün ola mı kim benüm
Menzilimden yaña adımum atam

[128 a] Firḳat aġusın alup nūş etmişem
Vaṣl-ı tiryākin girü dilüm ṭuda

Beñzer ol vaḳti irişem menzilime
Kim ḳara ḳaṭrān levni döne suda

Yoḫsa ayruḳ ilüme varmaḳ baña
Yoḳdur illā ḳaluram bu yazuda

Gözlerimden yaş yerine ḳan aḳar
[128 b] Cān u ciger düşüben oda yanar

Şiʿir tamāmdur

Ben gidicek görürem bir ün gelür
Ol avāzdan derdüme maʿcūn gelür

Çaġıruben baña eydür ey ġarīb

Olmayasın bu ġariblikde ḳalup

Ne ḳadar kim çoḳ cefā çekdiñse
[129 a] Ḥayra döne elüñe gire ḥabīb

İllā dāʾim yüzüñ ol dergāha ṭut
Kim hīç andan maḥrūm olmadı ṭaleb

Ulu kiçi bāy yoḫsūl ḥacı
Ger müslimān gerçi ʿubbād-ı ṣalib

1025 Bir gün ola kim naṣibiñ alasın
Göresin oġlanları ki sen varasın

Ol avāz bilmezem ḳandan gelür
Ṣanıram ki içerü cāndan gelür

[129 b] Döndüm anı isteyüben yürürem
Bir çemene irdi yolum görürem

Anda bir yigit aya beñzer yüzi
Nūr içinde şöyle ġarḳ olmış özi

Giydügi ṭon anuñ cümle yeşil
Çevresi daḫı yeşildi öyle bil

1030 Miḥrābında ṭurur ol namāz ḳılur
Beni baḳub göricek taʿacil ḳılur

[1230 a] Tamām eyler namāzını oturur daḫı
Döndi bu kez el duʿāya getürür aḫı

Duʿā ḳılup yüzine elin sürer
Beni kendüye yaḳın oḳur diler

Geldüm anuñ ḳatına virdüm selām
Selāmımı çünki aldı yā İmām

Baña eydür merḥabā yā medenī
Tañrı ʿāyit viripdürür seni

[130 b] Sensin āḫir ol Muḫammed ümmeti
Bu seferde nice çekdüñ zaḥmeti

Her ne kim gördüm ise öñden ṣoña
Seferümde maʿlūm olmış hep aña

Döndi baña yemege bir nar virür
Her ḳaçan kim gözüm ol narı görür

Yerüm anı şöyle lezzetlü idi aḫı
Bal şekerden ṭatlu idi daḫı

[131 a] Miskile ʿanber ṣanasın yiyesi
Ol narıñ içinde vardur ḳoḳusı

Çünkim ol ḫūb ṭaʿāmı yedüm
Döndüm andan içmege ṣu diledüm

Baña eydür işte pınar kim yüri
Ne ḳadar gerekse içgil geri

Geçdüm andan ol pıñara giderem

Ṣuyunuñ levnine naẓar iderem

[131 b] Gördüm anı ki südden aġidi
Ṭadı baldan daḫı ṭatlu idi

İçüben abdest andan aluram
Vardum anuñıla namāz ḳıluram

İllā şöyle şād olur cānum
Ḳayġulardan feraḥa döner cānum

Eydürem aña ki bi-Ḥaḳḳ-ı ġanī
Kim bu menzīle yitirdi ol seni

[132 a] Dilerem kim baña delīl olasın
Menzīlüme iledesiñ alasın

Döndi eydür ilüñüze yıl nice
Yitmiş yıllıḳ gündüz gice

İllā ḫōş ṭut göñliñi seni alam
Göz açup yumunca ilüñe ṣalam

Bunuñ ile söyleşirken ben yarā
Anı gördüm bir bulut geldi ḳara

[132 b] Gürlemekler çatlamaḳlar ki yarā
Yıldırımlar neye ṭoḳunsa yaḳa

Dört yañadan kim melāikeler ṭutar
Ṣāʿiḳalar pes ṣaġ u ṣola atar

Geldi bunuñ başı üstünde ṭurur
Yuḳarudan aşaġa selām virür

Yigit eydür ḳanḳı iḳlīme seni
Viripdür ol Kerīm issī Ġanī

[133 a] Bulut eydür ol kāfirler iline
Kim getürmez Tañrı zikriñ diline

Rızḳını yirler ṭaparlar ayruġa
Viripdi beni kim ṭolu yaġa

İllerinde ḳaḥṭıla ḳızıllıḳ ola
Tañrı virdi beni bunlara belā

Yigit eydür yüri Ḥaḳḳuñ emrine
Ol gidicek bir bulut geldi yine

[133 b] Ol ḳara idi bunuñ aḳ levni var
Heybet ile raʿdı ardından ḳovar

Anı daḫı çoḳ ferişṭehler ṭutar
Tesbīḥ ile tehlīl onı yire iner

Ol daḫı gelüp buña virdi selām
Ḫōş faṣīḥ lisan ile söyler kelām

Yigit eydür ol kerem issī Ġanī
Ḳanḳı iḳlīme viripdir seni

[134 a] Bulut eydür kim beni arż-ı ʿIraḳ
Viripdür yaġmur yaġa siller aḳa

Yeryüzinde dürlü niʿmetler bite
Ki müʾminler ḳavi olar ṭāʿata

Aña daḫı yigit eydür ki yüri
Ol gidicek bir bulut geldi geri

İkisinden daḫı bunuñ levni aḳ
Dört yanından feriştehler çoġaraḳ

[134 b] Bir yanından ṭurmış idi Mīkāʾīl
Bir Cebrāʾīl peyk-i Celīl

Ol daḫı geldi buña selām ider
Yigit eydür ṭapuñuz ḳanda gider

Bulut eydür Ḥaḳ beni viripdi
Ol ḥabīb iline varġıl didi

Yaġa raḥmetüm bite niʿmetüm
Yiye ḳullarum emrimi ṭuta

[135 a]

Ḥācetüñ var mı bitüregim saña
Ḥaber eyle yā veliyyullāh baña

Döndi eydür Medīne şehrimdurur
İşbu yigit Muṣṭafā yāridurur

Ḥācetim budur bunı getüresin
Ṣaġ esen evüne yitüresin

Gök yüzinden ol bulut yire iner

Egilüben yaʿnī üstüne döner

[135 b] Döndi eydür yigit imdi ṭurayın
Bu seni ilüñe ilede emīn

Ben didüm kim bir sū'ālüm var saña
Vir cevābın yā veliyillāh baña

Ol aġac dibinde gördigim ḳoça
Kim demürle baġludı ucdan uca

Di baña kim anuñ aḥvāli nite
Geçdüm andan uġradım bir ʿavrata

[136 a] Kim selām virdüm selāmım almadı
Söyleyüp baña naẓar ḳılmadı

Geçdüm andan bu meşeye irürem
Bir ḫaẓān getürmiş idi görürem

Tā irince çigni üstüne ṭutar
Urdıġı vaḳit yerine atar

Gitmez gelmez ṭurur bu arada
Görmedüm anı ki bir adım ata

[136 b] Geçüp andan irmişem bir ḳuyuya
Bir kişi el urmuş gördüm ṣuya

Etini yir bir ḳova ṣu çıḳarur
Ḫavża ḳor yine ḳuyuya aḳtarur

Geçüp andan bir ite yolum irer
Ḳarnı içinde enikleri ürer

Geçdüm andan bir dem sürerem
Bir muʿaẓẓam ulu ḳaṣra görürem

[137 a] Açılur ḳapusı içerü girürem
Yaralu başlu yigitler görürem

Çıḳdum andan gördüm iki atlular
Yüzi nūrlu heybetlüler

Geçdüm andan uġradum bir yigide
Bir yeşil levḥ öñünine ḳomuş dede

Geçdüm andan daḫı uġradum size
Nedür anlar siz nesiz eyit bize

[137 b] Döndi eydür ol aġac kim irdüñüz
Ol demirlü ḳoca'ı kim gördiñüz

Bir gözi yoḳdur anuñ bir gözi var
Oldur ol Deccāl ehl-i nār

Aḫir vaḳt olıcaḳ gerek çıḳa
Ekşeri ḫalāyıḳuñ aña baḳa

Geçüp ol ʿavratı ki gördiñ dünyā ol
Aña uyan kişi varmaz ṭoğrı yol

[138 a] Her kim anuñ görkine aldanısar
Düşüben ṭamu odına yanısar

Geçüp andan ol meşeye irdiñüz
Bir ḳoca arṣlanlar ile gördiñüz

Kardāşımuz Danyāl ol daḫı
Ol meşe içinde olur ey aḫı

Geçüp andan ol yigide irdiñüz
Hezeni getürmiş idi gördiñüz

[138 b] Gitmez gelmez durur bu arada
Gice gündüz anuñ işi ol durur

Ol durur ol kim bir emāneti alur
Issına virmez boynında ḳalur

Ḳıyāmete degin anı götürür
Ḥażrete ol yüzi ḳara yitürür

Geçüp andan irdiñüz ol ḳuyuya
Ol kişi kim durırdı ṣuya

[139 a] Zaḥmet ile bir ḳoġa ṣu çıḳarur
Ḳoyduġı dem ṭurmaz gider ḳuyuya

Gice gündüz ol durur anuñ işi
Ne göre andan ḳatı zaḥmet kişi

Oldurur ol kim nesnesi yoḳ kimsede
Var diyüben güc ile alur dede

Bir kişi daḫı gelür andan alur

Kendünüñ zaḥmeti kendüye gelür

[139 b] Vebāli ṭurur yıḳılur boynına
Giriser yarın cehennem ḳuyusına

Geçüp andan bir zamān kim gitdiñüz
Ḳaṣr-ı cennetdür anda yitdiñüz

Bedir ġazāsında şehīd oldılar
Ol ġazāvātda düşüben öldiler

Anıñçün mertebeye irdiler
Bī-ḥisāb cennet içre girdiler

[140 a] Atlularıñ Cebrāʾil idi biri
Biri daḫı Mīkāʾil idi

Ben idim ol yol ṣalıḳ virdüm saña
Geçdüñ yine uġraduñ sen baña

Ben Ebū'l ʿAbbasam ol Ḫıżır nebī
Ḳalmışa imdād irişen ebī

Çün işitdüm buñı yüzüm ururum
Etegine yapuşurum ṭururum

[140 b] Eydürem aña kim ol Ṭañrı ḥaḳḳı
Kim ḳamu ʿālem fānidir ol bāḳī

Şol duʿā kim gice oḳuduñ baña
Ögredivir ḥācetim oldur saña

Döndi eydür anı oḳıyan kişi
Keñez olur dünyāda müşkil işi

Ādem ʿaleyhisselām cümlenüñ atası
Ḳabūl oldı oḳuyıcaḳ tevbesi

[141 a] Nūḥ oḳudı duʿāsı ḳabūl olur
Ṣu yüzinde gemisi necāt bulur

Oḳuyıcaḳ anı İbrahīm Ḫalīl
Nemrūd odın keñez eyledi Celīl

Oḳuyucaḳ daḫı ʿİsmāʿīl anı
Ḳocı ḳurbān viripdi ol Ġanī

Yaʿḳūb oḳur anı Yūsufı bulur
Yūsuf oḳur Mıṣra pādişah olur

[141 b] Mūsā oḳur itdi Firʿavnı helāk
Eyledi deñiz içinde ol melek

ʿİsa oḳudı Çalab refiʿ eyledi
Kāfirüñ şiddetleriñ defʿ eyledi

Muṣṭafā oḳudı çün manṣūr olur
Yahūdīler leşkeri maḳhūr olur

Ben oḳudum āb-ı ḥayvān buluram
Diri ḳıyāmete degin ḳaluram

[142 a] Gice gündüz ẕikr ṭāʿat iderem
Ol Muḥammed ümmetine iderem

Sen daḫı oḳu ilüñe varasın
Evüñi oġlancuḳlarıñı göresin

Döne döne baña ögretdi anı
Tīz oḳudum keñez eyledi ġanī

Benüm ile size çoḳ selām ider
Urdı bulut üstüne beni gider

[142 b] Bindüm anuñ arḳasına yā imām
Düpdüzidi seküye beñzer tamām

Bir zamān havā yüzinde yürürem
Kendüm evüm ṭamında görürem

Bu benim başıma gelen dünyāda
Kimsenüñ başına gelmedi ey dede

Anu kim gördüm kimse görmedi
İrdigim yire kimesne irmedi

[143 a] Bu benüm başıma gelen ḫalāyıḳa destān ola
Söylene ḳıyāmete degin ḳala

Enṣār ile ḳaldı anda ol gice
Söyledi ne oldıysa ḥāli nice

Bildiler kim Temim Dārī imiş
Ol Muḥammed Muṣṭafānuñ yārī imiş

Ṣaḥābeler cümle aña üşdiler

Birbiriyle añlayüben görüşdiler

[143 b] Evün oġlāncıḳlarıñ cümle alur
Ṭoġrı Temim kendi evüne gelür

Ṣabr ile irdi irenler devlete
Manṣıba mala mülke niʿmete

Ṣabr idenüñ müşkül işleri biter
Ṣabr ile her kişi maḳṣūda irer

Ṣabr iden ḳullarını Mevla sever
Ṣabr idenüñ menzili olur münevver

[144 a] Bir daḫı hem meskenet kim iḫtiyār
Ḳılur ise devlet ola añа yār

ʿAceb tekebbürlik idene delīl
Şeyṭān oluben ḳala şöyle ẕelīl

Añа yaraşur tekebbürlik añа
Nekim oldı olısar öñden ṣoña

Cümlesini ol muṣavver eyledi
Ādemīler yoġiken var eyledi

[144 b] Sen tekebbürligi göñülden götür
Muṣṭafāya çoḳ ṣalavāt getür

Cümlemüzüñ aṣlı ṭopraḳ u ṣudan
Pes tekebbürlik eylemek neden

ʿUcb idenüñ delīli şeyṭān olur
Aña uyanuñ işi ṭuġyān olur

Şerr-i şeyṭāndan olsun yarā
Ṣalavāt viren kişi peygambere

[145 a] Yoḫsa bir ümmī kişidür ol faḳīr
Ne ḳalem ṭutar ne yazar oḳır

Ḥaḳḳ ʿ ināyeti erenler naẓarı
Bir daḫı kimüñ ki dirligi arī

Olur ise işini Ḥaḳ bitürür
Ne ki eksügi var ise bitürür

Bīçāre Dāvud Tanrıdan yāri
Eldeki geldi dile maʿna varı

[145 b] Burada ḫatm oldı iş bu kelām
Muṣṭafāya ṣad hezārān biñ selām

Ḥaḳ Taʿālā ol ḳula raḥmet ḳıla
Kim oḳuya fātiḥayı ṣıdḳıla

ʿĀḳibeti āḫiri hem ḫayr ola
Ol kişiniñ kim oḳuya ṣıdḳıla

Temmetü'l-kitāb ḫaṭṭ-ı ġarīb

4. TOPKAPI SARAYI MÜZE KÜTÜPHANESİ HAZİNE 1155

Bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

[1 b] Evvel anı ẕikr idelüm kim bize
Rızḳı maḳsūm eyledi cümlemüze

Viripdi bize Muḥammedi Resūl
Anıñla dīnimüz oldı uṣūl

Ol gelicek dīn oldı ʿıyān
Ḳurʾān indi işte bir bir beyan

Allāh anı dünyāda çün viripdi
Raḥmeten lil-ʿālemin sensin didi

Sen eger ümmetin aña amma
Adın añsuñ meşġūl ṣalavātrā

İşit imdi bu cihānıñ işini
Ya bu çarhı ġaddārıñ dönüşini

Kimseye ḳomadıki aça gözüni
Daḫı söyleye āhir ide sözüni

Her kim ayaḳ başdı anı ḳahr ider
Bal eger şeker yirse ẕehr ider

Ġāfil olma sen saña ḥāżır ol
Bulmasun çarḫ-ı felek üstüne yol

Sen öñden gör ölenler ḥālini
Kim niçesi ṭaġıdırlar aḥvālini

[2 a] Bir gün ol kim ölesin sen daḫı
Ṣanma kim bāḳī ḳalasın sen daḫı

Kimseye dünyā ḳılmadı vefā
Ḳılsa idi ḳalayıdı Muṣṭafā

Anıñçün ḳamu var eyledi
Her birini bir işe yār eyledi

Dünyānıñ mekrini aña irişdire
Kim bıraḳdı vaṭanından āvāre

Saña baña kim dir idi eyit
Müʾmīn iseñ olġıl ḳāʾim ṭāʿat

Bir ḥikāyet geldi bu sözden bize
İdeyin añı bir bir ṭapuñuza

Muṣṭafānıñ bir aṣḥābı var idi
Temīm Darī aña dirler idi

Baḳ zamān ile bu çarḫıñ işine
Kim neler getürür ānıñ başına

Dünyā mekrinden emin olmaz kişi
Añlayuraḳ işlemek gerek işi

Şerḥ-i ḥālin naẓm getürdüm temīz
İdeyim yārī ḳılursa olʿazīz

Rāvīdir iş bu söze bir pāk dil

İbrahīm ibn-i Saʿīd-i Basrī bil

Müttaḳīlerden yine hem bir velī
İsḥāḳ ibn-i İbrahīm Mūṣulī

Bu ḥikāyetden bize virdi ḫaber
Muṣṭafānuñ mescidi içinde ʿÖmer

Çaġırur kim müstaʿān itdüm Ḥaḳḳa
Ḫalīfe zamānından ṭū'li'l-beḳā

ʿÖmer ānıñ üniñ işitdi daḫı
Virdi destūr içerü girdi aḫī

[2 b] Girü ʿavrat yire urdı yüzini
ʿArż ḳıldı ʿÖmere kendüzini

Döndi eydür yā emīrel-müʾminīn
Faḳr odı cānıma boyandı hemīn

Düşmüşem oġlanlarım vardır ṣaġīr
Bir pulum yoḳ muḥtacım faḳīr

Bir ḥelālim var idi düşdim ıraḳ
Ḥasretiyle cānımı yaḳdı firāḳ

Ol gideli bir nefes şād olmadum
Ġuṣṣa ḳayġudan āẕād olmadum

Bir ʿacāyib vāḳıʿa geldi aña
Ol sebebden dert renc baña

Benimle oldı bir gice yaḳin
Gör kim n’etdi bu cihanıñ ḫālıḳın

Ḳudretiyle gör ki ne işler bitürür
Ol ḥelālüm durdı ayruḳ getürür

Ḥayada çıḳdı kim ġusl ide arı
Nitekim emr eyledi peyġamberi

Çıḳıcaġaz bir keleci söyledüm
Güle güle yaʿnī şenlik eyledüm

Ey o issileri anı ṭutuñ didüm
İlla ṣoñra sözüme bişmān idüm

Şol sāʿat cinnīler ṭutmuş anı
Gitdi hīç belürmedi ḳanda cānı

Bir sāʿat muntaẓır oldum gelmedi
Ḳanda gitdigini kimse bilmedi

Ḫaylī müddetdür güyerem ben aña
Ne ḫaber geldi ne bişey baña

Daḫı ṣabrım ḳalmadı kim ne eyleyem
Sen var iken ḥālim kime söyleyem

[3 a] Dilerem kim benüm ḥālüm göresin
Beni bir kişiye daḫı viresin

Gele baña mūnis ola otura
Yemege bir pāre etmek getüre

Yiyem oġlancuḳlarum ile bile
Ḳalmayam ayruḳ faḳīrliḳden gele

ʿÖmer anı işidicek neyledi
Döndi olʿavrata gör ne söyledi

Eydürʿavrat ḥelāliñdür yüri
Yüri bir yıla degin ṣabr eyle geri

Kim bile bir yılda ḥelāliñ gele
Revā degül seni ayruḳ er ala

Çıḳdıʿavrat yine evüne gider
Vardı bir yılı dek çün ṣabr ider

Anca yıldan yıldıgın ol nigār
Yedi yıl tamām olınca rūzigār

Gelmez eri yedi yıl tamām olur
Yineʿ Ömer ḳatına degin gelür

Geldi eydür yā ḫalīfe nideyim
Yedi yıl tamām oldı nice ṣabr ideyim

Gitdi ṣabra ḳalmadı hiç fermānım
Ḳalmadı derdle nidem dermānım

Uşaġı oġlanum yetim vaḳtim faḳīr
Yavlaḳ oldum ḫalḳ arasında ḥaḳīr

Dilerem destūr viresin yā İmām

ʿÖmer eydür ʿiddetüñi ḳıl tamām

ʿİddetüñ tamām olıcaḳ gelesiz
Şerʿ ile sen bir müsülmāna varasız

[3 b] Döndi ʿavret yine evüne gider
Üç ay on gün ʿiddetüñ tamām ider

Çünki ʿavrat ʿiddeti tamām olur
Yine ʿÖmer ḳatına kendi gelür

Girü eydür yā emire'l-müʾminīn
ʿİddetüm daḫı tamām oldı hemīn

Tamām oldı ʿiddetüm bitdi günüm
Hīç tāḳatim ḳalmadı ayruḳ benüm

ʿÖmer eydür hīç kimseñ var mı senüñ
Kimler ile eglenür o cānuñ

ʿAvrat eydür yā imām ḳardaşlarum
Atam anam mūnisim hem eşlerim

Muṣṭafā öñünde şehīd oldılar
Bedr ġazāsı gününde öldiler

ʿÖmer eydür ʿavrata eyitgil bize
Ṭānıġın var mı seniñ işbu söze

Ṭānıġıñ var ise getür görelüm
Daḫı seni bir kişiye virelüm

Vardı ʿavrat birḳaç ulular alur
Ṭoġrı ʿÖmer ḳatına degin gelür

Girdiler bunlar ṭanıḳlar virdiler
Ne kim Resūl öñünde gördiler

Döndi ʿÖmer aṣḥāba ḳıldı naẓar
İşit imdi niçesi oldı ḫaber

Eydür ey enṣār aṣḥāb-ı Resūl
Ḳanġıñız bu ʿavratı eyler ḳabūl

Kim alursa kebini ben vireyim
Beytü'l-māl-ı Müslimīnden göreyim

Enṣarīlerden biri geldi ṭurur
ʿAvratı almaġa çün iḳrār virür

[4 a] Geldi eydür yā emire'l-müʾminīn
Sen bu ʿavratı baña eyle kebīn

Ne kim şerʿīdir kebīn itdiler
Her biri işlü işine gitdiler

Aḫşamı ʿÖmer ile bile ḳılur
Ol ṣaḥābe yatsuya degin ḳalur

Yatsu namazın ḳılur daḫı gider
Ṭoġrı evüne gelür işit nider

Girdi ḥelāli ḳatında oturur
Yemege ortaya ṭāʿam getürür

Döndi eydür ey ḥelālüm bu gicedür
Cumʿa gicesidür işit nicedür

Muṣṭafā bize vaṣiyyet eyledi
Bu gice siz ġusl ile yatuñ didi

Muṣṭafānıñ sözüni ṭutmaḳ gerek
Her ne kim didi anı itmek gerek

Bir ṣu getür baña abdest alayum
Muṣṭafā ḳavlince ġusl ḳılayum

Durdı ʿavrat ibriḳ eline alur
Ġusl etmege çün ḥayadına gelür

Ḥayada çıḳıcaġız baḳar görür
Ḥayad ortasında bir kişi ṭurur

Cümle endāmını ḳıllar bürümüş
Ṣanasın kim biñ yıl ṭaġda yürümüş

Degme ṭırnaḳları var anuñ daḫı
Miṣli kerkes ḳaynaġıdır ey aḫī

Ol kişi ʿavratını baḳar görür
Baḳ berü dir nigārına çaġırur

[4 b] ʿAvrat gördi anı bismillāh didi
Cinnīye eʿūẕubillāh didi

Döndi eydür kim cinnī degülem

İllā bir vāḳıʿaya düşmiş ḳulam

İnsiyem sen beni cinnī ṣanmaġıl
Gel berü dir yā nigār utanmaġıl

Hem ḥelālimsin ve hem ʿammim ḳızı
Saña taḥḳīk iderem iş bu sözi

ʿAvrat eydür bu ʿacāyib iş ola
Yā bu gönlümden geçen teşvīş ola

Yedi yıldır muntaẓırdım ben aña
Ḫaberini kimse getürmez baña

Bu gice mi ḳaldı ancaḳ geliser
Yā bu ḳande aña beñzer olısar

Ne ḳapudan girdin ne ḫod bacadan
Ḫayad ortasında bulundı neden

ʿAvrat eydür ʿafv idüñ bu kez bize
Ger żarar ider ise bizden size

Eger oġlancuḳ necāset etse
Size anıñ eseri yetdi ise

Ben demegi ayruḳ ile etmeye
Kim bize senüñ elemiñ yitmeye

Hem ḫayadı süpürem ṭutam arı
Temiz eyleyem yüri şimden geri

Döndi eydür ʿavrata benim cānım
Ey ʿammim ḳızı ḥelālüm benim

Cinnī degülem Temīm Dārīyem
Ben Muḥammed Muṣṭafānıñ yāriyem

Hem senüñ zevcüñ hem oġlanlaruñ
Atasıyem bellü bilüñ anlaruñ

[5 a] ʿAvrat eydür yüzüme baḳdı gözüñ
Ḳorḳutdı cānımı illā yumşaḳdur sözüñ

Temīmin[162] yüzi igen nūrlu idi
Ṣanma kim sencileyin ḳıllu idi

Yoġidi yüzünde bir ḳıl anuñ
Ḳıllar ile şöyle bürünmüş tenüñ

Nedür adım benüm eydürsen baña
Atam anam adın inanayım saña

Eydür atan ʿÖmer anan ʿAmīr
Ḳardaşıñ biri Selīm biri Ḫabīr

Bedr ġazāsında şehīd oldılar
Muṣṭafā öñünde şehīd oldılar

Ben daḫı işte vardur çoḳ yara
Ol ġazāda yemiş idim çün yara

[162] Metinde "Temīm" ismindeki "ī" sesinin kullanımında tutarlılık görülmemektedir. Hem uzun hem de kısa yazılışları mevcuttur.

ʿUḳba bin Muġīẓa urmuşṭurur
Uş yüzümde nişānı durmuşṭurur

ʿAvrat eydür sözüñüz gerçekdürür
Cinnīler çoḳ nesneye ḫaber virür

Cümle ḫalḳıñ adını bunlar bilür
Bunlar ne kim bilür insiye maʿlūm ḳılur

Temim eydür cinnī degülem yā nigār
Señ benüm ʿammim ḳızısın āşikār

Enṣārīniñ ḳapuya baḳar gözi
Ḳulaġına degdi bularıñ sözi

Ev içinde ḥayada çıḳar görür
Ḥayad ortasında Temīmi görür

Cinnī ṣandı anı bismillāh didi
Ol aġac yapraġı gibi ditredi

Döndi eydür ʿavrata eyitgil bāña
Ne kişidir söylesin ʿavrat saña

[5 b] Temim eydür söyleyen benim işüt
Bu benim ʿammim ḳızıdur ṣābüt

Hem ḥelālümdür bu evlerdür benüm
Hem oġlancuḳlar ıssı bil benüm

Ensārī eydür yalansın bu söze
Ḫalīfe viripdürür bunı bize

Tañrı buyruġuyla aldum ben bunı
Çıḳ evümden ṭaşra git yabanı

Temim eydür ḳametiñ olsun ʿadem
Yürümegil dünyāda ṣaġ ḳadem

Ḥaḳ Teʿālā oda yandursuñ seni
Nitekim sözde aġuladuñ beni

Ne işiñ var ḫalḳ evüne giresi
Tañrının emrine olduñ mı ʿāṣī

Muṣṭafā viripdürür bunı baña
Çıḳ evümden ziyān olmadan saña

Enṣārī eydür benimdür eve girürem
Ne kişisin seni evümde görürem

Temim eydür o benimdür şerʿile
Var bir ayruḳ nesneye dişiñ bile

Ḳaḳar ol enṣārī evüne girür
Ḳılıçıñ ḳabżasına eliñ urur

Yalın eyler ḳılıcı ṭaşra gelür
Geldi Temim üstüne ḫamle ḳılur

Temim anıñ bileğiñ ṣunar dutar
Şöyle ḳakar ḳılıcı yire atar

Kendi alur ḳılıcı diler ṭura

Çala ol Enṣārīnün boynun ura

[6 a] Girdi ʿavrat ortaya eydür kişi
Ebsem olun işlemeñ siz bu işi

İkinüzin daḫı gerçekdür sözi
Büryān eylemeñüz birbiriñüzi

Her biriñüz ayru yatın bu gice
Ṭañlayıcaḳ görelim olur ḥāl nice

Ṭuralım ʿÖmer ḳatına gidelüm
Ol nice dirse öylece idelüm

Her birisi bir bucaḳda yatdılar
Uyumayup irteyi gözetdiler

Ṭañlayıcaḳ ol ikisi durdılar
Birbiriniñ boġazını gözetdiler

Birbirine çü bunlar ḥamle ḳılur
Ṭurdı ʿÖmer ḳatına bunlar gelür

Öñlerince gelür ʿavrat bile
İşit imdi nicesi oldı hele

Durdı ʿÖmer irte namāzın ḳılur
Duʿā idüp Allāha şükran ḳılur

Çekişi bunlar ḳapuya geldiler
Ḳapusunda çoḳ ġalebe ḳıldılar

ʿÖmer ol ġalebeye urdı ḳulaḳ
Vir ṣalāvat işüñi onara Ḥaḳ

ʿÖmeriñ bir ḳulı var idi aḫī
Adı Felāḥ idi ol ḳuluñ daḫı

Döndi ol ḳuluna söyledi ʿÖmer
Ne ġalebedür bize getür ḫaber

Ol ḳulı çün ḳapuya durdı çıḳar
Temimü'd-Dārīniñ üstüne baḳar

[6 b]

Ḳorḳdı görince döndi geri
Geldi ʿÖmere getürdi ḫaberi

Girdi eydür yā emīre'l-müʾmīnīn
Bir ʿacāyib vāḳıʿa gördüm hemīn

Yapışur bir inse bir cinnī kişi
İşde ḳapuya geldiler çekişi

Vardır yanlarında bir ʿavrat daḫı
Ol benimdür bu benimdür dir ey aḫī

Döndi ʿÖmer aṣḥaba ḳıldı naẓar
Eydür imdi göriñüz ey iḫtiyār

Muṣṭafānuñ her ki sünnetin ḳıla
Nice ʿacāyibler kim ẓāhir ola

Kim ancılayın ʿaceb işi
Yapışa mı inse bir cinnī kişi

Virdi destūr içerüye girdiler
Ḫalīfe öñünde selām virdiler

Çün ʿÖmer gördi Temīmiñ yüzüni
Cinnīye benzetdi anın yüzüni

Ḳıllar ile şöyle bürünmüş yüzi
Belürsiz olmış anıñ yüzi gözi

ʿÖmer ol enṣāriye eydür ey yār
Söyle imdi nicesi oldı ḫaber

Enṣārī eydür bu ʿavrat kim baña
Virmiş idiñ bu gice nidem saña

Benim ile yer iken gice ṭaʿam
İşit imdi ḥālümizi yā imām

İş içün ḥayada çıḳar görür
Ḫayad ortasında bir kişi ṭurur

[7 a] Çāġırur kim ey benim ʿammim ḳızı
O benimdür ḥelālimdür özi

ʿÖmer anı işidicek ey yār
Döndi Temimden yaña ḳıldı naẓar

ʿÖmer eydür Temime kim gel söze
Ne ḳavimdensin ey cinnī eyit bize

Şol ṣūretlülerden mi göge uçar

Melāikler olara ateş ṣaçar

Yā şulardan mı evlerde ṭurur
Ḫalāyıḳ içinde bile oturur

Biz müʾminlerüz Muḥammed ümmeti
Siz bize eylemesüz furṣatı

Temim eydür yā emire'l-müʾminīn
Söylediñ sözini oldun mı hemīn

Ben daḫı sözümi diyeyim saña
Müstemiʿ ol bir zamān benden yaña

Saçı gördüñ inkār idersin beni
Baña cinnī dirsen ey cānım cānı

İnsiyem cinnī degilem yā imām
Ev benim ʿavrat benim sözüm tamām

Hem benim ʿammim ḳızıdır bu nigār
Ayru ṣaldı beni bundan rūzigār

ʿÖmer eydür ʿavrata işbu işi
Ayān eyle bize nedür bu kişi

ʿAvrat eydür cümle gerçekdür sözi
İlla ḳıllar żāyiʿ eyler uş bizi

Her ne kim ṣordumsa virdi nişān
Anıñ adını çünkim virdi ey cān

ʿAmmim oġlı sefere gitmişdürür
Yidi yıl dört ay yitmişdürür

[7 b] Yedi yıl dört ay on gündür aña
Muntaẓırdım ḫaberi gelmez baña

İllā bunuñ cinnīye benzer yüzi
Ḳıllar ile şöyle bürünmüş özi

Anıñ içün bunı tanıyamazam
Bellü budur diyü inanamazam

Döndi ʿÖmer eydür Temime ey yār
Nedür aduñ vir baña ṭoġrı ḫaber

Döndi eydür ben Temim Dārīyem
Muṣṭafānıñ muṣāḥibi hem yāriyem

ʿAvratımı boşamadum evleri
Ṣatmadum kimseye uş geldüm geri

Nice dürlü vākıʿalar görmişem
Uş yine ṣaġ selāmet irmişem

ʿÖmer eydür ṣaddaḳ ey tāc-ı cihān
Ḫāşā kim seniñ sözüñ yalan

Muṣṭafā daḫı ḫaber virmişdürür
Her ne ki ġurbetde görmüşdürür

İbn-i ʿAbbās rivāyet eyler ḥāli
Söyler iken içerü girdi ʿAlī

Ṣaḥābeler cümle örü ṭurdılar
Geçdi ʿÖmer yanına oṭurdılar

Döndi ʿÖmer ʿAlīye şerḥ eyledi
Bunlarun vaṣf-ı ḥālini söyledi

ʿAlī eydür Muṣṭafā işbu sözi
Dimiş idi daḫı gitmeden özi

Bu zamānıñ maḫlūḳundan bir kişi
Gide didi ʿacāyib ola işi

185 Niçe müddet ġāib ola gelmeye
Ḳançaru gitdügini kimse bilmeye

[8 a] Ol gice ki ʿavratıñ bir er ala
Ol gice içinde kendüsi gele

Döndi eydür yā Temim ḫoş geldiñüz
ʿİzzeti yaḫşı temāşā ḳıldıñuz

Seferinde ne görindi gözine
Söylegil ḳulaḳ uralum sözine

Kim seniñ ḳıṣṣalarıñ ʿacebdürür
ʿİtibār ehli anı ʿibret görür

190 Temim eydür işit ey şīr-i Ḫudā
Görmez olur gözler iricek ḳażā

Ḥelālime yaḳın oldum bir gice

Diñle imdi ḥālimi işit nice

Muṣṭafā bize vaṣiyyet eyledi
Her ki ḥelāline yaḳınlıḳ eyledi

Ol gice siz yatuñ ġusl ile
Yatmasunlar yine illā ġusl ile

Yatmaya şeytanlar anuñ yanına
Dürlü żarar irer anuñ cānına

Bir vaṣiyyet daḫı budur bize
Ṭamda yatan kişi bir cürm çize

Oḳıya bir iki āyet Ḳurʾānı
Ḥaḳ Teʿālā maḥfūẓ eyleye anı

Melāikeler bunları bekleyeler
Gelür ise cinnīleri ṭañlayalar

Bir daḫı bardaḳ ṣınuḳ olsa kişi
İçmesün ṣu şeyṭānıñ oldur işi

Ol ṣınuḳ bardaḳdan cinnīler ṣu içer
Müʾmīnler ol yavuz işden ḳaçar

[8 b] Bir daḫı aḫşam olıcaḳ ṭapuñuz
Evde olan dir yapılsun ḳapuñuz

Bir daḫı ḳorḳulu sözleri dile
Etme göz dir ziyān ola kim bile

Söyleyicek Tañrı ẕikrin söyleñüz
Tesbīḥ tehlīl taḳdīs eyleñüz

Bir daḫı yatıcaġaz yanar çeraḳ
Ḳomañuz dir cinnīler eyler ṭuraḳ

Siz yatıcaḳ ṣoḥbeti anlar ḳılur
Pes kişiye ẕaferi andan bulur

Bir daḫı ev süpüricek ritili dökün
Ḳomañuz evüñüz içinde bilün

Şeyāṭinler anda cüdā oṭurur
Uṣlu kişi tezcek anı götürür

Bir vaṣiyyet daḫı budur bize
Bāliġ olmadan yemişi kim üze

Tamām olmadan aġacdan üzmeñüz
Ol günāh baḥrine girüp üzmeñüz

Bir vaṣiyyet daḫı budur gine
Bir kişi yolunda irse bir sīne

Başmaṣun ol sīniñ üstüne daḫı
Kim baṣar oda baṣar gözün daḫı

Bir vaṣiyyeti daḫı budur kişi
Dāʾimā ḳovıcılıḳ olmasun işi

Ḳovıcılıḳ daḫı yavuz işdür yara
İki cihanda olur yüzi ḳara

Muṣṭafā vaṣiyyeti budur didi bize
Her ki niderse bulur aña ceza

Ḫayr idenler ḫayrla iḥsān bulur
Şer idenler ṭamu dibinde ḳalur

[9 a] 215 ʿAlī eydür yā Temim Muṣṭafānuñ
Buydı gök vaṣiyyeti anuñ

Biz daḫı işitmişüz çoḳ ḥalleri
Muṣṭafādan bu ʿacāyib aḥvālleri

Señ seniñ ḥāliñi söylegil bize
Seferiñde ne gördüñ eyit bize

Temīm eydür işidiñ imdi sözi
Bu benim ḥelālim ve ʿammim ḳızı

Bunuñ ile yaḳın oldım bir gice
Görün nitdi benim ile ol ḫˇ āce

220 İbriġı elüme aldım durdum arı
Ḫayada çıḳdım ki ġusl idem arı

Ḳarañuluḳ bulut idi gök yüzi
Duman idi görmez idi göz gözi

Yaġar idi yaġmur aḳardı sel
Yıldırım şaḳır eserdi ḳatı yel

Gürlerdi gökyüzi hem ditrerdi

İşid imdi imdi benüm ḥālümi

Heybetinden Tañrınıñ ḳorḳdı cānum
Ditredi yapraḳ gibi cümle tenüm

Sen bilürsün ki ey Tañrı arṣlanı
Kim bahādırlıḳ ile ögerler seni

Ol giceniñ heybetinden ṭaġlanur
Cigerim aġzımda dilim baġlanur

Ḳātı ḳorḳdum yā imām ḳıldım haẕer
Döndüm evümden yaña ḳıldım naẕar

Çāġırup eyitdüm ki ey ʿammim ḳızı
Ev içinde eksik eyleme sözi

[9 b] Benim ile ḥoş luṭf eylegil
Ġusl edince baña söylegil

İçerüden bir keleci söyledi
Güle güle yaʿnī laṭīfe eyledi

Ey o issileri anı ṭutuñ didi
Ṣanma ki sözini tamām eyledi

Ḳorḳuyla dört yaña gözüm baḳar
Bir duvardan görürem yalın çıḳar

Ḳamaşur göricek gözüm anı
Daḫı ditremek dutar ol dem beni

Çıḳar ol yalıñ içinden bir kişi
Ḳapḳara yüzi ve ṣapṣarı dişi

Başı büyük boyı bir çınar gibi
Yire yaşı dökülür pıñar gibi

Nefesinden ṣanasın tonuz çıkar
İt ölüsi gibi ol melʿūn ḳoḳar

İki gözi yıldırım gibi şaḳır
Zişt melʿūn ḫalḳ arasında ḥaḳīr

Çünki anıñ yüzine baḳdı gözüm
Aġzımıñ içinde baġlandı sözüm

Bir keleci diyemedim ben aña
Geldi ol melʿūn el uzatdı baña

Aldı beni çigni üzre gider
Çıkdı hava yüzine işit nider

Yüzi murdar melʿūn yigit

Çaġırır eydür ki insīler ḳanı
Ol maḥāle eylemeyenler ḳanı

[10 a] Kimse beni maḥāle eylemez niçün
İns ü cinnī ḳadrini bilmez niçün

Ben ḫod şeyṭān nesliyem aṣlım ulu
Cümle cinnīler benim dedemiñ ḳulu

Bunı eydür ḳarşu ol melʿūn gider
Nice yabanlar yazılar seyr eder

Söyledükçe aġzından odlar ṣaçar
Nice ṣaḥrā ve cezīreler geçer

Tā beşinci yire degin yitürür
Bir muʿaẓẓam cezīreye getürür

Aze idi ol cezīreniñ adı
Vir ṣalāvat kim biline söz dādı

Ol cezīre cinnīler ile ṭolu
Biri bilmez ḳaçdır İslāmıñ yolu

Yoḳ içinde Tañrı bilür bir kişi
Ne ulu ve ne kiçi ne erkek dişi

Cümle şeyṭāna tābiʿdür ey dede
Kimisi puta ṭapar kimi oda

Ol cinnī beni çün anda getürür
Aşaġı ḳor beni daḫı oturur

Aṣḥābı cümle ḳatına geldiler
Her birisi ʿizzet ikrām ḳıldılar

Benüm ile faḫr ider ol bunlara
Ol melʿūn ʿāṣī kāfirlere

Her ne kim getürdilerse giyerem
Ne kim bunlar yirse andan yiyerem

Bir zamān buñla ulu oluram
Niçe dürlü żiyāfetler görürem

[10 b] Ne namāz olur bunlarda ne ṭāʿat
Ne Ḳurʾān dile gelür bir sāʿat

Ne ṣalāvat virürler Peyġambere
Cümlesiniñ içi ṭaşı ḳapḳara

Pinhānī ben ṭāʿat ẕikr iderem
Baña Ḥaḳdan gelene şükr iderem

ʿÖmer eydür yā Temīm gelgil söze
Bunlaruñ şekli maʿlūm eyle bize

Başladı Temim ki sözin söyleye
Bunlaruñ şeklini maʿlūm eyleye

Döndi ʿAlī ḳulına eydür yüri
Ol vaṣiyyet kitābını al beri

Kim anı bize Resūl virmişdürür
Var içinde bu ne kim görmişdürür

Vardı ḳulı ol kitābı getürür
Ḫalīfe kitāba baḳar oturur

Başladı Temim ne kim ḫaber virür
Ḫalīfe kitāb içinde görür

Eydür ol görmişem bir ṭāʾife

Hīç bulardan kimseye gelmez vefā

Gök yüzinde dāimā uçar bular
Müslümānlar ḳanını içer bular

ʿĀṣī vü melʿūn azġun sözleri
Aşaġıdan yuḳaruya gözleri

Her kime ḫışmla bir kez baḳar
Ḫaste olur veya ḫod cānı çıḳar

Bir ṭāʾife daḫı görürem tenleri
Gövdeleri yoḳ bularıñ var başı

[11 a] Pādişāha ḳulluḳ iderler bular
Söylenen sözi ḫaber virir bular

Bir ṭāʾife daḫı ḳoyunlardurur
Ḫalḳ içinde dāʾimā anlar durur

Bir ṭāʾife daḫı yılanlar olur
Pes yılanlaruñ çoġı anlar olur

Evde yılan göricegiz urmañuz
Degmesini ḳaṣd idüp öldürmeñüz

Kim bile kim anlar ola urasız
Ṣoñra anlaruñ ziyānın göresiz

Bir ṭāʾife daḫı eşeklerdir yaʿnī
Bunlaruñ içinde görmişem anı

Bir ṭāʾife daḫı var öküz şekline
Bunlaruñ içinde görmişem gine

Bir ṭāʾife daḫı itlere döner
Ḫalḳ içinde dāʾima çıḳar ürer

Bir ṭāʾife daḫı çınaḳ sanasız
Bellü çınaḳ diyüben inanasız

Ḫalḳ arasında dāʾimā yürür bular
Bir kişi ne işlese görür bular

Pes bu sīretlü canāvarları gören
Tañrı ẕikrin dile getürsin revān

Kim buları göre bismillāh diye
Bunlaruñ şerrinden Allāh bekleye

Bir zamān bunlaruñla olmuşam
Ulu kiçiye ḫiẕmet ḳılmışam

Ṭāḳatim ṭāk oldı benim yā imām
Ḳulluḳ itdim bunlara üç yıl tamām

Bir sāʿat üç yılda raḥat olmadum
Olmadı ki gün iki ḳat ḳılmadum

[11 b] Bir gün oturmuşdum işit ḥālī
Bir ġalabalıḳ işitdüm yā ʿAlī

Ol ġalabeye ḳulaġım ururam
Cümle bir yire dürildi görürem

Cinnīler ḳabri diye düşdi ʿamu
Anı gördüm bir yire üşdi ḳamu

Birisine dönüp ayıtdım yigit
Ne ġalabedür baña luṭf et ayıt

İlüñüze yaʿnī gelür biliñüz
Siz daḫı yaraġunuz ḳılıñuz

Cinnīler var bir cezīrede yara
Benī ʿAmū ḳavmi dirler anlara

Beni ʿAmū ibn-i ʿAbbasdır didi
Ol cezīredeki melikin adı

Yılda bir kez gelür ilimüzi
Urur ḳırar ḳomaz birimüzi

Kimimüzi helāk eyleyüp gider
Kimimüzi baġlayup esīr ider

Vaḳt irişdi yine gelesiz bize
Bizi ḳırarlar ḳılurlar hem ceza

Biz kāfirlerüz olar müʾmindurur
Ṣāḥibu't-taḳvā ve ehl-i dīndurur

Bunuñ ile söyleşürken bile
Tañrı ẕikrni getürdiler dile

Gördüm bir ʿaẕīm ʿasker gelür

Buñlaruñ ḥisābını Allāh bilür

[12 a] Geldiler bunlara ḳarşu durdılar
Ḳılıcıñ ḳabżasına el urdılar

Ḳıldılar tekbīr ṣalāvat virdiler
Ṭatdılar ḳılıcı bunlara girdiler

Ol ḳadar ḳılıc bunlara urdılar
Niçe biñ cinnīleri öldürdiler

Hem beni dutan laʿīni ey yara
Anda gördüm ḳıldılar pāre pāre

Anlar anda durdı üç gün üç gice
İşit imdi gör ḥālim oldı nice

Cezīreniñ ḳılur tācın tırāş
Niçe el ayaḳ yatur niçe baş

Cezīrenüñ içini hep gezdiler
Diri bulduḳların ipe dizdiler

Bu esīrlerüñ bilesine āḫī
Alubanı gitdiler beni daḫı

İllā ben şükr iderem sübḥānıma
İderem zihī beşāret cānuma

Kim bu kāfirlerden emīn olmışam
Uş Müslümānlıḳ içine girmişem

Cümlesi oruc ṭutar ḳılur namāz
Dillerinde ẕikr tesbīḥ u niyāz

Gice gündüz dürişür Ḳurʾānla
Ṭāʿat ider cümlesi erkānla

Çoḳ ṣalāvat virdiler Muḥammede
Bunlaruñ içinde gezdim ey dede

Bir zamān buñlaruñla oluram
Ṭutaram oruc namāzı ḳıluram

Bunlaruñ cezīresine irmişem
Çoḳ ʿacāyib iş bularda görmişem

[12 b] Eyideyim birbirin imdi size
Gerʿināyet ider ise Ḥaḳ bize

Pādişāh emīn oluban oturur
Varuban ol esirleri getürür

Sürüben ol esirleri getürdiler
Bilesine beni de yitürdiler

Cinnīlerüñ sulṭānı gördi beni
Oḳudı ḳatına getürdi beni

Baña eydür ya yigit ḥāliñ nedür
Nice geldiñ bunda aḥvāliñ nedür

İnsisin cinnī degilsün ey yār
Seni bunda kim getürdi vir ḫaber

Ben direm ki ʿacāyib oldı işim
Niçe vāḳıʿalar gördi bu başım

Medīne şehridurur benim şārım
Ol Muḥammed Muṣṭafā ṭoġrı yārim

Ne kim gördüm seferde söyledüm
Ṣordı baña aña maʿlūm eyledüm

Yine döndi bir ḥaber ṣordı baña
Nedür adıñ diyüvirdim ben aña

Didüm ey şah Temimdārī benem
Ol Muḥammed Muṣṭafā yāri benem

Bunlaruñ içine düşeli benüm
Bir sāʿat şād olmadı bu cānum

Ne bunlar ṭāʿat ḳılur ben ḳulam
Daḫı beter artar āhım hem bilürem

Bir zamān bunlaruñla oluram
Niçe müfsid iş bulardır görürem

[13 a] Ne bilür Tañrı bilür ne nebi
Küfr ü nifāḳı içleri ṭolmuş anı

Sulṭan eydür şimdi emīn olduñuz
Uş Müslümānlıḳ içine geldiñüz

Cümlecigi Resūle ümmetdür

Oruç ṭutar beş vaḳit namāz ḳılur

Sen daḫı şimden girü eyle ṭāʿat
Ḥāli olma ṭāʿatinden bir sāʿat

Çünki sensin yā yigit Allāh diyen
Hem Muḥammed Resūlullāh diyen

Ol Muḥammed kerāmetine saña
Ḳulluḳ idem ʿömrüm oldıḳca saña

Döndi eydür ʿaskerine bilüñ
Bu sözüme cümleñüz ṭanıḳ oluñ

Ṭañrı daḫı ṭanıḳ olsun sözüme
Bunı ḳardaş eyledüm seni özüme

Çün Muḥammediñ yaridür bu aḫī
Ben eyideyim buña çoḳ ḳulluḳ daḫı

Ḫaylī zamān ḳatlarında ḳıluram
Pak cemāʿatle namāz ḳıluram

Pādişāhıñ aġzına girmez taʿām
Ben ḳatında olmayınca yā imām

Bir sāʿat olmaz ki ḳatından gidem
Tā benim köynüklerümi fikr idem

Ḫaylī müddet ḳıldı anda ẕevḳle
İllā içim ṭopṭoludur şevḳıle

Müştāḳım oġlanlarıma varmaġa
Elim irmez yüzlerini görmege

Firḳat odı cānıma ḳıldı eṣer
Varduġunca ḥasretim oldı beter

[13 b] Bir gün oturmuş idim ben fikr ile
Tesbiḥ tehlīl iderim ẕikr ile

Ḳurʾan oḳurdum işitdi pādişāh
Diñliyüben bir kezin eyledi āh

Abḥārlar anıñ āhından cūş eyledi
Benim derdim beni bī-hūş eyledi

Döndi eydür çün bilürsin Ḳurʾanı
Fedā ḳılam senün içün cānı

Ḳul olayım ben saña şimden girü
Ḳıldı ʿaşḳıñ cānım içinde yirü

Daḫı beter raġbetim artdı saña
Bir ḥācetim var bitürgil sen baña

Dilerem oġlanlarımı alasın
Bunlara Ḳurʾanı taʿlīm ḳılasın

Ben didüm ki başım üstüne alam
Bildigümden bunlara taʿlīm ḳılam

Eyle ki Muṣṭafā ögretdi bize
Ögredeyim ḳulluḳ ideyim size

Getür ḳatuma ol oġlanları
Başladım taʿlīm iderem anları

Gice gündüz oḳuduram yā imām
Tā ḳılınca muṣḥafı yedi tamām

İllā bir ʿaceb bularda görürem
Āyete'l-kürsī sebaḳ virirem

Oḳuyıcaḳ ol āyeti yā emīr
Oda kurşun gibi bunlar erir

[14 a] Dükenicek girü olur bayaġı
Aʿżāları cümle eli vü ayaġı

Baña dirler ey bize ḫayr ögreden
Bizüm ile luṭf iḥsān iden

Ne ʿacāyib olur işbu āyet
Oḳuyıcaḳ maḥv olur bizden ḥayāt

İllā Tañrı cānımız virir gine
Oḳoyuban cinnīlerüñ kāfirine

Eriyüp ḳurşun gibi aḫar teni
Gider ayruḳ kendüye gelmez cānı

Pes oḳuyıcaḳ bir kişi bu āyeti
Oḳuya bula şeyṭāndan furṣatı

Ger dilersiz ḳahr idesiz şeyṭānı

Dāʾimā diliñüzden gidermenüz anı

İşit imdi yine bir ʿacīb işi
Eger āsān olsa neler görür başı

Bir gün oturmuş iken ḳayġuyla
Ḥaḳ Taʿāla ḳayġū virmesün ḳula

Ol ḳadar endīşe düşdi özüme
Ḳayġu ile uyḳu geldi gözüme

Yatur iken düş görürem yā ʿAlī
İşit imdi sen bu ʿacāyib ḥālī

Düşde gördüm Medīneye varmışam
Muṣṭafānuñ ravżasına girmişem

İnüben ḳabriñ ziyāret iderem
Dönüben andan evüme giderem

Gördüm evümde oġlancuḳlarumı
Ol ġāyetde sevgilü cānlarumı

[14 b] Baġruma başup buları aġlaram
Ḥasret ile cigerimi ṭaġlaram

Pādişāh çün aġladuġımı görür
Gelübeni ol dem beni uyarur

Ḳucmuş iken oġlumı uyanıram
Henüz anı ḳucāġımda ṣanuram

Sulṭan eydür yā Temim eyidin baña
Kimse bizden ziyān etdi mi saña

Ben didüm ki kimse ziyān itmedi
Kimseniñ baña elemi yetmedi

Döndi eydür pes niye aġladıñuz
Söyle nedir bilelim bir söziñüz

Ben didüm ki ey şehā düş görmişem
Düşde gördüm Medīneye varmışam

Muṣṭafā ḳabriñ ziyāret iderem
Dönüben andan evüme giderem

Görmişem oġlanlarımıñ yüzüni
Hem işitmişem bularıñ sözüni

Cānıma firḳat eşer eyledi uş
Ḥasretimi daḫı beter itdi uş

Anıñ içün aġlaram aḳar yaşum
Bu ġurbetliḳde neler gördi başum

Ey ʿaceb derdüme dermān ire mi
Gözüm oġlancıḳlarumı göre mi

Bunca ḥasret çıḳa mı a cānum
Aġladıġım anıñçündür benüm

Ḫasret ile vaṭanımdan ayruyam
Ẓāhirim ṣaġ bāṭınımdan ṣayruyam

[15 a] Sulṭān eydür yā Temīm iliñüze
Ne ḳadarlıḳ yol ola eyit bize

Didüm ey şāh ki ben ne bileyim
Bilmezem niçesi ḫaber vireyim

Baña dir ki yetmiş yıllıḳ yol durur
İllā zaḫmetlü meşaḳḳatlü durur

Gice gündüz durmadın sürmek gerek
Andan ol menzile irmek gerek

Nice deñizler daḫı geçer kişi
Andan irer āsān olursa işi

Çün işitdim anı cāndan bizerem
Bir uġurdan ümīdimi keserem

Daḫı bir kez derd ile eyledim bir āh
Benim āhımı işitdi pādişāh

Döndi eydür yā Temim eyitgil baña
Ne ḳatı āh eylediñ noldı saña

Ben didüm ki ey şāh yetmiş güne
Ümidim var mı ki dirilem gine

Yetmiş yıla degin ḳaçan gelür
Aña degin biñ benim gibi ölür

Döndi sulṭan yine baña söyledi

Bir keleci göñlümi şād eyledi

Baña eydür göñlüñi ḫoş ṭut ḫ̔āce
Seni ilüñe iledem bu gice

Bu gice içinde seni ilüñe
İledem kimse durmaya yoluña

Aldı benim elümi eline gider
Girdi baḥçesi içinde seyr ider

[15 b] Baġçe içinde anıñla girmişem
Vaṣf idemem ki neler görmüşem

Görürem anıñ içinde ya ebi
Bir muʿaẓẓam ḳaya durur ṭaġ gibi

Cinnīler ol ḳayayı delmüşṭurur
Sulṭānıñ zindānı anda olmuşṭurur

Bir demür ḳapusı vardur anuñ
Cinnīler ṭopṭolu içi zindānuñ

Şāh irişdi zindānıñ ḳapusına
Ḳapucı durdı şāhıñ ṭapusına

Çün pādişah gördi anıñ ṭapusun
Tiz buyurdı açdı zindān ḳapusun

Döndi ḳapucıya eydür yüri
Ol demürlü cinleri al beri

Cinlerün büyügiñ getür baña
Ḥācetüm vardur benim diyem saña

Girdi bevvāb ol buları alur
Pādişāhıñ ḳatına degin gelür

Geldiler sulṭāna hiẕmet ḳıldılar
Ṭapu ḳılup bil iki ḳat ḳıldılar

Çün gördüm ol cinnīleri yā imām
Her biri bir çınara beñzer tamām

Sulṭanıñ bir bir öñüne geldiler
Ṣad hezārān ʿizzet ikrām ḳıldılar

Ortalarınca geldi bir cinnī ḳara
Eniyle uzunı birdir ey yara

Başı büyük çınara beñzer boyı
ʿĀṣī melʿūn kendüsi şeyṭān ṣoyı

[16 a] Kördi yoġ idi anuñ bir gözi
Mināreye beñzer idi anuñ özi

Söyleyicek sözi eyle ṣanasın
Gürledi gök diyüben inanasın

Yuḳaru ṭuṭaġı aşaġasına
Ṣarḳmış idi şöyle gögsi üstüne

Beñzer idi fil azusına dişi
Kim göre ancılayın ʿibret kişi

İki gözi ṣanasın od pāresi
Ḳorḳudur ādemi yüzi ḳarası

Eli vü ayaġı boynu demürlü idi
Şāh öñünde geldi yüz yire kodı

İşit imdi nice ḫiṭāb eyledi
Döndi sulṭān anıñ ile söyledi

Eydür cinnī ḥāliñi bilür misün
İḥsānımıñ şükrini ḳılur mısun

Cinnī eydür iḥsānıñı bilürem
Gice gündüz saña duʿā ḳıluram

Gelür eliñden beni öldüresin
Baña düşmenlerümi güldüresin

Çoḳ zamāndır diri ḳomıştın beni
Ḳande yitürem saña bu iḥsānı

Sulṭan eydür geldim āzād eyleyem
Ben seniñ dostlaruñı şād eyleyem

İllā benim ḥācetim vardır saña
Dilerem bitüriviresin baña

Dilerem bu ḳardaşımı alasın
Ol Muḥammed şehrine dek ṣalasın

[16 b] Bu işimi bitürürseñ sen benüm

Daḫı ire saña ḫayr iḥsānum

Cinnī eydür başım üstüne alam
Seniñ içün ben buña ḥiẕmet ḳılam

Sulṭān eydür niceye deg sen bunı
Menziline iledesiñ sen anı

Cinnī eydür üç sāʿatde ey saḫī
Kendüzin görsün evünde bu aḫī

Ben işidüp bu sözi şād oluram
Ḳayġudan ġuṣṣadan āzād oluram

Bilmezem cānıma ne yazdı Ḳadīr
Alnımda daḫı neler vardır ḥāżır

Şāh buyurdı bendelerin getürdiler
Aṣḥāb arasından getürdiler

Sulṭān eydür siz bunı ḫoş göriñüz
Her ne kim dilerse viriñüz

Buña başda iḥsānım inʿām ola
Ḳardaşım ḳullıḳ ide ṣıdḳıla

Hem selāmetle ilete bunı evüne
Görüben oġlanlarunı sevüne

Döndi yine bir zamān sulṭān baḳar
Revān aġlar göziniñ yaşı aḳar

Baña eydür ki ey cānım cānı
Kāşki görmiyeydi bu gözüm seni

Eglenürdük seniñ ile bir zamān
İllā ayrılıḳ odı yavlaḳ yamān

Seniñ ile maʿmūr idi ilimüz
Sen gidicek nolusardur ḥālimüz

Ḳomaz idim seni gitmege daḫı
İllā ḳorḳaram günāhdan aḫı

[17 a] Revā degil kim seni ḳılam ey yarā
Evüñden oġlancuḳlarından āvāra

İllā ḥācetim vardır saña
Luṭf idüp bitürivirgil baña

Her ḳaçan kim Medīneye iresüz
Muṣṭafānıñ ravżasına giresüz

Ol arada yüzüñi urġıl yire
Selāmım degür ol peyġambere

Hem yārenleri Ebū Bekr u ʿÖmer
ʿOs̱mān ʿAlī ve aṣḥābı her ki var

Selāmım benim bulara degüresin
Her ḳaçan kim yüzlerini göresiñ

Ben didüm ki başım üstüne idem
Selāmıñ seniñ teblīġ idem

Yine döndi baña eydür ey ḳardaşım
Seniñ ile bir daḫı vardur işim

Bir kāfir cinnīdürür seni aña
Viriserem ziyān iderse saña

Çün müslümān kāfire yoldaş ola
Ṣanmañuz aña şefāʿat ḳıla

İllā saña bir duʿā ögredeyim
Senüñ ile ḫayr iḥsān ideyim

Bu duʿāyı oḳur iseñ sen yarā
Ḥükm idersin mūṭīʿ ola ol saña

Unudursañ seni bıraġur gider
Yaḳın iken yoluñı ıraḳ ider

Bu duʿādır kim bizi manṣūr ḳılur
Düşmenimüz dāʾima maḫūr ḳılur

Kimimüz ezber oḳur anı diliyle
Kimimüziñ yazıludur bile

[17 b] Muṣṭafādan taʿlīm itdüm ben anı
Anuñla ḳahr iderem şeyṭānı

Sen daḫı oḳı ki manṣūr olasın
Düşmeniñ üstüne ẓafer bulasın

Ol duʿādan çün baña virdi sebaḳ

Tīz oḳudum keñez itdi anı Ḥaḳ

Ṭarlıġa daḫı düşerseñ oḳu
İlüñe irişdüre Tañrı Ḥaḳḳı

ʿÖmer eydür ol duʿāyı kim size
Taʿlīm eyledi nicedür eyidün bize

Başladı Temīm duʿāı oḳudı
Şeyṭānı it baġlar gibi ṭoḳudı

İşidicek duʿāı ʿAlī bilür
Kelecisiñ Temīmiñ taṣdīḳ ḳılur

ʿAlī eydür Muṣṭafādan ben bunı
Diñledim oḳurdı düni güni

Ḥasan u Ḥüseyin daḫı yine
Öğredürdi anlara daḫı bile

Yine başladı Temīm girdi söze
Vir ṣalavāt ḫayr yazılsun size

Sulṭān ol cinnīye eydür kim yine
Emānetim budur öñden ṣoña

Menziline selāmetle yitüresin
Bu benim işi sen bitüresin

Döndi sulṭān görüşür benimle
Eydür ey sevdigim yār cānumla

Sulṭan aġlar ben daḫı çoḳ aġladum
Eydür ey ḳardaş Ḥaḳḳa ışmarladum

[18 a] Urdı boynı üstine cinnī beni
Niçe yazular giçürür ol yaʿnī

Gāh alur beni inişe iner
Gāh yine çıḳar yoḳuşa döner

Söyledikçe aġzından odlar ṣaçar
Yedi deñizi şavlak selāmet geçer

Yir yüzine çünki beni getürür
Aşaġı ḳor beni daḫı oturur

Sevünürem çünki yeri görürem
Muṣṭafāya çoḳ ṣalavāt virürem

Döndi cinnī baña eydür aḥvāliñ
Seni bunda ḳorsam nolur ḥāliñ

Ben didüm ki itmeyesin bu işi
Beni saña ışmarladı ol kişi

Oḳurdum duʿāyı dilüm ile
Dutar idim ṣaçını elüm ile

Zehlesi yoḳ bir adım girü gide
Yā elim ṭutup baña ziyān ide

Bu duʿā degilmiş sen beni pāre pāre
Beni biñ kez ider idi ey yara

Ṭāḳatı yoḳ bir keleci dimege
Ḳādir idi anda etim yimege

Döndi eydür ki seni evüñe iledem
Gönlüñi ḫoş ṭut yigit çekme elem

Yine beni götürdi döñe döñe
Döndi key irdi belki göge

Yuḳarudan yire baḳdım yā imām
Yir yüzi bir āyineye beñzer tamām

Ḳulaġımda gürüldisi daḫı
Ṭaġdan aḳar sel gibi gürler aḫı

[18 b] Gökyüzinde görürem yıldızları
Bir ṭaġa benzer idi degme biri

En kiçisi dünya ṭaġınça durur
Ol nücūmlar gökyüzinde berḳ urur

Çün ferişṭehleri görürem ey yār
Her biri elinde bir ḫarbe dutar

Nūrdan idi bunlaruñ ḫarbeleri
Bir elinde od ṭutar hem bunları

Şeyāṭīnler çıḳıcaḳ atarlar imiş
Anıñçün ol odı ṭutar imiş

Ḥayrān oldum bunlara baḳa baḳa

Cümlesi tesbīḥ ẕikr ider Ḥaḳḳa

İşidicek tesbīḥ ben itdüm daḫı
Ol duʿā gitdi ʿaḳlımdan ey aḫī

Yuḳarudan bir ferişte od ṣaçar
Beni ol cinnī bıraġur ḳaçar

Bir pāresi ol oddañ ṭaġa iner
Yalıñından ḳapḳara ol ṭaġ yanar

Çün bu ʿibret işleri ben görürem
Muṣṭafāya çoḳ ṣalavāt viririm

Şol ḳuşcaġız yuvadan niçe uçar
Kim aña elüm irmez ey beşer

Şöyle düşdüm gice idi yarā
Yatdum anda gün yayılınca yire

Çün uyandum uyḫudan açdum gözüm
Yā emīre'l-müʾmīnin işit sözüm

Dururam ol kenāra düşdüm yürürem
Bir muʿaẓẓam ḳuş gelür ben görürem

[19 a] Ancılayın ḳuş aṣla görmedüm
Ol göl gibi daḫı göle irmedüm

Çıḳdı ṣudan baña gelür yā imām
Ben didüm ki vaʿdemiz oldı tamām

Ṣaġlıġımıñ yayını ben yasaram
Dirligimden ümidimi keserem

Ben eyidürem ḳuş gelür beni yudar
Daḫı varur yine işine gider

Çünki yaḳın geldi ḳatımda ṭurur
Ademiyle ol baña selām virür

Selām olsun saña dir imdi bunı
Tañrı gönderipdür bunda beni

Niçe dürlü ʿacāyibler göresin
Varıcaḳ maḫlūḳa ḫaber viresin

Naẓar etdim ben anıñ endāmına
Dürlü naḳş urmuş Ḫudā endāmına

Ḳarnı anıñ yeşil ḳızıl ḳara
Aḳla gök gök pul pul idi yarā

Gözleri de ṣabṣarı anuñ
Vir ṣalavāt şādmān olsun cānuñ

Ayaġı elin öyle gördüm ol ḳuşuñ
Gör ki zihi ḳādiriñ ḳudret işiñ

Geldi aġzın benim aġzıma urur
Çün nefesi benüm aġzuma girür

Baña bir dād gelür andan şeker

Daḫı ṭatlu ḳılmış anı bī-bedel

Dönüp aña ki sen di baña
Ne ʿacāyib rütbe virmiş saña

Señ ne ḳuşsun nirededür menzilüñ
Kim bunuñ gibi işe irer elüñ

[19 b] Döndi eydür benim ol azmışlara
Azıcağaz yolı gösteren yire

Ḳalmışı yirine yitüren benem
Dem-be-dem bu işi bitüren benem

Beşāret olsun saña yoluñ yaḳın
Tañrı ẕikrin ḳoma diliñden ṣaḳın

Kim anıñ ẕikri işüñi bitürür
Seni āsān menzilüñe yitürür

Gitdi ḳuş ḳaldı bende leẕẕeti
ʿAḳlıma düşmezdi dünyā niʿmeti

Anuñ ile mūnis oldum bir zamān
Ol gidicek dirligim oldı yamān

Dört gice dört gün yürürem yā imām
Ġuṣṣa ile dilemez göñlüm ṭaʿām

Endīşe ġarḳ oluben yürürem
Bir çemene irdi yolum görürem

Ḫoş çayır çemen görklü yirler
Göñlüm anda bir dem eglenmek diler

Azın azın girdim anda yürüdüm
Bir cānavar imiş çün gördüm

Görmemişem ol şekilde cānvar
Ne kimse gördi ḫod miṣlī var

Miṣl-i ṭoñuz gözine beñzer gözi
Boynı ṭoñuz boyına işit yüzi

Fil ḳulaġı gibi anuñ ḳulaġı
Hem ayaġı daḫı filin ayaġı

Gögsi arṣlan gögsi gibi ata
Ḳarnı altı daḫı beñzerdi ata

[20 a] Ḳuyruġı ḳuş ḳuyruġı gibi anuñ
Gör ne ʿaceb işleri var Sübḥānuñ

Ḳaplana beñzerdi anıñ teni
Ḥayrān oldum göricegez anı

Ol baña baḳar durur ve hem ben aña
Ḳādirin ḳudretin ḳılġıl ṭaña

Söyledi eydür baña ey Medenī
Ne ḳatı gözetdüñ sen āḫir beni

Ben didüm ki seferimde irmediüm
Sencileyin cānavar görmedüm

Ne canāvarsın aḫī eyit baña
Ẕī ʿacāyib şekl virmiş Ḥaḳ saña

Döndi yine baña cevāb eyledi
İşit imdi yā imām ne söyledi

Baña eydür āḫir vaḳtinde yā yigit
Çıḳısaram dünyāya bellü ṣābit

Ol sāʿatde ki emr ide baña ḫˇ āce
Geziserem dünyāyı ucdan uca

Çün işitdim bu sözi ey yār
Yine döndüm ṣordum andan bir ḫaber

Ben didüm ki yavlaḳ oldum āvāre
Yol ṣaġlıḳ vir baña gidem yāra

Döndi eydür bu çimeni çıḳ daḫı
Yoluñ andadur gidersin ey aḫī

Bir gün bir gice çimende yürürem
Aḫir yine ben gücile irerem

Ṭaşra çıḳdım ol çimenden ey ḫˇ āce
Bir depede ṣavmaʿa gördüm yüce

[20 b] Geldüm anuñ ḳapusuna dururam
Avāz ile bir kezin çaġıruram

İçerüden çıḳageldi bir ḳoca

Giydügi keşīş ṭonı ucdan uca

Ol ḳoca keşīş yüzini görürem
Gelürem ḳatına selām virürem

Çünki benim selāmumı ol alur
Dönüben baña suāl ḳılur

Yā yigit der ne yirdendir gelişiñ
Bu ıssızlıḳ yazında nedür işiñ

Vaṣf-ı ḥālim bir bir aña söyledüm
Ne kim gördümse şerh eyledüm

Ṣoñra didüm Medīne şārındanem
Muṣṭafānuñ aṣḥābı yārındanem

Keşīş eydür Muṣṭafānuñ ḥāli ne
Diri midür ol şāhıñ aḥvāli ne

Eyidürem ben keşīşe ol baḳa
Bil Muḥammed teslīm olupdur Ḥaḳḳa

Keşīş anı işidicek āh ider
Yire düşer ʿaḳlı başından gider

Yine ʿaḳlı başına geldi öri
Ben dönüp geldim ḫaber ṣordum geri

Ne bülürsin señ Muḥammedi didüm
İki cihān güneşi Aḥmedi didüm

Keşīş eydür kitābımda ben anı
Oḳumışuz vaṣfını hem adını

Anıñçün bilür olduḳ aḫī biz
ʿİsa maʿlūm etdi bize ey ʿazīz

[21 a] 555 Yine döndüm keşīşe didüm ey yār
Ne ḳavmdensin baña virgil ḫaber

Keşīş eydür ben ḥavārīyündenem
Ol ʿİsa peyġamberiñ yāri benem

Ol sāʿatde kim ʿİsa çıḳdı göge
Ol Çalabın ismiñi öge öge

Müfsid oldı ḫalāyıḳı görürem
Maḥzūn olup içlerinde yürürem

Gelübeni bu yirde ḳıldum ḳarār
Ḫaylī müddetdür ki bunda oluram ey yār

560 Yine döndüm keşīşe didüm size
Ne ḳadar yıldır bundasız eyidin bize

Didi beş yüz yıl bir sāʿat durı
Kim duʿācıñ bu arada oturı

Gice gündüz dilegim budur benim
Ol gice imānla çıḳa cānum

Çünki geldi bu cevab andan baña
Yine döndüm bir ḫaber ṣordum aña

Görmemīşem ancılayın cānavar
Ne durur adı ne eşi var

Bir ʿacāyib cānavar baḳdım aña
Ben anı göricegez ḳıldım ṭaña

Yine döndi keşīş baña söyledi
Ne cānavardur anı şerḥ eyledi

Eydür anıñ Dabbetü'l-arżdur adı
Ḥaḳ Taʿāla anı aḫir vaḳtına ḳodı

Ol çemen içinde dāʾim oṭlar ol
Şuña degin kim açıla aña yol

Emr irişecek aña gerek dura
Gire dünya mülkine cevlān ura

[21 b] Ṣafā vü Merve arasında çıḳa
Maḫlūḳ anıñ ʿaẓametine baḳa

Ayaġı yirde ola gögde başı
Ḥayrān ola yüzine baḳan kişi

Bir elinde ʿaṣāṣı ola Mūsānuñ
Birisinde ḫātemi Süleymānuñ

Her kime yüzügi ḳarşu vura
Dutar ise yüzinde arta ḳara

Ya kime yüzüñi ḳarşu duta

Aḳ paḳ ola yüzleri nūra bata

Ol ḳara yüzlü kāfirler ola
Ṭamu içinde muḥaḳḳaḳ ḳala

Ol aḳ olan müʾminler olur
Ṣaḥib-i taḳvā anlar olur

Nice ʿalāmetler anda görine
Şād ola çoḳlar kimi yirine

Gün girü maġrib ṭarafından ṭoġa
Şanma ayruḳ duʿālar göge aġa

Tevbeler ḳapusı anda yapula
Devlet anıñ kim öñünde ḳapula

Yoḫsa ayruḳ tevbeler olmaz ḳabūl
Tevbe ḳıla şimdiden devletlü ḳul

Çün işitdüm yā imām bu işleri
Daḫı artdı göñlümüñ teşvīşleri

Yine döndüm keşīşe didüm size
Yemek içmek ne yerde idi size

Keşīş eydür ḳarnıñ açdır meger
Seniñ sözün baña bu dem ḫoş ḳopar

[22 a] Yüri şol dere içine gir daḫı
Ḳarnuñı ṭoyur yine gel ey aḫī

İndim andan ol dereye girirem
Bir münevver baġçe anda görürem

Dürlü dürlü yemişi var baġçenüñ
Cūş-ı āb revānları aḳar anuñ

Yerim ol yemişleri ḳarnım doyar
İçerim ṣudan ṣuṣuzluġım ḳanar

Yine çıḳdım baġçeden ben giderem
Geldüm anuñ ḳatına gör niderem

Didüm ey keşīş paralansa ṭonuñ
Ḳalur ise yalıncaḳ şöyle tenüñ

Yoluna baġçe içinde yiyesi
Kim getüre saña ayruḳ giyesi

Yine döndi sözüme virdi cevāb
Gelür anuñ sözi ki ṣavāb

Döndi eydür ṣudan gemiler gelür
Her gemilerüñ içinde er gelür

Yaz u ḳışı giysi bunlar baña
Getürürler giyerem nidem saña

Bir gidince bir daḫı olur ḥażır
Eksik itmez ol kerem ıssı Ḳādir

Baña bir çuḳa bir gömlek virir
Yüñden idi baña anı giydürür

İder ıssı ile ṣovuḳdan teni
Bekleye seferiñ içinde seni

Olur ol āḫir giyisim dünyāda
Nice müddet seferimde ey dede

Pes balçıḳ içine yalın yürürem
Nice dürlü bunda işler görürem

[22 b] Anı gördüm ki cihānda bir kişi
Ola ne erkek ve hem ne dişi

Keşīş ile durmışken bir söze
Gemiler geldi ṣudan üze üze

Bu keşīş ol gemileri görür
Ṣundı bir bez pāresi eline urur

Bunlara ḳarşu ol bezi ṣalar
Çün bunuñ bir ṣalduġın gördi bular

Çıḳdılar çünki ḳatına geldiler
Cümlesi aña ʿizzet ikrām ḳıldılar

Didiler kim ey dīnimiz ulusı
Duʿādan unutmayasın sen bizi

Keşīş eydür bir işimiz var bize
Bitürüñ ben duʿā ḳılam size

Didiler nedür işüñi bilelüm

Bitürelüm saña ḫiẕmet ḳılalum

Dilegim bu yigidi alasız
Ḳanda varursañuz anda ṣalasız

Bu Muḥammediñ yāridür biliñüz
Siz buña ʿizzet ikrām ḳıluñuz

Bunlar eydür biz Muḥammed bilmezüz
Ne kişidür hīç ḫaberdār olmazuz

İllā seniñ ḫāṭırın içün alalum
Deñiziñ öte yanına ṣalalum

Ol yaña çıḳıcaġaz kendi gide
Çünki keşīş bu işi virdi rıża

Aldılar beni gemiye girdiler
Geminiñ yelkenlerini ḳurdılar

Bir zamān deñiz içinde gitdiler
Ḫoş emīnlike çün yitdiler

[23 a] Ol kāfirler arasında giderem
Gice gündüz ẕikr tesbīh iderem

Ḳalb içinde bitürürem bu işi
Bilmez anlarıñ içinde bir kişi

Ṣu yüzinde gider iken bir gice
İşit imdi ḥālimiñ hükmi nice

Dört yañadan muḥālif yeller eser
Gemi issileriniñ baġrıñ keser

Gāh olur ki gemi şarḳa gider
Gāh yine dönüben ġarba gider

Gemi sergerdān olup urur ṣuda
Gemi issileriniñ cānı düşdi oda

Çünki cümle zārı zāra geldiler
Birbirinden ḥelāllıḳ dilediler

Ol ḳadar feryād iderler yā imām
Deñiz içi zelzele ṭoldı tamām

Eyidürem ben ey ḫalāyıḳ nolduñuz
Ne ḳatı feryād zāri ḳıldıñuz

Bunlar eydür ey yigit öñüne baḳ
Gör ne ṭarlıġa ṣaldı bizi Ḥaḳ

Öñüme baḳdım görürem ey ḫˇ āce
Bir muʿāẕẓam ṭaġ ṭurur yavlaḳ yüce

Dar imiş ol ṭaġıñ adı
Görmemişem ancılayın ṭaġ daḫı

Miʿ arāca çıḳıcaġaz Resūl görmüş
Virdi ḫaber çün anı anda görmüş

Andan işitdüm bu ṭaġıñ adını
Ṭaṣdīḳ itdi cümle Resūlün ḳavlini

[23 b] Yedi ḳat yerin altına deñiz ucı
Ẓulmāta degin kim irmiş ey ḫˇācı

Anda varan gemi ġarḳ olur imiş
Ṣanma kim diri ḳurtulur imiş

Bunlar eydür biz daḫı ġarḳ olduḳ uş
Ey dirīġa ḥasret ile ḳıldı uş

Ben işitdüm barmaġım getürürem
Ṭaḳdīrle şehādet getürürem

Cümlemüziñ gözi ol ṭaġa baḳar
Derdle ḥasret odı bizi yaḳar

Bir ʿaẓīm mevc urur getürür
Gemimüzi çünki ṭaġa yitürür

Şöyle urur gemi ṭaġa yarā
Taḫta taḫta sökülür pāre pāre

Ġarḳ olur gemi içinde ne ki var
Ādemī ẕāt altun incü ne ki var

Beni bekler ol ḫˇ āceler ḫˇ ācesi
İşit imdi ḥālim olur nicesi

Yapışup bir taḫtaya çün dururam
Taḫta üstüne yüzümi ururam

Yedi gün yedi gice giderem yarā

Ṣu yüzinde āvāre vü bīçāre

Şöyle sergerdān oluban gezerem
Diriligimden umudımı üzerem

Aşaġa ṣu yuḳaruda semā
Elim irmez benim hīç eme seme

Bilmezem ki ḳancaru gider yolum
Eydürem ki yaḳın irişdi ölüm

[24 a] Yedi günden ṣoñra beni keñara
Bir cezīreye çıḳardı ṣu yarā

Çün cezīreniñ içine girürem
Dürlü dürlü yemiş anda görürem

Her aġacıñ yapraġı vardır ṣarı
Çün yapraġına beñzer her biri

Degme yapraḳ bir kişi bürüye
Girdi ol baġçe içinde yürüye

Yir ol baġçe içinde yürürem
Yürürem dört yaña cevlān ḳıluram

Gündüzün seyr eylerem işit ḫoca
Yatmaġa aġaça çıḳardum gice

Bir gün indim aġacdan yürürem
Bir cānavar çıḳdı ṣudan görürem

Görmedim ancılayın bir cānavar
Ne kimseniñ gözi gördi ne ki var

Çünki gördi gözüm anuñ yüzüni
Gitdi ʿaḳlım işidicek sözüni

Yüzüm üstüne düşerem yā ʿAlī
Yatdım aḫşama degin işit ḥāli

Aḫşam olıcak yine durdum aḫī
Yatmaġa ol aġaca çıḳdım daḫı

Bir āvāz geldi kim öyle ṣanuram
Gürledi gök diyüben inanuram

Ḫoş-faṣīḥ lisānla öger Ḥaḳḳı
Çaġırur ider ey ṣunʿ issı Bāḳī

Medhle Resūlı getürürmiş dile
Medh ider dört yārini bile

[24 b] Ol Ebū Bekir ṣāḥib-ġazā idi
ʿÖmer müeyyedi'l-enṣār idi

ʿOṯmān daḫı ḳatle'd-dārar ol
ʿAlī ḳāhirü'l-küffārdur ol

Bunı didi daḫı epsem oldı ol
Ṣanki cānım içine od urdı ol

Bir zamān ol āvāzı fikr iderem
Başladım tesbīḥle ẕikr iderem

Dün bucuġında ol ün geldi yine
Kim ne beñzer ol evvel çaġırana

Ol daḫı medḥ oḳuyup öger şerefi
Ol ʿālemleri yaradan Allāhı

Hem Muḥammed Muṣṭafāyı medḥ ider
Anı dilemeyenlere çün ḳahr ider

Medḥle ṣaḥābī cümle öger
Ḫarīci Rāfiżīlere ol söger

Ol daḫı epsem olıcaḳ ya imām
Ben aġacda ṣayruya döndüm tamām

Digil gel yaḳın çıḳdı yine bir avāz
Var dilinde ẕikr tesbīḥ u niyāz

Ol daḫı medḥ oḳurdı Aḥmede
Aṣḥābın cümle bile öger dede

Ol āvāza daḫı ḳulaḳ ururam
Dögincegiz ṭañla olur görürem

Bir cānavar çıḳdı deñizden gelür
Ṭoġrı benim ḳatına çün ʿazm ḳılur

Geldi aġaç dibinde daḫı durur
Aşaġıdan yuḳaruya selām virür

[25 a] Döndi eydür insī misin yā yigit
Ben didüm ki insīyem bellü ṣābit

Döndi eydür kime ṭaparsın yarā
Ben didüm ki ṭaparam ol Cabbāra

Hem severem ol Muḥammed Resūlı
Hem ṣaḥābesiyem anıñ hem ḳulı

Naẓar itdim ben anıñ aʿżāsına
Ḥayrān oldum baḳdımsa nesine

Başı arslan başına beñzer anuñ
Ayaġı da ayaḳlarına arslanuñ

Beñzer idi cismi neʿam ḳuşa
Kāfir olur şek getüren bu işe

Balıḳ arḳasına beñzer arḳası
Ben didüm ki ey canāvarlar ḥāṣı

Bir sūʾālim vardır benim saña
Ṣorarsam cevābın virgil baña

Üç āvāz işitdüm bu gice
Ne āvāzdır çaġıran kişi gice

Döndi eydür bu deñiziñ mālikleri
Kim deñiz içinde olur begleri

Dāʾim anlar gerekdür bunda çıḳa
Tesbīḥ ile ẕikr oḳuyalar Ḥaḳḳa

Bunuñ avāzıdur ol āvāz

Görince bekledi seni ol bī-niyāz

Sen eger kāfir imişsin yarā
Ḳılmışlar idi seni pāre pāre

Çünki müʾminsin saña yoḳdur elem
Bekledi ol ḫālıḳ-ı levḥ ü ḳalem

[25 b] Bunı eyidür daḫı ḳatımdan gider
Kendüni deñize bertar ider

685 Ben yine indim aġacdan gezerem
Ḳayġu ile ol cānımdan bezerem

Ḳurʾānıñ nışfını oḳuyınca tamām
Gezdim ol mişe içinde yā imām

Aḫşamdegin ġuṣṣalu yürürem
Aḫşam olıcaḳ baḳaram görürem

Bir çıraḳ göründi benim gözüme
Ḳulaḳ urġıl yā imām bu sözüme

Ben didüm ki şol çıraġa varayım
İnsiler var ola anda göreyim

690 Döndim andan yā imām ʿazm iderem
Yaʿnī ol çıraġa degin giderem

Anca gitdim yaḳın ola ol çıraḳ
Gitdikçe ol daḫı oldı ıraḳ

Gide gide yavlaḳ erdim ey yarā
Vardım anda görürem bir maġara

Ol maġaranıñ içinde ey paşā
Dürrī vü cevher dökülmüş başdan başa

Çün ol malı genci görürem
Şükür idüben secdeye varuram

Nice ṭarlıḳlara düşürdüñ beni
Ṣaldı ṣoñra illā kim ḳıldı Ġanī

Bir zamān çün fikrle ṭururam
Ol maġaranıñ içinde görürem

Bir muʿaẓẓam ejderhā gördüm durur
Cānım ürker çün gözüm anı görür

[26 a] Burnunuñ deliklerinden od çıḳar
ʿAḳlım gider çün gözüm aña baḳar

Açar aġzıñ ḥamle ḳılur yā imām
Eyüdürem ben vaʿdemüz oldı tamām

Daḫı bir kez derd ile Allāh didüm
Meded eyle yā Resūlallāh didüm

Diyicegez bunı yılan çün gider
Bilmezem ki ḳanġı yaña ʿazm ider

Ayruḳ anı maġarada bulmadum
Ḳancaru gitdügini hīç bilmedüm

Başladum girü oḳuram Ḳurʾānı
Oḳuġıl āyet-i ḥüccet-i bürhānı

Cümle müʾminler müslimānlar bunlar
Şöyle bilür nedür dīn erkān bular

Tañrı ḳulları Muḥammed ümmeti
Ḳahr idici ʿaṣī vü melʿūn iti

Çünki geldi āvāzında baña
Ben yine döndüm cevāb virdim aña

Ne bilürsin didüm ol Muḥammedi
Kim anıñ *levlāk levlāk*dır adı

Ün geldigi Nūḥ zamānında anı
Ṭūfān olup ṣuda yüzerken gemi

Yetmiş iki ṭanıḳdan aldı Nūḥ
Çift çift gemi içine ṣaldı Nūḥ

Ol gemide bile imiş aṣlımuz
Ol zamāndan ḳaldı bizim neslimüz

Ol eṣerden bilürüz peyġamberi
Ḳamu dīnlerden anıñ dini arı

[26 b] Ben didüm ki vācipdürür size
Anuñ içün delīl olasız bize

Yolımı gösteriviresiz gidem

Anuñ içün delīl olasız gidem

Medīne şehridür benim şehrim
Ol Muḥammed Muṣṭafā ṭoġrı yārim

Ben anıñ ṣaḥābesiyem biliñüz
Niçe ṭarlıḳlara düşmedim yalıñuz

Dilerem luṭf-ı kerem eyleyesiz
Nireden gider yolum söyleyesiz

Ün gelür ki ṣu kenarınca yigit
Yoluñ oldur gidersin yüri yigit

Geçdim andan yola düşdüm giderem
Ben benim işlerümi fikr iderem

Durdum ben ġuṣṣalu yürürem
Daḫī nice cānavarlar görürem

Ol ıssızlıḳda giderken işit
İlerimde çıḳa geldi bir yigit

Gördüm anuñ yüzi benzer güneşe
Görmedüm ancılayın güzel paşa

Cān sevünür çün gözüm anı görür
Geldi benim ḳatıma selam virür

Şöyle ṭaṭlu dil ile söyler baña
Ben anı işidüben ḳıldım ṭaña

Eydür aḫir yā yigit ḥāliñ nedür
Gelişiñ ne yerden aḥvāliñ nedür

[27 a] Sözini tamām idicegez çün gider
İşit imdi yā ḫalīfe gör nider

Gördüm ki vardı ṣofra getürür
Getüriben çün yanıma oturur

Ṣunuban ol ṭaʿāmdan çün yedük
Ṭadunça elḥamdülillāh didük

Orta yerden bāḳīsini götürür
Üç gün üç gice ḳatımda oturur

Benimle mūnis oldı ol yigit
Anuñ ile nolısar ḥālüm işit

Ben didüm ki ḳul olaydım saña
Sen eger bu iyligi eylersin baña

Daḫı henüz tamām olmadın sözüm
Baḳar iken yüzine anuñ gözüm

Yatdı yiriñ üstüne yuvarlanur
Ol yeriñ ṭoprāḳlarına bulanur

Silkiniben yine durdı ey daḫı
Anı gördüm bir ḳuş oldı ey aḫī

Döndi eydür ayaġımı ṭut yigit
Ben ne kim eyidürsem sözüm işit

Sen eger benim sözimi ṭutasın
Ṣaġ esen menziliñe yitesin

Ayaġımı ṣalıvirirsen saña
Ziyān olur ṣoñra sögersin baña

Yapışdum ben anuñ ayaġına ol uçar
Aldı beni yedi deñizden geçer

Bir ẓulumāt cezīreye yitürür
Aşaġı ḳor beni daḫı oturur

[27 b] Çünki ḳurtulur elimden ayaġı
Anı gördüm ādem olur bayaġı

Döndi eydür baña ey iki gözüm
Ben ne didüm işit sen sözüm

Daḫı seni menziliñe yitürem
Menziliñe seni bir ḫoş getürem

Beni anda bıraġur girü gider
İşit imdi yā ḫalīfe nider

Vardı bu yār bir nice fınduḳ alur
Ṭoġrı ṭurur benim yanıma gelür

Döndi eydür baña iki gözüm
Bir işim vardır işit benim sözüm

Ol işim biticek alam seni

İledüp menzīlüñe ṣalam seni

İki ṭaġıñ ortasına çün girür
Deresinde bir ṣu aḳar görür

Ṣu kenārında yazılu Allāh adı
Hem daḫı Muḥammed Resūlullāh adı

Hem Süleymān Tañrınıñ peyġamberi
Kilidiñ üstünde yazılmış adı

Ḳapuyı fındıḳ ile bir kez urur
Açılur ol ḳapu içerü girür

Baña eydür sen de girsene yarā
Ben didüm ki gireserem ne çāra

Bir kez olur ölmek āḫir öleyim
Bari bu işlerden emīn olayım

Girdim anda iki arslan görürem
Ol öñümce ben ardınca yürürem

[28 a] Bunı gördüm arslana ḳarşu gider
Ol iki arslan aña ḥamle ḳılar

İki fındıḳ ile çün anı urur
İkisi daḫı yüzüni çevürür

Geçdüm andan yā imām işit ḥāli
Bir ḳapu daḫı gördüm yā ʿAlī

Ḳapusı altun gümüş kilidi var
Aña daḫı atdı bir fındıḳ ey yār

Ḳapu açılur içerü girürem
İki ejderhā muʿaẕẕam görürem

Bunlaruñ aġızlarından od çıḳar
Nefesi neye doḳunsa yaḳar

Eyidürem ki ẕihī ṣunʿ issī ġanī
Nice şarḳlara uġratdıñ beni

Bir belādan emīn olmadan daḫı
Bir belāya yine uġradım aḫī

Ejderhālar çün baḳar bizi görür
Her birisi ḳuyruġı üstüne durur

Yine döndi yılana ḳarşu gider
Gördi yılanlar durdı ḥamle ḳılar

İki fındıḳ anlara daḫı urur
Ol ikisi daḫı yüzüñ çevürür

Geçdük anları daḫı gördük ey şāh
Bir ḳızıl altun ḳurulmuş taḫt-gāh

Ayaḳları ḳızıl altundan anuñ
Vir ṣalavāt şādmān olsuñ cānuñ

Taḫtıñ üstünde görürem bir serīr
Yatur ol serīr içinde bir emīr

[28 b] Arḳası üstüne yatur ol kişi
Ḥayrān oldum ben göricek bu işi

İki eli gögsi üstüne durur
Nūrı çıḳar başına çün berḳ urur

Barmaġında yüzügi vardur aḫī
Üç ḳaşı vardur yüzügüñ daḫı

Birisinde Ḥātemi Süleymānuñ
ʿAlemler ḥükmünde idi anuñ

Nūrı çıḳar ol yüzügüñ berḳ urur
Ay güneş nūrı üstünde durur

Başı üstünde ḳandil var aṣılu
Altun ile gümüş ile ey ulu

İki ejderhā başı ḳatında var
İki daḫı ayaġı ḳatında var

Bunlara da birer fındıḳ urur
Çünki bunlar yüzlerini çevürür

Döndi baña eydür yigit seni
Bunuñ içün gözedürdüm ben seni

Sen eger sözüm işidesin benüm
Degiserdür saña ḫayr iḥsānum

Döndi eydür ben şimdi varısaram

Barmaġından yüzügini alısaram

Baña bir yılan gele nefes ura
Düşem ölem çünki göresin yire

Fındıġuñ birisini urġıl baña
Dirilem ḫayrım irişe saña

Ben didüm ki vir baña ṭoġrı ḫaber
Ne kişidir bu yatan kişi ey yar

[29 a] Döndi eydür bu Süleymāndır kişi
Ol yüzük devlet yüzigidir kişi

Benim ol elüme girerse paşa
Hükm idem bu dünyāya başdan başa

Saña daḫı māl u memleket virem
Yirüñe daḫı seni ḫoş gönderem

Vardı ol yüzüge ḥamle ḳılur
Anı gördüm bir yılan çıḳar gelür

Yüzi ʿavrat yüzi gibi yılanuñ
Ṣaçı ʿavrat ṣaçına beñzer anuñ

Geldi ol yılan buña nefes urur
Düşer ölür çün gözüm anı görür

Fındıḳıñ birisiyle anı urur
Diri olup durdı gördüm gelür

Vardı yine yüzüge ḥamle ider
Yılan urur bu düşer cānı gider

Yine fındıḳ ile ururam anı
Diri oldı kendüye geldi cānı

Öri durdı kükremiş deve gibi
Döndi söyledi baña didi

Bu kez eger ḳurtulur ise cānım
Nice eylüge iledeyim saña benim

Saña daḫı māl memleket virem
İledem ilüñe seni ḫoş görem

Vardı yine buña elin uzadur
Yılan urur bunı oda yandırur

Ḳaldı bir fındıḳ daḫı anıñla ururam
İllā eṣer itmez ayruḳ görürem

[29 b] Döndi yılan benim ile söyledi
Baña ḳaḳdı vü ʿitāb eyledi

Baña eydür ey günāhkār ʿāṣī
ʿĀṣī olan kişi bulmaz ḫalāṣı

Nice ṭarlıḳlardan Tañrı saña yol
Virdi saña iḥsān itdi ol

Bu ne işdir kim anı işlediñ
Ol emīr peyġamberi sen ṭaşladıñ

Ol Muḥammed kerāmetine saña
Ḥürmet olsun imdi bu kez saña

Nice eylemişdim bundan beter
İllā yüzün ḳarası saña yiter

Ben bu sözi işidicek ey yarā
Götürüben ol yāri urdum yarā

Eydürem ki ʿayān eyle bu işi
Ne kişidir burada yatan kişi

Yılan eydür maġarada cinnīler
Kim Süleymāna ʿāṣī idi bular

Yedi idi altısı helāk oldı
Ara yirde birisi diri ḳaldı

Bu daḫı siḥri ḳıla bunda gelür
Yaʿnī kim Süleymānun ḫātemini alur

Gör ki Tañrı nice helāk eyledi
Çünki yılan baña bunı söyledi

Eyidürem ben bilmez idim neyleyim
Nice firḳat āġūsın nūş ideyim

Anuñçün işledüm ben bu işi
İlimüze iledem didi bu kişi

[30 a] Benimle luṭf u kerem eylegil

Ḳancaru gider yolumı söylegil

Maġaradan nice çıḳayım baña
Cevāb virgil ṣorduġum budur saña

Döndi eydür yüzigini al cinīn
Al bile fındıḳlarını bile anuñ

Anları alup ḳapuya iresin
Ol iki ejderhāları göresin

Durup bunlar saña ḥamle ideler
Urasın fındıḳlar ile gideler

Çünki ṭaşra çıḳıcacaġaz ṣorasın
Señ bu devüñ meskenine iresin

Bunuñ ehli çünki seni bulalar
Menzīlüñe alubanı ṣalalar

Ṣoralar saña nevregiñ ḳanı
Eyidesin niçe depeledim anı

İşidicek sözini şād olalar
Ḳayġudan ġuṣṣadan aẕād olalar

Dağı bāġ itdi zīrā bu it
Ḳavmi daḫı dilemezdi bellü ṣābit

Öldügini çünki senden bileler
Ṭoġrı yol anlar saña göstereler

Ejderhālar beni görüp durdılar
İki yañadan baña nefesi urdılar

Fındıġı bunlara per-tāb iderem
Gözlerin yumar çıḳaram giderem

Ḳapuya ṭaşra çıḳıcaḳ başa
Uġrayu geldim bir ḳapuda bir ḳuşa

[30 b] Dir baña müʿmin degilmişsin yarā
Eylemişdim ben seni pāre pāre

Çünki müʿminsin aẕād olsun cānuñ
Ol Muḥammede baġışladım ḳanuñ

Geçdüm andan yola düşdüm giderem
Āhla feryād efġān iderem

Gözi yaşı dökülüben yürürem
Bir muʿaẓẓam ḳaṣra irdim görürem

Süre süre ḳaṣra yaḳın varıram
Yüz ḳaravaş ḳapusında görürem

Her biriniñ ay gibidir yüzleri
Azdurur zāhidi yoldan sözleri

Aralarında biri iken laṭīf
Göziñi zibā ḥüsn ḫulḳ-ı şerīf

Geldüm anuñ ḳatına virdim selām
Selāmumı çünki aldı yā imām

Döndi eydür baña nūrken ḳanı
Ben didüm cehenneme virdi cānı

İşidicek bu sözi şād olur
Ḳayġudan ġuṣṣadan āẕād olur

Döndi eydür ḥaḳ sevündirsün seni
Nitekim sevündirdiñ sen beni

Eydür ol maḳṣūdına ire idi
Ḳamu ʿālem ḫalḳını örte idi

Ḳul iderdi kendü özine
İşidenler uya idi sözine

İllā şükr Tañrı helāk eylemiş
Dīn-i İslām yolını pāk eylemiş

[31 a] Nice çıḳdıñ vir baña ṭoġrı ḫaber
Ölicek sen maġaradan ey yar

Yüzügin aldım daḫı anuñ ile
Çıḳabildim ey aḫī anuñ ile

Döndi eydür baña gerçekdür sözüñ
Ol yüzüg ile ḫalāṣ oldu özüñ

Anuñ ile ol ḫalḳı örte idi
Vay eger maḳṣūdına yite idi

Cümle ḫalḳı yandıra idi oda

Olur idi dīn-i İslāma ḳaża

Ne istegim Tañrı helāk eylemiş

Yine döndi baña gör ne söylemiş

Baña eydür yā yigit ḥāliñ nedür
Nice düşdüñ bunda aḥvāliñ nedür

Vaṣf-ı ḥālim bir bir aña söyledüm
Evvel āḫir çünki maʿlūm eyledüm

Döndüm ben daḫı ṣordum aña
Seniñ aḥvāliñ nedür eyit baña

Bir melikin ḳızı idim yā yigit
İmdi benim vaṣf-ı ḥālüm işit

Mā-taḳaddemden kitābım bir gice
Oturup oḳur idim ucdan uca

Bir kitābda görürem Resūlını
Ol dīn-i İslām yolunuñ uṣūlını

Nebīlerüñ ṣoñına ol geliser
Dīn-i İslām andan ẓāhir olısar

Çünki adını işitdüm dil ile
ʿĀşıḳ oldum cān ile göñül ile

[31 b] Şāẕılıḳdan uyḳuya vardı gözüm
Uyanuban bunda gördüm kendüzüm

Ol ʿāṣī melʿūn beni bilür imiş
Ḳanda kim bir ḫūb nigār görür imiş

Fitne vü ḥīle ile alur imiş
Ṭoġrı kendi evüne gelür imiş

Bizi bu nevʿ ile bunda getürür
Her birimüz bunca yıldır oturur

Bunlarıñ ol aḥseni benim yigit
Beni yavlaḳ sever idi ol pelit

İllā ben hīç yüzine baḳmaz[idi]m
Dilemezdim aña aḳmaz idim

Şükr olsun āẕād eyledi bizi
Bizi şād eyledi helāk itdi sizi

Ne dilerseñ muştuluḳ et bize
Ben didüm ki iledüñ ilümüze

Muştuluġum bu ola kim alasız
Siz beni hem menzilüme ṣalasız

Her ḳaçan kim ilüñi göresiz
İllā señ yüzügiñi aña viresiz

Ben didüm ki ilümi eger görem
Yüzigi ol sāʿat buña virem

Baña bir şeytānī cinnī getürür

Bindürür boynuna beni götürür

Döne döne ışmarlar beni aña
Ne dir ise hep ʿayān olur baña

Getürür ol cinnī beni seyr ider
Aldı beni geldügüm yola gider

[32 a] 865 Ol Deris ṭaġına getürdi yine
Kim gemimüz ġarḳ olupdur ṣuya

Nice anda getürür eyidür baña
Vir yüzügi ṣunı virdim aña

Gitdi cinnī ben yalıñuz ḳaluram
Ol ıssızlıḳda yalıñuz yürürem

Bilmezem ki ḳanġı yaña giderem
Ḥālimi kime şikāyet iderem

Durdum ol kenāra düşdüm yürürem
ʿAynı ḥayāı ben anda görürem

870 Var idi yetmiş ḳapu ey ḫˇāce
Aḳar idi ṣu ḳırḳ arşun yüce

Her ḳapudan ki ṣu çıḳardı yarā
Güneş anda gelicek batar yire

Bilmezem ki ḳanġı yaña gider ol
Tañrı virmiş aña yir altında yol

Dürlü dürlü āvāzlar kim gelür
İşidicek ādemī ḥayrān olur

Gürlemekler çatlamaḳlar yā imām
Şōl ḳıyāmet gününe beñzer tamām

İşitdim ben sinnīlerüñ āvāzın
İçerü girdüm bu kez ḥazīn ḥazīn

Gördüm anda cinnīleri ey yār
Ki ʿacāyib şekil idi bular

Fil gibi ḫortumları od gözleri
Söyleyicek yanḳılanır sözleri

Orta yirde bir aġac gördüm yüce
Yatur anuñ gölgesinde bir ḳoca

[32 b] Yanınıñ üstüne yatur ey paşa
Bağlu idi zincir ile başdan başa

Bir gözi yoġ idi anuñ yā ʿAlī
İşit imdi sen bu ʿacāyib ḥāli

Bir gözi var ṣanasın od pāresi
Ḳorḳıdır ādemi yüzi ḳarası

Döndi baña eydür söyle yā yigit
Ne yerdendir gelişiñ aḫir eyit

Eyidürem ben Medīne şārımdurur

Ol Muḥammed Muṣṭafā yārimdurur

Ben anıñ ṣaḥābesiyem azmışam
Ser-teser Ḳaf memleketni gezmişem

Döndi eydür ol Muḥammed geldi mi
Dünyāya dīni ẓāhir oldı mı

Eyidürem ben geldi yine gitdi ol
İllā bize ʿayān oldı ṭoġrı yol

İşidicek yatur iken oturur
Oḳur ol beni ḳatuña getürür

Döndi eydür ḫalḳ içinde şehādet
Var mıdır nicesidir ʿörf ʿādet

Ben didüm ki cümle Allāh dir bular
Hem Muḥammed Resūlullāh dir bular

İşde gücde cümlesiniñ teşvīşi
Her biriniñ anı dimekdir işi

İşidicek bu sözi yā emīr
Odda ḳurşun gibi bunlar erir

Yine yatur yanına n'idem saña
Daḫı döner bir ḫaber ṣorar baña

[33 a] Eydür baña fısḳ fücūr ey yār
Süci içmek zinā itmek aşikār

Aḳçasını ışṣıya viren kişi
Var mıdır anlardan iden işi

Ya yalan bize ṭanıḳlıḳ virici
Yā ẓālim kişilerle yüriyici

Nā-ḥaḳ yire ḳan dökülür mi baña
Ḫaber eyle ṣorduġum budur saña

Ben didüm ki bu ṣorduġuñ çoḳdur
Hīç bularsız daḫı bir yir yoḳdur

Yine döndi baña ṣordı bir ḫaber
Aña daḫı cevāb virdim muḫtaṣar

Eydür ol maġarada pıñar aḫī
Ḳurıdı mı yoḫsa aḳar mı daḫı

Ben didüm ki aḳmaz oldı oldurur
İllā henüz daḫı ṣuyı vardurur

Yine eydür bu dediklerim ḳamu
Ben çıḳasımıñ nişānıdur ʿamu

Yaḳın olmuş ṭaşra çıḳmaġım benüm
Kim bu bendelerden āẕād ola cānum

Geziserem dünyā mülkine başa
Geziserem dünyāyı başdan başa

Mekke ile Medīneye varamam
Ol Ḳudüs ucına daḫı iremem

Andan artuḳ dünyā mülkini gezem
Ḫalāyıḳın ekṣeriñ baña düzem

Şāẕılıḳdan bir kezīn naʿra urur
Yirde gökde hem āvāzı hep varur

[33 b] Anı gördüm bir melāyike gelür
Bir demür çomaġı eline alur

Bunı bir kez başına şöyle urur
Dir ki yā melʿūn vaḳti degüldürür

Daḫı vaḳtiñ olmadı kim çıḳasın
Gözün açup kimse çün baḳasın

Ḳorḳudan ben ẕikr tesbīḥ iderem
Yüzüm üstüne sürünüp giderem

Yalıñuz bir gün bir gice yürürem
Bir araya irdi yolum görürem

Anda bir ʿavrat aya beñzer yüzi
Ḫulle giymiş ḥūrīye beñzer yüzi

Geldim anıñ ḳatına virdim selām
Neʿaleyk aldı ne ḥōd söyler kelām

Geçdim andan gitdüm üç gün üç gice
Bilmezim ḥālim olısardur nice

Yalıñuz ḳayġu ile ben yürürem

Bir mişeye irdi yolum görürem

Ḫoş çayır çemen hem baġçeleri
Dört yanında çaġlıyup aḳar ṣular

Ḳapa gölgeler imiş aġaçları
Hem var imiş içinde çoḳ ḳuşları

Ṭolu arslan mişe uçdan uca
Oturur ortalarında bir ḳoca

Geldüm anuñ ḳatına virdüm selām
Selāmumı çünki aldı yā imām

Vaṣf-ı ḥālim söyledim bir bir aña
İşidicek sözümi ḳıldı ṭaña

[34 a] Döndi eydür ʿaceb olmış işiñ
Nice vāḳıʿalar görmüş bu başıñ

Yaḳın olmuş yoluñ gör imdi yüri
Geçdim andan işüme gitdim geri

Yola düşdüm daḫı gitdim bir zamān
Bir kişiye uġrayugeldüm hemān

Selām virüp geçdim andan yā emīn
Bir ḳapuya uġrayu geldim hemīn

Bir kişi ḳoġayla ṣu çıḳarur
Bir ḥavż var içine döker durur

Ol ḥavżıñ deligi var ḳuyıya
Durmaz ne ḳadar kim ṣu ḳoya

Anca zaḫmet bir derd ile ṣu çeker
Ḥavża ḳoyar yine ḳuyuya aḳar

Eyidürem ben delügini ṭut anıñ
Dola çünki daḫı diñlene cānıñ

Eydür aḫir fużūl olma yā yigit
Ne ki gerek al yüri işüñe git

Geçdim andan bir ite yolum irer
Ḳarnı içinde enikleri ürer

Ḳādirin ḳudretiñ taʿẓīm iderem
Geçdim andan daḫı bir dem giderem

Ol ıssızlıḳda giderem yalıñuz
Daḫı yoḳ yimege ac u ṣusuz

Aġlarım yaşım dökülür yürürem
Bir muʿaẓẓam ḳaṣra irdim görürem

Dört yanında nūrı çıḳar berḳ urur
Ne yerden ki bir kişi baḳar görür

[34 b] Eyidürem ki kerem issi ġanī
Uş ʿimārete irişdirdün beni

Ādemīler menzilidür varayım
Ādemī var ola anda göreyim

Yidi gün yidi gice öñden soña
Gitdim andan ṣoñra yitdim ben aña

Gördüm anuñ hevāya çıḳmış ucı
Bir ṭaşı altun biri gümüş ḫacı

Geldim anuñ ḳapusında dururam
Eşik üstinde yazılmış görürem

Yazılan Lāilāhe illallāh idi
Hem Muḥammed Resūlullāh idi

Bir daḫı Ādem Safiyyullāh idi
Bir daḫı Nūḥ-ı neciyyullāh idi

Bir daḫı yazılmış İbrāhīm Ḫalīl
Enbiyālar ceddi ol ṣāḥib-Cemīl

Yazılanıñ ṣoñına Allāh adı
Ḫatmine gine Resūlullāh adı

Yazılmış anda daḫı bunı başa
Bu ḳapuyı açmaḳ içün dürişe

Nice ki cehd ide açılmaz yarā
İllā oḳuyan kişi aça gire

Ḳapunuñ kilidi ol dem budur
Bunı oḳuyan kişi açar girür

Ben oḳudum anı ḳapu açılur

İçerüden misk-i ʿanber ṣaçılur

Girdim ol ḳasrdan yürürem
Nūra batmış maʿṣūmları görürem

[35 a] Örtü döşek sündüs istibraḳ idi
Perdeleri nūra müstaġraḳ idi

Perde ucın ḳaldıruban yürürem
Ay yüzlü yigitleri ben görürem

Her biri ḳılıç u ḥamāʾil ṭaḳar
Yaralarından henüz ḳanlar aḳar

Seyr iderler ḳaṣr içinde şādmān
Yoldaş olmuş bunlar gelir hemān

Yine bir maḳsūra vardum daḫı
El urup perdesini açdum daḫı

Gördüm anda bir ʿaẓīm ırmaḳ durur
Ṭatlu baldan levni südden aḳ durur

Kenārında dürlü dürlü maiʿde
Virdim anda nefsime dürlü ġıda

Ṭaʿāmdan yir ṣuyundan içerem
Kör olur bir nefsim andan giçerem

Çıḳmaġa ḳapu ḳatına yürürem
Bir muʿaẓẓam ulu arslan görürem

Geldi ol arṣlan baña ḥamle ider
Ḳorḳumdan beñzimüñ levni gider

İki yanında anıñ iki satır
Biri Muḥammed bir ism-i Ḳadīr

Oḳuram anı ṣalāvat virürem
Ġāʾib oldı ol arṣlan görürem

Geçdim andan daḫı ṭaşra çıḳaram
Ḥayrān olup dört yanıma baḳaram

[35 b] Bilmezem ki ḳanġı yaña giderem
Eydürem ki yā İlāhī niderem

Anı gördüm çıḳdı iki atlular
Nūr içinde şöyle ġarḳ olmış bular

Ellerinde ḥarbeler nūrdan durur
Dört yanına çıḳar cevlān urur

Atlarınıñ ṭırnaġı yirde başı
Gökde idi gör zihī ḳudret işi

Duruban bunlara ḳarşu yürürem
Tañrı selāmın bunlara virürem

Selāmımı çünki benim aldılar
Dönibeni sūʾāl ḳıldılar

Didiler kim içerü girdin mi sen
Ḳaṣrıñ içinde ne var gördiñ mi sen

Ṭaʿāmıñ yidiñ mi içdin mi ṣudan
Āẕād olur bir yudum andan ṭaṭan

Ben didüm ki içerü girdim belī
Ḳasr içinde olanı gördüm belī

Tañrı ẕikrin ben oḳuyup açmışam
Ṭaʿāmın yiyüp ṣuyun içmişem

Didiler kim sen misin ol medeni
Kim ḳavmiñ yavı ḳılupdur seni

Ben didüm ki benim ol bellü biliñ
Baña yolum gösteriñ kerem ḳılıñ

Didiler kim beşāret olsun seniñ
Ṭamū hem odundan āẕād oldı cānuñ

Çaġırup baña ey bīçāre ġarīb
Nice gezerken ġarībliḳde azıb

[36 a] Bir gün ola kim evüne varasın
Ölmeyesin bu ġurbetde ḳalmayasın

Ne ḳadar kim cefā çekdin ise
Ḫayra döne eline girdi ise

İllā dāʾim yüzüñ ol dergāha ṭut
Kim hīç andan maḥrūm olmaz ut

Bir gün ola kim naṣibiñ alasın

Göresin oġlanlaruña varasın

Bilmezem ki ol āvāz ḳanda gelür
Ṣanıram ki içerü cāndan gelür

Döndüm isteyüben yürürem
Bir yeşil çimene irdim görürem

Anda bir yigit aya beñzer yüzi
Nūr içinde şöyle ġarḳ olmış özi

Baña eydür merḥabā ey medenī
Tañrı buraya viripdür seni

Sensin āḫir ol Muḫammed ümmeti
Bu seferiñde çekdin zaḥmeti

Her ne kim gördüñse öñden ṣoña
Seferiñde maʿlūm olmuş hep baña

Döndi yemege bir nar virür
Her ḳaçan kim gözüm ol narı görür

Yerim anı şöyle lezzetlü idi
Bal şekerden daḫı ṭatlu idi

Müşkle ʿanber ṣanasın yarısı
Ol narıñ içinde ḳoḳusı

Çünki ol ḫūb ḳoḳuları yirdüm
Döndüm andan içmege ṣu diledüm

Baña eydür işte pıñar yüri
Ne ḳadar gerek ise içgil geri

[36 b] 990 Geçdüm andan ol pıñara yürürem
Ṣuya naẓar ider görürem

Gördüm anuñ ṣuyı südden aġ idi
Ṭadı daḫı baldan ṭatlu idi

İçeriem andan abdest aluram
Vardım anuñla namāz ḳıluram

İllā şöyle şād olur göñlüm cānum
Ḳayġularım feraḥa döndi benüm

Didüm ki baña delīl olasın
Menzīlime iledesiñ alasın

995 Döndi eydür ilüñüze yıl nice
Yitmiş yıllıḳ yoldurur gündüz gice

İllā ḫōş ṭut göñliñi seni alam
Göz açup yumunca ilüñe ṣalam

Bunuñ ile şöyleşirken yarā
Anı gördüm bir bulut geldi yere

Gürlemekler çatlamaḳlardur çıḳar
Yıldırımlar ṭoḳunur dağı yaḳar

Dört yañadan melāikeler dutar
Ṣāʿiḳalar ṣaġ u ṣola atar

Geldi bunuñ başı üstünde durur
Yuḳarudan aşaġa selām virür

Yigit eydür ḳanġı iḳlīme seni
Viripdür ol Kerem ıssı Ġanī

Bulut eydür ol kāfir iline
Kim getürmez Tañrı zikriñ diline

Rızḳıñ yirler ṭaparlar ayruġa
Viripdi beni kim ṭolular yaġa

[37 a] İllerinde ḳaṭı ḳızıllıḳ ola
Tañrı virdi bunlara belā

Yigit eydür yüri Ḥaḳḳıñ emrine
Ol gidecek bir bulut geldi yine

Ol ḳara idi bunuñ aḳ levni var
Heybetle raʿd ardından ḳovar

Anı daḫı çoḳ ferişteler dutar
Tesbīḥ tehlīl onı yire batar

Ol daḫı geldi buña virdi selām
Ḫōş faṣīḥ lisānla söyler kelām

Yigit eydür ol kerem issī Ġanī
Ḳanḳı iḳlīme viripdür seni

Bulut eydür beni arż-ı ʿIraḳa

Viripdür yaġmur yaġa seller aḳa

Yir yüzinde dürlü niʿmetler bite
Ki müʾminler ḳavi olar ṭāʿata

Aña daḫı yigit eydür kim yüri
Ol gidicek bir bulut geldi geri

İkisinden daḫı bunuñ levni aḳ
Dört yanından ferişteler çoġraḳ

Bir yanında durmış idi Mīkāʾil
Bir yanında Cebrāʾīl peyk-i Celīl

Ol daḫı geldi buña virdi selām
Yigit eydür bu kez anda ʿazm-ı rām

Bulut eydür Ḥaḳ beni virüpdi
Ol ḥabībiñ iline varġıl didi

Yaġa raḥmetim niʿmetim bite
Yiye ḳullarum emrimi duta

[37 b] Ḥācetiñ var mı bitürem saña
Ḥaber eyle yā veliyullāh baña

Döndi eydür Medīne şārıdurur
İşbu yigit Muṣṭafā yāridurur

Ḥācetim budur bunı getüresin
Ṣaġ esen evlādına yitüresin

Gök yüzinden ol bulut yire iner
Egilüben yanı üstüne dutar

Döndi eydür yā yigit dur …
Bu seni ilüñe ilede emīn

Ben didüm ki bir sūʾālim var aña
Cevābın virgil yā nebiyyallāh baña

Ol aġac dibinde gördi kim ḳoça
Ki demürle baġlu idi ucdan uca

Di baña kim anıñ aḥvāli nite
Geçdim andan uġradım bir ʿavrata

Kim selām virdim selāmım almadı
Söylemedi baña naẓar ḳılmadı

Geçdim andan bu mişeye irürem
Bir ḳoca arṣlanlar ile görürem

Geçdim andan bir yigide irürem
Bir hezan getürmüşler görirem

Tā arınca çigni üstüne dutar
Urdığı dem bir yire daḫı atar

Gitmez vü gelmez durur bir arada
Görmedim anı kim bir adım ada

Geçüp andan irmişem bir ḳuyuya

Bir kişi gördüm ki el urmuş ṣuya

[38 a] Anı çeker bir ḳoġacıḳ ṣu çıḳar
Ḫavża ḳoyar gene ḳuyuya aḳar

Geçüp andan daḫı bir dem sürürem
Bir muʿaẓẓam ulu ḳaṣra irürem

Açılur ḳapu içerü girürem
Yaralu şöyle yigitler görürem

1035 Çıḳdum andan gördüm iki atlular
Yüzi nūrlu iken heybetlü bular

Geçdim andan uġradım bir yigide
Bir yeşil levḥ öñüne ḳomuş dede

Geçdüm andan daḫı uġradum saña
Nedir anlar sen seni eyitgil baña

Döndi eydür ol aġaca irdiñüz
Ol demirlüce ḳoca kim gördüñüz

Bir gözi yoḳdur anuñ bir gözi var
Oldur ol Deccāl melʿūn ehl-i nār

1040 Aḫir vaḳt olıcaḳ gerek çıḳa
Ḫalāyıḳıñ ekṣeri aña baḳa

Geçüp ol ʿavratı gördüñ dünyādır ol
Aña uyan kişi varmaz ṭoġrı yol

Her kim anuñ mekrine aldanısar
Düşüben ṭamu dibinde ḳalısar

Geçüp andan ol mişe kim irdiñüz
Bir ḳoca arṣlanlar ile gördüñüz

Kardāşım Danyāldur ol daḫı
Ol mişe içinde olur ey aḫī

Gitmez gelmez bir arada ṭurur
Gice gündüz anıñ işi oldurur

[38 b] Oldur ol kim bir emāneti alur
İsteyene virmez boynunda ḳalur

Ḳıyāmete degin anı götürür
Ḥażrete ol yüz ḳarası bitürür

Geçüp andan irdiñüz ol ḳuyuya
Ol kişi kim durmuşdı ṣuya

Zaḥmetle bir ḳoġacıḳ ṣu çeker
Ḳoduġı dem ṣu yine durmaz aḳar

Gice gündüz ol durur anuñ işi
Tā göre andan ḳatı zaḥmet kişi

Oldur ol kim nesnesi yoḳ kimsede
Vardı diyüben gücle alur dede

Bir kişi daḫı gelür andan alur

Kendüzin zaḥmeti kendüye ḳalur

Birden alur birine daḫı virür
Kendü gene bāyiʿ-i müflis olur

Vebāldir kim baġlanur boynına
Giriser yarın cehennem ḳoynına

Muṣṭafā didi bir zamān gele
Müfsidler anda aşikār ola

Kim anadan ḳızı kīseden yiye
Ḳızlarını işledeler zināya

Geçüp andan bir zamān kim gitdiñüz
Ol yaralanmışları kim gördüñüz

Ḳaṣr-ı cennetdir kim anda yitdiñüz
Ḳapu açıldı içerü girdiñüz

Bedir ġazāsında şehīd oldılar
Ol ġazāvātda düşüben öldiler

Anıñ içün mertebeye irdiler
Bī-ḥisāb cennet içine girdiler

[39 a] Atlular ki Cebrāildir biri
Biri daḫı Mīkāildir biri

Ol yigid kim yoluñ ṣoñra biter
Bir yeşil levḥ gördün öñünde dutar

Ben eyidem ol yol ṣaġlıḳ virdim saña
Geçdin andan yine uġradın baña

Ben ol Ebū'l-Ġıyāsım ol Ḫıżır nebī
Ḳalmışa meded irişen ey ebi

Çün işitdüm buñı yüzüm ururam
Etegine yabuşuram ṭururam

Eyidürem aña ki ol Ṭañrı ḥaḳḳı
Kim ḳamu ʿālem fenādır ol Bāḳī

Şol duʿā kim gice oḳuduñ baña
Ögredivir ḥācetim budur saña

Döndi eydür anı oḳıyan kişi
Kenez eyler dünyādaki işi

Ādem Allāh emrine oldı ʿāṣi
Ḳabūl oldı oḳuyuban tevbesi

Nūḥ oḳudı duʿāsı maḳbūl olur
Ṣu yüzine gemisi necāt bulur

Oḳuyıcaḳ anı İbrahīm Ḫalīl
Nemrūd odın kenez eyledi Celīl

Yaʿkūb oḳuyub Yūsufı bulur
Yūsuf oḳur Mıṣra sulṭān olur

İdrīs oḳur dirilür ölü iken
Cennet içre [Ḥaḳ]aña virdi mekān

Eyyūb oḳur ḥāceti revā olur
Allāh anuñ derdine devā virir

[39 b] 1070 Yūnus oḳur ol kerem issī Ġanī
Ḫalāṣ eyler ṭarlıḳ içinden anı

Mūsā oḳur Fırʿavnı helāk
Eyledi deñiz içinde ol melek

ʿİsa oḳudı göge refʿ eyledi
Kāfirleriñ şiddetleriñ defʿ eyledi

Muṣṭafā çün oḳur manṣūr olur
Yahūdīler leşkeri maḳhūr olur

Ben oḳudum anı ḥayāt buluram
Diri ḳıyāmete degin ḳaluram

1075 Gice gündüz ẕikr ṭāʿat iderem
Ol Muḥammed ümmetine överem

Sen daḫı oḳu ilüñe varasın
İki oġlancıḳlaruñı göresin

Döne döne baña ögretdi anı
Tīz oḳudum geñez eyledi ġanī

Benimle çoḳ selām size ider
Urdı yoldaşa gider

Bindim anıñ arḳasına yā imām

Düpdüz idi tā göge beñzer tamām

Bir hava yüzinde yürürem
Kendümi evüm ṭamında görürem

Bu benim başıma gelen dünyāda
Kimseniñ başına gelmedi dede

Anı kim gördüm kimse görmedi
İrdigim yire kimse irmedi

Bu benim ḳıṣṣa gerek destān ola
Söylene tā ḳıyāmet kim ola

[40 a] Enṣār ilen ḳıldı anda üç gice
Söyledi ne oldıysa ḥāli nice

Bildiler cümle Temim Dārī imiş
Ol Muḥammed Muṣṭafā yārī imiş

Ṣaḥābeler cümle aña üşdiler
Biribiriyle görüşdiler

Öni oġlāncıḳları bile alur
Ṭoġrı Temim kendi evüne gelür

Ṣabr ile irürler irenler devlete
Manṣıba u mala mülk-i niʿmete

Ṣabr ideniñ müşkül işleri bite
Ṣabr ile her kişi maḳṣūda yite

Ṣabr iden ḳullarını sever Ṣabūr
Ṣabr ideniñ olur menzili būr

Bir meskeni kim ki ide iḫtiyār
Ḳıldırsa aña devlet ola yār

Kibrle tekebbürlük idene delīl
Şeyṭān olur ḳılar şöyle ẕelīl

O ki yaraşur tekebbürlük aña
Tā kim oldı olısar öñden ṣoña

Cümlesini muṣavver eyledi
Ādemīler yoḫ iken var eyledi

Sen tekebbürlük göñülden götür
Muṣṭafāya ṣalavāt çoḳ getür

Cümlemüziñ aṣlı ṭopraḳdan ṣudan
Pes tekebbürlük eylemek neden

ʿUcb ideniñ delīli şeyṭān olur
Aña uyan işi ṭuġyān olur

Şerr-i şeyṭāndan emīn olsun yarā[163]

[40 b] Bī-çāre rāhda Tañrıdan yārī
Öñdeki geldi dile maʿnā arī

Yoḳsa bir ümmī kişidir ol faḳīr

[163] Bu sayfadan sonra kısımlar eksik bu sayfadan hemen sonra son sayfaya geçilmektedir. Onun için diğer varak b olarak adlandırıldı.

Ne ḳalem dutmaḳ bilür ne yazı oḳır

Olursa işini Ḥaḳ bitürür
Ne kim gerekse var pes yitürür

Bu arada ḫatm oldı işbu kelām
Muṣṭafāya ṣad-hezārān vesselām

Ḥaḳ Taʿālā ol ḳula raḥmet ḳıla
Kim oḳuya fātiḥa ṣıdḳıla

Sözi eyideniñ cānına rāviyā
Ḥaḳ bağışlıya anı Muṣṭafāya

1105 ʿĀḳibeti ahreti ḫayr ola
Olar kişi kim oḳıya duʿā ḳıla

Sene 1128 fī evāsıṭi ẕilḥicce likātibihā ġufire lehū leraḥmeten vāsiʿaten el-fātiḥa

5. İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE YAZMALARI ATATÜRK KİTAPLIĞI BEL-YAZ-K0003

Ḥikāyet-i Temīm-dārī raḍīyallāhuʿanh

[1b] Rivāyet olunur ki bir gün emīrü'l-müʾmīnīn Ḥaẕret-i ʿÖmer raḍīyallāhu anh (2) ṣabāḥ namāzın ḳılup mescidde otururdı nāgāh bir ḫātūn mescide (3) girdi eyitdi yā emīre'l-müʾmīnīn bir erim var idi ġā'īb oldı(4) nişānı bulunmadı nafaḳadanʿ ācizim ne buyurursun Ḥażret-i ʿÖmer (5) raḍīyallāhu anh beytü'l-māldan bir ḳaç aḳça taʿyīn etdi erüñ gelinceye(6) dek nafaḳa eyle didi ol ḫātun rażı olup yedi yıl beytü'l-maldan(6) nafaḳa yedi Bir gün yine Ḥaẕret-i ʿÖmer raḍīyallāhu anh ḳatına geldi ve aġladı (7) eyitdi yā emīre'l-müʾmīnīn ṣabrım ḳalmadı henüz gencim bir kimse gerekdür kim (8) baña ṣāḥiplıḳ ide başımı örte Ḥażret-i ʿÖmer eyitdi çünki yedi (9) yıl mürūr etdi erinden bir eṣer ẓuhūr etmedi Seni bir ere virelim (10) Yüzin cemā'ate dutup hiç kimse var mıdır ki bu ḫātūnı(11)ḳabūl ede mihrini beytü'l-māldan vireyim didi bir yigit (12) ḳabūl eyledi derḥal Ḥaẕret-i ʿÖmer ol ḫatunuñ mihrini beytü'l māldan(13) virüp nikāh itdi aḫşamı yigit zifafa girdi yatsu (14) namāzın ḳıldı Cumʿa gicesi olmaġla giceyi iḥya eylemege başladı (15) ḫātūn ṭaşra çıḳdı gördi ḥavlıda bu mekruh ṣuratlu kişi (16) ṭurur gövdesi ḳıllı ṭırnaḳları uzun ve saçı ṣaḳalı ḳarışıḳ (17) çaġırdı bir heybetle ḫātun işitdi ḳorḳdu eʿūẕibillah didi

[2 a] (1) ne kişisin didi erin Temīmim ve ʿammiñ oġlıyım ve oġlancıḳlarıñ (2) atasıyım ḫātūn eyitdi ne ʿaceb aḥval erim gidenden beri yedi yıl (3) oldı ḫaberi bilinmedi şimdiki ḥalde eve ḥelāl getürdüm bir cinnī(4) gelmiş er benim dir Temīm bu sözi işitdi ġamgīn olup ʿaẕīm(5) and içdi ki seniñ ḥelāliñ ve ʿammiñ oġlı Temīm Dārım avrat eyitdi (6) ne söylersin benüm erüm bir gökcek muḥteşem idi sen bir div ṣuratlu (7) sun beni korḳutma var git işine Temīm eyitdi sen filānıñ ḳızısın (8) ḳardeşleriñ Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem öñünde şehīd (9) oldılar ʿavrat eyitdi fāriġ ol ecinnīlerden bunuñ gibi iş bilmek (10) ʿaceb degildir Temīm ḳatı avaz ile vallāh erinim dedi yeñi alan (11) kişi ṭaşra çıḳdı gördi ʿavrat bir kişi ile münāzara

ider Temīmiñ (12) üzerine çaġırdı āy ne kişisün didi Temīm eyitdi sen kimsin (13) ve benim evümde neylersin bunların arasında ḫayli münazara oldı āḫir (14) ḫātun eyitdi sözi terk idelüm ḳonaḳ gibi bu gice bir yirde olalım(15) ṣabāḥ emīrü'l-müʾmīnīn ḳatına varalım ne buyurursa öyle idelim (16) bu söze razı olup bir yirde ḳarar itdiler ṣabāḥ abdest (17) alup namāzı Ḥażret-i ʿÖmer ile ḳıldılar fāriġ olıcaḳ civān geldi (18) eyitdi yā emīre'l-müʾmīnīn dünki gün bu żaʿīfe nikāḥ eylediñ (19) bu gice bu kişi geldi evüñe evüm ve ʿavratımdır dir ne buyurursun

[2 b] (1) Ḥażret-i ʿÖmer eyitdi ne dirsin Temīm eyitdi yā emīre'l-müʾmīnīn bu ʿavrat (2) benim ḥelālimdür ve ʿammim ḳızıdur küçükden alup beslemişem ve benim babam adı (3) Ḥabīb'dür Ḥażret-i ʿÖmer eyitdi ya şimdiye degin nerde idin bu ʿavratı (4) nafaḳasız ḳoduñ Temīm eyitdi yā emīre'l-müʾmīnīn bir vāḳʿaya uġradım (5) yer altında idim Ḥaẓret-i ʿÖmer raḍīyallāhu anh didi ādem ne ʿaceb söz (6) söylersin benī ādem yir altında nice olur Temīm aḥvālini şerḥ ü beyān (7) itdükte Ḥażret-i ʿÖmer asḥāb-ı kirāma eyitdi bu iş ulu maṣlaḥatdur (8) buyurun hażret-i ʿAlī ḳatına varalum tā bu aḥvāli ol daḫi bile (9) ḥażret-i ʿAlī raḍiyallāhu anh ravża-i muṭahharada otururdı (10) Ḥażret-i ʿÖmer eyitdi yā ebe'l-Ḥüseyn bir ʿaceb iş vāḳiʿ oldı civanı (11) ve Temīmi gösterdi hażret-i ʿAlī ḳaçan Temīm-i Hazrecī adın işitdi (12) Allāhu ekber ṣaddaḳte yā Resūlallāh didi ve ḥażret-i Ömere eyitdi (13) yā ʿÖmer! evvel u āḫir bunı diñlemek gerekdür Ḥażret-i Muḥammedu'l-Muṣṭafā (14) ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem bunuñ aḥvālinden ḫaber virmişdür pes (15) Temīmi ortaya aldılar söze başladı ve eyitdi birḳaç vaṣiyyetim vardur (16) evvelā besmelesiz bir işe şuruʿ etmek yiyecek ve içecek (17) nesneyi örtmeden ḳomaḳ ve ʿuryān yatmaḳ pes Temīm eyitdi (18) felān yılda ve filān ayda ve filāñ gice bu ʿamīm ḳızı ile ṭamda (19) yaturduḳ ittifaḳ bāña ġusl lazım oldı su ṭalebine çıḳdım *Bismillāh*[164]

[3 a] (1) unutmuşum ḫavflandımʿavrat bāña laṭīfe iderek dut didi (2) sözi temām olmadan bir ṭaġ gibi ʿifrit beni ḳapdı havaya (3) gitdi niçe ṭaġ ve ṣaḥra ve derya geçdi āḫir bir deñize baturdı (4) andan indi beşinci ḳat yire kāfir cinnīleri arasında beni ḳodı (5) bir yıl ol ṭāʾife içinde ḳaldum anlara ḳulluḳ iderdüm tenhāda (6) namāz ḳılurdum Ḳurʾan okurdum bir gice aẓīm āvaz ile tekbīr (7) ve tehlīl işitdim ve muteḥayyir oldum ol āvaz ṭarafına yürüdüm (8) bir cemāʿat gördüm ellerinde yalın

[164] Allâh'ın adıyla. Fatiha suresi 1 / 1.

ḳılıç ḳana bulaşmış etrafa (9) yügrüşürler kafirleri öldürürler ve kimini esīr iderler meger (10) bunlar Müʾmīn cinnīler imiş çaġırdım *lā ilāhe illallâh Muḥammedun resūlullāh*[165] (11) didüm bunlardan bir bölük ḳatıma geldi sen kimsin bu kelime-i şehādeti (12) kimden ögrendin bu yere niçe düşdün ḥāliñi maʿlūm eyle didiler (13) eyitdim Muḥammed Muṣṭafā ṣallallāhu ʿaleyhi vesellemin şehrindenim besmele-i (14) şerīfe terki sebebi ile beni bir div ḳapdı bunda getürdi (15) Bu ḳavme esīr oldum dedükde beni ḫoş gördiler melikleri (16) ḳatına getürdiler ḥālimi ṣordı Muḥammed ümmetiyem didüm Devlet (17) devlet anuñ kim Muḥammed ümmeti ola didi ve adımı ṣordı Temīmdür didüm (18) andan eyitdi yaramaz ḳavm arasına düşmüşsün seni bu yirde (19) ḳomazam didi beni aldı iline gitdi çoḳ inʿām ve iḥsānın

[3 b] (1) gördüm beni imam idindi namaz vaḳti oldıḳta ezan oḳırdım (2) ve imāmet iderdim Baña mütābaat iderler idi dāyim Ḳurʾan oḳuyup (3) tefsīr iderdim bir gün bu āyeti oḳudum *“ İnnelleẕīne lā yercūne liḳāenā (4) ve raḍū bi’l-ḥayāti’d-dünyā veṭme’ennu bihā velleẕīnehüm ʿan āyātina (5) ġāfilūn*”[166] çün bu ayet melik semʿine irdi nāle idüp (6) aġladı ben de aġladım eyitdi oġlancuḳlarıma Kur’anı taʿlīm itsen (7) ʿaẕīm minnet olurdu ḫoş didüm bir müddet Kur’an taʿlīm (8) itdim şöyle oldı kim bir kaziyye vāḳiʿ olsa fetvam işitmeyince (9) ḥükm itmezlerdi bir gice melik ḫizmetinde söz söylerken beni uyḳu almış (10) düşümde ravża-i Resūl gördüm aġladım ünim melik ḳulaġına degmiş (11) eyitdi niçün aġlarsın meger ṣoḥbetimizden uṣanduñ ḫāṣā uṣanmadum (12) ammā böyle vāḳıʿa gördüm aġlamışım didüm melik eyitdi yā Temīm bilürsün (13) bundan ravżaya ḳaç yıllıḳ yoldur ḫayır bilmezem didüm eyitdi seksen (14) yıllıḳ yoldur çün anı işitdim aġladım melik eyitdi meger oġlancuḳlaruña (15) ḥasretsin belī didüm eyitdi ġam yeme Ḥaḳ taʿāla ıraḳ yerleri bize (16) yaḳın ediverir melik elime yapışdı biraz yer yüridi derya kenarına vardıḳ ki Ḥadd u pāyānı hiç yoḳ yaḳında bir cezīre var aña vardıḳ (17) bir mücevvef ulu ṭaş gördüm ḳapusı muḥkem melik buyurdı ḳapuyı

---

[165] Allâhtan başka İlah yoktur. Hz. Muhammed Onun Rasûlüdür.

[166] Şüphesiz bize kavuşacağını ummayan ve dünya hayatına razı olup onunla yetinerek tatmin olan kimseler ile âyetlerimizden gafil olanlar var ya; işte onların kazanmakta oldukları günahlar yüzünden, varacakları yer ateştir. (Yunus Sûresi, 7-8. ayet, Diyanet işeleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s.208.)

[4 a] (1) açdılar içeri girdük gördüm çoḳ ʿafārit bend u maḥbus (2) yaturlar melik bir kara ʿifrite eyitdi üzerinde ne ḳadar (3) ḥaḳḳım var bilür misin ʿifrit eyitdi bilürüm ki ölüme müsteḥaḳ oldum (4) faẕlıñ ve mürüvvetiñ üzerimde çoḳdur melik eyitdi dilerem seni (5) azād ideyim ifrit eyitdi kereminden ʿaceb degül melik eyitdi şartum (6) var ḳabūl ider misin ʿifrit eyitdi şartın nedür elimden gelürse (7) ideyim melik eyitdi bu Müslimanı Medineye ilet amma ḳaç saatde (8) iletürsün ʿifrit eyitdi üç sāʿatde melik eyitdi yā Temīm (9) bu ʿifrit yavuz melʿundur şom u bed-kār-ı gümrāhdır ḫavf iderüm (10) ahd-ı ferāmūş idüp saña ʿazāb ide bir duʿā ögredeyim (11) yolda oḳı saña afet irişmeye amma ravża-i muṭahharaya varıcaḳ (12) Resūl ḥażretine selāmumı degüresin Ve Ebubekir ʿÖmer ʿOṯmān ve ʿAlī ve mecmūʿı (13) aṣḥāb-ı kirāma selāmımı irüşdüresiñ ve eyidesin gice ve gündüz (14) ġazaya meşġuldür himmetleri bizimle olsun ben daḫı ol melike (15) duʿā ḳıldım andan gözümü bağladılar olʿ ifrite yüklettiler ve ol (16) duaı okudum melik ardımca çaġırdı zinhār duʿādan ġāfil olmayasın ki işin ḫarāb olur du'ā budur "*Subḥanekallāhumme ve biḥamdik (17) subḥāneke bimā sebbaḥake bihi semavātike ve āridike subḥanekallāhumme bimā (18)sebbeḥeke bihi'l-bihāri ve'l-ḥıytān Subḥanekallāhumme bimā sebbaḥake bihi'l-ʿālemūn*

[4 b] *(1)min ḫalḳike bimen kāne bihi şey'in min niʿmetike vemā min şey'in illā yüsebbiḥu biḥamdike (2) velā kin lā yefḳahūne tesbīḥahum innehu kāñe ḥalīmen ġafūra Yā kerīm u yā raḥīm*[167] çünki (3) bu tesbiḥi oḳudum her gāh ki 'ifritden bir ḳorḳu nesne ẓāhir olsa tesbiḥi (4) oḳurdum sākin olurdu bu ʿifrit beni gāh yuḳaru çıḳarur gāh (5) aşaġı indürürdi nice ṭaġlar ve deryalar geçürdi bir defʿa ol (6) ḳadar yuḳaru çıḳdı kim melā'ike āvāzı işidildi raḥat oldum gözüm (6) açdım her melek elinde ödgürdüm ʿifrite atmaġa ḳorḳdum du'ādan (7) ġāfil düşdüm ol demʿifrite bir od atıldı ʿifrit deñize düşdi (8) beni kenara bıraḳdı anda müteḥayyir ve ʿāciz ḳaldım tesbiḥi oḳumaġa meşġul (9) oldum bir sāʿatden soñra deñiz yüzünde bir ḳuş geldi gözleri (10)

[167] Sen eksik sıfatlardan uzaksın. Seni daima överim. Sema ve göklerin seni tesbih ettiği gibi sen eksik sıfatlardan münezzehsin. Deniz ve balıkların seni tesbih ettiği gibi sen eksik sıfatlardan münezzehsin. Yarattığın Âlemlerin senin nimetlerinden dolayı seni tesbih ettiği gibi sen eksik sıfatlardan münezzehsin. Hey şey seni tesbih eder.

ḳızıl ḳanadları ṣarı endāmı yeşil ḳarnı muhaṭṭaṭ geldi üzerime (11) ḳondı menḳarını aġzıma ṣoḳdı ṣu dökdi hezār bar şekerden ṭatlu müşkden zeki (12) ḳardan so[uk] fasiḥ dil ile eyitdi ey medeni ġöñliñi ḫoş dut Ḥaḳ subḥanehu ve taʿāla seni yarlıġadı ve ḫalḳa (13) ʿibret eyledi ḥikāyetini işidenler ʿibret ve naṣīḥat alalar eyitdim kimsen eyitdi (14) murġ-ı İsḥaḳ Nebiʾyim bu diyarda gümrāhlar elinde faḳīr ve maẓlūmları ḫalāṣ (15) itmege meʾmūrum ġam yeme Ḥaḳ taʾālaya tevekkül eyle tevekkül olanın işi (16) żāyiʿ olmaz andan baña yol gösterdi gice gündüz yürüdüm (17) yorulmadum aç ve ṣuṣuz olmadum ol ṣu berekātından bir merg-zāra

[5 a] (1) İrişdüm anda bir dabbe gördüm ki andan ulu heykel görmedim ḳorḳumdan (2) yolum yañıldım müteḥayyir oldum ol cānavar geldi eyitdi ey medenī beni bilür misin (3) yoḳ didüm eyitdi Ḥaḳ teʿāla kelām-ı ḳadīminde anduġı Dabbetü'l-arż (4) benim eyitdi baña yol göster eyitdi ben yol bilmezem ama şol ṭūşa git (5) saña bir yol gösterici buluna didi gitdüm bir ʿaẓīm dereye uġradum ṭaşdan (6) yapılmış bir bina var ḳapusı baġlu gölgesinde biraz raḥat olam didüm (7) ḳulaġıma bir mehīb avāz geldi alarga otur üzerime düşme (8) didi baḳdım bir ʿifrit oturur ḳorḳdum eyitdi ḳorḳma bunda bir işe gelmişem (9) ammā yalıñız başarılmaz Baña gel yardım eyle eger rast gelürse (10) seni Medineye ileteyim didi olsun didüm ʿifrit eyitdi beni ṣaḳla (11) eyitdim nice ṣaḳlıyayım eyitdi eliñe bir ḳaç fındıḳ virirem bana esbab-ı heladen bir nesne gelürse bir fındıḳ ile beni ur ṣahlarım maḳṣūdum (12) ḥāṣıl olur seni daḫı muradıña irüşdürürem bir ḳaç fındıḳ elime virdi (13) ve birḳaç daḫı kendi aldı eyitdim ne buyurursun dutarım maḳṣuduña (14) iriş ʿifrit çün vefa ḳoḳusunu aldı ḳapuya yürüdi elindeki (14) fındıḳıñ birisiyle ḳapuyı urdı ḳapu açıldı içeri girdük gördüm (14) bir dehliz iki aṣlan durur her biri bir tafarfta bizi gördiler üzerimize hamle ittiler ʿifrit her birisine bir fındıḳ urdı sākin (15) oldılar ileri yüridi bir ḳapu daḫı peyda oldı ʿifrit ana daḫı

[5 b] (1) bir fındıḳ urdı ol daḫı açıldı içeru girdik bir maġara gördüm be-ġāyet (2) ulu içinde bir ulu ırmaḳ aḳar kenarında iki ṭaġ gibi ejdeha yatur (3) bizi gördiler ḫamle itmege başladılar ʿifrit anlara daḫı bir fındıḳ ḫavāle (4) itdi anlar daḫı fāriġ oldı biraz daḫı ilerüye yürüdük bir maġara göründü (5) içeri girdük anda daḫı bir ʿaẓametlü ejdeha ḳarşu geldi ʿifrit bir fındıḳ (6) ile anı daḫı dondurup andan geçdük bir saraya irişdük der u (7) divarı altun ile yapılmış gümüş taḫt üstünde ferşler döşenmiş (8) bir

ṣuffe var üzerinde altundan bir tabut yaḳut ile muraṣṣaʿ ol (9) tabutda bir şaḫṣ yatur nūrundan ol saray münevver olmuş ol nūra (10) taʿaccüp ḳıldım amma ol şaḫṣıñ başı ucunda bir yılan ayaġı ucunda bir yılan (11) yatur biri aḳ ve biri ḳara bizi gördiler üzerimize hücūm itdiler ʿifrit (12) anları daḫı bir fındıḳ ile urdı ʿ ifrit ilerü yüridi ol şaḫṣıñ (13) eline yapışdı barmagında bir yüzük var idi çıḳarmaġa ḳasd itdi (14) anda bir yılan ẓāhir oldı ʿifritiñ yüzüne bir dem urdı ʿifrit (15) bī-hūş düşdi ben daḫı bir fındıḳ ile ʿifriti urdum ʿaḳlı başına geldi eyitdi seni bunuñ içün isterdim maḳṣudum ḥāṣıl olursa (16) seni muradına irgürem uş bu şaḫṣ Süleymān nebi aleyhisselamdur dilerem (17) yüzigini alam ʿāleme pādişah olam ben ḫaṭırımda didüm ki ol saña (18) nice müyesser olur ki Allāh teʿālaya münacātında dimiş *Ḳavlühü teʿāla "Rabbi'ġfirlī*

[6 a] *Vehebelī mülken lā yenbaġi li eḥadin min baʿdi*[168] ʿifrit yine ḳaṣd itdi ol yılan (2) girü dem urdı ʿifrit düşdi tekrar ʿifriti fındıḳ ile urdum yine (3) ḳalḳdı eyitdi aferin Ḥaḳḳıñ üzerime vācip oldı üçüncü nevbet (4) ḳaṣḍ itdi ve yüzügi yerinden depretdi ol yılan ḳaḳıdı ʿifritiñ (5) üzerine hücūm idüp öyle bir dem urdu ki ʿifrit bī-cān yire düşdi (6) ben bu ḥāli gördüm beġāyet ḫavf itdüm ilan söze geldi eyitdi (7) yā Medenī gördiñ mi bu melʿūnı eger sen ümmet-i Muḥammed olmayaydıñ saña daḫi (8) böyle iderdim didi ḳalbim tesellī olup eyitdüm ey Tañrı maḫluḳı Muḥammed (9) ḥürmetiyçün baña söyle sen kimsin eyitdi ben ferişteyim beni Tañrı teʿāla bunuñ (10) cesedini beklemege ḳomışdı ḳıyāmete dek beklesem gerek eyitdim bu ʿifrit (11) kim idi ol ferişteh eyitdi bular yeddi ʿifrit Süleyman ʿAleyhisselama (12) ʿāṣiliḳ iderlerdi Süleyman nebi ʿaleyhisselam ʿbunları yerin ḳarında hapsetmiş (13) idi Ḥażret-i Süleyman vefāt etdikden ṣoñra ḫalāṣ oldılar (14) altısı bir bir geldiler bu mühri almaġa helāk oldılar yedinci budur ki ḥālini üşte (15) gördüñ bu daḫı helāk oldı didüm baña yol göster çıḳayım eyitdi bu ʿifritiñ yüzügini al bu yana kim gidersin evüne uġrarsın ʿifrite (16) olan dostluġunı söylersin yüzügi gösterirsin saña ikrām idüp (17) yol gösterürler ve hem şol fındıḳlardan bilence al yol cānavarların (18) mekkarların anınla defʿ idersin ol ferişteh vedaʿ idüp yüzügi

[168] Meali: And olsun ki, biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık. *[168]* Sonra tövbe edip bize yöneldi. Sad Sûresi, 34. ayet, Diyanet işeleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s.454.

[6 b] (1) ve fındıḳları aldum yola girdüm uġruma geleni fınduḳ ile defʿ itdüm nāgāh (2) bir ḳuşa tūş oldum ḳatı āvāz ile çaġırdı "*evla leke fe evlā*"[169] didi (3) İlāhī çoḳ temāşā gördüm ʿacaba bu ne maḫlūḳ ola deyu ḫayli teʿaccübden (4) ṣoñra ilerü vardum çoḳ ḫalḳ gördüm ammā bir ḫub ṣūretli ḫātūn (5) beni ḳatına oḳıdı eyitdi seniñle daḫı giden ʿifrit nice oldı (6) eyitdüm helāk oldı eyitdüm " *Elḥamdulillāhi'lleẕi idfaʿanna*"[170] eger ol meʿūn (7) maḳṣuduna irişeydi ne sen cān ḳurtarurdun ve ne ben eyitdim sen (8) kimsin eyitdi ādemīzādem müslimanım āḫir zaman peyġamberi Ḥażret-i Muḥammed (9) ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem gelecekdir ve anıñ ümmetinden bir kişi bu maḳama uġrıyacaḳdur (10) deyu çoḳ müddetdür ol heves ile otururum sen geldiñ adın nedür (11) ve neredensin ve kimiñ ümmetisin eyitdim adım Temīmdür şehrim Medinedür (12) Peyġamberim Ḥażret-i Muḥammed Ṣallallāhu ʿaleyhi vesellemdür eyitdi şimdi Ḥażret-i Muḥammed (13) Ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem ḥayatta mıdır eyitdüm Ḥaḳ civarında eyitdi Ebubekir diri midür (14) didüm Yoḳ eyitdiʿ Ömer ʿOṯman ʿAlī diri midür didüm belī bu cevabları (15) işitdükde barmaḳ ḳaldırup eyitdi lā ilāhe illallāh Muḥammedu'r-resūlullāh (16) didi yā Medeni ol ʿifrit ki öldi ʿavradın gice saña laṭīfe idüp (17) dut didi işte dutan bu melʿundur ve benim anam ki İmrag ḳızıdır (18) Ferīḳadur Ḥażret-i ʿİsa zamānında ḳapup bunda getürdi Bu yerde (19) vücūda gelmişim eyitdim anan diri midür eyitdi ölmüşdür eyitdim

[7 a] ey ḫātun baña bir medediñ var mıdur eyitdi göñlünü ḫoş dut seni (2) Ḥażret-i Muḥammed ḥürmetine ḫalāṣ ideyüm ol ʿifritiñ yüzügini barmaġıña (3) geçür kimseye virme ve senden anı gücile daḫı alamazlar anıñ bunda çoḳ (4) yārenleri var birine diyeyim seni evüñe irişdürsün ol yüzüg (5) sende iken hiçbir ʿifrit saña zaḥmet viremezler amma evüñe varıcaḳ (6) yüzigi baña gönderesin anda ravżaya varıcaḳ selāmumı Ebubekir ʿÖmer (7) ve ʿOṯmān ʿAlīye ve aṣḥābeye teblīġ eyle ben didüm ismiñ nedir eyitdi (8) Fertesa bint-i İsrāil çün ol ḫātun bu tedbiri gösterdi ʿifritin (9) birine çaġırdı elimi eline virdi bunı bu gice evüne irişdür saña emānet (10) yüzügi virir baña getür didi ʿifrit beni omuzuna aldı niçe ṭaġlar (11) ve ṣāḥralar geçdi deryā-yı muḥiṭ ortasında bir ulu ṭaġa uġradı (12) eyitdi bu İblis yeridür ḳorḳarım beni duta yüzügi ala ve seni benden cebr ile ala (13) deyüp yüzigi benden aldı ve gitdi ben

[169] Bu azap sana lâyıktır, lâyık. Kıyame Sûresi, 34. ayet, Diyanet işeleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s. 577.
[170] Onu bizden uzaklaştıran Allâh'a hamd olsun.

müteḥayyir ḳaldım bir ṭarafda (14) bir magara gördüm önünde bir ḫayme ḳurulmuş tütün ve necirler āvazı (15) gelür ḳorḳdum amma göñlüm diledi ki ol ḫaymeye girem ilerü yüridüm gördüm (16) ʿifritler oturur her biri bir dürlü ṣuratda nesne dimediler daḫı (17) ilerü yürüdüm bir ʿifrite uġradum fil gibi ḫortumu var ve deve gibi (18) dudaḳları ṭoñuz gibi dişleri raʿd gibi gürledi baña eyitdi yā medenī (19) ḳorḳma ḳatıma gel ḳorḳdum varamadım eyitdi var şol maġaraya Deccāl

[7 b] andadır seni görsün didi vardım ki gördüm bir zişt ʿifrit-liḳā (2) müteʿaccib oldum çün beni gördi münbasıṭ oldı ve didi ādemīzāde misin (3) didüm belī kimiñ ümmetisin didi Ḥażret-i Muḥammed ümmetiyim didüm ve aġladım (14) Muḥammed vefāt etdi mi didi belī didüm ḫayatında neyledi didi eyitdüm (5) teblīġ-i risālet itdi āheste āheste ḫaber ṣormaġa başladı (6) dīn ve erkān namaz ve oruc ḥac ve zekāt aḥkām-ı şerâyiʿ söyledüm bu ḫaberleri (7) işitdi eridi ölüm ḫaddine yetişdi andan soñra eyitdi zemzem (8) ḳurudu mu didüm yok eyitdi fesad ẓāḥir oldı mı nā-ḫaḳ yere ḳan (9) dökülür mü zina ve livāṭa āşikār yalan şehādet ve yalan yere yemin ve ḫamr (10) içmek āşikār oluyor mu eyitdim peyda olmadadur çün bunı işitdi (11) gezindi ve sevündi bendelerin kütür kütür ḳırdı yürümek üzere (12) iken iki yeşil ṭonlu kimesne geldiler ol melʿunuñ yüzine birḳaç (13) ṭabanca urdılar ḫurūc vaḳti degildir didiler ben ol ḥāli gördüm (14) ḳaçdım bir gün ve bir gice gitdim bir ulu ḳaṣra irişdim bir kirici altun (15) ve bir kireci gümüş küngüreleri cevāhirden iki ḳanad üzere bir ḳapusı var (16) altun kilidi urulmuş ve ḳapu üstünde zümrüd ile yazılmış *" Lā ilāhe (17) illallāh Muḥammed Resūlullāh Lā ilāhe illallāh Ādem ṣafīyyallāh Lā ilāhe(18) illallāh İdrīs refīʿullāh Lā ilāhe illallāh Nuḥ neciyyullāh Lā ilāhe (19) illallāh İbrāhim ḫalīlullāh Lā ilāhe illallāh İsmāʿīl ẕebīḥullāh*

[8 a] (1) *Lā ilāhe illallāh Yaʿḳūb isrāīlullāh Lā ilāhe illallāh Yūsuf ṣıddīḳullāh (2) Lā ilāhe illallāh Mūsa Kelīmullāh Lā ilāhe illallāh ʿÎsa rūḥulāh Lā ilāhe illallāh (3) Muḥammed Resūlullāh ve Ḥabībullāh*[171] alt yanında yazılmış ki her kim ḳuflı açmaḳ

[171] Allâh'tan başka İlah yoktur. Muhammed onun Resûlü'dür. Adem Allâh'ın açık dostudur. İdris Allâh'ın arkadaşıdır. Yakup Allâh'ın yakını, dostudur.Yusuf Allâh'ın sıddıkıdır. Musa Allâh'la konuşandır. İsa Allâh'ın ruhudur. Muhammed onun Resûlü ve dostudur.

dilerse (4) bu tehlilleri oḳusun ḳufl açılur ben daḫi bu tehlilleri oḳudum ḳapu açıldı (5) içerü girdüm vaṣfa gelmez nesneler gördüm altundan ve gümüşden yapılmış (6) ḳaṣırlar ḳapularında sündüs ve istebraḳdan perdeler aṣılmış bir perde gördüm (7) içerü girdüm bir büyük ögürdüm içinde başsuz gövdeler ve gövdesiz başlar (8) ḳana bulaşup yaturlar kimi ḳoca ve kimi yigitler ileri yüridüm täze ḳızlar (9) ve oġlanlar ḳarşu ḳarşu taḫtlar üzerinde oturup söyleşirler libasları (10) sündüsden ve ırmaḳlar gördüm aḳar kenarında mäideler dürlü dürlü (10) niʿmetler ve çoḳ vaḳt idi ṭaʿam yememişdüm oturdum yedim nägah (11) gözüm bir dehlize doḳundu içinde bir ilan var gördüm alnında yazılmış (12) *Lā ilāhe illallāh Muḥammed Resūlullāh* andan ḳorḳdum ṭaşra çıḳdım ḳapu yayıldı (13) biraz yürüdüm yolda iki atlıya uġradum genç yigitler amma ḳatı heybetlü (14) Rüstem ṣalābetlü Ḳahraman şevketlü pākize yeşil ṭonlar giymişler Atları gilgüni (15) başdıḳları yerde çimen biter yüzlerinden nūr ṭamlar köşküñ ṣāḥipleridir diyü (16) kendümi ṣaḳlayam didüm amma üzerime gelüp selām virdiler ʿAleyke aldım eyitdiler kasra girdin mi taʿām yedin mi beli didüm eyitdiler devletlü (17) ve saʿādetlü imişsin ki ol ḳaṣra giren ṭamuya girmez ve Medineden gelen

[8 b] (1) sen misin belī didüm didiler yüri feraḥ ḳaribdir yolda bir kişiye uġrarsan (2) aña bizden selām eyle deki dostuñ ʿAbdullah ve ʿAbdurraḥman size selam (3) iderler ve daʿ idüp bir gün bir gice gitdüm bir mahrūya uġradum namaz (4) ḳılur fāriġ olunca selām virdim cevab virüp Medineden gelen sen(5) misin belī didüm dedi ilerü git istedigün bulasın bir zamān (6) gitdüm bir murġ-zāra irüşdüm bir miḥrab gördüm üstünde yazılmış *Lā ilāhe illallāh (7) Muḥammed Resūlullāh* ol miḥrabda bir yigit namaz ḳılur fāriġ olunca ṣabr itdim (8) selām virdim ʿAleykümselām merḥaba yā Medenī didi neʿaceb ḫalāṣ olmuş (9) sun beni ḳatına oḳıdı vardım ol ḫub ṣūreti temāşa ḳıldım baña bir etmek (10) virdi yedim andan leẕīẕ taʿām yedügim yoġ idi ṣu diledim baña bir çeşme (11) gösterdi ve erdim içdim ḳardan savuḳ sudan aḳ baldan ṭatlu (12) diñlendüm abdest alup geldim ol yigit ile namāz ḳıldum üç gün (13) anda ḳaldım önüme bir balıḳ ḳoydı eyitdi cihanda ne leẕẕet var ise (14) bunda mevcutdur çünki yedim dünyā niʿmetinden vazgeldüm dördünci gün (15) ol yigit eyitdi şu karşu tagda bir ag toprak var ve anda bir ev var ol eve Ādem ṣafiyyullāh girmişdür ümmet-i Muḥammedden bir kişi girse gerek eger (16) raġbet idersen var teferrüc eyle didi vardım ṭaġa çıḳdım bir murġ-zār (17) gördüm bihişte beñzer anda bir ʿavrat var dibā

ve zibā giyüp oturur (18) başında bir tāc ḳarşusunda bir miftāḥ aṣılmış kendü tesbīḥ oḳumaġa meşgul

[9 a] üç defʿa selām virdüm almadı bir āvāz işitdüm yā żaʿīf geldigün yola dön (2) ḫavfımdan giru döndüm ol namaz ḳılan yigit ḳatına geldim eyitdim seni ve beni ḫalk iden (3) Tañrı ḥakkıçün sen kimsin ve bu gördüklerim nelerdür ol eyitdi evvel gördügün (4) ʿavrat dünyādur kimseye el virmez ve ol cebeller anıñ ṭuzaḳlarıdur ol otlayan (5) deccalıñ eşegidür adı Ḫasasedür ol ʿibādet iden ḳırġıl ḥavāriyyundur (6) adı Berilādur ve ol ʿifritler Süleyman Nebiye ʿāṣi olan devlerdür ve ol (7) daḥmada söyleyen ilān ferişтehdür *evlāleke feevlā*[172] diyen bir cinnīdür ve ol (8) ḫorṭumlu giryeliḳa iblis-i laʿīndir ramażan ayında muḳayyeddür ve ol ḳızıl (9) gözlü ki senden ḫaber ṣordı deccāldır ve ol ḳaṣır kim içinde ṭaʿām (10) yedüñ cennetdür ve ol başsuz gövdeler kim gördüñ şehidlerdir ve ol iki (11) atlu nev-civānlar kim gördüñ biri Cibrīl-i emīn ve bir Mikāīldür ʿaleyhimesselām ve ol (12) minḳārıyla aġzuna su ḳoyan bir ferişтedür Müʾmīnlere meded irüşür ve ol pīr (13) kim namaz ḳılar gördüñ İlyas peyġamberdür ve ben Ḫıżırım yılda bir kez Minada buluşuruz (14) birbirimizle görüşürüz çün bu sözleri işitdim aġladım eyitdi yā Medeni (15) eve varmaḳ dilersin didüm neʿam didi bundan Medine ne ḳadar yoldur bilir misin (16) didüm yoḳ eyitdi yetmiş yıllıḳ yoldur bu sözü işitdükde vaṭandan ümīdi (17) kesüp ziyāde aġladum Ḫażret-i Ḫıżır ʿaleyhisselām beni tesellī etti bir ṭarafda bir buluṭ (18) geldi faṣīḥ dil ile Ḫıżıra selām virdi baña ḫizmet var mıdır didi (19) Ḫıżır ʿaleyhisselām eyitdi ḳanġı ṭarafa şimāle raḥmete yā ʿazaba mı buluṭ eyitdi ʿazaba

[9 b] (1) Ḫızır eyitdi eʿūẕübillāh git didi andan bir buluṭ daḫi geldi selām virdi (2) eyitdi bende ḥācetiñ var mı Ḫıżır eyitdi ḳanḳı ṭarafa gidersin eyitdi Medineye (3) Resūle Ḫıżır eyitdi raḥmete mi ʿaẕaba mı eyitdi raḥmete Ḫıżır eyitdi bu kişiyi (4) Medineye ilet ṣabaḥ namazın Ḥażret-i ʿÖmer radiyallāhu ʿanha ile ḳıla Bulut teḳabbul (5) etdi Ḫıżır ile vedaʿlaşdım azuḳ ṭaleb ettim duʿ duʿā ṭaleb (6) ettim eyitdi bir duʿā ögredeyim oḳıyıcaḳ cümle ġamdan ve elemden ḳurtulursun (7) ve pādişahlar ḫışmından ve ḳaża ve belādan emīn olasın ḫāṭırıñı cemʿ eyle didi (8) *Bismillāhirraḥmānirraḥīm Allāhümme innī es'elüke bi'ismikelleẕī' in-ṣaḳḳa (9) bihi'l-*

[172] Bu azap sana lâyıktır, lâyık. Kıyame Sûresi, 34. ayet, Diyanet işeleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s. 577.

ḳamer ve ebreme'l-emre ve esyāle's-siyeri ve enzele'l-ḳatare vaʿşu şabbe'l-baṭare (10) ve zaḥyere'l-cedere ve nūri'l-bedere ve gasuna bi'ẕẕikri Muḥammeden ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem (11) ve es'elüke bi- ismikelleẕi fettaḳa bihi'l-aʿyun ve enṭaḳa' elsine veteşaḳḳa'l-arḍīn (12) Allāhümme mettaʿnī bimā rezaḳtenī ve veffaḳani bimā emertenī ve aʿṣminī bimā neheytenī velā (13) tekellüfnī ṭalebe mā ḥarremtenī ve aḳbilnī fīmā bimüheymini yerḍī ki ʿannī ve ḳavvinī ʿala (14) ṭāʿatike vebārekenī fīmā āteytenī ve testecib deʿānī kemā vaʿdetenī ve'rḥamnī (15) iẕā mā teveffeytenī faḥşerenī fī zümreti Muḥammedin ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem ve edḫilnī cennetihi (16) bişefāʿatihi faẓalleni fi zılli ʿarşike feskinī fī civārike ve esʿadenī ve lā şekāytenī (17) yā erḥame'r-rāḥimīn[173] Çün bu duʿāyı baña telḳīn eyitdi elim eline aldı buluṭa (18) ışmarladı buluṭ beni getürdi Medine-i Mükerreme yetürdi evüm üzerine ḳodı (19) aşaġı indim bu mācerāya uġradım görüñ ḥaḳ kimiñ elindedir Ḥażret-i ʿÖmer

[10 a]

(1) ve ʿ Oṣmān ve ʿAlī ve mecmūʿı ṣahabe rıdvanullahi teʿāla ʿaleyhim ecmaʿīn bunı (2) işidüp Ḥaḳ Temīmü'd- Dārīnindür didiler andan Ḫażret-i ʿÖmer eyitdi (3) cinnīleriñ yemegi ve giymegi ve ṣūreti nicedir Temīm eyitdi ādemīler evlerinde (4) besmelesiz ṣaḳladuġı yiyecegi yerler bī-namazlaruñ ṭaʿāmını yerler ve al (5) ḳırmızıdır giyecekleri ve külḫān ve mezbeleden düşürdükleri ṭavarlarınıñ (6) yemidir ve bizim ṭavarlarımızıñ tersi ḳoyunlarınıñ yiyecekleridir ve benī ādem (7) yedügi et semekleri anlarıñ basdurmasudur ve mekanları ıssız (8) yerler ve ḫālī ḥamamlardur ve anlaruñ ʿişret ve teferrüc-gāhları tenhā yerler (9) boş evler ve pınarlar ve kārzlerdir ve laṭīf ḳoḳuları severler (10) baʿżı müslümānları pak beyāż ve yaşıl ṣūfiyāne ṭonlar giyerler içlerinde (11) icrā-yı şerīʿat içün ḳaḍı ve muḥtesib var ve

[173] Rahman ve rahim olan Allâh'ın adıylaa. Ey Allâh'ım! Kendisiyle ayın yarıldığı adın ile senden istiyorum. Emri tamamlayan, yolu kolaylaştıran, yağmuru indiren, büyüklüğü yeşerten, bedir nurunu ortaya çıkaran, Muhammed'in zikri ile dallanıp budaklanan adınla istiyorum. dua ediyor ve adınla istiyorum. Gözlerin kendisiyle gördüğü, dillerin açıldığı, yerin yarıldığı adınla istiyorum. Allâh'ım, beni rızkınla rızıklandır, emrettiklerin konusunda beni muvaaffak kıl ve nehy ettiklerin konusunda bizi koru. Haram kıldıklarının talebi konusunda bizi mukellef kılma. Şahitleri bizden kabul et. Benden razi ol. Sana yaptığım taat ile beni güçlendir. Bana verdiklerini mübarek kıl. Duamızı kabul et. Vadettiğin gibi vefat ettiğimde bana merhamet kıl. Beni Muhammed zümresiyle haşr et. Beni cennetine onun şefaati ile koy. Beni arşının gölgesinde gölgelendir. Beni yakınında yerleştir, beni mutlu kıl, beni sıkıntıya koyma. Ey merhametlilerin en merhametlisi.

namaz ve oruc tilāvet-i (12) Ḳurʾan ve ḥac ve zekāt var hemīşe kāfir cinnīler üzerine ġazā ve cihād iderler (13) amma yā emīre'l-müʾmīnīn ve yā ḥāżır cemāʿat zinhār u zinhār evünizi mezbele (14) itmen süpründi çıḳarıñ pāk ḳoḫular ile tütsi eyleñ ṭırnaḳ (15) kesigini ve yumurta ḳabuġunı ve ṣoġan ve sarmısaḳ ḳabuġını ayaḳ altına (16) dökmen cevüz aġacı dibinde ve pınar üzerinde uyuman esbāb (17) ile ḳaranlıḳ ḥamama ve ḳaranlıḳ eve girmen ve oġlancuḳlarıñız aḫşam vaḳtinde ṭaşrada oynamaġa ḳomañ ve evüñizi heykelsiz ve polladsız ḳomañ (18) ẓarāfetle dutun ḳoman deyüp kimse ḳorḳutmañ ve eşikde ve mezbelede

[10 b] (1) ve yollarda şu dökmeñ Ḥażret-i ʿAlī raḍıyallāhu anh eyitdi kāfir cinnīleriñ ḥāli (2) nedir Temīm eyitdi lā ḥavleden ve tekbīr ve ezandan ḳaçarlar aşlan ve ḳaplan (3) ḳurd ve kelp ve kedi ve ṭoñuz ve ecderhā şūretini severler ekşer ol şūretde (4) gezerler uzun ḳaṣīr olurlar gözleri yuḳarudan aşaġadur (5) it ḳuyruġı gibi ḳuyruḳları var başlarında boynuzları olur raʿd (6) gibi çaġururlar berḳ gibi yıldururlar yel gibi seriʿ yürürler çün Ḥażret-i (7) ʿ Ömer ve ʿOşman ve ʿAlī ve aṣḥāb-ı kirām rıdvanullahi teʿāla ʿaleyhim ecmaʿīn (8) bu kelimatları işitdiler Temīm ile görüşüp ʿavratını teslim itdiler (9) ve beytü'l-maldan nesne virdiler ve herkes ḥallū ḥālince bir nesne (10) virdiler evüne gönderdiler ve bu ḥikāyet yādigār ḳaldı Raḥmet-i (11) Ḥaḳ bu kitabıñ ṣāḥibine ve müellifine (12) ve kātibine ve sāmiʿine olsun (13) amīn biḥürmeti (14) efḍali'l- (15) maḫlūkīn temmet

SONUÇ

İslamiyetten önce Baksı ya da Bahşı adı verilen destan anlatıcıları, anlattıkları hikâyelerle halkın ruh dünyasına hitap eden kimselerdir. Türkler İslamiyetten sonra da bu geleneklerini devam ettirmiş, "Kussa, Meddah, Ozan" adı verilen gezici vaizler, halkı bilgilendirme, bilinçlendirme ve eğitme misyonunu üstlenmişlerdir. Selçuklulardan beri Anadoluda oluşturulan Kıraat Meclislerinde okunmak için çeşitli kitaplar kaleme alınmıştır. Temîmü'd-Dârî hikâyesi de bu kitaplar arasında zikredilebilecek hikâyelerdendir. Olağanüstü unsurlarla kurgulanmış olan Temîmü'd-Dârî hikâyesi içerisinde oldukça zengin bir söz varlığı; dinî, edebî, ahlâkî pek çok unsur barındırmaktadır. Hikâyelerde geçen bazı yer, hayvan, meyve isimleri ve bunların hikâye içerisindeki kullanımları, bağlamları daha önceki klâsik hikâyelerde karşılaşmadığımız kavramlardır. Murg-ı İshak-Nebi, Naim kuşu, Kaf dağına benzeyen çeşitli ada isimleri, fındığın tılsımlı bir meyve olarak anılması gibi hususlar, Klâsik edebiyatımızın kelime ve anlam evrenine katkı sağlayacak kavramlardan birkaçıdır.

Bu çalışmanın kazanımları şu şekilde sıralanabilir:

1. Yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerin katalogları tarandıktan sonraTemîmü'd-Dârî hikâyelerinin ulaşılan tüm nüshaları tetkik edilmiş en kapsamlı beş metin seçilip ilmî usullere uygun olarak transkribe edilmiştir.

2. Tüm nüshalar öncelikle tasnif edilmeye çalışılmış ancak elde edilen metinlerin tenkidli metin çalışmasına uygun metinler olmadığı görülmüştür. Yapılan

tespitler " Niçin Tenkidli Metin Çalışması Yapılmadı?" başlığı altında verilmeye çalışılmıştır. Daha sonra metin tavsîfleri yapılmıştır.

3. Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin her metninin şahıs, mekân ve olay örgüsünde bazı farklılıklar görülmektedir. Bu sebeple çalışmaya dâhil edilen en kapsamlı beş nüshadan hareketle ana hatlarıyla genel bir Temîmü'd-Dârî hikâyesinin epizotları çıkarılmıştır.

4. Hikâye kahramanı olan Temîm aynı zamada tarihî bir kişiliktir. Çalışmada Temîm'in tarihî ve menkıbevî hayatı ile ilgili bilgiler verilmiş, ardından bu hayatların mukâyesesi yapılmaya çalışılmıştır.

5. Temîmü'd-Dârî hikâye geleneği ve bu geleneğin millî kültüre katkıları örneklerle ifade edilmeye çalışılmıştır.

6. Hikâyeler, dil ve üslup açısından örnek beyitler ışığında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

7. Hikâyeler, zengin bir söz ve kültür varlığı barındırdığından "şahıs, zaman, mekân, dinî unsurlar, kozmik âlem, bitkiler, hayvanlar, halk inançları" gibi ana başlıklar altında incelenmiş ve beş ana metninden faydalanılarak bir inceleme-tahlil çalışması yapılmıştır.

8. Çalışmanın Üçüncü Bölümünde metinlerin seçilmesinde izlenen yöntemler anlatılmış ve metinler Eski Anadolu Türkçesi'nin dil özelliklerini taşıdığından aynı bölümde metinlerin okunmasında izlenen yöntem ve imla hususiyetleri üzerinde durulmuştur.

9. Çalışmanın sonuna ise ilmî kurallara uygun olarak transkribe edilen beş metin, en hacimli olandan başlanarak sıralanmıştır.

Netice itibariyle asırlardan beri bir kültür hafızamız olarak varlığını devam ettiren hikâyelerimiz arasında Temîmü'd-Dârî hikâyelerinin bilim dünyasına tanıtılması ve içerisinde disiplinler arası çalışmalar için de önemli malzemeler barındıran bu hikâyelerin sahaya kazandırılması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

AKGÜNDÜZ, Ahmet. "Hz. Peygamber'in Filistinde Bir Vakfı ve Osmanlı Devleti'nin Vakıf ve Tapu-Kadastro Anlayışını Gösteren Bir Belge", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, 1987, Sayı 1, Ocak, s. 46-47.

ALTUNEL, İbrahim, "Latife" **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.27. TDV Yayınları, Ankara 2003.

APAK, Âdem, **Ashab-ı Kiram***,* Ensar Yayınları, İstanbul 2013.

ARTUN, Erman, **Ansiklopedik Halk Bilimi Sözlüğü**, Karahan Yayınları, Adana 2014.

AVİNOAM Shalem, "Temîm ed-Darî: A Portrait of him as the First Muslim Artisan", **OM***,* , 2004*, s. 24.*

BOLAY, Süleyma Hayri "Âdem" **İslam Ansiklopedisi**. C.I, TDV Yayınları, İstanbul 1988.

BORATAV, Pertev Naili, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2002.

CEYLAN, Ömür, "Şahkulu Sultan Bektaşi Tekkesi Şeyhi Mustafa Azbi Baba ve Murgnâme Kasidesi", **Journal Of Turkısh Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları), Harvard University,** *Günay Kut Armağanı I-II.*, s. 232- 246

ÇETİN, Nurullah, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Öncü Kitap, Ankara 2005.

DEMİRCİ, Kürşat. "Deccâl" **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.9, TDV Yayınları, İstanbul 1994

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi, Ankara 1970.

D. COOK, "Tamîm ad-Dari ", **BSOAS**, LXI/1.

DİLÇİN, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara 1983.

ERGİN, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yayınları, İstanbul 2002.

ALBAYRAK, Nuretin, "Hz. Eyyûb", **TDV İslam Ansiklopedisi**. C.12, TDV Yayınları, İstanbul 1195.

İMAM-I ŞİBLİ, **Cinlerin Esrarı**, Saray Yayın-Dağıtım, İstanbul 2009.

FAYDA, Mustafa, "Hz. Ömer"Ankara: **TDV İslam Ansiklopedisi**. C.34. TDV Yayınları, İstanbul 2007.

F. KRENKOW. (1998). "The Grant of Land by Muhammad to Tamîm ad-Dari", **İslamica**, 1/4, Leipzig 1925.

Persian-English Dictionary**, "Hikâye"** Love Broydone Printers, London 1930.

GÜLEÇ, Hamdi, **Türk Halk Edebiyatı***,* Kriter Yayınları, İstanbul 2011.

HARMAN, Ömer Faruk, "Hz. İlyas". Ankara. **TDV İslam Ansiklopedisi**. C.22.TDV Yayınları, İstanbul 2000.

HARMAN, Ömer Faruk, "Firavun". Ankara. **TDV İslam Ansiklopedisi**. C.13. TDV Yayınları, İstanbul 1996.

Hikâye-i Temîmdâr. Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi. No: 03 Gedik 17184**/2.**

Hikâye-i Temîmdâr. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi. No: 07 HK 3768.

Hikâye-i Temîmdâr. Burdur İl Halk Kütüphanesi. No: 15 Hk 979/2.

Hikâye-i Temîmdâr. İstanbul Büyükşehir Belediye Yazmaları Atatürk Kitaplığı. No: Bel-Yaz-K0794.

Hikâye-i Temîmdâr. İstanbul Büyükşehir Belediye Yazmaları Atatürk Kitaplığı. No: Bel-Yaz-K0003.

Hikâye-i Temîmdâr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi EFKND 2495-**225.**

Hikâye-i Temîmdâr. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi. No: 42 Kon 873.

Hikâye-i Temîmdâr. Milli Kütüphane. No: 06 Mil. Yz A 5361

Hikâye-i Temîmdâr. Milli Kütüphane.No: 06 Mil Yz A 4633/9

Hikâye-i Temîmdâr. Milli Kütüphane.No: 06 Mil Yz A 8192.

Hikâye-i Temîmdâr. Milli Kütüphane.No: 06 Mil Yz A 9117.

Hikâye-i Temîmdâr. Milli Kütüphane.No: Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9148.

Hikâye-i Temîmdâr. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu. No: 01693.

Hikâye-i Temîmdâr. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu. No: 02560.

Hikâye-i Temîmdâr. Süleymaniye Kütüphanesi Kemankeş Koleksiyonu. No: 00541/002.

Hikâye-i Temîmdâr. Süleymaniye Kütüphanesi Nūr-ı Osmaniye Koleksiyonu. No: 04937/05.

Hikâye-i Temîmdâr. Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi. No: Hazine 1155.

İSEN, Mustafa ve Diğerleri, **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara 2011.

KANDEMİR, M.Yaşar.(1999). "İbn-i Nasuriddin" **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.20, TDV Yayınları, Ankara 1999.

KAVRUK, Hasan, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler**, MEB Yayınları, İstanbul 1998.

KAVRUK, Hasan, Pala, İskender. (1998). "Hikâye", Ankara. **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.17, TDV Yayınları, İstanbul 1998.

Kur'ân-ı Kerîm Meali, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006.

KURNAZ, Cemal, **Hayali Bey Divanının Tahlili,** M.E.B. Yayınları, Ankara 1996.

KOLCU, Ali İhsan, **Öykü Sanatı**, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara 2005.

KAPLAN, Mehmet, **Hikâye Tahlilleri,** Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.

Kutsal Kitap (Tevrat-Zebur-İncil), Acar Basım, İstanbul 2010.

KÖKSAL, Fatih, Metin Neşrinin Ana Esasları**. TÜBAR**-*XXXI-/2012-Bahar*. s. 179-209.

KÖKTAŞ, Yavuz, Mevdudi'nin Hadis ile ilgili Görüşleri ve Hadis Tahlili Üzerine II. **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı 9, s. 145-168

KÖPRÜLÜ, Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi,** Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

LEVEND, Agah Sırrı, Divan Edebiyatında Hikâyeler. Ankara: *TDAY. Belleten. s. 71-117.*

LEVEND, Agah Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

MAZIOĞLU, Hasibe, **Divan Edebiyatında Hikâye, Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1985.

MENGİ, Mine, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi,** Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

MAKRİZİ. (1972). *Dav'ü's-sari fi ma'rifeti haberi Temim ed-Dari* Kahire: (nşr. M. Ahmed Aşür).

OKUYUCU, Cihan, **Divan Edebiyatı Estetiği**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011.

ÖZEROL, Nazmi. (2012). Nergisî'nin Meşşâku'l- Uşşâk'ındaki Bir Hikâyeyi Tahlil Denemesi. **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, s. 1768- 1779.

ÖZTÜRK, Zehra. (2007). Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları*,* **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,** Cilt.5, sayı 9, s. 403.

ÖCAL, Oğuz. (2011).Türk Halk Bilimi Çalışmalarında Eş Metin (varyant) ve Benzer Metin (Versiyon) Sorunu. **Milli Folklor Dergisi**. Sayı 42, s. 2.

ÖZKAN, Mustafa, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevü, İstanbul, 2000.

ÖZÖN, Mustafa Nihat, **Türkçede Roman**, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul 2008.

ŞEMSEDDİN SÂMÎ, **Kâmus-ı Türkî***,* Şifa Yayınları, *İstanbul*, 2012.

ŞENÖDEYİCİ, Özer ve Diğerleri, **Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu,** Kesit Yayınları, . İstanbul 2015.

ŞAHİN M.Süreyya, "Cin" **İslam Ansiklopedisi**. C.VIII, TDV Yayınları, İs İstanbul 1993 , s. 5

TANPINAR, Ahmet Hamdi, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi***,* Çağlayan Kitabevü, . İstanbul 2003.

TANYILDIZ, Ahmet, Süreli Y ayınlar Bağlamında Bazı Çevüri Yazı Sorunları. **Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları,** *Volume 2/3 Summer,* s. 526-534.

TEKİNEŞ, Ayhan, Tıbb-ı Nebevî'de Meyve. **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** *Volume 3/5 Fall.* s. 134-142.

TUĞLUK, İbrahim Halil, XVII.Yüzyıla Ait Harekeli İki Metinde Bazı İmla Özellikleri. **Turkish Studies International Periodical For the Languages,** *Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/6 Fall 2008*. s. 612-630.

TULUM, Mertol, **Tarihi Metin Çalışmalarında Usul**, Deniz Kitabevü, İstanbul 2000.

TULUM, Mertol, **Osmanlı Türkçesi**, Kapı Yayınları, . İstanbul 2013.

Türk Dil Kurumu, **Büyük Türkçe Sözlük,** TDK Yayınları, Ankara 2011.

ÜNVER, İsmail, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". **Türkoloji Dergisi**. C.XI, S.1, s.51-89.

YAZIR, Elmalılı Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, Emir Yayınevü, İstanbul 2000.

YILDIRIM, Nimet**, Fars Mitolojisi Sözlüğü**, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008.

YEŞİL, Mahmut, Temîm ed-Dârî ve Rivâyetleri. **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 21, s.95-118.

YEŞİL, Veysel Olkan, "**İslam İnancında Cinler"**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Diyarbakır 2011.

YİĞİT, İsmail, "Hz. Osman". **TDV İslam Ansiklopedisi** "C.33. TDV Yayınları, . 2007.

ZAVOTÇU, Gencay, **Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü**, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

http: //www.siyerinebi.com/tr/halit-akilli/ukbe-b-ebi-muayt-ebu-cehilin-tetikcisi. Tarih: 15.08.2015.